

નમો અરિહંતાણં
નમો સિદ્ધાણં
નમો આયરિયાણં
નમો ઉવજઝાયાણં
નમો લોએ સવ્વ સાહૂણં
એસો પંચ નમુકકારો
સવ્વ પાવપ્પાણાસણો
મંગલાણં ચ સવ્વેસિં
પઢમં હવઈ મંગલં

જિનાગમ પ્રકાશન યોજના

પ. પૂ. આચાર્યશ્રી ઘાંસીલાલજી મહારાજ સાહેબ
કૃત વ્યાખ્યા સહિત

DVD No. 1
(Full Edition)

:: યોજનાના આયોજક ::

શ્રી ચંદ્ર પી. દોશી - પીએચ.ડી.

website : www.jainagam.com

SHRI VIPAK SUTRA

श्री विपाक सूत्र

जैनाचार्य - जैनधर्मदिवाकर - पूज्यश्री - घासीलालजी - महाराज -
विरचितया विपाकचन्द्रिका टीकया समलङ्कृतं
हिन्दीगुर्जरभाषानुवादसहितम्

श्री विपाकसूत्रम्

SHRI VIPAKA SUTRAM

नियोजकः

संस्कृत-प्राकृतज्ञ-जैनागमनिष्णात-प्रियव्याख्यानि-
पण्डितमुनि-श्रीकन्हैयालालजी-महाराजः

प्रकाशकः

अ० भा० श्रे० स्था० जैनशास्त्रोद्धार-समिति-प्रमुखः
श्रेष्ठि-श्रीशान्तिलाल-मङ्गलदासभाई-महोदयः
मु० राजकोट (सौराष्ट्र)

द्वितीया आवृत्तिः प्रति १०००

वीर संवत् २४८५

विक्रमसंवत् २०१५

ईस्वीसन् १९५९

मूल्यम् रु. १५=००

: પ્રા સિ સ્થા ન :

શ્રી અ. ભા. શ્રે. સ્થાનકવાસી
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ
ગ્રીન લોજ પાસે, રાજકોટ.

Published by :

Shri Akhil Bharat S. S.
Jain Shastroddhar Samiti,
Garedia Kuva Road, RAJKOT.
(Saurashtra) W. Ry. India.

*

ખીલ આવૃત્તિ : પ્રત ૧૦૦૦
વીર સંવત : ૨૪૮૫
વિક્રમ સંવત : ૨૦૧૫
ઈસ્વી સન્ : ૧૯૫૬

*

મુદ્રક : અને મુદ્રણસ્થાન :
જયંતિલાલ દેવચંદ મહેતા
જ ય ભા ર ત પ્રે સ,
ગ રે ડી આ કુ વા રો ડ
શાક મારકેટ પાસે, રાજકોટ.

સ્વાધ્યાય માટે ખાસ સૂચના

- (૧) આ સૂત્રના મૂલપાઠનો સ્વાધ્યાય દિવસ અને રાત્રિના પ્રથમ પ્રહરે તથા ચોથા પ્રહરે કરાય છે.
- (૨) પ્રાતઃઉષાકાળ, સન્ધ્યાકાળ, મધ્યાહ્ન, અને મધ્યરાત્રિમાં બે-બે ઘડી (૪૮ મિનિટ) વંચાય નહીં, સૂર્યોદયથી પહેલાં ૨૪ મિનિટ અને સૂર્યોદયથી પછી ૨૪ મિનિટ એમ બે ઘડી સર્વત્ર સમજવું.
- (૩) માસિક ધર્મવાળાં સ્ત્રીથી વંચાય નહીં તેમજ તેની સામે પણ વંચાય નહીં. જ્યાં આ સ્ત્રીઓ ન હોય તે ઓરડામાં બેસીને વાંચી શકાય.
- (૪) નીચે લખેલા ૩૨ અસ્વાધ્યાય પ્રસંગે વંચાય નહીં.
 - (૧) આકાશ સંબંધી ૧૦ અસ્વાધ્યાય કાલ.
 - (૧) ઉલ્કાપાત—મોટા તારા ખરે ત્યારે ૧ પ્રહર (ત્રણ કલાક સ્વાધ્યાય ન થાય.)
 - (૨) દિગ્દાહ—કોઈ દિશામાં અતિશય લાલવર્ણ હોય અથવા કોઈ દિશામાં મોટી આગ લગી હોય તો સ્વાધ્યાય ન થાય.
 - (૩) ગર્જરવ—વાદળાંનો ભયંકર ગર્જરવ સંભળાય. ગાજવીજ ઘણી જણાય તો ૨ પ્રહર (૯ કલાક) સ્વાધ્યાય ન થાય.
 - (૪) નિર્ધાત—આકાશમાં કોઈ વ્યંતરાદિ દેવકૃત ઘોરગર્જના થઈ હોય, અથવા વાદળો સાથે વીજળીના કડાકા બોલે ત્યારે આઠ પ્રહર સુધી સ્વાધ્યાય ન થાય.
 - (૫) વિદ્યુત—વિજળી ચમકવા પર એક પ્રહર સ્વાધ્યાય ન થા.
 - (૬) યૂપક—શુક્લપક્ષની એકમ, બીજ અને ત્રીજના દિવસે સંધ્યાની પ્રભા અને ચંદ્રપ્રભા મળે તો તેને યૂપક કહેવાય. આ પ્રમાણે યૂપક હોય ત્યારે રાત્રિમાં પ્રથમા ૧ પ્રહર સ્વાધ્યાય ન કરવો.
 - (૭) યક્ષાદીપ્ત—કોઈ દિશામાં વીજળી ચમકવા જેવો જે પ્રકાશ થાય તેને યક્ષાદીપ્ત કહેવાય. ત્યારે સ્વાધ્યાય ન કરવો.
 - (૮) દ્યુમિકાકૃષ્ણ—કારતકથી મહા માસ સુધી ધૂમાડાના રંગની જે સૂક્ષ્મ જલ જેવી ધૂમ્મસ પડે છે તેને ધૂમિકાકૃષ્ણ કહેવાય છે. તેવી ધૂમ્મસ હોય ત્યારે સ્વાધ્યાય ન કરવો.
 - (૯) મહિકાશ્વેત—શીતકાળમાં શ્વેતવર્ણવાળી સૂક્ષ્મ જલરૂપી જે ધુમ્મસ પડે છે. તે મહિકાશ્વેત છે ત્યારે સ્વાધ્યાય ન કરવો.
 - (૧૦) રજઉદ્ઘાત—ચારે દિશામાં પવનથી બહુ ધૂળ ઉડે. અને સૂર્ય ઢંકાઈ જાય. તે રજઉદ્ઘાત કહેવાય. ત્યારે સ્વાધ્યાય ન કરવો.

(૨) ઔદારિક શરીર સંબંધી ૧૦ અસ્વાધ્યાય

(૧૧-૧૨-૧૩) હાડકાં-માંસ અને રૂધિર આ ત્રણ વસ્તુ અગ્નિથી સર્વથા બળી ન જાય, પાણીથી ધોવાઈ ન જાય અને સામે દેખાય તો ત્યારે સ્વાધ્યાય ન કરવો. ફૂટેલું ઈંડુ હોય તો અસ્વાધ્યાય.

(૧૪) મળ-મૂત્ર—સામે દેખાય, તેની દુર્ગન્ધ આવે ત્યાં સુધી અસ્વાધ્યાય.

(૧૫) સ્મશાન—આ ભૂમિની ચારે બાજુ ૧૦૦/૧૦૦ હાથ અસ્વાધ્યાય.

(૧૬) ચંદ્રગ્રહણ—જ્યારે ચંદ્રગ્રહણ થાય ત્યારે જઘન્યથી ૮ મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧૨ મુહૂર્ત અસ્વાધ્યાય જાણવો.

(૧૭) સૂર્યગ્રહણ—જ્યારે સૂર્યગ્રહણ થાય ત્યારે જઘન્યથી ૧૨ મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧૬ મુહૂર્ત અસ્વાધ્યાય જાણવો.

(૧૮) રાજવ્યુદ્ગત—નજીકની ભૂમિમાં રાજાઓની પરસ્પર લડાઈ થતી હોય ત્યારે, તથા લડાઈ શાન્ત થયા પછી ૧ દિવસ-રાત સુધી સ્વાધ્યાય ન કરવો.

(૧૯) પતન—કોઈ મોટા રાજાનું અથવા રાષ્ટ્રપુરુષનું મૃત્યુ થાય તો તેનો અગ્નિસંસ્કાર ન થાય ત્યાં સુધી સ્વાધ્યાય કરવો નહીં તથા નવાની નિમણુંક ન થાય ત્યાં સુધી ઊંચા અવાજે સ્વાધ્યાય ન કરવો.

(૨૦) ઔદારિક શરીર—ઉપાશ્રયની અંદર અથવા ૧૦૦-૧૦૦ હાથ સુધી ભૂમિ ઉપર બહાર પંચેન્દ્રિયજીવનું મૃતશરીર પડ્યું હોય તો તે નિર્જીવ શરીર હોય ત્યાં સુધી સ્વાધ્યાય ન કરવો.

(૨૧થી ૨૮) ચારે મહોત્સવ અને ચાર પ્રતિપદા—આષાઢ પૂર્ણિમા, (ભૂતમહોત્સવ), આસો પૂર્ણિમા (ઈન્દ્ર મહોત્સવ), કાર્તિક પૂર્ણિમા (સ્કંધ મહોત્સવ), ચૈત્ર પૂર્ણિમા (યક્ષમહોત્સવ, આ ચાર મહોત્સવની પૂર્ણિમાઓ તથા તે ચાર પછીની કૃષ્ણપક્ષની ચાર પ્રતિપદા (એકમ) એમ આઠ દિવસ સ્વાધ્યાય ન કરવો.

(૨૯થી ૩૦) પ્રાતઃકાલે અને સન્ધ્યાકાળે દિશાઓ લાલકલરની રહે ત્યાં સુધી અર્થાત્ સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્તની પૂર્વે અને પછી એક-એક ઘડી સ્વાધ્યાય ન કરવો.

(૩૧થી ૩૨) મધ્ય દિવસ અને મધ્ય રાત્રિએ આગળ-પાછળ એક-એક ઘડી એમ બે ઘડી સ્વાધ્યાય ન કરવો.

ઉપરોક્ત અસ્વાધ્યાય માટેના નિયમો મૂલપાઠના અસ્વાધ્યાય માટે છે. ગુજરાતી આદિ ભાષાંતર માટે આ નિયમો નથી. વિનય એ જ ધર્મનું મૂલ છે. તેથી આવા આવા વિકટ પ્રસંગોમાં ગુરુની અથવા વડીલની ઈચ્છાને આજ્ઞાને જ વધારે અનુસરવાનો ભાવ રાખવો.

स्वाध्याय के प्रमुख नियम

- (१) इस सूत्र के मूल पाठ का स्वाध्याय दिन और रात्री के प्रथम प्रहर तथा चौथे प्रहर में किया जाता है ।
- (२) प्रातः ऊषा-काल, सन्ध्याकाल, मध्याह्न और मध्य रात्री में दो-दो घड़ी (४८ मिनट) स्वाध्याय नहीं करना चाहिए, सूर्योदय से पहले २४ मिनट और सूर्योदय के बाद २४ मिनट, इस प्रकार दो घड़ी सभी जगह समझना चाहिए ।
- (३) मासिक धर्मवाली स्त्रियों को स्वाध्याय नहीं करना चाहिए, इसी प्रकार उनके सामने बैठकर भी स्वाध्याय नहीं करना चाहिए, जहाँ ये स्त्रियाँ न हों उस स्थान या कक्ष में बैठकर स्वाध्याय किया जा सकता है ।
- (४) नीचे लिखे हुए ३२ अस्वाध्याय-प्रसंगों में वाँचना नहीं चाहिए—

(१) आकाश सम्बन्धी १० अस्वाध्यायकाल

- (१) **उल्कापात**—बड़ा तारा टूटे उस समय १ प्रहर (तीन घण्टे) तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (२) **दिग्दाह**—किसी दिशा में अधिक लाल रंग हो अथवा किसी दिशा में आग लगी हो तो स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (३) **गर्जांश्व**—बादलों की भयंकर गडगडाहट की आवाज सुनाई देती हो, बिजली अधिक होती हो तो २ प्रहर (छ घण्टे) तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (४) **निर्घात**—आकाश में कोई व्यन्तरादि देवकृत घोर गर्जना हुई हो अथवा बादलों के साथ बिजली के कडाके की आवाज हो तब आठ प्रहर तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (५) **विद्युत्**—बिजली चमकने पर एक प्रहर तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (६) **यूपक**—शुक्ल-पक्ष की प्रथमा, द्वितीया और तृतीया के दिनों में सन्ध्या की प्रभा और चन्द्रप्रभा का मिलान हो तो उसे यूपक कहा जाता है । इस प्रकार यूपक हो उस समय रात्री में प्रथमा १ प्रहर स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (७) **यक्षादीप्त**—यदि किसी दिशा में बिजली चमकने जैसा प्रकाश हो तो उसे यक्षादीप्त कहते हैं, उस समय स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (८) **धूमिका कृष्ण**—कार्तिक से माघ मास तक धूँए के रंग की तरह सूक्ष्म जल के जैसी धूमस (कोहरा) पड़ता है उसे धूमिका कृष्ण कहा जाता है इस प्रकार की धूमस हो उस समय स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।

- (९) **महिकाश्वेत**—शीतकाल में श्वेत वर्णवाली सूक्ष्म जलरूपी जो धूमस पड़ती है वह महिकाश्वेत कहलाती है, उस समय स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (१०) **रजोद्घात**—चारों दिशाओं में तेज हवा के साथ बहुत धूल उड़ती हो और सूर्य ढँक गया हो तो रजोद्घात कहलाता है, उस समय स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।

(२) ऐतिहासिक शरीर सम्बन्धी १० अस्वाध्याय—

- (११,१२,१३) हाड-मांस और रुधिर ये तीन वस्तुएँ जब-तक अग्नि से सर्वथा जल न जाएँ, पानी से धुल न जाएँ और यदि सामने दिखाई दें तो स्वाध्याय नहीं करना चाहिए । फूट हुआ अण्डा भी हो तो भी अस्वाध्याय होता है ।
- (१४) **मल-मूत्र**—सामने दिखाई हेता हो, उसकी दुर्गन्ध आती हो तब-तक अस्वाध्याय होता है ।
- (१५) **श्मशान**—इस भूमि के चारों तरफ १००-१०० हाथ तक अस्वाध्याय होता है ।
- (१६) **चन्द्रग्रहण**—जब चन्द्रग्रहण होता है तब जघन्य से ८ मुहूर्त और उत्कृष्ट से १२ मुहूर्त तक अस्वाध्याय समझना चाहिए ।
- (१७) **सूर्यग्रहण**—जब सूर्यग्रहण हो तब जघन्य से १२ मुहूर्त और उत्कृष्ट से १६ मुहूर्त तक अस्वाध्याय समझना चाहिए ।
- (१८) **राजव्युद्गत**—नजदीक की भूमि पर राजाओं की परस्पर लड़ाई चलती हो, उस समय तथा लड़ाई शान्त होने के बाद एक दिन-रात तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (१९) **पतन**—कोई बड़े राजा का अथवा राष्ट्रपुरुष का देहान्त हुआ हो तो अग्निसंस्कार न हो तब तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए तथा उसके स्थान पर जब तक दूसरे व्यक्ति की नई नियुक्ति न हो तब तक ऊंची आवाज में स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (२०) **औदारिक शरीर**—उपाश्रय के अन्दर अथवा १००-१०० हाथ तक भूमि पर उपाश्रय के बाहर भी पञ्चेन्द्रिय जीव का मृत शरीर पड़ा हो तो जब तक वह निर्जीव शरीर वहाँ पड़ा रहे तब तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (२१ से २८) **चार महोत्सव और चार प्रतिपदा**—आषाढी पूर्णिमा (भूत महोत्सव), आसो पूर्णिमा (इन्द्रिय महोत्सव), कार्तिक पूर्णिमा (स्कन्ध महोत्सव), चैत्र पूर्णिमा (यक्ष महोत्सव) इन चार महोत्सवों की पूर्णिमाओं तथा उससे पीछे की चार, कृष्ण पक्ष की चार प्रतिपदा (ऐकम) इस प्रकार आठ दिनों तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।

(२९ से ३०) प्रातःकाल और सन्ध्याकाल में दिशाएँ लाल रंग की दिखाई दें तब तक अर्थात् सूर्योदय और सूर्यास्त के पहले और बाद में एक-एक घड़ी स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।

(३१ से ३२) मध्य दिवस और मध्य रात्री के आगे-पीछे एक-एक घड़ी इस प्रकार दो घड़ी स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।

उपरोक्त अस्वाध्याय सम्बन्धी नियम मूल पाठ के अस्वाध्याय हेतु हैं, गुजराती आदि भाषान्तर हेतु ये नियम नहीं है । विनय ही धर्म का मूल है तथा ऐसे विकट प्रसंगों में गुरु की अथवा बड़ों की इच्छा एवं आज्ञाओं का अधिक पालन करने का भाव रखना चाहिए ।

विपाकसूत्र की विषयानुक्रमशिका

अनु. विषय	पाना नं.
१ मंगलाचरण	१
२ अवतरशिका	२
३ चंपानगरीका वर्णन	१३
४ पूर्णभद्र उद्यानका वर्णन	१३
५ सुधर्मस्वामिका वर्णन	१४
६ जम्भूस्वामीका वर्णन	१५
७ जम्भूस्वामि और सुधर्मस्वामिका प्रश्नोत्तर	२०
८ चंदनपाटप उद्यानका वर्णन	२१
९ विजयनृप और मृगादेवीका वर्णन	२२
१० मृगापुत्रका वर्णन	२३
११ जन्मांधपुरुषका वर्णन	२४
१२ भगवान् का समवसरण का वर्णन	२५
१३ विजयनामक राजका भगवानका दर्शनके लिये जाना	२५
१४ अत्यन्ध पुरुषका कोलाहल विषयमें शृङ्गासा	२७
१५ अन्धसहायक पुरुषका उत्तर और भगवानके समीप उंसका जाना	२८
१६ धर्मकथामें सधका अपने अपने स्थानमें जाना	२९
१७ गौतमस्वामीका वर्णन	३०
१८ अत्यन्ध पुरुषके विषयमें गौतमस्वामीका प्रश्न	३०
१९ अत्यन्ध पुरुषके विषयमें भगवान् का उत्तर	३१
२० मृगापुत्रको देखने के लिये गौतम स्वामीका जाना	३२
२१ मृगादेवी और गौतम स्वामीका संवाद	३३
२२ मृगापुत्रको देखनेके लिये गौतम स्वामीका भूमिगृहमें जाना	३६
२३ गौतमस्वामीका मृगापुत्रको देखना	३८
२४ मृगापुत्रके अवलोकनसे गौतम स्वामीके मनका विचार	३९
२५ भगवान् के समीप गौतम स्वामीके द्वारा मृगापुत्रका वर्णन	४०
२६ मृगापुत्रके विषयमें गौतम स्वामी का प्रश्न	४१
२७ शतद्वारनगर और धनपतिनृपका वर्णन	४२
२८ विजयवर्द्धमान षेड का वर्णन	४३

२८	अेकाटि राष्ट्रकूटका वार्धन	४३
३०	अेकाटि राष्ट्रकूटका न्याय वार्धन	४५
३१	अेकाटि राष्ट्रकूटको सोलह प्रकार के रोगोंका उत्पन्न होना और वैधाटिको पुलानेकी आज्ञा करना	४८
३२	वधाटिकोने राजके रोगका निदानकर उसका उपचार करना	५१
३३	रोगको असाध्य मानकर वैधाटिकों का पीछे जाना	५३
३४	अेकाटि राष्ट्रकूटका मरकर नरकायुका उपभोग करके मृगादेवीका गर्भमें आना	५३
३५	गर्भके प्रभावसे मृगादेवीका शरीरमें पीडा होना और पतिद्वारा अपमानित होने का वार्धन	५६
३६	मृगादेवीका मानसिक विचार	५६
३७	मृगपुत्र का वार्धन	५८
३८	मृगापुत्रका अनागत भवका वार्धन	६२
३९	वाडिअग्राम नगरका वार्धन	६८
४०	कामध्वज वेश्याका वार्धन	६९
४१	उज्जित दारकका जन्मका वार्धन	७२
४२	भगवानको वन्दन करनेके लिये मित्र राजका जाना	७३
४३	मित्र राजकी समृद्धिका वार्धन	७४
४४	गौतमस्वामीका शिक्षायथिके लिये जाना	७५
४५	उज्जित दारकका वार्धन	७६
४६	उज्जितके पूर्वभवविषयमें गौतमस्वामीका प्रश्न	७८
४७	उज्जितका पूर्वभवका वार्धन	८१
४८	उज्जितका पूर्वभव गोत्रासकूटग्राहकका वार्धन	८५
४९	उज्जितका र्ध भव और आगामि भवका वार्धन	८८
५०	उज्जितका आगामिभव और प्रियसेन नपुंसकका और श्रेष्ठिकुल मे जन्म ग्रहणका वार्धन	१००
५१	उज्जित श्रुवका मोक्ष गमनका वार्धन और अद्ययनसमाप्ति	१०३
५२	अभयसेनका वार्धन	१०४
५३	अभयसेनका पूर्वभव संबंधी गौतमस्वामीका प्रश्न	१११
५४	अभयसेनका पूर्वभवका वार्धन	११२
५५	अभयसेनका वार्धन और उनके पूर्वभव का वार्धन	११७

अनु. विषय**पाना नं.**

५६	शकटका वार्त्तन	१४०
५७	शकटका जन्म वार्त्तन	१४६
५८	शकटका वार्त्तन	१५०
५९	भृहस्पतिदत्तका वार्त्तन	१५८
६०	नन्दिसेनका वार्त्तन	१६७
६१	उद्दुम्भरदत्तका वार्त्तन	१८४
६२	शौर्यदत्तका वार्त्तन	२००
६३	देवदत्तका वार्त्तन	२१२
६४	अंशुका वार्त्तन	२३२
६५	दूसरा श्रुतस्कंधका आरंभ और अवतरणिका	२३८
६६	सुभाहु कुमार का वार्त्तन	२४०
६७	भद्रनन्दीकुमारका वार्त्तन	२५६
६८	सुभतकुमार का वार्त्तन	२५८
६९	सुवासकुमारका वार्त्तन	२५८
७०	महायन्द्रकुमार का वार्त्तन	२६०
७१	वैश्रवणकुमार वार्त्तन	२६१
७२	महाभलकुमार का वार्त्तन	२६२
७३	भद्रनन्दीकुमार का वार्त्तन	२६३
७४	महायन्द्रकुमारका वार्त्तन	२६४
७५	वरदत्तकुमारका वार्त्तन	२६५
७६	ग्यारहवें अंगका वार्त्तन	२६६

॥ समाप्त ॥

श्रीबीतरागाय नमः ॥

जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालजी-महाराज-विरचित-
विपाकचन्द्रिकाटीकासमलङ्कृतम्

श्री विपाकसूत्रम्

[मङ्गलाचरणम्]

मालिनीवृत्तम्-

परमगुणगभीरं तीर्णसंसारतीरं
वृजिनघनसमीरं कोपवह्नेः सुनीरम् ।

क्षपितमिह शरीरं कार्मणं यत् करीरं,
भविजनवरहीरं नौमि तं धीरवीरम् ॥ १ ॥

[वसन्ततिलकावृत्तम्]

आनन्तराऽऽगमसुधारसनिर्झरेण,
संसिच्य धर्मतरुमत्र शुभालवालम् ।

स्वर्गापवर्गसुखराशिफलं प्रदाय,
मोक्षं गतं तमिह गौतममानमामि ॥ २ ॥

[द्रुतविलम्बितवृत्तम्]

कमलकोमलमञ्जुपदद्विकं, विमलबोधिदबोधविवोधकम् ।
गुखलसत्सहदोरकवस्त्रिकं, गुरुवरं प्रणमामि विशोधकम् ॥ २ ॥

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

विपाकश्रुतसूत्रस्य, भावार्थानां प्रकाशिका ।
विपाकचन्द्रिका टीका, घासीलालेन तन्यते ॥ ४ ॥

વિપાકશ્રુતસૂત્રની વિપાકચન્દ્રિકા ટીકાની અવતરણિકાને ગુજરાતી અનુવાદ

સંસારમાં રહેનારા તમામ પ્રાણીઓ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ અને કષાય આદિ કર્મબંધ કરાવનારા કારણો વડે હમિશાં ખૂબ સંતપ્ત, અને જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ પ્રકારનાં કર્મોથી હમિશાં બહુજ અકળાયેલાં થઈ રહ્યા છે. સાચી આત્મશાંતિ કેવી હોય ? તે વિષેનું તેને જ્ઞાન થતું નથી, કારણ કે આત્મિક શાંતિને સાચો ઉપાય એક વૈરાગ્ય જ છે. તે વૈરાગ્યથી તે જીવો હમિશાં વિમુખ છે, તે કારણથી તેઓને સંસાર ઉપરથી વૈરાગ્ય થાય તે માટે ભગવાન આ વિપાકશ્રુત સૂત્રનો અર્થ પ્રકટ કરે છે. આ સૂત્રમાં તે આ સ્પષ્ટ કરશે કે, કયા કયા કર્મોનો કેવો કેવો વિપાક થાય છે ? એનાં સાંભળવાથી જીવોને વૈરાગ્યની ઉત્પત્તિ થશે અને છેવટે તેને પરમ્પરાસમ્બંધથી મોક્ષનો લાભ અને સાચી આત્મિક શાંતિ પ્રાપ્ત થશે.

કર્મોનું આવલું તેનું નામ આસ્ત્રવ છે. આસ્ત્રવ વડે કરીને આત્માને વિષે નવાં-નવાં જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મો આવે છે, અર્થાત્- જીવ મિથ્યાદર્શન આદિ કર્મબંધ કરાવનારા કારણો વડે હમિશાં કર્મોણુ વર્ગણાઓને યોગો દ્વારા ખેંચતો રહે છે, અને તે કર્મોણુવર્ગણાઓ કષાયના સંબંધના કારણે જુદા જુદા જ્ઞાનાવરણીય-આદિ-રૂપથી ખાધેલા લોજનના પરિપાકની માફક પકવ થતી રહે છે. મન, વચન અને કાયાની જે ક્રિયા તેનું નામ યોગ છે, અને તેજ આસ્ત્રવ છે.

ભાવાર્થ—મન, વચન અને કાયા દ્વારા આત્માના પ્રદેશોમાં જે પરિસ્પન્દ (હલન-ચલન) થાય છે, તેને યોગ કહે છે. તે યોગના ત્રણ ભેદ છે—મનોયોગ, વચન-યોગ અને કાયયોગ.

મનોયોગ—મનના નિમિત્ત વડે આત્માના પ્રદેશોમાં જે હલન-ચલન થાય છે તે મનોયોગ છે, વચનના નિમિત્ત વડે આત્માના પ્રદેશોમાં જે હલન-ચલન થાય છે તે વચનયોગ છે અને કાયાના નિમિત્ત વડે આત્માના પ્રદેશોમાં જે હલન-ચલન થાય છે તેને કાયયોગ કહે છે.

આ ત્રણ યોગોની ઉત્પત્તિમાં વીર્યાન્તરાય કર્મનો ક્ષયોપશમ કારણરૂપ છે. આ ત્રણ પ્રકારના યોગજ આસ્રવ છે. જે પ્રમાણે કુવાની અંદર પાણી આવવામાં સ્ત્રોત કારણ છે તેવી જ રીતે આત્મામાં કર્મનો પ્રવેશ થવામાં યોગ કારણ છે. કર્મોના આવવાના દરવચ્ચનું નામ આસ્રવ છે. જો કે યોગ, આસ્રવ થવામાં કારણ છે, તો પણ અહીં કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર કરીને તેને આસ્રવ કહેલું છે, જેવી રીતે પ્રાણોની સ્થિતિમાં કારણ અન્ન હોવાથી અન્નને જ પ્રાણ કહેવાનો વ્યવહાર છે.

તે યોગ શુભ અને અશુભના ભેદથી બે પ્રકારના છે. શુભ પરિણામો દ્વારા રચેલા યોગનું નામ શુભયોગ અને અશુભ પરિણામો દ્વારા રચેલા યોગનું નામ અશુભયોગ છે. શુભયોગથી પુણ્ય અને અશુભયોગથી પાપનો આસ્રવ થાય છે. “પુનાતિ આત્માનં પુણ્યં” જે આત્માને પવિત્ર કરે તે પુણ્ય, અને “પાતિ-રક્ષતિ શુભાત્-આત્માનં તત્વાપમ્” જે આત્માને સારા કાર્યોથી દૂર રાખે તેને પાપ કહે છે.

આ યોગ, કષાયસંહિત જીવોને સાંપરાયિક-આસ્રવનું અને કષાયરહિત જીવોને ઈર્ષ્યાપથ-આસ્રવનું કારણ છે. આત્માને જે કષે, અર્થાત-ચાર ગતિઓમાં ભટકાવીને દુઃખ આપે તે કષાય છે. એ કષાય મુખ્ય અનંતાનુબંધી, અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ, પ્રત્યાખ્યાનાવરણ અને સંબલનના ભેદથી ચાર ૪ પ્રકારના છે. જે આસ્રવનું પ્રયોજન સંસાર જ છે તે સામ્પરાયિક આસ્રવ છે, સ્થિતિ અને અનુભાગબંધ-રહિત કર્મોના આસ્રવનું નામ ઈર્ષ્યાપથ આસ્રવ છે. આ બંધ પૂર્વભવની અપેક્ષા અગિયારમા (૧૧) તથા આ ભવની અપેક્ષા બારથી તેરમા (૧૨ થી ૧૩) ગુણસ્થાન સુધીના મોક્ષગામી જીવોને હોય છે. એના પહેલા ગુણસ્થાનોમાં સાંપરાયિક આસ્રવ હોય છે. ઈર્ષ્યાપથ આસ્રવની સ્થિતિ સર્વ સમયની અપેક્ષા ત્રણ ૩ સમયની તથા બંધ આદિની અપેક્ષાથી એકસમયમાત્રની છે. અહીં મધ્યમ સમયને જ ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે. પહેલી અવસ્થા બંધની, બીજી અવસ્થા વેદનની અને ત્રીજી અવસ્થા નિર્જરાની છે, આ અપેક્ષાથી તે અવસ્થાઓના લિન્ન લિન્ન સમયને જ આ સ્થળે મધ્યમ સમય સમજવો જોઈએ. અર્થાત-એક મધ્યમ સમયમાં જ સાતાવેદનીય કર્મના બંધની એ તમામ લિન્ન-લિન્ન અવસ્થાઓ થાય છે, બીજા સમયોમાં થતી નથી. આ ક્ષીણમોહ કેવલીની અપેક્ષાથી કહેલું છે, ઉપશાંતમોહની અપેક્ષાથી અનુત્તરવિમાનવાસી દેવોની તેત્રીસ ૩૩ સાગરોપમની સ્થિતિ છે.

સામ્પરાયિક આસ્રવના ભેદ

ચતુર્ગતિરૂપ સંસારનું નામ સંપરાય છે. આ સંપરાય જ જે આસ્રવનું પ્રયોજન હોય તે સામ્પરાયિક આસ્રવ છે. સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવાનું જે કારણ છે તે સામ્પરાયિક આસ્રવ છે. તેના ભેદ શ્રોત્રઆદિ પાંચ ઇન્દ્રિયો, ક્રોધાદિક ચાર કષાય, હિંસાદિક પાંચ અવ્રત અને કાયિકી આદિ પચીસ ક્રિયાઓ આ પ્રમાણે ૩૬ ઓગણ-ચાલીશ ભેદ છે. આ આસ્રવની વિશેષતામાં અહીં નીચે લખેલા ભાવ કારણ છે, અર્થાત-સંસારમાં પરિભ્રમણ કરાવવાવાળા એ કર્મોનો બંધ કરનાર સકષાય જીવોને કર્મબંધ તુલ્ય જ થઈ જાય છે તે વાત નથી, પરંતુ તીવ્રભાવ, મંદભાવ, મધ્યમભાવ,

જ્ઞાતભાવ, અજ્ઞાતભાવ, વીર્યવિશેષ અને અધિકરણવિશેષથી એ આસ્રવમાં વિશેષતા માનવામાં આવી છે.

જીવોના પરિણામ જ્યારે અનેકરૂપ થાય છે, ત્યારે તેના ભેદથી કર્મના બંધ પણ અનેક પ્રકારના થઈ જાય છે. ક્યારેક સમાન પણ હોય છે, અને ક્યારેક અસમાન પણ થાય છે. આ નિયમ નથી કે સમાન કે અસમાન જ હોય. સમાનપરિણામવાળા જીવોને કર્મોનો બંધ સમાન અને અસમાનપરિણામવાળા જીવોને કર્મોનો બંધ અસમાન પણ હોય છે, બહુજ વધેલા કૈધાદિક કષાયો દ્વારા જે પ્રકૃષ્ટ-તીવ્ર પરિણામ થાય છે તે તીવ્રભાવ છે, “તીવ્રભાવ” આ સામાન્ય શબ્દ છે. તીવ્ર, તીવ્રતર અને તીવ્રતમ એ પ્રમાણે આ ભાવની ત્રણ અવસ્થાઓ થાય છે, તેની ત્રણ અવસ્થાઓ થવાનું કારણ, કારણભેદ છે. કષાયોના અંશના પણ અનેક પ્રકાર છે. એ તમામ અંશોનો સમાવેશ આ ત્રણ અવસ્થાઓમાં થઈ જાય છે. એ પ્રમાણે જ્યારે તીવ્ર, તીવ્રતર અને તીવ્રતમ એ પરિણામ જીવોને થાય છે ત્યારે તે સમયે તે પરિણામોની અપેક્ષાથી થવાવાળા આસ્રવમાં પણ તીવ્ર, તીવ્રતર અને તીવ્રતમ એ ત્રણ અવસ્થાઓ થાય છે. તીવ્ર પરિણામોથી ઉપાર્જિત આસ્રવ તીવ્ર, અને તીવ્રતર પરિણામોથી ઉપાર્જિત આસ્રવ તીવ્રતર, એ પ્રમાણે તીવ્રતમ પરિણામોથી ઉપાર્જિત આસ્રવ તીવ્રતમ થાય છે. સ્થિતિબંધમાં પણ આ પ્રમાણે અન્તર સમજી લેવું જોઈએ. સ્વલ્પપરિણામથી-કષાયોની મંદતાથી જે ભાવ થાય છે તે મંદભાવ છે. તેમાં પણ મન્દ, મન્દતર અને મન્દતમ એ અવસ્થાઓ થયા કરે છે. તે મંદભાવોની અપેક્ષાથી પણ આસ્રવમાં મન્દ, મન્દતર અને મન્દતમ આ પ્રમાણે ત્રણ અવસ્થાઓ થાય છે. અર્થાત-મંદભાવોથી ઉપાર્જિત આસ્રવ પણ મંદ હોય છે. એ પ્રમાણે મંદતર અને મંદતમ પરિણામોથી ઉપાર્જિત મંદતર અને મંદતમ થશે. તીવ્ર ભાવોથી જે પ્રમાણે આસ્રવમાં તીવ્રતા આવે છે તે પ્રમાણે મંદભાવોથી ઉપાર્જિત આસ્રવમાં મંદતા આવે છે; તીવ્રતા નહીં. જે પરિણામ તીવ્ર ન હોય અને મંદ પણ ન હોય, પરન્તુ મધ્યમદશાવાળાં હોય તે પરિણામ મધ્યમ છે. તે પણ મધ્યમ, મધ્યમતર અને મધ્યમતમ, એ પ્રમાણે ત્રણ ભેદવાળાં હોય છે.

એ તીવ્ર, મન્દ અને મધ્યમભાવ તીવ્ર, તીવ્રતર અને તીવ્રતમ આદિ રૂપથી પ્રકર્ષ અને અપ્રકર્ષ વૃત્તિવાળા હોવાથી અધિમાત્રાદિકના ભેદથી પણ અનેક પ્રકારના માનવામાં આવે છે. જેમકે :- તીવ્રભાવ ક્યારેક ક્યારેક અધિમાત્ર. ક્યારેક ક્યારેક અધિમાત્ર-મધ્ય અને ક્યારેક અધિમાત્ર-મૃદુ હોય છે એ પ્રમાણે મધ્ય-અધિમાત્ર, મધ્ય-મધ્ય અને મધ્ય-મૃદુ પણ હોય છે. તેવી રીતે ક્યારેક મૃદુ-અધિમાત્ર, મૃદુ-મધ્ય અને મૃદુ-મૃદુ પણ તે હોય છે.

જ્ઞાત નામ આત્માનું છે. જ્ઞાનઆદિથી ઉપયુક્ત આત્માનું જે પરિણામ છે તે જ્ઞાત-ભાવ છે. જેમ કોઈ પ્રાણી પોતાની ઇચ્છાથી પ્રેરિત થઈને પ્રાણીતિપાત આદિ અશુભ

કર્મો કરવામાં પ્રવૃત્તિ કરે છે. તો તેનું તે પરિણામ જ્ઞાત-ભાવ છે. અજ્ઞાતભાવ તેનાથી ઉલટો હોય છે, અર્થાત્-પ્રમાદ અથવા અજ્ઞાનથી પ્રવૃત્તિ થવી તેનું નામ અજ્ઞાતભાવ છે. અજ્ઞાતભાવમાં પણ કર્મબંધમાં વિશેષતા હોય છે. કલ્પના કરો કે :—કોઈ એક વ્યક્તિ આ પ્રમાણેના વિચારથી કે :—“હું આ મૃગને માઝું” - મૃગને મારવા માટે બાણ છેડે છે, અને બીજી કોઈ એક વ્યક્તિ “હું આ સ્થાણુ-ઝાડનું સુકું થડ-પાડી નાખું”—એ અભિપ્રાયથી બાણ છેડે છે અને તેની વચ્ચેમાં કોઈ કબૂતર અથવા તો મૃગને વધ થઇ જાય છે, તો તે પ્રકારની પરિસ્થિતિમાં હિંસા એ બંનેથી થઇ છે, પણ તેના પરિણામોની અપેક્ષાથી કર્મબંધમાં વિશેષતા જ થશે, કારણ કે જેણે સંકલ્પ કરીને મૃગને વધ કર્યો છે તેના પરિણામ જ્ઞાતભાવ છે, તે કારણથી તેને પ્રકૃષ્ટ કર્મનો બંધ થશે. સંકલ્પભાવ જ અતિશયરૂપથી કર્મબંધનું કારણ માનવામાં આવે છે. સંકલ્પ વિના કષાય આદિ પ્રમાદને વશવત્તી થઈને જેનાથી અચાનક જ મૃગ આદિને વધ થઇ ગયો છે, તેને પણ કર્મબંધ તો થશે જ, પરંતુ તે પ્રકૃષ્ટ નહીં; પણ અલ્પ થશે, કારણ કે તેનાથી જે હિંસા થઇ છે તે અજ્ઞાતભાવથી થઇ છે, જ્ઞાતભાવથી થઇ નથી. પ્રકૃષ્ટકષાય અને લેશ્યાના બલના જોરથી જે અજ્ઞાતરૂપભાવ ઉત્પન્ન થાય છે, તેનાથી આ પ્રમાદની ઉત્પત્તિ થાય છે, તેનો વિપાક કટુક દુર્ગતિ આપનાર માનવામાં આવે છે. પ્રમાદદશાસંપન્ન વ્યક્તિમાં નરકમાં ઉત્પત્તિ થવા યોગ્ય જ સંસ્કાર ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાદ પણ તીવ્ર, તીવ્રતર અને તીવ્રતમ ના ભેદથી અનેક પ્રકારનો શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલો છે. જે પ્રમાદમાં મધ્યમકષાય અને લેશ્યાના ઉદ્ભવરૂપ બળનું જોર રહે છે તે મધ્યમ, મધ્યમતર આદિ ભેદવાળો હોય છે, પરંતુ જે પ્રમાદ અલ્પ-કષાય અને લેશ્યાની પરિણુતિના બળથી વિશિષ્ટ હોય છે, તેના મંદ, મંદતર આદિ ભેદ હોય છે.

વીર્યાન્તરાય કર્મના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થયેલી લગ્નિધનું નામ વીર્ય છે. શક્તિ, સામર્થ્ય અને મહાપ્રાણતા એ સર્વ તેના પર્યાયવાચી શબ્દો છે. તેની સ્પષ્ટરૂપથી ઓળખાણ વજ્રઋષભનારાયસંહનનવાળા ત્રિપૃષ્ઠાદિ વાસુદેવોમાં બળવાન સિંહાદિકની-વિહારણુ-ફાડી નાખનારી-ક્રિયા કરવા સમયે દેખાય છે, સિંહ-આદિકની શક્તિનો પરિચય પણ મહોન્મત્ત હાથીનું ન્યારે તે વિહારણુ કરે છે, ત્યારે જાણી શકાય છે. વીર્યનું અતિશય તે જ વીર્યવિશેષ છે. તેનાથી પણ કર્મબંધમાં વિશેષતા આવે છે. એ વીર્યવિશેષ પણ અધિમાત્ર આદિના ભેદથી પૂર્વ-પ્રમાણે અનેક ભેદોવાળો છે. જેવી રીતે મહાપ્રાણતા-પ્રબલશક્તિ-માં અધિમાત્ર આદિ ભેદોની પ્રરૂપણારૂપ ઉત્કર્ષ જાણી શકાય છે તેવા પ્રકારનો ઉત્કર્ષ મંદપ્રાણતામાં હોય નહિ.

અધિકરણુ, આસ્રવ આદિના આધારનું નામ છે. જેના વડે આત્મા દુર્ગતિરૂપ સ્થાનનું પાત્ર બને છે, એવા અધિકરણુવિશેષથી પણ કર્મોના બંધમાં વિશેષતા આવે

છે. પ્રાણી, જીવ અને અજીવોને વિષય કરીને તીવ્રાદિભાવો દ્વારા પ્રવૃત્તિ કર્યા કરે છે, અર્થાત્-અધિકરણના બે ભેદ છે-(૧) એક જીવાધિકરણ, (૨) અને બીજો અજીવાધિકરણ. એ બંને અધિકરણ તીવ્રાદિભાવસંપન્ન વ્યક્તિના વિષયભૂત થઈને સાંપરાયિક-કર્મબંધનું નિમિત્ત થાય છે, તેથી જ એ બંને જીવ અને અજીવ, તેમને આશ્રય કરીને પ્રવૃત્તિ કરનારા જીવ માટે દુર્ગતિપંથનું નિમિત્ત હોવાથી અધિકરણ શબ્દ દ્વારા કહેવામાં આવ્યા છે.

ભાવાર્થ-કોઈ પણ પ્રાણી હોય તે જીવને નિમિત્ત લઈને અથવા અજીવ ને નિમિત્ત લઈને જ તીવ્રાદિભાવોથી યુક્ત થઈ ક્રિયા ચાલુ કરે છે. એ અપેક્ષાથી તે તન્નિમિત્તક સામ્પરાયિક આસ્રવનું બંધક થાય છે. સામ્પરાયિક આસ્રવમાં એ બંને (જીવ-અજીવ) યથાયોગ્યરૂપથી જીવની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિમાં નિમિત્તભૂત અથવા વિષયભૂત થાય છે. નિમિત્ત હોવાથી એ બંનેને સાંપરાયિક આસ્રવના અધિકરણ કહેવામાં આવે છે.

(૧) જીવને વિષય કરીને જ સામ્પરાયિક આસ્રવ થાય છે તે જીવાધિકરણ, અને અજીવને નિમિત્ત લઈને જે સાંપરાયિક આસ્રવ થાય છે તે અજીવાધિકરણ છે. દ્રવ્ય અને ભાવ ના ભેદથી એ જીવાધિકરણ ના બે પ્રકાર છે. છેદન, ભેદન આદિ દ્રવ્યરૂપ અધિકરણ છે, અર્થાત્ જીવોનું છેદન, ભેદન આદિ કરવું જે દ્રવ્યશસ્ત્ર છે તે દ્રવ્યાધિકરણ છે. તેના પણ લૌકિક અને લોકોત્તર એ બે ભેદ છે. કુઠાર આદિ લોકમાં શસ્ત્રરૂપથી પ્રસિદ્ધ હોવાથી તે લૌકિકશસ્ત્ર કહેવાય છે. તે એકજ ભેદવાળું છે. લોકોત્તરશસ્ત્ર, હહન, વિષ, લવાણુ, સ્નેહ, ક્ષાર, અમ્લ તથા અનુપયુક્ત-વિવેકહીન વ્યક્તિના મન. વચન અને કાયાના ભેદથી નવ પ્રકારના ભેદવાળું છે. કુઠારાદિક લૌકિક શસ્ત્ર ૧, હહનાદિ લોકોત્તર શસ્ત્ર નવ પ્રકારનું, એ પ્રમાણે દસ પ્રકારનું શસ્ત્ર છે. લોકોત્તર શસ્ત્ર એમને એટલા માટે કહ્યું છે કે જે પ્રમાણે કુઠાર, તલવાર આદિ દ્રવ્ય, લોકમાં “શસ્ત્ર” આ નામથી પ્રસિદ્ધ છે તે પ્રમાણે એ હહન કરવું-બાળવું આદિ ક્રિયાઓ શસ્ત્રરૂપથી પ્રસિદ્ધ નથી, તે માટે તેને લોકોત્તર શસ્ત્ર કહે છે. જીવ, આ દ્રવ્યરૂપ અધિકરણનો જીવ અને અજીવ ઉપર પ્રયોગ કરવાથી સામ્પરાયિક કર્મનો બંધ કરે છે હાથ, પગ, અને શ્રીવા-ગરહન આદિને કુઠાર આદિથી કાપવું તે છેદન છે. સચેતન વૃક્ષ આદિને અગ્નિથી બાળવું તે હહન છે. વિષ-ઝેર આપીને કોઈને મારવું, ખાર નાંખી-વખેરી પૃથિવીકાય આદિ જીવોનો ઉપઘાત કરવો, ઘી-તેલ આદિથી જીવોનો ઘિઘાત કરવો, ક્ષાર-રાખ વડે કરી તમામ ચામડી અને માંસ વગેરે કાપવું, આરનાલ-કાંજી આદિ આમ્લ-ખાટી ચીજો વડે પૃથિવીકાય આદિ જીવોનો ઉપઘાત કરવો, તે સમસ્ત લૌકિક અને લોકોત્તરિક દ્રવ્ય-શસ્ત્ર સાંપરાયિક કર્મબંધનું કારણ છે. એ પ્રમાણે અનુપયુક્ત-ઉપયોગ વિનાની વ્યક્તિની માનસિક, વાચિક અને કાયિક ક્રિયાઓ અને પ્રવૃત્તિ પણ પોતાના આશ્રિત જીવને કર્મબંધનું કારણ થાય છે.

આત્માના તીવ્ર, તીવ્રતર આદિ જે ભાવ છે તે ભાવાધિકરણ છે. આ ભાવાધિકરણથી સંમિલિત જીવ અને અજીવને નિમિત્ત કરીને સાંપરાયિક કર્મનો બંધ

થાય છે. આ ભાવાધિકરણ ૧૦૮ એકસો આઠ પ્રકારનો છે, તે આ પ્રકારે જાણવા
 જોઈએ. આ ભાવાધિકરણરૂપ જીવાધિકરણ સક્ષેપથી ત્રણ પ્રકારનો છે—(૧) સંરંભ,
 (૨) સમારંભ, (૩) આરંભ તેના, ત્રણ યોગો-મનોયોગ, વચનયોગ અને કાયયોગના
 ભેદથી નવ ભેદ, તેને કૃત, કારિત અને અનુભોદના, આ ત્રણથી શુભતાં સત્યાવીસ
 ૨૭, અને તેને કોષ, માન, માયા અને લોભ, આ ચાર કષાયોથી શુભતાં ૧૦૮
 પ્રકાર-ભેદો થાય છે. હિંસાહિંક કાર્ય કરવાનો સંકલ્પ-વિચાર કરવો તે સંરંભ, તે
 કાર્યની સામગ્રીનું આયોજન-એકત્રિત કરવું તે, અથવા જીવોને સંતાપ પહોંચાડવો-
 કષ્ટ દેવું તે સમારંભ, અને પ્રાણીનો વધ-હિંસા કરવી તે આરંભ છે. કહેલું છે કે:-

“સંરમ્ભઃ સંકલ્પઃ, પરિતાપનયા ભવેત્ સમારમ્ભઃ ।

પ્રાણિવધસ્ત્વારમ્ભઃ, ત્રિવિધો યોગસ્તતો જ્ઞેયઃ ॥”

ભાવાર્થ—મનથી સંરંભ કરવો, મનથી સમારંભ કરવો, મનથી આરંભ
 કરવો; વચનથી સંરંભ કરવો, વચનથી સમારંભ કરવો, વચનથી આરંભ કરવો; કાયથી
 સંરંભ કરવો, કાયથી સમારંભ કરવો, અને કાયથી આરંભ કરવો; આ પ્રકારે સંરંભ
 આદિના, યોગોની સાથે નવ ભેદ થાય છે. એજ પ્રકારે ‘મનથી સંરંભ કરા-
 વવો’ આદિ નવ ભેદ, અને ‘મનથી સંરંભ કરવાની અનુભોદના કરવી’ આદિ નવ
 ભેદ, આ અઠાર ભેદો થાય છે. બધા ભેદો મળીને સત્યાવીસ ભેદો થાય છે. એજ
 સત્યાવીસ ભેદો ધીજ્ઞ પ્રકારે આ રીતે સમજવા જોઈએ—મનથી સ્વયં સંરંભ કરવો,
 મનથી ધીજ્ઞ પાસે સંરંભ કરાવવો, મનથી સંરંભ કરવાવાળાને અનુભોદન આપવું,
 તથા વચનથી સંરંભ કરવો. કરાવવો, અને અનુભોદન આપવું, તેમજ કાયથી સંરંભ
 કરવો, કરાવવો, અનુભોદન આપવું, એ પ્રમાણે ૯ નવ ભેદ એક સંરંભના થાય છે.
 એ પ્રમાણે સમારંભ અને આરંભના પણ યોગો દ્વારા ૧૮ અઠાર ભેદ થાય છે.
 તેથી પ્રથમનાં નવ-૯ અને ધીજ્ઞ ૧૮ અઠાર, એ પ્રમાણે સત્યાવીસ ભેદ થાય
 છે. જે વ્યક્તિ મનથી સ્વયં સંરંભ કરે છે તે કોઈ પણ કષાયના આવેશથી જ

કરે છે, તે વિના તે થતો નથી. એટલા માટે મનથી અથવા તો વચનથી કોઈ પણ યોગથી સંરંભાદિ કરવા સમયે કોઈ આદિ ચાર કષાયોમાંથી કોઈ એક કષાયને સદ્ભાવ હોવાથી આ ભાવાધિકરણના એકસો આઠ (૧૦૮) લેદ થાય છે. આ પ્રમાણે ભવાધિકરણને પ્રસંગ અહીં સુધી કહ્યો છે.

હવે અભવાધિકરણ સંક્ષેપથી કહે છે —

આ અભવાધિકરણ સંક્ષેપથી ચાર પ્રકારનું છે- (૧) નિર્વર્તનાધિકરણ, (૨) નિક્ષેપાધિકરણ, (૩) સંયોગાધિકરણ અને (૪) નિસર્ગાધિકરણ. પ્રાણી, અભવ-વિષયક આ ચાર અધિકરણોને કરતાં કરતાં રાગ-દ્રેષથી સંપન્ન થઈને સાંપરાયિક કર્મનો બંધ કરે છે.

(૧) નિર્વર્તનાધિકરણ-નિર્વર્તના અર્થાત્ રચનાના વિષયભૂત અભવ દ્રવ્યનાં જે સંસ્થાન આદિક છે તે નિર્વર્તના છે. નિર્વર્તના નામ રચનાનું છે. રચનારૂપ અધિકરણ જ નિર્વર્તનાધિકરણ કહેવાય છે. મૂલગુણુ-નિર્વર્તના અને ઉત્તરગુણુ-નિર્વર્તના,

આ પ્રમાણે નિર્વર્તનાના બે લેદ છે. “મૂલં ચાસૌ ગુણશ્ચ મૂલગુણઃ, મૂલમાદ્યં સંસ્થાનાખ્યો ગુણઃ મૂલગુણઃ” અર્થાત્-મૂલરૂપ ગુણુ તેનું નામ મૂલગુણુ છે. અહીં આદિનું જે સંસ્થાન છે તે મૂલગુણુનું વાચ્ય છે. તે નિર્વર્તનાનું અધિકરણ હોવાથી મૂલગુણુ-નિર્વર્તનાધિકરણ કહેવાય છે. રચનાના વિષયભૂત થયેલ આ મૂલગુણુ, કર્મબંધનો અધિકરણ થાય છે. ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તૈજસ અને કાર્મણુ, એ પૌદ્ગલિક પાંચ શરીરોનાં આકાર પોત-પોતાની વર્ગણુરૂપ યોગ્ય દ્રવ્યોથી રચાય છે, એ આકારજ કર્મબંધનું કારણ હોવાથી પ્રથમ સમયથી લઈને મૂલગુણુ-નિર્વર્તનાના અધિકરણરૂપ થાય છે. ઔદારિકશરીરમાં હાથ-પગ આદિ અંગોની, અને અંગુલી વગેરે ઉપાંગોની શુદ્ધિ કરવી. કાન આદિ-અવયવોને વીંધવું, શરીરના આકારનો રચનાવિશેષ કરવો તે ઔદારિકશરીરની ઉત્તરગુણુનિર્વર્તના છે. વૈક્રિયશરીરના અંગ, ઉપાંગ, કેશ, દાંત અને નખ આદિની જે રચના તે વૈક્રિયશરીરની ઉત્તરગુણુ-નિર્વર્તના છે. એજ પ્રમાણે આહારકશરીરમાં જે અંગ-ઉપાંગ આદિની રચના છે તે પણ ઉત્તરગુણુ-નિર્વર્તના છે. તૈજસ અને કાર્મણુ શરીરમાં ઉત્તરગુણુનિર્વર્તના સંભાવિત નથી, કારણ કે અહીં અંગ અને ઉપાંગોની રચના નથી. એ પ્રમાણે વચનવર્ગણુ અને મનોવર્ગણુથી નિષ્પાદિત મન અને વચન પણ આકારવિશેષ છે, તે કારણથી એ મૂલગુણુ-નિર્વર્તનાધિકરણ જ છે. ઉત્તરગુણુ-નિર્વર્તનાધિકરણતા તેમાં આવતી નથી, કારણ કે ઉત્તરગુણુ-નિર્વર્તનાનો સંબંધ અંગ-ઉપાંગ આદિ સાથે છે. પ્રાણુ અને અપાન (શ્વાસોર્ધ્વાસ)ના વર્ગણુયોગ્ય પુદ્ગલદ્રવ્યથી નિષ્પન્ન ઉર્ધ્વાસ અને નિઃશ્વાસરૂપ આકાર પણ મૂલગુણુનિર્વર્તના છે. શ્વાસોર્ધ્વાસમાં પણ ઉત્તરગુણુનિર્વર્તનારૂપતા એટલા માટે સંભવિત નથી કે ત્યાં અંગ-ઉપાંગાદિકનો અભાવ છે. આનો ભાવ એ કે શરીર, મન અને શ્વાસોર્ધ્વાસની રચના થવી તે મૂલગુણુનિર્વર્તના છે. ઉત્તર-

ગુણનિર્વર્તનાધિકરણ-કાષ્ઠકર્મ, પુસ્તકર્મ અને ચિત્રકર્મ આદિ છે, અર્થાત્ કાષ્ઠ, માટી આદિથી ચિત્ર વગેરેની રચના કરવી તે ઉત્તરગુણનિર્વર્તના છે. કાષ્ઠથી રથ, પુતલી આદિનું બનાવવું તે કાષ્ઠકર્મ છે, માટી આદિથી સ્ત્રી-પુરુષ આદિના ચિત્રામણુ (આકૃતિ) બનાવવી તે પુસ્તકર્મ છે, ફેરો વગેરે બનાવવું તે ચિત્રકર્મ છે. એ પ્રમાણે લેખ્ય-કર્મ, પત્રચ્છેદકર્મ, જલકર્મ અને ભૂકર્મ આદિ સમસ્ત ચિત્રામણુ ક્રિયાઓને ઉત્તરગુણનિર્વર્તનાધિકરણ સમજી લેવું જોઈએ. તલવાર આદિમાં જે મારવાની યોગ્યતા છે, અથવા તલવાર આદિની જે રચના છે, તે મૂલગુણનિર્વર્તના છે. તેમાં તીક્ષ્ણતા, ઉન્નવળતા આદિની રચના તે ઉત્તરગુણનિર્વર્તના છે.

(૨) નિક્ષેપાધિકરણ આ પ્રમાણે છે —વસ્તુને રાખવાનું નામ નિક્ષેપ છે, અથવા પદાર્થ જ રાખવા યોગ્ય છે, નિક્ષેપરૂપ જે અધિકરણ છે તે નિક્ષેપાધિકરણ છે. તે ચાર પ્રકારનાં છે—(૧) અપ્રત્યુપેક્ષિત-નિક્ષેપાધિકરણ, (૨) દુષ્પ્રમાર્જિત-નિક્ષેપાધિકરણ, (૩) સહસા-નિક્ષેપાધિકરણ, અને (૪) અનાલોગ-નિક્ષેપાધિકરણ.

નજરે ધરાધર જોયા વિના જમીન ઉપર, રાખવા યોગ્ય વસ્ત્ર અને પાત્રાદિક ઉપકરણને રાખવું તે અપ્રત્યુપેક્ષિત-નિક્ષેપાધિકરણ છે (૧). સારી રીતે જોયું હોય તો પણ સારી રીતે પૂંજ્યા વિના અથવા તો પૂંજ્યા વિનાના સ્થાન પર વસ્ત્ર-પાત્રાદિક રાખવાં, યતનારહિત થઈને કોઈ પણ વસ્તુ રાખવી તે દુષ્પ્રમાર્જિત-નિક્ષેપાધિકરણ છે. વસ્ત્ર-પાત્રાદિક રાખવા યોગ્ય સ્થાનને ઓછામાં ઓછું ત્રણ વખત રજોહરણ વડે પૂંજવું જોઈએ, ત્યારે તે સુપ્રમાર્જિત થાય છે. તેમ કર્યા વિના તે દુષ્પ્રમાર્જિત છે (૨). પ્રતિલેખના અને સારી રીતે પ્રમાર્જના કર્યા વિના જમીન ઉપર શક્તિના અભાવથી સહસા-એકદમ વસ્ત્ર-પાત્રાદિકને રાખી દેવું તે સહસા-નિક્ષેપાધિકરણ છે (૩). અત્યંત વિસ્મૃતિ-તદ્દન ભૂલી જવું, તેનું નામ અનાલોગ છે. જેથી કરીને એટલી યાદી પણ નથી રહેતી કે :-મારે આ વસ્ત્ર-પાત્રાદિકને સારી રીતે પ્રતિલેખના-પડિલેહન અને પ્રમાર્જિત કરેલા સ્થાન પરજ રાખવાં જોઈએ; તેના દ્વારા જે તેનો નિક્ષેપ કરવામાં આવે છે તે અનાલોગ-નિક્ષેપાધિકરણ છે, અર્થાત્-કોઈ પણ વસ્તુને યોગ્ય સ્થાન પર નહિ રાખતાં પ્રતિલેખિત કર્યા વિના અને પ્રમાર્જિત કર્યા વિના ગમે ત્યાં રાખી દેવું તે અનાલોગ-નિક્ષેપાધિકરણ છે (૪)

(૩) સંયોગાધિકરણ-મેળવી દેવું તેનું નામ અથવા તો જે વસ્તુને એકમેક કરી દેવું તેનું નામ સંયોગ છે. સંયોગરૂપ જે અધિકરણ છે તે સંયોગાધિકરણ છે, તેના પણ બે પ્રકાર છે—(૧) ભક્તપાન-સંયોગાધિકરણ, (૨) ઉપકરણ-સંયોગાધિકરણ. અશન, ખાદ્ય અને સ્વાધના લેદથી ભક્તના ત્રણ પ્રકાર છે. પાત્રમાં અથવા મુખમાં વ્યંજન, ગોળ, ફળ અને શાક આદિની સાથે ભક્ત-લોજનને મેળવી દેવું, અથવા લોજનને તેની સાથે એકત્રિત કરી દેવું તે ભક્તસંયોગાધિકરણ છે. એ પ્રમાણે પીવા યોગ્ય દ્રાક્ષ, દાડમ આદિના રસ, તેમજ અન્ય પ્રાસુક પાણી, આરનાલ-કાંજી આદિને ખાંડ, સાકર અને મરી

આદિની સાથે પાત્રમાં અથવા મુખમાં મેળવી દેવું, તે પાનસંયોગાધિકરણ છે, અર્થાત્—આહાર પાણી આદિકને બીજા આહાર-પાણી વગેરેની સાથે મેળવી દેવું તે ભક્તપાન-સંયોગાધિકરણ છે. વસ્ત્ર-પાત્ર આદિને લાલ, પીળા આદિ રંગોની સાથે તથા શીભા માટે તેના એક ભાગને બીજા વસ્ત્રોની સાથે તથા અનેક રંગવાળા દોરાઓની સાથે બેડી દેવું તે ઉપકરણ-સંયોગાધિકરણ છે.

(૪) નિસર્ગાધિકરણ—ત્યાગ કરવો અને છોડી દેવું તેનું નામ નિસર્ગ છે, નિસર્ગ-રૂપ અધિકરણનું નામ નિસર્ગાધિકરણ છે, અને તે ત્રણ પ્રકારના છે, (૧) કાયનિસર્ગાધિકરણ, (૨) વાહ્નિનિસર્ગાધિકરણ, (૩) અને મનોનિસર્ગાધિકરણ ઔદારિક આદિ શરીરનો અવિધિથી ત્યાગ કરવો—શસ્ત્ર આદિથી ઘાત કરીને ત્યાગ કરવો, અગ્નિમાં પડીને બળી મરવું, પાણીમાં ડૂબીને મરણ પામવું, ગળામાં કાંસી નાંખી પોતાની હૃત્યા કરવી-વગેરે લોકવિરુદ્ધ અપમૃત્યુના આકારણેથી પોતાના શરીરનો નાશ કરવો, તે કાયનિસર્ગાધિકરણ છે ૧. વચનની માઠી પ્રવૃત્તિ કરવી, બીજા માણસોને હિંસાદિક પાપકર્મ કરવાનો ઉપદેશ આપી પ્રેરણા કરવી તે વાહ્નિનિસર્ગાધિકરણ છે ૨. માનસિક માઠી પ્રવૃત્તિનું નામ મનો-નિસર્ગાધિકરણ છે ૩ અહીં બાહ્ય વ્યાપારની અપેક્ષાથી મન, વચન અને કાયામાં અજીવાધિકરણતા કહેવામાં આવે છે. જીવાધિકરણમાં આત્માના હલન-ચલનરૂપ અન્ત-વ્યાપારની અપેક્ષાથી મન, વચન અને કાયાનું ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે. મૂલગુણુ-નિર્વર્તનામાં મન, વચન અને કાયાના આકારમાત્રનું ગ્રહણ કર્યું છે

ભાવાર્થ—અજીવાધિકરણના ભેદરૂપ મૂલગુણુ નિર્વર્તનામાં, તથા નિસર્ગાધિકરણમાં, અને જીવાધિકરણના ૧૦૮ એકસો આઠ ભેદોમાં મન, વચન અને કાયાને ગ્રહણ કરવામાં આવેલ છે, એટલા માટે એ પ્રમાણે તેના ગ્રહણ કરવાથી પુનરુક્તિ દોષ આવવાનો પ્રસંગ બને છે. આ પ્રકારની જે શંકા થાય છે તેનો પરિહાર કરવા માટે ટીકાકાર કહે છે કે—એવી શંકા નહિ કરવી જોઈએ, કારણ કે અજીવાધિકરણના ભેદરૂપ નિસર્ગાધિકરણમાં મન, વચન અને કાયાના બાહ્ય વ્યાપારને જ ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે; મન, વચન અને કાયારૂપ યોગનું ગ્રહણ કર્યું નથી. મનની, વચનની અને કાયાની બાહ્ય માઠી પ્રવૃત્તિનેજ ત્યાં સ્વીકારવામાં—ગ્રહણ કરવામાં આવી છે. નિર્વર્તનાધિકરણમાં મન, વચન અને કાયાના આકારને ગ્રહણ કરેલ છે. મન, વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિનું ગ્રહણ નથી જીવાધિકરણમાં મન, વચન અને કાયારૂપ યોગ, કે જે આત્માના પ્રદેશોના હલન-ચલનરૂપ અન્તરંગ પરિણામ છે, તેનું ગ્રહણ કર્યું છે. યોગ એ શું છે? એ વિષયનો ખુલાસો પાછળ કરવામાં આવ્યો છે.

આઠ પ્રકારનાં જે જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મ છે, તે સામ્પ્રાયિક કર્મ છે.

“જે જીવ કષાયથી રહિત છે તેને ધર્માપથકર્મનો આસ્ત્રવ થાય છે, સામ્પ્રાયિક કર્મનો થતો નથી”—એ વાત જે પ્રથમ કહી છે તે ધર્માપથ કર્મ શું છે? એ પ્રકારની જિજ્ઞાસાનું સમાધાન કરવા માટે ટીકાકાર કહે છે કે:—“ઈરણમ્ ઈર્યા= આગમાનુસારિણી ગતિઃ સવ પન્થાઃ=માર્ગઃ પ્રવેશે યસ્ય કર્મણઃ, તદીર્યાપથમ્” આગમની વિધિપ્રમાણે જે ગમન થાય છે તે ધર્મા છે. તે ધર્મા જે કર્મના આગમનો

માર્ગ છે તે ઇર્થાપથકર્મ છે. ઇર્થાપથકર્મના :આવવામાં જે ઇર્થાને કારણરૂપ કહેલ તે કેવળ ઉમલક્ષણ માત્ર છે, અર્થાત્ ઇર્થાપથકર્મના આસ્રવ કેવળ યોગથી જ થાય છે, કષાયથી નહિ. તે યોગી ઇચ્છા મુજબ ચાલે અથવા તેા યેઠા રહે તેા પણ તેને ત્રણ સમયની સ્થિતિવાળો ઇર્થાપથકર્મના આસ્રવ લાગશે જ, પણ સામ્પ્રાયિક કર્મના આસ્રવ લાગશે નહિ; અને તેનો જ બંધ થશે. અકષાયી-જેને કષાયનો ઉદય નથી એવા-જીવો બે પ્રકારના હોય છે-(૧) એક સરાગી, અને (૨) બીજો વીતરાગી. ઉપશાન્તમોહ-ગુણસ્થાનવાળા, ક્ષીણમોહ-ગુણ-સ્થાનવાળા અને કેવલી, એ ત્રણ જીવો સર્વથા કષાયથી રહિત છે, કારણ કે કષાયનો ઉદય દશમા ગુણસ્થાન સુધી જ હોય છે, પણ આગળના ગુણસ્થાનોમાં થતો નથી. સરાગી જીવ જો કે સંજ્વલનકષાયયુક્ત પણ હોય છે, તેા પણ જેને તેનો ઉદય નથી તે જીવ પણ તેના ઉદયાભાવની અપેક્ષાથી કષાયરહિત જ માનવામાં આવેલ છે.

સામ્પ્રાયિક અને ઇર્થાપથ-કર્મનો બંધ જીવોને નિયમથી વિશિષ્ટ જ હોય છે, અર્થાત્-સામ્પ્રાયિક કર્મનો બંધ કષાયસહિત જીવોને હોવાથી તેમાં સ્થિતિબંધ અને અનુભાગબંધ વિશેષપ્રકારના હોય છે, પરંતુ ઇર્થાપથ કર્મના આસ્રવમાં કષાયનો સર્વથા અભાવ હોવાથી સ્થિતિ અને અનુભાગબંધ થતો નથી, કેવલ પ્રકૃતિબંધ અને પ્રદેશબંધ જ થાય છે. આ બંને પ્રકારના કર્મોનું જે પરિણામ અને ફળ છે તેનું નામ વિપાક છે. એ વિપાક ઉદય અને વેદના એ પ્રમાણે બે પ્રકારનો છે. ઉદયાવલિકામાં કર્મો પ્રવેશ થઈને સ્થિતિને પૂરી કરીને ફળ આપે છે તે ઉદય છે. રસાનુભવનું નામ વેદના છે. ઉદય અને વેદના અવસ્થારૂપ વિપાકવાળા કર્મ આત્માને પીડા અને અનુગ્રહરૂપ ફળ આપીને આઘેલા ખોરાકના વિકૃત પરિપાકની પેઠે પછીથી છુટી બાય છે, અર્થાત્ આત્માથી દૂર થઈ બાય છે. પોતાની સ્થિતિ પૂરી થવાથી ફરીને ત્યાં સ્થિરતા કરતા નથી. કહેવાના આશય એ છે કે:-વિપાકથી કર્મોની નિર્જરા થાય છે-કર્મોના થોડા થોડા અંશરૂપથી આત્માના પ્રદેશો સાથેના સમ્બન્ધનો વિચ્છેદ થાય છે. નિર્જરા અને મોક્ષમાં એ જ ભિન્નતા છે કે સંચિત કર્મોના થોડા નાશ થવો તે નિર્જરા, અને તેનો સર્વથા નાશ થવો તે મોક્ષ છે. વિપાકબ્ધ અને અવિપાકબ્ધના ભેદથી નિર્જરાના બે પ્રકાર માનવામાં આવે છે. ઉદયનું નામ વિપાક અને ઉદીરણનું નામ અવિપાક છે. સ્થિતિ પૂર્ણ કર્યા વિના કરેલા કર્મો જે ફળ આપે તેનું નામ ઉદીરણ છે. સંસારસાગરમાં અનાદિ કાળથી ગોથાં ખાનાર આત્માની સાથે ક્ષીર-નીર-પ્રમાણે સંબંધમાં આવેલાં શુભ અને અશુભ કર્મોના યથાયોગ્ય રીતે પોતાના સમય ઉપર પ્રાપ્ત ફળના ઉપભોગથી સ્થિતિનો ક્ષય થતાં જે આત્માથી તેની નિવૃત્તિ થઈ બાય છે તે વિપાકબ્ધ નિર્જરા છે. જે કર્મોના ઉદયકાળ આવ્યો ન હોય તે કર્મને ઔપક્રમિક-ક્રિયા-વિશેષના પ્રભાવથી ઉદયમાં લાવીને ખપાવી દેવું તેનું નામ અવિપાકબ્ધ નિર્જરા છે. જેવી રીતે આંખા તથા પનસની ડાળીમાં લાગેલું ફળ તે પોતાના સમય પર પાકીને ટુટી બાય છે, તેની માફક વિપાકબ્ધ નિર્જરા છે. તેનાથી આત્માનું કોઈ પ્રકારે હિત થતું નથી. જે ફળનો વિપાકકાળ પ્રાપ્ત

નથી થયો અને ઠાલી ઉપરથી તોડીને તેને ઘાસમાં રાખ્યું, તે સમય પહેલાં પણ પાકી જાય છે, તેની માફક અવિપાકબળ નિર્જરા છે. આ નિર્જરા તપશ્ચર્યા આદિ દ્વારા સાધ્ય થયા કરે છે, અને તે વડે કરીને આત્મ-કલ્યાણનો માર્ગ હાથમાં આવે છે. જેવી રીતે વિપાક એ નિર્જરાનું કારણ હોય છે, તે પ્રમાણે તપ પણ નિર્જરાનું કારણ થાય છે. આ પ્રમાણે નિર્જરા બે પ્રકારે છે.

કર્મનું જે પરિણામ તે નિર્જરા છે. એ અપેક્ષાથી નિર્જરા પણ વિપાક છે, એવો વ્યવહાર થાય છે. એ અભિપ્રાયથી પણ વિપાક અબુદ્ધિપૂર્વ અને કુશલમૂળના ભેદથી બે પ્રકારનો માનવામાં આવે છે. “કર્મ શાટયામિ”-હું કર્મોની નિર્જરા કરું-આ પ્રકારની બુદ્ધિથી પ્રેરિત થઈને જે કર્મોની નિર્જરા કરવામાં પ્રવૃત્તિ કરે છે તેનું તે પરિણામ-વિપાક બુદ્ધિપૂર્વ છે. કારણ કે “બુદ્ધિઃ પૂર્વા યસ્ય સ બુદ્ધિપૂર્વઃ” જે વિપાકના પહેલાં ‘કર્મોની હું નિર્જરા કરું’-આ પ્રકારની બુદ્ધિ થાય છે, તે બુદ્ધિપૂર્વ માનવામાં આવે છે, આનું બીજું નામ કુશલમૂળ છે. આ પ્રકારની બુદ્ધિ જે પરિણામના પૂર્વમાં નથી થઈ તે અબુદ્ધિપૂર્વ-પરિણામ છે. જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોનું જે આત્મિક ગુણોને આવરણ કરવા રૂપ રૂણ છે તે જ્યારે પોતાના સમય ઉપર નરક, તિર્યચ, મનુષ્ય અને દેવ પર્યાયમાં પરિપકવ થઈને ઉદય આવે છે ત્યારે તે પોતાની સ્થિતિ પૂરી થતાં અવશ્ય નિર્જરિત થઈ જાય છે-ખરી જાય છે, તે અબુદ્ધિપૂર્વ વિપાક છે. કારણ કે એ વિપાક-રૂપ કર્મોની નિર્જરા બુદ્ધિપૂર્વક નથી થઈ, પરંતુ પોતાના સમય અનુસાર જ થઈ છે, તેથી તે આત્મહિતસાધક નથી, પણ સંસારાનુબંધી જ છે. જે કર્મોના વિપાક બાર પ્રકારના તપની આરાધનાથી, અથવા બાવીશ પ્રકારના પરિષ્કોને જીતવાથી થાય છે તે બુદ્ધિપૂર્વક હોય છે, તેથી આત્માનું કલ્યાણ થાય છે, અને તે જે સમયે સમસ્ત કર્મોના ક્ષયસ્વરૂપ થાય છે તે સમયે મુક્તિનું સાક્ષાત્કારણ થાય છે. આ પ્રમાણે નિર્જરારૂપ વિપાકમાં મુક્તિ તરફ સાક્ષાત્કારણતા સિદ્ધ છે. એ પ્રમાણે જૈનસિદ્ધાંત કહે છે, તેમાં કોઈ પ્રકારનો વિરોધ નથી.

એ વિપાકનું પ્રતિપાદન કરવું તે જ આ શાસ્ત્રનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે, એટલા માટે વિપાકનું પ્રતિપાદક હોવાથી આ સૂત્ર પણ “વિપાકશ્રુત” એ નામથી પ્રસિદ્ધકોટિમાં આગ્યું છે. ઉદય અને વેદનાસ્વરૂપથી વિપાકના બે પ્રકાર પ્રથમ વર્ણવેલા છે. તેમાંથી આ શાસ્ત્રમાં અશુભ અને શુભ કર્મોનાં રૂણભૂત વેદનારૂપ વિપાકનું વર્ણન કરવામાં આવશે. એ વેદનારૂપ વિપાકના પણ દુઃખ અને સુખના ભેદથી બે પ્રકાર છે. એટલા માટે દુઃખવિપાક અને સુખવિપાક એ નામથી આ શાસ્ત્ર બે વિભાગમાં વહેંચાયેલું છે. પ્રથમ વિભાગમાં દશ અધ્યયન છે. તેમાંથી પ્રથમ અધ્યયનનું વર્ણન કરતાં સૂત્રકાર આ પ્રથમ સૂત્રનું કથન કરે છે-‘તેણં કાલેણ’ ઇત્યાદિ.

(તેણં કાલેણં તેણં સમણં ચંપા ણામં ણયરી હોત્યા) તે કાળ અને તે સમયમાં અર્થાત્-અવસર્પિણી કાળના ચોથા આરાને વિષે ચમ્પા નામની એક નગરી હતી. ભૂત-કાલિક “હોત્યા” ક્રિયાપદનો પ્રયોગ એ વાતનું લક્ષ્ય રાખીને કરેલો છે કે જે પ્રમાણે તે ચંપાનગરી ચોથા આરામાં ઋદ્ધિ આદિથી સંપન્ન હતી, તેવી સુધર્મા સ્વામીના સમયમાં રહી ન હતી. ચંપા નગરી તો હાલમાં પણ છે. પરંતુ પહેલાં જેવી નથી. (વણ્ણઓ) તેનું સ્વસ્તર વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રમાં ‘ઋદ્ધત્થિમિયસમિદ્ધા પમુદ્ધયજ્જણજાણવયા’ ઇત્યાદિ છે. (ઋદ્ધા) તેમાં ઉંચા ઉંચા મહેલ હતા, અને તે નગરી માણસોથી ભરપૂર હતી. (સ્તિમિતા) સ્વચ્છ-પરચક્રનો ત્યાં ભય ન હતો. (સમુદ્ધા) ધન, ધાન્ય અને વૈભવથી તે પરિપૂર્ણ હતી. (પમુદ્ધયજ્જણજાણવયા) ત્યાંના દરેક માણસો આનંદમાં મગ્ન રહેતા હતા, ખીબા દેશોમાંથી આવેલા માણસો આ નગરીમાં કોઈ વસ્તુ વિના દુઃખ પામતા નહિ, અને તે પણ હુમેશાં પ્રકુલિત મનથી રહેતા હતા; કારણ કે અહીં જીવન-નિર્વાહની તમામ સાધન-સામગ્રી વિશેષ પ્રમાણમાં બહુજ સુલભ હતી. આ નગરીમાં એવું કોઈ પણ સ્થાન ન હતું કે ત્યાં માણસોની વસ્તી ન હોય.

પૂર્ણભદ્ર ઉદ્યાનકા વર્ણન

(તત્થ ણં ચંપાણ ણયરીણ વહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે દિસીમાણ પુણ્ણમદ્દે ચેદ્દણ હોત્યા) આ ચંપાનગરીની બહાર ઇશાનકોણમાં એક પૂર્ણભદ્ર નામનો બહુજ પ્રાચીન બગીચો હતો. (વણ્ણઓ) તેનું વર્ણન પણ ઔપપાતિક સૂત્રમાં ‘ચિરાદ્દણ પુવ્વપુરિસપ્પણ્ણત્તે’ ઇત્યાદિ પદો વડે કર્યું છે. આ ઉદ્યાન બહુ લાંબા સમયનો બનેલો છે. (તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણસ મગ્ગવો મહાવીરસસ અંતેવાસી અજ્જસુદ્ધમ્મે ણામં અણગારે જાદ્ધસંપણ્ણે કુલસંપણ્ણે, વણ્ણઓ, ચુદ્ધસપુવ્વી ચુનાણોવગ્ગણ પંચહિં અણગારસણ્ણિ સદ્ધિ સંપરિવુદ્ધે પુવ્વાણુપુવ્વિં ચરમાણે જાવ જેણેવ પુણ્ણમદ્દે ચેદ્દણ તેણેવ ઉવાગચ્છદ્ધ, ઉવાગચ્છિત્તા અહાપહ્ધિરૂવં જાવ વિહરદ્ધ) એક સમયની વાત છે કે ભગવાન મહાવીરના શિષ્ય શ્રીઆર્યસુધર્મા સ્વામી તે અવસર્પિણી કાળના તે ચોથા આરામાં તીર્થ કરોની પરંપરાથી વિહાર કરતા તે ઉદ્યાન-બગીચામાં પોતાના ૫૦૦ શિષ્યો સહિત

પધાર્યા છે. તે કેવા હતા ? તે કહે છે:-અતિસંપન્ન હતા.જેનો માતૃપક્ષ વિશુદ્ધ હતો, કુળસંપન્ન હતા.જેનો પિતૃપક્ષ નિર્મલ હતો. શાસ્ત્રોમાં તેનું વર્ણન આ પ્રમાણે આવે છે-‘બલસંપણે ત્રિણયસંપણે, લાઘવસંપણે, ઓયંસી, તેયંસી, વયંસી, જસંસી, જિયકોહમાગમાયાલોહે, જીવિયાસામરણમયવિપ્પમુક્કે’ ઇત્યાદિ, તે આર્ય સુધર્મસ્વામી અણગાર બલયુક્ત, વિનયસંપન્ન તથા લાઘવગુણવિશિષ્ટ હતા, દ્રવ્ય અને ભાવની અપેક્ષા લાઘવ બે પ્રકારનું છે. બહુજ થોડી ઉપધિ-ઉપકરણ રાખવું તે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ લાઘવગુણ છે. ત્રણ ગૌરવથી રહિત થવું તે ભાવની અપેક્ષાએ લાઘવગુણ છે. તપશ્ચર્યા આદિના પ્રભાવથી જે તેજ પ્રગટ થાય છે તે એજ, તથા તેજ્જલેશ્વરથી ઉત્પન્ન શારીરિક પ્રકાશ તે તેજ કહેવાય છે, શ્રીસુધર્મા સ્વામી એ બન્નેથી સમન્વિત હતા. એટલે એજસ્વી અને તેજસ્વી હતા, વચસ્વી હતા-તેમના વચનો પર તમામ પ્રાણિઓના હૃદયમાં સ્નેહ હતો, કારણ કે તેમના તે વચનોથી સૌનું સદા હિત થતું હતું, કોઈપણ વખત તેઓ આવધ વચન બોલતા નહિ. તે યશસ્વી હતા-તેમનું યશ સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ હતું. તે મુનિરાજે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભને સર્વથા જીતી લીધા હતા. તેમને જીવન ઉપર મોહ કે મરણ પ્રતિ લય ન હતો. જીવન અને મરણ પ્રતિ તેમના હૃદયમાં હમેશાં સમભાવ હતો. તે જીવિતાશંસી ન હતા અને મરણાશંસી પણ ન હતા. તે અગિયાર અંગ અને ચૌદ પૂર્વોનાં જ્ઞાન ધરાવનાર, તથા મતિજ્ઞાન, શ્વેતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, અને મન:પર્યયજ્ઞાન, એ ચાર જ્ઞાનોથી સુશોભિત હતા.

સુધર્મસ્વામિકા વર્ણન

તે ઉદ્યાનમાં પધારીને મુનિકલ્પ અનુસાર અવગ્રહ-આજ્ઞા લઈને ઉતર્યા, અને તપ-સંયમથી પોતાના આત્મને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા.

(પરિસા નિમ્ગયા) ચંપાનગરીના નિવાસી જનોને ‘સુધર્મા સ્વામી આ ઉદ્યાનમાં પધાર્યા છે’ તેવા ખબર મળ્યા કે એટલામાં પરિષદ (માણસોનો સમુદાય) તેમન વંદના તેમજ તેમનાથી ધર્મ સાંભળવા માટે બહુજ ઉમંગથી પોતાના સ્થાનથી પ્રયાણ કરીને તે ઉદ્યાનમાં પાંચ પ્રકારના અભિગમ-પૂર્વક એકત્ર થઈ. સુધર્માસ્વામીએ આવેલી આ પરિષદને ધર્મદેશના આપી. (ધર્મ સોચ્ચા નિસમ્મ જામેવ દિસિં પાડબ્ભૂયા તામેવ દિસિં પહિગયા) ધર્મ સાંભળીને તે પરિષદ પોતપોતાના સ્થાને ગઈ.

ભાવાર્થ-અવસર્પિણી કાળના ચોથા આરામાં ચંપા નામની એક નગરી હતી, જે પોતાની અનુપમ કૌતિ અને પ્રભાવથી પ્રસિદ્ધ હતી. જેમાં આકાશનો સ્પર્શ કરતા હોય તેવા મોટા મોટા સુંદર મહેલ અને મકાન બનેલાં હતાં. ત્યાંની જનતા તમામ પ્રકારથી સંપન્ન અને સુખી હતી. શાંતિનું જ્યાં એકછત્ર રાજ્ય હતું. જેમાં માણસ-વસ્તી વિનાનું કોઈ પણ સ્થાન ખાલી ન હતું. તમામ પ્રકારથી આ નગરી સુખી અને લક્ષ્મીથી હરી-ભરી હતી. તે નગરીની બહાર ઈશાન કોણમાં એક બહુજ પ્રાચીન પૂર્ણભદ્ર નામનો મનોહર ઉદ્યાન (બગીચો) હતું, જે ઉદ્યાન

(બગીચા) જોનાર માણસના મનને પોતાની તરફ આકર્ષણ કરતું હતું. જ્યાં છ ઋતુઓ નગરીની પ્રબળને સર્વ પ્રકારે સુખ અને શાંતિ આપતી હતી. એક સમયની વાત છે કે આમાનુષામ વિહાર કરતા શ્રીસુધર્માસ્વામી કે જે અનેક ગુણ-ગણોથી શોભતા, શાંત, દાંત, અને ચૌદ પૂર્વના ધારણ કરનાર હતા. તેઓ તે ઉદ્યાનમાં પોતાના પાંચસો શિષ્યો સહિત પધાર્યા. નગરનિવાસીઓને જે વખતે આ ઉદ્યાનમાં સુધર્મા સ્વામીના પધારવાની ખબર પડી તેજ વખતે નગરીના તમામ માણસો તેમને વંદન, દર્શન અને તેમના પાસેથી ધર્મશ્રવણ કરવાના નિમિત્તથી બહુજ ઉત્કંઠાથી ત્યાં ગયા. સુધર્મા સ્વામીએ ધર્મના ઉપદેશ આપ્યો, ઉપદેશ સાંભળી તે સૌ પોતપોતાના સ્થાન પર ગયા. (સૂ૦ ૧)

જમ્બૂસ્વામીકા વર્ણન

‘તેણં કાલેણં’ ઇત્યાદિ.

(તેણં કાલેણં તેણં સમણં અજ્જસુહમ્મસ્સ અંતેવાસી અજ્જંબૂ ગામં અણગારે) તે કાળમાં અને તે સમયમાં આર્ય સુધર્મા સ્વામીના શિષ્ય શ્રીજમ્બૂ સ્વામી હતા. તેમના શરીરની ઉંચાઈ સાત હાથ હતી. ભગવતી સૂત્રમાં પ્રથમ ગણુધર શ્રી ગૌતમ સ્વામીનું જે પ્રમાણે વર્ણન કર્યું છે. તે પ્રમાણે જમ્બૂ સ્વામીનું વર્ણન સમજવું જોઈએ. સૂત્રમાં ‘જાવ’ એ પદ ‘સમચરંસસંઠાણસંઠિણ, વજ્જરિસહનારાયસંઘયણે, કળગપુલ્લગનિઘસપમ્હગોરે, ઉગ્ગતવે, દિત્તતવે, તત્તતવે, મહાતવે, ઉરાલે, ઘોરે, ઘોરવ્વણ, ઘોરગુણે, ઘોરતવસ્સી, ઘોરવંમચેરવાસી, ઉચ્છૂદસરીરે સંઘિત્તવિઝલતેઝલેસ્સે, ઉદ્દંજાણુ, અહોસિરે, કયંજલિપુઢે, ઉક્કુડાસણે’ આ સર્વ વિશેષણોના સૂચક છે. તે સર્વનો અર્થ આ પ્રમાણે છે-તે આર્ય જમ્બૂ-સ્વામી અણુગાર સમચતુરસ્રસંસ્થાનવશિષ્ટ હતા. હાથ, પગ તથા ઉપર અને નીચેના શરીરને કોઈપણ ભાગ પોતાના પ્રમાણથી ન્યૂનાધિક ન હોય તે સમચતુરસ્રસંસ્થાન કહેવાય છે. છ સંસ્થાનોમાં એ પ્રથમ સંસ્થાન છે. વજ્જક્રમનારાયસંહનનથી તે યુક્ત હતા. આણુ-આણુ બંને તરફ જે મર્કટખંધ તેતું નામ નારાય છે, તેના ઉપર વેષ્ટનપટ્ટકની આકૃતિ જેવું જે હાડકું હોય છે તે ક્રમણ છે, બંને હાડકાંઓને મજબૂત કરવા માટે કીલ-ખીલા જેવા હાડકાતું નામ વજ્જ છે. આ સંહનનમાં વજ્જ સમાન હાડકાં, વજ્જ સમાન વેષ્ટન-આચ્છાદાન અને વજ્જ સમાન ખીલીઓ હોય છે. એ સૌથી ઉત્તમ પ્રકારના શરીરના ખાંધા છે. તેમાં આણુઆણુનાં બંને હાડકાં પરસ્પરમાં

જોડાએલાં રહે છે. એ બંનેને આરપાર જોડનારી વજ્ર ખીલી હોય છે. તેનું શારીરિક સૌન્દર્ય પણ સોનાના અંદરના ભાગને કસોટી પર કસતાં જે રેખા દેખાય છે તેના સમાન અધિક ઉજ્જવલ અને કમલના કેસર તુલ્ય ચમકતું એ પ્રમાણે ગૌર વર્ણું હું હું. એ બંને વસ્તુ પીતલવર્ણુ અને ગૌરવર્ણુજ હોય છે. જેવી તેમાં બહુજ કાંતિ રહે છે, એ પ્રમાણે જખૂ સ્વામીનું શરીર પણ અધિક તેજસ્વી અને પ્રકાશમાન હતું. અતિશય અર્થમાં. પણ 'પુલક' શબ્દનો પ્રયોગ થાય છે. કસોટીના પથ્થર પર વારંવાર એકજ જગ્યાએ મળેલી સોનાની રેખાએ જે પ્રમાણે અધિકથી અધિક, ચમકતી હોય છે તે પ્રમાણે તેમનું શરીર પણ વધારેમાં વધારે ચમકતું હતું, ગૌરવર્ણુચુકત તે શરીર પણ ખૂબ પ્રકાશતું હતું. અનશન આદિ ખાર પ્રકારની તપસ્યા કરવામાં તેમના મનના પરિણામ હંમેશાં ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિચુકત રહ્યા કરતા, તથા પારણાના દિવસે પણ અનેક પ્રકારના અભિગ્રહ તે કરતા હતા, તેથી તેમની તપસ્યામાં પણ કોઇ પ્રકારની ખામી-ઉણપ આવતી નહિ, તેથી તે ઉચ્ચતપસ્વી હતા. તીવ્ર તપોના કરનારા હતા. કર્મરૂપી વનના વિનાશક હોવાથી અગ્નિ પ્રમાણે તેમનું તપ અધિક પ્રજ્વલિત હતું. અગ્નિ જે પ્રમાણે વનને ખાળી ભસ્મ કરી નાંખીને આગળ આગળ સતેજ થતો જાય છે તે પ્રમાણે તેમની તપશ્ચર્યા પણ કર્મરૂપી વનને ખાળવામાં પ્રદીપ્ત હતી. તેમની તપસ્યાથી જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મોની પ્રતિક્ષણ નિર્જરા થતી હતી, તે કારણથી અવિપાક નિર્જરાના અધિક રૂપમાં ધનિક હતા, એ વાત સ્પષ્ટ છે. તેમની તપશ્ચર્યા વિશેષ એવ વખાણવા લાયક હતી. સર્વસંસારી જીવોની સાથે તેમને મૈત્રીભાવ હતો. તેમણે પરિષદો અને ઉપસર્ગો પર વિજય મેળવ્યો હતો. કષાયરૂપ શત્રુઓનું મર્દન કરવામાં તેઓ અતિશય ધીર પુરુષ હતા. કાયર જીવોને કઠિન જણાતા સમ્યક્ત્વ અને શીલ આદિ વ્રતોના તે આરાધક હતા. ધોરતપસ્વી હતા. ધોરપ્રહાર્યારી હતા. પ્રહાર્યર્થ જેવા મહાન વ્રતનું મન, વચન અને કાયાથી પાલન કરનાર હતા. શારીરિક શોભા તરફ તેમનું ધિલકુલ લક્ષ જ ન હતું, શરીરની અંદરજ તેમણે તેજોલેશ્યાને ગોપવી રાખી હતી, બહારમાં તેમણે તેનો કોઇ સ્થળે અને કોઇ સમયે ઉપયોગ કર્યો ન હતો. આ લેશ્યાની પ્રાપ્તિ જીવોને વિશિષ્ટ તપસ્યા દ્વારાજ પ્રાપ્ત થાય છે. આ તેજોલેશ્યા અનેક યોજન સુધી ક્ષેત્રસ્થ વસ્તુઓનો સંહાર કરનારી હોય છે. તેઓ બંને ધુ ટોળાને ઉચ્ચે રાખી નતમસ્તક થઇને રહેતા હતા. તેમણે મસ્તક-માથાપર અંજલી કરી (ખે હાથ જોડેલા રાખી) હતી. તે ઉત્કુટાસનવાળા હતા. જે આસનમાં બેઠક જમીનનો સ્પર્શ કરતી નથી પરંતુ બંને પગના આધારે બેસાય છે, તેનું નામ ઉત્કુટાસન છે. તથા જે પ્રમાણે કોઠારમાં રાખેલું અનાજ આદિ જ્યાં ત્યાં ખરાબ થઇને

વિખરાઈ નાંહ જતાં સુરક્ષિત રહે છે, તેજ પ્રમાણે જેની ઇન્દ્રિયો અને મનની વૃત્તિ, ધર્મ અને શુકલ ધ્યાનના બળથી બહારના વ્યાપારથી નિવૃત્ત થઈને અન્તર્મુખી બની રહી હતી. એ પ્રમાણે ઉચ્ચતપસ્યાવાળા, દીપ્તતપવાળા, તપ્તતપવાળા, મહાતપવાળા, ઉદાર-સહુ જીવોની સાથે મૈત્રી રાખવાવાળા, ધોરવ્રતવાળા, ધોરશુભવાળા, ધોરતપસ્યાવાળા, ધોરપ્રશ્નચર્ચવ્રતવાળા ઉચ્છૃંહશરીરવાળા, અર્થાત્-શરીરની મમતા નહિ કરવા વાળા, તેજોલેશ્યાના સંવરણ કરવા વાળા, ઉર્ધ્વજનુસંપન્ન, અધોમસ્તક-(નીચા મસ્તક વડે) યુક્ત, અંબલીસહિત અને ધ્યાનસ્થ થઈને સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા બિરાજમાન હતા.

તે આર્થ જંબૂસ્વામી અભ્યુગાર અગિયારમાં અંગના ભાવ પૂછવાના અભિપ્રાયથી બ્યાં શ્રીસુધર્મા સ્વામી બિરાજમાન હતા ત્યાં પહોંચ્યા. તે (જંબૂસ્વામી) કેવા હતા તે કહે છે ‘જાયસહ્દે’ પ્રથમ નહિ બાદ્યત થયેલી તે હવે સામાન્યરૂપથી તત્ત્વોના નિર્ણય કરવા માટે એની ઇચ્છા બાગી હતી. ‘જાયસહ્દે’ પદ સાથેનો ‘જાવ’ યાવત-શબ્દ ‘જાતસંશયઃ, જાતકુતૂહલઃ, ઉત્પન્નશ્રદ્ધઃ, ઉત્પન્નસંશયઃ, ઉત્પન્નકુતૂહલઃ, સંજાત-શ્રદ્ધઃ, સંજાતસંશયઃ, સંજાતકુતૂહલઃ, સમુત્પન્નશ્રદ્ધઃ, સમુત્પન્નસંશયઃ, સમુત્પન્ન-કુતૂહલઃ’ એ બીજા વિશેષણોનો સૂચક છે તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે, -‘જાતસંશયઃ’ શ્રી જંબૂસ્વામી પ્રથમ, ભગવાન દ્વારા પ્રતિપાદિત દશમ અંગ પ્રશ્નવ્યાકરણ નામના સૂત્રમાં આસ્ત્રવ અને સંવરના ભાવ શ્રીસુધર્મા સ્વામી પાસે સાંભળ્યા હતા. તેના વિપાકના વિષયમાં તેમને સંશયની ઉત્પત્તિ થઈ. ‘જાતકુતૂહલઃ’ તેમને જ્યારે તે વિષયમાં ઉત્કંઠા ઉત્પન્ન થઈ ત્યારે ‘મારી શંકાનું સમાધાન ધર્માચાર્ય પાસેથી કેવી રીતે મને મળશે ? એ વાતની તેમના ચિત્તમાં ઉત્કંઠા બાગી હતી. ‘ઉત્પન્નશ્રદ્ધઃ, ઉત્પન્નસંશયઃ, ઉત્પન્નકુતૂહલઃ’ એ પદ જે કે પૂર્વોક્ત આ ‘જાતશ્રદ્ધઃ, જાતસંશયઃ, જાતકુતૂહલઃ’ પદોના સમાન અર્થના સૂચવનાર જેવા દેખાય છે, પરંતુ સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી વિચાર કરતાં તેના અર્થમાં ભિન્નતા છે, અને તે આ પ્રમાણે છે- ‘જાતશ્રદ્ધઃ, જાતસંશયઃ, જાતકુતૂહલઃ,’ એ પદો દ્વારા શ્રદ્ધા આદિની તેમનામાં બાગૃતિ પ્રકટ કરી છે. તે કેવલ સામાન્યરૂપથીજ કરી છે એમ સમજવું જોઈએ. ‘ઉત્પન્નશ્રદ્ધઃ’ ઇત્યાદિ પદો દ્વારા તેમનામાં શ્રદ્ધા, સંશય, અને કુતૂહલની ઉત્પત્તિ, વિશેષરૂપથી કરવામાં આવી છે. શ્રદ્ધા-તત્ત્વના નિર્ણયવિષયક ઇચ્છા જ્યારે પોતાના સ્વરૂપથી અપ્રકટ અવસ્થામાં રહે છે, ત્યારે તે સામાન્યરૂપથી ઉત્પન્ન થયેલી કહેવાય છે, એ પ્રમાણે સંશય અને કુતૂહલના ‘જાત’ અને ‘ઉત્પન્ન’ એ વિશેષણોમાં પણ એ સામાન્ય અને વિશેષ ધર્મની અપેક્ષાથી સમાધાન બાણી લેવું જોઈએ. સામાન્યરૂપથી ઉત્પન્ન થયેલી શ્રદ્ધા જ્યારે વિશેષરૂપમાં પ્રકટ થાય છે ત્યારે ત્યાં આગળ ‘ઉત્પન્નશ્રદ્ધઃ’ એ પદની સાર્થકતા સમજવી જોઈએ. એ પ્રમાણે ‘સંજાતશ્રદ્ધઃ, સંજાતસંશયઃ, સંજાતકુતૂહલઃ’ એ પદોમાં જે ‘સં’ એ શબ્દ છે તે પૂર્વોક્તિ વિશેષની અપેક્ષાએ પણ અધિક વિશેષ આદિ અર્થનો દ્યોતક છે. તે પદ શ્રદ્ધા,

સ શય અને કુતૂહલના ભિન્ન ભિન્ન વસ્તુસ્વરૂપના નિર્ણયમાં ભગૃતિ પ્રદર્શિત કરે છે. તથા ‘સમુત્પન્નશ્રદ્ધઃ, સમુત્પન્નસંશયઃ, સમુત્પન્નકુતૂહલઃ’ એ પદો પણ શ્રદ્ધા આદિની ઉત્પત્તિમાં સર્વથા રૂપથી ભગૃતિ પ્રકટ કરનારાં છે. ‘સમુત્પન્ના = સર્વથા સંજાતા શ્રદ્ધા યસ્ય સઃ’ અર્થાત્ સર્વ પ્રકારથી ઉત્પન્ન થયેલી શ્રદ્ધા જેને છે તે સમુત્પન્નશ્રદ્ધ કહેવાય છે.

શંકા—સૂત્રમાં સૌથી પ્રથમ ‘જાતશ્રદ્ધઃ’ ઇત્યાદિક જે પદો રાખેલાં છે તે સર્વથા વ્યુત્ક્રમવાળાં છે, કારણ કે જ્યાં સુધી સંશય અથવા કુતૂહલ નહિ થાય ત્યાં સુધી શ્રદ્ધા હોઈ શકેજ નહિ. એટલા માટે સૌથી પ્રથમ સૂત્રમાં સંશય આદિનો પાઠ રાખવો જોઈતો હતો, ત્યાર પછી શ્રદ્ધાનો.

ઉત્તર—શંકા બરાબર નથી, કારણકે આ પ્રકારના પાઠથી વિશિષ્ટ અર્થની પ્રતીતિ સૂત્રકારને કરાવવી ઇષ્ટ છે, અને તે આ પ્રકારથી. એ જો કે ઠીક છે કે સંશયાદિપૂર્વકજ શ્રદ્ધાની સંગતિ કરવી, તો પણ શ્રદ્ધામાં સંશય અને કુતૂહલ-પૂર્વકતા આવવાથી તેમાં પરસ્પરમાં કાર્ય-કારણભાવ પ્રદર્શિત થાય છે. પ્રશ્નના વશથી જિજ્ઞાસારૂપ શ્રદ્ધા થાય છે, જેનું કારણ સંશય અને કુતૂહલ હોય છે. (૧) જાતશ્રદ્ધઃ, જાતસંશયઃ, જાતકુતૂહલઃ, (૨) ઉત્પન્નશ્રદ્ધઃ, ઉત્પન્નસંશયઃ, ઉત્પન્નકુતૂહલઃ, (૩) સંજાતશ્રદ્ધઃ, સંજાતસંશયઃ, સંજાતકુતૂહલઃ, (૪) સમુત્પન્નશ્રદ્ધઃ, સમુત્પન્નસંશયઃ, સમુત્પન્નકુતૂહલઃ। અહીં કેાઈ આ પ્રમાણે સમાધાન કરે છે કે :— ‘જાતશ્રદ્ધઃ’ ઇત્યાદિ ત્રણ પદોથી સૂત્રકાર એ વાત પુષ્ટ કરે છે કે— જંપૂસ્વામીમાં જે સર્વપ્રથમ શ્રદ્ધા, સંશય અને કુતૂહલ ઉત્પન્ન થયાં તે અવગ્રહ રૂપમાં જ થયાં છે, ઇંડા, અવાય અને ધારણા રૂપથી નહીં. “ઉત્પન્નશ્રદ્ધઃ” ઇત્યાદિ ત્રણ પદોથી એ પુષ્ટ થાય છે કે તે શ્રદ્ધાઆદિ પછીથી તેમનામાં “ઈંદ્રા” રૂપથી, ‘સંજાતશ્રદ્ધઃ’ ઇત્યાદિ ત્રણ પદો દ્વારા ત્યારબાદ “અવાય” રૂપથી અને ‘સમુત્પન્નશ્રદ્ધઃ’ ઇત્યાદિ પદો દ્વારા તે પછી ‘ધારણા’ રૂપથી પુષ્ટ થાય છે.

ભાવ એ છે કે—આસ્રવ અને સંવરના વિપાકવિષયમાં જે તેમને શ્રદ્ધા, સંશય અને કુતૂહલ થયાં છે તે તેમને સર્વપ્રથમ અવગ્રહરૂપમાં થયાં છે, કારણ કે સર્વ-પ્રથમ પદાર્થના અવગ્રહરૂપ જ્ઞાન થાય છે. ત્યાર પછી સંશય થતાં તેના નિરાકરણ

રૂપ જે પ્રયત્નવિશેષ—તે તરફ ઢળતું જ્ઞાન થાય છે તે ઇહા, પછી અવાય—પદાર્થના નિશ્ચય-સ્વરૂપ જ્ઞાન થાય છે, અને ત્યાર બાદ ધારણા, તે એ સંસ્કાર છે, જે, તે પદાર્થના જ્ઞાનને બહુજ કાળ સુધી આત્મામાં સ્થિર કરીને રાખે છે.

અહીં આગળ એ વાત પણ ઘટી શકે છે કે:— ‘જાત’ પદથી ‘અવગ્રહ’નો ‘ઉત્પન્ન’ પદથી ‘ઇહા’નો ‘સંજાત’ પદથી ‘અવાય’નો અને ‘સમુત્પન્ન’ પદથી ‘ધારણા’નો યોગ સૂત્રકારે જન્મભૂસ્વામીના આસ્રવ અને સંવરના વિષયમાં ઉત્પન્ન થયેલી શ્રદ્ધા આદિ જ્ઞાનવિશેષમાં કરાવ્યો છે. તેમાં ‘ગૃહીનાર્થ—ગ્રાહકતા’—પુનરુક્તિ એટલા માટે નથી કે:— એ પૂર્વ—પૂર્વની અપેક્ષાએ ઉત્તરોત્તર વિશેષવિષયના સૂચક થાય છે.

શ્રીજન્મભૂસ્વામીએ સુધર્માસ્વામીની પાસે જઈને સુધર્માસ્વામીને હાથ જોડીને આદિક્ષિણુ—પ્રદક્ષિણાપૂર્વક ત્રણવાર વંદના—નમસ્કાર કર્યાં. બે હાથ જોડી તેને જમણા કાનથી લઈને મસ્તક પાસે ફેરવીને ડાબા કાન સુધી લઇ જઈને ફરી જે મસ્તક પાસે રાખવામાં આવે છે તે આદિક્ષિણુ—પ્રદક્ષિણુ છે. વંદના શબ્દનો અર્થ સ્તુતિ, અને નમસ્કારનો અર્થ—બે હાથ, બે પગ, એક મસ્તક, એ પાંચ અંગોને નમાવવું તે, આ પ્રમાણે વંદના અને નમસ્કાર કરીને પર્યુપાસના—સેવા કરવા લાગ્યા, સૂત્રરથ ‘યાવત્’ શબ્દથી ‘સુસ્મસમાણે, નમંસમાણે, વિણ્ણવં પંજલિઉડે, અભિમુદ્દે’” એ શબ્દોની પણ અહીં યોજના થાય છે.

શ્રીસુધર્માસ્વામીની સેવા કરતાં કરતાં શ્રીજન્મભૂસ્વામીએ પૂછ્યું કે— હે ભદ્રંત! ધર્મની આદિ કરવાવાળા, તીર્થંકર, સ્વયંસંબુદ્ધ ઇત્યાદિ વિશેષણોથી વિશિષ્ટ અને સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત કરનાર શ્રમણ ભગવંત શ્રીમહાવીર પ્રભુએ પ્રશ્નવ્યાકરણ નામના દસમા અંગના એ ભાવ ફરમાવ્યા છે, પરંતુ હે ભગવન્! અગિયારમું અંગ જે વિપાકશ્રુત, તેમાં શું ભાવ કહેલા છે? આ પ્રમાણે જન્મભૂસ્વામીએ પૂછ્યું ત્યારે શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે—હે જન્મભૂ! સિદ્ધિગતિને પામેલા શ્રીમહાવીર પ્રભુએ અગિયારમાં અંગ શ્રીવિપાકશ્રુતના બે શ્રુતસ્કંધ કહેલા છે—(૧) એક દુઃખવિપાક અને (૨) બીજો સુખવિપાક. જેનો અનુભવ કરવામાં આવે તે વિપાક છે. જે શ્રુતસ્કંધમાં દુઃખને જ વિપાક શબ્દના વાચ્ય (અર્થ) રૂપથી પ્રકટ કરેલ છે, તે દુઃખવિપાક છે. આ શ્રુતસ્કંધનું નામ દુઃખરૂપ વિપાકનો યોગ કરાવનાર હોવાથી ‘દુઃખવિપાક’

છે. બીજા શ્રુતસ્કંધનું નામ **સુખવિપાક** છે. તેમાં સુખનુ જ વિપાકરૂપથી વર્ણન કરાયેલું છે, તેથી કરી સુખરૂપ વિપાકનો બોધક હોવાથી તેનું નામ ‘સુખવિપાક’ છે.

ભાવાર્થ—સભા-વિસર્જન થયા પછી શ્રી જમ્બૂસ્વામી, જ્યાં શ્રીસુધર્માસ્વામી બિરાજમાન હતા ત્યાં પહોંચીને પોતાની સમાચારી પ્રમાણે ત્રણ વાર વંદના નમસ્કાર કરીને તેના સન્મુખ બેસી ગયા, બેસીને વિનય સાથે ગુરુદેવને પ્રશ્ન પૂછ્યો કે—હે ભદ્રન્ત! ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ દસમાં અંગમાં આસ્રવ અને સંવર તત્ત્વનું વર્ણન બહુ સારી રીતે કર્યું છે. હવે હું આપના પાસેથી એ જાણવા ઇચ્છા કરું છું કે ભગવાને અગિયારમાં અંગમાં તેના વિપાકનું કેવી રીતે વર્ણન કર્યું છે? સુધર્મા-સ્વામીએ જમ્બૂસ્વામીને કહ્યું કે હે જમ્બૂ! એ અગિયારમા અંગનું ભગવાને બે શ્રુતસ્કંધ-રૂપમાં વર્ણન કર્યું છે, (૧) પ્રથમશ્રુતસ્કંધનું નામ **દુઃસ્વવિપાક**, બીજા શ્રુતસ્કંધનું નામ **સુખવિપાક** છે. તેમાં પ્રથમમાં દુઃખરૂપ વિપાકનું, અને બીજામાં સુખરૂપ વિપાકનું, વર્ણન કરેલું છે. (સ્કૂ ૨)

જમ્બૂસ્વામિ ઓર સુધર્માસ્વામિકા પ્રશ્નોત્તર

‘પદમસ્સ ગં મંતે!’ ઇત્યાદિ.

જમ્બૂસ્વામી શ્રીસુધર્માસ્વામીને પૂછે છે કે (પદમસ્સ ગં મંતે ! સુયક્ષ્મ-ધસ્સ દુહવિવાગાણં સમણેણં જાવ સંપત્તેણં કે અટ્ટે પણ્ણત્તે ?) હે ભદ્રન્ત! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કે જે આદિકર - પોતાના શાસનની અપેક્ષાથી ધર્મના પ્રથમ પ્રવર્તક, તીર્થંકર, સ્વયંસંબુદ્ધ-બીજના ઉપદેશ વિના બોધ પામેલા આ વિશેષણોથી વિશિષ્ટ અને સિદ્ધિગતિ નામના સ્થાનમાં બિરાજમાન છે. તે પ્રભુએ દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધમાં શું ભાવ પ્રરૂપિત કર્યા છે? અહીં ‘યાવત્’ પદથી ‘મગવતા મહાવીરેણ આદિકરેણ તીર્થંકરેણ સ્વયંસંબુદ્ધેન સિદ્ધિગતિનામધેયં સ્થાનં’

અહીં સુધીના પદોનું અહણ થયું છે. (તણ ણં સુહમ્મે અગગારે જંબૂ-અગગારં
 एवं वयासी-एवं खलु जंबू ! समणेणं ३ आङ्गरेणं जाव संपत्तणं दुहविवा-
 गाणं दस अज्झयणा पणत्ता ?) આ પ્રશ્નના સમાધાન નિમિત્તે શ્રી સુધર્મા સ્વામી
 પોતાના શિષ્ય શ્રી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે -‘આદિકર’ ઇત્યાદિ વિશેષણોથી વિશિષ્ટ
 તે શ્રમણુ ભગવંત મહાવીર પ્રભુએ દુઃખવિપાક નામના શ્રુતસ્કંધના અર્થને સ્પષ્ટ રૂપથી
 પ્રરૂપિત કરવા માટે દસ અધ્યયનોની પ્રરૂપણા કરી છે. (તં જહા) તે દસ અધ્યયન
 આ પ્રમાણે છે. (મિયાપુત્તે ઉજ્જયણ અમગ્ગ સગહે વહસ્સઈ નંદી । ઉંવર
 સોરિયદત્તે ય દેવદત્તા ય અંજૂ ય ॥) (૧) મૃગાપુત્ર, (૨) ઉલ્લઝતક, (૩) અભગ્ન,
 (૪) શકટ, (૫) બૃહસ્પતિ, (૬) નન્દિ, (૭) ઉદુમ્બર, (૮) શૌર્યદત્ત, (૯) દેવદત્તા,
 (૧૦) અન્બૂ .

ભાવાર્થ—વિપાકના દુઃખવિપાક અને સુખવિપાક એ પ્રમાણે એ ભેદ પ્રકટ કર્યા

છે. તેમાં શ્રી સુધર્મા સ્વામીને જમ્બૂ સ્વામી એ પૂછી રહ્યા છે કે-હે ભદ્રન્ત ! પ્રથમ
 દુઃખવિપાક નામક શ્રુતસ્કંધના ભાવની પ્રરૂપણા શું છે ? ત્યારે સુધર્માસ્વામી, એ
 શ્રુતસ્કંધનું વિશેષરૂપથી પ્રતિપાદન કરવા માટે મૃગાપુત્રાદિ દસ અધ્યયનો દ્વારા
 દુઃખવિપાક નામક પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના ભાવ પ્રકટ કરે છે. (સ્ ૩)

ચંદનપાદપ ઉદ્યાનકા વર્ણન

‘જઇ ણં મંતે ! ઇત્યાદિ.

(મંતે!) હે ભદ્રન્ત!(જઇ ણં) યદિ (આઙ્ગરેણં તિત્થયરેણં જાવ સંપત્તેણં)
 આદિકર-સ્વશાસનની અપેક્ષાએ ધર્મના આદિ પ્રવર્તક, તીર્થકર અને સિદ્ધિગતિ
 નામના સ્થાનને પ્રાપ્ત થયેલા (મગવયા) ભગવાન (મહાવીરેણં) મહાવીરે (દુહ-
 વિવાગાણં) દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના (દસ અજ્ઞયણા) દસ અધ્યયન
 (પણત્તા) પ્રરૂપિત કર્યા છે. (તંજહા-મિયાપુત્તે ય જાવ અંજૂ ય) જે મૃગાપુત્ર અધ્યયનથી
 આરંભીને અન્બૂ નામના છેદકા અધ્યયન સુધી છે. તેમાંથી (મંતે!) હે ભગવન્ !

(दुहविवागणं) दुःभविपाकना (पढमस्स अज्जयणस्स) प्रथम भृगायुत्र नामना अंधययननुं (समणेणं जात्र संपत्तेणं) आदिकर आदि विशेषणोथी विशिष्ट ते श्रमणु लगवान भडावीरे (के अट्टे पणत्ते ?) शुं अर्थ कळो छे ? (तए णं) श्री जम्भू-स्वामीअे आ प्रभाण्णे प्रश्न कर्यो त्यार पछी (सुहम्मो अणगारे) ते सुधर्मा स्वामीअे जम्भू अणुगार प्रति (एवं वयासी) आ प्रभाण्णे कळुं के:—(जंबू ! एवं खलु) हे जम्भू ! तमार प्रश्ननेो उत्तर आ प्रभाण्णे छे, सांलणो. (तेणं कालेणं तेणं समएणं मियागामे णयरं होत्था) ते अवसरपिणी काणना योथा आरामां भृगाश्राम नामनुं अेक नगर હતું. (વળ્ણઓ) ઔપપાતિક સૂત્રમાં જે પ્રમાણે ચંપાનગરીનું વર્ણન કરેલું છે, તે પ્રમાણે આ નગરીનું વર્ણન સમજી લેવું જોઈએ. ચંપાનગરી જે પ્રમાણે અદ્ભુત શોભા આદિ ગુણોથી વિશિષ્ટ છે, તે પ્રમાણે આ નગર પણ પોતાના અનુપમ સૌન્દર્યથી યુક્ત છે. (તસ્સ ણં મિયાગામસ્સ ણયરસ્સ) આ ભૃગાશ્રામ નામના નગરમાં (વહિયા) બાહ્ય પ્રદેશમાં (ઉત્તરપુરત્થિમે દિસીમાए) ઉત્તર અને પૂર્વ દિશાના ભાગ-ધશાન કોણ-માં (ચંદણપાયવે ણામં ઉજ્જાણે હોત્થા) ચંદન-પાદપ નામનો એક ઉદ્યાન-બગીચો હતો, તે (સવ્વોડયઠ વળ્ણઓ) આનું વર્ણન આ પ્રકારે બાણુવું જોઈએ, (સવ્વોડયપુપ્ફફલસમિદ્દે રમ્મે નંદણવળ્ણપ્પગાસે પાસાઈए દરિસણિજ્જે અમિરૂવે પહિરૂવે) તમામ ઋતુનાં પુષ્પો અને ફળોથી તે બગીચો હંમેશા ભરપૂર હતો, અનેક ભતિના સુગંધિત ફૂલોથી તે સુરમ્ય અને ધન્દના નંદનવન પ્રમાણે મનને આનન્દ આપનારો, પ્રાસાદીય, દર્શનીય, અભિરૂપ અને પ્રતિરૂપ હતો. (તત્થ ણં ચંદણપાયવસ્સ વહુમજ્જદસમાए) એ ચંદનપાદપ નામના બગીચાના મધ્ય ભાગમાં (સુહમ્મસ્સ જક્કવસ્સ) સુધર્મ નામના યક્ષનું (જક્કવાયયણે હોત્થા) એક યક્ષાયતન હતું. (ચિરાઈए જહાપુણ્ણમહે) પૂર્ણભદ્ર ચૈત્યની પ્રમાણે આ યક્ષાયતન પણ બહુ પ્રાચીન હતું. તેના વર્ણનમાં પણ (પૂર્વપુરુષમજ્જપ્તમ્) ઇત્યાદિ ઔપપાતિક સૂત્રમાં કહેલા તમામ વિશેષણોને અહિં લગાડી દેવા જોઈએ.

વિજયનૃપ ઔર ભૃગાદેવીકા વર્ણન

(તત્થ ણં મિયાગામે ણયરે) આ ભૃગાશ્રામ નગરમાં (વિંજए ણામં સ્વત્તિए રાયા પરિવસઈ) વિજય નામના એક ક્ષત્રિય રાજા રહેતા હતા. (વળ્ણઓ) આ રાજાનું વર્ણન પણ ઔપપાતિક સૂત્રમાં વર્ણવેલા કૃષ્ણિક રાજા પ્રમાણે સમજી લેવું જોઈએ. જેમ (મહયા-હિમવંત-મહંત-મલય-મંદર-મહિંદ-સારે) ઇત્યાદિ. પર્વતોમાં જેવી રીતે મહાહિમવાન પર્વત પ્રધાન માનવામાં આવે છે, મલયાચલ જેવો શ્રેષ્ઠ

માનવામાં આવે છે. મેરુ પર્વત જેવી રીતે સર્વોત્તમ છે, અને મહેન્દ્ર-સુરેન્દ્ર અથવા પર્વતવિશેષ જેવી રીતે મુખ્ય માનવામાં આવે છે તે પ્રમાણે આ રાજા પણ અન્ય રાજાઓમાં મુખ્ય અને શ્રેષ્ઠ હતો. (તસ્સ ગં વિજયસ્સ સ્વત્તિયસ્સ મિયા ણામં દેવી હોત્યા) ક્ષત્રિય વંશમાં તિલકસ્વરૂપ એ વિજય રાજાની રાણીનું નામ મૃગાદેવી હતું. (સુકુમાલપાણિપાયા અહીણં વણ્ણઓ) તેના હાથ-પગ બહુજ સુકોમલ હતા, તેનું શરીર પણ સ્વરૂપની અપેક્ષાએ ન્યૂનતારહિત અને લક્ષણની અપેક્ષાએ પરિપૂર્ણ પાંચ ઇન્દ્રિયોથી યુક્ત હતું. ઔપપાતિક સૂત્રમાં ધારિણી રાણીનું-દેવીનું જેવું વર્ણન કરેલું છે તેવુંજ વર્ણન મૃગાદેવીનું સમજી લેવું જોઈએ. (તસ્સ ગં વિજયસ્સ સ્વત્તિયસ્સ પુત્તે મિયાણ દેવીણ અત્તણ મિયાપુત્તે ણામં દારણ હોત્યા) તે વિજય નામના ક્ષત્રિય રાજાને એક પુત્ર હતો, તેનું નામ મૃગાપુત્ર હતું. જે મૃગાદેવી થકી ઉત્પન્ન થયો હતો. તે કુવર (જાડઅંધે, જાડમૂણ, જાડવહિરે, જાડપંગુલે ય હુંઢે ય વાયવ્વે ય) જન્મથી આંધળો અને જન્મથીજ મૂંગો હતો, જન્મથી બહેરો અને જન્મથીજ લૂકો હતો. તેના શરીરના અવયવોની રચના પણ સારી ન હતી, કેમકે તેનું હુંડક સંસ્થાન હતું, તેના શરીરની રચનામાં સુંદરતા ન હતી-નજરે જોતાં ગમે નહિ તેવી આકૃતિ હતી. જે પ્રમાણે જે જે અંગઉપાંગોની વ્યવસ્થા થવી જોઈએ તે પ્રકારની રચનાથી હીન અંગ-ઉપાંગોનું થવું તેજ હુંડક સંસ્થાન છે. તે નામકર્મના ઉદ્દયથી શરીરમાં અંગ અને ઉપાંગ કોઈ પણ ખાસ આકાર વિનાના રહે છે. તે વાયુના રોગથી પીડિત હતો. (ણત્થિ ગં તસ્સ દારગસ્સ હત્યા વા. પાયા વા. કણ્ણા વા. અચ્છી વા. ણાસા વા)

મૃગાપુત્રકા વર્ણન

તે કુમારને (પુત્રને) હાથ, પગ, કાન, આંખ, નાક કાંઈ પણ ન હતું. (કેવલં સે તેસિં અંગોવંગાણં આગિઈ આગિઈમેત્તે) કેવલ અંગો-મસ્તક, ઉરસ્થળ, પૃષ્ઠ, ઉદર, પીઠ, એ હાથ, એ પગના, અને ઉપાંગો-અંગના અવયવ સ્વરૂપ કાન, નાક, આંખ અને આંગળીઓના માત્ર ચિન્હજ હતા. 'તણ ગં સા મિયાદેવી તં મિયાપુત્તં દારગં રહસ્સિયંસિ ભૂમિઘરંસિ' આ પ્રકારના તે ખાળકને મૃગાદેવી, માણસોની નજરે ન પડે એવી રીતે ખાનગી ઘરનાં નીચેના ભાગમાં રાખતી હતી, અને 'રહસ્સિણં મત્તપાણેણં પહિજાગરમાણીર વિહરઈ' છાની રીતે ભોજન-અન્ન, પાણી આપીને સાવધાનીપૂર્વક તેનું પાલન-પોષણ કરતી હતી.

ભાવાર્થ-દશ અધ્યયનોમાં મૃગાપુત્રનામવાળા પ્રથમ અધ્યયનનો શું ભાવ છે? આ પ્રમાણે જન્મસ્વામીએ જ્યારે પ્રાંન પૂછ્યો ત્યારે શ્રી સુધર્મા સ્વામી આ

અધ્યયનનું સ્પષ્ટીકરણ કરતા થકા કહે છે કે:— મૃગાગ્રામ નામનું એક બહુજ વિશાલ અને સુંદર નગર હતું. તેના બહારના ભાગમાં ઇશાનકોણમાં છ ઋતુઓની શોભાથી વિશેષ શોભતો અંદનપાદ્મ નામનો એક ઘણોજ પ્રાચીન નન્દનવન જેવો વિસ્તારવાળો મનોહર બગીચો હતો. તેના મધ્યભાગમાં સુધર્મ નામના યજ્ઞનું એક નિવાસસ્થાન હતું. તે નગરનો અમલ કરનાર ક્ષત્રિયકુલાવતંસ વિજય નામનો કોઈ એક રાજા હતો. તે ઘણોજ પ્રતાપી અને રાજાઓના સમુદાયમાં મુખ્ય હતો. તેની રાણીનું નામ મૃગાદેવી હતું. તે પણ બહુજ સુંદર અને સુકોમલ અંગવાળાં હતાં. રાણીના શરીરની સુંદરતા એવી હતી કે તેના રૂપ પાસે કામદેવની સ્ત્રી રતિ પણ લજ્જા પામી જતી હતી. રાણીના શરીર, પ્રત્યેક અંગ ઉપાંગોની પરિપૂર્ણતાથી યુક્ત હતું, કોઈપણ અંગ-ઉપાંગમાં કોઈ પ્રકારની ન્યૂનતા ન હતી. તે રાણીને એક પુત્ર થયો જેનું નામ મૃગાપુત્ર હતું. તે બિચારો જન્મથીજ આંધળો, બહેરો, મૂંગો અને લંગડો હતો. તે હુંડક સંસ્થાનવાળો હતો. તેને હાથ, પગ આદિ અંગ અને તેના અવયવભૂત કોઈ ઉપાંગ ન હતાં, માત્ર તેની આકૃતિ હતી. તે પુત્ર વાયુના રોગવાળો હતો. મૃગાદેવી તે બાળકને લોકોથી છુપાવીને મકાનના નીચેના ભાગમાં રાખતી હતી, અને ત્યાં આગળ ખાવા-પીવાનું આપીને તેનું પાલન પોષણ કરતી હતી (સુ. ૪)

જન્માંધપુરૂષકા વર્ણન

‘તત્થ ણં’ ઇત્યાદિ.

‘તત્થ ણં મિયાગામે ણયરે’ તે મૃગાગ્રામ નગરને વિષે ‘એગે જાડઅંધે’ એક જન્મથી આંધળો કોઈ પુરુષ રહેતો હતો. ‘સે ણં એગેણં સચક્વુણ્ણં’ તે બીજા કોઈ નેત્રવાળા પુરુષની સહાયતાથી ‘પુરબો દંડણ્ણં પગહ્હિજ્જમાણેર’ લાકડીના આધારે ચાલતો હતો. ચાલતાં ચાલતાં ‘ફુટ્ટહહાહહસીસે’ તેના માથાના આલ એકદમ વિખરાએલા હતા, અને ‘મચ્છિયાચહગરપહકરેણં અણિજ્જમાણમગ્ગે’ માખીઓનો મોટો સમૂહ તેના માથા ઉપર ઉડતો હતો, અને તેના સાથે સાથે રસ્તામાં તે સમૂહ પણ જતો, કારણકે તેનું શરીર બહુજ મેલું હતું. આ પ્રકારની હુદ્દશાવાળો તે બિચારો ‘મિયાગામે ણયરે ગિહે ગિહે’ તે મૃગાગ્રામ નગરમાં ઘરે ઘરે ‘કાલુણ્ણવહિયાણ વિક્કિં કપ્પેમાણે વિહરહ્હ’ દીનતાપૂર્વક-દયા ઉત્પન્ન થાય તેવી રીતે ભીખ માગીને પોતાનો નિર્વાહ કરતો હતો.

ભાવાર્થ—તે મૃગાગ્રામ નગરમાં એક જન્માંધ માણસ રહેતો હતો. તેને સહાય આપનારો એક ભીખારી માણસ બીજો હતો, તે આંધળો ન હતો, તેથી તેની સહાયતાના બળથી તે પોતાનું તમામ કામ કરતો હતો. તે જન્માંધ જ્યારે ભીખ માંગવા નિમિત્તે જ્યાં-ત્યાં જવા માટે તૈયાર થતો ત્યારે તે આંખવાળો તેને લાકડી પકડાવીને લઈ જતો હતો. એકદમ ગંદો રહેવાથી દુર્ગંધથી ખેંચાઈને માખીઓનાં ટોળાંઓ તેના આસ-પાસ માથા ઉપર ડૂર્યા કરતાં હતાં. તે ઘેર-ઘેર પોતાની દીનતા

બહાર કરીને ભીખ માંગી-માંગીને પોતાનું ગુજરાન ચલાવતો હતો. (સૂ. ૫)

ભગવાન કા સમવસરણ કા વર્ણન

‘તેણં કાલેણં’ ઇત્યાદિ.

‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે ‘સમણે ભગવં મહાવીરે જાત્ર સમોસરિણ્’ શ્રમણુ ભગવાન્ મહાવીર યાવત્ સમવસુત થયા. અહીં ‘યાત્ર’ શબ્દથી ખીજા વિશેષણોનું અહણુ થએલું છે, જેમ ‘પુન્વાણુપુન્વિ ચરમાણે ગામાણુગામં દૂઝ્જમાણે સુહં-સુહેણં વિહરમાણે’ ઇત્યાદિ. અર્થાત્-તીર્થકરોચિત વિહાર કરવાની પદ્ધતિ પ્રમાણે એક ગામથી ખીજે ગામમાં વિચરતા થકા સુખશાન્તિપૂર્વક અહીં આવ્યા. (પરિસા ણિગયા) તે નગરના પ્રબ-

વિજયનામક રાજકા ભગવાનકા દર્શનકે લિયે જાના

જનોનો સમુદાય શ્રીમહાવીર પ્રભુને વંદના કરવા તેમજ ધર્મદેશના સાંભળવાને માટે તે સ્થળે એકત્રિત થયા. ‘તણ્ ણં સે વિજણ્ સ્વત્તિણ્ ઇમીસે કહાણ્ લલ્લકે સમાણે’ પછીથી તે વિજય નામના રાજાને ખબર પડી કે શ્રમણુ ભગવાન્ મહાવીર પૂર્વાનુપૂર્વીથી આમાનુઆમ વિહાર કરતા-કરતા આ મૃગાઆમ નગરના બહાર ચંદનપાદપ નામના બગીચામાં સાધુ-સમાચારી અનુસાર અવગ્રહ લઈને તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરે છે, ત્યારે ‘જહા કૂણિણ્ તહા નિગણ્’ જે પ્રમાણે કૃષ્ણિક રાજા બહુજ ઠાઠ-માઠથી પ્રભુની વંદના અને ધર્મ શ્રવણુ કરવાની ઇચ્છાથી નીકળ્યા હતા તે પ્રમાણે આ વિજય નામના ક્ષત્રિય રાજા પણ ભગવાનની વંદના કરવા માટે માટા ઠાઠ-માઠથી નીકળ્યા, અર્થાત્ ભગવાનના પધારવાની વાત સાંભળતાંજ રાજાનું ચિત્ત અપૂર્વ આનંદથી ભરાઈ ગયું. હૃદયમાં અપૂર્વ ઉત્સાહ હતો.

પ્રભુના દર્શન, વન્દન અને તેમના પાસેથી ધર્મ સાંભળવાની તીવ્ર લાલસા અંતઃકરણમાં વધવા લાગી. ચિત્તમાં થોડી પણ ઉદાસીનતા ન હતી. પ્રભુની તરફ તેમની વિચાર-ધારાને પ્રવાહ અવિચ્છિન્ન વહેતો હતો. તેનું મન એકદમ રાજકાળની ચિન્તાથી નિવૃત્તિ પામીને અપૂર્વ હર્ષદ્વિલાસથી યુક્ત થઈ પરમ શાંતિને અનુભવ કરી રહ્યું હતું. હર્ષના આવેગમાં રાજાનું હૃદય ભરાઈ ગયું હતું. રાજાએ સ્નાન કર્યું અને કાગડા આદિ પ્રાણીઓને માટે અન્ન દેવા રૂપ ખલિકર્મ કર્યું. રાત્રીમાં માઠાં સ્વપ્ન થયાં હોય તેના દોષોની નિવૃત્તિ માટે કૌતુક-મંથીતિલકાદિ, મંગલ-દંધિ, અક્ષત (ચાખા) આદિનું ધારણરૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યું, અને સલામાં જવા યોગ્ય સુંદર ખડું મૂલ્યવાન વસ્ત્ર, તથા તદ્દન આછા ભારવાળા છતાં મૂલ્યમાં અધિક એવા અલંકાર પહેર્યાં. તમામ પ્રકારથી સબ્ધમ્ભાન થઈને એક સુંદર ગજરાજ (હાથી) પર સ્વારી કરી. તે સમયે રાજાના મસ્તક પર કારંટના પુષ્પોની માલાથી શોભતું છત્ર, પોતાના તેજથી સૂર્યના તેજનું

નિવારણ કરતું ચમકી રહ્યું હતું. આબુ-બાબુ બન્ને તરફ શરૂ ઝટુના વાદળ સમાન શુભ્ર-ઉજ્જ્વલ જે આમર ઢળી રહેતાં હતાં. ભોનારાઓને એ સમયે રાજા સાક્ષાત્ કુબેર જેવા દેખાતા હતા. ઇન્દ્ર-સમાન વિશેષ પ્રકારની સંપત્તિથી યુક્ત એ રાજા પોતાની અતુરગિણી-ઘોડા, હાથી, રથ અને પાયદલથી સમન્વિત સેના સહિત જે તરફ ચંદનપાદપ નામનો બગીચો હતો તે તરફ જવા માટે ચાલતા થયા. તે રાજાના આગળ મોટા-મોટા ઘોડાઓ પર સ્વાર થયેલા રક્ષકો ચાલતા હતા. બંને તરફ દિગ્ગજ જેવા મહોન્મત્ત ગજરાજ, પાછળના ભાગમાં રથોનો સમૂહ, આગળ-આગળ આઠ-આઠ મંગળ તેના માર્ગને મંગળમય બનાવીને ચાલતાં હતાં. એ પ્રમાણે તે વિજય નામના રાજા કે જેના પર પંખા ઢોળાઈ રહ્યા છે, ઉઘાળેલું શ્વેત છત્ર જેના ઉપર શોભિત થઈ રહ્યું છે, અને આમર જેની બન્ને બાબુ ઢોળાઈ રહેલ છે, તે પોતાની સમસ્ત શુદ્ધિ, સમસ્ત સમૃદ્ધિ, સકલ વસ્ત્ર અને આભરણોની કાંતિ, સમસ્ત સૈન્ય. સમસ્ત પરિવાર આદિનો સમૂહ અને પોતાની તમામ વિભૂતિથી સારી રીતે સુસન્નિજત થઈને મોટા સંભ્રમની સાથે, અનેક પ્રકારના એકસાથે વાગતા શંખ, પણવ, પટલ, ભેરી, ઝાલર, મૂદંગ, ડુંદુભિ આદિ વાજાના ગગનભેદી ગડગડાટથી મૃગાચામને શબ્દમય કરતા ગામના મધ્યભાગમાંથી નિકળ્યા છે. 'જાવ પજ્જુવાસઈ' ચાલતાં ચાલતાં બચારે તે બગીચાની નજીક પહોંચ્યા ત્યારે થોડે દૂર પર ભગવાનના અતિશયરૂપ છત્ર, આમર આદિ બાહ્ય વિભૂતિ તેની દૃષ્ટિએ પડી, તેમને જોતા જ તે રાજા હાથી ઉપરથી નીચે ઉતરી ગયા, અને તલવાર, છત્ર, આમર આદિ રાજચિહ્નોનો ત્યાગ કરીને જે સ્થળે શ્રમણ

ભગવાન મહાવીર પ્રભુ ધિરાજમાન હતા તે તરફ પાંચ પ્રકારના અભિગમયુક્ત થઇને ચાલતા થયા. પાંચ પ્રકારના અભિગમ એ છે-(૧) સચિત્ત-કૂલમાળાનો ત્યાગ કરવો, (૨) અચિત્ત વસ્ત્ર-આભરણુ આદિનો ત્યાગ નાહી કરવો, (૩) ભાષાનો સંયમ સાચવવા માટે એક સાખિત વસ્ત્ર (મુખવસ્ત્રિકા જેવું) રાખવું, (૪) પ્રભુને જ્ઞેતાંજ બે હાથ જોડવા, (૫) મનને ભગવાનમાંજ સ્થિર કરવું. આ પાંચ અભિગમો સાથે ભગવાનની નજીકમાં પહોંચીને તેણે પ્રભુની ત્રણુવાર આદક્ષિણુપ્રદક્ષિણુપૂર્વક વંદના કરી, અને નમસ્કાર કર્યા, પછી માનસિક, કાયિક એ અને વાચિક ત્રણુ પ્રકારની ઉપાસના વડે પ્રભુની ઉપાસના કરવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ—તે સમય ભગવાન મહાવીર પૂર્વાનુપૂર્વીથી વિહાર કરતા થકા તે મૃગાગ્રામનગરના બાહ્યપ્રદેશમાં આવેલ ચંદનપાદપ નામના બગીચામાં પધાર્યા. સમાચાર મળતાંજ જનસમૂહ એકત્રિત થઇને તેમને વંદના કરવા તથા તેમની પાસેથી ધર્મ-ઉપદેશ સાંભળવા નિમિત્ત બગીચામાં જઈ પહોંચ્યો. વિજ્ય રાજા પણ ભગવાનનું આગમન સાંભળીને અત્યંત હર્ષ પામી પૂરા ઠાઠ-માઠથી પોતાની તમામ સેનાને સાથે લઇને પ્રભુની વંદના કરવા માટે રાજમહેલમાંથી હાથીપર સ્વાર થઇને નીકળ્યા. ચાલતાં ચાલતાં જ્યારે પ્રભુની બાહ્ય વિભૂતિ થોડા દૂરથી નજરે પડી ત્યારે તુરતજ હાથીને ઉભો રાખી નીચે ઉતરીને રાજાના તમામ ચિહ્નોને છોડી, પાંચ અભિગમોથી યુક્ત થઇને પ્રભુની નજીક પહોંચ્યા, પહોંચતાજ તેણે પ્રભુને ત્રણુવાર હાથ જોડીને વંદના-નમસ્કાર કર્યા, અને માનસિક, વાચિક અને કાયિક એ ત્રણુ પ્રકારથી પર્યાપાસના-સેવા કરવા લાગ્યા (સૂ૦ ૬)

બાત્યાન્ધ પુરુષકા કોલાહલ વિષયમે જુજાસા

‘તણ્ ણં સે’ ઇત્યાદિ.

‘તણ્ ણં’ તે પછી ‘સે જાઈઅંધે પુરિસે’ તે બાત્યાન્ધ પુરુષ ‘તં મહાજણસહં જાવ સુણેચા’ મનુષ્યોનો તે કોલાહલ સાંભળીને, ‘તં પુરિસં’ તે પોતાના સહાયક પુરુષને ‘एवं वयासी’ આ પ્રમાણે બોલ્યો કે:— ‘દેવાણુપ્પિયા !’ હે દેવાનુપ્રિય ! ‘કિન્નં અજ્જ મિયાગામે ણયરે ઇંદમહે ઇ વા જાવ ણિગ્ગચ્છંતિ’ અહીં ‘જાવ’ શબ્દથી

‘વંદમહે ઇ વા, મુગુંદમહે ઇ વા, ગાગમહે ઇ વા, જક્વમહે ઇ વા, મ્યમહે ઇ વા, કૂવમહે ઇ વા, તડાગમહે ઇ વા, નઈમહે ઇ વા, દહમહે ઇ વા, પવ્વયમહે ઇ વા, સ્વક્વ-મહે ઇ વા, ચેઈયમહે ઇ વા, ધૂમમહે ઇ વા, જં ણં ણ્ણ વહવે ડગ્ગા મોગા રાઙ્ગા ઇક્વાગા ણાયા કોરવ્વા સ્વત્તિયા સ્વત્તિયપુત્તા મહા મહપુત્તા’ અહીંથી લઈને ‘મિયાગામસ્સ ણયરસ્સ મજ્ઞંમજ્ઞેણં’ અહીં સુધીના પદોનો સંગઠ કરી લેવો જોઈએ. આનો અર્થ આ પ્રકારે છે-શું આજ આ મૃગાગ્રામ નગરમાં ઇન્દ્રોત્સવ છે? શું સ્કન્દોત્સવ છે? મુક્કુન્દોત્સવ છે? નાગોત્સવ છે? યક્ષોત્સવ છે? ભૂતોત્સવ છે? કૂપોત્સવ છે? તડાગોત્સવ છે? નદીનો ઉત્સવ છે? હદોત્સવ છે? પર્વતોત્સવ છે? વૃક્ષોત્સવ છે? ચૈત્યોત્સવ-સ્મારકોત્સવ છે? અથવા સ્તુપોત્સવ છે? જે આ ઘણાં ઉગ્ર, ભોગ, રાજન્ય, ઇક્વાકુવંશી, જ્ઞાતવંશી, કૌરવ, ક્ષત્રિય, ક્ષત્રિયપુત્ર, ભટ, અને ભટપુત્ર આદિ મૃગાગ્રામ નગરના મધ્ય-મધ્યથી થઈને ચાલ્યા જાય છે. ‘તણ્ણં સે પુરિસે તં જાઈઅંધે પુરિસં’ આ વાત સાંભળીને તે દેખતો માણુસ-આંખવાળો માણુસ, આંધળા માણુસને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો કે- ‘દેવાણુપ્પિયા’ હે દેવાનુપ્રિય! ‘નો ઇંદમહેઈ વા જાવ ણિગ્ગચ્છંતિ’ આજે આ નગરમાં ઇન્દ્રોત્સવ આદિ નથી, પરંતુ ‘એવં સ્વલ્લુ દેવાણુપ્પિયા’ હે દેવાનુપ્રિય! વાત એમ છે કે ‘સમણે જાવ વિહરઈ’ શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર આમાનુગ્રામ વિહાર કરતા કરતા, તપ અને સંયમથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા, આ નગરના બહારના પ્રદેશમાં ઇશાનકોણુમાં રહેલો ચંદનપાદપ નામનો જે બગીચો છે, ત્યાં પધાર્યા છે. ‘તણ્ણં ણ્ણ જાવ ણિગ્ગચ્છંતિ’ તેથી તેમને વંદના

અન્ધસહાયક પુરૂષકા ઉત્તર ઔર ભગવાનકે સમીપ ઉસકા જાના

કરવા અને તેમનાથી ધર્મ સાંભળવા, આ ઉગ્ર ભોગ આદિ અને બીજા સમસ્ત નગરનિવાસી માણુસો મૃગાગ્રામ નગરના મધ્ય મધ્યથી એક દિશામાંજ ચાલ્યા જાય છે, એટલા માટે જનસમૂહનો આ કોલાહલ થઈ રહ્યો છે. ‘તણ્ણં સે અંધપુરિસે તં પુરિસં એવં વયાસી’ આ વાતને સાંભળીને પછી તે જનમાંધ માણુસ પોતાના સહાયક માણુસને કહેવા લાગ્યો કે:- ‘ગચ્છામો ણં દેવાણુપ્પિયા! અમ્હે વિ’ હે દેવાનુપ્રિય! આપણે પણ ત્યાં જઈએ, અને ‘સમણં ભગવં જાવ પજ્જુવાસામો’ ત્યાં જઈને શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરને વંદના નમસ્કાર અને ત્રિવિધરૂપથી પર્યુપાસના-સેવા કરીએ. ‘તણ્ણં સે જાઈઅંધે પુરિસે’ આ પ્રમાણે તે જનમાંધ માણુસનાં વચનને સાંભળીને તે નેત્રવાળો માણુસ તે જનમાંધ માણુસના ‘પુરો દંડણં પગ્ગઈદિજ્જમાણે પગ્ગઈદિજ્જમાણે જણેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ હાથમાં લાકડીનો એક છેડો

આપી ધીજી છેડા પોતાના હાથમાં રાખી, તે અંધ માણસને લઈને તેજ માર્ગે ચાલતો થયો. આ પ્રકારે તે નેત્રવાળા માણસની સહાયતાથી ચાલતોર તે અંધ માણસ જ્યાં ભગવાન મહાવીર બિરાજમાન હતા ત્યાં હળવે હળવે પહોંચ્યો. ‘ઉવાગચ્છિત્તા’ તિક્કવુત્તો આયાહિણ-પયાહિણં કરેઈ’ પહોંચતાની સાથેજ તેમણે ભગવાન મહાવીરને હાથ જોડીને ત્રણવાર અંજલી કરી, ‘કરિત્તા વંદઈ નમંસઈ’ ફરી વંદના કરી અને નમસ્કાર કર્યા, ‘વંદિત્તા નમંસિત્તા જાવ પજ્જુવાસઈ’ વંદના નમસ્કાર કર્યા પછી ત્રિવિધ રૂપથી તેમની સેવા કરવા લાગ્યા. ‘તણ્ણં સમણે ભગવં મહાવીરે ત્રિજયસ્સ રત્તો તીસે ચ મહંઈમહાલયાણ પરિસાણ વિચિત્તં ધમ્મં પરિકહેઈ’ તે પછી શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરે, વિજય રાજ અને મોટી માનવમૈદ્દિનીના સમક્ષ શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. તે ઉપદેશમાં એ પ્રગટ કર્યું કે:— ‘જહા જીવા વજ્જંતિ’ આ ૭૫

ધર્મકથાએ સખકા અપને અપને સ્થાનમે જાના

કર્મોથી કેવી રીતે બંધાય છે?, અને કેવી રીતે છૂટે છે?, ઇત્યાદિ. ‘પરિસા જાવ પહિગયા વિજણ્ણિ ગણ’ ધર્મકથાને સાંભળી તે માનવસમુદાય, પ્રભુને સવિધિ વંદના કરીને જે ઠેકાણેથી આવ્યો હતો તે તરફ પ્રકુલ્લિતચિત્તથી ચાલ્યો ગયો, અને વિજય રાજ પણુ ધર્મકથા સાંભળીને ભગવાનને વંદના અને નમસ્કાર કરીને પોતાને સ્થાનકે ગયા.

આવાર્થ—એકજ દિશા તરફ જતા જનસમુદાયના કોલાહલને. અવાજ જ્યારે જનમાં અંધ માણસે સાંભળ્યો ત્યારે તે પોતાને સહાય કરનાર નેત્રવાળા માણસને પૂછવા લાગ્યો કે—હા ભાઈ! આ નગરમાં આજે આ શું કોલાહલ થાય છે? શું આજે અહીં ઇન્દ્રમહોત્સવ આદિ વિશિષ્ટ ઉત્સવ છે? તેની આ પ્રકારની વાત સાંભળીને તે નેત્રવાળા માણસે જવાબ આપ્યો કે—ભાઈ! આ નગરમાં આજે કોઈ પણ ઉત્સવ નથી, પરંતુ જે કોલાહલ થઈ રહ્યો છે, તેનું કારણુ એ છે કે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર આ નગરના

અંદનપાદપ નામના બગીચામાં આવીને બિરાજમાન થયા છે, રાજા અને પ્રજા અને ભક્તિ અને આનંદના વેગમાં ઉત્સાહપૂર્વકે ભારે ઠાઠ-માઠથી તેમનાં દર્શન અને ધર્મશ્રવણ કરવા માટે જઈ રહ્યા છે. તેની આ વાતને હૃદયમાં ઉતારીને તે જનમાંથ માણસ પણ 'ચાલો આપણે પણ પ્રભુનાં દર્શન આદિ માટે જઈએ' આવી ભાવનાથી મનમાં વિચાર કરીને તેની સહાયતાના બળ પર પ્રભુનાં દર્શન કરવા માટે ચાલ્યો. પ્રભુની પાસે જઈને ભગવાન મહાવીરને વિધિપૂર્વક વંદના-નમસ્કાર કરીને સેવા કરવા લાગ્યો. ભગવાને તે આવેલી જનસમુદાયરૂપ પરિષદ અને વિજય રાજાના સમક્ષમાં શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો. તેમાં એ વસ્તુ જણાવી કે—'આ જીવ કર્મો વડે કેવી રીતે બંધાય છે, અને કયા પ્રકારે છુટી શકે છે?' ઇત્યાદિ. આ પ્રકારના ઉપદેશ સાંભળીને રાજા અને પ્રજા સઘળા મનુષ્યો પ્રભુને વંદના નમસ્કાર કરીને પોતાના સ્થાન પર હર્ષ અને ઉલ્લાસ પામીને ચાલ્યાં ગયાં. (સૂ. ૭)

જાત્યન્ધ પુરૂષકે વિષયમે ગૌતમસ્વામીકા પ્રશ્ન

‘તેણં કાલેણં’ ઇત્યાદિ.

‘તેણં કાલેણં તેણં સમર્ણં’ તે કાળ અને તે સમયને વિષે ‘સમર્ણસ્સ મગ્ગવો મહાવીરસ્સ’ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના ‘જેદ્દે અંતેવાસી’ માટા શિષ્ય ‘ઈંદમૂઈ નામં અળગારે’ ઇંદ્રભૂતિ નામના અણુગાર હતા. ‘જાવ વિહરઈ’ તે સાત હાથની અવગાહનાવાળા અને સમચતુરસ્સ-સંસ્થાનથી યુક્ત હતા, જે ઠીચણુને ઉંચે રાખીને તથા મસ્તકને નીચે નમાવીને હાથ જોડીને ઉકડું-આસનથી બેઠા હતા, અને તે ધ્યાનરૂપી કોષ્ટમાં એકતાર થઈને સંયમ તથા તપથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરતા હતા. ‘તણં સે મગ્ગવં ગોયમે’ તે પછી તે ગૌતમસ્વામીએ ‘તં જાઈઅંથં પુરિસં પાસઈ’ તે જાત્યન્ધ જનમાંથ પુરુષને જોયાં, ‘પાસિત્તા’ જોઈને અંધેના વિષયમાં પૂછવાની તેને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ, સંશય ઉત્પન્ન થયો, અને ઉત્સુકતા પણ ઉત્પન્ન થઈ. એ જ પ્રમાણે તેમને બીજા સૂત્રમાં કથિત ‘ઉત્પન્નશ્રદ્ધા’ આદિ ચારણામ ઉત્પન્ન થયાં. એ વાત ‘જાયસહ્દે જાવ’ આ પદ દ્વારા અહીં પ્રદર્શિત કરી છે. ‘જાતશ્રદ્ધા’ આદિ પરિણામોમાં અને ‘ઉત્પન્નશ્રદ્ધા’ આદિ પરિણામોમાં શું અંતર છે? એ વિષયનું

સ્પષ્ટીકરણ અહીં બીજા સૂત્રની વ્યાખ્યામાં કરેલું છે. ‘એવં વયાસી’ તે જન્મોંધને જોઇને પૂર્વ કહેલી શ્રદ્ધા આદિથી યુક્ત તે ગૌતમ ગણુધર, શ્રીશ્રમણુ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના સમીપ આવીને તેમને પોતાના આચાર-અનુસાર ત્રણુવાર વંદના અને નમસ્કાર કરી વિનયયુક્ત બોલ્યા કે:— ‘મંતે! અત્થિ ણં કેઙ્ પુરિસે જાઙ્ અંઘે જાઙ્ અંઘરુવે’ હે ભગવન્! આનાથી બીજા કોઈ જાત્યંધ અને જાત્યંધરૂપ પુરુષ છે? નેત્રથી જોવાની શક્તિને દર્શનશક્તિ કહે છે, તે શક્તિથી જે વિકલ-રહિત હોય છે તે જાત્યંધ છે અને જન્મથીજ નેત્રની ઉત્પત્તિ જેને થઈ ન હોય તે જાત્યંધરૂપ છે. જાત્યંધને નેત્રની આકૃતિ તો હોય છે પરન્તુ દેખવાની શક્તિ હોતી નથી, જાત્યંધરૂપને તો નેત્રોની આકૃતિ પણ હોતી નથી, અને કુત્સિતરૂપ-ધિક્કારવાયોગ્ય રૂપ હોય છે. આટલું અંતર જાત્યંધ અને જાત્યંધરૂપમાં છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ભગવાને કહ્યું કે:— હે ગૌતમ!

જાત્યંધ પુરૂષકે વિષયમે ભગવાન્ કા ઉત્તર

‘હંતા અત્થિ’ હા, છે. ફરીથી ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો- ‘કહિ ણં મંતે! સે પુરિસે જાઙ્ અંઘે જાઙ્ અંઘરુવે’ હે ભગવન્! તે જાત્યંધ અને જાત્યંધરૂપ પુરુષ કયાં છે? કહો! ‘એવં સ્વલુ ગોયમા’ હે ગૌતમ! સાંભળો. ‘ઈહેવ મિયાગામે ણયરે વિજયસ્સ સ્વત્તિયસ્સ પુત્તે મિયાદેવીં અત્તણ મિયાપુત્તે નામં દારણ જાઙ્ અંઘે જાઙ્ અંઘરુવે’ આ મૃગાગ્રામ નગરમાં જે વિજય રાજા અને તેની રાણી જે મૃગાદેવી છે તે બન્નેને એક પુત્ર છે, જેનું નામ મૃગાપુત્ર છે. તે જાત્યંધ અને જાત્યંધરૂપ છે. ‘નત્થિ ણં તસ્સ દારગસ્સ જાવ આગિઙ્મિત્તે’ તેને કોઈ પણ હાથ પગ આદિ અંગ અને હેપાંગ નથી. કેવળ તેની આકૃતિમાત્ર જ છે. ‘તણ ણં સા મિયાદેવી જાવ પહિ-જાગરમાણી ૨ વિહરઈ’ એટલા માટે મૃગાદેવી તે વિરૂપ-કુરૂપ પોતાના પુત્ર મૃગાપુત્રને મકાનના એકાંત તળીયાના ભાગમાં (ભોંયરામાં) છુપાવીને રાખે છે, અને તેને તે ઠેકાણે જ ખાવા-પીવાનું આપે છે, અને ભારે સાવધાનીથી તેનું પાલન-પોષણ કરતી રહે છે. ‘તણ ણં’ આ પ્રમાણે પ્રભુના દ્વારા આ વાત સાંભળીને પછી ‘સે મગવં ગોયમે’ તે ગૌતમ સ્વામીએ ‘સમણં મગવં મહાવીરં વંદઈ નમંસઈ’ શ્રી શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને ત્રણુવાર પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વંદના અને નમસ્કાર કર્યા. ‘વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસી’ વંદના નમસ્કાર કરીને ફરીથી તેમણે કહ્યું કે, ‘મંતે’ હે લક્ષ્મણ! ‘તુબ્બમેહિં અબ્બણુન્નાણ સમાણે અહં મિયાપુત્તં દારગં પાસિત્તણ ઇચ્છામિ’ જો આપ આજ્ઞા આપો તો હું તે મૃગાપુત્રને જોવાની ઇચ્છા રાખું છું. આ પ્રમાણે ગૌતમસ્વામીની ઇચ્છા જોઇને શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર બોલ્યા કે- ‘અહાસુહં દેવાણુપ્પિયા!’ હે દેવાનુપ્રિય! તમને જે પ્રકારે સુખ થાય તેમ કરો.

‘તણે’ ભગવાનની એ પ્રમાણે આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને ‘સે ભગવં ગોયમે’ તે ગૌતમ સ્વામી ‘સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં’ શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ દ્વારા ‘અબ્ભણુન્નાણ સમાણે’ આજ્ઞા મેળવીને ‘હટ્ઠે તુટ્ઠે’ બહુજ વધારે આનંદ પામીને ‘સમણસ ભગવઓ મહાવીરસસ અંતિયાઓ’ તે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરના પાસેથી ‘પહિનિક્કમ્મઈ’ નીકળ્યા, અને ‘પહિનિક્કમિત્તા’ નીકળીને ‘અતુરિયં’ ધીરે ધીરે ‘જાવ’ અહીં ‘જાવ’ શબ્દથી ‘અચ્ચલમસંભંતે જુગંતરપલોયણાણ દિટ્ઠીણ પુરઓ ઈરિયં’ એટલા પહોનો સંગ્રહ થયેલો છે. આનો અર્થ એ પ્રમાણે છે—માનસિક સ્થિરતાથી યુક્ત અને કાયિક ચપળતાથી રહિત થઈને, ધોંસરા પ્રમાણુ અર્થાત્ ચાર હાથ પ્રમાણુ આગળ કરીને ભૂમિનું સારી રીતે અવલોકન થઈ શકે તેવી દૃષ્ટિથી માર્ગને ‘સોહેમાણેર’ ભેતાં ૨ ધર્યાસમિતિપૂર્વક ગમન કરીને

મૃગાપુત્રકો દેખને કે લિયે ગૌતમ સ્વામીકા જાના

‘જેણેવ મિયાગામે જયરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ ન્યાં મૃગાગ્રામ નામનું નગર હતું ત્યાં પહોંચ્યા. ‘ઉવાગચ્છિત્તા મિયાગામં જયરં મજ્ઝંમજ્ઝેણં અણુપવિસઈ’ પહોંચતાંજ બરાબર નગરના વચલા માર્ગથી પ્રવેશ કર્યો. ‘અણુપવિસિત્તા જેણેવ મિયાદેવીણ ગિહે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ પ્રવેશ કરીને ન્યાં મૃગાદેવીનો મહેલ હતો ત્યાં ગયા.

ભાવાર્થ—ભગવાનના મોટા શિષ્ય શ્રીગૌતમસ્વામી કે જેઓ સાત હાથની અવગાહનાવાળા અને સમચમુરસસંસ્થાન આદિ વિશેષણોથી યુક્ત હતા, તેમણે એ જન્માંધ વ્યક્તિને જોઈને બહુજ વિનય અને નમ્રતા સાથે એ હાથ જોડીને પ્રભુને પ્રશ્ન કર્યો કે.—હે ભગવાન! જે પ્રમાણુ આ માણુસ જન્માંધ અને જન્માંધરૂપ છે, તેવી રીતે ખીજો કોઈ માણુસ છે? પ્રભુએ ઉત્તર આપતાં કહ્યું કે—હે ગૌતમ! હા! છે, અને તે આ મૃગાગ્રામ નગરના રાજા વિજય અને રાણી મૃગાદેવીનો પુત્ર છે, તેને કોઈ અંગ નથી તેમજ કોઈ ઉપાંગ પણ નથી, કેવળ તેની આકૃતિમાત્ર તેનામાં છે. રાણી

પોતાના પુત્રને મહેલના ભોંયરામાં રાખે છે અને તેને ત્યાં ખાવા-પીવા આપે છે. પ્રભુ પાસેથી આ વાત સાંભળીને ગૌતમસ્વામીએ ફરીથી સાધુસમાચારીના નિયમાનુસાર વિનય-ભાવથી પ્રભુને પ્રાર્થના કરી કે હે ભગવાન! જો આપની આજ્ઞા હોય તો હું તે મૃગાપુત્રને જોવાની ઇચ્છા રાખું છું ભગવાને કહ્યું કે—જેમ સુખ ઉપજે તેમ કરો. ગૌતમસ્વામી પ્રભુની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને ત્યાંથી તે મૃગાપુત્રને જોવા માટે શાન્તભાવથી મૃગાગ્રામ તરફ ધર્યાસમિતિપૂર્વક ગાલ્યા, અને ન્યાં મૃગાદેવીનો મહેલ હતો ત્યાં આવ્યા. (સૂ ૮)

‘તણ ણં’ ઇત્યાદિ.

‘તણ ણં’ ત્યારપછી ‘સા મિયાદેવી’ તે મૃગાદેવીએ ‘એજ્જમાણં મગવં ગોયમં પાસડ’ આવતા ભગવાન ગૌતમ સ્વામીને જોયા, ‘પાસિત્તા’ જોઈને ‘હદ્દ-ત્તદ્દ-જાવ એવં વયાસી’ બહુજ હર્ષિત અને સંતુષ્ટ થઈને તેમના સમીપ નજીકમાં આવીને વિનય અને ભકિતથી પુલકિત-અંતઃકરણ થઈને ઝોલી-‘સંદિસંતુ ણં દેવાણુપ્પિયા ! કિમાગમણપઓયણં’ કહો- ભદંત ! આપનું શું નિમિત્તથી અહીં પધારતું થયું છે ? ‘તણ ણં મગવં ગોયમે મિયાદેવિ એવં વયાસી’ મૃગાદેવીના વિનયપૂર્ણ એ પ્રશ્નને સાંભળીને ભગવાન ગૌતમે તેમને કહ્યું કે :— ‘દેવાણુપ્પિયા ! અહં ણં તવ પુત્તં પાસિં હવ્વમાગણ’ હ દેવાનુપ્રિયે ! હું તારા પુત્રને જોવા માટે અહીં આવ્યો છું. ‘તણ ણં’ આ પ્રમાણે ગૌતમસ્વામીની વાત

સાંભળીને ‘સા મિયાદેવી’ તે મૃગાદેવી ‘મિયાપુત્તસ્સ દારગસ્સ’ મૃગાપુત્ર દારકની ‘અણુમગ્ગજાયણ’ પછીથી ઉત્પન્ન થયેલા પોતાના ‘ચત્તારિ પુત્તે’ ચાર પુત્રોને ‘સવ્વાલંકારવિભૂસિણ કરેડ’ તમામ અલંકારોથી શણગારવા લાગી, ‘કરિત્તા’ અને જ્યારે તેને તમામ શણગાર થઈ રહ્યો ત્યારે તેણે તે પુત્રોને ‘મગવઓ ગોયમસ્સ’ ભગવાન ગૌતમના ‘પાણ્ણુ પાડેડ’ ચરણોમાં આદરસહિત ઉભા રાખ્યા, અને ‘પાડિત્તા’ તે પછી ‘એવં વયાસી’ તે આ પ્રમાણે ઝોલી કે-‘મંતે !’ હે ભદંત ! ‘એણ ણં મમ પુત્તે પાસહ’ આ મારા પુત્રો છે, આપ એમને જુઓ. ‘તણ ણં’ તેના આ પ્રકારના શિષ્ટતાપૂર્ણ વ્યવહારને જોઈને પછી ‘સે મગવં ગોયમે’ તે ભગવાન ગૌતમ ‘મિયાદેવિ એવં વયાસી’ ફરીથી તે મૃગાદેવીને કહેવા લાગ્યા. ‘દેવાણુપ્પિયે !’ હે દેવાનુપ્રિયે ! ‘અહં એણ તવ પુત્તે પાસિં નો સ્વલુ હવ્વમાગણ’ હું તારા આ

પુત્રોને જોવા માટે અહીં આવ્યો નથી, પરંતુ ‘તત્થ ણં જે સે તવ જેદ્દે મિયાપુત્તે દારણ જાડઅંધે જાડઅંધરુવે’ એ સર્વમાં જે તારો મોટો પુત્ર મૃગાપુત્ર છે, અને જે જન્માંધ તથા જન્માંધરૂપ છે ‘જં ણં તુમં રહસ્સિયંસિ મૂમિઘરંસિ’ જેને તમે તમારા મહેલના એકાન્ત ભાગના ભોંયરામાં રાખ્યો છે, અને જેને તમે ‘રહસ્સિણં મત્તપાણેણં’ ગુપ્તપથી ભોજન-પાન આપી. ‘પડિજાગરમાણીર વિહરસિ’ પાલન-પોષણ કરી રહ્યાં છો, ‘અહં તં ણં પાસિં હવ્વમાગણ’ હું તે તમારા પુત્રને જોવા માટે અહીં આવ્યો છું.

ભાવાર્થ:—ચાલતાં-ચાલતાં જ્યારે તેમણે મૃગાદેવીના મહેલમાં પ્રવેશ કર્યો, ત્યારે મહેલમાં આવતા તેમને જોઈને મૃગાદેવી હર્ષ અને વધારેમાં વધારે આનંદ પામીને અર્થાત્ સંતુષ્ટ ચિત્ત થઈને, મહાન વિનય સાથે એમના સમક્ષ સાત-આઠ પગલાં આગળ જઈને, વંદન નમસ્કાર કરીને પછી ગૌતમ ભગવાનને કહેવા લાગી કે—

હે ભદ્રન્ત ! કહે, આજ શું કારણથી આપ અહીં પધાર્યા છો ? આ વાતને સાંભળીને ગૌતમ સ્વામીએ કહ્યું કે:- હે દેવાનુપ્રિયે ! માફ આવવાનું મુખ્ય કારણ તમારા પુત્રને જોવાનું છે. આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીનાં વચન સાંભળીને તેણે પોતાના મૃગાપુત્રની પછીથી થયેલા ચાર પુત્રોને વસ્ત્રો અને ઘરેણાં આદિથી શણગારીને તેમના ચરણોમાં ઉભા રાખ્યા. ગૌતમે તેને જોઈને મૃગાદેવીને કહ્યું કે- હું તમારા આ પુત્રોને જોવા માટે આવ્યો નથી, હું તો તે પુત્રને જોવા ઇચ્છું છું કે જે સૌથી મોટો છે અને જેને તમે એકાન્તમાં તમારા મહેલના લોંચરામાં રાખેલો છે, તથા ત્યાં જેને માટે ખાવા-પીવાની પૂર્ણ વ્યવસ્થા તમે કરો છો. (સૂ૦ ૯)

‘તણ ણં’ ઇત્યાદિ.

‘તણ ણં’ ભગવાન ગૌતમની આ પ્રકારની વાત સાંભળીને ‘સા મિયાદેવી’ તે મૃગાદેવીએ ‘ભગવં ગોયમં એવં વયાસી’ ભગવાન ગૌતમને આ પ્રમાણે કહ્યું- ‘ગોયમા ! સે કે ણં તહારુવે ણાણી વા તવસ્સી વા’ હે ભદ્રન્ત ! એ તો કહે, એવા તે કોણ જ્ઞાની અથવા તપસ્વી છે, ‘જેણં’ જેણે ‘તવ’ આપને ‘મમ ઇસમદ્ધો તાવ રહસ્સિકણ્ હવ્વમક્રવાણ્’ અમારા આ ગુપ્ત સમાચાર કહ્યા છે, ‘જઓ ણં તુઠમે જાણહ’ અને જેનાથી આપે આ સમાચાર બહુયા છે. ‘તણ ણં’ મૃગાદેવીની આ વાત સાંભળીને પછી ‘ભગવં ગોયમે મિયાદેવિં એવં વયાસી’ ગૌતમસ્વામીએ તેને કહ્યું કે:- ‘દેવાણુપ્પિયે ! એવં સ્વલુ’ હે દેવાનુપ્રિયે ! આ તમામ વાત એ પ્રકારે છે કે:- ‘મમ ધમ્માયરિણ્ સમણે ભગવં મહાવીરે’ મારા ધર્માચાર્ય શ્રમણ ભગવાન મહાવીર છે. ‘જઓ ણં અહં જાણામિ’ તેઓની પાસેથી મેં આ ગુપ્ત વાતને બહુણી છે. ‘મિયાદેવી જાવં ચ ણં ભગવયા ગોયમેણં સદ્ધિં ઇયમદ્ધં સંલવઙ્’ મૃગાદેવી બ્યારે ભગવાન ગૌતમની સાથે આ પ્રકારની વાતચીત કરતી હતી, ‘તાવં ચ ણં મિયા-પુત્તસ્સ દારગસ્સ ભુત્તવેલા જાયા યાવિ હોત્યા’ એટલામાં મૃગાપુત્રના લોજનનો સમય પણ થઈ ગયો.

‘ તણ ણં સા મિયાદેવી ભગવં ગોયમં એવ વયાસી ’
પછી તે મૃગાદેવી ભગવાન ગૌતમ-સ્વામીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી કે

‘મંતે ! તુઘ્ને ણં ઇહ ચેવ ચિદ્દહ’ હે ભગવાન ! આપ થોડો સમય રોકાઓ, ‘જા ણં અહં તુઘ્મં મિયાપુત્તં દારગં ઉવદંસેમિ’ એટલામાં હું આપને મૃગાપુત્ર બતાવું, ‘ત્તિ કદ્દુ’ એ પ્રમાણે કહીને ‘જેણેવ મત્તપાણઘરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ તે જ્યાં લોજનગૃહ હતું ત્યાં ગઇ, અને ‘ઉવાગચ્છિત્તા’ જઇને ‘વત્થપરિયટ્ટયં કરેઈ’ વસ્ત્રપરિવર્તન કરવા લાગી, ‘વત્થપરિયટ્ટયં કરિત્તા’ વસ્ત્ર બદલાવ્યા પછી ‘કદ્દસગહિયં ગિણ્ઠઈ’ તેણે એક નાની લાકડાની બનાવેલી ગાડી લીધી અને તેમાં તેણે ‘વિહલસ્સ અસણપાણસ્વાઈમસાઈમસ્સ મરેઈ’ સારી રીતે અશન, પાન, ખાદ્ય અને સ્વાધના ભેદથી ચારેય પ્રકારના આહાર-પાણી પૂરી રીતે ભરીને ‘તં કદ્દસગહિયં અણુકહ્મમાણીરં’ તે તેને ખેંચતી થકી ‘જેણેવ મગવં ગોયમે’ જ્યાં ગૌતમ સ્વામી ઉભા હતા, ‘તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ ત્યાંજ પહોંચી, ‘ઉવાગચ્છિત્તા’ અને પહોંચીને ‘મગવં ગોયમં एवं વયાસી’ ભગવાન ગૌતમને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી, ‘મંતે ! તુઘ્મં ઇહ ણં’ હે ભદ્રન્ત ! આપ આવો, અને ‘મમ અણુગચ્છહ’ મારા પાછળ-પાછળ ચાલો, ‘જા ણં અહં તુઘ્મં મિયાપુત્તં દારગં ઉવદંસેમિ’ હું આપને મૃગાપુત્ર બતાવું છું. ‘તણ ણં સે મગવં ગોયમે મિયં દેવિં પિટ્ઠઓ સમણુગચ્છઈ’ મૃગાદેવીની આ પ્રકારની વાત સાંભળીને તે શ્રીગૌતમસ્વામી તેના પાછળ પાછળ ચાલ્યા.

ભાવાર્થ—ગૌતમસ્વામીની આ પ્રકારની મૃગાપુત્રને જોવાની ઇચ્છા જાણીને તે મૃગાદેવી આશ્ચર્ય પામીને કહેવા લાગી કે—હે ભગવાન ! કહો! તો ખરા; આપને અમારા આ પુત્રના સમાચાર કેના પાસેથી જાણવામાં આવ્યા છે. મૃગાદેવીના આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા થકા ગૌતમે કહ્યું કે:— દેવી ! મારા ધર્માચાર્ય ધર્મશુરુ શ્રીશ્રમણ ભગવાન મહાવીર છે, હું તેમનો અન્તેવાસી (શિષ્ય) છું, તેથી મને આ સમાચાર તેમના પાસેથી જાણવામાં આવ્યા છે. પરસ્પરમાં એ બન્નેની જ્યારે આ પ્રકારે વાતચીત થતી હતી તેવામાં મૃગાપુત્રના લોજનનો સમય પણ થઇ ગયો, લોજનની વેળા જાણીને મૃગાદેવીએ કહ્યું કે:— હે ભદ્રન્ત ! આપ થોડો સમય થોડી જાઓ, હું આપને તે મૃગાપુત્ર બતાવું છું. આ પ્રમાણે કહીને તે મૃગાદેવી ત્યાંથી ઉઠી અને એક લાકડાની ગાડીમાં તે પુત્રને ખાવાપીવાની તમામ સામગ્રી સારા પ્રમાણમાં ભરીને તે ફરી ગૌતમ સ્વામીનાં નજીક જઇને કહેવા લાગી — હે ભદ્રન્ત ! આવો, અને આપ મારા પાછળ-પાછળ પધારો, હું આપને મૃગાપુત્ર બતાવું છું. મૃગાદેવીની આ પ્રકારની વાત સાંભળાને ગૌતમસ્વામી તેના પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યા (સૂ. ૧૦)

‘તए णं’ ઇત્યાદિ.

‘તए णं’ ત્યાર પછી ‘સા મિયાદેવી’ તે મૃગાદેવી ‘તં કટ્ટસગડિયં’ તે ગાડીને ‘અણુકહ્મમાણીર’ ખેંચતી ખેંચતી ‘જેણેવ ભૂમિવરે’ જ્યાં આગળ ભોંયરૂં હતું ‘તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ ત્યાં આગળ પહોંચી, અને ‘ઉવાગચ્છિત્તા’ પહોંચીને તેણે ‘ચરુપ્પુદ્દેણં વત્થેણં’ આરઘડીવાળેલા વસ્ત્રથી ‘મુહં વંધેઈ’ મુખને, અર્થાત્ નાકને ઢાંકી લીધાં, અને ‘મુહં વંધમાણી’ મુખને—નાસિકાને ઢાંકીને ‘મગ્ગવં ગોયમં एवं વયાસી’ ભગવાન ગૌતમને કહેવા લાગી કે—‘મંતે!’ હે ભદ્રન્ત! ‘તુવ્વમે વિ णं મુહપોત્તિયાए મુહં વંધેह’ આપ પણ આપના નાકને મુખપ્રોંછનિકાથી, અર્થાત્ ધૂલ અને પરસેવા આદિને લુછવા માટે જે એક ધીભું વસ્ત્રખંડ-કપડાને ટુકડો હાથમાં રાખવામાં આવે છે તેને મુખપ્રોંછનિકા કહે છે, તેના વડે આપના નાકને ઢાંકી દેયો. ‘તए णं’ ત્યારપછી ‘સે મગ્ગવં ગોયમે’ તે ગૌતમસ્વામી ‘મિયાદેવીए एवं वुत्ते समाणे’ મૃગાદેવીના કથન પ્રમાણે ‘મુહપોત્તિયાए’ મુખપ્રોંછની વડે ‘મુહં વંધેઈ’ પોતાનું નાક ઢાંકી લીધું.

‘મુહં વંધમાણી’ ‘મુહં વંધેह’ ‘મુહં વંધેઈ’ આ ત્રણ વાક્યમાં ‘મુખ’ એ પદ લક્ષણથી ‘નાક’ એ અર્થનો યોગ કરે છે, એમ સમજવું જોઈએ. કારણ કે અહીં આગળ જે મુખનું આવરણ કરવાનું પ્રકટ કર્યું છે તે નાક ઢાંકવાના ઉદ્દેશથી જ સમજવું જોઈએ, કેમ કે ભોંયરાંના દરવાજાને ઉઘાડવાથી જે તીવ્રતમ-અસહ્ય દુર્ગંધ આવે, તેની ગંધ લેવી તે કાર્ય મુખનું નથી, એ કામ તો નાકનું છે, તેથી કરી જેવી રીતે ‘ગજ્ઞાયાં ઘોષઃ’ એ વાક્યમાં ગંગાપદની લક્ષણ તીર-કાંઠામાં હોય છે, કારણ કે ઘોષનો સદ્ભાવ પ્રવાહરૂપ મુખ્ય અર્થમાં યાદિત થાય છે, તેથી કરી તત્સમીપવર્તી તીરરૂપ અર્થમાં લક્ષણથી તેના સદ્ભાવ અંગીકાર કરવામાં આવે છે, એ પ્રમાણે દુર્ગંધનું વારણ કરવા માટે મુખ ઉપર વસ્ત્રને ઢાંકવું તે યુક્તિસંગત જણાતું નથી, કારણ કે મુખને ઢાંકવાથી પણ દુર્ગંધ નહિ સુંઘવાનો જે ઉદ્દેશ છે તે કોઈ પ્રકારે સિદ્ધ થતો નથી. કારણ કે એ ઉદ્દેશની સિદ્ધિનું સાક્ષાત્કારણ જે નાસિકા (નાક) છે તેને ઢાંકવાથીજ સિદ્ધ થાય છે. એટલા માટે જે પ્રમાણે ગંગાપદ લક્ષણથી તત્સમીપવર્તી તીરનો યોગક થાય છે, એ પ્રમાણે અહીં પણ ‘મુખ’ શબ્દથી લક્ષણ વડે તત્સમીપવર્તી નાસિકા-નાક-નોજ યોગ થઈ શકે છે.

વળી, ગૌતમ સ્વામીએ પોતાના મુખ પર દોરાસહિત મુખપોતિકા બાંધી જ રાખી હતી. તે પછી ફરીને વસ્ત્ર બાંધવાની શું આવશ્યકતા હતી ?, માટે આ સ્થળે ફરી વસ્ત્ર બાંધવાની હકીકત સર્વથા નિરર્થક છે, તેથીજ પણ એજ માનવું ભેદએ કે ‘મુખ’ શબ્દ લક્ષણથી “નાસિકા-નાક” એ અર્થનો જ બોધક છે, મુખનો નહિ. દાદી, ગાલ, નાક, નેત્ર, જૂ અને કપાલ આદિ એ તમામ મુખના જ અવયવો છે, એટલા માટે તેમાં મુખનો વ્યપદેશ-વ્યવહાર થાય છે. જ્યારે કોઈ પ્રાણીની દાદી, ગાલ આદિ વિકૃત હોય છે ત્યારે વ્યવહારમાં એવી રીતે કહેવામાં આવે છે કે તેનું મુખ સુંદર નથી, અને દાદી, ગાલ આદિ જ્યારે સુંદર હોય છે ત્યારે કહેવામાં આવે છે કે, જુઓ; તેનું મુખ કેટલું સુંદર છે. અહીં આગળ ‘નાક’ નહિ કહેતાં તે અર્થમાં ‘મુખ’ શબ્દનો પ્રયોગ સૂત્રકારે કર્યો છે. તેનું કારણ એ છે કે નાકની અપેક્ષા મુખની પ્રધાનતા માનવામાં આવે છે. બીજું કારણ એ છે કે, ‘મુખ’ શબ્દથી નાકનું જ અહીં ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે, તે એટલા માટે છે કે, એક તો નાક તે મુખના એકદમ નજીક છે, બીજી વાત એ છે કે ગન્ધને ગ્રહણ કરવામાં તે નાકજ શક્તિ ધરાવે છે, બીજું અવયવ નહિ.

કોઈ કોઈ એવી રીતે જ કહે છે કે, ગૌતમ સ્વામીએ મુખ પર મુખવસ્ત્રિકા બાંધી ન હતી, પરંતુ તેમણે હાથમાંજ રાખી હતી. જો મુખ પર મુખવસ્ત્રિકા બાંધી હોત તો મૃગાદેવી ‘તુભે વિ ણં મંતે ! મુહ્યોત્તિયાણ મુહં બંધેહ’ હે ભદ્રન્ત ! આપ પણ આપના મુખને મુખવસ્ત્રિકાથી ઢાંકી લેજો.-આ પ્રમાણે શા માટે કહે ? એટલા માટે આ કથનથી સાબિત થાય છે કે તેમણે (ગૌતમસ્વામીએ) તેને હાથમાં જ લઈ રાખી હતી, તે કહેવું ઠીક નથી; કારણ કે એ પ્રકારની માન્યતા મિથ્યાત્વનો વિલાસ તથા આગમમાર્ગથી વિપરીત છે. જો મુખ પર મુખવસ્ત્રિકા બાંધી ન હોય તો સંપાતિમ સૂક્ષ્મ જીવોનું સંરક્ષણ, તથા ઉડતાં સચિત્ત રજકણો તથા વાયુકાયના જીવોનું પણ રક્ષણ કેવી રીતે થઈ શકે ?, એ તમામ જીવોની રક્ષાને લક્ષમાં રાખીનેજ સાધુ પુરુષ મુખવસ્ત્રિકા બાંધે છે, અને એજ ઉદ્દેશથી મુખવસ્ત્રિકાને મુખ પર બાંધવાનું આગમમાં વિધાન કરવામાં આવ્યું છે. વિશેષપણે આ વિષયને જોએ ત્યારેજાની અભિલાષા રાખતા હોય તેમણે ‘દશવૈકાલિક સૂત્ર’ ના પહેલા અધ્યયનની ‘આચારમણિ-મંજૂષા’ નામની ટીકામાં ભેદ લેવું.

મૃગાદેવીના વચનથી ગૌતમસ્વામીએ વસ્ત્રથી જ્યારે નાકને ઢાંકી લીધું, ‘તણ’ ત્યારે ‘સા મિયાદેવી’ તે મૃગાદેવીએ ‘પરમ્મમુહી’ ત્રાસું મુખ કરીને ‘મૂમિઘરસ્સ દુવારં વિહાડેઈ’ તે ભોયરાનો ઘરવાળો ઉઘાડ્યો. ઉઘાડતાંજ ‘તઓ ણં’ તેમાંથી ‘ગંધે નિગ્ગચ્છઈ’ દુર્ગન્ધ નીકળી, ‘સે જહા નામણ’ તે કેવી હતી ?, તે કહે છે-‘અહિમડે ઇ વા જાવ’ જે પ્રકારે સર્પના મડદા, અહીં ‘યાવત્’ શબ્દથી ‘ગોમડે ઇ વા, સુણગમડે ઇ વા, દીવમમડે ઇ વા, મજ્જરમડે ઇ વા, મણુસ્સમડે ઇ વા, મહિસમડે હ વા, મૂસગમડે ઇ વા, આસમડે ઇ વા, હત્થિમડે ઇ વા,

સીંહમહે ઇ વા, વઘમહે ઇ વા, વિગમહે ઇ વા, દીવિયમહે ઇ વા, મય-
કુહિય-વિણદ્ધ-દુરમિ-વાવણ-દુભિમગંધે, કિમિજાલાઅલસંસત્તે, અસુદ્ધ-વિલીણ-
વિગય-વીમચ્છ-દરિસણિજ્જે' એટલા પદોનો સંગ્રહ થયો છે. આ પદોનો અર્થ આ
પ્રકારે છે-સિંહ, વાઘ, ઘેટું, ચિત્તો વગેરેનાં મુડદાં, કે જે સડેલાં, આકૃતિ વિનાનાં, દુર્ગન્ધથી
ભરપૂર અને શિયાળો દ્વારા ભક્ષિત થવાને કારણે વિરૂપ આકારવાળાં છે. અને જેમાં કીડાઓનો
જથ્થો ખીચીખીચ લયો છે (ખદબદી રહ્યો છે), એટલા માટે જે સ્પર્શ કરવા યોગ્ય

ગૌતમસ્વામીકા મૃગાપુત્રકો દેખના

નહિ હોવાથી અશુચિ, ધૂણાપાત્ર હોવાથી વિદ્વીન, ચિત્તમાં ઉદ્વેગનું કારણ હોવાથી વિકૃત
અને દેખાવમાં અયોગ્ય હોવાથી ધીમત્સ જણાય છે, અને તેમાંથી જે પ્રકારે અસદ્ધ
દુર્ગન્ધ નિકળે છે, 'તઓ વિ ણં અણિટ્ઠતરાણ ચેવ જાવ ગંધે પણત્તે'
તેનાથી પણ વધારે અનિષ્ટ દુર્ગન્ધ તે ભોંયરામાંથી નીકળી.

'તણ ણં' જ્યારે મૃગદેવીએ ભોંયરાનું કમાડ ઉઘાડ્યું અને અશનપાન
(ભોજન-પાણી) આદિની ગાડી ત્યાં આગળ ધકેલી તે સમયે 'સે મિયાપુત્તે દારણ'
તે મૃગાપુત્ર 'તસ્સ વિઅલસ્સ અસણપાણસ્વાઇમસાઇમસ્સ ગંધેણ' તે પુષ્કળ અશન,
પાન, આદિમ અને સ્વાદિમ વસ્તુઓની સુગંધથી 'અભિમૂણ સમાણે' આકર્ષણ
પામતો થકો, 'તંસિ વિઅલંસિ અસણપાણસ્વાઇમસાઇમંસિ મુચ્છિણ' તે અનેક
પ્રકારની પુષ્કળ અશનાદિક ખાદ્યસામગ્રીમાં મૂર્ચ્છિત થઈને 'તં વિઅલં અસણંઠ
આસણં આહારેઈ' તે સમસ્ત ખાદ્ય સામગ્રીને પોતાના મુખથી ઉપાડી ઉપાડીને ખાઈ ગયો,
'આહારિત્તા ચિવ્પામેવ વિદ્ધંસેઈ' ખાવાની સાથેજ તેનો એ આહાર ભસ્મ થઈ
ગયો-જઠરાગ્નિ દ્વારા તે આહારનું પાચન થઈ ગયું, 'વિદ્ધંસિત્તા તઓ પચ્છા પૂયત્તાણ ય
સોણિયત્તાણ ય પરિણામેઈ' પાચન થતાંજ તેનું પરિણમન પરુ અને લોહીના રૂપમાં થઈ
ગયું, 'તં પિ ય ણં પૂયં ચ સોણિયં ચ આહારેઈ' પછી તે મૃગાપુત્રને પરુ અને
લોહીની ઉલટી થઈ અને તે ઉલટીમાં ખહાર આવેલ પરુ અને લોહીને પણ તે ચાટી ગયો.

ભાવાર્થ—મૃગાદેવીના પાછળ-પાછળ ચાલતા થયેલા ગૌતમસ્વામી, ભોંયરાની
પાસે પહોંચ્યા. મૃગાદેવી ત્યાં પહોંચતાજ તે અશનાદિક (ખોરાક)ની ભરેલી ગાડીને
રોકીને ચાર પટવાળા કપડાથી પોતાના નાકને ઢાંકી લીધું, અને ગૌતમસ્વામીને નાક
ઢાંકવા માટે પ્રાર્થના કરી. જ્યારે તેણે તથા ગૌતમસ્વામીએ પોતાના નાકને સારી રીતે ઢાંકી
લીધા, ત્યારે મૃગાદેવીએ તે ભોંયરાનો દરવાજો, ત્રાસું મુખ સખીને ઉઘાડ્યો. તે ઉઘાડ-

તાંની સાથેજ તેમાંથી દુર્ગન્ધ નીકળી, તે મરી ગયેલા સર્પ આદિના સડી અને કોહાઈ ગયેલા કલેવરમાંથી જે દુર્ગન્ધ નીકળે તેનાથી પણ અધિક અસહ્ય દુર્ગન્ધ નીકળી હતી. પછી તે ખાવાની સામગ્રીની સુગન્ધથી આકર્ષણ પામીને તે મૃગાપુત્ર તેમાં અધિક આસક્ત-ચિત્ત બનીને તેને પોતાના મુખથી ઉપાડી-ઉપાડી ખાઈ ગયો. ખાવાની સાથે જ એકદમ તુરત તેને પાચન થઈ ગયું, અને પચતાંની સાથે તે પડ અને લોહીરૂપે પરિણત પણ થઈ ગયું. તે સમયે મૃગાપુત્રને લોહી અને પડની ઉલટી થઈ તેને પણ તે આટી ગયો. (સ્ ૧૧)

મૃગાપુત્રકે અવલોકનરો ગૌતમ સ્વામીકે મનકા વિચાર

‘ તણ ણં મગવઓ ’ ઇત્યાદિ.

‘ તણ ણં ’ ત્યાર બાદ ‘ મિયાપુત્તં દારયં ’ મૃગાપુત્રની પરિસ્થિતિનું ‘ પાસિત્તા ’ અવલોકન કરીને, ‘ મગવઓ ગોયમસ્સ ’ ભગવાન ગૌતમને ‘ અયમેયાહુવે ’ આ પ્રકારનો ‘ અજ્ઞતિથિણ ’ આત્માને વિષે ‘ સંકપ્પે ’ સંકલ્પ ‘ સમુપ્પજ્જિત્થા ’ ઉત્પન્ન થયો. જેમાં ‘ ચિત્તિણ ’ તેમણે વારંવાર વિચાર કર્યો, ‘ કપ્પિણ ’ તે વિચારમાં તેમના હૃદયમાં અનેક પ્રકારની કલ્પના પણ થવા લાગી, ‘ પત્થિણ ’ આ કલ્પનાઓમાં કેવલ એક એ વિચારની વારંવાર જાણાસા થઈ કે:-આ મૃગાપુત્ર આ પ્રકારની હાલતમાં કેવી રીતે આવ્યો ?, ‘ મણોગણ ’ આ પ્રમાણે તેમનો સંકલ્પ હજી સુધી આત્મગત થઈને પણ બાહ્યરૂપમાં પ્રકટ થયો ન હતો-કેવળ મનની અંદરજ હતો. તે મનોગત સંકલ્પ આ પ્રકારનો હતો—‘ અહો ઇમે દારણ પુરાપોરાણાણં દુચ્ચિણાણં દુપ્પહિ-કંતાણં અમ્મુમાણં પાવાણં કહાણં કમ્માણં પાવગં ફલવિત્તિવિસેસં પચ્છણુભવ-માણે વિહરઈ ’ અહો ! આ બાળકની આવી હૃદયશાનું કારણ એક તેના પૂર્વભવના સચિત જ્ઞાનાવરણીય-આદિક અશુભ કર્મજ છે, જેને આ જીવે પૂર્વભવમાં મોટા પ્રાણાતિપાત-આદિરૂપ દુષ્ટભાવોથી ઉપાર્જિત કરેલ છે, અને ઉપાર્જિત કરીને પણ જેણે તે પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત આદિ દ્વારા સંશોધન કર્યું નથી, અને તેથીજ જેની પરમ્પરમાં વૃદ્ધિ થતી રહી છે, એવા તે અશુભ કર્મોનું માઠું ફળ આ ભોગવી રહેલ છે.

જો કે ‘ ણ મે દિટ્ઠા ણરગા વા ણેરૂયા વા ’ પ્રત્યક્ષરૂપમાં નરક અને નારકીના જીવોને મેં દેખ્યા નથી, તો પણ આ જીવને જોઈને મને નરક અને નારકીઓનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય છે, કારણ કે- ‘ પચ્ચકવં સ્વલુ અયં પુરિસે ણરયપહિરુવિયં વેયણં વેણ્ડ ’ આ પુરુષ પ્રત્યક્ષરૂપમાંજ નરક જેવી વેદનાનો અનુભવ કરી રહ્યો છે.

‘ત્તિ કદ્દુ’ એ પ્રમાણે મનમાં વિચાર કરીને, ‘મિયાદેવિં’ તેમણે મૃગાદેવીને ‘આપુચ્છઈ’ જવા માટે પૂછ્યું, અને ‘આપુચ્છિત્તા’ પૂછીને ‘મિયાદેવીણ ગિહાઓ પડિનિક્વમઈ’ પછી તે મૃગાદેવીના ઘેરથી નિકળ્યા, અને ‘પડિનિક્વમિત્તા’ નિકળીને, ‘મિયાગામં ગગરં મજ્ઝંમજ્જેણં નિગ્ગચ્છઈ’ મૃગાગ્રામ નગરના બરાબર વચમાં થઇને ‘જેણેવ સમણે ભગવં મહાવીરે’ જ્યાં શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર વિરાજમાન હતા ‘તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ ત્યાં આવી પહોંચ્યા, ‘ઉવાગચ્છિત્તા’ આવતાં તરતજ તેમણે ‘સમણં ભગવં મહાવીરં’ શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરને ‘તિક્વુત્તો આયાહિણપયાહિણં કરેઈ, કરિત્તા વંદઈ નમંસઈ’ ત્રણવાર પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વંદના અને નમસ્કાર કર્યા, ‘વંદિત્તા નમંસિત્તા ઇવં વયાસી’ વંદના અને નમસ્કાર કરીને ભગવાન મહાવીર પાસે આ પ્રમાણે બોલ્યા.

ભાવાર્થ—ગૌતમસ્વામી પોતાની નજરે એ મૃગાપુત્રને એવી પરિસ્થિતિમાં જોઇને બહુ જ આશ્ચર્ય પામ્યા. તેના હૃદયમાં અનેક પ્રકારની કલ્પનાઓ થવા લાગી. તેમણે વિચાર કર્યો કે-આ પ્રમાણે આ જીવની હાલત-દશા થવાનું મૂળ કારણ શું છે? શું કારણથી આ પ્રમાણે તે અત્યંત દુઃખી થઇ રહેલ છે. જ્યારે તેમની વિચારધારા સ્થિરતા પામી ત્યારે તેણે જાણ્યું કે આ જીવે પૂર્વ ભવમાં મોટા અશુભ ભાવોથી જે અશુભતમ કર્મોનો બંધ કર્યો છે, તેજ એની આ મહાન કઠિન આપત્તિનું મૂળ કારણ છે. એ જીવે પહેલાં જે અશુભ કર્મની કમાણી કરી હતી તેની કોઇ પણ રૂપમાં તેણે પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને શુદ્ધિ કરી નથી. તે જ કારણે તે કર્મ આજે ફૂટી-ફૂટીને નીકળી રહ્યાં છે. નરક અને નારકી એ બંને વાતો શાસ્ત્રથી પ્રતિપાદન કરેલી વસ્તુઓ છે, તેા પણ આને જોઇને એ બંને વાતોનું મને પ્રત્યક્ષ ભાન થાય છે. નરકમાં નારકી જીવ પણ એવીજ ભયંકર વેદનાનો અનુભવ કરે છે. અર્થાત્ એની આ કરૂણાજનક પરિસ્થિતિ સાક્ષાત્ નરકોની અને નારક જીવોની પ્રત્યક્ષતાની જ્ઞાપક-જ્ઞાન કરાવનાર-છે, નરકોમાં પણ નારકી જીવો આવીજ રીતે અનંત કષ્ટોનો અનુભવ કરે છે. આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ગૌતમસ્વામીએ મૃગાદેવીને પૂછીને ત્યાંથી પ્રયાણ કર્યું, અને

ભગવાન કે સમીપ ગૌતમ સ્વામીકે દ્વારા મૃગાપુત્રકા વર્ણન

પ્રયાણ કરીને મૃગાગ્રામ નગરના મધ્યભાગમાં થઇને જ્યાં શ્રી-શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર બિરાજમાન હતા ત્યાં આગળ આવ્યા, અને આવતાંજ તેમણે ભગવાનને ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વંદના અને નમસ્કાર કર્યા. પછી તે ગૌતમસ્વામીએ પોતે ત્યાંથી ગયા અને પાછા આવ્યા ત્યાં સુધીની તમામ હકીકત આ પ્રમાણે કહી. (સૂ. ૧૨)

‘ઇવં સ્વલ્લ અહં’ ઇત્યાદિ.

હૈ ભગવાન ! ‘ઇવં સ્વલ્લ અહં તુબ્બેહિં અબ્બણુણાણ સમાણે’ આપની આજ્ઞા

પ્રાપ્ત કરીને હું ‘મિયાગામં ગયરં’ મૃગાગ્રામ નગરમાં, ‘મજ્ઞમજ્ઞેણં’ બરાબર નગરના મધ્યભાગે થઈને ‘અણુપવિસામિ’ ગયો-પ્રવેશ કર્યો, અને જ્યાં મૃગાદેવીને મહેલ હતો ત્યાં પહોંચ્યો. ‘તણ ણં’ તે પછી ‘સા મિયાદેવી’ તે મૃગાદેવી ‘મમં ણ્જમાણં પાસઈ’ મને આવતો જોયો, અને ‘પાસિત્તા’ જોઈને તે ‘હદ્ધ તં ચેવ સવ્વં જાવ પૂયં ચ સોણિયં ચ આહારેઈ’ તે બહુજ હર્ષ અને સંતોષ પામી. આ પ્રમાણે ગૌતમસ્વામીએ પોતે ત્યાં ગયા ત્યાંથી આરંભી ‘તે મૃગાપુત્ર પડ્ અને શોષિતનેા આહાર કરે છે’ ત્યાં સુધીની વાત શ્રીશ્રમણુ લગવંત મહાવીરને વિનયસહિત જણાવી, અને એ પણ નિવેદન કર્યું કે, ‘તણ ણં મમ ઇમે અજ્ઞતિયાણ ચિંતિયા કપ્પિયા પત્થિયા મણોમણ સંકપ્પે સમુપ્પજ્જિતયા’ મેં તે મૃગાપુત્રની એ પરિસ્થિતિ જોઈ અને તેને જોયા પછી મારા અન્તઃકરણમાં તેના માટે આ પ્રમાણે અધ્યવસાય ઉત્પન્ન

થયો કે, ‘અહો ! ણં ઇમે દારણ પુરા જાવ વિહરઈ’ આ જીવની આવી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થવામાં કારણરૂપ તેણે પૂર્વભવમાં અશુભતમ ભાવોથી ઉપાર્જિત કરેલ અશુભતમ જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોનેા નિકાચિત બંધ છે, એ અશુભતમ કર્મો, જે તેને પાપ-પ્રકૃતિઓનેા બંધ કરાવવાવાળાં થયાં છે, તેની તેણે કોઈ સમય પણ આલોચના આદિથી શુદ્ધિ કરી નથી. આ પ્રમાણે ગૌતમસ્વામી મૃગાપુત્રના વૃત્તાન્તને તથા પોતાના માનસિક પરિણામોને ભગવાન પાસે સ્પષ્ટરૂપથી કહીને ફરીથી પૂછવા લાગ્યા કે-‘મંતે’ હે ભદ્રંત ! તે મૃગાપુત્ર ‘પુન્નમવે કે આસી’ પૂર્વભવમાં કોણ હતો ? ‘કિંનામણ વા કિંનોત્તણ વા’ તેનું નામ શું અને ગોત્ર શું હતું ? ‘કયરંસિ ગામંસિ વા ણયરંસિ વા, કિં વા દણ્ણા, કિં વા મોચ્છા, કિં વા સમાયરિત્તા’ કયા મામ

મૃગાપુત્રકે વિષયમેં ગૌતમ સ્વામી કા પ્રશ્ન

અથવા નગરમાં રહેતો હતો, એવું કયું પાપ એણે પૂર્વભવમાં કર્યું ? શું કુપાત્રને દાન આપ્યું, અથવા મદ્ય, માંસ આદિ અલક્ષ્યનું લક્ષણ કર્યું, અથવા પ્રાણાતિપાતાદિક દુષ્ટ કર્મોનું આચરણ કર્યું ? અથવા ‘કેસિં વા પુરા પોરાણાણં દુચ્ચિણ્ણાણં દુપ્પહિકંતાણં અસુમાણં પાત્રાણં કમ્માણં પાત્રાણં ફલવિત્તિવિસેસં પચ્છણુમ્ભવમાણે વિહરઈ’ પૂર્વભવોમાં ઉપાર્જિત, દુષ્ટભાવથી આચરિત, અશુભકર્મજનક, કરેલા કયા પાપકર્મોની અશુભપરિણામરૂપ અવસ્થાનેા ઉપભોગ કરી રહ્યો છે ?

ભાવાર્થ—હે ભગવન્ ! આપની આજ્ઞા મેળવીને હું મૃગાગ્રામ નગરના મધ્ય-ભાગથી તે મૃગાદેવીને ઘેર પહોંચ્યો, જ્યાં મૃગાદેવીએ મને પોતાના મહેલમાં આવતો જોયો કે તે જ વખતે તે બહુજ હર્ષ અને સંતોષ પામી, અને તેણે સવિનય વન્દન કરીને માઝં અહિઆં આવવાનું કારણ પૂછ્યું, મારા આવવાનું કારણ પુરું જાણીને તે મૃગાપુત્ર માટે ખાવા-પીવાની આદિ તમામ સામગ્રી પૂરી રીતે એક લાકડાની ગાડીમાં ભરીને તેને ખેંચતી થકી મારા આગળ-આગળ ચાલી, હું તેના પાછળ પાછળ ચાલ્યો,

અહીંથી લઈને જ્યાં સુધી ‘ તે મૃગાપુત્ર પડ અને લોહીનો આહાર કરે છે ’ ત્યાં સુધીનો તમામ વૃત્તાન્ત શ્રીગૌતમસ્વામીએ શ્રીશ્રમણુ ભગવાન મહાવીરની પાસે સ્પષ્ટરૂપમાં કહી સંભળાવ્યો, અને તે સાથે મૃગાપુત્રની દયાબ્જનક પરિસ્થિતિને જોઈને જે તેમના મનમાં અનેક પ્રકારના સંકલ્પ-વિકલ્પરૂપ માનસિક અધ્યવસાય ઉઠ્યા હતા તે પણ તમામ કહ્યા, પછી ફરીને નિવેદન કર્યું કે:-હે ભગવન્! કૃપા કરીને એ તો કહો કે:-આ મૃગાપુત્ર જે આ પ્રકારની નારકીય યાતના ભોગવી રહેલ છે, તેનું શું કારણ છે? તેણે એવા કયા અશુભતમ કર્મોનો નિકાચિતબંધ કર્યો છે કે જે તેને આવા પ્રકારની પરિસ્થિતિ થવામાં કારણભૂત થયો છે? તે પૂર્વભવમાં કોણુ હતો?, તેનું નામ અને ગોત્ર શું હતું? કયા ગામ અથવા નગરમાં તે રહેતો હતો?, કયા પ્રકારના અકૃત્યોથી તેણે આ પ્રકારે હાલતને બગાડે તેવાં કર્મોનો બંધ કર્યો હતો?, તથા કયા પુરાણા ઘણાજ લાંબા સમયનાં દુશ્ચીર્ણુ પ્રાણુતિપાતાલક વડે પ્રાપ્ત કરેલ કર્મોનું આ ક્ષણ ભોગવી રહ્યો છે?. (સ્ક. ૧૩)

શતદ્વારનગર ઔર ધનપતિનૃપકા વર્ણન

‘ ગોયમાઈ ’ ઇત્યાદિ.

ત્યારે ‘ ગોયમાઈ ’ હું ગૌતમ! આ પ્રમાણે સંબોધન કરીને ‘ સમણે મગવં મહાવીરે ’ શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ‘ મગવં ગોયમં એવં વયાસી ’ ભગવાન ગૌતમ પ્રતિ આ પ્રમાણે કહેવાનો આરંભ કર્યો કે:- ‘ એવં સ્વલુ ગોયમા ’ હું ગૌતમ! તમે જે પૂછો છો તેનો ઉત્તર આ પ્રકારે છે. ‘ તેણં કાલેણં તેણં સમણં ’

તે કાલ તે સમયને વિષે ‘ ઇહેવ જંબુહીવે દીવે ’ આ જમ્બૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ‘ મારહે વાસે ’ ભરતક્ષેત્રમાં ‘ સયદુવારે ણામં ણયરે હત્યા ’ શતદ્વાર નામનું એક નગર હતું. આ નગર ઔપપાતિકસૂત્રમાં ‘ રિદ્ધત્થિમિયસમિદ્ધે વણ્ણઓ ’ ઋદ્ધ, સ્તિમિત સમૃદ્ધ આદિ જે વર્ણન આવ્યું છે તેવા પ્રકારના વર્ણનથી વિશિષ્ટ હતું. આ નગરમાં લક્ષ્મી હંમેશાં નિવાસ કરતી હતી, અર્થાત્ આ નગર હંમેશાં લક્ષ્મીથી પૂર્ણ હતું. તે નગરમાં પ્રજા હંમેશાં સ્વચક અને પરચકના ભયથી મુક્ત હતી. અહીંની પ્રજા ઉત્તરોત્તર ધનધાન્યાદિથી પરિપૂર્ણ રહેતી હતી. ‘ તત્થ ણં સયદુવારે ણયરે ધણવર્દે ણામં રાયા હત્યા ’ તે નગરના શાસક ધનપતિ નામના રાજા હતા. ‘ તસ્સ ણં સયદુવારસ્સ ણયરસ્સ અદૂરસામંતે દાહિણપુરત્થિમે દિસિમાણ વિજયવદ્ધમાણે ણામં સ્વેડે હત્યા ’ તે શતદ્વાર નામના નગરથી બહુ દૂર નહિ

તેમજ નજીક પણ નહિ એવી રીતે અગ્નિકોણમાં વિજયવર્ધમાન નામનું એક પ્રસિદ્ધ ખેડ હતું. લઘુનગરનું નામ ખેડ છે, જેની ચારે બાજુ ધૂળીનો કોટ હોય છે અને જે સમતલ ભૂમિભાગથી ઉંચા સ્થળ પર હોય છે. તે ખેડ ઋદ્ધ, સ્તિમિત અને સમૃદ્ધ હતું.

વિજયવર્ધમાન ખેડ કા વર્ણન

‘તસ્સ ણં વિજયવદ્દમાણસ્સ સ્વેહસ્સ પંચ ગામસયાઈં આમોણ્ યાવિ હોત્યા’ તે વિજયવર્ધમાન ખેડના પાંચસો ગામ હતાં, અર્થાત્ પાંચસો ગામ તેના અધિકારમાં હતાં, તેનું કામકાજ તમામ ત્યાંજ થતું હતું, અને ત્યાંજ એ સૌના લોગ આવતા હતા. ‘તંસિ ણં વિજયવદ્દમાણસ્વેહંસિ ઇકાઈં ગામં રટ્ઠકૂડે હોત્યા’ તે વિજયવર્ધમાન ખેડમાં ‘એકાદિ’ આ નામનો એક મંડલાધિપતિ હતો, તે ‘અહમ્મિણ્ જાવ દુપ્પડિયાણંદે’ મહા અધર્મી હતો, ‘યાવત્’ શબ્દથી ‘અહમ્માણુગણ્, અહમ્મસેવી,

એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટકા વર્ણન

‘અહમ્મિટ્ઠે’ ઈત્યાદિ પદનું આ સ્થળે ગ્રહણ થયું છે, તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે—તે ‘અહમ્માણુગણ્’ અધર્મનુગત—અધર્મ માર્ગે ચાલનાર શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મ પાલનથી દૂર હતો; તે ‘અહમ્મસેવી’ અધર્મસેવી—અધર્મનું સેવન કરનાર, અને અધર્મનો ઉપાસક હતો, તેમાં કારણ એ હતું કે એ ‘અહમ્મિટ્ઠે’ અધર્મેષ્ટ હતો, એટલે કે તેને અધર્મજ વહાલો હતો. તે ‘અહમ્મક્વાઈ’ અધર્મખ્યાથી—અધર્મી હોવાથી હંમેશાં અધર્મનીજ પ્રરૂપણા કરતો હતો, ‘અહમ્માણુરાઈ’ અધર્મનુરાગી—અધર્મમાંજ તે હંમેશા પ્રીતિવાળો હતો, ‘અહમ્મપ્પલોઈ’ અધર્મપ્રલોકી—તે અધર્મનેજ ઉપાદેય માનતો હતો, ‘અહમ્મજીવી’ અધર્મજીવી—અધર્મ એજ તેનું જીવન હતું, તેથી ‘અહમ્મપ્પલજ્જણે’ અધર્મપ્રરંજન—અધર્મમાંજ પ્રસન્ન રહેનાર—અધર્મમાં મસ્ત રહેનાર હતો. તે ‘અહમ્મસીલસમુદાયારે’ અધર્મશીલસમુદાયાર—એટલે કે સુંદર

આચાર અને વિચારથી હંમેશાં રહિત હતો, અને તે ‘અહમ્મેણં ચેવ વિત્તિં કપ્પેમાણે વિહરઈ’ અધર્મથી આજીવિકા કરતો હતો. ફરી તે *‘હણ, છિંદ, મિંદ’ મારો, કાટો, ભેદન કરો-ઇત્યાદિ વાક્ય બોલતો રહેતો હતો. ‘વિકત્તણ’ વિકર્ત્તક-પ્રાણી-ઓના નાક આદિ અવયવોને કાપવાવાળો હતો, તેથી કરી ‘લોહિયપાણી’-તેના હાથ લોહીથી ખરડાએલા રહેતા. તે ‘ચંદે’-મહાન ક્રોધી અને ‘રુદ્દે’-ભયાનક હતો, ‘સ્વુદ્દે’-તુચ્છ બુદ્ધિવાળો હતો. તેમજ ‘અસમિવિસ્વયકારી’-અસમીક્ષિતકારી-વિના વિચારે કાર્ય કરી ખેસતો હતો, તેથી તે ‘સાહસિણ’-સાહસિક-ભારે સાહસ કરનાર હતો, ‘ઉવકંચણ-વંચણ-માઈ’ તે ઉલ્કચન-લાંચરૂશ્વત ખાવાવાળો પૂરા હતો, વંચન-ખીજને ઠગવામાં બહુજ ચતુર હતો, માયી-માયામાં-કપટમાં કુશળ હતો. ‘નિયડી’-ગુહકપટી હતો. ‘કૂડમાઈ’-કરેલા એક કપટને ખીજા કપટ વડે

* ‘હણ’ અહીંથી લઇને ‘દુપ્પડિયાણંદે’ અહીં સુધીના વિશેષણો ‘દશશ્રુતસ્કંધ’ માં છે.

છુપાવનારો હતો, ‘સાડસંપઓગવહુલે’ સારી વસ્તુમાં નકારી વસ્તુ મેળવીને તે સારી વસ્તુના ભાવથી વેચી દેતો હતો. ‘દુપ્પરિચણ’ તેને દુષ્ટ માણસોની સોબત હતી, ‘દુચ્ચરિણ’ બહુજ ભૂંડા ચારિત્ર-વાળો હતો, અને ‘દુરણુણ’ કોઇનું કહેવું નહિ માનવાવાળો હતો, ‘દુસ્સીલે’ દુશ્શીલ હતો-તેનો સ્વભાવ પણ દુષ્ટ હતો, ‘દુન્વણ’ દુર્વૃત્ત હતો-માંસલક્ષણ કરવું તે તો તેનો હંમેશાનો આચાર હતો, અને ‘દુપ્પડિયાણંદે’ દુષ્ટપ્રત્યાનંદ હતો-દુષ્ટકર્મ કરવામાંજ હંમેશાં આનન્દ માનતો હતો. ‘સે ણં એવકાઈ ણામં રદ્ધકૂદે’ તે એકાદિ નામનો માંડલિક રાજા, ‘વિજયવદ્ધમાણસ્સ ણયરસ્સ પંચહં ગામસયાણં આહેવચ્ચં’ આ વદ્ધમાન ખેડના પાંચસો ગામોનું પોતે અધિપતિપણું કરતો હતો, અને પોતાના નિયોગી જનો પાસે તે ગામોનું અધિપતિત્વ કરાવતો હતો. ‘પૌરેવચ્ચં’ પોતે તેઓનો ઉપરી ખનીને રહેતો હતો, અને તેણે પોતાના નિયોગીજનો ને (આજ્ઞામાં રહેનાર વિશ્વાસુ માણસોને) પણ તેના મુખ્ય બનાવ્યા હતા. ‘સામિત્તં’ પોતે સૌનો નાયક હતો, અને તેણે પોતાનાં વિશ્વાસુ માણસોને પણ નાયક તરીકે રાખેલાં હતાં, ‘મટ્ટિત્તં’ પોતે તેનો પોષક હતો તેમજ તેણે પોતાના વિશ્વાસુ માણસોને પણ તેના પોષક બનાવ્યા હતાં. ‘મહત્તરગત્તં’ પોતેજ તે ગામોમાં સર્વોત્તમરૂપથી પ્રખ્યાત હતો. તથા તેણે પોતાના વિશ્વાસુ માણસોને પણ સર્વોત્તમરૂપથી પ્રસિદ્ધ કર્યા હતા. ‘આણાઈ-સરસેણાવચ્ચં કારેમાણે પાલેમાણે વિહરઈ’ અને તેમની તથા તેના વિશ્વાસુ માણસોની આજ્ઞા તે ગામોમાં પ્રધાનપણે ચાલતી હતી.

ભાવાર્થ—હવે શ્રીશ્રમણુ ભગવાન મહાવીર મૃગાયુત્રના પૂર્વભવનું પણ્ન કરે છે કે, હે ગૌતમ ! આ જન્મ્યુદ્ધીપના ભરત ક્ષેત્રમાં તે કાળ અને તે સમયને વિષે જન અને ધન આદિ સર્વપ્રકારથી પરિપૂર્ણ શતદ્વાર નામનું એક સુંદર નગર હતું. તે પોતાના વૈભવ આદિ વડે દેવલોકની તુલના કરતું હતું. ત્યાંના માણસો ભયરહિતપણે રહેતાં હતાં. દરેક પ્રકારે પ્રભામાં તેનું એકદમ રાજ્ય હતું.

આ નગરનો શાસક ધનપતિ નામનો રાજા હતો, જેનાં શૌર્ય અને પરાક્રમના લયથી પ્રબળ પરાક્રમી શત્રુઓ પણ કાંપતા હતા. આ નગરની થોડી નજીકમાં—અગ્નિકોણમાં વિજયવર્ધ્માન નામનો એક ખેડ વસેલો હતો. તેના તાબામાં પાંચસો ગામ હતાં, તેનો રાજા “એકાદિ” આ નામનો એક માંડલિક અધિપતિ હતો. તે નીતિ તથા ન્યાયમાર્ગથી વિપરીત—વૃત્તિ—વાળો હતો, ધર્મ—કર્મમાં તેને બિલકુલ પ્રીતિ ન હતી, તે મહા—અધર્મી અને મહા—અન્યાયી હતો, દુરાચારી અને વ્યભિચારી હતો, માંસાદિક ભક્ષણ કરવું અને કરાવવું એ તેનો દૈનિક આચાર હતો, તેની આજીવિકા પણ એવીજ અધાર્મિક કાર્યોથી સમ્પન્ન થતી હતી. શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનું નામ સાંભળતાંજ તેના મસ્તકનો પાશ પોતાની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરી જતો હતો. પોતે અધર્મી, દુરાચારી, અને અન્યાયી તો તે હતોજ અને બીજાને પણ એપ્રમાણે બનવાનો ઉપદેશ આપતો હતો. તે ખેડ—કસબા અને તેની સાથેના તે પાંચસો ગામોમાં તેની અને તેના નિયોગીજનો—વિશ્વાસુ માણસોની આજ્ઞા ચાલતી હતી. તે પોતે તથા તેના વિશ્વાસુ માણસો ત્યાંના અધિપતિ હતા, મુખ્ય હતા, રક્ષક હતા, સ્વામી હતા અને સેનાપતિ આદિ હતા. (સૂ૦ ૧૪)

એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટકા ન્યાય વર્ણન

‘તણ ણં સે એકકાર્હિ’ ઇત્યાદિ.

‘તણ ણં સે એકકાર્હિ’ પછી તે એકાદિ નામનો માંડલિક રાજા ‘વિજયવર્ધ્માનસ’ તે વિજયવર્ધ્માન ખેડના ‘પંચ ગામસયાઈ’ તે પાંચસો ગામનો નિવાસી જનોને ‘વહૂહિ’ બહુજ અધિક ‘કરેહિ ય’ કરાથી, ‘મરેહિ ય’ કરાની અધિકતાથી, ‘વિદ્ધીહિ ય’ વૃદ્ધિ—ખેડુત આદિને આપેલાં ધાન્ય આદિને બમણા રૂપમાં લેવાથી ‘ઉક્કોહાહિ ય’ લાંચ—રૂશવત આદિથી, ‘પરામવેહિ ય’ તિરસ્કાર આદિથી, ‘દિજ્જેહિ ય’ તમામ ચીજો પર કર (ટકસ) આદિ લેવાથી, ‘મિજ્જેહિ ય’ લેઘ—કોઈપણ માણસ પર કોઈપણ પ્રકારનો અપરાધ—ગુન્હો મૂકીને સમસ્ત ગામનો દાંડ કરીને મેળવેલા દ્રવ્યથી, ‘કુંતેહિ ય’ ‘તમારે આટલું દ્રવ્ય—ધન આપવું પડશે’ આવા પ્રકારના અનુચિત હુકમ વડે લીધેલા દ્રવ્યથી, ‘લંછપોસેહિ ય’ ગામ આદિને છૂંટવાના અભિપ્રાયે કરેલા ચોર લોકોના પોષણથી, ‘આલીવણેહિ ય’ ગામ—આદિને અગ્નિ લગાડવાથી, ‘પંચકોટ્ટેહિ ય’ રસ્તાગીરોને હુથીઆરના પ્રહાર દ્વારા લૂંટવાથી. ‘ઓવીલેમાણે ૨’ સદા દુઃખિત અને—‘વિહમ્મેમાણે ૨’ સદાચારથી પ્રબંધ

કરતો થકો, 'તજ્જેમાણે ૨' તર્જિત કરતો થકો, -'બુઓ, યાદ રાખો; જે તમે લોકો મને અમુક વસ્તુ નહિ આપો તો પછી તમારી સલામતી નથી.' એ પ્રમાણે આંગળી ઉંચી કરીને તેઓની ભત્કાના કરતો થકો, એવં 'તાડેમાણે ૨' તાડિત-કરતો થકો-કોચકા, થપ્પક, લાત, ઠોંસા આદિ વડે તેના પર પ્રહાર કરતો થકો, છેવટે 'નિદ્રણે કરેમાણે ૨ વિહરઈ' તેઓને નિર્ધન-દરિદ્રી બનાવતો થકો રહેતો હતો.

'તણ ણં સે એકકાઈ રટકૂડે' બ્યારે તે એકાદિ માંડલિક રાજ, 'વિજય-વદ્દમાણસ્સ સ્વેડસ્સ' વિજયવર્ધ્ધમાન ખેડના 'વહૂર્હિ રાઈસર-તલવર-માંડલિય-કોહુંલિય-સેદ્ધિ-સત્યવાહાણં અલેસિં ચ બહૂણં ગામેલ્લપુરિસાણં' અનેક યુવરાજ, તલવર, નગરરક્ષક, કોટવાલ, માંડબિક-મંડંબાધિપતિ, જેની ચારે બાજુ એક યોજન સુધી કોઈ પણ ગામ ન હોય તેને મંડંબ કહે છે, તેનો જે શાસક હોય તેને મંડંબાધિપતિ કહે છે; કૌટુંબિક-ગામના મુખ્ય પુરુષ, અથવા માણસોમાં મુખ્ય માનવામાં આવતા પુરુષ, શેઠ-શાહુકાર-મહાજન, સાર્થવાહ-પોતાની મૂડી આપીને વેપાર કરાવીને લોકો પર ઉપકાર કરનાર આ બધાંના, તથા બીજાં પણ ઘણાં ગ્રામીણ અન્ય પુરુષોનાં 'બહૂસુ કજ્જેસુ ય, કારણેસુ ય, મંતેસુ ય, કુહુંબેસુ ય, ગુજ્જેસુ ય, નિચ્છણેસુ ય, વવહારેસુ ય' અનેક કાર્યો-કરવા યોગ્ય પ્રયોજનોને, કારણો-કાર્યસાધક હેતુઓને, મંત્રો-કર્તવ્યોનો નિશ્ચય કરવા માટે કરેલા ગુપ્ત વિચારોને, પોતપોતાના કુટુંબને યોગ્ય સલાહોને, અથવા કુટુંબી જનોના લાંછન આદિ ખાનગી રાખવા યોગ્ય વ્યવહારોને, રહસ્ય-ગુપ્ત વાતોને, નિશ્ચય-અનિશ્ચિત વિષયના પૂર્ણ નિશ્ચયને અને વ્યાવહારિક વાતોને 'મુણમાણે' સાંભળતો થકો 'મણઈ' કહેતો કે

'ન સુણેમિ' સાંભળ્યું નથી. તથા 'અસુણમાણે' જે કોઈની વાત સાંભળવામાં ન આવી હોય તો તેને પોતાના મનમાંથી પેદા કરીને 'મણઈ' કહેતો કે 'સુણેમિ' અરે ભાઈ! આ શું વાત છે જે તમારી હું એ વાતને સાંભળી રહ્યો છું. 'તણં પાસમાણે માસમાણે ગિણ્હમાણે જાણમાણે' આ પ્રમાણે નહિ જેએલીને જોઈ છે અને જેએલીને નથી જોઈ, કહેલી વાતને નથી કહી અને નહિ કહેલી વાતને કહી છે, નહિ લીધેલી (વસ્તુ)ને લીધી છે અને લીધેલીને નથી લીધી, અને બાણેલને નથી બાણુતો અને નથી બાણુતો તેને બાણું છું, એમ કહેતો હતો. 'તણ ણં' આ પ્રમાણે ઠગાઈ ભરેલ અશુભતમ માયાચારી-પરિણુતિથી 'સે એકકાઈ રટકૂડે ઇયકમ્મે ઇય-પ્પહાણે ઇયવિજ્જે ઇયસમાયારે' તે એકાદિ શાટ્ટકૂટ-માંડલિક નરેશ કે જે આ પ્રમાણે પરવચનામય માયાચારી-પરિણુતિને જ પોતાનું કર્તવ્ય સમજતો હતો, જીવનમાં જેને એજ કામ મુખ્ય હતું, એજ જેના જીવનની સાધના હતી, એજ જેના

જીવનમાં અનુપમ વિજ્ઞાન હતું, અને એજ જેણે પોતાના સિદ્ધાંત પ્રમાણે સર્વોત્તમ આચરણ માન્યું હતું, તથા-જે ‘કલિકલુસં’ આત્માને અતિશય કલહ-દુઃખોને આપનાર હોવાથી મલીમસ-મેલ જેવાં મલિન ‘સુબહું પાવકમ્મં’ અધિકઉત્કૃષ્ટસ્થિતિસંપન્ન બહુજ વધારે જ્ઞાનાવરણીય આદિ અશુભ કર્મોને ‘સમજ્જિનમાણે વિહરઈ’ અંધ કરતો થકો રહેતો હતો.

ભાવાર્થ—મનમાની કરવાવાળા તે એકાદિ માંડલિક રાજના રાજ્યમાં કોઈને સુખ ન હતું. પ્રબ્ધ દરેક પ્રકારથી દુઃખી હતી. તે પોતાની આંખોથી પ્રબ્ધને સુખી જોઈ શકતો ન હતો. જોર-જીલમથી પ્રબ્ધ પર પોતાના અધિકારનો દુરુપયોગ કરતો હતો. પોતાની ખોટી આવશ્યકતાઓની પૂર્તિ માટે અથવા પ્રબ્ધમાં પોતાની ભયંકરતાનો પ્રભાવ જમાવવા માટે તે દરેક અવૈધ ઉપાયો દ્વારા તેના જન અને ધનનો સંહાર અને અપહરણ કરીને આનંદ પામતો હતો. કરવૃદ્ધિથી પ્રબ્ધ દુઃખી રહેતી હતી. ખેડુતોને તે પોતાના પાસેથી જે ખેતરમાં વાવવા માટે અનાજ આપતો હતો, તે પાછું લેતો ત્યારે અમણું ત્રણગણું કરીને બહુજ નિર્દયતાથી વસુલ કરતો હતો. લાંચ અને રૂશવતનું તે અન્યાયી રાજ્યમાં તમામ ઠેકાણે એકછત્ર રાજ્ય છવાઈ ગયું હતું. તેની કૃપાથી દુર્જન અને પ્રબ્ધને પીડા કરનાર માણસો તેના રાજ્યમાં આનંદ કરતા હતા, અને જે ન્યાયપરાયણ તથા ધર્માત્મા હતા તેઓને પોતાનું જીવન કષ્ટથી વીતાવવું પડતું હતું. તેના શાસનમાં સજ્જનો અને ન્યાયપ્રિય માણસોને કોઈ પ્રકારે આદર-ભાવ મળતો નહિ, જૂઠા અને દગાબાજોનું ત્યાં તમામ પ્રકારે ચલણ હતું. દરેક વસ્તુઓ કે જે ઉપયોગી હોય અગર ઉપયોગી ન હોય તે તમામ પર કર (ટેક્સ)ની છાપ લાગેલી રહેતી હતી. જરા- જેટલા અપરાધમાં પણ માણસો પર પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે દંડ કરતો, દંડની તો ત્યાં સુધી દશા કરી હતી કે-કોઈ એક માણસનો અપરાધ બાણવામાં આવતાં તેનો તમામ ગામવાળા માણસો પાસેથી ઈચ્છાનુસાર દંડ લેવામાં આવતો હતો. “તમારે આટલો દંડ આપવોજ પડશે” -આ પ્રકારનો રાજ તરફથી દંડેરો થતાં તેની કચેરીમાં

કોઈ પ્રકારે અપીલ થઈ શકતી નહિ. રાજની આજ્ઞા સર્વોપરિ માન્ય રાખવી પડતી હતી. આ રાજના રાજ્યમાં ચોર લોકોને એટલા માટે પુષ્ટ રાખવામાં આવતા હતા કે તે ચોર લોકો પ્રજાના ધનને હરણ કરી રાજના ભંડારમાં વધારો કરે. જે માણસ રાજની આજ્ઞા પ્રમાણે નહિ ચાલીને—પોતાના કર્તવ્યનું પાલન કરતા થકા નીતિમાર્ગથી ચાલતાં તે રાજ તે માણસના ઘરમાં આગ લગાડી દેતો હતો. મુસાફરોને હુમલાં ચોરો દ્વારા થયેલા પ્રહારો સાથે ધનનું અપહરણ પણ સહન કરવું પડતું હતું. જે કોઈ વિરોધ કરતો તે તેને રાજ તરફથી દંડ કરવામાં આવતો હતો. તથા તેને દુઃખી કરવામાં આવતો હતો. સદાચારીઓને સદાચારથી બ્રહ્મ અને ધર્માત્માઓને ધર્મથી વિમુખ કરવામાં રાજને આનંદ આવતો હતો. તર્જના (તિરસ્કાર), ભર્ત્સના (અપમાનજનક વચન) અને તાડના (મારવું)—જન્ય દુઃખો હુમલાં દરેક પ્રબળને ભોગવવાં અને પ્રજાને નિર્ધન બનાવી રાખવી એજ તે રાજની નીતિ અને રીતિ હતી. આ હતો તે રાજના મનમાન્યા કારભારનો નમુનો.

રાજ ઈશ્વર, તલવર, માડંબિક આદિ તમામ માણસોની સાથે બેસીને, કાર્યો, કારણો, મંત્રો અને શુભ વાતો આદિ માટે વિચાર-વિમર્શ કરતી વખતે સાંભળેલી વાતને માટે કહેતો કે આ વાત મેં સાંભળી નથી. તથા જે વાતનો કોઈ પતો પણ ન હોય તેને તે પોતાની માનસિક કદવનાથી ઉભી કરી દેતો અને લોકોને દુઃખી કર્યા કરતો. આ પ્રમાણે જોયેલી, કહેલી, ગ્રહણ કરેલી અને જાણેલીને નહિ જોયેલી, નહિ કહેલી, નહિ ગ્રહણ કરેલી અને નહિ જાણેલી કહેતો, અને વિપરીતને અવિપરીત કહેતો હતો. આ પ્રકારની માયાચારી-પરિણતિથીજ તે પોતાનું રાજકાજ ચલાવતો હતો. આ અશુભતમ-પરિણતિમાં મગ્ન આ રાજએ, સંકલ્પ યોગ અને કપાયોથી, ઉત્કૃષ્ટ-સ્થિતિયુક્ત દુઃખદાયી પ્રકૃષ્ટજ્ઞાનાવરણીય આદિ પાપ ક્રમેને ઉપાર્જન કરતો રહેતો હતો. (સૂ ૧૫)

એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટકો સોલહ પ્રકાર કે રોગોંકા ઉત્પન્ન હોના
ઔર વૈદ્યાદિકો બુલાનેકી આજ્ઞા કરના

“ ત્વ ણં તસ્સ ” ઇત્યાદિ.

‘ ત્વ ણં ’ કેટલોક કાળ વીત્યા પછી ‘ તસ્સ એકાદયસ્સ રટ્ઠકૂડસ્સ ’ તે એકાદિ નામક રાષ્ટ્રકૂટના ‘ સરીરગંસિ ’ શરીરમાં ‘ અણયા કયાઈ ’ કોઈ એક સમયે ‘ જમગસમગમેવ ’ એકીસાથે ‘ સોલસ રોગાતંકા ’ સોળ રોગ અને આતંક-દાહજ્વર આદિ રોગ અને શૂલ વગેરે આંતક, અથવા તીવ્ર કષ્ટકારક હોવાથી રોગરૂપ આંતક, ‘ પાહ્નભૂયા ’ ઉત્પન્ન થયા, ‘ તંજહા ’ તે એવી રીતે કે :- ૧-સાસે, ૨-કાસે, ૩-જરે, ૪-દાહે, ૫-કુચ્છિસૂલે, ૬-મંગદરે, ૭-અરિસા ૮-અજીરણ, ૯-દિદ્દિઠિ-૧૦-મુદ્દસૂલે, ૧૧-અરોયણ, ૧૨-અચ્છિયેયણા, ૧૩-કણવેયણા, ૧૪-કંડુ, ૧૫-અદરે, ૧૬-કોડે ॥ ૧-શ્વાસ-ઉર્વશ્વાસ, ૨-કાસ-

ઉધરસ-સ્તેષ્ઠમવિકાર, ૩-જ્વર-તાવ, ૪-દાહ-દાહજ્વર, ૫-કુક્ષિશૂલ-ઉદરશૂલ, ૬-ભગ-દર, ૭-અર્શ-બવાશીર, ૮-અભુર્ણ-અપચો, ૯-દૃષ્ટિશૂલ, ૧૦-મસ્તકશૂલ, ૧૧-અરુચિ, ૧૨-નેત્રવેદના, ૧૩-કાનની વેદના, ૧૪-કંડુ-ખરજ, ૧૫-ઉદરરોગ-જઘોદર, અને ૧૬-કુષ્ઠ-કોઠ.

‘ ત્વ ણં ’ પછી ‘ સે એકાઈ રટ્ઠકૂડે સોલસહિં રોગાતંકેહિં ’ તે એકાદિ રાજ્યે તે સોળ રોગોથી ‘ અભિભૂણ સમાણે ’ અત્યંત ખીકિત થતાં ‘ કોહુંપિયપુરિસે ’ પોતાના આજ્ઞાકારી પુરુષોને ‘ સદાવેહી ’ બોલાવ્યા, અને ‘ સદાવિત્તા ’ બોલાવીને ‘ એવં વયાસી ’ આ પ્રમાણે કહ્યું-કે ‘ ગચ્છહ ણં તુમે

દેવાણુપ્પિયા ! ’ હે દેવાણુપ્રિય ! તમે જાઓ, અને ‘ વિજયવદ્ધમાણે સ્વેદે સિંવાહગ-તિય-ચરુક્ક-ચચર-મહાપહ-પહેસુ વિજયવર્ધમાન ખેડના શૃંગાટક-ત્રણ પુણ્યા વાળા માર્ગમાં, ત્રિક-ત્રિપથ-ત્રણ માર્ગ જ્યાં મળે છે ત્યાં, ચતુષ્ક-ચતુષ્પથ-ચાર રસ્તા જ્યાં મળે છે ત્યાં, ચત્વર-ધણા રસ્તા જ્યાં મળતા હોય ત્યાં, મહાપથ-રાજમાર્ગમાં અને પથ-સામાન્ય માર્ગમાં ‘ મહયાર ’ જોર-જોર ‘ સદ્દેણં ’ અવાજથી ‘ ઉગ્ધોસે-માણાર એવં વદહ ’ વારંવાર ઘોષણા કરી એમ કહો કે-‘ એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! ’

હે દેવાણુપ્રિયો ! ‘ એકાદરટ્ઠકૂડસ્સ સરીરગંસિ સોલસ રોગાતંકા પાહ્નભૂયા ’ એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટ રાજના શરીરમાં શ્વાસ, કાસ આદિ સોળ રોગ એકસાથે ઉત્પન્ન થયા છે, ‘ તં ’ તે ‘ જો ણં ’ જો કોઈ માણસ ગમે તે ‘ વિજ્ઞો વા વિજ્ઞપુત્તો

વા જાણઓ વા જાણયપુત્તો વા તેઙ્ચિહ્ઓ વા તેઙ્ચિહ્ચયપુત્તો વા' વૈદ્ય હોય કે વૈદ્યનો પુત્ર હોય, રોગના બાણકાર હોય કે બાણકારનો પુત્ર હોય, ઇલાજ કરવા-વાળો હોય અથવા ઇલાજ કરનારનો પુત્ર હોય, કોઈ પણ કેમ ન હોય 'एककाइरदठकूडस्स एएसिं सोलसण्हं रोगातंकाणं एगमवि रोगातंकं उवसामित्तए इच्छइ' એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટના એ સોળ પ્રકારના રોગોમાંથી કોઈ પણ એક રોગને પણ દૂર કરવાની ઇચ્છા રાખતા હોય અર્થાત્ દૂર કરી શકતા હોય તે 'तस्स णं एककाई रदठकूडे विउलं अत्थसंपयं णं दलयइ' તેને માટે નિશ્ચયથી તે એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટ રાજવી ઘણીજ અર્થ-સંપત્તિ પ્રદાન કરશે, 'दोच्चंपि तच्चंपि उरघोसेह' આ પ્રકારની ઘોષણા એક વાર, બે વાર અને ત્રણ વાર સુધી કરો, 'उच्चोसित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह' પછી મને ખબર આપો કે-અમે એ ઘોષણા કરી દીધી છે.-આ પ્રમાણે રાજાની આજ્ઞા પામીને 'ते कोडुंबियपुरिसा जाव पच्चप्पिणंति' તે કૌટુંબિક પુરુષોએ વિજયવર્ધ્માન નગરમાં જઈને શૃંગાટક, ત્રિપથ અને ચતુષ્પથ આદિ માર્ગોમાં રાજાએ કહેલી પૂર્વોક્ત ઘોષણા વારંવાર કરી, પછી આવીને 'घोषणा करी दीधी छे.' આ પ્રમાણે રાજાને ખબર આપ્યા.

ભાવાર્થ—ત્યારે તે રાજાની અધાર્મિક પ્રવૃત્તિ અને અનીતિમાર્ગના સેવનથી સંચય કરેલા અશુભ કર્મોનો વિપાક (પરિપાક) થયો, ત્યારે તે રાજાના શરીરમાં કેટલાક સમય પછી એકજ સાથે શ્વાસ, કાસ, જ્વરથી આરભીને કોઠ સુધીના ભયંકર સોળ રોગો ફૂટી નીકળ્યા, જે એ વાતની સાક્ષી પૂરતા હતા કે:-સંસારમાં રહીને અધર્મમય પ્રવૃત્તિ ચાલુ રાખવી તે માણસ માટે હિતકર માર્ગ નથી. રાજા આ રોગોથી અત્યંત ત્રાસ પામતો હતો. તેણે પોતાના આજ્ઞાકારી માણસોને ઝાલાવીને કહ્યું કે-હે દેવાતુપ્રિય ! તમે જાઓ, અને નગરમાં પ્રત્યેક માર્ગ પર આ વાતની અહુજ જોર-શોર શબ્દોથી વારંવાર ઘોષણા કરો કે:- 'એકાદિ રાજાના શરીરમાં શ્વાસ કાસ-આદિ સોળ રોગોએ ભયંકર રૂપથી પોતાનું ઘર બનાવી દીધું છે, તે જે કોઈ પણ વૈદ્ય, જ્ઞાયક, ચિકિત્સક, અથવા તેના પુત્ર એ રોગોની ચિકિત્સા કરવામાં સિદ્ધહસ્ત હોય તે આવીને રાજાની ચિકિત્સા કરશે તે રાજા તેને વધારેમાં વધારે ધન-સંપત્તિ આપશે'. રાજાની આ પ્રમાણેની આજ્ઞા પામીને તે સેવકોએ વિજય-વર્ધ્માન નગરમાં જઈ પ્રત્યેક રસ્તા પર ઉભા રહીને વારંવાર રાજાની આજ્ઞાની જોર-શોરથી ઘોષણા કરી, પછી આવીને 'आपनी पूर्ण आज्ञा संलगावी दीधी छे' આ પ્રમાણે રાજાને ખબર આપ્યા. (સૂ. ૧૬)

‘ તણ ણ ’ ઇત્યાદિ.

‘ તણ ણ ’ બાહેરાત કર્યા બાદ, ‘ વિજયવદ્રમાણે રેવેદે ઇમં ણ્યારૂવં
 ડગ્ધોસણં સોચ્ચા ’ વિજયવદ્રમાન ખેડમાં રાગની પૂર્વોક્ત બાહેરાતને સાંભળીને,
 અને ‘ નિસમ્મ ’ હૃદયમાં તેનો નિશ્ચય કરીને ‘ વહવે વિજ્ઞા ય દ્ ’ અનેક વૈદ્ય
 અને વૈદ્યાના પુત્રો, બાણકાર અને તેના પુત્રો, ચિકિત્સક અને તેના પુત્રો, એ તમામ
 ‘ સત્યકોસહત્થગયા ’ છરી, નહરણી, આદિ શસ્ત્રોની પેટીને હાથમાં લઇને
 ‘ સર્હિંતો ૨ ગિહેર્હિંતો ’ પોતપોતાના ઘરાથી ‘ પહિનિક્ખમંતિ ’ નીકળ્યા, અને
 ‘ પહિનિક્ખમિત્તા ’ નિકળીને ‘ વિજયવદ્રમાણસ્સ રેવેદસ્સ ’ વિજયવદ્રમાન ખેડનાં
 ‘ મજ્ઞંમજ્ઞેણં ’ વચ્ચેવચ્ચ થઇને ‘ જેણેવ ઇક્કાઈરટ્ઠકૂહસ્સ ગિહે ’ જ્યાં એકાદિ
 રાષ્ટ્રકૂટ રાગનું નિવાસ્થાન હતું ‘ તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ ’ ત્યાં આવ્યા, અને
 ‘ ઉવાગચ્છિત્તા ’ આવીને ‘ ઇક્કાઈસરીરયં ’ તેમણે એકાદિ રાગના શરીરને
 ‘ પરામુસંતિ ’ સ્પર્શ કર્યો. પછી ‘ તેસિં રોગાણં ’ તે રોગોનું ‘ નિયાણં ’ નિદાન-
 ઉત્પત્તિનું મૂલ કારણ શું છે ? એ ‘ પુચ્છંત ’ પૂછ્યું, પૂછ્યા પછી તેમણે
 ‘ ઇક્કાઈરટ્ઠકૂહસ્સ ’ તે એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટના ‘ વહ્હિં અબ્બંમેહિ ય ’ ઘણાંજ પ્રકારનાં
 અભ્યંગો-તેલોના માલિશ દ્વારા, ‘ ઉવ્વટ્ટણાહિ ય ’ પીઠીઓ-મળોને શરીરમાંથી
 ખહાર કાઢનારી ઓષધિઓનાં સંયોગવિશેષથી શારીરક માલિશ દ્વારા, ‘ સિણેહપાણેહિ
 ય ’ ઓષધિ મેળવીને પકાવેલા ઘૃતાદિકના પાન દ્વારા, ‘ વમણેહિ ય ’ ઉલટી કરાવવા
 દ્વારા, ‘ ત્રિરેયણેહિ ય ’ વિરચનો-જીલાઓ દ્વારા, ‘ સિંચણેહિ ય ’ ગરમ-ગરમ પાણીના
 અભિસેચન દ્વારા, ‘ અવહ્હણેહિ ય ’ અગ્નિમાં તપાવેલી લોહાની તરાક આદિથી
 ડાંભ દેવા દ્વારા, ‘ અણુવાસણાહિ ય ’ યન્ત્રથી શુદ્ધ દ્વારા પેટમાં તેલ આદિને પ્રવેશ
 કરાવવા દ્વારા અર્થાત્ એનીમા દ્વારા, ‘ વત્થિકમ્મેહિ ય ’ ખસ્તિકર્મથી-સંચિત
 દૂષિત મળને કાઢવા માટે શુદ્ધમાં ઓષધિની બનાવેલી વાટ આદિ નાખીને તે દ્વારા,
 ‘ નિરૂહેહિ ય ’ નિરૂદ્ધ-ઔષધો નાખીને પકાવેલા તેલરૂપ એક પ્રકારના વિરેચન દ્વારા
 ‘ સિરાવેહેહિ ય ’ શિરાવેધ-વિકૃત રસ-રૂધિરને કાઢવા માટે નાડીના વેધ-કાપવા દ્વારા,
 ‘ ત્તચ્છણેહિ ય ’ તક્ષણ-ક્ષુરા વડે ચામડીના છેદન દ્વારા, ‘ પચ્છણેહિ ય ’ પ્રતક્ષણ-
 પોતાના સાધેલા હાથોવડે ચતુરતાપૂર્વક વધેલી ચામડીને છુરી આદિથી છોલવા દ્વારા,

‘સિરબત્થીહિ ય’ શિરોબસ્તી-શિરમાં ચામડાનો કેશ નાખી દવાથી બનાવેલું તેલના ભરવા દ્વારા, ‘તપ્પણેહિ ય’ તર્પણુ-સ્નિગ્ધ દ્રવ્યથી શારીરિક માલિશ દ્વારા, ‘પુઢપાગેહિ ય’ પુટપાક-પાકવિશેષથી તૈયાર કરેલી ઓષધિઓ દ્વારા, ‘છઢીહિ ય’ લીંબડા વગેરેની અંતરછાલ દ્વારા, ‘વઢીહિ યં’ ગળો આદિ લતાઓ દ્વારા, ‘મૂલેહિ ય, કંદેહિ ય, પુપ્ફેહિ ય, પત્તેહિ ય, ફલેહિ ય, વીણ્હિ ય, સિલિયાહિ ય, ગુલિયાહિ ય, ઓસહેહિ ય, મેસજ્જેહિ ય’ મૂલ, કન્દ, ફૂલ, પત્ર, ક્ષણ, ખીજ, કરીઆતું, ગુલિકા, ઔષધ અને લેખન્ય આદિ અનેક ઓષધિઓથી મિશ્રિત દવાવિશેષ દ્વારા ‘ઇચ્છંતિ તેસિં સોલસપ્પહં રોગાયંકાણં ઇગમવિ રોગાયંકં ઉવસામિત્તણ્’ તે પૂર્વોક્ત સોળ રોગોને દૂર કરવાને મહેનત કરવા લાગ્યા, પરન્તુ ‘ગો ચેવ ગં સંચાણંતિ ઉવસામિત્તણ્’ તે સોળ રોગોમાંથી એક પણ રોગને તે દૂર કરવા માટે સમર્થ થયા નહિ. અર્થાત્ એક પણ રોગ મટાડી શક્યા નહિ. ‘તણ્’ તે પછી ‘તે બહવે વિજ્જા ય વિજ્જપુત્તા યં જાહે નો સંચાણંતિ તેસિં સોલસપ્પહં રોગાયંકાણં ઇગમવિ રોગાયંકં ઉવસામિત્તણ્’ જ્યારે તે તમામ વૈદ્ય અને તેના પુત્ર આદિ તે સોળ રોગોમાંથી એક પણ રોગને નિવારણ કરવા સમર્થ થયા નહિ ‘તાહે સંતા તંતા પરિંતા જામેવ દિસિં પાઉબ્ભૂયા તામેવ દિસિં પઢિગયા’ ત્યારે થાકીને ખેદખિન્ન થઈ અને હતાશ બનીને જ્યાંથી તે આવ્યા હતા, ત્યાં પાછા આવ્યા ગયા.

રોગકો અસાધ્ય માનકર વૈદ્યાદિકોં કા પીછે જાના

લાવાર્થ—તે રોગોથી બહુજ પીડા પામીને તે રાજને વેદનાથી રાત્રિ અને દિવસ નિદ્રા આવતી નહિ, તેમજ કોઈ ઠેકાણે ચેન પડતું નહિ. પોતાની આજ્ઞામાં રહેનારા માણસો દ્વારા જ્યારે આખા નગરમાં પોતાના રોગની ચિકિત્સા કરવાવાળા માટે ‘ધર્મીજ ધન-સંપત્તિ આદિનો લાલ મળશે’ એવી જાહેરાત કરાવી ત્યારે, તે જાહેરાતને સાંભળીને ત્યાંના જેટલા વૈદ્ય અને તેના પુત્રો આદિ ચિકિત્સક હતા તે સર્વ, રોગના ઇલાજ કરવાનાં પોત-પોતાના સાધનો લઈને રાજની પાસે આવી પહોંચ્યા, આવીને તુરતજ સૌ વૈદ્યોએ રાજના શરીરનો તાપમાન વગેરે જાણવા માટે પોત-પોતાના હાથથી સ્પર્શ કર્યો, તથા રોગનું મૂળ કારણ શું છે? એ પૂછીને પરસ્પરમાં વિચાર કર્યો. પરસ્પર વિચારવિનિમય કર્યા પછી, રાજની ચિકિત્સા કરવાનો પ્રારંભ કર્યો. ચિકિત્સા-ઉપચારમાં અનેક પ્રકારના તૈલો વડે માલિશ, ઉદ્વર્તનો-ચોળવાના ઔષધોથી પરિપકવ કરેલા સ્વતાહિકના માલિશ, વમન (ઉલટી) કરાવનારી દવાઓ, વિરેચન ઔષધો, ગરમ જલ, ડાંમ દેવા, અસ્તિ કર્મ-ગુદાભાગમાં એનીમા નાખવી, વિશેષ-વિશેષ વિરેચક દવાઓ, નાડીનું કાપવું, છરી વડે કરી ચામડી-નું છેદન-ભેદન આદિ ઉપર જણાવેલા તમામ પ્રયોગો કર્યા. પરન્તુ અતિશય પ્રબળ-તાની સાથે આ અશુભ કર્મોના ઉદય થવાથી તે રાજને તે તમામ પ્રકારના ઉપચારોથી જરા પણ લાભ થયો નહિ. જ્યારે તે વૈદ્ય આદિને રોગોની ક્ષીણતા જરા પણ જોવામાં નહિ આવી ત્યારે તે બધા એકદમ હતાશ થઈ, અને મનમાં ખેદ પામી પોત-પોતાના સ્થાને પાછા ચાલ્યા ગયા. (સ્ક. ૧૭)

એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટકા મરકર નરકાયુકા ઉપભોગ કરકે મૃગાદેવીકા ગર્ભમેં આના

‘તए णं एक्काई’ ઇત્યાદિ.

‘તए णं’ ત્યાર પછી જ્યારે તે ‘एक्काई रट्टकूडे’ એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટ રાજને

‘विज्जेहि य ष पडियाइक्खिण्ण’ वैद्य, वैद्यपुत्र आदि चिकित्सकोच्चे रोग असाध्य
 બાણી છોડી દીધો, તથા ‘પરિયારગપરિચ્છે’ તેની જે સારવાર કરનાર પરિચારક
 જન હતા તેમણે પણ રાબાને છોડી દીધા, ત્યારે ‘નિવિવળ્લણોસહભેસજ્જે’
 રાબાએ પોતે પણ ઔષધ સેવન કરવામાં ઉપેક્ષાવૃત્તિ કરી લીધી. તે અવસ્થામાં
 ‘સોલસરોગાયંકેહિં અભિભૂણ સમાણે’ તેના સોળ રોગો દિન-પ્રતિદિન વધારે-
 વધારે થતા ગયા, અર્થાત્ એકદમ વધતા ગયા, અને તે કારણથી તે રાબા ઘણાજ
 પીડા પામવા લાગ્યો, તેા પણ ‘રજ્જે ય રટ્ઠે ય જાવ અંતેરુરે ય મુચ્છિણ’
 રાબા, રાષ્ટ્ર અને અન્ત:પુર આદિમાં એકદમ ભારે મૂર્છા પામેલો તે રાબા
 ‘રજ્જં ચ રટ્ઠં ચ આસાણમાણે, પત્થેમાણે, પીહેમાણે, અભિલસમાણે’
 ભોગવેલા રાબાસુખોની અભિલાષાથી રાબા આદિમાં આસકત થયેલો રાત્રિ-દિવસ
 તેના વિચારોમાં ડુબ્યો રહેતો કે-‘કયાંક મારી આ અવસ્થા-સ્થિતિમાં માઈં રાબા
 મારી પાસેથી છુટી ન બાલ’, તેથી તેને પ્રાર્થના, સ્પૃહા અને અભિલાષાનો કેાઈપણ
 વિષય હોય તે તે એક રાબાજન હતો, તેથી રાબામાંજ તેની સ્પૃહા અને અભિલાષા
 કાયમ રહેતી હતી. ‘અટ્ટદુહટ્ટવસટ્ટે’ માનસિક દુ:ખો અને શારીરિક કષ્ટોની
 પરંપરાથી, અને ધ્વન્દ્રિયસંબંધી વિષયના સુખોની અભિલાષાથી બહુજ દુ:ખિત
 બનેલો તે રાબા ‘અટ્ટદાજ્જાઈં વાસસયાઈં પરમાઉયં પાલહત્તા’ અઢીસો (૨૫૦)
 વર્ષનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પાલન કરીને ‘કાલમાસે કાલં કિચ્ચા’ અન્તમાં આયુ-
 સ્થિતિનો ક્ષય થતાંજ કાળ (મરણ) પામીને ‘ઈમીસે રયણપ્પમાણ પુઢવીણ’
 એ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના ‘ઉક્કોસેણં સાગરોવમટ્ટિઠ્ઠણ્ણુ નેરહણ્ણુ નેરહયત્તાણ
 ઉવવન્ને’ ઉત્કૃષ્ટ એક સાગરોપમની સ્થિતિવાળા પ્રથમ-પહેલા-નરકમાં નારકીપણે ઉત્પન્ન
 થયો. ત્યાંના અન્ત દુ:ખોને ભોગવતો-ભોગવતો બ્યારે તેની નારકીની સ્થિતિ પૂરી

થઈ ગઈ ત્યારે 'સે' તે 'અગંતરં' પછી 'તઓ' ત્યાંથી 'ઉવ્વટ્ઠિત્તા' નીકળીને 'इहेव' ભરત ક્ષેત્રમાં રહેલા એજ મૃગાગ્રામ નગરમાં 'विजयखत्तियस्स' વિજય ક્ષત્રિય રાજાની 'मिया-देवीए' રાણી મૃગાદેવીની કૂખ-ગર્ભમાં 'पुत्तत्ताए उवबन्ने' પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયો.

સાવાર્થ—ન્યારે વૈદ્ય આદિ ઉપચારકો પોતા-પોતાના સ્થાને પાછા ચાલ્યા ગયા તેથી રાજાનાં પરિવારોને ખાત્રી થઈ કે, રાજાનો રોગ અસાધ્ય સ્થિતિમાં આવી ગયો છે. આ પ્રકારનો નિશ્ચય થઈ ગયા પછી તેઓએ પણ રાજાની સેવા (સારવાર) કરવામાં ઉપેક્ષા ધારણ કરી લીધી. આ પ્રમાણે ન્યારે થયું ત્યારે રાજા પણ બાણી ગયો અને પોતે પણ ઔષધ ખાવાનું અને ઉપચારો કરવાનું છોડી દીધું. આ પરિસ્થિતિમાં રાજાના શરીરમાં રોગોનો ઉપદ્રવ દિન-પ્રતિદિન વધારેમાં વધારે વધવા લાગ્યો. આ સમયની રાજાની અવસ્થા ઘણીજ કરુણાજનક હતી. આવી હાલતમાં પણ તે રાજા પોતાના રાજ્ય, રાષ્ટ્ર અને અંત:પુરમાંજ બહુજ આસક્ત બની ગયો હતો, અને તે દિવસ-રાત્રિ એનીજ ચિન્તા કરતો હતો કે:—જે આવી સ્થિતિમાં હું

દુ:ખી થઈ મરણ પામીશ તો આ તમામ સુખ મારા પાસેથી જતું રહેશે, હાય ! હું તેને કેવી રીતે છોડી શકું? આ રાજ્ય કે જેની અંદર દેવોને પણ દુર્લભ એવાં સુખોનું મેં સેવન કર્યું છે, મારી દરેક મનમાની ઇચ્છાઓની આ રાજ્યમાં મેં પરિપૂર્ણ કરી છે, વિલાસ અને વૈભવમાંજ હું લાગેલો રહેતો હતો, હાય ! આટલું સુન્દર આ રાજ્ય હું કેવી રીતે છોડી શકીશ ? મને આ સંસારમાં બીજું કશુંય જોઈતું નથી, ફક્ત મારી એક એજ અભિલાષા અને આહના છે કે:—હું અને મારું આ રાજ્ય બન્ને હંમેશ માટે આ સંસારમાં સ્થિર રહીએ. આ પ્રકારના અનેક સંકલ્પ અને વિકલ્પોમાં પડેલો તે રાજા કે જેની શારીરિક સ્થિતિ બહુજ બગડી ગઈ હતી, અને જે મરણતુલ્ય કષ્ટથી બહુજ ત્રાસ પામતો હતો, રાજ્ય ઉપર જેને ઘણાજ મોહ હતો, ઇન્દ્રિયોસબંધી વિષયભોગો ભોગવવા માટે આવી દશામાં પણ જેને તીવ્ર લાલસા બગતી હતી. તે રાજા પોતાની અઠીસો (૨૫૦) વર્ષની આયુષ્ય પૂરી કરીને આર્ત-ધ્યાનથી બડબડાતો થકો મરણ પામીને એક સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પ્રથમ નરકમાં નારકીપણે ઉત્પન્ન થયો, અને ત્યાંના અનંત અને અમર્યાદિત અશુભતમ શીત-આદિ વેદનાજન્ય અપાર કષ્ટોને ભોગવીને, ત્યાંની સ્થિતિને પણ કરી ત્યાંથી

નીકળીને, આ મૃગાગ્રામ નગરમાં વિજય ક્ષત્રિય રાજાને ત્યાં મૃગાદેવીની કુક્ષિમાં-કૂખમાં પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયો-ગર્ભમાં આવ્યો (સૂ ૧૮)

गर्भके प्रभावसे भृगादेवीका शरीरमें पीडा होना और पतिद्वारा
अपमानित होने का वर्णन

‘तए णं तीसे’ धृत्यादि.

‘तए णं’ ते अेकादि शुवना गर्भमां आव्या पछी ‘तीसे मिया-देवीए’
ते भृगादेवीना ‘सरीरे’ शरीरमां ‘वेयणा’ वेदनाआे ‘पाउब्भूया’ उत्पन्न थछ,
जे वेदनाआे ‘उज्जला जाव जलंती’ उब्भवण-महाविकट, विपुल-विशाण, लारे
सभत, प्रगाढ-अंड-निण्ड, उअ-लयानक, दुःख उत्पन्न करनारी, तीस-दुस्सह कष्टथी
सहन करवा योग्य. दुरधिसह-अधिक कष्टथीः सहन करवा योग्य अने आभा शरीरमां हाह
उत्पन्न करनारी हती. ‘जप्पभिं च णं’ जे हिवसथी ‘मिया-देवीए’ भृगादेवीनी
कूभमां-उदरमां ‘मियापुत्ते दारए’ भृगापुत्र दारक ‘गभत्ताए उववन्ने’ गर्भइपथी
उत्पन्न थथे, ‘तप्पभिं च णं’ ते हिवसथी आरंलीने ‘सा मियादेवी’
ते भृगादेवी ‘विजयस्स खत्तियस्स’ पोताना पति विजय क्षत्रिय माटे ‘अणिट्ठा,
अकंता, अप्पिया, अमणुणा, अमणामा यावि होत्था’ प्रतिकूल, अभनोहर,

भृगादेवीका मानसिक विचार

अप्रिय, अभनोज्ञ-असुन्दर अने आणुगमती णनी गर्भ.

‘तए णं तीसे मियादेवीए अणया कयाइं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि
कुडुंबजागरियं जागरमाणीए’ केटलाक समय पछी अेक हिवस रात्रीना पूर्वलाग
अने अपरलागथी मिश्रित समयमां अेटके मध्यरात्रिमां ते भृगादेवी, कुटुंणनी
चिन्ताथी लगी रही हती, ते समये ‘इमे अज्जत्थिए जाव समुप्पज्जित्था’
तेना मनमां चिन्तित, कटिपत, प्रथित अने मनोगत विचारे उत्पन्न थथा के-
‘एवं खल्ल अहं विजयस्स खत्तियस्स पुर्वि इट्ठा, कंता, धिज्जा वेसासिया,
अणुमया आसी’ हुं मारा पति विजयरत्तने प्रथम धष्ट, ष्हादी, कांत, सुंदर,
मनोज्ञ-मनहरण करनारी, ध्येय-चिन्तनीय अने विश्वासपात्र तथा मानीती हती; परंतु

‘जप्पभिइं च णं मम इमे गब्भे कुच्छंसि गब्भत्ताए उववन्ने’ जे द्विवसथी
 भारा गर्लभां आ लुव आल्ये छे ‘तप्पभिइं च णं विजयस्स स्वत्तियस्स अहं
 अणिट्ठा जाव अमणामा जाया यावि होत्था’ ते द्विवसथी हुं भारा पति
 विजयराज्जने अनिष्ट, अकंत, अप्रिय अने अलुभानीती थध गध छुं.
 ‘जेच्छइ णं विजए स्वत्तिए मम नामं वा गोत्तं वा गिण्हित्तए, किमंग !
 पुण दंसणं वा परिभोगं वा, तं सेयं खल्ल मम एयं गब्भं बहूहि साडणाहि
 य पाडणाहि य गालणाहि य मारणाहि य साडित्तए वा ४ एवं संपेहेइ’
 अरे ! शुं कहुं ! भारा प्राणुनाथने तो भारे नाम अने भारा गोत्रनु नाम लेवाभां
 पणु लल्ल आवे छे, तो पछी ज्जेवानी के परिळोगनी वातज्ज कथां रही ?, भारे
 भाटे भस अेज भार्ग सारे छे के-आ गर्लनेा विनाश थाय तेवा प्रयोगे द्वारा
 अेना टुकडे टुकडा करी नाथुं, गर्ल गणी ज्जय तेवा उपयोे द्वारा गाणी नाथुं,
 भरलु पाभे तेवा उपयोेथी भारी नाथुं. अे प्रभाणे तेथे पोताना मनभां विचार कर्ये.
 ‘संपेहिता’ विचार करीने ‘बहूणि खाराणि य कडुयाणि य तूवराणि य
 गब्भसाडणाणि य स्वायमाणी य पीयमाणी य इच्छइ तं गब्भं साडित्तए वा ४’
 ते गर्लनेा नाश करनारा अनेक प्रकारना क्षार औषधानेा, कडवा औषधानेा, तुरा-
 रसवाणा औषधानेा, भावामां अने पीवामां उपयोग करती हती के जेना वडे ते
 गर्ल नाश पाभी ज्जय, परन्तु ‘णो चेव णं से गब्भे सडइ वा ४’ ते गर्ल नाश
 पाभ्ये नहि, गणी गथे नहि, तेमज्ज भरलु पणु पाभ्ये नहि. ‘तए णं सा मिया-
 देवी जाहे नो संचाएइ तं गब्भं साडित्तए वा ४’ पछी ज्ज्यारे ते भृगादेवी
 पोताना गर्लनेा नाश करवा, गाणी देवा, पाडी देवाभां अने भारी नांभवाभां सकुण थध नहि,

‘તાહે સંતા તંતા પરિંતા અકામિયા અસ્સવસા તં ગબ્મં દુહં-દુહેણં પરિવહ્ઠ્ઠિ’ ત્યારે મનમાં અત્યંત ખેદથી પીડા પામીને તેના શરીરમાં બહુજ દુઃખ થયું, અને મન તથા શરીર બંનેમાં એકસાથે વિશેષરૂપથી પીડા થવા લાગી, અને અભિલાષા-રહિત થઈને કોઈ પણ ઉપાય નહિ ચાલ્યો, તેથી પરવશ થઈને દરેક પ્રકારે ભારે દુઃખની સાથે તેણે ગર્ભને ધારણ કર્યો. ‘તસ્સ ણં દારગસ્સ ગબ્મગયસ્સ ચેવ અટ્ઠ નાલીઓ અર્ભિમતરપ્પવહાઓ અટ્ઠ નાલીઓ બાહિરપ્પવહાઓ અટ્ઠ પૂયપ્પ-વહાઓ અટ્ઠ સોણિયપ્પવહાઓ, દુવે દુવે કણ્ણંતરેસુ, દુવે દુવે અર્ચ્છિતરેસુ, દુવે દુવે નક્કંતરેસુ, દુવે દુવે ધમણિઅંતરેસુ અભિક્કવ્વણં અભિક્કવ્વણં પૂયં ચ સોણિયં ચ પરિસ્સવમાણીઓર ચેવ ચિટ્ઠંતિ’ જ્યારે તે મૃગાપુત્ર ગર્ભમાં હતો ત્યારે તેની આઠ નાડીઓ તેા શરીરની અંદર રુધિર (લોહી) આદિને વહેવરાવતી હતી, અને બીજી આઠ નાડીઓ શરીરની બહાર પડે આદિને વહેવરાવતી હતી, આ પ્રમાણે સોળ નાડીઓ શરીરની અંદર અને બહાર લોહી અને પડે આદિ અપવિત્ર પ્રવાહીરૂપ રસને વહેવરાવતી હતી, તેમાંથી બે બે નાડીઓ કાનના બંને છિદ્રોમાં, બે બે નાડીઓ નેત્રની અંદર, બે બે નાકના નસ્કોરામાં, બે બે નાડી હૃદયના કોઠાની અંદર રહેલી નાડીઓના વચમાં નિરંતર વારંવાર પડે અને રુધિરને બહાર અને અંદર વહેવરાવતી હતી. ‘તસ્સ ણં દારગસ્સ ગબ્મગયસ્સ ચેવ અગ્ગિણં નામ વાઠ્ઠિ પાઉબ્ભૂણં, જણં સે દારણં જે આહારેઠ્ઠિ, સે ણં સ્વિપ્પામેવ વિહંસ-માગચ્છંઠ્ઠિ, પૂયત્તાણં ય સોણિયત્તાણં ય પરિણમંઠ્ઠિ’ તથા ગર્ભમાં રહેલા તે મૃગાપુત્રને એક ભસ્મક નામનો રોગ પણ ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યો હતો, તેથી તેની માતા દ્વારા ખાધેલ ખોરાકમાંથી જે કંઈ આહાર તે મૃગાપુત્ર લેતો હતો તે તુરત જ બળીને ભસ્મ થઈ જતો હતો, અને પડે તથા રુધિરના રૂપમાં પરિણત પણ થઈ જતો હતો, ‘તં પિ ય સે પૂયં ચ સોણિયં ચ આહારેઠ્ઠિ’ તેને પણ તે ખાઈ જતો હતો. ‘તણં ણં સા મિયાદેવી અન્નયા કયાઠં નવણં માસાણં બહુપહિપુણ્ણાણં દારગં પયાયા જાઠ્ઠિઅંધં જાવ આગિઠ્ઠિમેત્તં’ મૃગાદેવીને જ્યારે ગર્ભને નવ માસના પૂરા દિવસ થયા ત્યારે તેને એક પુત્રનો જન્મ થયો, તે જન્મથીજ આંધળો અને મૂંઠો હતો, તેનું કોઈ પણ અંગ-ઉપાંગ પૂરું ન હતું, પરંતુ તે તે તમામની આકૃતિ માત્ર જ હતી.

લાવાર્થ—મૃગાપુત્રના અશુભ કર્મોની પ્રથગતા પ્રગટ કરતાં સૂત્રકાર કહે છે છે કે :—જ્યારથી તે ગર્ભમાં આવ્યો હતો તે સમયથી તેને સુખ મળ્યું ન હતું;

તેમજ તેના નિમિત્તથી ગિચારી તેની માતાને પણ સુખ મળ્યું ન હતું. એ અલાગી જીવ ગર્ભમાં આવતાં જ માતાને અનેક પ્રકારની શારીરિક અને માનસિક અસહ્ય પીડા-દુઃખ વગેરે લોગવતું પડ્યું. ગર્ભાવસ્થા પહેલાં પોતાના પતિને તે જે પ્રમાણે પ્રાણુથી અધિક પ્રિય આદિ રૂપમાં હતી, તે બાળક ગર્ભમાં આવ્યા પછી તે મૃગાદેવી પોતાના પતિને તેટલી વહાલી ન રહી; પરંતુ ઉલટી અપ્રિય અને અજીગમતી બની ગઈ. તેના ઉપર તેના પતિને એટલે સુધી અજીગમે અને ઉપેક્ષાવૃત્તિ થઈ ગઈ કે તેણે તેણીનું નામ લેવું પણ ગમતું નહિ. દરેક રીતે પતિદ્વારા ઉપેક્ષિત થયેલી તેને, એક દિવસ કુટુંબની ચિન્તાથી બહુજ દુઃખિત થવાના કારણે અર્ધરાત્રિ સુધીમાં પણ નિદ્રા ન આવી, ત્યારે તેણે પોતાની તરફ પોતાના પતિની ઉપેક્ષાનું મૂળ કારણ એક માત્ર આ ગર્ભજ છે, એ પ્રમાણે નિશ્ચય કર્યો. પછી તેણે તે ગર્ભને નાશ આદિ કરવા માટે અનેક પ્રકારના ગર્ભનાશ કરનારા ક્ષાર આદિ ઔષધોનો અને ઉપાયોનો આશ્રય લીધો. પરંતુ તે ગર્ભનાશ પામ્યો નહિ તેમજ ગર્ભપાત પણ થયો નહિ, ત્યારે તેના કોઈ પણ ઉપાય આદ્યો નહિ ત્યારે તે વાતની ઉપેક્ષા કરીને બહુજ દુઃખ પામીને તેણી ગર્ભને ધારણ કરવા લાગી.

ગર્ભાવસ્થામાંજ આ બાળકની ૧૬ નાડીઓ રાત્રિ અને દિવસ રુધિર અને પડ્ડની ધારાઓ વહેવરાવતી રહેતી. તેમાંથી આઠ નાડીઓ તે શરીરની અંદર રુધિરને વહેવરાવતી અને આઠ નાડીઓ શરીરની બહાર પડ્ડને વહેવરાવતી. આ પ્રમાણે જે આઠ નાડીઓ રુધિર અને પડ્ડને વહેવરાવતી હતી તેમાંથી બે બે રુધિર અને પડ્ડને વહેવરાવતી નાડીઓનો સ્લાવ કાનોની અંદર અને બહાર હતો, બે બે નો નેત્રમાં તથા નેત્રની બહાર, બે બે નો નાસિકાની અંદર અને બહાર, અને બે બે નો હૃદયના કોઠાની અંદર અને બહાર હતો. આ પુણ્યહીન અભાગી ગર્ભને દુઃખનો છેડો ન હતો. તેને બીજી પણ એક અનિષ્ટ ભયંકર વ્યાધિ હતી. તેના કારણથી તેનું આદેહું લોજન ખાવાની સાથેજ પાચન થઈ જતું હતું, તેથી ભૂખ્યો ભૂખ્યો થઈ રહેતો હતો. આ વ્યાધિ-રોગનું નામ ભસ્મક રોગ હતું. આ રોગમાં આદેહો ખોરાક પેટમાં જતાંજ ભસ્મ થઈ જાય છે. તેથી ક્ષુધા-ભૂખ એક ક્ષણ માત્ર પણ મટતી નહિ. આવી દશા આ ગર્ભમાં રહેતા બાળકની હતી. આદેહા ખોરાકનો પરિપાક રુધિર અને પડ્ડના રૂપમાં થતો હતો, તેને પણ આ મૂકતો નહિ, એટલે કે આઈ જતો હતો. પોતાના નવ માસની સ્થિતિ પૂરી કરીને તે

મૃગાદેવીના ઉદરથી જન્મ પામ્યો, અને જન્મથીજ તે આંધળો અને મૂંગો હતો. તેને કોઈ પણ અંગ કે ઉપાંગની પૂર્તિ ન હતી, પરન્તુ તેની આકૃતિમાત્ર હતી. (સ્. ૧૯)

‘તए णं सा.’ ઇત્યાદિ.

‘તए णं’ બાળકને જન્મ થયા પછી ‘સા મિયાદેવી’ તે મૃગાદેવીએ ‘હુંડં’ હુંડ-આસ આકારરહિત એટલે કે તમામ અવયવોનાં પ્રમાણથી શૂન્ય સંસ્થાન વાળા, તથા ‘અંધરૂવં’ અંધરૂપ ‘તં દારગં’ તે પુત્રને ‘પાસઈ’ જોયો, ‘પાસિત્તા’ દેખતાંજ તે “એ વિચારથી કે આ અમારું કેવું અનિષ્ટ કરશે.” ‘મીયા તત્થા ઉવ્વિગ્ગા સંજાયમયા’ બહુજ ભય પામી ગઇ, અને પીડિત થઇ, વ્યાકુળ પણ થઇ, તથા ભય વડે તેનું શરીર કંપવા લાગ્યું, પછી ‘અમ્મઘાઈ’ ધાય માતાને ‘સદ્ધાવેઈ’

બોલાવી, ‘સદ્ધાવિત્તા’ બોલાવીને ‘एवं वयासी’ તેને આ પ્રમાણે કહ્યું કે:— ‘દેવા-
ણુપ્પિયા ગચ્છ णं तुमं’ હે દેવાનુપ્રિયે! તમે જલદી જાઓ, અને ‘एयं दारगं
एगंते उक्कुहडियाए’ આ બાળકને લઈ જઈને કોઈ પણ એકાંત સ્થાનમાં ઉકરડા
કે કચરાના ઢગલામાં ‘उज्जाहि’ નાખી આવો. ‘तए णं सा अम्मघाई’ મૃગા-
દેવીનાં આ પ્રકારનાં કહેલાં વચનોને સાંભળીને ધાયમાતા ‘तहत्ति’ તથાસ્તુ (તમે
કહ્યું તે પ્રમાણે કરીશ) — એ પ્રમાણે કહીને, ‘મિયાદેવીए एयमट्टं पडिसुणेइ’
મૃગાદેવીના કહેલા અભિપ્રાયનો સ્વીકાર કર્યો, ‘पडिसुणित्ता’ સ્વીકાર કરીને ‘जेणेव
विजए खत्तिए तेणेव उवागच्छइ’ તે પછી જ્યાં વિજય ક્ષત્રિય હતા ત્યાં આવી
‘उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी’
આવીને તેણે બંને હાથ જોડી માથા પર અંજલી કરીને આ પ્રમાણે નિવેદન કર્યું:—

‘सामी !’ હે સ્વામિન! ‘मियादेवी नवण्हं मासाणं जाव आगिइमेत्तं’ મૃગાદેવીને નવ
માસનો સમય પૂરો થતાં પુત્રનો જન્મ થયો છે, તે જન્મમાં અને જન્મમાં અંધરૂપ છે, એટલે કે
તેને કોઈ પણ અંગ અને ઉપાંગ પૂર્ણ નથી, કેવળ તે સર્વની તેનામાં આકૃતિમાત્ર જ છે.
‘तए णं सा मियादेवी त हुंडं अंधरूवं पासइ पासित्ता मीया तत्था उव्विगगा
संजायमया ममं सद्घावेइ’ જ્યારે મૃગાદેવીએ તે હુંડંક અને અંધરૂપ બાળકને જોયો,
તથા જોતાંની સાથેજ તે બહુજ ડરી ગઇ. ચિત્તમાં વિશેષપણે ઉદ્વેગ પામી અને
ભયના કારણે તેના શરીરમાં કંપારી છૂટી. આવી હાલતમાં તેણે મને બોલાવી અને
‘सद्घावित्ता’ બોલાવીને ‘एवं वयासी’ આ પ્રમાણે કહેવા લાગી કે ‘देवाणुपिया’
હે દેવાનુપ્રિયે! ‘तुमं णं गच्छ’ તમે જાઓ અને ‘एयं दारगं एगंते उक्कुह-
डियाए उज्जाहि’ આ બાળકને કોઈ એકાંત સ્થાનમાં ઉકરડામાં કે કચરામાં નાખી

આવો 'તં' તો 'સામી' હે સ્વામિન ! 'સંદિસહ' આપ આજ્ઞા આપો, શું હું 'તં દારગં એગંતે ઉજ્જ્ઞામિ ઉદાહુ મા ?' એ બાબકને રાણીના પ્રમાણે કોઈ એકાન્ત સ્થાનમાં મૂકી આવું કે નહિ ? 'તણ્ ગં સે વિજણ્ સ્વત્તિણ્ તીસે અમ્મ-ધાર્ણે અંતિણ્ એયમટ્ટં સોચ્ચા તદેવ સંભંતે ઉટ્ટાણ્ ઉટ્ટેઈ' આ પ્રકારે ધાય-માતાના મુખથી એવાં વચન સાંભળીને રાબા જે રૂપમાં બેઠા હતા તેજ રૂપમાં સંજ્ઞાન્ત થઈને એટલે જલ્દી જલ્દી ઉભા થઈ ગયા, અને 'ઉટ્ટિત્તા જેણેવ મિયાદેવી તેણેવ ઉવાગચ્છઈ' ઉઠીને ન્યાં મૃગાદેવી હતા ત્યાં આવી પહોંચ્યા. 'ઉવાગચ્છિત્તા મિયા-દેવિં એવં વયાસી દેવાણ્ણિપ્પયા ! તુમ્હં પઢમે ગબ્બે' આવીને તેણે મૃગાદેવીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે હે દેવાનુપ્રયે ! આ તમારો પહેલો ગર્ભ છે. 'તં જઈ ગં તુમં એયં એગંતે ઉક્કુરુદિયાણ્ ઉજ્જ્ઞાસિ' માટે જો તમે એને એકાન્તસ્થાનમાં નાંખાવી આપો છો તો

'તઓ ગં તુમ્હં પયા નો યિરા ભવિસ્સઈ' તો પછી તમારાં ભવિષ્યમાં થનારાં સંતાન સ્થિર થશે નહિ, અર્થાત્ ધીબ્બ સંતાન જીવશે નહિ. 'તો ગં' એટલા માટે નિશ્ચિત 'તુમં એયં દારગં રહસ્સિયગંસિ ભૂમિઘરંસિ રહસ્સિણં ભત્તપાણેણં પહિજાગરમાણીર વિહરહિ' તમે આ બાબકને મનુષ્યો ન બાણે તેવી રીતે લોંચરામાં ગુપ્તરૂપથી રાખો અને ત્યાં ગુપ્તપણે ખાન-પાન આપીને તેનું પાલન-પોષણ કરો. 'તો ગં' એવી રીતે કરવાથી જ 'તુમ્હં પયા યિરા ભવિસ્સઈ' હવે પછી થનારી તમારી પ્રબ-સંતાન સ્થિર થશે (જીવતા રહેશે). 'તણ્ ગં સા મિયાદેવી વિજયસ્સ સ્વત્તિયસ્સ તદ્દત્તિ એયમટ્ટં વિણ્ણણં પહિસુણેઈ' આ પ્રમાણે તે મૃગાદેવીએ પોતાના પતિ વિજય રાબાના વચનને "તથાસ્તુ" કહીને બહુજ વિનયથી તેનો સ્વીકાર કર્યો, અને 'પહિસુણિત્તા તં દારગં રહસ્સિયંસિ ભૂમિઘરંસિ રહસ્સિણં ભત્તપાણેણં પહિજાગ-

રમાણીર વિહરઈ' સ્વીકાર કરીને તે બાબકને એકાન્ત ગુપ્તરૂપ લોંચરામાં રાખીને ગુપ્તરૂપથી લોજન-પાન આપીને પાલન-પોષણ કરવા લાગી. 'એવં સ્વલ્લુ ગોયમા ! મિયાપુત્તે દારણ્ પુરા પોરાણાણં જાવ પચ્છણુબ્ભવમાણે વિહરઈ' એ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! મૃગાપુત્ર દારક પૂર્વકાળના હોવાના કારણે પુરાતન અને દુશ્ચીર્ણ-અશુભતમ માઠા અધ્યવસાયોથી ઉપાર્જિત (મેળવેલાં), તથા આલોચના-આદિ શુદ્ધિ વડે કરી દૂર નહિ કરેલાં એવાં અશુભ પોતાના કરેલા પાપકર્મોનાં અશાતારૂપ અશુભ ફળને લોગવી રહ્યો છે.

ભાવાર્થ—આ બાબકનું હુંડક સંસ્થાન છે, તેના અવયવોમાં કોઈ પ્રકારનો ખાસ આકાર નથી, અને તે અવયવો પોતાના પ્રમાણ-અનુસાર પણ નથી. આ તો એક વિલક્ષણ આકૃતિમાત્ર છે, ન બાણે આથી શું અશુભ થશે ? અને એ કેવા પ્રકારનું

અનિષ્ટ કરશે ?, ઇત્યાદિ વિચારોથી ત્રાસ અને ઉદ્વેગ પામેલી તે મૃગાદેવીનું શરીર એકદમ ભવિષ્યમાં અનિષ્ટ થવાની શંકાથી કંપવા લાગ્યું. પોતાથી ન રહી શકાયું માટે ધાયમાતાને ઘોલાવીને કહ્યું કે-તમે આ બાળકને કોઈ એકાન્તસ્થાનમાં જઈને ઉકરડામાં મૂકી આવો. રાણીની આ વાતને સાંભળીને ‘તથાસ્તુ’ કહીને તે, વિજય નરેશ પાસે તેમનો અભિપ્રાય બાણુવા માટે પહોંચી, અને રાણીના તે પુત્ર-પ્રસવના તમામ સમાચાર, તથા રાણીના અંતરનો જે વિચાર હતો તે તમામ પહેલેથી છેલ્લે સુધીના કહી સંભળાવ્યા. રાજા હકીકત સાંભળીને આશ્ચર્યચકિત થઈ, તરતજ જ્યાં રાણી હતા ત્યાં આવી પહોંચ્યા, આવીને રાજાએ પોતાના વિચારો પ્રગટ કરતાં કહ્યું કે-એ પ્રમાણે કરવું તે યોગ્ય નથી, કારણ કે આ તમારો પ્રથમ ગર્ભ છે. તેમાં આ પ્રકારનું કૃત્ય તમારા બાવી સંતાનોની સ્થિરતામાં આઘક નિવડશે, તેથી જે થયું તે સર્વ ઠીક છે. આ બાબતમાં વિશેષ ચિન્તા ન કરતાં તેનાં પાલન-પોષણની ચિન્તા કરવી તે જ વિશેષ કલ્યાણકારી છે. માટે તમે એ બાળકને પોતાના મહેલના ભોંયરામાં ગુપ્તસ્થાનમાં રાખો. તે એવું સ્થાન છે કે જ્યાં આગળ કોઈ પણ વ્યક્તિ આવી કે જઈ શકે તેમ નથી, તેથી ત્યાં ગુપ્તપણે તેના ખાવા-પીવાની પૂરી વ્યવસ્થા રાખો અને તે પ્રમાણે કરવાથી સાચી સંતાન પણ સ્થિર થશે, અને આ બાળકનું પણ પાલન-પોષણ થઈ જશે. રાજાની આ પ્રકારની સંમતિનો સ્વીકાર કરીને રાજાએ બતાવેલી પદ્ધતિ પ્રમાણે જ તે બાળક માટે રાણી તમામ પ્રકારની ગોઠવણ કરીને પાલન-પોષણ કરવા લાગી. શ્રીવીરપ્રભુ ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હૈ ગૌતમ ! આ પ્રમાણે તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે. આ ઉપરથી તમે સમજી ગયા હશે કે:-આ મૃગાપુત્ર પૂર્વભવમાં આંધેલા ચિરંતન-પુરાતન પોતાના દુશ્મીર્ણ અને દુષ્પ્રતિકાન્ત અશુભ પાપકર્મોનું અશુભ ફળ ભોગવી રહ્યો છે. (સૂ. ૨૦)

મૃગાપુત્રકા અનાગત ભવકા વર્ણન

‘મિયાપુત્તે ણં’ ઇત્યાદિ.

આ પ્રમાણે શ્રાગૌતમસ્વામીએ શ્રીવીરપ્રભુના મુખથી મૃગાપુત્રનાં સમસ્ત પૂર્વ-

ભવનાં વૃત્તાન્તને બાણીને ફરી પ્રભુને આ પ્રમાણે પૂછ્યું કે:—‘ મંતે !’ હે ભદ્રન્ત !
‘ મિયાપુત્તે ણં દારણ્ણે ઇઓ કાલમાસે કાલં કિચ્ચા કહિં ગમિહિંહિ ’ મૃગાપુત્ર
આશ્રમ આ ભવમાં મરણ પામીને ક્યાં જશે ? ‘ કહિં ઉવવજ્જિહિંહિ ’ ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?
પ્રત્યુત્તરમાં પ્રભુએ કહ્યું—‘ ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘ મિયાપુત્તે દારણ્ણે વત્તીસંવાસાં
પરમાણ્ણં પાલણ્ણં કાલમાસે કાલં કિચ્ચા ઇહેવ જંબુદ્વીપે દીવે ભારહે વાસે ’
આ મૃગાપુત્ર બાણક બત્રીશ વર્ષના ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યનું પાલન કરીને સ્થિતિનો ક્ષય થતાં
મરણ પામીને, આ મધ્યજંબુદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં ‘ વેયહ્લદગિરિપાયમૂલે ’ વૈતાલ્ય
પર્વતની તળેટીમાં, ‘ સીહકુલંસિ ’ સિંહના કુળમાં, ‘ સીહત્તાણ્ણે પચ્ચાયાહિંહિ ’ સિંહની
પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે, ‘ સે ણં તત્થ સીહો ભવિસ્સઈ અહમ્મિણ્ણે જાવ સાહસિણ્ણે ’
તે ત્યાં અધર્મી, શૂરવીર, દંઢપ્રહારી અને સાહસિક સિંહ થશે. ‘ જાવ ’ શબ્દથી અહીં,
‘ સૂરે દઢપ્પહારી ’ આદિપદોનો સંગ્રહ કર્યો છે. ‘ વહું પાવં જાવ સમજ્જિણ્ણે ’
યાવત શબ્દથી અહીં પણ ‘ કલિકલુસં ’ એ પદનું ગ્રહણ થયું છે, તે સિંહ પોતાના
પર્યાયથી અનેક પ્રકારના કલિકલુષ પ્રણાતિપાતાદિ૩૫ પાપ કર્મોનો સંચય કરશે.
‘ સમજ્જિણ્ણિત્તા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા ’ તેનો સંચય કરીને મૃત્યુના અવસરે મરણ
પામીને ‘ ઇમીસે રયણ્ણપમાણ્ણે પુઢવીણ્ણે ઉક્કોસં સાગરોવમદ્દિંહિણ્ણે જાવ ઉવવ-
જ્જિહિંહિ ’ પછી તે જીવ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીનાં ઉત્કૃષ્ટ એક સાગરની સ્થિતિવાળા
પહેલા નરકમાં નારકીરૂપે ઉત્પન્ન થશે. ‘ સે ણં તઓ અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા સરીસિ-
વેસુ ઉવવજ્જિહિંહિ, તત્થ ણં કાલં કિચ્ચા દોચ્ચાણ્ણે પુઢવીણ્ણે ઉક્કોસેણં તિન્નિ
સાગરોવમાઈ ’ પછી તે ત્યાંથી નીકળી સરીસ્થપ-નકુલ (નોળીયા) આદિની
યોનિઓમાં ઉત્પન્ન થશે. પછી ત્યાંની સ્થિતિનો ક્ષય કરીને તે ળીઝ નરકમાં ન્યાં
આગળ ત્રણ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે, તેમાં જન્મ ધારણ કરશે. પછી
‘ સે ણં તઓ અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા પક્કવીસુ ઉવવજ્જિહિંહિ ’ તે ત્યાંથી નીકળીને
પક્ષીઓના કુળમાં ઉત્પન્ન થશે. ‘ તત્થવિ કાલં કિચ્ચા તચ્ચાણ્ણે પુઢવીણ્ણે સત્ત
સાગરોવમાઈં, સે ણં તઓ સીહેસુ યં, તયાણંતરં ચઉત્થીણ્ણં, ઉરગો,
પંચમીણ્ણં, ઇત્થી, છટ્ટીણ્ણં મણુઓ, અહે સત્તમાણ્ણં ’ પછી ત્યાંથી નીકળીને
તિર્યંચ ગતિમાં સિંહની પર્યાયમાં મરણ પામીને સાત સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ-સ્થિતિ-
વાળા ત્રીજા નરકમાં, ત્યાંથી નીકળીને તિર્યંચ ગતિમાં સિંહની પર્યાયમાં, ત્યાંથી મરણ
પામીને દસ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ-સ્થિતિ-વાળા ચોથા નરકમાં, ત્યાંની તે સ્થિતિ પૂરી
કરીને સર્પપર્યાયમાં, ત્યાંથી મરણ પામીને ફરી સત્તર (૧૭) સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ-

સ્થિતિવાળા પાંચમા નરકમાં, ત્યાંની સ્થિતિ પૂરી કરીને સ્ત્રીપર્યાયમાં, ત્યાંથી મરણ પામીને બાવીસ (૨૨) સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ-સ્થિતિ-વાળા છઠ્ઠા નરકમાં, ત્યાંથી નીકળીને મનુષ્ય પર્યાયમાં અને અન્તમાં ત્યાંથી મરણ પામીને તેત્રીસ (૩૩) સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ-સ્થિતિવાળા સાતમા નરકમાં ઉત્પન્ન થશે. 'તઓ અંગતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા સે જાઈં ઇમાઈં જલયરપંચિંદિયતિરિક્વજોણિયાણં મચ્છ-કચ્છમ-ગાહ-મગર-સુંસુમારાદીણં અદ્ધતેરસજાઈકુલકોહિજોણિપમુહસયસહસ્સાઈં' પછી ત્યાંથી નીકળીને તે મૃગાપુત્રના જીવ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના ભેદ-સ્વરૂપ જલચર, મચ્છ, કાચબા, શાહ, મગર અને સુંસુમાર આદિ તિર્યંચગતિનામકર્મવિશિષ્ટ તિર્યંચ જીવોની પંચેન્દ્રિયબલિતિમાં કે જેના સાડાબાર લાખ (૧૨૦૦) કુલકોટી છે તેમાં, ઉત્પન્ન થશે. 'તત્થ ણં ઇગમેગંસિ જોણિવિહાણંસિ અણેગસયસહસ્સચુત્તો ઉદ્દાઈત્તાર તત્થેવ ઝુજ્જો ઝુજ્જો પચ્ચાયાઈસ્સઈ' તેમાં એક એક ચોનિના ભેદમાં લાખો વાર જન્મ અને મરણ કરશે. 'સે ણં તઓ ઉવ્વટ્ટિત્તા ઇવં ચડપ્પણ્ણેસુ, ડરપરિસપ્પેસુ, ઝુયપરિસપ્પેસુ, સ્વહયરેસુ, ચડરિંદિણ્ણેસુ, તેઈંદિણ્ણેસુ, વેઈંદિણ્ણેસુ, ચળ્ણપ્પઈણ્ણેસુ, કહુયરુક્કેસુ, કહુયદુદ્ધિણ્ણેસુ વાઙ્ગ, તેઙ્ગ, આડ, પુઠ્ઠવીસુ, અણેગસયસહસ્સચુત્તો' પછી ત્યાંથી નીકળીને તે જીવ ચતુષ્પદ-ગાય આદિ તિર્યંચોમાં, ઉરપરિસર્પ-સર્પાદિકોમાં, ભુજ્જપરિસર્પ-નોળીઆ-દો આદિમાં, ખેચર-પક્ષિયોમાં, ચતુરિન્દ્રિયોમાં, તેઇન્દ્રિયોમાં, દ્વીન્દ્રિય જીવોમાં અને એકેન્દ્રિય વનસ્પતિકાચિક કટુક વૃક્ષોમાં, કટુકહ્લધવાળા-આકડા આદિ વૃક્ષોમાં, વાયુકાયમાં, અગ્નિકાયમાં, અપ્કાયમાં અને પૃથિવીકાયમાં લાખોવાર ઉત્પન્ન થશે. 'સે ણં તઓ અંગતરં

ઉવ્વટ્ટિત્તા સુપ્પઈટ્ટપુરે ણયરે ગોણત્તાણ્ણ પચ્ચાયાઈઈ' પછી ત્યાંથી નીકળીને તે સુપ્રતિષ્ઠપુર નગરમાં ગોણુ-સાંઠ-બળહ-રૂપથી ઉત્પન્ન થશે. 'સે ણં તત્થ' ત્યાં તે 'ઉમ્મુક્કવાલભાવે' બાલ્યાવસ્થાને પૂરી કરીને 'જોવ્વણગમણપત્તે' જ્યારે યુવાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરશે, ત્યારે 'અન્નયા કયાઈં' કોઈ એક સમય 'પઠમપાડસંસિ' પ્રાથમિક વર્ષા-કાલમાં 'ગંગાઈ મહાણઈણ' ગંગા મહાનદીના 'સ્વલીણમટ્ટિયં સ્વળમાણે તઢીણ પેહ્ણિણ સમાણે કાલં ગણ' તીરની માટીને પોતાના શીંગડાથી ખોદશે, અને ખોદતાં ખોદતાં તે તેના ઉપર પડી જશે, અને તેના પર માટી પડવાથી તે દબાઈ જશે, તેથી તેનું મૃત્યુ થશે, અને તે મરણ પામીને 'તત્થેવ સુપ્પઈટ્ટપુરે ણયરે સેટ્ઠિઠ્ઠકુલંસિ

पुत्तत्ताए पच्चायाइस्सइ' त्यां सुप्रतिष्ठपुर नगरमां केअ ञ्जेक शेठना घेर पुत्रइपे
उत्पन्न थशे.

लावार्थ—श्रमणु लगवान महुवीरना सुभथी भृगापुत्रना तमाम पूर्व-
भवनां वृत्तान्तने यथावत् जण्णीने श्रीगौतमस्वामींजे लगवानने इरीथी आ प्रश्न
कर्यो के:—हे प्रलो! आप ञ्जे पणु जण्णाववानी कृपा करे के ते भृगापुत्र मरणु
पामी कयां उत्पन्न थशे?. त्यारे प्रणुंजे गौतम स्वामीना आ प्रश्नने उत्तर
आपतां आ प्रमाणु कळु के:—हे गौतम! ते भृगापुत्र पोतानुं उत्कृष्ट भत्रीश
(उर) वर्षानुं आयुष्य पूर्युं करीने न्यारे ते पर्यायने त्याग करशे, त्यारे ते
सौथी प्रथम आ जम्भूढीपमां रहेल भरतक्षेत्रनी अंहरना वैताढ्य पर्वतनी तणेटी
मां सिंढनी पर्यायने धारणु करशे, तेमां ते पोतानी अधार्मिक, शौर्यविशिष्ट,
दृढप्रहारकारी, साहसिक प्रवृत्तिथी अनेक प्रकारनां अशुभतम प्राण्यतिपातदिइप पाप-
कर्मानुं उपार्जन करशे. तेना प्रलावथी पोतानुं आयुष्य पूर्युं करीने मरणु पामी
प्रथम नरकने नारकी थशे. त्यांनी ञ्जेक १ सागरनी स्थिति पूर्युं करीने, त्यांथी
नीकणीने पाछे ते तिर्य्य-पर्यायमां सरीसृप आदि जिवोनी पर्यायने धारणु करशे,
पछी त्यांथी मरणु पामीने भीज नरकमां नारकी थशे, त्यांनी त्रणु सागरनी
स्थिति लोगवीने अने त्यांथी नीकणीने ते पक्षियोना कुणमां पक्षीइपथी. जन्म पाभशे.
त्यांनी प्राप्त स्थिति लोगवीने, मरणु पामीने त्रीज नरकमां जशे. त्यां सात ७
सागरनी उत्कृष्ट स्थितिने पूर्युं करी. मरणु पामीने त्यांथी इरी पणु सिंढना भवमां
आवशे. त्यांथी मरणु पामीने येशु नरक के न्यां दस १० सागरनी उत्कृष्ट स्थिति
छे तेमां नारकीने जव थशे. ते स्थिति पूर्युं थतांज ते सर्पनी योनिमां जन्म
पाभशे. त्यांथी मरणु पामीने सत्तर (१७) सागरनी पांचमा नरकनी स्थिति वडे
त्यांना दुःषोने लोगवीने आयुष्यने समाप्त करतां मरणु पामीने पछी स्त्रीपर्यायमां
आवशे. त्यांथी मरणु पामीने छंका नरकनी २२ आवीस सागरनी स्थितिने नारकी
जव पाणु समाप्त करीने त्यांथी नीकणीने मनुष्यपर्यायने पामीने सातमा नरकमां
नारकी जव थशे, न्यां उउ तेत्रीश सागर सुधी अनंत-अपार कण्ठेने लोगवशे.
सातमा नरकनी तेत्रीश-सागरप्रमाणु स्थितिने लोगवीने ते त्यांथी नीकणीने
जलचर-प येन्द्रिय-तिर्य्योमां साडा आर लाण (१२.१) कुलकौटीनी अनेक योनियोमां
लाणो वार जन्म-मरणु करीने अतुष्यद-गाय आदिनी पर्यायमां, उपरिसर्प आदिमां,
अतुरिन्द्रिय जिवोमां, तेर्धीन्द्रिय जिवोमां, द्वीन्द्रिय जिवोमां अने ञ्जेकेन्द्रिय जव-

વનસ્પતિ કાયમાં, કટુક વૃક્ષોમાં, કટુકદ્વધવાળા આકડા આદિ વૃક્ષોમાં, વાયુકાયમાં, તૈજસકાયમાં, અપ્કાયમાં, અને પૃથિવીકાયમાં પણ લાખો વાર જન્મ-મરણ કરશે. પછીથી સુપ્રતિષ્ઠિતપુર નામના નગરમાં તે એક મન્દોમત્ત સાંઠ થશે. તે સાંઠ જ્યારે પોતાની બાલ્યાવસ્થાને પૂરી કરીને પોતાની પૂરી જીવાનીના ભ્રેશમાં ચઢશે ત્યારે ગંગા નદીના કાંઠે તે કાંઠાની માટીને શીંગડા દ્વારા ખેદશે, ત્યારે તે નદીનો કાંઠો તેના ઉપર પડશે, તેથી મરણ પામીને તે જ નગરમાં કોઈ એક શેઠના ઘેર પુત્રરૂપે જન્મ પામશે. (સૂ૦ ૨૧)

‘ સે ણં તત્થ૦ ’ ઇત્યાદિ.

‘ સે ણં તત્થ ’ તે પુત્ર ત્યાં ‘ ઉમ્મુક્કવાલભાવે વિણ્ણાયપરિણયમેત્તે જો-
 વ્વણગમણુપત્તે ’ બાલ્યાવસ્થા પૂરી થયા પછી પરિપકવ-વિજ્ઞાનવાળા થઇને જ્યારે
 યુવાન-અવસ્થામાં આવશે, ત્યારે ‘ તહારૂત્તણં થેરાણં અંતિણ ધમ્મં સોચ્ચા નિસમ્મ ’
 તથા રૂપ સ્થવિર આચાર્યોની પાસે જઈ ધર્મને સાંભળી, તે ધર્મને હૃદયમાં ધારણ કરીને
 ‘ મુંદે ભવિત્તા ’ મુંડિત થઇને ‘ અગારાઓ ’ ઘરનો પરિત્યાગ કરીને ‘ અણગારિયં
 પવ્વહિસ્સહિ ’ અણગાર (સાધુ)-અવસ્થાને અંગીકાર કરશે. ‘ સે ણં તત્થ અણગારે
 ભવિસ્સહિ ઈરિયાસમિણ જાવ વંભયારી ’ પછી તે મુનિ પાંચ સમિતિ, ત્રણ
 ગુપ્તિના આરાધક અને ગુપ્તબ્રહ્મચારી થશે. ‘ સે ણં તત્થ વહૂં વાસાં સામ-
 ણપરિયાગં પાઠણિત્તા ’ તે મુનિ-અવસ્થામાં અનેક વર્ષો સુધી શ્રમણ-પર્યાય
 -સંયમભાવને પાળીને, ‘ આલોહયપડિકકંતે ’ પોતાને લાગેલા અતિચારોને ગુરુ-
 દેવ પાસે નિવેદન કરી, અને તેમણે કહેલી શુદ્ધિને અનુસરીને ફરીથી અતિચાર
 નહિ કરવાની પ્રતિજ્ઞાથી તેમને સંશોધન કરી ‘ સમાહિપત્તે ’ શુભધ્યાનરૂપ સમા-
 ધિમાં તદલીન થઇ, ‘ કાલમાસે કાલં કિચ્ચા ’ અને પોતાના આયુષ્યકર્મની
 સ્થિતિ પૂર્ણ થતાં મરણ પામીને ત્યાંથી ‘ સોહમ્મે કપ્પે ’ સૌધર્મનામના પ્રથમ
 દેવલોકમાં ‘ દેવત્તાણ ઉવવજ્જિહિહિ ’ દેવરૂપમાં ઉત્પન્ન થશે. ‘ સે ણં તઓ અગંતરં
 ચયં ચઈત્તા મહાવિદેહે વાસે જાઈ કુલાઈ ભવતિ અહ્ઠાઈ જહા દઠપહ્નને સા
 ચેવ વત્તવ્વયા કલાઓ જાવ સવ્વદુક્કવાણમંતં કરિસ્સહિ ’ પછી પોતાના પૂર્ણ
 આયુષ્યને લોગવીને તે દેવપર્યાયનો ત્યાગ કરી, ત્યાંથી ચલીને, મહાવિદેહક્ષેત્રમાં
 જે સમૃદ્ધિશાલી કુળ છે તેમાંના કોઈ પણ એક કુળમાં પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થશે.
 ઔપપાતિક સૂત્રમાં જે પ્રમાણે દૃઢપ્રતિજ્ઞાનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, બરાબર તેજ
 પ્રમાણે અહીં પણ સમજવું જોઈએ. ‘ કલાઓ જાવ સવ્વદુક્કવાણમંતં કરિસ્સહિ ’
 એજ વાત, આ પદોથી સૂત્રકારે સ્પષ્ટ કરી છે કે:-જે પ્રમાણે દૃઢપ્રતિજ્ઞા બહોંતેર (૭૨)
 કલાઓમાં પ્રવીણ હોતો. તે પ્રમાણે આ પણ તેમાં નિપુણબુદ્ધિવાળો થશે, તે જે પ્રમાણે
 સમસ્ત કર્મોના અન્ત કરનાર થયો તે જ પ્રમાણે આ પણ થશે. ‘ યાવત્ ’ શબ્દથી
 ‘ સેત્સ્યતિ, મોત્સ્યતે, મોક્ષ્યતે, પરિનિર્વાસ્યતિ ’ એ પદોનું પ્રહણ કરવાનું છે.
 તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે- તે સિદ્ધ-કૃતકૃત્ય થશે, કેવળજ્ઞાનથી બાણવા યોગ્ય
 સમસ્ત પદાર્થોના બાણકાર થશે, સમસ્ત કર્મોના બંધનથી સર્વથા મુક્ત થશે,
 પારમાર્થિક આત્મિક અવ્યાબાધ સુખોને પ્રાપ્ત કરશે, ‘ સર્વદુઃસ્વાનામ્ અન્તં કરિણ્યતિ ’

આ પ્રકારે તે સમસ્ત દુઃખો અને તેના કારણભૂત સમસ્ત કર્મેણા વિનાશ કરનારા થશે.

एवं खलु जंबू! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते-त्ति वेमि' આ પ્રમાણે શ્રીસુધર્માસ્વામી જંબૂસ્વામીને કહે છે કે-હો જંબૂ! સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત થયેલા શ્રી મહાવીરપ્રભુએ દુઃખવિપાક-નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધનાં પ્રથમ અધ્યયનનો આ મૃગાપુત્રના અતીત (ગયા સમયના), અનાગત આવતા સમયના અને વર્તમાનભવસંબંધી દુઃખવિપાકરૂપ ભાવનું કથન કર્યું છે. તેમણે જે પ્રમાણે કહ્યું હતું તેવું જ મેં તમને કહ્યું છે, તેમાં મેં મારી સ્વતંત્ર કલ્પનાથી કાંઈ પણ કહ્યું નથી.

ભાવાર્થ—તે પુત્ર જ્યારે ક્રમે-ક્રમે પોતાની બાલ અવસ્થાને પૂર્ણ કરી, પરિપકવિજ્ઞાનવાળા થઈ યૌવનાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરશે, ત્યારે તે તથારૂપ સ્થવિરો પાસેથી ધર્મના ઉપદેશને સાંભળવાથી અને હૃદયમાં તેનું મનન કરવાથી, સંસાર, શરીર અને ભોગોથી વિરક્ત થઈને ગૃહસ્થાવસ્થાનો ત્યાગ કરી, મુનિદીક્ષાને અંગી-કાર કરી, સંયમી થઈ જશે. તે અવસ્થામાં અનેક વર્ષો સુધી સંયમભાવની સાચી આરાધના કરવાવાળા થશે, અને જે કાંઈ અતીચાર લગ્યા હશે તેની આલોચના અને પ્રતિક્ષમણ કરી શુદ્ધ બની, શુભધ્યાનરૂપ સમાધિમાં તદ્દતીન થઈને, પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને સૌથી પ્રથમ પહેલા દેવલોકમાં દેવ થશે ત્યાંના સુખોનાં ભંડારને ભોગવી, પછી ત્યાંથી ચલીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં કોઈ સમૃદ્ધિશાલી કુળમાં પુત્રરૂપે જન્મ પામીને, દૃઢપ્રતિજ્ઞની માફક દરેક કળાઓમાં વિશારદ બની, અંતમાં સમસ્ત કર્મેણા અંત કરી નિર્વાણસ્થાનને પ્રાપ્ત કરનાર થશે.

આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી પોતાના શિષ્ય શ્રીજંબૂસ્વામીને સંબોધન કરીને કહે છે કે-હો જંબૂ! આ દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના પહેલા અધ્યયનનો આ મૃગાપુત્રનાં ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન-ભવસંબંધી દુઃખવિપાક રૂપ અર્થનું કથન શ્રીપ્રભુએ કર્યું છે, તેથી જે રીતે મેં તેમની પાસેથી સાંભળ્યું છે, તેવું જ મેં તમને કહ્યું છે, મારી પોતાની કલ્પનાથી કાંઈપણ કહ્યું નથી. (સૂ૦ ૨૨)

ઈતિ વિપાકશ્રુતતા દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધની વિપાકઅંકિકા

નામની ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદમાં મૃગાપુત્ર નામનું

પ્રથમ અધ્યયન સંપૂર્ણ થયું. (૧)

દ્વિતીય અધ્યયન

શ્રીજમ્બૂસ્વામી, દુઃખવિપાક શ્રુતસ્કંધના પ્રથમ અધ્યયનમાં આવેલા સમ્પૂર્ણ અર્થ સાંભળીને, ળીજ્ઞ અધ્યયનને સાંભળવાની ઉત્કંઠાથી શ્રીસુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે- ' જઈ ણં મંતે ! ' ઇત્યાદિ.

' મંતે ! ' હે ભદ્રન્ત ! ' જઈ ણં ' જે ' સમણેણં જાવ સંપત્તેણં ' શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરે કે જેણુ સિદ્ધિગતિ નામના સ્થાનને પ્રાપ્ત કરેલ છે તેણુ ' દુહવિવાગાણં ' દુઃખવિપાક-નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના ' પઠમસ્સ અજ્ઞયણસ્સ ' પ્રથમ અધ્યયનનાં પૂર્વોક્ત અર્થ પ્રતિપદન કર્યો છે તે ' મંતે ' હે ભદ્રન્ત ! ' દુહવિવાગાણં દોચ્ચસ્સ અજ્ઞયણસ્સ ' આ દુઃખવિપાક શ્રુતસ્કંધના ળીજ્ઞ અધ્યયનનો સમણેણં જાવ સંપત્તેણં ' તે શ્રી શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ કે જે સિદ્ધિગતિ નામના સ્થાનને પ્રાપ્ત થઈ ચુકયા છે તેણુ ' કે અટ્ટે પણત્તે ' શું ભાવ પ્રતિપાદન કર્યો છે ? તણ ણં સે સુહમ્મે અણગારે ' આ પ્રકારના શ્રીજમ્બૂસ્વામીના પ્રશ્નને સાંભળીને સુધર્મા સ્વામી અણુગાર ' જમ્બૂ-અણગારં ' જમ્બૂસ્વામી અણુગાર પ્રતિ ' એવં વયાસી ' આ પ્રમાણે ઓલ્યા- ' તેણં કાલ્લેણં તેણં સમણં ' તે કાળ અને તે સમયને

વિષે ' વાણિયગામે ણામં ણયરે હોત્થા ' વાણિજ્યામ નામનું એક નગર હતું ' રિદ્ધત્થિમિયસમિદ્ધે ' જે નગરમાં આકાશનો સ્પર્શ કરે તેવા ઘણા મોટા-મોટા ઉંચા મહેલો હતા, અને જે ઘણા માણસોથી પરિપૂર્ણ હતું, જ્યાં પ્રજા હમેશાં અચળતારહિત, તથા સ્વચ્ચક અને પરચ્ચકના ભયથી રહિત હતી, જે ધન-ધાન્ય આદિ મહાન ઋદ્ધિથી ભરેલું હતું. ' તસ્સ ણં વાણિયગામસ્સ ઉત્તરપુરત્થિમે દિસીમાણ ' તે વાણિજ્યામ નગરના ઇશાનકોણમાં ' દૂઈપલાસે ણામં ઉજ્જાણે હોત્થા ' એક ' દૂતીપલાસ ' નામનો બગીચો હતો ' તત્થ ણં દૂઈપલાસે સુહમ્મસ્સ જક્કલ્લાયયણે હોત્થા ' તે બગીચામાં સુધર્મા નામના વ્યન્તર દેવનું એક રહેવાનું સ્થાન હતું. ' વણ્ણઓ ' તેનું વર્ણન ઔપચાતિકસ્ત્રમાં ' ચિરાઈણ ' ઇત્યાદિ પદો વડે કરેલ પૂર્ણભદ્ર ચૈત્યના વર્ણન પ્રમાણે સમણુ લેવું.

ભાવાર્થ:—શ્રીજમ્ભૂસ્વામી શ્રીસુધર્મસ્વામી પાસેથી દુઃખવિપાક શ્રુતસ્કંધના પ્રથમ અધ્યયનનો ભાવ યથાવત્ સાંભળીને દ્વિતીય- ણીજ અધ્યયનનાં ભાવને સાંભળવાની ઉત્કંઠા થવાથી તેમને પૂછવા લાગ્યા કે-હે ભદ્રન્ત ! દુઃખવિપાક-નામક શ્રુતસ્કંધના આ ણીજ અધ્યયનનો ભાવ શું છે ? ત્યારે શ્રી સુધર્મસ્વામી કહે છે કે:-હે જમ્ભૂ ! તે કાળ અને તે સમયને વિષે આકાશનો સ્પર્શ કરે તેવા બહુજ ઉંચા મહેલો અને માનવમેદિનીથી ભરપૂર એક વાણિજ્યામ નામનું નગર હતું, જ્યાં પ્રજાને તમામ પ્રકારનાં સુખો અને આનંદ મળતાં હતાં, કોઈ પ્રકારે કોઈ પણ માણસ દુઃખી ન હતો, તેમજ તે નગરની પ્રજાને પોતાના રાજવો તરફથી પણ કોઈ પ્રકારે દુઃખ ન હતું, તેમજ પરરાજ્ય અર્થાત્ ણીજ રાજ્યે તરફનો પણ ભય ન હતો. પ્રજાને ધન-ધાન્ય આદિ તમામ પ્રકારની ઋદ્ધિઓની ખેટ ન હતી. તે નગરના ઈશાનકોણમાં ‘ દ્વિતીપલાશ ’ નામનો એક બગીચો હતો, તે ઘણેજ પ્રાચીન હતો, દરેક પ્રકારનાં વૃક્ષોથી અને છ ઋતુઓની શોભાથી હમેશાં તે શોભતો હતો. ત્યાં સુધર્મનામના એક વ્યંતરદેવનું નિવાસસ્થાન હતું. તેની શોભા ઔપપાતિકસૂત્રમાં વર્ણવેલ પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય જેવીજ હતી (સૂ૦૧)

કામધ્વજ વેશ્યાકા વર્ણન

‘ તત્થ ણં ’ ઇત્યાદિ.

‘ તત્થ ણં ’ ત્યાં ‘ વાણિયગામે ’ વાણિજ્યામ નગરમાં ‘ મિત્તે ણામં રાયા હોત્યા ’ મિત્ર એ નામથી પ્રસિદ્ધ એક રાજા હતા. ‘ તત્થ ણં ’ ત્યાં ‘ મિત્તસ્સ રત્તો સિરી ણામં દેવો હોત્યા ’ તે મિત્ર રાજાને શ્રી નામની રાણી હતી. ‘ વણ્ણઓ ’ તેનું વર્ણન ઔપપાતિકસૂત્રના (૧૨મા) બારમા સૂત્રમાં ધારિણી દેવીનું જે પ્રમાણે વર્ણન કરેલું છે તે જ પ્રમાણે આ શ્રી-નામની રાણીનું વર્ણન સમજી લેવું. ‘ તત્થ ણં વાણિયગામે કામજ્જયા ણામં ગણિયા હોત્યા ’ તે વાણિજ્યામ નગરમાં કામધ્વજ નામની એક ગણિક-વેશ્યા રહેતી હતી. ‘ અહીં-જાવ-સુરુવા ’ તે અહીંન યાવત્ સુરૂપ હતી. આ સ્થળે ‘ જાવ ’ શબ્દથી ‘ અહીંપડિપુણપંચિંદિય-સરીરા, લક્ષ્મણવંજનગુણૌવવેયા, માણુમ્માણપ્પમાણપડિપુણસુજાયસવ્વંગસુંદરંગી, સસિસોમાકારા કંતા પિયદંસણા સુરુવા ’ આ ઉપર કહેલાં પદો ગ્રહણ કરવામાં આવ્યાં છે. તેમનો અર્થ આ પ્રમાણે છે :- લક્ષ્મણની અપેક્ષાએ અહીંન અર્થાત્ સમસ્ત લક્ષ્ણોથી યુક્ત, તથા સ્વરૂપની અપેક્ષાએ પરિપૂર્ણ અર્થાત્ - હૃસ્વતા-દીર્ઘતા

(લાંબાપણું અને ટુંકાપણું), સ્થૂલતા-કુશળતા (બઢાપણા અને દુબળાપણા) થી રહિત પોતપોતાના પ્રમાણથી વિશિષ્ટ સંપૂર્ણ શક્તિવાળી પાંચ ઇન્દ્રિયોથી જેનું શરીર સુશોભિત હતું, હાથની રેખા વગેરેના ચિહ્નરૂપ જે સ્વસ્તિક આદિ હોય છે તેને લક્ષણ કહેવામાં આવે છે, મસા, તિલ, આદિ જે ચિન્હ શરીરમાં થાય છે તેને વ્યંજન કહે છે. તે ઉપર જણાવેલા બંને પ્રકારના ચિહ્નોથી તે યુક્ત હતી. પાણીના ભરેલા કુંડમાં મનુષ્ય પ્રવેશ કરતાં તેમાંથી દ્રોણ-પ્રમાણ પાણી બહાર નીકળે ત્યારે કરતાં તેમાંથી દ્રોણ-પ્રમાણ પાણી બહાર નીકળે ત્યારે તે પુરુષ માનવાળા કહેવાય છે. એ માનને તે શરીરની અવગાહનાવિશેષરૂપે જ અહીં ગ્રહણ કરેલ છે. ત્રાજવા પર ચઢાવીને તોળવાથી જે અર્ધભાર પ્રમાણ થાય છે તે ઉન્માન છે. પોતાની આંગળીઓથી ૧૦૮ આંગળીઓના પ્રમાણમાં જે ઉંચાઈ હોય તે પ્રમાણ કહેવાય છે. અર્થાત્ તે વેશ્યાનું તમામ શરીર મસ્તકથી લઈને પગ સુધીના તમામ અવયવો માન. ઉન્માન અને પ્રમાણથી યુક્ત હતા, તથા જે જે અવયવોની જેવી રીતે સુન્દરતા અને રચના હોવી જોઈએ તેવીજ સુન્દર રચનાથી તે પૂર્ણ હતી, કેઈ પણ આંગળી રચના ન્યૂનાધિક ન હતી, એટલે કે તેનું શરીર સર્વાંગસુન્દર હતું, જેનો આકાર ચન્દ્રમાસમાન સૌમ્ય હતો, જે મનને હરણ કરવાવાળી હોવાથી કમનીય હતી. જેનું દર્શન પણ અન્તઃકરણને આહ્લાદ આપનારું હતું. તેથીજ જેનું રૂપ વિશિષ્ટશોભાપૂર્ણ હતું, તે ‘વાવત્તરિકલાપંડિયા’ બહોંતેર (૭૨) કલાઓમાં નિપુણ હતી. ‘ચુસદ્વિગણિયાગુણોવવેયા’ ગણિકાના ચાસઠ ગુણો તેનામાં પૂરા હતા. ‘દ્વગૂણતીસે વિસેસે રમમાણી’ ઓગણત્રીસ (૨૬) વિષયસંગ્રામી વિશેષોમાં રમણ કરવા વાળી હતી. ‘દ્વકતીસરદ્વગુણપ્પહાણા’ રતિસંગ્રામી એકત્રીસ (૩૧) ગુણોમાં અતિશય ચતુર હતી. ‘ત્રીસપુરિસોવયારકુસલા’ એવા બત્રીસ ગુણો તેનામાં હતા કે જેનાથી પુરુષવર્ગનું પોતાના તરફ આકર્ષણ થાય અને તેના પર પ્રસન્ન થાય તે ગુણોમાં વિશેષ ચતુર

હતી. ‘ગવંગમુત્તપલ્લિવોહિયા’ સુતેલાં નવ અંગ-એ કાન, એ નેત્ર, નાકના એ છિદ્ર, એક જીભ, એક ચામડી અને એક મન, તે જેનામાં બગી ચૂકેલાં હતાં, અર્થાત્ જેની તમામ ઈન્દ્રિયો પોત-પોતાના વિષયોનું ગ્રહણ કરવામાં બહુજ નિપુણ હતી. ‘અદ્વારસદેસી-ભાસાવિસારયા’ જે અદ્વાર દેશની ભાષા બોલનારી હતી, ‘સિંગારાગારચારુવેસા’ શૃંગારરસનું ધર, સુન્દર વસ્ત્રાભૂષણોથી સન્નિજત વેષ ભૂષાવાળી, ‘ગીય-રઙ્ગંધવ્ય-ગદ્દ-કુસલા’ સંગીત-વિદ્યામાં, રતિ-વિદ્યામાં અને ગંધર્વ, નાટ્યકલા (નૃત્યયુક્ત ગીતનું નામ ગંધર્વ, અને ફક્ત નાચવાનું નામ નાટ્ય) તેમાં કુશલ, સંગય-ગય-હસિય-મ્ણિય-વિહિય-વિલાસ-લલિય-સંલાવ-નિઉળ-જુત્તોવયાર કુસલા, સંગત-સમુચિત ગત-ગજ અને હંસ આદિ જેવી ચાલ ચાલનારી, હસિત-હસવામાં, ભણિત-કોકિલા જેવી વાણી બોલવામાં, વિહિત-અનેક પ્રકારની મનને લોભાવે તેવી ચેષ્ટાઓમાં, વિલાસ-નેત્રની ચેષ્ટામાં લલિતસંલાપનિપુણ-વક્રોક્તિ આદિ અલંકારસહિત પરસ્પર સંભાષણ કરવામાં વિશેષ વિશારદ, ઉચિત ઉપચાર કરવામાં બહુજ કુશળ, ‘સુન્દર-થળ - જહળ - ત્રયળ - કર - ચરળ-લાવળ-વિલાસ-કલિયા’ સુન્દર અંગ-પ્રત્યંગોથી યુક્ત, રમણીય જંઘાઓથી મનોહર, ચંદ્રતુલ્ય મુખવાળી, કમળ સરખા કર-ચરણ વાળી તથા લાવણ્ય અને વિલાસથી વિશિષ્ટ અથવા લાવણ્યપૂર્ણ-વિલાસ સહિત હતી, ‘ઝસિયજ્ઞયા’ અને જેના વિલાસભવન ઉપર તેના નામની સદાય વિજયધ્વજ ફરકતી હતી. એવી ‘સહસ્સલંમા’ જેના ગીત, નૃત્ય આદિ કલાઓનું શુલક (શ્રીસ) સહસ્રમુદ્રાઓ હતું. ‘વિદિળ્ણછત્તચામરવાલવિયણિયા’ રાજ્ય તરફથી જેણે ઇનામમાં છત્ર, ચામર અને બાલવ્યજન મેળવ્યા હતા, અને ‘કળ્ણીરહપ્પયાયાત્રિ’ જે કલ્ણીરથ-વિશિષ્ટ પ્રકારની સવારીમાં બેસીને પ્રયાણ કરવાવાળી હતી. આ પ્રમાણે શક્તિ ધરાવનારી તે ‘કામઢવળ’ નામની વેશ્યા ‘હોત્યા’ હતી.

“કળ્ણીરહપ્પયાયાત્રિ” આ પદમાં “અપિ” શબ્દ, એ વાતની પુષ્ટિ માટે સૂત્રકારે આપેલ છે કે-આ કલ્ણીરથ, વિશેષ ધનવાન માણસોના ઘેર જ હોય છે, તે રથ પણ તેની પાસે હતો, તે ઉપરથી તેની ઋદ્ધિની વિશેષતા બાણી શકાય છે. ‘વહૂળં ગળિયાસહસ્સાળં. આહેવચ્ચં પૌરેવચ્ચં સામિત્તંમદ્દિત્તં મહત્તરગત્તં આળાઈસરસેળાવચ્ચં કારેમાળી પાલે-માળી વિહરઈ’ તે વેશ્યા સમસ્ત વેશ્યાઓમાં મુખ્ય હતી; તેથી કરીને આ કામઢવળ બીજી હબરો વેશ્યાઓનું નેતૃત્વ-નેતાપણું કરતી હતી, અને તે સર્વમાં અગ્રેસર મનાતી હતી, બીજી તમામ વેશ્યાઓમાં સ્વામિનીરૂપથી તેની પ્રસિદ્ધિ હતી, અને તે સૌ વેશ્યાઓનું પોષણ કરતી હતી, આ કારણથી તે સૌમાં શ્રેષ્ઠ ગણાતી હતી. જે પ્રમાણે પોતાની સેનાનો નાયક-સેનાપતિ પોતાની તમામ સેનામાં આજ્ઞાપ્રધાન-સેનાપતિપદનો ઉપભોગ કરે છે, અથવા પોતાની આજ્ઞાપ્રમાણે

તે સેનાનું સંચાલન કરે છે, બરાબર તેવીજ રીતે કામધ્વજ વેશ્યા પણ તમામ વેશ્યાજનરૂપ પોતાની સેનાનું, સંચાલન કરતી અને તેના પર પોતાની આજ્ઞાનું એકછત્ર રાજ્ય સ્થાપિત કરતી હતી, તેની ધૃત્વાવિરુદ્ધ ત્યાંની એક પણ વેશ્યા કોઈ પણ કામ કરતી નહિ. પોતે જે કાંઈ નિયમ કરે તેનું પોતે પાલન કરતી, અને બીજી વેશ્યાઓ પાસે પાલન કરાવતી હતી.

ઉચ્ચત દારકકા જન્મકા વર્ણન

‘તત્થળં વાણિયગામે’ તે વાણિજ્યામ નગરમાં ‘વિજયમિત્તે ણામં સત્થવાહે પરિવસઈ’ વિજયમિત્ર નામનો એક સાર્થવાહ (શેઠ) રહેતો હતો. ‘અહ્દે’ તે બહુ ધનવાન હતો. તસ્સ ણં વિજયમિત્તસ્સ સુભદા ણામં મારિયા હોત્થા’ તે વિજયમિત્ર સાર્થવાહની સુભદા નામની પત્ની હતી. ‘અહીણં’ તે ખોડ-ખાપણ વિનાની (સમ્પૂર્ણ અંગવાળી) અને તમામ પાંચ ઇન્દ્રિયોથી વિશિષ્ટ શરીરવાળી હતી ‘તસ્સ ણં વિજયમિત્તસ્સ પુત્તે સુભદાઈ મારિયાઈ અત્તઈ ઉચ્ચિયઈ ણામં દારઈ હોત્થા’ તે વિજયમિત્ર સાર્થવાહને એક પુત્ર હતો, જેનું નામ ઉચ્ચિત હતું, જે સુભદા સ્ત્રી થકી જન્મ પામેલો હતો, તે ‘અહીણ જાવ સુરુવે’ અહીન યાવત્ સુરુપ હતો. ‘અહીણપહિપુણપંચિંદિયસરીરે, લક્ષણવંજગગુણોવવેઈ માણુમ્માણપ્પમાણહિપુણસુજાયસવ્વંગસુંદરંગે સસિસોમાકારે કંતે પિયદંસણે, સુરુવે’ આ સૂત્રમાં કહેલા એ તમામ વિશેષણોથી યુક્ત હતો. એ પદોનો અર્થ પાછળના સૂત્રમાં સ્પષ્ટ લખ્યો છે.

ભાવાર્થ :-તે વાણિજ્યામ નગરમાં મિત્ર નામથી પ્રસિદ્ધ એક રાજા હતો. તેની રાણીનું નામ શ્રી દેવી હતું. તે તમામ સ્ત્રીઓના ઉચ્ચિત સદ્ગુણોથી શોભાયમાન હતી. ધારિણી રાણી જેવી તે હતી. તે નગરમાં કામધ્વજ નામની એક વેશ્યા રહેતી હતી. તે સૌંદર્યથી ભરપૂર હતી. વેશ્યાઓમાં જેટલા ગુણો હોવા જોઈએ તે તમામ તેનામાં હતાં, બહોંતેર કલાઓમાં તે પૂરી ચતુર હતી, ગણિકાના ચોસઠ ગુણોમાં તે તન્મય હતી. ઓગણત્રીશ (૨૬) વિશેષોમાં તે પૂરી રીતે કુશળ હતી, એકત્રીશ ૩૧ પ્રકારના રતિવિષયક ગુણોની પૂરી જાણકાર હતી પરપુરુષને રીઝાવવામાં ઉપયોગી બત્રીસ (૩૨) પ્રકારના ઉપચારોમાં તે પૂરી રીતે કુશલ હતી.

શૃંગારરસની તે તે અવધિ હતી, સુન્દર વેષ-ભૂષાથી એ હમેશાં સુસજ્જિત રહેતી હતી એ પ્રમાણે ગીત, તિ અને ગાઘર્વ નૃત્યમાં તે ખાસ કરીને વધારે પ્રસિદ્ધ હતી. તેની ચાલ મહોન્મત્ત હતી જેવી હતી. સ્વરમાં કોયલ અને વાણીના સ્વર પણ તેના સ્વર પાસે શ્રીકા લાગતા હતા. તેની દરેક ચેષ્ટાઓ પણ મનને મુગ્ધ કરનારી હતી. નેત્રના પલકારા પણ વિચિત્ર પ્રકારના હતા. વક્રોક્તિ આદિ અલંકાર તે તેના લાવણ્યમાં ભરેલાજ રહેતા હતા. તેના તમામ અંગ-ઉપાંગ સુન્દર હતાં. ચન્દ્રમા પણ તેના મુખ પાસે લબ્બયમાન થઈ જતો હતો. તેના ઘનને હાથ કમલ જેવા કોમળ હતા, સૌથી અજળ લાંબા નેત્રોની ચિતવન અદ્ભુતજ હતી. તેના વિલાસભવન પર હમેશાં ધ્વજ ફરકતી રહેતી, એકજ વખતના તેને ગીત અને નૃત્યમાં હજારો રૂપિયાની પ્રાપ્તિ થતી હતી, એટલુંજ નહિ પણ રાજ તરફથી તેને છત્ર, ચામર આદિ સત્કારરૂપે મળેલાં હતાં, અને જ્યાં જતી હતી ત્યાં કર્ણોચ્ચમાં ખેસીને જતી હતી. આ પ્રમાણે તે વૈભવશાલી હતી. તે પોતાની તમામ ગણિકાઓનું નેતાપણું કરતી, અને તમામ તેની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલતી, તેમજ તેના દરેક હુકમને ગણિકાઓ પોતાના માથા પર ચઢાવતી હતી, તાત્પર્ય એજ કે-જે પ્રમાણે સેનાપતિ પોતાની સેનાનું સંચાલન કરે છે તે જ પ્રમાણે કામધ્વજ પણ વેશ્યાઓનું સેનાપતિપ્રમાણે સંચાલન કરતી હતી તે નગરમાં એક વિજયમિત્ર નામનો સાર્થવાહ (ધનવાન સંઘનો નાયક) રહેતો હતો. અને તે વિશેષરૂપમાં ધનસંપન્ન હતો. તેની પત્નીનું નામ સુભદ્રા હતું. તેને ઉન્નિઝત નામનો એક પુત્ર હતો, તે પણ અહુજ વધારે સૌંદર્યથી સંપન્ન હતો. તેના પ્રત્યેક અંગ અને ઉપાંગ લાવણ્યતાથી ભરેલાં શોભતાં હતાં. (સૂ ૨)

ભગવાનકો વન્દન કરનેકે લિયે મિત્ર રાજકા જાના

‘ તેણં કાલેણં ’ ઇત્યાદિ.

‘ તેણં કાલેણં તેણં સમણં ’ તે કાળ અને તે સમયને વિષે ‘ સમણે ભગવં જાવ સમોસદે ’ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ પૂર્વાનુપૂર્વીથી આમાનુશ્રામ વિહાર કરતા થકા જ્યાં વાણિજ્યામ નામના નગરનું દ્વતીપલાશ નામનું ઉદ્યાન (બગીચો)

હતું, અને તેમાં જે ઠેકાણે સુધર્મચક્ષુનું નિવાસસ્થાન હતું તે ઠેકાણે પધાર્યા 'પરિસા નિગગયા' પ્રભુનું આગમન સાંભળીને નગરની પરિવહ એકઠી થઈને પ્રભુનાં દર્શન અને તેમની પાસેથી ધર્મ સાંભળવા માટે હર્ષ પામીને નીકળી, 'રાયા વિ નિગગઓ જહ કૂણિઓ નિગગઓ' નગરના રાજા પણ કૃષ્ણિક રાજા જે પ્રમાણે ઠાઠ-માઠથી ગયા હતા, તે પ્રમાણે ઠાઠમાઠથી પોતાના રાજમહેલથી પ્રભુને વંદના કરવા માટે નીકળ્યા, પ્રભુની વંદના માટે કૃષ્ણિક રાજા જે પ્રમાણે તૈયારી કરીને નીકળ્યા હતા, તેનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે:-- શ્રીશ્રમણુ ભગવાન મહાવીર જે સમયે અંપાનગરીના ઉધાનમાં વિહાર કરતા થકા પધાર્યા હતા તે સમયે તેમના આવવાની વાત સાંભળીને તેમને વંદન કરવા માટે રાજા કૃષ્ણિક પણ સૌથી સારા હાથી પર ખેસીને ગયા હતા તેના ઉપર છત્રધારીઓએ જે સંકેદ રાજ્યચિહ્નસ્વરૂપ છત્ર રાખ્યું હતું તેને કોરંટના પુષ્પોની માળા ચારે બાજુ વીંટાએલી હતી, અને ચારે બાજુ તે માળાઓ લટકતી હતી. અને તેની બન્ને બાજુ-તરફ સંકેદ સુન્દર બે આમર ઢળી રહ્યાં હતાં. આ સમયે રાજાનો દેખાવ, જોનારાઓને કુબેર જેવો જણાતો હતો. ઈન્દ્ર જેવી વિભૂતિથી તેની નિર્મલ

મિત્ર રાજાકી સમૃદ્ધિકા વર્ણન

કીર્તિ ખૂબ વધતી જતી હતી. તેના આગળ-આગળ હાથી, ઘોડા, રથ અને બલવાન ચેલ્દાઓનો સમૂહ રૂપ ચતુરંગિણી સેના ચાલતી હતી. તેના શરીર પર રાજ્ય વિભૂતિની ઓળખાણ આપનારા અને રાજાએ ધારણ કરવા યોગ્ય તમામ અલંકાર તે ધારણ કરવાથી પૂર્ણ કાંતિથી ચક્રચકાટ કરતાં શોભતા હતા. આ પ્રમાણે આ રાજા વિશેષ પ્રકારની સંપત્તિથી, શરીરની વિશેષ કાંતિથી, પોતાની સમસ્ત સેનાથી, ઉમરાવ આદિ સર્વ પ્રકારના પરિવારસમુદાયથી અને સર્વ પ્રકારના વાજાંત્રોના એક સાથે થતી ગર્જનાથી સુકત, શંખ, પણવ, પટહ, ભેરી, ગાલર, ખરમુખી, હુડુક, મુરજ, મૃદંગ અને દુંદુભી આદિના અવાજના મહાધ્વનિસહિત અંપાનગરીના મધ્ય રસ્તા પર થઈને પ્રભુને વંદન કરવા માટે નીકળ્યા હતા, આવા જ પ્રકારની સજ્જવટથી મિત્રરાજા પણ પ્રભુના આગમનની હકીકત સાંભળીને તેમના વંદન માટે પોતાના નગરથી નીકળ્યા, અને નીકળીને જ્યાં હતીપક્ષાચ નામનો બગીચો હતો ત્યાં પહોંચી ગયાં. નજીકમાં જતાં જ તેણે ભગવાનના

છત્ર ચામર આદિ બહારની વિભૂતિ, કે જે તીર્થંકરપ્રકૃતિના અતિશયરૂપ હતી, તેને જોતાં જ પોતાના ભાવતને સૂચના કરી હાથીને ઉભો રાખ્યો. અને હાથી ઉપરથી ઉતરીને પોતાના તમામ ખડ્ગ, છત્ર, ચામર અને મુકુટ આદિ જે રાજચિહ્નો હતા તેને છોડીને પાંચ અભિગમેથી યુક્ત થઇને જ્યાં પ્રભુ વિરાજમાન હતા ત્યાં પહોંચ્યા. પાંચ અભિગમે આ પ્રમાણે છે:— પુષ્પની માલા આદિ સચિત્ત દ્રવ્યોને ત્યજી દેવું (૧), અચિત્ત દ્રવ્ય-વસ્ત્ર-આભરણુ આદિ રાખવું (૨), મુખની ચતના માટે એકપટ અખંડવસ્ત્રનું ઉત્તરાસંગ કરવું. (૩) પ્રભુને જોતાં જ હાથ જોડવા (૪), અને મનને ધીબ કામમાંથી હટાવીને પ્રભુની જ ભક્તિમાં તનમય કરવું (૫) ત્યાં પહોંચીને તેણે પ્રભુને ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણપૂર્વક નમસ્કાર કર્યા, પછી મન, વચન અને કાયાવડે પ્રભુની ઉપાસના-સેવા કરવા લાગ્યા. પ્રભુના સમક્ષ પોતાના તમામ અંગોનું સંકોચન કરવું અને નમ્ર થઇને એ હાથ જોડીને સન્મુખ બેસવું તે કાયાવડેની ઉપાસના છે; પ્રભુના વચન નીકળતાં જ “ભદન્ત! ધન્ય છે, આપનાં વચન ઝગલકુલ સત્ય છે” ઇત્યાદિ વચનોનું ઉચ્ચારણુ કરવું તે વચનની ઉપાસના છે, ભગવાનની સેવા-ભક્તિમાં મન લગાડવું તે મન દ્વારા ઉપાસના છે. ‘ધમ્મો કહિઓ’ પ્રભુએ પરિષદ તથા રાજાને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. ‘પરિસા રાયા પડિગયા’ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળીને પરિષદ જ્યાંથી આવી હતી ત્યાં પાછી ગઈ, રાજા પણ પોતાના નગર તરફ પાછો ગયો (સૂ૦ ૩)

ગૌતમસ્વામીકા ભિક્ષાચર્યાકિ લિયે જના.

“ તેણ કાલેણ ” ઇત્યાદિ.

‘તેણ કાલેણ તેણ સમણ’ તે કાલ અને તે સમયમાં ભગવંતો મહવીરસસ જેડે અંતેવાસી ઇંદ્રભૂઈ’ ભગવાન સડાવીરના મોટા શિષ્ય ઇન્દ્રભૂતિ અણુગાર ‘જાવ તેડુલેસે’ જે ગૌતમ ગોત્રના હતા, તપના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલી વિસ્તૃત તેજોદેશ્યા જેમણે પોતાના શરીરની અંદરજ સંક્ષિપ્ત કરીને દબાવી રાખી હતી, ‘છટ્ટું-છટ્ટેણ જહા પળત્તીણ’ અને જે છટ્ટું-છટ્ટું તપ કરતા હતા. છટ્ટું

(બેલા)ના પારણાના દિવસે લગવતીસૂત્રમાં કથિક વિધિ-અનુસાર ‘પદમાણ જાવ’ પ્રથમ પૌરુષીમાં જેમણે સ્વાધ્યાય અને ખીજી પૌરુષીમાં ધ્યાન કર્યું. ત્રીજી પૌરુષીમાં ચંચલતારહિત અસંભ્રાંત થઇને દોરાસાથેની મુખવસ્ત્રિકા, વસ્ત્રા, અને પાત્રાની પ્રતિલેખના કરીને તે પાત્રોને લઇને તે જ્યાં શ્રમણુ લગવાન મહાવીર હતા ત્યાં આવ્યા, આવીને તેમને વંદન-નમસ્કાર કર્યા, વંદના-નમસ્કાર કરી પ્રભુને આ પ્રમાણે કહ્યું-હે ભદ્રન્ત ! આજે મારી એ ઇચ્છા છે કે જો આપ આજ્ઞા આપો તો હું આ ષષ્ટ-ક્ષપણુના (પારણાનિમિત્તે) વાણિજ્યામમાં ઉચ્ચ, નીચ અને મધ્યમ કુળોનાં ઘરોમાં ભિક્ષારી કરવા માટે જાઉં. તેમની એ પ્રમાણેની પ્રાર્થના સાંભળી લગવાને કહ્યું કે-હે દેવાનુપ્રિય ! તમને જે પ્રકારે સુખ થાય તે પ્રમાણે કરો, વિલમ્બ ન કરો. આ પ્રમાણે પ્રભુની આજ્ઞા થતાં ગૌતમસ્વામી લગવાનની પાસેથી ઉઠીને અચપલપણે ઉદ્દેગરહિત થઇ ‘જેનેવ વાણિયગામે તેનેવ ઉવાગચ્છઈ’ વાણિજ્યામમાં આવ્યા, ‘ઉવાગચ્છિત્તા વાણિયગામસ્સ ઉચ્ચનીચમજ્જિમકુલાઈં અહમાણે’ આવીને ત્યાંના તમામ ઉચ્ચ, નીચ અને મધ્યમ કુળવાળાના ઘરમાં ફરીને ‘જેનેવ રાયગે તેનેવ ઉવાગચ્છઈ’ જ્યાં રાજમાર્ગ હતો ત્યાં આવ્યા, ‘ઉવાગ-

ઉજ્જિત દારકકા વર્ણન

ચ્છિત્તા તત્થ ણં વહવે હત્થી પાસઃ’ આવતાં જ તેમણે ત્યાં અનેક હાથીઓને જોયા. તે હાથી કેવા પ્રકારના હતા ? તે કહે છે-‘સન્નદ્વવદ્વમ્મિયગુહિણ’ એ તમામ હાથીઓને જે કવચ પહેરાવેલાં હતાં, તે તમામ મોટાં મોટાં દોરડાંથી તેનાપર કસી કરીને બાંધેલાં હતાં ‘ઉપ્પીલિયકયત્થે’ “કયત્થ” આ શબ્દ દેરી છે. તેના અર્થ વરત્રા અર્થાત્-હાથીઓના મધ્ય ભાગને બાંધવાની રસ્સી (દોરડી) એવો થાય છે. અથવા ‘કયત્થ’ શબ્દનો, અર્થ ભાષામાં ‘કૂચ’ પણ થાય છે. તે હાથીઓના પીઠની રક્ષા માટે બાંધવામાં આવે છે, તેમાં ૩ ભરેલું હોય છે, અને એનો આકાર મોટા ઓશિકા જેવો હોય છે. ‘ઉદ્દામિયઘંટે’ તે પ્રત્યેક હાથીઓને આજી-નાજી જુલની પાસે બન્ને આજી મોટા-મોટા ઘંટ લટકી રહ્યા હતા. ‘ગાગામણિરયણવિવિહમેવેજ્જે’

તે હાથીઓના ગળામાં ઐત્રેયક-કંઠાભરણુ પહેરાવેલાં હતાં. જે જે કંઠાભરણુ પહેર્યાં હતાં તે તમામ નાના પ્રકારના મણિયો. અને રત્નોથી જડેલાં હતાં. 'ઉત્તરકંચુડિ' તનુત્રાણવિશેષનું નામ ઉત્તરકંચુક છે તે પણ તમામ હાથીઓને પહેરાવેલાં હતાં, 'પરિકપ્પિયજ્ઞયપહાગવરપંચામેલે' આ હાથીઓનાં માથાં ઉપર, ચિત્રિત ત્રણ ધ્વજઓ અને બે પતાકાઓ આ પ્રકારે પાંચ શિરોભૂષણુ હતા. આ શિરોભૂષણુમાં ત્રણ ત્રણ ધ્વજઓના વચ્ચમાં બે પતાકાઓ હોય છે. 'આરુદ્ધહથારોહે' એ તમામ ઉપર મહાવત બેઠા હતા, કોઈ પણ એવો હાથી ન હતો કે જેના પર મહાવત બેઠો ન હોય 'ગહિયાઉહપ્પહરણે' શસ્ત્ર અને અસ્ત્ર એ તમામ હાથીઓને તે તમામ હાથી પર લાદેલાં હતાં, અથવા તે એ તમામ મહાવતોના હાથમાં અસ્ત્ર-શસ્ત્ર સુસન્નિજત હતાં. 'અણ્ણેય તત્થ વહવે આસે પાસઈ' હાથીઓ પછી ગૌતમસ્વામીએ અનેક ઘોડાઓને પણ ભેંયા. એ ઘોડાઓએ પણ 'સન્નદ્ધવદ્ધવમ્મિયગુહિ' આ વિદ્ધગુહે, 'ઓસારિયપક્કવરે, ઉત્તરકંચુડિ. ઓચૂલ્લમુહચંહાધરચામરથાસગપરિમંહિયકંહિ' હાથીઓ જેવા કવચ ધરણુ કરેલાં હતાં. ફરક માત્ર એટલો જ હતો કે હાથી હાથીના કવચોથી યુક્ત હતા, ત્યારે આ ઘોડાઓ ઘોડાસંજંઘી કવચોથી યુક્ત હતા. તાત્પર્ય એજ કે-ઘોડાઓ એવા હતા કે જેના ઉપર કવચ લટકી રહ્યાં હતાં, અને શરીરની રક્ષા માટે જેને વિશેષ પરિધાન પણ પહેરાવ્યાં હતાં. તેના મોઢામાં લગામ લાગેલી હતી, તે કારણથી તેના મોઢાનો નીચેનો ભાગ ભયાનક દેખાતો હતો, તેની કમરનો ભાગ દર્પણોથી શોભતો હતો. તે દરેક ઘોડાઓ ઉપર મોટા-મોટા સ્વાર બેઠા હતા. તે ઘોડાઓ ઉપર પણ અસ્ત્ર-શસ્ત્ર લાદેલાં હતાં, અથવા તમામ સ્વારોના હાથમાં હથિઆર શોભતાં હતાં, એટલે કે તે સ્વારો હથિઆરોથી સુસન્ન હતા. ગૌતમસ્વામીએ આ ઘોડાઓને ભેંયા પછી 'તેસિંચણં પુરિસાણં મજ્જગયં' 'एगं पुरिसं पासइ' તે તમામ હાથીના મહાવતો અને ઘોડેસ્વારોના વચ્ચમાં એક એવા પુરુષને ભેંયા કે જે 'અરઓહગવંઘણં' અવ કોટક, અંધનથી યુક્ત હતો. ગળા અને બન્ને હાથોને મરડીને, અને તે બન્ને હાથોને પૃષ્ઠ ભાગમાં લાવીને ગળાની સાથે તેને આંધવું તે અવકોટક અંધન છે 'લક્કક્કણનાસં' કન અને નાક જેનાં કપાઈ ગયેલાં હતાં, 'જેહત્તુપ્પિયગાયં' જેનું શરીર ઘી વડે કરીને ચીકાસવાળું થઈ રહેલ હતું. 'બદ્ધકરકહિંજુયણિયત્થં' જેના આંધેલા હાથ હાથકડીઓથી યુક્ત હતા. જેના બન્ને હાથમાં હાથકડી પડી હતી. 'કંઠેગુણરત્તમલ્લદામં' જેના કંઠમાં (ગળામાં)

લાલ દોરા જેવી લાલ કરેણુના ફૂલોની માળા હતી. ‘ચુણગુંડિયગાયં’ શરીર પણ જેનું ગેરૂના ચૂર્ણથી લિપ્ત થઈ રહ્યું હતું, ‘ચુણયં’ અને જે બહુ જ ત્રાસી ગયેલ હતો. ‘વજ્રપાણપ્પિયં’ જેનાં શ્વાસોચ્છ્વાસ આદિ વહાલા પ્રાણુ વધ દાંડને લાયક થઈ રહ્યાં હતાં-જે પ્રાણુદંડ પામવા યોગ્ય બની રહ્યો હતો. ‘તિલં તિલં ચેવ છિજ્જમાણં’ જેના શરીરના તલ-તલ જેવડા નાના-નાના કકડા કરવામાં આવતા હતાં. ‘કાકળિમંસત્વાવિજ્જં’ જેનું માંસ નાના-નાના ટુકડા કરીને કાગડા આદિ પક્ષિઓને ખવરાવવા લાયક થઈ રહ્યું હતું ‘ળવીચ્ચવરસઈં હમ્મમાણં’ સેંકડો નવીન આમડાના તૈયાર કરૈલા કોયડા વડે કરીને જેને માર મારવામાં આવતો હતો ‘અળેગણરણારિસંપરિવુદં’ જેને જેવા માટે અનેક નર નારીઓને સમુદાય એકઠો થયો હતો; અને તે માટે તે સૌથી ઘેરાએલો હતો. ‘ચચ્ચેરેર ત્વંહપહહણં ઊગ્ગેસિ-જ્જમાણં’ પ્રત્યેક ચીટા-બબ્બરમાં જેના વિષયમાં બહિરાત કરવામાં આવતી હતી. એવા પુરુષને શ્રી ગૌતમસ્વામીએ જોયો. ‘ઇમં ચળં ણ્યારૂવં ઊગ્ગેસણં સુળેઈ’ તેની બાબતમાં આ પ્રકારની બહિરાત કરતા હતા તેને ગૌતમે પણ સાંભળી- ‘ળો સ્વલ્લ દેવાણુપ્પિયા ઊજ્જિયસ્સ દારગસ્સ કેઈ રાયા વા રાયપુત્તો વા અવગ્ગજ્જઈ અપ્પળો સે સયાઈં કમ્માઈં અવરજ્જંતિ’ હે દેવાનુપ્રિયો! સાંભળો આ ઉચ્ચ દારકની આ પ્રકારની દશા થવાનું કારણ રાબદ નથી. અને રાબદના પુત્ર પણ નથી. પરન્તુ એનાં પોતાનાં કરેલાં કર્મ જ તની આ પરિસ્થિતિમાં કારણ રૂપ છે.

ભાવાર્થ— પ્રભુના મુખારવિન્દથી ધર્મનું યથાર્થ વ્યાખ્યાન સાંભળીને જ્યારે આવેલી તમામ પરિષદ પોતાના સ્થાન પર ગઈ. ભગવાનની દેશના થઈ રહ્યા પછી ભગવાનના મોટા શિષ્ય શ્રી ગૌતમસ્વામી કે જેઓ મોટા તપસ્વી હતા અને જેણે તપ-સ્થાના પ્રભાવથી અનેક પ્રકારની વિશેષ ઋદ્ધિયો પ્રાપ્ત કરી હતી, તેમાં એક તેજોલેશ્યા

પણ પ્રાપ્ત થઈ હતી અને તેને પોતાના શરીરની અંદરજ જેણે સંકુચિત કરીને દબાવી રાખી હતી, તે નિરન્તર છટું-છટકની તપસ્યા કરતા હતા અને જેને આજે પારણાને દિવસ હતો, તે ગૌતમસ્વામી ભગવાનની સમીપ આવ્યા, અને ભગવાનને વંદન-નમસ્કાર કરીને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા કે:- હે ભદ્રન્ત! જે આપની આજ્ઞા હોય તો હું આજ આ આરાધિત પટ્ટપ (બેલ) ના પારણા નિમિત્તે ગોચરી માટે વાણિજ્યા-મમાં જાઉં અને ત્યાંના ઉચ્ચ નીચ અને મધ્યમ કુલોનાં ઘરોમાં ફરીને ભિક્ષા પ્રાપ્ત કરું, આ પ્રકારની ગૌતમસ્વમીની પ્રાર્થના સાંભળીને પ્રભુએ કહ્યું કે-હે દેવાનુપ્રિય! તમને જેમાં સુખ થાય તેમ કરો, આ પ્રમાણે પ્રભુ પાસેથી આજ્ઞા મેળવીને તેઓ વાણિજ્યામ નગરમાં આવ્યા, અને ત્યાંના ઘરોમાં ગોચરી માટે ફરતા ફરતા જ્યાં રાજમાર્ગ છે ત્યાં આવ્યા, તો ત્યાં તેમણે એક ભારે-બહુજ વિકટ પરિસ્થિતિ જોઈ. તેઓએ જોયા કે અનેક હાથી અને ઘોડા એક બબ્બુ ઉભા છે. તે સઘળા હાથીઓ કવચોથી સુસજ્જિત છે, મોટી-મોટી ઝૂલો તેમને ઓઢાડી છે. ઘોડા પણ સુસજ્જિત છે, લગભગ વડે તેનો અધરોષ (નીચલો હોઠ) કમ્પે છે. અસ્ત્ર અને શસ્ત્રને ધારણ કરી ઘોડાના સ્વાર અને મહાવત ઘોડા તથા હાથી પર બેઠેલા છે. તે સૌના વચમાં એક

એવો પુરુષ છે કે જે બાંધેલો છે, જેના નાક અને કાન કાપી નાખેલાં છે, ગળામાં લાલ કરેણુના પુષ્પોની માળા જેને પહેરવી છે. જેની દશા બહુજ ભુરી કરાય છે પ્રણદંડ યોગ્ય હોવાની બહેરાત થઇ ચૂકી છે જેનું માંસ કાગડા અને કુતરાને ખાવા યોગ્ય થઇ રહ્યું છે. આવી દયાબચક દશાથી પરિપૂર્ણ આ પુરુષને જોઈને તેમને ભારે અફસોસ થયો. આ માણસની ખામતમાં જે બહેરાત તે સમયે દરેક સ્થળે ચૌટામાં થઇ રહી હતી તે પણ સાંભળી, બહેરાતમાં કહેવામાં આવતું હતું કે:-આ પુરુષની આવી દશા થવાનું કારણ અહીંના રાજા નથી, તેમજ રાજાનો પુત્ર પણ નથી; પરંતુ આ પોતે જ કરેલા કર્મોનું ફળ ભોગવી રહેલ છે. (સૂ૦૪)

ઉજ્જિતકે પૂર્વભવવિષયમેં ગૌતમસ્વામીકા પ્રશ્ન

‘તણ્ ગં સે૦’ ઇત્યાદિ.

‘તણ્ ગં’ આ પ્રકારે આ વિકટ-ભયંકર હૃદયને કંપાવે તેવા દુઃખમય દૃશ્યને જોવાથી ‘સે ભગવઓ ગોયમસ્સ’ તે ભગવાન ગૌતમસ્વામીના હૃદયમાં આ ‘અજ્ઞતિથણ્. ચિંતિણ્, કપ્પિણ્, પત્થિણ્, મળોગણ્ સંકપ્પે’ આધ્યાત્મિક આત્મવિષયક વિચાર, ચિન્તિત-વારંવાર સ્મરણરૂપ વિચાર, કંદિપત-ભગવાનને પૂછવા રૂપ કાર્યના આકારમાં પારિણિત થયેલો વિચાર, પ્રાર્થિત-પૂછવાના અભિષ્ટ રૂપથી સ્વીકૃત વિચાર અને મનોગતસંકેદપ-‘મારે આ વિષયમાં ભગવાનને જરૂર પૂછવું છે, આ પ્રકારના માનસિક નિશ્ચયરૂપ વિચાર ઉત્પન્ન થયો, અને પોતાના મન વડે મનમાં જ કહેવા લાગ્યા, ‘અહો ગં ઇમે પુરિસે જાવ ગિરયપહિરૂવિયં વેયણં વેણ્ઠ’ અહો! જુઓ, આ પુરુષ (ચાવત) પૂર્વકાલમાં પૂર્વભવ સંબંધી દુશ્ચીર્ણુ દુષ્પ્રતિકાન્ત પ્રાર્થિત્ત જેનું કર્યું નથી એવા દુઃખના હેતુરૂપ પોતે કરેલાં અશુભ-જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોના પાપમય ફળને ભોગવી રહ્યો છે. મેં નરકને જોયું નથી, તેમજ નારકી જીવોને પણ જોયા નથી, પરંતુ આ સાક્ષાત નરક જેવી વેદના ભોગવી રહ્યો છે. તેનું કારણ તેણે પૂર્વ કાળમાં સંચય કરેલાં અશુભતમ કર્મ છે. ‘ત્તિ કદ્દુ વાણિયગ્ગામે ણયરે ઉચ્ચ-નીચ-મજ્જિમ-કુલાઈં જાવ અહમાણે અહાપજ્જતં સમુયાણં ગિણ્ઠ્ઠ’ આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ગૌતમ સ્વામીએ તે વાણિજ્યામ નગરમાં ઉચ્ચ, નીચ અને મધ્યમ કુળોમાંથી યથાપર્યાપ્ત-જરૂરપૂરતી સમુદાની લિક્ષા લીધી, ‘ગિણિહત્તા વાણિય-

ગામસ્સ ણયરસ્સ મજ્ઞં-મજ્જેણં જાવ પઠિદંસેઙ્' ભિક્ષા લીધા પછી તેઓ વાણિજ્યગ્રામ નગરના ધરાધર મધ્ય ભાગના રસ્તા પર થઇને પોતાના સ્થાન પર આવ્યા, આવીને મળેલી ભિક્ષા પ્રભુને બતાવી. પછી તેમણે 'સમણં મગવં મહાવીરં વંદઇ નમંસઇ' શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરને વંદન અને નમસ્કર કર્યા, 'વંદિત્તા ણમંસિત્તા एवं વયાસી' વદના અને નમસ્કાર કરીને પછી તેમણે પ્રભુને આ પ્રકારે કહ્યું— 'एवं खलु अहं भंते! तुभमेहिं अब्भणुणाए समाणे वाणियग्गामे जाव तहेव निवेएइ' હે ભદ્રન્ત! હું આપની આજ્ઞા મેળવીને ન્યારે ભિક્ષાચર્યા કરવા માટે વાણિજ્યગ્રામ નગરમાં ગયો ત્યારે ત્યાં રાજમાર્ગો પર આ પુરોક્ત પ્રકારનું એક દ્રશ્ય જોયું હે પ્રભુ! કહો; 'से णं भंते! पुरिसे पुव्वभवे के आसि जाव पच्चणु-ब्भवमाणे चिहरइ' તે પુરુષ પૂર્વભવમાં કોણુ હતો? અને તેનું નામ અને ગોત્ર શું હતું?, તે કયા ગામમાં અને કયા નગરમાં રહેતા હતો?, તેણે કોણુ એવા કુપાત્રને દાન આપ્યું?, અથવા તેા મદ્ય-માંસાદિ કયા અભક્ષ્યનું ભક્ષણુ કર્યું?, અથવા તેા કયા પ્રાણુ તિપાતાદિક દુષ્કર્મોનું આચરણુ કર્યું?, અથવા કેવા પ્રકારનાં પૂર્વનાં અનેક ભવોમાં દુર્ભાવિથી ઉપાર્જન કરેલાં દુષ્કર્મોનાં નિકાચિત અંધ કર્યો?, કે જેના કારણથી તે આ પ્રકારનાં ભયંકર દુઃખો રૂપ ફળને ભોગવી રહ્યો છે?

ભાવાર્થ—પ્રભુ ગૌતમે ન્યારે તેની આ પ્રકારની દયાજનક દશાનું અવલોકન કર્યું, ત્યારે તેનાં અંતઃકરણમાં અનેક પ્રકારે વિચારધારાઓની ઉથલ-પાંથલ થવા લાગી. તે વાણિજ્યગ્રામ નગરમાંથી યથાપર્યાપ્ત ભિક્ષા લઈને પ્રભુની સમીપમાં આવ્યા, પ્રાપ્ત ભિક્ષા પ્રભુને બતાવીને તેમને વંદન અને નમસ્કાર કરીને પછી આ પ્રમાણે ઓલ્યા-હે નાથ! આજ હું આપની આજ્ઞા લઈને ગોચરી માટે વાણિજ્યગ્રામ નગરમાં ગયો હતો. ત્યાંના ઉચ્ચ નીચ આદિ કુલોમાંથી યથાપર્યાપ્ત ભિક્ષા પ્રાપ્ત કરીને હું ન્યાં આવતો હતો ત્યાં રાજમાર્ગમાં એક પુરુષનું કરૂણાજનક મોટું દ્રશ્ય જોયું. હે ભગવાન! કહો તે માણસ આવી દશાને શા કારણથી પ્રાપ્ત થયો?, તેણે પૂર્વભવમાં એવું કયું અશુભ કર્મ કર્યું છે કે જેના કારણથી તે આવી ભયંકર દશાને ભોગવી રહ્યો છે? પૂર્વભવમાં એનું નામ શું હતું? શું ગોત્ર હતું? ઇત્યાદિ. (સૂ. ૫)

‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ.

ગૌતમના પૂર્વોક્ત વચ્ચેના સાંભળીને પ્રભુએ કહ્યું ‘ગૌતમ! સાંભળો; ‘એવં સ્વલુ’ તમારા પ્રશ્નોનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે—‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ તે કાળ અને તે સમયને વિષે ‘इहेव जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्था’ આ મધ્ય જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં એક હસ્તિનાપુર નામનું નગર હતું. આ નગર ‘रिद्धं’ ऋद्ध-નમતલસ્પર્શી (આકાશનો સ્પર્શ કરે તેવા ઉંચા-ઉંચા) અનેક મહેલોથી યુક્ત અને ઘણી જ વસ્તીથી ભરપૂર, મિતમિત સ્વચ્ચક અને પરચકના ભયથી રહિત, તથા સમૃદ્ધ ધનધાન્યાદિકથી પરિપૂર્ણ હતું. ‘तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे सुणंदे णामं राया होत्था’ તે હસ્તિનાપુરમાં એક સુનંદ નામના રાજા રહેતા હતા. ‘महयांहिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे’ તે મહાહિમવાન, મહામલય, મન્દર એવા મહેન્દ્રના જેવા વિશિષ્ટ સારથી યુક્ત હતા. (આ પદોની વ્યાખ્યા જ્ઞાતાસૂત્રના પ્રથમ અધ્યયનમાં કરવામાં આવી છે.) ‘तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे बहुमज्जदेसभाए महं एगे गौमंडवे होत्था’ તે હસ્તિનાપુર નગરમાં બરાબર તેના મધ્યભાગમાં એક વિશાલ ગૌમંડપ-(ગૌશાળા) હતો. ‘अणोगखंभसयणिण-विट्ठे पासार्इए ष’ તે ગૌમંડપ અનેક સ્તભોથી યુક્ત હતો, જોનારના ચિત્તને પ્રસન્ન કરે તેવા હતા, જેને જોતાં જોતાં નેત્રને થાકજ લાગતો નહિ, એક વખત જોયા પછી પણ જોનાર માણસને તેને ફરીથી જોવાની ઇચ્છા રહ્યા કરતી, જેની સુંદરતા જોનાર માણસને માટે નવીન-નવીન હોય તેવી દેખાતી હતી. ‘तत्थ णं बहवे गोरूवा सणाहा य अगाहा य’ નગરની એ ગૌશાળામાં નગરના અનેક સનાથ અને અનાથ પશુઓ રહેતા હતા, (णयरगावीओ य) નગરની અનેક ગાયો રહેતી હતી, (णयर बली वहा य) નગરના અનેક બળદો રહેતા હતા, નગરની (णयर पड्डियाओ य) અનેક બાળ લેસો (પાડીઓ) રહેતી હતી. (णयर महिसीओ य) નગરની અનેક લેસો રહેતી હતી (णयर महिसा य) નગરના અનેક પાડા રહેતા, (णयर ब्रसहा य) નગરના અનેક સાંઠ પણ રહેતા હતા, (पउरतणपाणियणिडमया) તે તમામને યથાસમય પાણી અને ઘાસ મળતું હતું, અને તે તમામ જાનવર ત્યાં સુરક્ષિતપણે નિર્ભય થઈને રહેતા હતા. गिरुव्विग्गा य सुहं सुहेणं परिवसंति) ખાવા-પીવાની તેને ચિંતાજ ન હતી, તેથી કરીને તમામ ચાર પગવાળાં જાનવરો ઉદ્દેગરહિત ચિત્તથી સુખ-શાંતિ પૂર્વક રહેતા હતા.

‘तत्थ णं हत्थिणाउरे भीमे णामं कूडग्गाहे होत्था’ તે હસ્તિનાપુરમાં ભીમ નામનો એક કૂટગ્રાહ-માયાના પ્રપત્ય વડે જીવેને ફસાવનાર પણ રહેતો હતો. ‘अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे’ તે મહા અધર્મી અને દુષ્પ્રત્યાનંદી મહા મુશ્કેલીએ

અનંદ પ્રાપ્ત કરવાવાળો હતો. ‘તસ્મિં ગં મીમકૂટગ્ગાહસ્મ ઉપ્પલા ગામં મારિયા હોત્યા’ આ ભીમ કુટમ્બ હતી સ્ત્રીનું નામ ઉત્પલા હતું, ‘અહીણ’ તે સૌન્દર્યથી પૂર્ણ અને રૂપ લાવણ્યથી ભરપૂર હતી તેનું શરીર પ્રમાણ અને લક્ષણોથી પૂર્ણ હતું. તેને પાંચ ઈન્દ્રિયો પૂરી હતી.

ભાવાર્થ—ગૌતમના પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપવા માટે ભગવાને આ પ્રમાણે કહ્યું:— ચતુર્થકાલના એ ચોથા આરામાં આ જંબૂકીપમાં જે ભરતક્ષેત્ર છે, તેમાં એક હસ્તીનાપુર નામનું નગર હતું. તે ઘણુંજ રમ્ય અને માણસ તથા ધન-ધાન્ય આદિથી પરિપૂર્ણ હતું. તેમાં મકાનો બહુજ ઉંચા અને મોટા વિસ્તારવાળા હતા, જન-ધનથી પરિપૂર્ણ હોવાથી ત્યાંની જનતાને કેઈપણ પ્રકારનો ભય ન હતો, ત્યાંના રાજા સુનદ નામના હતા, તે પૂરા શક્તિશાળી અને બળવાન હતા, હિમવાન આદિ પર્વતો જેવા તે બળવાન હતા. આ નગરમાં એક ગોશાળા હતી, તેમાં નગરનાં તમામ સનાથ અને અનાથ પશુ રહેતાં હતાં, તે તમામ પશુઓ માટે સર્વ પ્રકારની ખાવા-પીવાની ત્યાં પૂરી વ્યવસ્થા હતી, ગોશાળાની રચના બહુજ સુંદર ચિત્તાકર્ષક હતી, અનેક સ્તંભોથી તે સુશોભિત હતી, આ નગરમાં એક કૂટમ્બ-વંચના કરીને જીવોને ફસાવનાર પણ રહેતો હતો. તેનું નામ ભીમ કૂટમ્બ હતું, તે મહાપાપી અને હુસ્થો હતો, શાંતિ અને સંતોષથી તે રહિત હતો, તેની સ્ત્રીનું નામ ઉત્પલા હતું, અને તે બહુજ રૂપવાન હતી (સૂ. ૬)

‘ તણ ણં સા ઉપ્પલા ’ ઇત્યાદિ

‘ તણ ણં સા ઉપ્પલા ’ ત્યારપછી તે ઉત્પલા ‘ અણયા કયાઈ ’ કોઈ એક સમયે ‘ આવણસત્તા જાયા ’ ગર્ભવતી થઈ. ‘ તણ ણં તીસે ઉપ્પલાણ ’ કૂડગાહિણીણ તિણં માસણં વહુપહિપુણ્ણાણં અયમેયારૂવે દોહલે પાઉબ્હૂણ તે ઉત્પલા કૂટઆહિણીને ગર્ભના ત્રણ માસ ન્યારે પૂરા થઈ ગયા ત્યારે તેને એક પ્રકારનો દોહલો ઉત્પન્ન થયો, ધણ્ણાઓ ણં તાઓ અમ્મયાઓ ૪ જાવ સુલલ્લે જમ્મ-જીવિયફલે તે માતા ધન્ય છે-કૃતાર્થ છે, કૃતલક્ષણ છે, તેણેજ પોતાના જન્મ અને જીવનનું ક્ષણ સારી રીતે પ્રાપ્ત કર્યું છે ‘ જાઓ ણં વહૂણં ણયરગોરૂવાણં સળાહાણ ય જાવ વસમાણ ય ’ જે નગરમાં રહેનારી અનેક સનાથ અને અનાથ ગાય આદિથી લઈને સાંઠ પર્યન્તના બનવરોના ‘ ઝહેહી ય ’ સ્તનના ઉપરના ભાગ ‘ થણેહિ ય ’ સ્તન ‘ વસણેહિ ય ’ અંડકોશ ‘ હિપ્પાહિ ય ’ પુંછડાઓ ‘ કકુણ્ણેહિ ય ’ કકુદો (સાંઠના કાંધના પાછળના ભાગનું માંસપિંડ) ‘ વહેહિ ય ’ સ્કંધ ‘ કણ્ણેહિ ય ’ કાન ‘ અક્ખીહિ ય ’ આંખ ‘ ણાસાહિ ય ’ નાક ‘ જિબ્બાહિ ય ’ જીભ ‘ ઓઢેહિ ય ’ ઢોઠ અને ‘ કંવલેહિ ય ’ સાસ્ના - ગળાની નીચે લટકતી ચામડી, એ બધા કાપી-કાપીને લાવેલા હોય, અને ફરી ‘ સોલ્લેહિ ય ’ સાંબુસી દ્વારા અગ્નિમાં પકાવેલા હોય ‘ તલિણ્ણેહિ ય ’ ઘી અથવા તેલમાં તળેલા હોય, ‘ મજ્જિણ્ણેહિ ય ’ ભુંજેલા હોય, ‘ પરિસુવકેહિ ય ’ સુકવેલા હોય, અને ‘ લાવણિણ્ણેહિ ય ’ મીઠું, મરચાં આદિ મસાલાથી તૈયાર કરેલા હોય, તેની સાથે ‘ સુરં ચ ’ મદીરાને, ‘ મહું ચ ’ મધુને, ‘ મેરગં ચ ’ મેરકને તાડીને ‘ જાઈંચ ’ બાતિને-મધ વિશેષને ‘ સીહું ચ ’ સીધુને-ગોળ અને મહુડાના યોગથી બનેલી મદિરાને ‘ પસણ્ણંચ ’ પ્રસન્ના-દાક્ષાદિક ક્ષણેથી તૈયાર કરાયેલી મદિરાને ‘ આસાણ્ણાણીઓ ’ રાજી-ખુશીથી ધીમે ધીમે સ્વાદ લઈને ખાય છે. ‘ વિસાણ્ણાણીઓ ’ વિશેષ રીતથી સ્વાદ લઈને ખાય છે, ‘ પરિમાણ્ણાણીઓ ’ ખીબ્બાઓને પણ આપે છે, અને ‘ પરિચુંજે-માણીઓ ’ સૌની સાથે હળીમળીને આનંદ-પૂર્વક ઇચ્છા પ્રમાણે ખાય છે, અને આ પ્રમાણે જે ‘ દોહલં વિણેતિ ’ પોતાના ગર્ભના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલા દોહલા-મનોરથને પૂર્ણ કરે છે. ‘ તં જઈ ણં અહમવિ વહૂણં ણયરં જાવ વિણેમિ-ત્તિકદ્દુ તેા જે આ પ્રમાણે હું પણ એ નગરની સનાથ-અનાથ ગાય આદિથી લઈને સાંઠ પર્યન્તના

જનવરોના કાપેલા અને સાણસીથી પકડીને અગ્નિમાં પકાવેલા, તળેલા, ભૂંજેલા, સુકાવેલા, અને મીઠા આદિ મસાલાથી તૈયાર કરેલા ઉધસથી લઈને સાસ્ના (ગજાની નીચે લટકતી ચામડી) સુધીના માંસને સુત્રા, મધુ, મેરક આદિ જાનિની મદિરા સાથે ખાઉં, ખવરાવું, અને વહેંચીને ખીજાને આપું આ પ્રકારે હું પોતાના દોહડને પૂર્ણ કરું.—આ પ્રકારે તેણે વિચાર કર્યો પરંતુ ‘તંસિ દોહલંસિ અવિણિજ્જમાણંસિ’ સુક્કા મુક્કવા નિમ્મંસા ઓલગ્ગા ઓલગ્ગ-સરીરા નિત્તેયા દીણવિવણ્ણવયણા પંડુડ્ડયમુહી જાવ ઝિયાયડ્’ તેના તે દોહડાની પૂર્તિ થઈ નહિ, તે માટે તે ‘સુક્કા’ દિન-પ્રતિદિન સુકાવા લાગી, અને ‘મુક્કવા’ ભખી રહેવા લાગી, ‘નિમ્મંસા’ પૂરી રીતે ભોજન નહિ ખાવાથી તેનું શરીર પણ માંસ વિનાનું થઈ ગયું, અને તે ‘ઓલગ્ગા ઓલગ્ગસરીરા’ ખીમાર જેવી રહેવા લાગી, ‘નિત્તેયા’ કાંતિહીણ થઈને ફીકી પડી ગઈ. ‘દીણ વિવણ્ણવયણી પંડુડ્ડયમુહી’ મુખ પણ દીન અને શોભાહીન બની ગયું. અને એકદમ પીળી પડી ગઈ, તે ‘ઓમંથિયનયણવયણ કમલા’ ચિંતાના કારણથી તેનાં નેત્ર અને મુખ નીચે રહેતાં-ઢળેલાં રહેતાં. ‘જહોચિયં પુપ્ફવત્થગંધમલ્લાલંકારં અપરિમુંજમાણી’ ફૂલ, વસ્ત્ર, ચંદન, માલા અને અલંકારોને પણ જોઈએ તેવા પ્રમાણમાં ધારણ કરતી નહિ, ‘કરયલમલિયવ્વ કમલમાલા’ તે હાથ વડે કરીને કચરી નાખેલી કમળની માળા સમાન કાંતિહીન થઈ ગઈ ‘ઓહ્યમણસંકપ્પા ઝિયાયડ્’ અને આર્તધ્યાનમાંજ પોતાનો તમામ સમય વીતાવવા લાગી.

ભાવાર્થ—એક સમયની વાત છે કે ઉત્પલા ગર્ભવતી થઈ, જ્યારે તેને ગર્ભ ખરાબર ત્રણ માસનો થયો ત્યારે તે ગર્ભના પ્રભાવથી તેને એવા પ્રકારનો એક દોહડો ઉત્પન થયો કે તે માતાઓ ધન્ય છે. અને તેનો જન્મ તથા જીવન સફળ છે કે જે પોતાના દોહડાની પૂર્તિ જનવરોનાં માંસ સાથે અનેક પ્રકારના મદિરાસેવનથી કરેછે, ખુદ પોતે ખાય-પીયે છે, અને ખીજાને પણ ખવરાવે-પીવરાવે છે, તેનાં જેવી ભાગ્યશાળીની ખીજા કોણુ હોઈ શકે છે? કેજે પકાવેલા ભૂંજેલા અને તળેલા ઉધસ આદિ અવયવોને અનેક પ્રકારની મદિરાઓની સાથે ખાઈને આનંદ માણે છે. હું પણ પોતાને ત્યારેજ ભાગ્યશાળી માનું કે જ્યારે મને પણ એવો સમય હાથમાં આવે-હું પણ જનવરોના પકાવેલા ઉધસ અવયવોની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરા પીઉં અને પાઉં. તેનો જ્યારે આ દોહડ પૂર્ણ થયો નહિ, ત્યારે તે તેની પૂર્તિની ચિંતાને કારણે ઘણીજ દુઃખલી પડી ગઈ, ખાવા-પીવાની રૂચિ પણ જતી રહી, અને ખીમાર જેવી તેની હાલત થઈ ગઈ, તેનું મુખ તેજ હીન અને ફીકું પડી ગયું, અને તમામ શરીર પીળું પડી ગયું. (સૂ. ૭)

‘इमं च णं’ ઈત્યાહિ

‘इमं च णं’ હવે એક સમયની વાત છે કે તે ‘भीमे कूडग्गाहे’ ભીમ કૂટગ્રાહ ‘जेणैव उप्पला कूडग्गाहिणी’ જ્યાં તે ઉત્પલા કૂટગ્રાહિણી હતી, ‘तेणैव उवागच्छद्’ ત્યાં આવ્યો, ‘उवागच्छित्ता ओहय जाव पासइ’ આવીને તેણે તે ઉત્પલાને આર્તધ્યાનમાં તન્મય બેઠી, ‘पासित्ता एवं वयासी’ બેઠને તે બેઠ્યો— ‘किण्णं तुमं देवाणुप्पिया ! ओहय जाव झियायसि’ હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે શા માટે ચિંતાતુર થઈને આર્તધ્યાન કરી નહ્યા છે? શું કારણ છે? ‘तए णं सा उप्पला भारिया भीमकूडग्गाहं एवं वयासी’ આ પ્રમાણે

પેતાના પતિના વચન સાંભળીને તે ઉત્પલા કૂટગ્રાહિણીએ કહ્યું ‘एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम तिहं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दोहले पाउग्भूए’ દેવાનુપ્રિય ! સાંભળો મારી ચિંતાનું કારણ એ છે કે મારા ગર્ભને હાલમાં ત્રણ માસ પૂરા થઈ ગયા છે, તેથી મને આ પ્રકારનો એક દોહલો ઉત્પન્ન થયો કે— ‘घण्णा णं ष जाओ णं बहूणं गोरूवाणं ऊहेहि य जाव लावणिएहि य सुरं चढ आसाएमाणीओ ष दोहलं विणेंति’ તે માતાને ધન્ય છે ૪, જે અનેક ગોરૂપ બાનવરોના પકાવેલા, તળેલાં ભુંબેલા અને મીઠું—મરચાં વગેરે મશાલા નાખીને સારાં બનાવેલાં ઉધસ આદિ અવયવોના માંસને અનેક પ્રકારની મદિરા સાથે ખાય છે, ખીબને પણ ખવરાવે છે અને વહેંચે છે, અને એ પ્રમાણે પેતાના ગભના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલ દોહલાની પૂર્તિ કરે છે. ‘तए णं अहं देवाणुप्पिया! तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि जाव झियामि’ મને પણ મારા દોહલાની એ પ્રમાણેનાં સાધનોદ્વારા પૂર્તિ કરવાનો વિચાર ઉત્પન્ન થયો છે, પરંતુ તે વિચાર પૂરો થતો નથી, ‘क्या उपायथी तेनी पूर्ति थछ छे?, आज विचारमां हुं तन्मय अनी गअेढी धुं. અને તેજ મારા આર્તધ્યાનનું કારણ છે. ‘तए णं से भीमकूडग्गाहे उप्पलं भारियं एवं वयासी’ આ પ્રમાણે તેની વાત સાંભળીને તે ભીમકૂટગ્રાહે તેને કહ્યું કે— ‘मा णं तुमं देवाणुप्पिया! ओहय० झियाहि, હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે ચિંતા કરશો નહિ અને આર્તધ્યાન પણ કરશો નહિ ‘अहं णं तहा करिस्सामि जहा णं तव दोहलस्स संपत्ती भविस्सइ’ હું હમણાંજ એવા પ્રકારનો ઉપાય કરીશ કે જેના વડે કરીને તમારા એ દોહલની રૂઢી રીતે પૂર્તિ થઈ જશે, ‘ताहिं इहाहिं कंताहिं जाव समासासेइ’ આ પ્રમાણે

ભીમકૂટઆહ છે તે પોતાની પત્નીને આવા ઇષ્ટ અને કાન્ત વચનોથી આધાસન આપ્યું.
ભાવાર્થ—એક સમયની વાત છે કે:— ભીમકૂટઆહ જ્યાં તેની ભાર્યા ઉપલા બેઠી હતી ત્યાં ગયો, જતાંની સાથે જ તેણે તેની આકૃતિ જોઈ, જોઈને જોલ્યો કે—હે દેવાનુપ્રિયે! આ શું વાત છે કે તમે આજે બહુ જ ચિન્તાતુર અને વિવર્ણવદન (તેજ હીન મુખવાળી) દેખાઓ છો? તેનું કારણ મનં જલ્દી કહો? પતિનાં આ પ્રકારનાં વચન સાંભળીને તે બેઠી કે—હે નાથ? હાલ મારા ગર્ભના ૩ માસ પૂરા થઈ ચુક્યા છે, આ સમયે મને આ પ્રકારનો એક દોહલો ઉત્પન્ન થયો છે કે:— ધન્ય છે તે માતાઓ જે ગો આદિ જ્ઞાનવરોના પકાવેલા—તળેલા ઉપસ આદિ અવયવોના માંસનો અનેક પ્રકારની મદિરાની સાથે ઉપભોગ કરતી થકી પોતાના દોહલાની પૂર્તિ કરે છે. હું પણ એ પ્રમાણે કહું, પણ હું લાચર છું. નાથ! શું કહું! આજ સુધી મારો એ મનોરથ સફળ થયો નથી, તેથી હું પોતાને ભાગ્યશાસ્ત્રી માનતી નથી, અને એજ મારી તે ચિંતા અને આર્ત્તધ્યાનનું કારણ છે. આ પ્રમાણે તેનો અભિપ્રાય જાણીને તે ભીમ કૂટઆહ પોતાની પત્નીની ચિન્તા—નિવારણ માટે કહ્યું—હે દેવાનુપ્રિયે! તમે ખેદ ન કરો—ખિન્ન ન થાઓ, હું એવા પ્રકારનો ઉપાય કરીશ કે જેથી તમારો એ દોહલ પૂર્ણ થયો. આ પ્રકારે ભીમકૂટઆહ પોતાની પત્નીને પ્રિયવચનો વડે સંતુષ્ટ કરી. (સૂ. ૮)

‘તણ જે સે’ ઇત્યાદિ.

‘તણ ણં સે મીમે કૂટગાહે’ તેને સમજાવી—બાધ આપીને પછી તે ભીમ કૂટઆહ ‘અદ્વરત્તકાલસમયંસિ’ અર્થ રાત્રિના સમયને વિષે ‘એમે’ એકલોજ— કોઈ ખીજા માણસની સહાયતા વિના જ ‘અવીણ’ ધર્મની ભાવનાથી રહિત ‘સણદ્ધ જાવ પહરણે સાઓ ગિહાઓ ગિગગચ્છઈ’ કવચ પહેરી હાથમાં ધનુષ લઈને પોત ના ઘરેથી નીકળ્યો, ‘ગિણગચ્છિતા હાત્થિણાઉરં મજ્જમજ્જેણં જેણેવ ગોમંહવે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ નીકલીને બરાબર હસ્તિનાપુર શહેરના મધ્ય—ભાગમાં થઈને જ્યાં તે ગોશાળા હતી ત્યાં પહોંચ્યો, ‘ઉવાગચ્છિત્તા વહૂણં ણયરગોરૂવાણં જાવ વસમાણં અપ્પેગઈયાણં જુહે છિંદઈ’ ત્યાં પહોંચીને તેણે ગાય આદિ પશુઓમાંથી કેટલીકના ઉવસને કાપ્યાં. ‘અપ્પેગઈયાણં કંવલણ છિંદઈ’ કેટલીના ગલકંબલ (ગજાના ભાગની ચામડી) ને કાપ્યા, અને ‘અપ્પેગઈયાણં અણમણાણં અંગોવંગાઈં વિયંમેઈ’ કોઈ—કોઈ પશુઓનાં જુદી જુદી જાતના અંગ અને ઉપાંગોને કાપ્યાં, આ પ્રમાણે ‘વિયંગિત્તા જેણેવ સણ ગિહે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ કાપીને તે જ્યાં પોતાનું ઘર હતું ત્યાં પાછો આવ્યો, અને

‘उवागच्छिता उप्पलाए कूडग्गाहिणीए उवणेइ’ आवीने तेणे कापेलां ज्ञानव-
 रानां समस्त अंग-उपांगो पोतानी स्त्रीने आप्यां ‘तए णं सा उप्पला तेहिं
 बहूहिं गोमंसेहिं सोल्लेहिं० सुरं च० ६ आसाएमाणी४ दोहलं विणेइ’ पछी ते
 उत्पला कूटआडिष्णीये पकावेला, भुंजेला, सेकेला, तणेला अने भीडुं-मर्युं आदि
 मसाला नाभीने स्वादिष्ट बनावेला गो आदिना उधस आदि अवयवोना मांसने
 अनेक प्रकारणी भदिरानी साथे जभीने पोताना दोहलाने पुरे कर्यो ‘तए णं सा
 उत्पला कू ग्गाहिणी’ आ प्रमाणे ते उत्पला कूटआडिष्णी ‘संपुण्णादोहला’
 तमाम रोहिद-धञ्छानी पूर्ति थवाथी, ‘संमाणिय दोहला’ वांछित पदार्थनी
 प्राप्तिथी ‘विच्छिण्ण दोहला’ धञ्छेदी वस्तुने लाल भणवथी अने ‘संपण्ण दोहला’
 धञ्छेदी वस्तुना लक्षण्यथी प्रसन्न थधने, ‘तं गवमं सुहं सुहेणं परिवहइ’ ते गर्भने
 सुअपूर्वक धारण्य करवा लागी.

लावार्थ—पत्नीने आश्वासन आपी अने समजवीने बीमकूटआडे तेना
 दोहदनी पूर्ति करवाने उपाय कर्यो. ते ते ज दिवसे अर्धरात्रीना समये घेरथी कवय
 अने अन्न-शक्ती सुसन्नजत थधने, धनुष-आण्य हाथमां लधने, अेकलोअ यादी
 नीकज्ये अने यादतां-यादतां ते गोशाणामां पडोअ्ये. त्यां जधने तेणे तमाम
 ज्ञानवरानां अंग-उपांगोने काप्यां. पछी ते पाछे तेज रात्रीमां पोताने घेर पडोअ्ये,
 अने आवीने तेणे लावेला तमाम पदार्थो पोतानी स्त्रीने आप्यां, तेणे ते पदार्थोने,
 सेकी, तणीने तेमां भीडुं मर्युं मसाला भेजवीने भदिरानी साथे आध-पीने पोताना
 दोहदनी पूर्ति करी अने ते सुअपूर्वक गर्भ धारण्य करवा लागी. (सू. ६)

‘तए णं सा’ धत्यादि.

‘तए णं’ त्थार पछी ‘सा उप्पला कूडग्गाहिणी’ ते उत्पला कूटआडि-
 ण्णीये ‘अण्णया कयाइं’ कोअ अेक समय ‘णवण्हं मासाणं’ नव मास ‘बहु-
 पडिपुण्णाणं’ पुरां थतां ‘दारगं पयाया’ पुत्रने जन्म आप्ये. ‘तए णं तेणं
 दारणं जायमेत्तेणं चैव महयार सद्धेणं विघुट्ठे’ उत्पन्न थतांज ते आणके
 अडुअ जेर शोरना शण्होथी शेवा अने राठ पाठवाने प्रारंभ कर्यो. ‘विस्सरे
 आरसिण्’ शेवा अने यीसो पाठवाने तेने अे शण्ह अडुअ कर्णुकट्टु હતો.

‘ તણ ણં તસ્સ દારગસ્સ આરોયસહં સોચ્ચા ણિસમ્મ હત્થિણાઠરે ણયરે વહવે ણયરગોરૂવા જાવ વમમા ય મીયાઠ સવ્વઔ સમંતા વિપ્પલાહ્યા ’ તે બાળકનાં આ રૂદ્ધ (રોવા અને ચીસો) ના શબ્દને સાંભળીને અને “આ મહાઅપ્રિય છે” એવું વિચારીને હસ્તિનાપુર નગરના ગાય આદિથી લઈને સાંઠ સુધીનાં તમામ પશુઓ, ‘કેઈ અમારા પ્રાણોનો નાશ કરનારો જીવ આવ્યો છે’-આ ખ્યાલથી ભયભીત થઈ ગયાં, તે સૌના હૃદય કંપવા લાગ્યાં, અને હૃદય કંપવાથી જ્યારે તેનાં તમામ શરીરમાં કંપારી વધી ગઈ ત્યારે તે બિચારાં તમામ જ્યાં-ત્યાં દિશા-વિદિશાઓમાં ભાગી ગયાં. ‘ તણ ણં તસ્સ દારગસ્સ અમ્માપિયરો ઇમેયારૂવં ણામધેજ્ઞં કંતિ ’ આ પ્રકારની પરિસ્થિતિ જોઈને તે બાળકના માતા-પિતાએ તે ખ્યાલથી તેનું નામ આહું રાખ્યું કે-‘જમ્હા ણં અમ્હં- ઇમેણં દારણં જાયમેત્તેણં વેવ મહયાર સદ્દેણં વિષુટ્ઠે, વિસ્સરે આરસિણ, જ્યારે તે બાળક ઉત્પન્ન થયો ત્યારે બહુજ નેર-શોરથી રોયો અને ચીસો પાડી. ત્યારે તે શબ્દ બહુજ કર્ણકટુ હતો. ‘તણ ણં ણયસસ દારગસ્સ આરસિયસહં સોચ્ચા ણિસમ્મ હત્થિણાઠરે ણયરે વહવે ગોરૂવા જાવ મીયાઠ સવ્વઔ સમંતા વિપ્પલાહ્યા ’ તે સાંભળીને હસ્તિનાપુર નગરમાં અનેક ગો-આદિ પશુઓનાં હૃદયમાં ત્રાસ ઉત્પન્ન થયો. ‘ તમ્હા હોઠ ણં અમ્હં દારણ ગોત્તાસે ણામેણં આ કારણથી અમારા આ પુત્રનું નામ ગોત્રાસ થાએ, અર્થાત્ એનું નામ ગોત્રાસ રાખ્યું. ‘ તણ ણં સે ગોત્તાસે દારણ ઉમ્મુકવાલભાવે જાવ જાણ યાવિ હોત્થા ’ આ ગોત્રાસ હવે કુમશઃ પોતાની બાલ્યાવસ્થા મૂકીને તરુણ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો. ભાવાર્થ— ગર્ભ બરાબર જ્યારે નવ માંસનો થઈ ગયો ત્યારે ઉત્પલાને એક

પુત્ર થયો, તે ઉત્પન્ન થતાંજ તેણે બહુજ ભૂંડી રીતે રોવા અને ચીસો પાડવાનું શરૂ કર્યું, તેનો તે શબ્દ લોકોના કાનને ઘણોજ કડવો લાગ્યો, એટલે સુધી-કે ગૌ-ગાય આદિ પશુ પણ ત્રાસ પામી ગયાં, તે સૌ પોત-પોતાના સ્થાનથી જ્યાં-ત્યાં ભાગવા લાગ્યાં, માતા-પિતાએ જ્યારે આ પ્રમાણેની પરિસ્થિતિ-હાલત જોઈ ત્યારે ગાય આદિ પશુઓને આ બાળકના વિરમ્મ શબ્દથી ત્રાસ થવાના કારણે તેણે એ બાળકનું નામ ‘ગોત્રાસ’ રાખ્યું. તે ગોત્રાસ નામથી જનતામાં પ્રસિદ્ધ થઈ ગયો, અને તે ગોત્રાસ કુમે-કંમે વધતો તરુણાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો. (સૂ. ૧૦)

‘ તણ ણં સે મીમે ’ ઇત્યાદિ.

‘ તણ ણં ’ તે પછી ‘ સે મીમે કૂહમ્માહે ’ તે ભીમકૂટગ્રાહ ‘ અણયા

કયાઈ' કોઈ એક સમયે 'કાલધમ્મુગા સંજુત્તે' કાલ ધર્મને પામ્યો-મરણ પામ્યો. 'તણ્ ણં સે ગોત્તાસે દારણ' પિતાનું મૃત્યુ થયા પછી ગોત્રાસ દારકે, 'બહુણા મિત્તણાઈણિયગસયણસંબંધિપરિજણેણં સર્દિ સંપરિવુદ્ધે' અનેક મિત્ર, જ્ઞાતિજનોની સાથે પોતાના સ્વજન, સંબંધી પરિજનોની સાથે મહીને 'રોયમાણે' રડતો થકો, કંદમાણે આર્કંદન કરતો થકો, અનં 'વિલ્લવમાણે'વિલાપકરતો થકો, મીમસસ કૂડગ્ગાહસસ ણીહરણં કરેઈ' ભીમકૂટઆહની શ્મશાનયાત્રા કાઢી. 'કરિત્તા બહૂઈં લોઙ્ગમયકિચ્ચાઈ કરેઈ' અગ્નિસંસ્કાર કરી રહ્યા પછી ગોત્રાસ દારકે પિતાની ધીજી પણ લૌકિક ક્રિયા કરી.

તણ્ ણં સે સુણંદે રાયા ગોત્તાસં દારણં અણ્ણયા કયાઈં સયમેવ કુડગ્ગાહત્તાણ ઠવેઈ' મરણક્રિયા કરી રહ્યા પછી જ્યારે અવકાશ મળ્યો ત્યાર પછી તે ગોત્રાસ દારકને, કોઈ એક સમય સુનદ નરેયે તેના પિતાના સ્થાનપર એટલે કે કૂટઆહના પદ પર સ્થાપિત કર્યા 'તણ્ ણં સે ગોત્તાસે કૂડગ્ગાહે જાણ યાવિ હોત્થા' હવે તે ગોત્રાસ 'કૂટઆહ' આ નામથી જનતામાં પ્રસિદ્ધ પણ થઈ ગયો, 'અહમ્મિણ જાવ દુપ્પહિયાણંદે' તે મહા અધર્મી અને દુષ્પ્રત્યાનંદી બહુ જ મુકેશ્લીથી આનંદ પામવાવાળો હતો.

ભાવાર્થ-ગોત્રાસ જ્યારે તરૂણ થયો તે પછી તેનો પિતા ભીમકૂટઆહ કાળને કોળીએ થઈ ગયો મૃત્યુ પામ્યો. ગોત્રાસે મિત્ર, જ્ઞાતિજનોની સાથે મળીને પિતાની શ્મશાનયાત્રા કાઢી દાહસંસ્કાર કરી પછી તે મરણ સંબંધી ધીજી પણ લૌકિક ક્રિયા કરી. જ્યારે તે સર્વ પ્રકારથી નિશ્ચિંત થઈ ગયો ત્યારે તે ગામના રાજાએ તેને તેના પિતાના પદ પર નિયુક્ત કરી દીધો. તે પણ પોતાના પિતાના સ્થાન પર બેસતાં જ તેના પિતા જેવો કૂટઆહ બની ગયો. જેવો પિતા અધર્મી અને દુષ્પ્રત્યાનંદી હતો, બસ તેવી જ રીતે આ પણ તેની પ્રતિચ્છાયાની માફક લોકોની દૃષ્ટિમાં આવી ગયો, અર્થાત્ ધીજી ભીમ કૂટઆહ હોય તેમ લોકોમાં દેખાવા લાગ્યો. (સુ૦૧૧)

'તણ્ ણં સે ગોત્તાસે' ઇત્યાદિ.

'તણ્ ણં' તે પછી 'સે ગોત્તાસે દારણ' તે ગોત્રાસ દારક જે કૂટઆહ પણાથી પ્રસિદ્ધ થયો હતો, 'કલ્લાકલિલ' પ્રતિદિન 'અદ્ધરત્તકાલસમયંસિ' અર્ધરાત્રિના સમયે ઉઠીને 'ણે' એકલોજ-ધીજી કોઈ માણસની સહાયતા વિનાજ

‘ અવીષ ’ ધર્મની ભાવનાથી રહિત ‘ સળ્ણદ્વલ્લકવણ જાવ ગહિયાઉહપહરણે ’ કવચ પહેરીને અને આયુધ-હથિયારને લઈને ‘ સાઓ ગિહાઓ ’ પોતાના ઘેરથી ‘ ગિજ્જાઈ ’ નિકળતો. ‘ ગિજ્જિત્તા જેણેવ ગોમંડવે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ ’ અને નીકળીને જ્યાં તે ગોશાળા હતી ત્યાં જતો. ‘ ઉવાગચ્છિત્તા વહૂણં ણયરગોરૂવાણં સળાહાણ ય જાવ વિયંમેઈ ’ જઈને તે ત્યાંનાં સનાથ અને અનાથ અનેક ગાય આદિ સમસ્ત પશુઓના અંગ-ઉપાંગોને કાપતો હતો. ‘ વિયંગિત્તા જેણેવ સળ ગિહે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ ’ કાપીને પછી તે પાછો પોતાના ઘેર આવતો હતો. ‘ તણ ણં સે ગોત્તાસે કૂડગ્ગાહે તેહિં વહૂહિં ગોમંસેહિં સોલ્લેહિં સુરં ચદ આસાણ-માણેષ વિહરઈ ’ પછી તે ગોત્રાસ કૂટગ્રાહ તે નાના પ્રકારના ગોમાંસની સાથે-સાથે જે પકવેલા, સેકેલા, તળેલાં થયા કરતાં હતાં, અનેક પ્રકારની મદિરાનું આસ્વાદન-વિસ્વાદન આદિ કરીને પોતાનો સમય પૂરો કરવા લાગ્યો.

ભાવાર્થ—ગોત્રાસમાં માતાના દોહદહની પૂર્તના સંસ્કાર હાલમાં જાગી ઉઠ્યા જ્યારે તે પોતાના પિતાના સ્થાન-પદ પર આરૂઠ થયો ત્યારે તે સંસ્કાર જાગૃત થવાથી તે ગોત્રાસ-પ્રતિદિન અર્ધરાત્રિના સમયે એકલો ઉઠીને અને નિર્ભય થઈને કવચ આદિથી સજ્જ થઈ અસ્ત્ર-શસ્ત્ર લઈને ઘેરથી નીકળીને તે ગોશાળામાં જતો, જ્યાં પ્રથમ તેના પિતા ગયા હતા; ત્યાં જઈને તે ત્યાંના પશુઓનાં અંગ-ઉપાંગોને કાપીને છાનો-માનો પોતાને ઘેર લઈ આવતો. અને તે ગાય આદિ પશુઓનાં પકવેલાં માંસની સાથે જુદા-જુદા પ્રકારની મદિરાનું સેવન કરતો હતો અને ખીજાને પણ આપતો હતો. આવા પ્રકારની ઘાતકી ક્રિયાઓ કરીને ગોત્રાસ પોતાનો સમય પૂરો કરવા લાગ્યો, (સૂ. ૧૨)

‘ તણ ણં સે ગોત્તાસે ’ ઇત્યાદિ.

‘ તણ ણં ’ આ પ્રમાણે ‘ સે ગોત્તાસે કૂડગ્ગાહે ’ તે ગોત્રાસ કૂટગ્રાહ, ‘ ઇયકમ્મે ’ કે જેનું ગાય આદિની હિંસા અને મદ્યપાન આદિ ક્રિયા કરવી એજ એકમાત્ર કર્તવ્ય હતું; ‘ ઇયણ્ણહાણે ’ ક્રિયાઓ કરવામાં જે રાત્રિ-દિવસ તૈયાર રહેતો હતો, ‘ ઇયવિજ્જે ’ એજ જેના જીવનની એક વિદ્યા હતી. અને ‘ ઇયસમાયારે ’ તે ગાય આદિ પશુઓની હિંસા કરવી અને મદિરા પાનના નશામાં ચકચૂર રહેવું એજ જેનું એક આચરણ હતું; ‘ સુવહું પાવકમ્મં સમજ્જિગિત્તા ’ અનેકવિધ પાપ-કર્મોનું ઉપાર્જન (કમાણી) કરીને ‘ પંચવાસસયાઈ પરમાડં પાલ્લજ્જિત્તા ’ ૫૦૦ પાંચસો

वर्षानी पोतानी उत्कृष्ट आयुष्य भोगवीने ‘ अट्टदुहट्टोवगए कालमासे कालं किच्चा ’
 भरणु समये आर्त्तध्यानथी भरणु पामीने. ‘ दोच्चाए पुढवीए उक्कोमं तिसागरो-
 वमट्टिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे ’ भील पृथ्वीमां न्यां उत्कृष्ट त्रलु
 सागरनी स्थिति छे अेवा नरकमां नारकीनी पर्यायथी उत्पन्न थये. ‘ तए णं सा
 विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स सुभदा भारिया जाइण्णिदुया यावि होत्था ’
 विजयभित्र सार्थवाहनी लार्या सुलद्रा सार्थवाही हती. जे नतिनिंदुका हती, अेट्ठे के
 ‘ जाया जाया दारगा विणिहायमावज्जंति ’ तेने न्यां-आणक थतां न मृत्यु
 पाभता हता.

लावार्थ—गोत्रासे पोतानी ५०० पांचसे वर्षानी आयुष्यने समस्त समय
 गाय आदि पशुओनी हिंसा करवाभां अने भांसमहिरा भावा-पीवाभां नाश कर्ये
 हतो. तेना इलस्वइप अशुभतम कर्मेनि अंध करीने तेने न्यारे भरणुने समय
 आये तारे ते आर्त्तध्यान करतां भरणु पार्ये. तेथी भील पृथ्वीना उत्कृष्ट त्रलु
 सागरैपमनी स्थितिवाणा नरकमां नारकी लवनी पर्यायथी उत्पन्न थये. विजयभित्र
 सार्थवाहनी लार्यानुं नाम सुलद्रा हतुं, जे नतिनिंदुका हती, अेट्ठे ते कारणुथी
 तेनां आणके नभतां न भरणु पाभतां हतां. (सू. १३)

‘ तए णं से ’ धत्यादि.

‘ तए णं ’ ‘से गोत्रासे कूडगाहे ’ते गोत्रास कूटआहने लव ‘दोच्चाओ’
 पुढवीओ’ ते भील पृथ्वीथी ‘अणंतरं उव्वट्टित्ता’ नीकलीने सीधे ‘इहेव वाणिय-
 गगामे णयरे’ आ वाञ्छिअम नगरमां ‘विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स’ विजयभित्र
 सार्थवाहनी सुभदाए ‘सत्थवाहीए कुच्छिसि सुलद्रा नामनी लार्यानी कुंभमां
 ‘ पुत्ताए उववण्णे ’ पुत्रइपे उत्पन्न थये. ‘ तए णं सा सुभदा सत्थवाही
 अणया कयाइं णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दारयं पयाया ’ सुलद्राने केअ

એક સમય જ્યારે ગર્ભનાં નવ માસ બરાબર પૂરા થઈ ગયા ત્યારે તેણે પુત્રને જન્મ આપ્યો. ‘તए णं सा सुभद्रा सत्यवाही तं दारगं जायमेयं चेव एगंते उक्कु-
 रुडियाए उज्झावेइ’ પુત્રનો જન્મ થતાંજ સુભદ્રા સાર્થવાહીએ જાતિનિન્દુક દોષની નિવૃત્તિ માટે એકાન્તમાં ઉકરડી પર જ્યાં કચરાના પુજ-ઠગલા હતાં ત્યાં નખાવી દીધો. ‘उज्झावित्ता दोच्चंषि गिण्हावेइ’ નખાવ્યા પછી બીજીજ ક્ષણે ત્યાંથી ઉઠાવી લેવરાવ્યો. ગિણ્હાવિત્તા આણુપુવ્વેણ સારક્ખેમાણી સંગોવેમાણી સંવડ્ઢેइ’ લેવરાવીને તેણે તે પુત્રનું સારી રીતે લાલન પાલન કરવાનું શરૂ કર્યું, તે હંમેશાં તેને વસ્ત્રથી ઢાંકી રાખતી અને ભોંયરામાં તેને લઈને બેઠી રહેતી. બાળક પણ ક્રમે-ક્રમે મોટો થવા લાગ્યો. ‘तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो ठिड्वडियं च चंदसूरपासणियं च जागरियं च महया इड्डिसक्कारसमुदएण करेति’ ત્યાર પછી તે બાળકના માતાપિતા સુભદ્રા-સાર્થવાહી અને વિજયમિત્ર સાર્થવાહે કુલકર્મથી થતી આવની વધામણીરૂપ પુત્રજન્મોત્સવ, ત્રીજે દિવસે થતો ચંદ્રસૂય દર્શનરૂપ ઉત્સવ, અને છઠ્ઠી રાતના બગરણુ કરવા રૂપ ઉત્સવ, પોતાના સ્વજન સંબંધીએના સત્કાર સાથે ઘણાજ ઠઠમાઠથી કર્યા. ‘तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो एकका-
 रसमे दिवसे णिव्वत्ते संपत्ते वारसाहे’ પછી જ્યારે તે બાળકના જન્મના ૧૧ અગિયાર દિવસ સારી રીતે નીકળી ગયા અને બારમા દિવસનો જ્યારે પ્રારંભ થયો ત્યારે માતાપિતાએ ‘इमेयारूवे’ આમ ‘गोणं गुणनिष्फणं’ તેના ગુણ પ્રમાણે ‘नामधिज्जं करेति’ તેનું નામ રાખ્યું કે-‘जम्हा णं अम्हे इमे दारए जायमेत्तए चेव एगंते उक्कु-
 रुडियाए उज्झिए’ અમારો આ દારક-બાલક ઉત્પન્ન થતાં જ એકાન્ત સ્થાનરૂપ ઉકરડામાં છોડવામાં આવ્યો હતો. ‘तम्हा णं’ તેથી ‘होउ अम्हं दारए उज्झिए’ અમારા બાળકનું નામ “ઉજ્જિત” એવું થાય.

ભાવાર્થ—ગોત્રાસનો જીવ નારકીય વિવિધ યાતનાઓને ભોગવીને જ્યારે ત્યાંની સ્થિતિ પૂરી કરીને ત્યાંથી નીકળ્યો ત્યારે આજ સુભદ્રા સાર્થવાહીના ગર્ભમાં પુત્રરૂપથી આવ્યો, આતો જાતિનિન્દુકા હતી, એટલે તેના પુત્રો ઉત્પન્ન થતાં જ મરી જતા હતા; માટે આ પુત્રને જન્મતાંજ તેણે તે બાળકને તુરંતજ કોઈ એક ઉકરડામાં નખાવી આપ્યો કે જેથી તેનાં જાતિનિન્દુક દોષની નિવૃત્તિ થઈ જાય. ઉકરડામાં નખાવ્યા પછી બીજીજ ક્ષણે તેણે તે બાળકને ત્યાંથી પાછો ઉઠાવી લેવરાવ્યો, અને બાળકનું પાલન-પોષણ થવા લાગ્યું, સુભદ્રા તેને બહાર કાઢતી નહિ, અને ઉધારો પણ રાખતી નહિ. ભોંયરામાં કપડાંથી ઢાંકીને રાખતી. આ પ્રમાણે સમય જતાં બાળક ક્રમે-ક્રમે વધવા લાગ્યો. માતાપિતાએ કુળક્રમાગત પુત્રજન્મસંબંધી વધામણીરૂપ ઉત્સવ ઠઠમાઠથી કર્યા જ્યારે બાળક અગિયાર ૧૧ દિવસનો થઈ ગયો, અને બારમા (૧૨) દિવસનો પ્રારંભ થયો ત્યારે માતા-પિતાએ મળીને પરસ્પર સલાહ કરીને

તેનું નામ 'ઉલ્લઝત' રાખ્યું, આ નામ એટલા માટે રાખ્યું હતું કે તે ઉત્પન્ન થતાંની સાથે ઉકરડામાં મૂકવામાં આવ્યો હતો, તેથી આ નામ શુભ નિષ્પન્ન શુભાનુસાર થયું. (સૂ. ૧૪)

‘તણ ણં સે ઉલ્લઝણં’ ઇત્યાદિ

‘તણ ણં’ પછી ‘સે ઉલ્લઝણ દારણ’ આ ઉલ્લઝત બાળક ‘પંચધાર્પરિ-ગ્રહિણ’ પાંચ ધાયમાતાઓની દેખરેખમાં સુરક્ષિત રહેવા લાગ્યો ‘તં જહા’ પાંચ ધાયમાતાઓના નામ આ પ્રમાણે છે—‘સ્વીરધાર્પ’ ક્ષીરધારી ‘મજ્જણધાર્પ’ મજ્જનધાઈ ‘મંડળધાર્પ’ મંડળધાઈ ‘કીલાવણ ધાર્પ’ કીડાપનધાઈ અને ‘અંકધાર્પ’ અંકધાઈ ‘જહા દ્વપણ્ણે’ જે પ્રમાણે દ્વપ્રતિજ્ઞનું પાંચ ધ ઇઓએ અને અનેક દાસીઓએ ક્ષીરપાન (દૂધપાતું) મજ્જન-સ્નાન, મંડળ-શબ્દગાર અને કીડાપન-રમાડવું આદિ વડે રક્ષણ અને પરિવર્ધન કર્યું તે પ્રમાણે આગળ કહેલી ધાયમાતાઓએ ‘જાવ’ યાવત ત્યાં સુધી કે બીજી પણ અનેક કુખ્જ-કુખડી આદિ દાસીઓના સમૂને પણ સુંદર મહેલમાં રાખીને આ ઉલ્લઝત દારકનું રક્ષણ અને પરિવર્ધન કર્યું, ‘ણિવ્વાયણિવ્વાગ્રાયગિરિકંદરમહ્ણીણેવ ચંપગપાયવે સુહંસુહેણં વહ્ણે’ જે પ્રમાણે પર્વતની શુક્રામાં રહેલ ચંપાનું ઝાડ, વાયુના ઉપદ્રવથી અને જંગલી જાનવરોના પ્રહારથી રહિત બની આનંદથી વધે છે. તે પ્રમાણે તે પાંચ ધાયમાતા આદિની દેખ-રેખમાં રહીને આ ઉલ્લઝત બાળક પણ આનંદપૂર્વક વધવા લાગ્યો.

લાવાર્થ—ઉલ્લઝત બાળકે સાર્થવાહના ઘેર જન્મ લીધો તેથી તેની રક્ષા અને

પાલન માટે જુદાં-જુદાં કામે કરનારી પાંચ ધાયેને રાખવામાં આવી, તેમાં એક બાળકને દૂધ પાતી, બીજી સ્નાન કરાવતી, ત્રીજી ભોજન કરાવતી, ચોથી મંડિત કરતી, અને પાંચમી પોતાના ખોળામાં બેસાડીને લાલન-પાલન કરતી. આ પ્રમાણે દ્વપ્રતિજ્ઞની પ્રમાણે ઉલ્લઝત બાલકનું લાલન-પાલન ભારે આનંદથી અને ઠાઠ-માઠથી થવા લાગ્યું. પર્વતની શુક્રામાં રહેલું ચંપાનું ઝાડ જેવી રીતે ઉપદ્રવ રહિત રહીને વધે છે, તે પ્રમાણે ઉલ્લઝત બાળક પણ નિવિધન પણ વધવા લાગ્યો. (સૂ. ૧૫)

‘તણ ણં સે’ ઇત્યાદિ

‘તણ ણં’ તે પછી ‘સે વિજયમિત્તે સત્થવાહે’ તે વિજયમિત્ર સાર્થવાહ

‘અણ્ણયા કપાઈ’ કેમ એક સમયે ‘ગણિમં ચ ધરિમં ચ મેઝજં ચ પરચ્છેજ્જં ચ ચઉવ્વિહં મંહગં ગહાય’ ગણિમ-ગણીને જે વેચવામાં આવે છે તે નારાયેલ આદિ, ધરિમ-તોળીને જે વેચવામાં આવે છે એવા ચાવલ ચોખા ધાન્ય આદિ, મેય-માપ કરીને વેચાય છે એવા કપડાં આદિ, અને પરિચ્છેદ્ધ જેની પરીક્ષા કરીને વેચાય છે એવા રત્ન આદિ એવી ચાર પ્રકારની વેચાણ કરવા યોગ્ય વસ્તુઓ ભરીને. ‘લવણસમુદ્દે પોયવહણેણં ઉવગણ’ વહાણ દ્વારા લવણ સમુદ્રમાં પ્રવેશ કર્યો. ‘તણ ણં સે વિજયમિત્તે તત્થ લવણસમુદ્દે પોયવિવત્તીણ નિવ્વુહ્મંહસારે અત્તાણે અસરણે કાલધમ્મુણા સંજુત્તે’ જ્યારે તેનું વહાણ આગળ વધી રહ્યું હતું ત્યારે સમુદ્રના ભારે ઊંચત તરંગોથી અથડાઈને ઉંધું પડી ગયું અને કુખી ગયું અને વહાણમાં

ભરેલી તમામ વસ્તુઓ પાણીમાં ડૂબી જતાં તે પણ અત્રાણ અને અશરણુ દશામાં આવી જતાં ત્યાં ડૂબીને મરણુ પામ્યો. 'તણ્ ણં તં વિજયમિત્તં સત્થવાહં જે જહા વહવે' ઈસર-તલવર-માડંબિય-કોહુંબિય-રૂમ્મ-સેટ્ટિ-સેનાવહ-સત્થવાહા લવણ-સમુદ્ધં પોયવિવત્તીણ નિવ્વુહ્મંડસારં કાલધમ્મુણા સંજુત્તં સુણેતિ' કેટલોક સમય ગયા પછી લવણ સમુદ્રમાં સકળ ભાંડસાર (મૂળ ધન) સહિત વિજયમિત્રના વહાણના ડુબવાના સમાચાર અને તેની સથે તે વિજયમિત્રના મરણના સમાચાર પણ ન્યારે ઈશ્વર, તલવર, માડમ્મિક, કૌટુમ્મિક, શેઠ, સેનાપતિ અને સાર્થવાહોએ સાંભળ્યા 'તે તહા હત્થણિક્ખેવં ચ બાહિરમંડસારં ચ ગહાય ઇગંતં અવકમંતિ' ત્યારે તરતજ તે ઈશ્વર, તલવર આદિ સૌ કે જેમની પાસે સાર્થવાહના હસ્તનિક્ષેપ-સાક્ષી (વના આપેલું) ધન-હતું, અને જેમની પાસે તેનો બાહ્ય ભાંડસાર-ખીજના સાક્ષીમાં આપેલું ધન હતું, તે લઇને ત્યાંથી બહાર ખીજ સ્થળે ચાલ્યા ગયા.

ભાવાર્થ—એક સમયની વાત છે કે-વિજયમિત્ર સાર્થવાહ ખીજ દેશમાં વેપાર કરવા માટે વેચાણ કરવા યોગ્ય તમામ વસ્તુઓનું વહાણ ભરીને લવણસમુદ્રમાં થઇને જતો હતો, એવામાં સમુદ્રના ભારે તરંગોએ વહાણને ઉંધું નાખી દીધું, ઉંધું પડતાંજ તમામ સામાનસહિત વહાણ ડૂબી ગયું, વિજયમિત્રને પણ બચવાનો કોઇ ઉપાય નહિ રહેવાથી ત્યાં તે પણ ડૂબીને મરી ગયો. ન્યારે આ સમાચાર નગરના લોકોના બાણવામાં આવ્યા ત્યારે, જેની પાસે તેની થાપણ હતી તે તમામ મોટા મહાજન પણ વાણિજ્યમાંને છોડી, તેની જગ્યાએ જઈ પહોંચ્યા, કે ન્યાં તેનો પત્તો લાગવો પણ મુશ્કેલ થઇ પડે. (સૂ. ૧૬)

'તણ્ ણં સે' ઇત્યાદિ.

'તણ્ ણં' આ ઘટના બની ગયા પછી 'સા સુમદ્દા સત્થવાહી' તે સુભદ્રા સાર્થવાહીએ ન્યારે 'વિજયમિત્તં સત્થવાહં' પોતાના પતિ વિજયમિત્ર સાર્થવાહનું 'લવણસમુદ્ધે પોયવિવત્તીણ નિવ્વુહ્મંડસારં' લવણ-સમુદ્રમાં વહાણ ઉંધું વળી ગયું છે અને વેપારમાં વેચાણ કરવા યોગ્ય તમામ વસ્તુઓ પણ ડૂબી ગઇ છે, 'કાલ-ધમ્મુણા સંજુત્તં' અને પોતે વિજયમિત્ર પણ કાલધર્મ પામી ગયા છે, આ વૃત્તાન્તને સાંભળ્યા ત્યારે 'સુણિત્તા' તે સાંભળતાંજ તે 'મહયા પડસોણં' પતિ-મરણના અસહ્ય શોકથી 'અપ્પુણ્ણા સમાણી' વ્યાકુળ થઇ ગઇ, અને 'પરસુનિયત્તા વિવ ચંપગલયા' તીક્ષ્ણ દ્રશી-કુહાડીથી કાપેલી ચંપાની વેલ સમાન 'ધસત્તિ ધરણી-તલંસિ' 'ધસ' આ શબ્દપૂર્વક ધડામ કરીને ભૂમિ પર 'સવ્વંગેહિં સંણિવહિયા' સર્વાંગોથી પછાડ બાઇને પડી ગઇ.

'તણ્ ણં' ત્યર પછી 'સા સુમદ્દા' તે સુભદ્રા 'મુહુત્તરેણ આસથા સમાણી' ન્યારે થોડી વાર પછી સચેત થઇ ત્યારે 'વહુહિં મિત્ત-જાવ-પરિવુડા રોયમાણી કંદમાણી વિલવમાણી વિજયમિત્તસ્મ સત્થવાહસ્સ' અનેક મિત્રાદિ સ્વજનેથી વીંટાઇને રૂદન કરતી-આંસૂ ટપકાવતી, આકંઠન કરતી-ઉંચા સ્વરથી રૂદન કરતી, ખુબ વધારે વિલાપ કરતી-આર્તસ્વરથી કડ્ડણ વચન બોલતી તેણે પોતાના પતિ વિજયમિત્ર સાર્થવાહની 'લોહ્યાઈં મયકિચ્ચાઈં કરેઈ' મૃત્યુ સમયની તમામ લોકિક

ક્રિયાઓ કરી. 'તए णं सा सुभदा अणया कया' लवणसमुद्रोत्तरणं च लच्छि-
 विणासं च पोयविणासं च पतिमरणं च अणुचितेमाणीर कालधम्मणा संजुत्ता'
 કોઈ એક સમયને વિષે તે સુભદ્રા સાર્થવાહી પણ પતિનુ લવણુ સમુદ્રમાં જવું, ત્યાં
 તેના વહાણુનું ડૂબવું, લક્ષ્મીનો નશ થવો અને પતિનું પણ મરણુ પામવું, આવી
 તમામ વાતોને વારંવાર સંભારી સંભારીને શોક કરતી-કરતી મરણુ પામી. 'તए णं
 णयरगुत्तिया सुभदं सत्यवाहिं कालगयं जाणित्ता उज्झिययं दारगं साओ गिहाओ
 णिच्छुमंति' નગરના રક્ષણુ કરનારાઓને જ્યારે 'સુભદ્રા પણુ મરણુ પામી છે' એવું
 બહુવામાં આવ્યું ત્યારે તેના પુત્ર ઉન્નિત બાળકને દુરાચારી થવાથી તેના પોતાના
 ઘરમાંથી કાઢી મૂક્યો, અને 'ણિच्छुमिन्ता तं गिहं अणस्स दलयंति' એને બહાર
 કાઢીને તેનું ઘર ખીબને સોંપી દીધું.

ભાવાર્થ—સુભદ્રા સાથવાહીએ જ્યારે પોતાના પતિનું વહાણુ લવણુસમુદ્રમાં
 ઉધું વળવાથી પતિનું મરણુ થયાનું સાંભળ્યું તો તે ખીચારી સાંભળતાંજ મૂર્છા ખાઈને ઘડામ
 કરાને એકદમ જમીન પર ઢળી પડી. થોડા સમય પછી સચેત થતાં પછી ફરીથી તે
 કરુણુ સ્વરથી રડવા અને વિલાપ કરવા લાગી, અને પોતાના સંબંધીજનો સહિત
 મરણુના સમયે કરવા યોગ્ય-તમામ લોકક ક્રિયાઓ કરી. હવે તે સાર્થવાહી રાત્રિ-દિવસ
 પતિશોકથી વ્યાકુળ તથા લક્ષ્મીના નાશથી ચિન્તાતુર રહેવા લાગી, ચિન્તા કરતી-
 કરતીજ તે પણુ દુઃખમાં ને દુઃખમાં એક દિવસ મૃત્યુ પામી. હવે ઉન્નિત દારકને
 સંસારમાં સ્વજન-પોતાના તરીકે કોઈ ન રહ્યું, અને નિઃસહાય બની ગયો, રાત્રિના
 કર્મચારીઓએ તેને દુરાચારી સમજી તેના ઘરમાંથી તેને બહાર કાઢી મૂક્યો, અને તેનું
 ઘર ખીબને સોંપી દીધું. (સૂ ૧૭)

'તए णं से' ઇત્યાદિ.

'તए णं' તે પછી 'સે ઉજ્જયદારए' તે ઉન્નિત દારક 'સયાઓ
 ગિહાઓ' પોતાના ઘરમાંથી ણિच्छूढे समाणे' કાઢી મૂકાયેલો. 'વાણિયગામે
 णयर सिंघाडग-जाव-पहेसु' તે વાણિજ્યામ નગરમાં શૃંગાટક (ત્રિકોણુ) આદિ
 માર્ગો પર થઈને નગરની તમામ નાની-મોટી ગલીઓમાં 'જૂયસલएसु वेसियाघरएसु'
 તથા બુગાર ખેલનારના અડામાં, વેશ્યાઓના વાડામાં, અને 'पाणागारेसु' દારૂના
 પીડાંઓમાં-મદિરા પીવાના સ્થાનોમાં 'सुहंसुहेणं' કોઈ પ્રકારના સંકેત વિના 'विहइर'
 ફરવા લાગ્યો. 'તए णं' તે કારણથી 'સે ઉજ્જયए' તે ઉન્નિત દારક 'अणोहट्टए'
 નિરંકુશ બની ગયો, અને ઈચ્છાનુસાર પ્રવૃત્તિ કરતા તેને કોઈ રોકવાવાળું નહિ હોવાથી

મરણ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરવા વાળો થઇ ગયો. ‘અળિવારણ’ ‘અરે ભાઈ! આ પ્રમાણે તમે ન કરો’ આવી સૂચના કે આજ્ઞા કરી શકનાર તેને કોઈ રહ્યું નહિ. ‘સચ્છંદમર્દ’ સ્વેચ્છાંદમતિ થઈ ગયો, ‘સદરૂપચારે’ સ્વેચ્છાનુસાર વર્તન કરવાવાળો થઈ ગયો, ‘મજ્જણસંગી’ મદ્યપાન, અને ‘ચોરજૂયવેસદારૂપસંગી’ ચોરી, બુગાર, વેશ્યા અને પરત્ની સેવન કરવામાં પણ ખૂબ હોશિયાર બની ગયો, સંસારમાં જેટલી-જેટલી ખરાબ ટેવ અને ભુડા કામ હોય છે, તે તમામનો તે દારક મુખ્ય સેવક ગણાતો હતો, ‘તણ ગં સે ઉજ્જિયણ દારણ અણયા કયાઈ કામજ્જયાણ મણિયાણ સદ્ધિ સંપલગ્ગે જાણ યાવિ હોત્થા’ કોઈ એક સમયની વાત છે કે ઉન્નિહત દારકનો મેલાપ ત્યાંની એક મહાન પ્રસિદ્ધ ગણાતિ ગણિકા કે જેનું નામ કામધ્વજા હતું તેની સાથે થઈ ગયો. ‘કામજ્જયાણ મણિયાણ સદ્ધિ ઉરાલાઈ માણુસસગાઈ મોગમોગાઈ સંજમાણે વિહરઈ’ પછી તે એ ગણિકા કામધ્વજા સાથે મનુષ્યસમ્બન્ધી વિવિધ ભોગો-કામસુખોને ભોગવવા લાગ્યો.

ભાવાર્થ—ઉન્નિહત દારક ઘેરથી નીકળતાંજ તુરતમાં સ્વેચ્છાચારી થઈ ગયો, શરમ અને ધર્મ તેણે અન્નેનો ત્યાગ કરી દીધો. જ્યાં ઇચ્છા થાય ત્યાં જવું મનમાં ખાવાની જે ઇચ્છા થાય તે પદાર્થ ખાવો અને દિવસ ભર ગાંડાની માફક ફરવું એજ બધી વાતોએ ઉન્નિહતના જીવનને ધૂળમાં મેળવી દીધું નગરની નાની મોટી એવી કોઈ પણ ગદ્દી ન હતી કે જે ઉન્નિહતને ન ભેઈ હોય, નગરનો કોઈ પણ ત્રિકોણ કે ચાર શેરી વાળો એવો રસ્તો ન હતો કે, જે રસ્તા પર ફરતા ઉન્નિહતને લોકોએ ન દેખ્યો હોય, તેની નજર બહાર ત્યાંના કોઈ પણ દાડૂપીકાં, વેશ્યાવાડા, બુગારખાનાં તેમજ પતન થવાના સ્થાન રહ્યા ન હતાં કે જ્યાં તે પહોંચ્યો ન હોય પતનના સર્વ ઠેકાણાં તે ફરી વળ્યો હતો, કારણ કે તેને શકનાર તો કોઈ હતુંજ નહિ. તેથી જે કાંઈ મનમાં ઇચ્છા થાય તે પ્રમાણે કામ કરતો હતો. આ પ્રમાણે સ્વેચ્છાચારી થવાના કારણે તેનું મહાન ભયંકર પતન થઈ ગયું. તે નગરીની એક વેશ્યા કે જેનું નામ કામધ્વજા હતું. તેની સાથે તે ફસાઈ ગયો તાત્પર્ય એ છે કે— એ સમયના દુરાચારી પુરુષોમાં આ અએસર બની ગયો અને સાત પ્રકારના દૂર્વ્યસનોનું સેવન કરવામાં વિશેષ હોશિયાર બની ગયો. તે સમયે કોઈ પણ એવું દુગચાર વાળું કર્મ ન હતું કે જેનાથી તે બચી ગયો હોય, જેનું સેવન ઉન્નિહતે ન કર્યું હોય અર્થાત્ ઉન્નિહત પાકો દુરાચારી બની ગયો. (સૂ૦ ૧૮)

‘ તણ ણં તસ્સ મિત્તસ્સ૦ ’ ઇત્યાદિ

‘ તણ ણં તસ્સ મિત્તસ્સ રણ્ણો ’ ત્યાર પછી તે મિત્ર રાજાની ‘ સિરીણ દેવીણ ’ મહારાણી શ્રીદેવીને ‘ અણયા કયાઈ ’ કોઈ એક સમય ‘ જોણીસૂલે પાઉબ્ભૂણ યાવિ હોત્થા ’ યોનિમાં શૂલ ઉત્પન્ન થયું, એ કારણથી તે ‘ ણો સંચાણ્ઠ મિત્તે રાયા સિરીણ દેવીણ સદ્દિં ઉરાલાઈ માણુસ્સગાઈ મોગમોગાઈ ઘુંજમાણે વિહરિત્તણ ’ મિત્ર રાજા શ્રી દેવીની સાથે ઉદાર, મનુષ્યસમ્બન્ધી કામલોગોને લોગવવા માટે સમર્થ થઈ શક્યો નહિ ‘ તણ ણં ’ તે કારણથી ‘ સે મિત્તે રાયા ’ તે મિત્ર રાજાએ ‘ અણયા કયાઈ ’ કોઈ એક સમય ‘ ઉજ્જિયયં દારયં કામજ્ઞયાણ ગણિયાણ ગિહાઓ ણિચ્છુમાવેઝ ’ ઉન્નિઝત દારકને કામધ્વજા વેશ્યાના ઘરથી બહાર કાઢી મૂકાવ્યો. ‘ ણિચ્છુમાવિત્તા કામજ્ઞયં ગણિયં અર્નિમતરયં ઠવેઝ ’ અને કઠાવીને તે કામધ્વજા વેશ્યાને પણ તેના મકાનની અંદરજ બંધ કરી દીધી. તથા “ તારે હવેથી બહાર જવું નહિ. ” એ પ્રમાણે તેને હુકમ કર્યો. ‘ ઠવિત્તા કામજ્ઞયાણ ગણિયાણ સદ્દિં ઉરાલાઈ જાવ વિહરઝ ’ મકાનમાંજ તેને રોકી રાખીને રાજા તે કામધ્વજા વેશ્યાની સાથે ઉદાર, મનુષ્યસમ્બન્ધી કામલોગોને લોગવવા લાગ્યો. ‘ તણ ણં સે ઉજ્જિણ દારણ કામજ્ઞયાણ ગણિયાણ અજ્ઞોવણે અણત્થ કત્થઝ સુઝં ચ રઝં ચ ધિઝં ચ અવિદમાણે ’ તે ઉન્નિઝત દારક કામધ્વજા વેશ્યામાં એટલો અધિક મૂર્ચિત ગૃહ્ણ અર્થાત્ પ્રેમપાશથી જકડાએલો હતો તથા એટલો બધો તેનામાં મગ્ન હતો કે:— જ્યારે તેને તે વેશ્યાથી બુદ્ધો કર્યો ત્યારે તેને કોઈ સ્થળે કોઈ પણ યાદ ન આવ્યું, તેમજ તેની કોઈ સાથે પ્રીતિ ન બંધાણી અને તેના ચિત્તમાં કોઈ પ્રકારની સ્થિરતા રહી નહિ. ‘ તચ્ચિત્તે તમ્મણે તલ્લેસે તદ્ઝ્ઞવસાણે તદ્ઢોવઉત્તે તયપ્પિયકરણે તવ્ભાવણામાવિણ ’ કેવલ કામધ્વજામાંજ તેનું મન લવલીન રહ્યું તેનામાં જ તેના આત્માની દુશ્ચિત્તવૃત્તિરૂપી પરિણુતિ બંધત રહી, તે એકનું જ રટણ તેનાં મનમાં સર્વદા સ્થિર રહ્યું, તેનામાંજ તે દારકની તમામ ઇન્દ્રિયોનો વ્યાપાર અર્પિત રહ્યો, અને તેની ચિન્તામાંજ તે સદા નિમગ્ન રહેતો. તથા ‘ કામજ્ઞયાણ ગણિયાણ ’ તે કામધ્વજા વેશ્યાને મળવા માટે ‘ વહૂણિ અંતરાણિ ય ’ અનેક અવસરો (તક) ની— ‘ રાજા તેની પાસેથી ક્યારે નીકળે અને હું ક્યારે તેના પાસે (વેશ્યા પાસે) બાઉ ’ આ પ્રકારની તકની ‘ છિદ્ધાણિ ય ’ છિદ્રોની— ‘ રાજપુરુષ પણ ક્યારે ત્યાંથી જાય અને હું ક્યારે તેને મળું ’ આ પ્રકારના અવસરની, તથા ‘ વિવરાણી ય ’ અન્ય માણુસોના અલાવથી તની નિ:શંકપણે

વસવાના સમયની 'પહિજાગરમાણે' ગવેષણા-પ્રતીક્ષા કરતો થકો કામધ્વજ વેશ્યાના મકાનની આસપાસ આમ-તેમ 'વિહરઈ' કર્યા કરતો હતો.

ભાવાર્થ—એક સમયની વાત છે કે મિત્ર રાજાની રાણી શ્રી દેવીને યોનિ-શૂદ્ધનો રોગ ઉત્પન્ન થયો, તે કારણે તેની સાથે રાજા ઇચ્છા-પ્રમાણે વિષય સુખ ભોગવાથી વંચિત રહેવા, લાગ્યો. વિષયસેવનનો ઉપાય તેણે તે કામધ્વજ વેશ્યાને સમજાવે તેને જ પોતાની વિષયવાસનાનું લક્ષ્ય બનાવ્યું. પરંતુ એક મ્યાનણાં બે તલવારોનું રહેવું જે પ્રમાણે અસંભવિત છે, તેજ પ્રમાણે એક સ્ત્રીને ચાહવાવાળા બે પુરુષોનું પરસ્પર નબવું અસંભવ છે, તેથી તે રાજાએ તુરંતજ ઉન્નિઝતને—કે જે વેશ્યામાં લાગી રહ્યો હતો તેને પોતાના નોકરો દ્વારા પકડાવીને ત્યાંથી બહાર કાઢી મૂક્યો. ઉન્નિઝતને આ વાતથી અસહ્ય દુઃખ થયું. રાજાએ વેશ્યાને તેજ ઘરમાં, કે જે ઘરમાં તે રહેતી હતી; પૂરી દીધી તે ઉન્નિઝત કે જે તે વેશ્યાના પ્રેમમાં ગાંડો બની ગયો હતો, અને જે પોતાના સઘળા મિત્રોને ભૂલી ગયો હતો, જેને તે વેશ્યા વિના એક ક્ષણ પણ ચેન પડતું નહિ, તે એક તકની રાહ જોવા લાગ્યો કે 'ક્યારે રાજા ત્યાંથી નીકળે અને હું ક્યારે કામધ્વજ વેશ્યા સાથે રહું.' બસ એજ ધૂનમાં તે વેશ્યાના મકાનની આસપાસ ફરતો રહ્યો અને બીજી કોઈ જગ્યાએ ગયો નહિ (સ્ત્ર ૧૯)

ઉન્નિઝતકા ઇહ ભવ ઔર આગામિ ભવકા વર્ણન

‘તણ ણં સે ઉજ્જિયણ’ ઇત્યાદિ

‘તણ ણં’ તે પછી ‘સે ઉજ્જિયણ દારણ’ તે ઉન્નિઝત દારકે ‘અણ્યા કયાઈ’ કોઈ એક સમય ‘કામજ્ઞયાણ ગણિયાણ’ કામધ્વજ વેશ્યાના ઘરમાં પ્રવેશ કરવા માટે ‘અંતરં લભેઈ’ અવકાશ મેળવી લીધો. ‘લભિત્તા કામજ્ઞયાણ ગણિયાણ ગિહં રહસ્સિયં અણુવિસઈ’ અવસર મળતાંજ તે કામધ્વજ વેશ્યાના ઘરમાં છાની રીતે પેસી ગયો, ‘અણુવિસિત્તા કામજ્ઞયાણ ગણિયાણ સદ્દિં ઉરાલાઈં જાય વિહરઈ’ અને પેસીને કામધ્વજ વેશ્યા સાથે ઉદાર મનુષ્ય-સંબંધી કામભોગને ભોગવવા લાગ્યો. ‘इमं च णं मित्रे राया ण्हाए जाव कयवलिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छिरो सत्त्वालंकारविभूसिए मणुस्सवागुराए परिविखरो’ એટલામાં મિત્ર રાજા સ્નાન કરીને કાગડા આદિ પક્ષીઓને અન્ન આપવારૂપ બલિ કર્મથી નિવૃત્ત થઈ, કૌતુક, મંગલ અને પ્રાયશ્ચિત્તવિધિ પૂરી કરીને અને વસ્ત્ર-આભૂષણ આદિ પહેરીને રાજકર્મચારીઓથી વીંટાળને ‘જેણેવ કામજ્ઞયાણ

गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छइ' ज्यां क मध्वज्ज वेश्यानु धर इत्तं त्यां गयो. 'उवागच्छित्ता' ज्ज्जने तेण्णे 'तत्थ णं उज्जिअयं दारयं कामज्जयाए गणियाए सद्धि उरालाइं जाव विहरमाणं पासइ' त्यां उज्जित्त दारकने कामध्वज्ज वेश्यानी साथे उवार मनुष्यसंघंधी लोणेने लोणवतो ज्जेयो. 'पासित्ता आसुरुत्तेठ तिबल्लिं भिउडिं गिलाडे साहट्टु उज्जिअयं दारयं पुरिसेद्धिं गिण्हावेइ' ज्जेतांनी साथेए राज्ज अेकहम कोधमां आवी गयो. अने पूविकार-लभरो अडी ज्वाने कारणे तेना ललाट-कपालमां त्रण्ण रेण्णाम्णे प्रकटित थध, अनेक रीते राज्जाम्णे ते उज्जित्त दारकने पोताना माण्णसेने आज्जा करी पकडावी लीधो. 'गिण्हावित्ता अट्टिमुट्टिजाणु-कोप्परप्पहारेंणं संभग्गमहियगत्तं कारेइ' पकडावीने अस्थि, मुट्टि ज्जनु कोण्णियो. उपर सभत रीते आघात करीने तेने अधमुवा जेवो करी न्णाम्णे. 'कारित्ता अवउडगवंधणं कारेइ' अधमुवा करवीने पछी ते राज्जाम्णे तेने अवकोटक अंधनथी-अेटले गणा अने अन्ने हाथेने भरडी ने, अने ते अन्ने हाथेने पृष्ट लागमां लावीने गणानी साथे ते अन्ने हाथेनु अंधनइप अवकोटक अंधनथी अघाम्णे, 'कारित्ता एएणं विहाणेणं वज्जं आणवेइ' तेने अंधावीने पछी ते राज्जाम्णे आ अध्ययनना अतुर्थ सूत्रोक्त प्रकारथी तेने भारवा भाटे अंधावीने पोताना माण्णसेने आज्जा करी.

लगवान कडे छे के- 'एवं खलु गोयमा!' हे गौतम! आ प्रमाणे ते 'पुरा पौराणाणं जाव पच्चणुभवमाणे विहरइ' पोताना पूर्वलवमां भेणवेला दुश्चीर्णु अने दुःप्रतिकान्त पुराणा पापकर्मानुं इण लोणवी रह्यो छे.

लावार्थ-कोठ अेक समये ते उज्जित्त दारकने अेवो ज्जेण हाथमां आवी गयो. के जेना आघारे ते शुभ-छानी-रीते कामध्वज्ज वेश्यानी पास ज्ज पडोअ्यो, अने तेनी साथे मनुष्य संघंधी लोण लोणववा लाग्यो ज्यारे ते कामध्वज्ज वेश्या साथे मनुष्यसंघंधी काम-लोणेने लोणवी रह्यो इतो तेचामां ज्ज राज्ज स्नान आदि कामथी निवृत्त थधने पोताना सेवकोनी साथे कामध्वज्जना मकान पर आव्यो. अने उज्जित्त दारकने ज्जेधने ते अहुज्ज कोधमां आवी गयो, अने तुरतज्ज पोताना माण्णसेथी पकडावी तेने पूण मार मराम्णे, ते माण्णसेअे तेने अेवो सभत रीते मार मार्यो के ते मार आतां-आतां अर्ध मुवा जेवो थध गयो, तेने अेवी रीते अर्ध-मुवा जेवो करीने पछी तेअेअे तेना अन्ने हाथेने पीठनी तरइ लध ज्जधने कसीने अंधी लीधो, ज्यारे तेना हाथ सारी रीते अंधाअ गयो त्यारे राज्जाम्णे पोताना माण्णसेने हुकम कर्यो के- आ माण्णसेने प्राणुदंडनी सज्ज करे. लगवान कडे छे के हे गौतम! आ प्रकारे ते उज्जित्त दारक, तेण्णे पोताना पूर्व लवमां प्राप्त करेलां दुश्चीर्णु अने दुःप्रतिकान्त पुराणा पापकर्मानां इणने लोणवी रह्यो छे (सू० २०)

उन्निजतका आगाभिलव और प्रियसेन नपुंसकका और
श्रेष्ठिकुल मे जन्म ग्रहणका वर्णन

‘उज्जियए णं भंते’ धत्यादी

गौतमे इरीथी पूछयुं ‘भंते’ डे लदन्त! ‘उज्जियए णं दारए’ ते उन्निजत दारक ‘इओ’ आ लवमांथी ‘कालमासे’ भरलुना समये ‘कालं किच्चा’ भरलु पाभीने ‘कहिं गमिहिइ’ कथां जशे? ‘कहिं उववाज्जिहिइ’ कथां उत्पन्न थशे? लगवाने कल्लु—‘गोयमा!’ डे गौतम! ‘उज्जियए दारए’ ते उन्निजत दारक ‘पणवीसं वासाइं परमाउं पालइत्ता’ (२५) पथीस वर्षानी उत्कृष्ट आयुष्य लोगवीने ‘अज्जेव तिभागावसेसे’ आजेव दिवसना त्रल्लु प्रहर वीततां दिवसनां योथा प्रहरमां ‘सुलभिणणे कए’ शूलथी वदीर्घ्यं थछं, ‘इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए’ आ रत्नप्रभा पृथिवीमां ‘जेरइयत्ताए उववज्जिहिइ’ नारकीना पर्यायथी उत्पन्न थशे ‘से णं तओ अणंतरं उववट्ठिता’ पछी त्याथी नीकणीने ‘इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे वासे वेयइढगिरिपायमूले वाणरकुलंसि वाणरत्ताए उववज्जिहिइ’ ते आ जभूद्धीपना लरतक्षेत्रमां जे वैताढ्य पर्वत छे, तेनी तणेठीमां वानरकुलमां वानरनी पर्यायथी उत्पन्न थशे. ‘से णं तत्थ उम्मुक्कवालभावे तिरियभोएसु मुच्छिए गिद्धे गट्ठिए अज्झोववण्ण, जाए जाए वाणरपोए वहेहिइ’ त्यां ते णाल-अवस्थाने पूरी करीने न्यारे यौवन अवस्थामां आवशे त्यारे तिथंअसम्भन्धी लोगोमां भूभिर्छत, गुद्ध अने ते संभन्धी अधिक आसकितमां रात्री-दिवस अंधाअेले। तथा अध्येयुपपन्न तेना सेवनमां क्षणे-क्षणे ललित अन्तःकरणवाणे थछने ते वांढरीनां पुरुषवतितना अस्यांओने मारतो रडेसे. ते पर्यायमां तेने ‘एयकम्मै’ वांढरीओनां तरतना जन्मेला णाणकेने नाश करवे अेव अेक मात्र काम रडेसे. ‘एयप्पहाणे’ अे डियामां ते तत्पर रडेसे. ‘एयविज्जे’ अे अेक तेना लुवननी विधा डुथे. ‘एयसमायारे’ ते वांढरीओनां अस्यांओने मारवानी धूनमांअ लाग्ये रडेसे. पछी ‘कालमासे कालं किच्चा इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे वासे इंदपुरे णयरे गणिया-कुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ’ वानरपर्यायनु आयुष्य पूइ करीने भरलु समये भरलु पाभीने ते आ जभूद्धीप लरतक्षेत्रमां रडेला धद्रपुर नगरमां वेस्थाना कुलमां पुत्रइपथी उत्पन्न थशे. ‘तए णं तं दारगं अम्मापियरी जायमेत्तगं वद्धेहिंति’

ઉત્પન્ન થતાં જ તેના માતા-પિતા તેને વર્ધિત કરી નાખશે-નપુંસક બનાવી દેશે. 'તए णं तस्स दासगस्स अम्मापियरो णिव्वत्ते एगारसमे दिवसे संपत्ते बारसाहे इमं एयाखुवं णामधेज्जं करेहिंति' તે બાળકની ઉત્પત્તના અગિયાર ૧૧ દિવસો વીતતાં આરમે દિવસે તેના માતા-પિતા તેનું નામ એવું પાડશે 'હોઝ ણં પિયસેणे णपुंसए' આ અમારો પુત્ર 'પ્રિયસેન નપુંસક' આ નામ-વાળો થાઓ. પૂર્વભવમાં નરજાતિની સાથે કરેલા દ્વેષરૂપ કર્મોત્તું આ રૂળ થશે, એમ સમજી લેવું 'તए णं से पियसेणे णपुंसए उम्मुक्कवालभावे जोव्वणगमणुपत्ते' તે પ્રિયસેન નપુંસક ક્રમે-ક્રમે બાલ-અવસ્થા પૂરી કરીને યૌવન અવસ્થાને પ્રાપ્ત થશે. 'विष्णायपरिणयमित्ते' તે સમયે તે પોતાની યુવાવસ્થાને બાબતો થકો. 'रूवेण य जोवणेण य लावणेण य उक्किट्ठे उक्किट्ठसरीरे भविस्सइ' ૩૫, યૌવન અને લાવણ્યના ઉત્કર્ષ સાથે ઉત્કૃષ્ટશરીર સંપન્ન થઈ જશે. 'तए णं' તે પછી 'से पियसेणे णपुंसए' તે પ્રિયસેન નપુંસક 'इंद्रपुरेणयरे' તે ઇન્દ્રપુર નગરમાં 'बहवे राईसरं जाव पभिईओ बहूहि य विज्जापओगेहि य मंतचुण्णेहि य उड्ढावणेहिय णिण्हवणेहि य पण्हवणेहि य वसीकरणेहि य आभिओगेहि य आभिओगित्ता उरालाईं माणु-स्सगाईं भोगभोगाईं भुंजमाणे विहरिस्सइ' અનેક રાજા, શેઠ, તલવર, માડંગિક, કૌટુંબિક, ઇશ્ય, શ્રેષ્ઠી સેનાપતિ અને સાર્થવાહી આદિ માણસોને જેમાં મંતરેલા ચૂર્ચ, આકર્ષણ, અદરશ કરનારા વિદ્યાન, લાકડાં અને પથ્થરમાંથી પણ પાણી અને દૂધ આદિની ધારા વહે. તવી વિદ્યાના ઉપાયે અને વશીકરણ આદિ સાધનરૂપ અનેક પ્રકારની વિરૂઢાઓના પ્રયોગોથી મોહિત કરીને ઉદાર એવા મનુષ્ય-સમજાની કામ-લેગોને ભોગવતો રહેય. 'तए णं से पियसेणे णपुंसए एयकम्मेठ सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता एक्कवीसं वाससयं परमाउं पालत्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पमाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ' આ પ્રમાણે તે પ્રિયસેન નપુંસક તેના મંત્રોના પ્રયોગરૂપ કર્મોમાં જ મગ્ન થઈને અનેકવિધ પાપકર્મોત્તું ઉપાર્જન કરતો-કરતો એકવીસસો ૨૧૦૦ વર્ષોત્તું તમામ આયુષ્ય પૂરું કરીને મૃત્યુ પામીને તે સંચય કરેલા પાપકર્મોના ઉદયથી પ્રથમ પૃથિવી-રત્નપ્રભામાં નારકી થશે. 'तओ सरीसिवेसु संसारो तहेव जहा पढमे जाव पुढवीसु' ત્યાંથી નીકળીને ફરી તે સરીસૃષ્ટ-નોબીઆ-આદિમાં ઉત્પન્ન થશે. તેનું એક ભવમાંથી બીજા ભવોમાં ભ્રમણ તે પ્રથમ અધ્યયનમાં વર્ણવેલા મૃગાપુત્રના ભ્રમણ પ્રમાણે બાણી લેવું જોઈએ. તે છેવટે લાખો વાર પૃથિવીકાયમાં ઉત્પન્ન થશે. અહીં જે કાંઈ ભાવ છે, તે પ્રથમ

અધ્યયનના ૨૧ અકવીસમા સૂત્રમા જોઈ લેવું જોઈએ. તે પછી ‘સે જં તઓ અર્ણ-
તરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા ઇહેવ જંબુદીવે દીવે મારહે વાસે ચંપાણ ગયરીણ મહિસનાણ
પચ્ચાયાહિદ્ડ’ તે ત્યાંથી નીકળીને આ જંબુદ્રીપનાં ભરત ક્ષેત્રમાં જે ચંપા નામની
નગરી છે ત્યાં મહિષ (પાડા) ની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે. ‘સે જં તત્થ અણ્ણયા કયાવિ
ગોટ્ઠિલ્લણ્ણહિં જીવિયાઓ વ્વરોવિણ સમાણે તત્થેવ ચંપાણ ગયરીણ સેટ્ઠિકુલંસિ
પુત્તનાણ પચ્ચાયાહિદ્ડ’ ત્યાં તે ગૌણિકો-એક મંડળીના સદસ્ય સમાનવયવાળા પુરુષો
દ્વારા મરાયા પછી તે જ અમ્પાનગરીમાં કોઈ શેઠના કુલમાં પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થશે.

ભાવાર્થ—ગૌતમે ફરીવાર પૂછ્યું કે:-હે ભદ્રન્ત! તે ઉન્નિહત દારક આ
પર્યાયથી મરણ પામીને હવે કયાં જશે? અને કયાં ઉત્પન્ન થશે? પ્રભુએ ગૌતમના
એ પ્રશ્નનો ઉત્તર મૃગાપુત્ર-અધ્યયન ૨૧ અકવીસમા સૂત્રમાં આપ્યો છે તે એમાં
એ હકીકત પ્રગટ કરી રહ્યા છે કે—હે ગૌતમ! ઉન્નિહતના જીવનનો આજે છેલ્લો
સમય છે. તેનું જીવન આજ ચોથા પ્રહરમાં પૂરું થઈ જશે, અને તે મરણ પામીને
પ્રથમ નરકનો નારકી થશે. કારણ કે તેણે પોતાના જીવનની દરેક ક્ષણ, પાપમય
વ્યાપારોના સેવનમાંજ વ્યતીત કરી છે તેથી જે અશુભતમ પાપકર્મોના તેણે બંધ
કર્યો છે. તેના ઉદ્દયનું તેને પ્રબલ દુઃખ પ્રથમ નરકમાં જઈને ભોગવવાનું છે. તેણે
પોતાની ૨૫ વર્ષની આયુષ્ય પાપોનું સેવન કરવામાંજ પૂરી કરી છે. તે પ્રથમ નરક-
ની સ્થિતિ પૂરી કરીને જ્યારે ત્યાંથી નીકળશે, તે પછી વૈતાલ્ય પર્વતની તલ્લીમાં
વાનર થશે ત્યાં પણ તે વિષયભોગોમાં અત્યંત આસક્ત રહેશે. ‘મારા સામે ઘીબ
વાંદરા વિષયો ન ભોગવી શકે’-એજ દૃષ્ટિથી તે ત્યાં આગળ જેટલા નરજાતિના
વાનર ણાળક હશે તે સર્વનો નાશ કરનાર થશે. જ્યારે તે સ્થળમાં મરણ પામશે
ત્યાર પછી ઈંદ્રપુરમાં કોઈ વેશ્યાના ઘરમાં જન્મ લેશે ત્યાં તેનું નામ ‘પ્રિયસેન
નપુંસક’ રહેશે. કારણકે તેણે વાનરની પર્યાયમાં નરજાતિ સાથે દ્વેષ કર્યો હતો; એ
માટે તેનું ક્ષણ એ પર્યાયમાં ભોગવવાનું મળશે. ઉત્પન્ન થતા જ તેને નપુંસક બનાવી

દેવામાં આવશે, બાલ-અવસ્થા પૂરી કરીને જ્યારે તે યુવાવસ્થામાં આવશે અને જ્યારે તે સમજાણવાળો થઈ જશે, અને રૂપ, યૌવન તથા લાવણ્યથી સંપન્ન થશે, ત્યારે તે અનેક પ્રકારની વિદ્યાઓના પ્રયોગોથી ત્યાંના લોકોને મુગ્ધ કરી મનુષ્ય-સમ્બન્ધી ભોગોને ભોગવતો થકો પોતાનો સમય પૂરો કરશે આ પ્રકારના કુકર્મોમાં તે ૨૧૦૦ એકવીસ સો વર્ષની પોતાની આયુષ્ય પૂરી કરીને અનેક વિધ પાપ કર્મોના સંચય કરીને મરણ પામશે, અને રત્નપ્રભા નરકમાં ફરીને નારકીપણે ઉત્પન્ન થશે, ત્યાંની એક સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને પૂરી કરીને તે સરીસૃપ-નોળીઆ-આદિ યોનિમાં જન્મ લઈને મૃગાપુત્રના ભ્રમણ પ્રમાણે સંસારમાં અનેક યોનિઓમાં પરિ-ભ્રમણ કરશે, પછી ચંપા નગરીમાં પાડાની પર્યાયમાં ઉત્પન્ન થશે, અને ત્યાં એક મંડળીના સદસ્ય સમાનવયના મિત્રો દ્વારા મરણ પામશે છેવટે તેજ નગરીમાં પાડાની પર્યાયથી છુટીને શેઠના કુલમાં પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થશે. (સૂ. ૨૧)

ઉજિજત જીવકા મોક્ષ ગમનકા વર્ણન ઔર અધ્યયનસમાપ્તિ

‘ સે ણં તત્થ ’ ઈત્યાદિ.

‘ સે ણં તત્થ ઉમ્મુક્કવાલભાવે ’ તે જ્યારે ત્યાં બાલ-અવસ્થા પૂરી કરીને તરૂણાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરશે, ત્યારે તહારૂવાણં થેરાણં અંતિણ કેવલં બોહિં બુજ્જિહિઈ’ તથારૂપ સ્થવિરોની પાસે જઈને નિર્મલ સમકિતને પ્રાપ્ત કરશે, ભાવિતાત્મા અણુ-ગાર-મુનિ થશે, ‘ સોહમ્મે કણ્ણે જહા પઠ્ઠમે જાવ અંત કરેહિઈ ણિક્કલેવો’ પછી તે મૃત્યુના સમયે મરણ પામીને સૌધર્મકલ્પમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થશે. ત્યાંની સ્થિતિ પૂરી કરીને, તે પછી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જે ત્યાં આઠય (સર્વ સંપત્તિ સમ્પન્ન) કુળો છે તેમાંનાં કોઈ એક આઠય કુળમાં પુત્ર રૂપથી ઉત્પન્ન થશે. પછી યોગ્ય સમય પ્રાપ્ત થતાં ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરીને સમસ્ત કર્મોના સર્વથા નાશ કરીને મોક્ષપદને પામશે. ‘ ણિક્કલેવો ’ આ પદ ધીજ્ઞ અધ્યયનની

સમાપ્તિનું સૂચક છે; જેના ભાવ એ છે કે— ‘एवं खलु जम्बू समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं विइयस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते ति वेमि’ આ અધ્યયનની સમાપ્તિના સમયે શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે— હે જમ્બૂ! સિદ્ધિગતિ નામક સ્થાનને પ્રાપ્ત શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરે, દુઃખવિપાક-નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના આ ધીજ્ઞ અધ્યયનમાં ઉન્નિહત દારકના આખ્યાનરૂપ જે આ ભાવ પ્રગટ કર્યો છે, તે મેં તમને કહ્યું છે આ જે કાંઈ તરને કહ્યું છે તે મારી કલ્પનાથી કંઈક નથી, પરંતુ પ્રભુના કહેવા પ્રમાણેજ કહેલ છે. (સૂ. ૨૨)

શ્રી વિપાકશ્રુતના દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધની ‘વિપાકચન્દ્રિકા’

નામની ટીકના ગુજરાતી અનુવાદમાં ‘उज्झितकीय’ નામનું ધીજ્ઞ અધ્યયન સંપૂર્ણ. ॥ ૧ । ૨ ॥

અભયસેનકા વર્ણન

ત્રીજા અધ્યયન

‘तच्चस्स’ ધ્યાત્વિ.

‘तच्चस्स उक्खेवो’ ત્રીજા અધ્યયનનો ઉત્પેક્ષ અહીં યોલવો જોઈએ, તે આ પ્રમાણે—જમ્બૂ સ્વામીએ શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પૂછ્યું— ‘जइ णं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दोच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते’ હે ભદ્રન્ત ! સિદ્ધિ ગતિને પ્રાપ્ત શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરે, જે દુઃખવિપાકના ધીજ્ઞ અધ્યયનના ‘વિજયમિત્ર સાર્થવાહના પુત્ર ઉન્નિહતે પોતાના પૂર્વભવના મેગવેલાં દુષ્ટતોનાં ક્ષણસ્વરૂપ અનેકવિધ દુઃખોને ભોગવ્યાં છે’ તે રૂપ જે ભાવ કહ્યાં છે. તે તો મેં સાંભળી લીધાં છે, ‘तच्चस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते?’ હવે હે ભદ્રન્ત ! સિદ્ધિગતિમાં વિરાગમાન તે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરે દુઃખવિપાકનાં ત્રીજા અધ્યયનના શું ભાવ પ્રતિપાદન કર્યાં છે? ‘तए णं से सुहम्मि अणगारे जंबू-अणगारं एवं वयासी’ આ પ્રકારના જમ્બૂસ્વામીના પ્રશ્નને સાંભળીને શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે:— ‘एवं खलु जंबू’ હે જમ્બૂ! આ ત્રીજા અધ્યયનના ભાવ આ પ્રમાણે છે:— ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે, ‘पुरिमताले णामं गयरे होत्या’ એક પુસ્તિમાલ નામનું નગર હતું. તે નગર ‘रिद्धं’ આકાશનો

સ્પર્શ કરે તેવા ઉંચા ઘણાંજ મકાનોથી યુક્ત અને ઘણીજ વસ્તીથી ભરપૂર હતું. ત્યાંના નિવાસીઓને સ્વપ્નામાં પણ સ્વચક્ર અને પરચક્રનો ભય ન હતો. ત્યાંની પ્રભ એકદમ નિર્ભય હતી. નગરમાં ચારેય બાજુ ધન અને ધાન્યના ઢગલા લાગેલા હતા. ‘તસ્સ ણં પુરિમતાલસ્સ ણયરસ્સ ઉત્તરપુરત્થિમે દિસિમાણ’ તે પુરિમતાલ નગરના ઇશાન કોણમાં ‘તત્થ ણં અમોહદંસી ઉજ્જાણે’ એક અમોઘદર્શી નામનો બગીચો હતો. ‘તત્થ ણં અમોહદંસિસ્સ જક્ખસ્સ જક્ખાયયણે હોત્થા’ તે ઉદ્યાન-બગીચામાં અમોઘદર્શી નામના ચક્ષુઃ એક ચક્ષુસ્થાન હતું. (૧)

‘તત્થ ણં’ ઇત્યાદિ.

‘તત્થ ણં પુરિમતાલે’ તે પુરિમતાલ નગરમાં ‘મહબ્બલે ણામં રાયા હોત્થા’ મહાબલ એ નામનો રાજા હતો. ‘તસ્સ ણં પુરિમતાલણયરસ્સ’ તે પુરિમતાલ નગરના ‘ઉત્તરપુરત્થિમે દિસિમાણ’ ઇશાન કોણમાં ‘દેસપ્પંતે’ જનપદની સીમા પર ‘અડવીસંસિયા’ એક અટવી-વનમાં રહેલી ‘સાલાહવી ણામં ચોરપટ્ટી હોત્થા’ ‘શાલાટવી નામથી પ્રસિદ્ધ એક ચોરપટ્ટી (ચોરોનું ગામ) હતી. તે ‘વિસમગિરિકંદર-કોલંવસણિગિવિટ્ઠા’ ગિરિઓ-પહાડોના દુર્ગમ કંદરો (ગુફાઓ) નો પ્રાન્ત ભાગોમાં (ખુણામાં) રહેલી હતી. ‘વંસીકલંકપાગારપરિક્ખિત્તા’ તેની ચારેય બાજુ વાંસોનું ઝુંડ હતું તેથી કરીને તે એવી રીતે દેખાતી હતી કે બાજુ તે કોટથી ઘેરાયલી હોય.

‘છિન્નસેલવિસમપ્પવાયફલિહોવગૂદા’ તેની આસપાસની નાની ટેકરીઓ ખોદી નાંખેલી હતી, તે કારણથી જમીનપર ઠેકાણે ઠેકાણે ખાડા થઈ ગયા હતા તેથી ભોનાર માણસને એવું લાગતું હતું કે બાજુ તે ખાઈઓથી ઘેરાયલી હોય. ‘અઘ્મિતરપાગિયા’ ચોરપટ્ટીની અંદરજ (ચોરોનું ગામ) પાણીનો પ્રબંધ હતો, તેથી, પાણી લાવવા માટે ત્યાંના લોકોને બહાર જવું પડતું નહિ. ‘સુદુલ્લભનલપેરંતા’ કારણ કે તેનાથી બહાર બહુજ દૂર સુધી પાણી માટે કોઈ સાધન હતું નહિ. ‘અણેગરવંડી’ તેમાં અનેક ગુપ્તદ્વાર પણ હતાં. ‘વહ્મયજણદિણ્ણગિગમપ્પવેસા’ જે બાજુવા-પીછાણુવા વાળો માણસ હોય તેજ તેમાં આવી જઈ શકતો હતો, અબાણુયો માણસ આવી શકતો નહિ. ‘સુબહુયસ્સવિ કુવિયસ્સ જણસ્સ દુપ્પવેસા યાવિ હોત્થા’ બહુ મોટી સંખ્યાવાળા કુપિતશત્રુઓને પણ તેમાં પ્રવેશ કરવો કઠણ હતો.

લાવાર્થ — પુરિતમાલ નગરના રાબનું નામ મહાબલ હતું. નગરના ઇશાન ખુણામાં એક ઘેરી અટવી (વન) હતી. તેમાં એક ચોરપલ્લી હતી. તેનું નામ શાલાટવી હતું. તેની આસપાસ ગિરિની (પર્વતની) દુર્ગમ ચુકાઓ હતી. ચોરપલ્લી ચારેય બાજુથી વાંસોના ઝુંડથી ઘેરાયલી હતી. તેની આબુબાબુના પહાડોની નાની નાની ટેકરીઓ ખોદેલી હતી, તેથી તેના ખાડા તે શાલાટવીની ખાઈ જેવા દેખાતા હતા, ચોરાએ તમામ પ્રકારની અનુકૂળતાની વ્યવસ્થા તેની અંદરજ કરી રાખેલી હતી, ત્યાંના નિવાસીઓને પાણી લેવા માટે પણ બહાર જવું પડતું નહિ, અને તે અટવીના માર્ગના બાજુનાર વિના કોઈ ખીબ માણસથી તેમાં આવવા-જવાનું બની શકતું નહિ. (સૂ ૨)

‘તત્થ ગં સાલાહવીણ ચોરપલ્લીણ’ ઇત્યાદિ.

‘તત્થ ગં સાલાહવીણ ચોરપલ્લીણ’ તે શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમાં ‘વિજણામં ચોરસેનાવર્ડે પરિવસઈ’ વિજય-નામનો એક ચોરાનો સરદાર રહેતો હતો, તે ‘અહમ્મિણ જાવ લોહિયપાળી’ મહા-અધર્મી, અધર્માનુગ, અધર્મિષ્ઠ અધર્મજ્ઞયાથી, અધર્મપ્રલોકી, અધર્મપ્રરંજન અને અધર્મથીજ પોતાની આજીવિકા ચલાવનાર હતો. સાથે દુઃશીલ અને દુરાચારી પણ હતો. તેના બંને હાથ હંમેશાં લોહીથી રંગાએલા રહેતા હતા, કારણ કે તે હથિચારો વડે હંમેશાં પશુ-પક્ષીઓને માર્યા કરતો હતો. બહુળચરણિગયજસે’ સૂરે દઢપ્પહારે સાહસિણ સદ્દેહી અસિલટ્ટિપદમમલ્લે’ તેની પ્રસિદ્ધિ અનેક નગરોમાં થઈ ચુકી હતી, ‘સૂરે’ તે બહુજ શરવીર હતો. ‘દઢપ્પહારે’ તેનો પ્રહાર બહુજ કઠોર થતો હતો, ‘સાહસિણ’, તે બહુજ સાહસિક હતો-કોઈ પ્રકારનો વિચાર કર્યા વિના તે તમામ કામ કરતો હતો-‘ભવિષ્યમાં તેનું શું પરિણામ આવશે’ તેની બિલકુલ ચિંતા તે કરતોજ નહિ, ‘સદ્દેહી’ તે શબ્દવેધી-આજીવિધામાં વિશેષ કુશળ હતો, ‘અસિલટ્ટિપદમમલ્લે’ તલવાર અને લાઠી ચલાવવામાં તેણે ઉત્તમ પ્રકારની કુશળતા પ્રાપ્ત કરી હતી-તલવાર અને લાઠી એ બંને વડે પ્રહાર કરવામાં તે પહેલા નંબરમાં ગણાતો હતો. ‘સે ગં તત્થ સાલાહવીણ ચોરપલ્લીણ પંચહં ચોરસયાણં આહેવચ્ચં જાવ

'विहरइ' ते विजयचोर सेनापति ते ચોરપદ્ધત્રીમાં ૫૦૦ પાંચસો ચોરોનું અધિપતિ-
 પણું કરતો હતો, તેઓમાં તે અગ્રેસર હતો, તેઓનો સ્વામી અર્થાત્ પોષણ
 કરનાર હતો. તે ચોરોમાં તેનું પૂરું માન હતું અને તે સૌનું આજ્ઞાપ્રધાન-સેનાપતિ
 પણું પોતે નિયોજિત પુરુષો દ્વારા કરાવતો રહેતો હતો. 'તથ્થ ણં સે વિજય ચોર-
 સેનાવર્ઘ્ઠે વહૂણં ચોરાણ ય પારદારિયાણ ય ગંઠિભેયગાણ ય સંધિચ્છેયગાણ
 ય સ્વંડપટ્ટાણ ય અણેસિં ચ વહૂણં છિણ્ણમિણ્ણવાહિરાહિયાણં કુહંઘે યાવિ
 હોત્થા' તે વિજયચોર સેનાપતિ ત્યાં ૫૦૦ ચોરો સિવાય ધીજ્ઞ ઘણા ચોરોના,
 'પારદારિયાણ ય' પરસ્ત્રીલંપટેના, 'ગંઠિભેયગાણ ય' ગઠિયાના 'સંધિચ્છેયગાણ
 ય' સંધિલેહકોના ઘરમાં ખાતર પાડીને ચોરી કરનારાઓના 'સ્વંડપટ્ટાણ ય' અંડ-
 વસ્ત્ર વાળાઓના જે ગુમડાં થવાનાં અહાનાથી પગમાં લુગડાનાં ચીંથરા વીંટીને 'અમારામાં
 આલવાની શક્તિ નથી.' આ પ્રકારના દેખાવ કરનારા હોય છે તેના, અથવા જે
 પોતાના ચરિત્રને છુપાવીને ગોઠડી ધારણ કરનારા હોય છે તેના તથા 'અણેસિં ચ
 વહૂણં છિણ્ણમિણ્ણ વાહિરાહિયાણં' ધીજ્ઞ પણુ ઘણુજ, જેના નાક વગેરે અંગો
 કપાઈ ગયેલા રહેતા હતા, જેના હાથ વગેરે અંગો કપાયેલા હતા તે. તેમજ જે
 ગામમાંથી અહાર કાઢી મૂકેલા હતા તે, તથા ઉપર ગણુવેલા સૌ માટે તે 'કુહંઘે
 યાવિ હોત્થા' વાંસની અડી પ્રમાણે તેનો રક્ષક હતો, એટલે જે પ્રમાણે વાંસની
 અડી પોતાની અંદરની વસ્તુનું રક્ષણ કરે છે-તેને પ્રગટ થવા દેતી નથી-તે પ્રમાણે
 આ ચોર પણુ સૌની રક્ષા કરતો હતો. તેના સહકાર મળતાં તેના આશ્રયે રહેનારનો
 કોઈ પણુ વાળ વાકો કરી શકતા નહિ. 'તથ્થ ણં વિજયચોરસેનાવર્ઘ્ઠે પુરિમતાલસ્સ
 ણયરસ્સ ઉત્તરપુરત્થિમિલ્લં જગ્ગવયં વહૂહિં ગામઘાયણ્ણિ ય ણયરઘાયણ્ણિ ય
 ગોમ્મહણેહિ ય વંદિમ્મહણેહિ ય પંથકોટ્ટેહિ ય સ્વત્તલ્લણ્ણેહિ ય ઉવ્વીલેમાણેર
 વિહ્હંસેમાણેર તજ્જેમાણેર તાલેમાણેર ણિત્થાણં ણિદ્ધણં ણિક્કણં કરેમાણેર વિહરइ'
 તે વિજય ચોર સેનાપતિ પુરિતમાલ નગરના ઉત્તર અને પૂર્વદિશાના મધ્યમાં રહેલા
 જનપદોને-દેશોને, 'વહૂહિં' ઘણા 'ગામઘાયણ્ણિ ય' ગામોને મારવારૂપ, 'નગર-
 ઘાયણ્ણિ ય' નગરોનો ઘાત કરવારૂપ, 'ગોમ્મહણેહિ ય' ગાયોને ચોરવારૂપ, 'વંદિ-
 મ્મહણેહિ ય' અંદીખાનામાં-જેલમાં પડેલા ચોરને નસાડવારૂપ, 'પંથકોટ્ટેહિ ય'
 મુસાફરોને જોર-બુલમથી મારવા રૂપ અને તેની પાસેથી ધન માલ હરણુ કરવા રૂપ, અને
 'સ્વત્તલ્લણ્ણેહિ ય' મકાનોમાં ખાતર પાડવારૂપ ક્રિયાઓથી 'ઉવ્વીલેમાણેર'
 લોકોના સોના, ચાંદી અને વસ્ત્રોનું હરણુ કરીને પીડા-દુઃખ આપતો 'વિહ્હંસેમાણેર'
 ત્યાંના કપાટ, પેટીઓ તોડી-ફેડીને તેનો નાશ કરતો, 'તજ્જેમાણેર' ખરાબ વચનોથી
 તિરસ્કાર કરતો, અને 'તાલેમાણેર' કશા-કેયડાઓ વડે ત્યાંના માણુસોને મારતો,
 અને 'ણિત્થાણં' એક સ્થળેથી ધીજે સ્થળે લઈ જતો, 'ણિદ્ધણં' ધનવિનાના
 કરતો. 'ણિક્કણં' ખાવા-પીવાની વસ્તુઓની ચોરી કરીને કણુરહિત કરતો હતો. તથા

‘મહવલસસ રણો અમિક્વર્ણર કપ્પાઈ ગિળ્હૃડ’ મહાબલ રાબને ંહણુ કરવા યોગ્ય મહેસૂલ આદિ પણુ હરણુ કરતો હતો, એટલે તે રાજપુરુષેને કહેતો હતો કે— રાબનો જે મહેસૂલ હક છે તેમાં (રાબના કરવેરામાં)મારો પણુ ભાગ છે. તેથી તે મને આપો એમ કહીને રાબનો ભાગ લેતો હતો. ‘તત્થ ણં વિજયરસ ચોરસેના-વડ્ડસ સ્વંધસિરીણામં મારિયા હોત્થા’ આ વિજયચોર સેનાપતિની સ્ત્રીનું નામ સ્કંદેશ્રી હતું ‘અહીળ૦’ તે લક્ષણુ અને પ્રમાણુ સહિત પાંચ ઈદ્રિયોથી પરિપૂર્ણ સુંદર શરીરવાળી હતી. તેના હાથ પગ પણુ બહુજ સુકોમળ હતા.

ભાવાર્થ—તે ચોરપદ્ધતીમાં ૫૦૦ પાંચસો ચોરોનો નાયક વિજય નામનો ચોરોનો સેનાપતિ રહેતો હતો. માણસો સાથે તેનો વ્યવહાર બહુજ હલકા પ્રકારનો હતો તેનું જીવન પણુ મહા અધર્મથી ભરેલું હતું, સારું કામ કેવું કહેવાય ? સહૃદયતાને વ્યવહાર કેવો હોય ? તે વાતને સ્વપ્નમાં પણુ જાણતો નહિ રાત્રી-દિવસ શિકાર કરવો પશુ-પક્ષિઓનાં લોહી વડે પોતાના હાથને રંગીને રાખવા, એજ તેનું હમેશાનું કામ હતું. તેની નિર્હયતા વિષેની વાત આખા ગામમાં ફેલાઈ ગઈ હતી, ગામનાં માણસો તેનું નામ સાંભળીને કંપતા હતા. તે શરીરે શક્તિવાન હતો. તેનો માર બહુજ અસહ્ય હતો. તે જે જે કામ કરતો તેના વિષે આગળ-પાછળના પરિણામનો કાંઈ પણુ વિચારજ કરતો નહિ. શબ્દવેધી બાણુવિદ્યામાં તે બહુજ કુશળતા રાખતો હતો, લાકડી અને તલવાર ચલાવવામાં તે પહેલા નંબરનો ગણાતો હતો, તેમજ પ્રથમ નંબરનો બદમાસ. નિર્હય અને હત્યારો હતો. માણસના રૂપમાં તે અસુર-રાક્ષસ હતો. સંસારનાં જેટલાં ભૂંડા-ભયંકર કામો છે તે તમામ તેનામાં ઘર કરીને રહેલાં હતાં, તેની આજ્ઞામાં ૫૦૦ પાંચસો ચોર રહેતા હતા. તે સૌનો આ વિજય ચોરસેનાપતિ સરહાર હતો, તે પાપની સાક્ષાત્ મૂર્તિ હતો, તે સઘળા ચોરો પરસ્વીલંપટ અને મહા દુરાચારી હતા. ગંઠીછોડા હતા, મકાનમાં કાણુ પાડી ચોરી કરનારા હતા. ખંડપટ્ટ-ચીંથરા ધારણુ કરનારા, તથા લુચ્યા, બદમાસ, નકટ-નકટા. ગામમાંથી બહિષ્કૃત કરેલા આ તમામ અધમ માણસોને તેની યાસે આશ્રય મળતો હતો. તે સૌ પાપીઓની પ્રવૃત્તિને ઉત્તેજન આપતો અને તે હમેશાં કુમાર્ગે જવાની જાળ રચતો.

રહેતો હતો, તેના ભયથી પુરિમતાલનગરની આસપાસ જેટલાં નગરો હતાં તેની પ્રબ્ધ હમ્બેશાં ભયભીત બની રહેતી હતી તેણે કેટલાક ગામોને મૂળથી બાળી નાંખ્યા હતા, ત્યાંના નિવાસીઓને મોતના પંબમાં મુક્યાં હતાં, અનેક નગરોને સાવ ઉલ્લંઘન કરી નાંખ્યાં હતાં. દરેક ઠેકાણેથી ગાયોનું હુરણુ કરી ત્યાંની જનતાને ત્રાસ પમાડી દીધી હતી. જેલમાં પડેલા ચોર લોકોને જેલમાંથી ભગાડીને પોતાની શૂરવીરતા બતાવી હતી, રસ્તે ચાલતા અનેક માણસોને મારી-કૂટી બળાત્કારથી તેઓનાં સોના, ચાંદી આદિ ધન માલ લૂંટી લેતો હતો. કેટલાક મકાનોમાં કાણું પાડી તેણે ચોરીઓ કરી હતી, જનતા દરેક રીતે તેનાથી દુઃખી હતી અને કણુ-કણુ માટે તરસ્યા કરતી હતી. કેટલાક માણસો તેના ભયથી પોતાનાં સ્થાન મુકીને બીજા સ્થળે રહેવા ગયા હતા, રાજા પણ તેનાથી તંગ-સખત મુંઝવણવાળો થઈ ગયો હતો. રાજાનો પ્રબ્ધ પાસેથી આવતો કર તે પણ પોતે લઈ લેતો હતો, આ વિજય ચોરસેનાપતિની સ્ત્રીનું નામ સ્કંધશ્રી હતું. વિજય ચોરસેનાપતિની સ્કંધશ્રી સ્ત્રીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલો એક પુત્ર હતો. તેનું નામ અભગનસેન હતું, તે પોતાની માતા જેવોજ સુંદર હતો. (સ્ક. ૩)

‘તેણં કાલેણં’ ઇત્યાદિ

‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે ‘સમણે-ભગવં મહાવીરે’ શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર ‘જેણેવ પુરિમતાલે ણામં ણયરે’ તે પુરિતમાલ નગરમાં ‘જેણેવઅમોહદંસી’ જ્યાં તે અમોઘદશી ‘ઉજ્જાણે’ બગીચા હતો ‘તેણેવ’ ત્યાં ‘સમોસદે’ સમવસ્તુત થયા ‘પરિસા નિગ્ગયા’ પરિષદ પ્રભુનું આગમન સાંભળીને તે બગીચામાં પહોંચી ‘રાયા નિગ્ગઓ’ મહાબલ રાજા પણ ત્યાં પહોંચ્યા ‘ધમ્મો કહિઓ’ આવેલી પરિષદ અને રાજાને પ્રભુએ શ્રુત-ચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, ‘પરિસા પહિગયા રાયાવિ ગઓ’ રાજા પ્રબ્ધ બનને ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળીને પોતાના સ્થાનકે પાછા ગયાં. (સ્ક. ૪)

‘તેણં કાલેણં’ ઇત્યાદિ.

‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ તે કાલ તે સમયને વિષે ‘સમણસ્સ મહાવઓ મહાવીરસ્સ’ શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરના ‘જેટ્ટે અંતેવાસી ગોયમે’ મોટા શિષ્ય ગૌતમ સ્વામી જે વિશિષ્ટ તપસ્વી અને મહાન લખ્ધીધારક હતા તે બીજા અધ્યયનમાં વર્ણવેલ વિધિ પ્રમાણે પોતાની કરેલી તપસ્યાના પારણા નિમિત્તે ભગવાનની આજ્ઞા લઈને ભિક્ષા લેવા માટે પુરિતમાલનગરને વિષે ઉચ્ચ નીચ અને મધ્યમ કુલોનાં ઘરોમાં ગોચરી માટે ફરતા-ફરતા ‘રાયમગ્ગં’ રાજમાર્ગપર ‘સમોગાદે’ આવ્યા ‘તત્થ ણં બહવે હ્થથી જાવ પાસદ’ ત્યાં આગળ તેમણે અનેક હાથીઓને કે જેના ઉપર મહાવત બેઠા હતા તેને જોયા, તેજ પ્રમાણે અનેક ઘોડાઓને પણ જોયા. મહાવતો અને ઘોડે-સ્વારોના વચ્ચેમાં એક પુરુષને પણ જોયો ‘તણં ણં તં પુરિસં રાયપુરિસા પઢમંસિ

चच्चरंसि णिांसेयाविति' साथे ते पणु ज्ञेयुं डे जे वच्यमां पुरुष हुतो तेने राज-
 पुरुषोअये प्रथम थौटा-थार रस्ता पर भेसरी हीधो अने 'णिसियावित्ता अट्ट
 चुल्लपिउए अग्गओ घाएंति' भेसाडीने तेनी समक्षमां तेना पिताना आठ नाना
 बाधअने तेअोअये ज्ञानथी भारी नांअ्या 'घाइत्ता कसण्णहारेहिं तालेमाणा र
 कलुणं काकणिभंसहं स्वावेति' भारीने पाछी तेने डोयडाना प्रहारिथी भार भारी
 अने पछीथी इइणु विलाप करता ते पुरुषने तेअोअये तलतल जेवडा टुकडा करीने
 भारेला पुरुषोनां मांसने भवराव्युं. 'खावित्ता रुहिरपाणं च पाएंति' भवरावीने
 पछी इरीने तेने इधिरनुं पान कराव्युं 'तयाणंतरं च णं' ते पछी 'दोच्चंसि
 चच्चरंसि अट्ट लहुमाउयाओ अग्गओ घाएंति' तेने थीज्ज थौटा पर लध गया त्यां
 तेनी समक्षमां ज ते रजपुरुषोअये ते आठ तेनी जे काकीअो हुती ते तमाभने भारी
 नांअी 'घाइत्ता' भारीने पछी तेअोअये ते व्यकितने डोयडाना प्रहार कथा. अने ते
 पछी विलाप करता अेवा तेने तेअोअये भारेली काकीअोनां मांसना तल-तल जेवडा
 टुकडा करीने भवराव्या. तथा इधिर पायुं आ प्रमाणे तेने तच्चे अट्ट महापिउए,
 चउत्थे अट्ट महामाउयाओ, पंचमे पुत्ता, छट्टे सुण्हा, सत्तमे जामाउए, अट्टमे
 धूयाओ, णवमे णत्तुए, दसमे णत्तुइणीओ, एगारसे णत्तुयावई, बारसमे णत्तु-
 ईओ, तेरसमे पिउस्सियावई, चउइसमे पिउस्सियाओ, पण्णरसमे माउस्सिया-
 वई, सोलसमे माउस्सियाओ, सत्तरसमे माउला, अट्टारसमे माउलियाओ,
 एगूणवीसइमे अवसेसं मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणं अग्गओ घाएंति'
 त्रीज्ज अत्वर (अनेक रस्ता ज्यां लेगा थाय छे त्यां) पर लध गया, त्यां आगण
 तेअोअये तेना समक्ष तेना पिताना आठ भोटा बाधअने, थोथा अत्वरमां
 लध जधने तेनी आठ भोटी माताअने, पांचमा अत्वर पर लध जधने तेना
 आठ पुत्रोने, छठा अत्वर पर तेनी आठ पुत्रवधुअने, सातमा अत्वर पर
 जभाधअने, आठमां अत्वर पर पुत्रीअने, नवमां अत्वर पर पौत्रो-दिकराना
 दिकराअने, तथा दोडित्त्रोने, दसमापर पौत्रो तथा दोडित्त्रोनी पत्नीअने अगीआरमां
 पर पौत्रिअो तथा दोडित्त्रोअोना पतिअने आरमा पर पौत्रिअो अने दोडित्त्रिअने,
 तेरमा पर पितानी अेना (क्षिप्र) ना पतिअने (कुवाअने) थौदमां पर पितानी अेना-
 इधअने, पंदरमां पर मासाने, सोलमा पर मासीयेने, सत्तरमां पर आकी रडेला
 थीज्ज तेना मित्र-सुहुद, ज्ञाति-समानगोत्रज्ज, निज्ज-माता-पिता, स्वजन-मामापुत्र

આદિ, સંબંધી-સસરાના પુત્ર (સાળા) આદિ, પરિજન-દાસ-દાસી આદિ જે હતાં તે તમામને તે વ્યક્તિની સમક્ષમાં માર્યા અને ' ઘાઈત્તા કસપ્પહારેહિં તાલેમાળા ૨ કલુળં કાકળિમંસાઈં સ્વાર્વેંતિ રુહિરપાળં ચ પાણંતિ ' મારીને કૈયડાના પ્રહારદ્વારા તેને પણ ખૂબ પીટયો-માર્યો, પછીથી ખૂબ ભૂંડી રીતે વિલાપ કરતા તેને જૂદા-જૂદા ચૌટા પર બેસારીને તલ-તલ બરાબર કરીને તેઓનું માંસ ખવરાવ્યું અને તેને પાણી પીવા દેવાને બંદેલે તેઓનું રૂધિર પાયું.

ભાવાર્થ—માણસો પાછા ગયા પછી ભગવાનનાં મોટા શિષ્ય શ્રી ગૌતમસ્વામી જે વિશિષ્ટ તપસ્વી હતા, તે પોતાના સ્થાનથી ઉઠ્યા અને પ્રભુની નજીક આવ્યા, આવીને પ્રાર્થના કરી કે ભદ્રન્ત! છઠના પારણાના નિમિત્તે હું પુરિમતાલ નગરમાં ભિક્ષાચર્યા કરવા જવા માટેની આપની આજ્ઞા ચાહું છું. પ્રભુએ ગૌતમની પ્રાર્થના સ્વીકારીને પુરિમતાલ નગરમાં જવાની આજ્ઞા આપી. આજ્ઞા મેળવીને ગૌતમ અમોઘદર્શી બગીચામાંથી નીકળીને ભિક્ષા માટે પુરિમતાલ નગરમાં આવ્યા, ઉંચ-નીચ અને મધ્યમ કુલોમાં ફરીને જ્યારે તે રાજમાર્ગ પર આવ્યા તો ત્યાં તેમણે અનેક હાથી અને ઘોડાઓને સર્વ સાજથી સજેલા જોયા, સાથે મહાવત અને ઘોડેસ્વારોની વચમાં એક એવી પણ વ્યક્તિ તેમના જોવામાં આવી કે જેને રાજપુરુષો ત્યાંના ૧૯ ચૌટા પર કમશ: બેસાડીને એક એક ચૌટાપર તેની સમક્ષમાં તેના કાકા આદિથી લઇને પરિજનોની હત્યા કરીને તેઓનાં માંસના તલ તલ બરાબર કટકા કરીને તેને ખવરાવતા હતા, અને પાણીના ઠેકાણે તેઓનું રૂધિર-લોહી પાતા હતા, જ્યારે તે ન ખાતો પીતો ત્યારે તેને કૈયડાથી બહુજ ખુરી રીતે મારતા હતા કે જેથી તે બિચારો અર્ધમરણતુલ્ય થઈ જતો. માર પડવા સમયે તે ભારે ભૂંડી રીતે કે જેને સાંભળીને દયા આવી જાય તેમ ચિદલાતો શેતો અને બિલ-બિલ કરતો હતો. (સૂ૦ ૫)

અભગ્નસેનકા પૂર્વભવ સંબંધી ગૌતમસ્વામીકા પ્રશ્ન

‘ તણ્ ણં મગ્વઓ ગોયમસ્સ૦ ’ ઇત્યાદિ.

‘ તણ્ ણં મગ્વઓ ગોયમસ્સ ’ ભગવાન્ ગૌતમને ‘ તં પુરિસં પાસિત્તા ’ તે પુરુષને જોઈને ‘ અયમેયારૂવે અજ્ઞતિયણ્પ સમુપ્પણ્ણે૦ જાવ તહેવ ણિગ્ગણ્ ’ આધ્યાત્મિક, ચિન્તિત, કલ્પિત, પાથિત અને મનોગત સંકલ્પ, આ વિધિથી પાંચ પ્રકારને। વિચાર ઉત્પન્ન થયો-આહો આશ્ચર્ય છે કે આ પુરુષ પૂર્વભવમાં સંચય કરેલાં પ્રાચીન જુના દુશ્ક્રીણું દુષ્પ્રતિઘ્નન્ત એવા અશુભતમ પાપમય કરેલાં કર્મોનાં પાપસ્વરૂપજ ફળને ભોગવી રહ્યો છે. મેં નરક જોયાં નથી તેમજ નારકીના જીવેને પણ જોયા નથી પરન્તુ આ માણસની વેદના-પીડા જોતાંજ એવું જણાય છે કે પ્રત્યક્ષ રૂપમાં નરકના જેવીજ વેદના-પીડાને અનુભવ એ કરી રહેલ છે. આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે પુરિમતાલ નગરમાંથી ઉંચ-નીચ કુલોમાંથી યથાપર્યાપ્ત ભિક્ષા મેળવીને પોતાના સ્થાન પર પાછા આવી ગયા, આવીને તે જ્યાં

શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર ઊરાજમાન હતા ત્યાં પહોંચ્યા. વંદના નમસ્કાર કરી લાવેલી ભિક્ષા પ્રભુને ખતાવી. પછી ફરી વંદના નમસ્કાર કરીને પ્રભુને ‘ **એવં વયાસી** ’ એ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા કે ‘ **એવં સ્વલુ અહં મંતે** ’ હે ભદન્ત ! આપની પાસેથી આજ્ઞા મેળવીને આજ હું પુરિમતાલ નગરમાં ભિક્ષા લેવા માટે ગયો હતો, જ્યાં હું રાજમાર્ગ પર આવ્યો તો ત્યાં આગળ દરેક ચાર રસ્તા પર રાજપુરુષો જેને મારતા હતા તેવો એક પુરુષ જોયો, જે નરકના જેવી વેદના ભોગવી રહ્યો હતો આ પ્રમાણે કહીને ભગવાનને ગૌતમે પૂછ્યું- ‘ **સે ગં મંતે પુરિસે પુવ્વમચે કે આસી** ’ હે ભદન્ત ! તે પુરુષ પૂર્વભવમાં કોણ હતો ? ‘ **જાવ વિહરઈ** ’ તે કયા પૂર્વકૃત પાપકર્મોનું આ પ્રકારે ક્ષણ ભોગવી રહ્યો છે ?

ભાવાર્થ—દુર્દેશાને પામેલ તે વ્યક્તિને જોઈને ગૌતમ સ્વામીને અનેક પ્રકારના વિચારો ઉત્પન્ન થવા લાગ્યા. તે નગરમાંથી જે મળે તે ભિક્ષાને લઈને પાછા પોતાના સ્થાન પર આવ્યા, અને આવતાંજ જે કાંઈ ભિક્ષા લાવ્યા હતા તે પ્રભુને ખતાવી, પછી વંદના-નમસ્કાર કર્યા બાદ, તેમણે જે દુઃખી વ્યક્તિને જોયેલ અને તેના પર જે વીતતી હતી તે તમામ હકીકત પ્રભુ પાસે નિવેદન કરી, નિવેદન કર્યા પછી પ્રભુને તેમણે એ પણ પૂછ્યું કે-હે પ્રભુ ! આવી નરકના જેવી દુર્દેશાને પામેલ આ વ્યક્તિ કયા સંચય કરેલાં કર્મોના ઉદ્વચથી. આવું ક્ષણ ભોગવી રહેલ છે ? પૂર્વભવમાં તે કોણ હતો ? (સૂ-૬)

અભગ્રસેનકા પૂર્વભવકા વર્ણન

‘ **એવં સ્વલુ ગોયમા** ’ ઇત્યાદિ.

ભગવાને કહ્યું ‘ **ગોયમા** ’ હે ગૌતમ ! તમે જે પૂછ્યું છે તેનું સમાધાન આ પ્રમાણે છે- ‘ **તેણં કાલેણં તેણં સમણં** ’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે ‘ **इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे पुरिमताले गामं णयरे होत्था रिद्धं** ’ આ જંબૂદીપના ભરતક્ષેત્રમાં પુરિમતાલ નામનું એક નગર હતું, તે ગગનસ્પર્શી અનેક

મહેલોથી યુક્ત અનેક વસ્તીથી વ્યાપ્ત હતું, સ્વચક્ર અને પરચક્રનેા ત્યાં લય ન હતો, ધન અને ધાન્યથી હંમેશાં તે પૂર્ણ હતું. ‘તત્થ ણં પુરિમતાલે ઉદયે ણામં રાયા હતથા’ ત્યાં પુરિમતાલ નગરમાં ઉદય નામનેા એક રાજા હતો. તે રાજા કેવો હતો, તે કહે છે. ‘મહયાઠ’ વિશિષ્ટ શક્તિ અને બલ સંપન્ન હતો. ‘અહુદ્દેઠ જાવ અપરિભૂ’ તે ધનવાન હતો, સાથે ખીજા કોઇ પણ તેનો પરાભવ કરી શકે તેવો હતો. ‘અહમ્મિણ જાવ દુપ્પડિયાણંદે’ અધર્મમાં પૂરા હતો અર્થાત પહેલા નંબરનો હતો. સંતોષ અને શાંતિથી રહિત હતો, અને તે ખીજા જીવોને દુઃખ પહેાંચાડવામાંજ આનન્દ માનતો હતો.

‘તસ્સ ણં ણિણયસ્સ અંડવાણિયસ્સ બહવે પુરિસા ડિણ્ણમહમ્મત્તવેયણા’ તે નિર્નય અંડ-ઈંડાના વેપારીના પાસે એવા કેટલાક પુરુષો હતા કે—જેઓને તેના તરફથી દ્રવ્યાદિરૂપ ભૂતિ એટલે કે અન્નાદિરૂપ ખાવાના પદાર્થો, વેતન-પગારરૂપે મળતા હતા. ‘કલ્લાકલ્લિ કોદ્દાલિયાઓ ય પત્થિણ્ણ ય પડિણ્ણ ય ગેણ્ણંતિ’ હંમેશાં કોદ્દાળી ટોપલી અને થેલા લેતા ‘ગેણ્ણિત્તા’ લઈને ‘પુરિમતાલસ્સ ણયરસ્સ પરિપેરંતે’ પુરિમતાલ નગરની આસપાસ ચારે તરફ ફરતા રહેતા અને ‘કાગિઅંડણ્ણ ય, ઘૂઈઅંડણ્ણ ય, પારેવ્વઈઅંડણ્ણ ય, ટિટ્ઠિમ્મિઅંડણ્ણ ય, વગીઅંડણ્ણ ય, મઝ્ઝરિઅંડણ્ણ ય, કુવ્વકુડિઅંડણ્ણ ય, અણ્ણેસિંચેવ્વ બહૂણં જલયર-થલયર-ચ્ચલયરમાઈણં અંડાઈ ગેણ્ણંતિ’ કાગડીનાં ઈંડાં, ધુવડનાં ઈંડાં, કખૂતરનાં ઈંડાં, ટિટ્ઠિલ-કાખર જેવું પ્રાણી તેના ઈંડાં, બગલીના ઈંડાં, મોરડીનાં ઈંડાં, મરઘીનાં ઈંડાં તથા ખીજા જલચર, થલચર અને

ખેચર આદિ પક્ષિઓનાં ઈંડાંને જ્યાં ત્યાંથી શોધી-શોધીને મેળવતા અને ‘ગેણ્ણિત્તા પત્થિયપડિગાઈ મરેંતિ’ મેળવી લઈને પોતાની સાથે લાવેલ ટોપલીઓમાં થેલાઓમાં ભરતા હતા. ‘મરિત્તા જેણેવ્વ ણિણ્ણ અંડવાણિયણ્ણ તેણેવ્વ ઉવાગચ્છંતિ’ અને ભરીને પછી નિર્નય ઈંડાના વેપારીને ઘેર લાવતા હતા. ‘ઉવાગચ્છિત્તા ણિણ્ણયસ્સ અંડવાણિયસ્સ ઉવ્વણેંતિ’ અને તે ઈંડાના વેપારીને સોંપી દેતા હતા.

‘તણ્ણ ણં તસ્સ ણિણ્ણયસ્સ બહવે પુરિસા’ તે નિર્નય વેપારીને ત્યાં એવા કેટલાક માણસોને કામપર લગાડેલા હતા કે જેઓ ‘કાઈઅંડણ્ણ ય જાવ કુવ્વકુડિઅંડણ્ણ ય અણ્ણેસિંચેવ્વ બહૂણં અંડણ્ણ’ તે કાગડી આદિનાં ઈંડાંઓ તથા જલ, થલ અને ખેચર આદિ પક્ષિઓનાં ઈંડાંઓને ‘તવણ્ણસુ ય’ તાવડામાં રાખીને ‘કંડુણ્ણસુ’

કડાઈઓમાં રાખીને ‘મજ્જણસુ ય’ ભુંજવાના પાત્રમાં રાખીને ‘ ઙ્ગાલેસુ ય ’ અને અંગાર પર રાખીને ‘ તલેતિ મજ્જેતિ સોલ્લંતિ ’ તલતા ભુંજતા અને પકવતા હતા ‘ તલિત્તા મજ્જિત્તા સોલ્લિત્તા ય ’ તળીને; ભુંજીને તથા પકાવીને પછી તે ‘ રાયમગ્ગંસિ ’ વાજમાર્ગ પર અંતરાવર્ણસિ ’ દુકાનોમાં રાખીને વેચતા હતા. આ પ્રમાણે ‘ અંદયપણિણં ત્રિત્તિં કપ્પેમાણા વિહરંતિ ’ ઇંડાઓના વેપારથી તે પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા. ‘ અપ્પણાવિ ય ણં સે ણિણણ અંદવાણિયણ તેહિં વહૂહિં કાઙ્ગંદણહિ ય જાવ કુવ્કુલિંદણહિ ય તલિણહિં મજ્જિણહિં સોલ્લિણહિં સુરં ચપ આસાણમાણેઠ વિહરઈ ’ તે નિર્નય બ્યાપારી પોતે પણ તે કાગડી આદિના ઇંડાઓ જે તળીને સેકીને તથા પકાવીને તૈયાર કરાએલાં મળતાં તેની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરા-દારૂ આદિનું સેવન કરીને પોતાનો સમય વીતાવતો હતો.

ભાવાર્થ—ગૌતમના પ્રશ્નનું સમાધાન કરવા માટે પ્રભુએ આ પ્રમાણે કહ્યું— આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં પુરિમતાલ નામનું નગર હતું, તેમાં એક રાબ્દ રહેતો હતો જેનું નામ ઉદય હતું. ત્યાં એક વેપારી રહેતો હતો તેનું નામ નિર્નય હતું. તેને ત્યાં ઇંડાઓનો વેપાર હતો. ઇંડાઓનો સંગ્રહ કરવા માટે તેને ત્યાં અનેક નોકર ચાકર રાખવામાં આવ્યા હતા, તેઓ હમ્મશાં ટોપલા અને કોથળાઓ લઈને નગરની બહાર આસપાસ ઇંડાઓની શોધમાં ફરતા હતા અને જે ઠેકાણેથી જેને જે કોઈ પ્રાણીનાં ઇંડાં મળતાં તેને લઈને પોતાની ટોપલીઓમાં અથવા તે કોથળામાં ભરી લેતા હતા. કેટલાક એવા નોકર પણ હતા કે જેઓ તમામ ઇંડાંઓને લઈને બબ્બરમાં દુકાનોની અંદર રાખીને વેચતા હતા, આ પ્રમાણે તે તમામ માણસોની ભરણુ-પોષણની જોઈતણુ તે વેપારની આવકમાંથી ચાલતી હતી. નિર્નય વેપારી પણ એ તળેલાં શેકેલાં અને પકાવેલાં ઇંડાંઓની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરા-દારૂનો લોગ-ઉપલોગ કરતો થકો પોતાનો સમય વીતાવતો હતો. (સૂ ૭)

‘ તણ ણં સે ણિણણ ’ ઇત્યાદિ.

તણ ણં સે ણિણણ અંદવાણિયણ ’ આ પ્રમાણે તે નિર્નય ઇંડાનો વેપારી કે જેને ‘ ઇયકમ્મેઠ ’ ઇંડાઓનો વેપાર કરવો વગેરે અને પોતે પણ ખાવા-પીવામાં તેનો ઉપયોગ કરવો એજ એક જીવનભર સુધીનું કર્મ રહ્યું. ‘ સુબહુ પાત્રં સમજ્જિણિત્તા ’ અનેક પ્રકારનાં પાપકર્મોનો સંચય કરી-મેળવીને ‘ ઇગં વાસસહસ્સં ’ એક હજાર વર્ષની ‘ પરમાહં પાલઙ્ગત્તા ’ ઉત્કૃષ્ટ પોતાની આયુષ્ય પૂરી કરીને તે બ્યારે ‘ કાલમાસે કાલં કિચ્ચા ’ કાલ માસમાં મરણ પામ્યો ત્યારે ‘ તત્ત્વાણ પુઠ્ઠવીણ ’

ત્રીજી પૃથ્વીના ' ઉક્તોમં સત્તસાગરોવમદ્વિદ્દેસુ ગેરદ્દેસુ ગેરદ્દેસુ ઉવવણે ' ઉત્કૃષ્ટ સાત સાગરની સ્થિતિવાળા નરકમાં નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયો, ' સે ગં તાઓ અણંતરં ઉવવટ્ઠિના ' ત્યાંની સ્થિતિ પૂરી ભોગવીને જ્યારે તે ત્યાંથી નીકળ્યો પછી ' રહેવ સાલાટવીણ ચોરપહ્લીણ વિજયસ્સ ચોરસેનાવદ્દસ્સ સ્વંદ-મિરીણ મારિયાણ કુચ્છંસિ પુત્તણાણ ઉવવણે ' આ શાલાટવી નામની ચોરપહ્લીમાં ચોર લોકોના સેનાપતિ વિજયની સ્કંદશ્રી પત્નીના ઉદ્દરમાં પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયો.

ભાવાર્થ—આ પ્રમાણે નિર્નય વેપારીએ પોતાનું ૧૦૦૦ એક હજાર વર્ષનું આયુષ્ય તે પાપમય કર્મો કરવામાંજ વીતાવ્યું. પછી તે જ્યારે મરણ પામ્યો ત્યારે કરેલાં પાપ કર્મોના ઉદયથી તે ત્રીજું નરક કે જ્યાં સાત સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ આયુ છે ત્યાં નારકીપણે ઉત્પન્ન થયો, ત્યાંની સ્થિતિ ભોગવીને ત્યાંથી પણ તે નીકળ્યો અને શાલાટવી નામની ચોરપહ્લીમાં ચોરોના સરદાર વિજયની ભાર્યા-સ્ત્રીના ગર્ભમાં પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયો. (સૂ. ૮)

'તણ ગં તીસે' ઇત્યાદિ.

' તણ ગં ગર્ભ સ્થિત થયા પછી તીસે સ્વંદસિરીણ મારિયાણ ' તે સ્કંદશ્રી સ્ત્રીને

'અણયા કયાઈ' કોઈ એક સમય જ્યારે કે 'તિણં માસાણં વહુપહ્લિપુણ્ણાણં' ગર્ભ પૂરા ત્રણ માસોના થઈ ગયો ત્યારે ' રમેયારૂવે દોહલે પાઉવ્વભૂણ ' આ પ્રમાણે દોહલો ઉત્પન્ન થયો કે— ' ધણ્ણાઓ ગં તાઓ અમ્મયાઓ ' તે માતાએ ધન્ય છે, પુણ્યવાન છે, કૃતાર્થ છે, કૃતલક્ષણ છે. અને તેનો જ જન્મ અને જીવન સફળ છે કે— ' જાઓ ગં ' જેઓ નિશ્ચયથી વહૂર્હિ મિત્ત-ગાઈ-ણિયગ-સયણ-સંબંધિ-પરિયણ-મહિલાર્હિ ' અનેક મિત્રોની, જ્ઞાતિની, સ્વજનોની, નિજજનોની, સંબંધીઓની અને પરિજનોની સ્ત્રીઓ તથા 'અણાહિ ય ચોરમહિલાર્હિ સર્દિ અન્ય ચોરોની સ્ત્રીઓ સાથે સાથે ' સંપરિવુડા ' વીંટાઈને ' ણ્ણયાઠ જાવ પાયચ્છિત્તા સવ્વાલંકારવિભૂસિયા ' સ્નાનથી કૌતુક, મંગલ અને પ્રાયશ્ચિતથી નિવૃત્ત થઈને, તથા તમામ પ્રકારના વસ્ત્ર તથા આભૂષણથી સમ્પૂર્ણ તૈયાર થઈને ' વિડલં અસણં પાણં સ્વાઈમં સાઈમં સુરં ચ ૫ આસાણ માણીઓઠ વિહરંતિ ' પુષ્કળ અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ, આ પ્રમાણે ચાર પ્રકારના આહારને તમામ પ્રકારની મદિરા-દારૂની સાથે ખાઈ સ્વાદ લે છે, વિશેષ રૂપથી સ્વાદ લે છે. તથા સૌને વહેંચીને પરિક્રોગ કરે છે. એ પ્રમાણે પોતાનાં સમયને વ્યતીત કરે છે. ' જિમિયમ્મુત્તરાગયાઓ ' તથા જે ભોજન કર્યા પછી યોગ્ય સ્થાન પર આવીને ' પુરિસણેવત્થા સણ્ણદ્દજાવ-પહરણા ' પુરુષવેષથી સુસન્નિજત થઈને, લોહમય કુતલિકાવાળા કવચને પહેરીને, દોરીને ચઢાવવાથી વક્ર થયેલા ધનુષને તાણીને, કંઠાલરણ્ય પહેરીને અર્થાત્ વીરાંગનાઓના ચિહ્ન જેવો પટ્ટો ખાંધીને ણાણ અને તલવાર આદિ લઈને તથા ' મરિણ્ણિ ય ' લલિત હાથમાં લીધેલી

‘ફલણ્હિ’ દાસોથી ‘ણિક્કિટ્ઠાહિં અસિહિં’ મ્યાનમાંથી બહાર કાઢેલી તલવારોથી, ‘અસંગણ્હિં તોણેહિં’ ખંભા ઉપર લટકતા બાણોના ભાતાઓથી ‘સજીવેહિં ધણુહિં’ દેરીસહિત ધનુષોથી ‘સમુક્ષિવત્તેહિં સરેહિં’ લક્ષ્ય વેધન કરવા માટે ધનુષપર ચઢાવેલા બાણોથી ‘સમુલ્લાલિયાહિં દામાહિં’ સમુલ્લાલિત-ઉંચી કીધેલી પાશો-ફાંસી દેવાની દેરડિયોથી ‘લંબિયાહિં ઉસ્સારિયાહિં’ લટકતી રહેલી અને ઉપર સરકાએલી ‘ઉરુઘંટાહિં’ ઉરુઘંટાઓ-બાંધમાં અવસ્થિત ઘંટાઓથી ‘મહયા મહયા છિપ્પતૂરેણં વજ્જમાણેણં ૨’ મોટા મોટા અને જલદી જલદી વાગે તેવા વગાડેલા વાબળથી ‘ઉક્કિટ્ઠ-જાવ-સમુદ્દરવભૂયં પિવ કરેમાણીઓ’ આનંદની મહાધ્વનિથી સિંહનાદોથી, વર્ણોના અવ્યક્ત-ન સમબ્ધ્ય એવા ધ્વનિથી, કલકલ-વર્ણોના વ્યક્ત-સમબ્ધ્ય એવા શબ્દોથી એટલે કે સમુદ્રની ગર્જના થતી ન હોય, એવી રીતે ગગન-મંડળને ગુન્જિત કરતી ‘સાલાટવીણ ચોરપલીણ’ શાલાટવી નામની ચોરપદ્ધતીમાં સવ્વઓ સમંતા’ તમામ ઠેકાણે ચારેય તરફ ‘આલોણમાણીઓ’ ભેતી ભેતી ‘આહિંહ-માણીઓ’ અને ફરતી ફરતી ‘દોહલં વિણેતિ’ પોતાના દોહલાની પૂર્તિ કરે છે ‘તં સેયં જડ્ઢ ણં અહંપિ વહુહિં મિત્તણાહંવિણિજ્જામિ’ મારા માટે પણ એ વાત હિતકર છે કે-હું પણ એ પ્રમાણે અનેક મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિબજન, સ્વજન સંબંધી અને પરિજનોની સ્ત્રીઓ તથા અન્ય ચોરેસ્ત્રીઓની સાથે સાથે સ્નાન કરી, કૌતુક મંગલ અને પ્રાયશ્ચિતથી નિવૃત્ત થઈને તથા તમામ અલંકારોથી શબ્દગાર સજીને અને પુષ્કલ અશનાદિનું ભોજન કરીને આ શાલાટવી નામની ચોરપદ્ધતીમાં તમામ ઠેકાણે ચારેય બાણુ ભેતી-ભેતી તથા ફરતી ફરતી મારા દોહલાની પૂર્તિ કરું. ત્તિકદ્દુ’ આ પ્રકારનો વિચાર કર્યા પછી જ્યારે ‘તંસિ દોહલંસિ અવિણિજ્જમાણંસિ’ તેનો એ દોહલો પૂર્ણ થયો નહિ ત્યારે તેનાં ચિત્તમાં ‘મારો આ દોહલો કેવી રીતે પૂર્ણ થશે’ આ પ્રકારના વિચારનું આર્તધ્યાન થયું.

ભાવાર્થ—ગર્ભ જ્યારે ધરાધર ત્રણ માસનો થઈ ગયો ત્યારે સ્કંદશ્રીને એક દોહલો ઉત્પન્ન થયો, તેમાં તેણે વિચાર કર્યો કે તે માતાઓ ધન્ય છે કે-જે પોતાને ઉત્પન્ન થયેલા દોહલાની પૂર્તિ થવાથી પ્રસન્ન મુખથી રહે છે સ્ત્રીપર્યાય પ્રાપ્ત થયો તે સ્ત્રીઓનો સંકળ છે કે જે એ અવસ્થામાં પોતાની પરિચિત સખી સાહેલીઓની સાથે ખેસીને અનેક પ્રકારનાં ભોજન કરે છે, તેઓની સાથે વિવિધ પ્રકારની મદિર-દાઝનું સેવન કરે છે. પોતે ખાય છે અને ખીબ-ઓને પણ ખાવા આપે છે, તેનોજ જન્મ કૃતાર્થ છે અને પુણ્યશાલી છે કે-

જે ભોજન કર્યા પછી, અનેક પ્રકારનાં પુરુષવેષેથી સુસજ્જિત થઈને કવચ અને હથિઆર ધારણ કરે છે, અને વીરાંગનાઓ જેવી થઈને એક હાથમાં ઢાલ અને બીજા હાથમાં ચમકતી તલવારને પકડીને ઘેરથી બહાર નીકળે છે. અને તે શાલાટવીમાં ચારેય તરફ જોતી અને ફરતી ફરે છે. તાણેલાં ધનુષોના ટંકારથી, વાગતાં વાજાંઓના ગડગડાટથી, સિંહનાદ જેવા શબ્દોથી અને જે જાંઘેલાં જાંઘેલી અને લટકતી ઘંટડીઓના અવાજોથી સમુદ્રની ગર્જના પ્રમાણે આકાશ માર્ગને ક્ષુભિત-ચુંબિત કરે છે. હું પણ એ પ્રમાણે ઈચ્છા રાખું છું. પરંતુ તેનો એ વિચાર સફળ થઈ શક્યો નહિ તેથી તેના હૃદયમાં ભારે ચિન્તા વધવા લાગી. (સ્ક૦ ૯)

અભયસેનકા વર્ણન ઔર ઉનકે પૂર્વભવ કા વર્ણન

‘તણ ણં સે વિજણં’ ઇત્યાદિ.

‘તણ ણં’ કેટલાક સમય પછી ‘સે વિજણ ચોરસેણાવઈ’ તે વિજય ચોર સેનાપતિએ ‘સ્વંદસિરિં મારિયં’ પોતાની સ્કંદશ્રી સ્ત્રીને ‘ઓહ્ય જાવ પાસઈ’ આત્તધ્યાન કરતી ચિન્તાતુર સ્થિતિમાં પડેલી જોઈ ‘પાસિત્તા ઇવં વયાસી’ જોઈને તે સ્ત્રીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો, ‘કિણ્ણં તુમં દેવાણુપ્પિયા ! ઓહ્ય જાવ સ્થિયાસિ’ હે દેવાનુપ્રિયે ! તું શા કારણથી ચિન્તાતુર થઈને વિચારોમાં મગ્ન થઈ ગઈ છે. ‘તણ ણં સા સ્વંદસિરી મારિયા વિજયં ચોરસેણાવઈ ઇવં વયાસી’ પોતાના પતિના આ પ્રકારના વચન સાંભળીને પછી તે સ્કંદશ્રી સ્ત્રીએ વિજય ચોરસેનાપતિને આ પ્રમાણે કહ્યું—‘ઇવં સ્વલ્લુ દેવાણુપ્પિયા ! મમં તિણ્ણં માસાણં જાવ સ્થિયામિ’ હે નાથ ! મારા ગર્ભને બરાબર હાલમાં ત્રણ માસ પૂરા થઈ ગયા છે. આ વખતે મને એવો દોહલો ઉત્પન્ન થયો છે કે હું અનેક મિત્ર જ્ઞાતિ નિજક, સ્વજન. સંબંધી અને પરિજનોની સ્ત્રીઓ અને બીજા ચોરોની સ્ત્રીઓની સાથે વીંટાઈ સ્નાન કરીને પછી તમામ અલંકારો-ઘરેણા-થી શોભાયમાન થઈ પુષ્કલ અશનાહિક સામગ્રી અને વિવિધ પ્રકારની મહિરા-દાઝ-નો સ્વાદ લેતી વિશેષ સ્વાદ લેતી તેનો પરિભોગ કરતી તથા બીજાને પણ દેતી વિચરું, પછી પુરુષના વેષમાં તૈયાર થઈને આયુધ અને પ્રહરણ લઈને આ શાલાટવીમાં ચારે તરફ જોતી જોતી ફરું અને મારા દોહલની પૂર્તિ કરું. પરંતુ હે નાથ ! આ મારા દોહલની આજ સુધી

પૂર્તિ થઈ શકી નથી. તેની પૂર્તિ માટે હું ચિન્તાતુર છું. ‘તણ ગં સે વિજણ ચોરસેણાવઈ સંદસિરીણ મારિયાણ અંતિણ ઈયમટ્ટં સોચ્છા ણિસમ્મ’ આ પ્રમાણે વિજય ચોરસેનાપતિએ પોતાની સ્ત્રી સ્કંદશ્રીના સુખથી આ અભિપ્રાય સાંભળીને અને તે વિષે સારી રીતે વિચાર કરીને ‘સંદસિરિ મારિયં ઈવં વયાસી’ પોતાની સ્કંદશ્રી સ્ત્રીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે:- ‘અહાસુહં દેવાણુપ્પિણ’ હે દેવાનુપ્રિયે! તને જેમાં સુખ મળે તે પ્રમાણે કરે. ‘ઈયમટ્ટં પહિસુણેઈ’ આ પ્રમાણે કહીને તેણે તેના અભિપ્રાયને સ્વીકારી લીધો. ‘તયાંણતરં સા સંદસિરી મારિયા’ તે પછી એ સ્કંદશ્રી સ્ત્રીએ ‘વિજણં ચોરસેણાવઈણા ઈવમભણુણાયા સમાણી’ જ્યારે પોતાના પતિ વિજય ચોરસેનાપતિની આજ્ઞા મળી ગઈ ત્યારે ‘હટ્ટતુટ્ટઠં વહુહિ મિત્ત-જાવ અણ્ણાહિં વહુહિ ચોરમહિલાહિં સદ્ધિં’ હૃષ્ટ-તૃપ્ત હૃદય બનીને અનેક મિત્રાદિક અને બીજા ચોરોની સ્ત્રીઓની વચમાં ‘સંપરિવુડા ણ્ણાયા જાવ વિમૂસિયા’ ઘેરાઈ રહીને નાહી-ધોઈ અને સર્વ પ્રકારના અલંકારોથી શણગાર સજીને, ‘વિઝલં અસણં પાણં સ્વાદમં સાદમં સુરં ચ ૫’ પુષ્કલ અશન-પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્ય પદાર્થોનો તેમજ વિવિધ પ્રકારની મદિરા-દારૂ-નો ‘આસાણ્ણાણી ૪ વિહરઈ’ ખૂબ સ્વાદ્ય લીધો, વિસ્વાદ્ય લીધો, પરિભોગ કર્યો તથા બીજાને પણ અશનાદિ આખ્યાં, પછી, પોતાના સ્થાન પર આવીને પુરુષના વેષથી તૈયાર થઈને કવચાદિક ધારણ કરીને તથા આયુધ પ્રહરણોને લઈ ચોરપદલીમાં ચારે બાજુએ જોતી જોતી ફરવા લાગી ‘તણ ગં સા સંદસિરી મારિયા સંપણ્ણદોહલા સંમાણિયદોહલા ત્રિણીયદોહલા વોચ્છિણ્ણદોહલા સંપુણ્ણદોહલા તં ગલ્લમં સુહંસુદ્ધેણં પરિવહઈ’ આ પ્રમાણે તે સ્કંદશ્રી સ્ત્રીનો દોહદ સારી રીતે પૂર્ણ થયો. પોતાના પતિએ તેના દોહદને આદરભાવની દૃષ્ટિથી જોયું. તથા દરેક પ્રકારે તેના પૂર્તિ કરવામાં કોઈ પ્રકારે ખામી નહિ રાખી. અર્થાત ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ થવાથી તેની પ્રત્યેક અભિલાષાઓ શાન્ત થઈ ગઈ અને તેને ફરીથી આગળ ઉપર પણ કોઈ અભિલાષા ઉત્પન્ન થઈ નહિ અને સુખપૂર્વક ગભને વહન કરવા લાગી.

ભાવાર્થ—એક સમયની વાત છે કે જ્યારે સ્કંદશ્રી પોતાના વિચારોની ધારામાં મગ્ન થઈને બેઠી હતી, ત્યારે એકદમ વિજયે તે સ્કંદશ્રીને જોઈ લીધી. પછી તેની પાસે જઈને વિજયે તેને પૂછ્યું કે હે દેવાનુપ્રિયે! તમે આજે ચિંતામાં રૂબી ગયા હોય તેવાં મને કેમ દેખાઓ છો? કહો શું હકીકત છે? પતિનાં વચને સાંભળીને સ્કંદશ્રીએ કહ્યું કે—હે નાથ! એ તો આપ બાણો છો કે—મારા આ ગર્ભને ત્રીજો માસ પૂરો થઈ ગયો છે, મને આ સમયે એક પ્રકારનો દોહદ-મનોરથ ઉત્પન્ન થયો છે કે—હું મિત્ર, જ્ઞાતિ, આદિ પરિજનોની પત્ની-સ્ત્રી-ઓની સાથે તથા અન્ય ચોરમહિલાઓની સાથે વચમાં બેસીને તમામ પ્રકારના અલંકારો પહેરીને અનેક પ્રકારની ભોજનસામગ્રી તથા વિવિધ પ્રકારની મદિરા-દારૂ-નું સેવન કરું, અને પછી પુરુષનો વેષ પહેરીને વિવિધ અસ્ત્ર-શસ્ત્ર લઈ કરીને આ શાલાટવીમાં ચારેય બાજુ ફરું, પોતાની પત્નીના આ પ્રકારના દોહલા-મનોરથને સાંભળીને વિજયે તેને કહ્યું હે-દેવાનુ-

પ્રિયે! જેવી રીતે તમને રૂચે તે પ્રમાણે કરો. આ પ્રમાણે પતિદ્વારા પોતાના દોહલાની પૂર્તિ કરવા માટે અનુમોદન મળ્યું ત્યારે તે સ્કંદશ્રીએ પોતાને જે પ્રમાણે ઇચ્છા થઈ હતી તે પ્રમાણે દોહલાની પૂર્તિ કરી, દોહલાની પૂર્તિ થવાથી ગર્ભ યથુ તેને આનંદથી વધવા લાગ્યો. (સૂ. ૧૦)

‘તણ્ ગં સા યંદસિરી’ ઇત્યાદિ.

તણ્ ગં’ જ્યારે ગર્ભ સારી રીતે વધીને પૂરા દિવસો ગયા ત્યારે ‘સા યંદસિરી ચોરસેનાવૃણી’ તે ચોરસેનાપતિની પત્ની સ્કંદશ્રીએ ‘ગવણ્ માસાણં બહુપણ્ડિપુણ્ણાણં’ નવ માસ અને ઊરાબર સાડાસાત દિવસ વધારે પૂરા થયા ત્યારે ‘દારયં પયાયા’ પુત્રને જન્મ આપ્યો. ‘તણ્ ગં સે વિજયચોરસેનાવૃઈ’ પુત્રજન્મ થયા પછી વિજય ચોરસેનાપતિએ ‘તસ્સ દારગસ્સ’ તે દારક-બાળકને ‘ઈદ્ધિઠ્ઠસક્કારસમુદણ્ણં’ પોતાની ઋદ્ધિ-વસ્ત્ર સુવર્ણ દ્વારા સન્માનપૂર્વક ‘દસરત્તદ્ધિ-ઠ્ઠઈવલ્લિય કરેઈ’ દસ રાત્રિ સુધી કુલરીતિ પ્રમાણે જન્મોત્સવ ઉજવ્યો. ‘તણ્ ગં સે વિજયચોરસેનાવૃઈ તસ્સ દારગસ્સ’ પછી તે વિજય ચોરસેનાપતિએ તે બાળકના જન્મનો જ્યારે ‘અઈણ્ણ એક્કારસમે દિવસે’ અગિયારમો દિવસ પૂરો થઈ ગયો ત્યારે ‘સંપત્તે વારસાહે’ ૧૨ બારમો દિવસ પ્રારંભ થતાંજ ‘વિલ્લં અસણ્ણં ઉવક્કવહાવેઈ’ પુષ્કલ અશનાદિક સામગ્રીની રસોઈ કરાવી ‘ઉવક્કવહાવિત્તા મિત્તણાઈં આમંતેઈ’ રસોઈ કરાવીને પછી તેણે પોતાના મિત્ર, જ્ઞાતિ, પરિજનોને (પોતાની સંબંધમાં રહેનારાને) આમંત્રણ આપ્યું, ‘આમંતિત્તા જાવ તસ્સેવ મિત્તણાઈં પુરબ્બો એવં વયાસી’ આમંત્રણ આપ્યા પછી જ્યારે તે તમામ એકઠા થયાં ત્યારે તે સૌના સમક્ષમાં તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું— ‘જમ્હા ણં અમ્હં ઇમંસિ દાર-ગંસિ ગબ્બગયંસિ સમાણંસિ ઇમેયારુવે દોહલે પાઉવ્ભૂણ્ણ સેય અમ્મગ્ગે તમ્હા ણં હોઉ અમ્હ દારણ અમ્મગ્ગસેણે ણામેણ’ આ અમારો બાળક પોતાની માતાના ગર્ભમાં આવ્યો હતો, ત્યારે તેની માતાને અમુક અમુક પ્રકારના દોહલા-મનોરથ અલગ્ન થયા તે માટે આ બાળકનું નામ અલગ્નસેન રહે હોય.

ભાવાર્થ—થોડા વધારે દિવસ નવ માસ પૂરા થતાં સ્કંદશ્રીને પુત્ર ઉત્પન્ન થયો, વિજયે તેના જન્મનો મોટા ઠાંઠ-માઠથી ઉત્સવ ઉજવ્યો, અગિયાર દિવસ પૂરા થઈને બારમા દિવસે અનેક પ્રકારનાં લોજન તૈયાર કરાવ્યાં, અને મિત્ર જ્ઞાતિ આદિ પરિજનો સૌને આમંત્રણ આપ્યું ને જમાડયા, જમી રહ્યા પછી સૌ એક સ્થળે જ્યારે એકઠા હતા ત્યારે વિજયે તેઓના સમક્ષ આ બાળકનું નામ દોહલા પ્રમાણે અલગ્નસેન રાખ્યું (સૂ. ૧૧)

‘तए णं से अभग्गसेणे कुमारे’ धृत्यादि.

‘तए णं’ नामसंस्कार थया पछी ‘से अभग्गसेणे कुमारे’ ते अब्भग्गसेन कुमार ‘पंचघाई जाव परिवइइ’ हुवे पांच धायभाताओथी पालित थतो वृद्धि पाभवा लाग्ये. ‘तए णं से अभग्गसेणे णामं कुमारे उम्मुक्कवालभावे यात्रि होत्था’ कंमशः वृद्धि पाभतां पाभतां ते णाड्यावस्था पूरी करीने तइणु अवस्थाने प्राप्त थये. अह दारियाओ जाव अट्ठओ दाओ उण्णि पासायं भुंजमाणे विहरइ’ त्यारे तेना पिताओ तेने विवाह आठ कन्याओनी साथे कर्यो. प्रत्येक कन्याना पिताओ तेने पडेरामणीमां प्रत्येक वस्तुओ आठ आठनी संख्यामां आपी. ते आठ स्त्रीओनी साथे अेक स्वतंत्र लवनमां मनुष्यलवसंघंधी कामलोगेने लोगवतो रडेवा लाग्ये. ‘तए णं से विजए चोरसेणावई अणया कयाई कालधम्मणा संजुत्ते’ अेक समये तेना पिता विजय चोरसेनापति मृत्यु पाभ्या. ‘तए णं से अभग्गसेणे कुमारे पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं संपरिवुडे’ अब्भग्गसेन कुमारे पांचसे चोरानी साथे भणीने ‘रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे’ इहन तथा आकंडन-विलाप करवा साथे ‘विजयस्स चोरसेणावइस्स’ पोताना पिता विजय चोरसेनापतिनी ‘इइइइसक्कारसमुदएणं णीहरणं करेइ’ ऋद्धि (संपत्ति) अनुसार सत्कार साथे श्मशानयात्रा काढी ‘करित्ता बहुइं लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ’ ते पछी अब्भग्गसेने पिताना मृत्यु पछीना थता तमाम लोकव्यवहारो पणु कर्यो. ‘करित्ता कालेणं अप्पसोए जाए यात्रि होत्था’ लौकिक क्रियाओ पूरी थया पछी थोडा समय पछी हुणवे हुणवे अब्भग्गसेन शोकरहित थध गये. ‘तए णं से पंचचोरसयाइं’ ते पछी ते पांचसे चोरओ ‘अन्नया कयाइं’ डोढ अेक समय ‘अभग्गसेणं कुमारं’ ते अब्भग्गसेनने ‘सालाडवीए अभिसिंचंति’ शालाटवी नामनी चोरपट्टीमां गाजते वाजते गहुज आनंदथी चोराना सेनापतिपद पर स्थापित कर्यो ‘तए णं से अभग्गसेणे कुमारे चोरसेणावई जाए’ अे प्रमाणे ते अब्भग्गसेन कुमार हुवे चोराना

સેનાપતિ બની ગયા, ‘અહમ્મિષ્ જાવ કપ્પાયં ગેણ્હ’ અને તે મહા અધાર્મિક થઇને પ્રજાએ આપેલા રાજભાગને પોતાના માટે બળપૂર્વક પ્રજા પાસેથી પોતે લેવા લાગ્યો.

ભાવાર્થ—અભગ્નસેનના લાલન-પાલન માટે વિજયે પાંચ ધાયોની ગોઠવણ કરી દીધી; પાંચ ધાયોની દેખરેખમાં પાલન પામી જ્યારે અભગ્નસેન તરૂણ થયો ત્યારે વિજયે તેનો વિવાહ આઠ કન્યાઓની સાથે કર્યો. અને કન્યાના પિતાએ તેને ખૂબ પહેરામણી પણ આપી. પછી તે ઉપરના મહેલમાં આઠ સ્ત્રીઓની સાથે મનુષ્યસંબંધી કામલોગોને લોગવતો રહેવા લાગ્યો. એક દિવસની વાત છે કે, અગ્નિક અભગ્નસેનના પિતા વિજયનું મૃત્યુ થયું, પછી ઠાઠ-માઠની સાથે અભગ્નસેને પાંચસો ચોરોની સાથે મલીને પિતાના શ્મશાનયાત્રા કાઢી, અગ્નિસંસ્કાર થયા પછી અભગ્નસેને બીજા જે જે લૌકિકવ્યવહારસમ્બંધી કાર્યો હતાં તે પણ કર્યાં, જ્યારે તે તમામ કામથી નિવૃત્ત થયો અને પિતાના મરણસંબંધી શોક પણ મટી ગયો, ત્યારે તમામ ચોરલોકોએ મળી મોટા મહોત્સવપૂર્વક પિતાના પદ પર શાલાટવીમાં તેને બેસાડ્યો અને તે ચોરોનો સેનાપતિ બની ગયો, અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિ બરાબર પોતાના પિતા પ્રમાણેજ ચાલવા લાગ્યો અને મહા અધાર્મિક વૃત્તિથી યુક્ત બનીને પ્રજા પાસેથી બલવડે રાજભાગને લેવા લાગ્યો. (સૂ. ૧૨)

‘તણ્ ગં તે જાણવયા’ ઇત્યાદિ.

‘તણ્ ગં’ તે પછી ‘તે જાણવયા પુરિસા’ તે દેશના નિવાસી પુરુષોએ ‘અમગ્ગસેણચોરસેણાવઙ્ગા’ અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિદ્વારા ‘વહુગ્ગામઘાયાવગ્ગાહિ તાવિયા સમાણા’ અનેક ગામોની ઘાતના આદિથી સંતાપિત થઇને ‘અણમણ્ણં સદ્ધાવેઈ’ પરસ્પર મલીને વિચાર કરવાનો ઇરાદો કર્યો. અને તે માટે સૌને તેઓએ સમયસર સૂચના પહોંચાડી આપી ‘સદ્ધાવિત્તા એવં વયાસી’ સૂચના મળતાં જ તમામ માણસો એકઠા થઇ ગયાં ત્યારે તેઓની પાસે આ પ્રમાણે કહેવાનો પ્રારંભ કર્યો ‘એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા!’ ભાઈઓ! સાંભળો! આપણે તમામ માણસો અહીંઆ એટલા માટે એકઠા થયા છીએ કે ‘અમગ્ગસેણચોરસેણાવઙ્ગે’ ચોરોનો સરદાર એ અભગ્નસેન ‘પુરિમતાલણયરે’ પુરિમતાલ નગરમાં ‘પુરિમતાલણયરસ્સ ઉત્તરિહ્લં જણવયં’ પુરિમતાલ નગરની ઉત્તર દિશામાં રહેલાં જનપદોને ‘વહુહિં ગામઘાણ્ણિ

જાવ ગિદ્ધાં કરેમાણે વિહરડ' અનેક ગામેનો નાશ આદિ દુષ્ટ કર્મોથી નિર્ધન કરી રહ્યો છે. 'તં સેયં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા !' એટલા માટે સૌની કુશળતા એમાં છે કે આપણે તમામ માણસો 'એમદ્દં મહવ્વલસસ રણો વિણ્ણવિત્ત' મળી આ હકીકતને મહાબલ રાજા પાસે પહોંચાડીએ. 'તણ્ણં જાણવયા પુરિસા' આ પ્રમાણે જનપદના નિવાસી પુરુષોએ 'એમદ્દં અણ્ણમણ્ણં પડિસુણેતિ' સૌએ મળીને આ વાતનો સ્વીકાર કરી લીધો. 'પડિસુણિત્તા મહત્થં મહગ્ગં મહરિહં રાયરિહં પાહુદં ગિણ્ણંતિ' સૌ એ મળીને સ્વીકાર કર્યા પછી રાજાની પાસે જવા માટે તેઓએ વિશેષ પ્રકારની પ્રયોજનસિદ્ધિકારક મહામૂલ્યવાન વસ્તુ મોટા પુરુષો માટે યોગ્ય એવા રાજાને ભેટ ધરવા યોગ્ય વસ્તુ હતી તે સાથે લીધી. 'ગિણિત્તા જેણેવ પુરિમતાલણયરે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ' અને લક્ષને પુરિતમાલ નગરની તરફ આલ્યા 'ઉવાગચ્છિત્તા જેણેવ મહવ્વલે રાયા તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ' ત્યાં પહોંચીને મહાબલ રાજાની પાસે ગયા 'ઉવાગચ્છિત્તા મહવ્વલસસ રણો' જઈને તેઓએ મહાબલ રાજા માટે 'તં મહત્થં જાવ પાહુદં ઉવણેતિ' મોટા પુરુષોને યોગ્ય તે ભેટ આપી (નજરાણું ક્યું) તથા 'કરયલ્લં અંજલિ કટ્ટુ મહવ્વલં એવં વયાસી' એ હાથ જોડી મહાબલ રાજા પાસે આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરી- 'એવં સ્વલુ સામી' હે સ્વામિન ! સાંભળો અમારી આ પ્રાર્થના છે કે 'સાલાહવીણ્ણ ચોરપહ્લીણ્ણ અમ્મણ્ણેણે ચોરસેણાવર્ણે' શાલાટવી નામની ચોરપહ્લીમાં અભગ્નસેન જે ચોરોનો સરદાર છે તે 'અમ્મંં વહુહિ ગામઘાણ્ણિં ય જાવ ગિદ્ધાં કરેમાણે વિહરડ' અમારા માણસોને શામઘાત-ગામ ભાંગવા આદિ દુષ્ટ કર્મો વડે નિર્ધન કરી નાખીને વિચરે છે, 'તં ઇચ્છામો ણં સામી !' એટલા માટે હે સ્વામિન ! અમે સૌ ધૃચ્છા કરીએ છીએ કે-તુભંંવાહુચ્છાયાપરિગ્ગહિયા ણિભમયા ણિરુચ્ચિવ્વિગ્ગા સુહંસુહેણં પરિવસિત્ત' આપની છત્રછાયામાં રહલા અમે સૌ પ્રબળજન નિર્ભય અને ઉદ્દેગરહિત થઈ સુખપૂર્વક રહીએ. 'ત્તિરુટ્ટુ પાયવહિયા પંજલિઉહા મહવ્વલં રાયં એમદ્દં વિણ્ણવેતિ' એ પ્રમાણે કહીને તે સૌ ગામના પગમાં પડી ગયા અને હાથ જોડીને વિનય પૂર્વક એ પ્રમાણે પોતાનું નિવેદન રાજાને સંભળાવી દીધું.

ભાવાર્થ — આ પ્રકારે જ્યારે અભગ્નસેનનાં ભૂડાં કૃત્યોથી પ્રબળ વધારે દુ:ખી થવા લાગી, તેના હિંસક કૃત્યોથી તે સૌ પૂજા કરતાં જી ગયા ત્યારે તે સૌએ પરસ્પર મલીને સૌની સંમતિથી વિગાર કર્યા કે-ભાઈઓ ! આપણા સૌની રક્ષા માટે હવે આપણે શું ઉપાય કરવો જોઈએ, અભગ્નસેન પોતાના દુષ્ટ કર્મોથી અટકતો નથી માટે હવે એવો કયા ઉપાય અથવા માર્ગ લેવો જોઈએ ? કે જેથી આપણો અચાવ થઈ શકે ? તે સાંભળી તમામ મલીને એકજ અવાજથી કહ્યું કે-જેવી રીતે બની શકે તેવી રીતે આપણે સૌએ મલીને આ વાત રાજા મહાબલને પહોંચાડવી જોઈએ, કે જેથી કરી અભગ્નસેન તરફથી થતો ઉપદ્રવ મટી શકે, આ પ્રમાણે સૌનો વિચાર સ્થિર થતાં જ સમસ્તપ્રબળજન અહુજ મૂલ્યવાન નજરાણાની વસ્તુ લઈ રાજાની પાસે પહોંચ્યા અને પોતાના દુ:ખની વાત કહીને

પોતાના રક્ષણ માટે પ્રાર્થના કરી. અને સાથે સાથે તે પણ કહ્યું કે મહારાજ ! આપ જેવા રાજવીની છત્રછાયામાં અમારી આવી દુર્દશા થાય છે તે શોભારૂપ નથી, અમે તો એ ઇચ્છીએ છીએ કે આપની સહાયથી અમારું જીવન વગેરે સુરક્ષિત રહે. (સૂ. ૧૩)

‘તए णं से महब्वले०’ ઇત્યાદિ.

‘તए णं’ આ પ્રમાણે ‘સે મહબ્બલે રાયા’ તે મહાબલ રાજાએ ‘તેસિં જાણવયાણં પુરિસાણં’ તે નગરના રહેનારા પુરુષો ‘અંતિए’ પાસેથી

‘एयमट्ठं’ તે વાતને ‘સોચ્છા’ સાંભળીને અને ‘ણિસમ્મ’ તે વાત માટે સારી રીતે પૂર્વોપર વિચાર કરીને ‘આસુરત્તે જાવ મિસમિસાયમાણે’ તુરત જ કોપ કરી ક્રોધરૂપી અગ્નિથી અત્યંત બળતા થકા તથા ‘તિવલિયં’ ત્રિવલિત ‘મિહિં’ બ્રુહ્મીને ‘ગિલાહે’ માથાપર ‘સાહટ્ટુ’ ચઢાવીને ‘દંડે સદાવેદ’ દંડ સેનાપતિને પોતાની પાસે બોલાવ્યા; ‘સદાવિત્તા एवં વમાસી’ બોલાવીને તેને આ પ્રમાણે કહ્યું- ‘ગચ્છ ણં તુમં દેવાણુપ્પિયા’ હે દેવાનુપ્રિય ! તમે તુરતજ અહીંથી જાઓ અને ‘સાલાહવિં ચોરપલિં ત્રિલુંપાહિ’ શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીને નાશ કરી નાંખો. અને ‘અમગ્ગસેણં ચોરસેણાવંદં જીવગ્ગાહં ગિણ્હાહિ’ ચોરોના સરદાર અભગ્નસેનને જીવતોજ પકડી લો. ‘ગિણ્હિત્તા મમં ઉવણેહિ’ પકડીને તેને મારી પાસે લઇ આવો. ‘તए णं से दंडे तहत्ति एयमट्ठं पडिसुणेइ’ મહાબલ રાજાની આ પ્રમાણે આજ્ઞાને સાંભળીને પછી તે દંડસેનાપતિએ ‘તહત્તિ’ કહીને તેમના એ

હુકમનો સ્વીકાર કર્યો ‘તए णं से दंडे बहुहिं पुरिसेहिं सणणद्ध जाव छिपपतूरेणं वज्जमाणेणं महया उक्किट्ठसीहणाय० करेमाणे पुरिमतालणयररस्स मज्झंमज्झेणं गिग्गच्छइ’ એ પ્રમાણે નરેશના આદેશનો સ્વીકાર કર્યા પછી તે દંડસેનાપતિ અનેક યોદ્ધા પુરુષોથી કે જે કવચ આદિ પહેરીને તૈયાર થઇ ગયેલા હતા અને જેણે આયુધોને સારી રીતે પોતાના હાથમાં સાંભાળીને લઇ લીધાં હતા, જેણે પોતાના હાથમાં ઢાલોને બાંધી લીધી હતી, તેઓથી યુકત થઇને જલદી જલદી વાગનારા વાજીત્રોના ગડગડાટ સાથે સમુદ્રની ગર્જના જેમ આકાશ મંડળને ગુંજીત કરતો પુરિમતાલના મધ્ય બબ્બરના માર્ગના અંદરના ભાગમાંથી નીકળ્યો, અને ગિગ્ગચ્છિત્તા જેણે સાલાહવી ચોર-

પલ્લી તેણેવ પહારેત્થ ગમણાઈ ’ જ્યાં તે શાલાટવી નામની ચોરપદ્દલી હતી ત્યાં જવા માટે પ્રસ્થિત થયો.

ભાવાર્થ—પ્રબળનોની પ્રાર્થના સાંભળીને પછી મહાબલ રાજવીએ પ્રબળનોને ધીરજ આપી પછી ક્રોધાયમાન થઈને તેમણે તે જ વખતે પોતાના દંડ નામના સેનાપતિને પોતાની પાસે બોલાવીને એ પ્રમાણે હુકમ કર્યો કે-હું સેનાપતિ ! તમે અહીંથી તુરતજ જાઓ અને જઈને શાલાટવી નામની ચોરપદ્દલીનો નાશ કરી નાંખો, તથા ચોરોના સરદાર અભગ્નસેનને જીવતો પકડીને મારા સામે ઉભો રાખો, રાજના આ પ્રમાણે હુકમનો સ્વીકાર કરીને દંડસેનાપતિ પોતાની સેનાના યોદ્ધાઓને અસ્ત્ર-શસ્ત્ર સાથે તૈયાર કરી ત્યાંથી તુરતજ ચાલી નીકળ્યા અને વાજાંત્ર વગાડતા તે ઠીક પુરિમતાલ નગરની અંદરથી નિકળીને ચોરપદ્દલી તરફ ચાલતા થયા. (સ્ક. ૧૪)

‘ તણ ણં તસ્સ ’ ઇત્યાદિ.

‘ તણ ણં ’ તે પછી ‘ તસ્સ અમ્મગસેણસ્સ ચોરસેણાવડ્ડસ્સ ’ ચોરોના સરદાર તે અભગ્નસેનના ‘ ચોરપુરિસા ’ ચોર પુરુષોએ જ્યારે ઇમીસે કહાઈ લદ્દહા સમાણા ’ આ સમાચાર જાણ્યા ત્યારે ‘ જેણેવ સાલાડવી ચોરપલ્લી જેણેવ અમ્મગસેણે ચોરસેણાવડ્ડે તેણેવ ઉવાગયા ’ તે સૌ મળી શાલાટવી નામની ચોરપદ્દલીમાં જ્યાં તે અભગ્નસેન ચોર સેનાપતિ હતો ત્યાં આવ્યા અને ‘ કરચલ જાવ એવં વયાસી ’ બંને હુથ માધ્યાપર રાખીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા ‘ એવં સ્વલ્લુ દેવાણુપ્પિયા ! ’ હે દેવાનુપ્રિય ! અમે આપને એક સમાચાર સંભળાવીએ છીએ તે આ પ્રમાણે છે.- ‘ પુરિમતાલે ણયરે મહવ્વલેણં રણ્ણા ’ પુરિમતાલ નગરમાં મહાબલ રાજાએ ‘ મહયા મહચડગરેણં પરિવારેણં ’ ભટમમ્હૂરૂપ પરિવારોથી ઉપલક્ષિત ‘ દંડે આણત્તે ’ દંડ સેનાપતિને આ પ્રમાણે હુકમ કર્યો છે કે ‘ ગચ્છ ણં તુમં દેવાણુપ્પિયા ! સાલાડવિં ચોરપલ્લિં વિલુંપાહિ ’ હે દેવાનુપ્રિય ! તમે જાઓ અને શાલાટવી નામની ચોરપદ્દલીનો નાશ કરી દો તથા ‘ અમ્મગસેણં ચોરસેણાવડ્ડં જીવગ્ગાહં ગિણ્ણહાહિ ’ અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિને જીવતો પકડી લો ‘ ગિણ્ણિત્તા મમં ઉવણેહિ ’ પકડીને તેને મારી પાસે લઇ આવો ‘ તણ ણં સે દંડે મહયા મહચડગરેણં જેણેવ સાલાડવી ચોરપલ્લી તેણેવ પહારેત્થ ગમણાઈ ’ આ પ્રકારનો

મહાબલ રાજવીનો હુકમ મેળવીને, તે દંડ સેનાપતિએ. બલવાન યોદ્ધાઓના સમૂહથી તૈયાર થઈને આ શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીની તરફ આવવા માટે પ્રસ્થાન કરી દીધું છે.

‘તए णं मे अभगसेणचोरसेणावई तेसिं चोरपुरिसाणं अंतिए एय-
मदटं सोच्चा णिसम्म पंचचोरसयाइं सदावेइ’ પોતાના ખાનગી ખબર આપનારા ચોરો પાસેથી આ પ્રકારના સમાચાર મળ્યા પછી તે અભગ્નસેન ચોરપતિએ વિચાર કરી સમજીને પોતાના તે પાંચસો ચોરોને બોલાવ્યા ‘સદાવિત્તા एवं वयासी’ બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે-‘एवं खलु देवाणुपिया ! पुरिमताले णयरे महव्वले जाव तेणेव पहारेस्थ गमणाए’ હે દેવાનુ પ્રિયો! મારા શૂરવીર યોદ્ધાઓ સાંભળો! તમને જે કારણ માટે અહીં એકત્રિત-એકઠા કર્યા છે, તેનું કારણ એ છે કે-આજ પુરિમતાલનગરમાં મહાબલ રાજાએ મેટા યોદ્ધાઓના, સમૂહ સાથે દંડ સેનાપતિને આ પ્રમાણે હુકમ કર્યો છે કે, તમે જઈને શાલાટવીનો નાશ કરો અને અભગ્નસેનને જીવતા પકડીને મારી પાસે ઉભો રાખો. તે પોતાના રાજા-ધણીના હુકમ પ્રમાણે પુરિમતાલ નગરથી ભટોના સમૂહ સાથે શલાટવી તરફ રવાના થઈ ગયા છે ‘तं सेयं खलु देवाणुपिया ! अहं तं सालाडविं चोरपल्लिं असंपत्तं अंतरा चेव पडिसेदित्तए’ તેથી હે દેવાનુ પ્રિયો! હવે આપણું હિત એમાં છે કે-આપણે સૌ મળીને તેનો સામનો કરીએ જ્યાં સુધી તે શાલાટવી સુધી આવી પહોંચ્યા નથી ત્યાં સુધીમાં તેને રસ્તામાં (વચમાં) જ રોકી દેવા.

ભાવાર્થ—અનેક સુસજ્જિત યોદ્ધાઓસહિત દંડ સેનાપતિ ચોરપલ્લીનો નાશ કરવા આવે છે. તે સમાચાર જ્યારે અભગ્નસેનના ગુપ્તચરો પાસેથી તેને જાણવામાં આવ્યા ત્યારે તેણે તમામ ચોરોને એકઠા કર્યા અને તે સમાચાર તેને સંભળાવ્યા. સાથે તેણે સૌને એ આજ્ઞા પણ કરી કે જીઓ તે મને જીવતા પકડવા ઇચ્છે છે. અને રાજાની પાસે મોકલવા ચાહે છે. તો હે મારા વીર યોદ્ધાઓ! તમારું કર્તવ્ય અને મારી પણ એ સંમતિ છે કે શત્રુ જ્યાં સુધી આપણા સ્થાન સુધી પહોંચ્યા નથી ત્યાં સુધીમાં આપણે તેને વચમાં જ રોકી દેવા, તેમાં આપણું હિત સમાએહું છે. (સ્ક. ૧૫)

‘तए णं ताइं पंचचोरसयाइं’ ઇત્યાદિ

‘तए णं ताइं पंचचोरसयाइं’ તે પછી એ પાંચસો ચોરદોકાએ અભગ્ન-સેનસ તહત્તિ જાવ પડિસુણેતિ’ પોતાના સરદાર અભગ્નસેનના એ હુકમને

‘તહત્તિ’ કહીને સ્વીકારી લીધો. ‘તણ ગં સે અમગ્ગસેણે ચોરસેણાવેઈ’ ન્યારે તેના હુકમને સૌએ સહર્ષ થઈને સ્વીકારી લીધો ત્યાર પછી તે અલગ્નસેન ચોર સેનાપતિએ ‘વિઝલં અસણં ઠ ઉવક્ખડાવેઈ’ બહુજ વિશેષ પ્રમાણમાં ચાર પ્રકારના આહારને તૈયાર કરાવ્યા. ‘ઉવક્ખડાવિત્તા પંચહિં ચોરસણ્હિં સદ્ધિં ણ્હાણ જાવ પાયચ્છિત્તે’ તમામ પ્રકારનું ભોજન તૈયાર કરાવીને પછી પાંચસો ચોરોની સાથે તેણે સ્નાન કર્યું અને કૌતુક મંગલ એવં પ્રાયશ્ચિત્ત આદિ કાર્યો પણ કર્યાં તેણે જે કૌતુક મંગલ પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યાં તે રાજની સેનાને રોકવા માટે એટલે પોતાના વિજયલાભમાં આવનારાં વિધેનોની નિવૃત્તિ થવાની ઇચ્છાથી કર્યાં. મોચણમંડવંસિ તં વિઝલં અસણં ઠ સુરં ચ ૫ અસાણ્માણે ઠ વિહરઈ’ તે પછી તેણે ભોજન-શાળામાં બેસીને તે તૈયાર કરેલા ચાર પ્રકારના આહાર તથા નાના પ્રકારની મદિરાને આસ્વાદ-વિસ્વાદ કર્યો અને ખીન્નઓને પણ ખવરાવ્યા પીવરાવ્યા, ‘જિમિયમ્મુત્તુ ત્તરાગણ્વિ ય ગં સમાણે આયંતે ચોક્ખે પરમસુઠ્ઠમ્મૂ પંચહિં ચોરસણ્હિં સદ્ધિં અહ્લં ચમ્મં દૂરુહઈ’ ભોજન કર્યાં પછી તે ત્યાંથી નીકળ્યા અને નીકળીને પછી કોગળા કર્યા હાથ મુખને સાફ કરી શુદ્ધ કરી બરાબર ન્યારે શુદ્ધ થઈ ગયું ત્યારે પાંચસો ચોરોની સાથે ગીલા-ભીના ચામડાના આસન પર બેઠા. ‘દૂરુહિત્તા’ બેસીને તમામ ચોરોને તૈયાર થવાનો હુકમ કર્યો, પછી પોતાના સેનાપતિનો હુકમ થતાં તે સૌ સજ્જ-તૈયાર થઈ ગયા. તેણે પોતે પણ ‘સણ્ણદ્દજાવપહરણે’ કવચ પહેર્યું અને આયુધ પ્રહરણ આદિ અનેક પ્રકારનાં શસ્ત્રો લીધા, આ પ્રમાણે ‘મગ્ગહ્ણ્હિં જાવ રવેણં’ હાથોમાં પકડેલી ઠાલોથી, મ્યાનમાંથી બહાર કાઢેલી તલવારોથી, ખંભાપર ટાંગેલા તીરોના લાથાથી પ્રત્યંચા સહિત ધનુષોથી, તેના પર રાખેલા બાણોથી સન્નિજ્જત યોદ્ધાઓની સાથે એકી સાથે જલદી ર વાગનારા વાણ્ણોના શબ્દો એટલે કે ઉત્કૃષ્ટ સિંહનાદ, બોલ અને કલકલરવથી સમુદ્રની માફક ગગન-મંડળને ગળવતા થકા ‘પચ્છાવરહ્લકાલસમયંસિ’ દિવસના ચોથા પ્રહરમાં ‘સાલાહવીઓ ચોરપહ્લીઓ ણિગ્ગચ્છઈ’ તે શાલાટવી ચોરપહ્લીથી નીકળ્યા ‘ણિગ્ગચ્છિત્તા’ નિકળીને ‘વિસમદુગ્ગમ્મહણટ્ટિણ્ણ મહિયમ્મત્તપાણ્ણ તં દંડં પહિ-વાલેમાણેર ચિટ્ઠઈ’ વિષમ અને દુર્ગમ વનમાં રહ્યા પોતાના સાથે ઘેરથી પરિપૂર્ણ આહાર-પાણી વગેરેની ગોઠવણ કરી લીધી હતી તેથી ચિંતારહિત બની તેઓ ત્યાં આગળ બેઠા અને સૈન્યસહિત તે દંડ સેનાપતિ આવે છે તેની રાહ જોવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ—સેનાપતિને વચમાંજ રોકી લેવાની અલગ્નસેનની સલાહ સૌને પસંદ પડી, ચોરસેનાપતિએ સૌના માટે ખાવા-પીવાની સંપૂર્ણ રીતે ગોઠવણ કરી હતી. ચાર પ્રકારના આહાર પૂરા પ્રમાણમાં તૈયાર કરાવ્યા હતા, ભોજન તૈયાર થતાં સેનાપતિએ સૌની સાથે સ્નાન કર્યું, કૌતુક મંગલ આદિ કાર્ય પણ તેણે

શત્રુસૈન્યને રોકવા માટે વિજયમાં આવનારાં વિધેનાની નિવૃત્તિની ભાવનાથી કર્યાં, શારીરિક કાર્યોથી નિવૃત્ત થઈને પછી સૌની સાથે ભોજનશાળામાં ગયાં, ત્યાં સૌની સાથે ભોજન કર્યું. ભોજન કર્યા પછી મુખ અને હાથ સાફ કર્યા, પછી ત્યાંથી આવીને ભીના ચામડાના આસન પર બેસીને તેણે તમામ પોતાના ૫૦૦ ચોરોને તૈયાર થવાનો હુકમ આપ્યો, સેનાપતિનો હુકમ મળતાં તે તમામ ગહુ જ ઉતાવળથી અસ્ત્ર-શસ્ત્રોથી સજ્જમાન થઈ તૈયાર થઈ ગયા, સેનાપતિ પોતે કવચ આદિ ધારણ કરી સન્નિજત થઈ તૈયાર થયા. તમામ માણસો (યોધાઓ) સૌ ઢાલ, તલવાર, ધનુષ આદિથી તૈયાર થઈ ગયા પછી તે અભગ્નસેન દિવસના ચોથા પ્રહરમાં વાગતાં વાળાંઓની ધ્વનિ વડે આકાશમંડળને ગજવતા-શબ્દમય કરતા થકા ચોરપદ્ધીથી સૌની સાથે નીકળ્યા. ચાલતાં ચાલતાં એક દુર્ગમ જંગલમાં આવી પહોંચ્યા, પોતાની પાસે સંપૂર્ણ રીતે આહાર પાણીની ગોઠવણ હતી. તેથી ચિન્તારહિત થઈને તેઓ એવાતની રાહ જોવા લાગ્યા કે હવે કયારે અહીં આગળ થઈને દંડ સેનાપતિ નીકળશે. (સ. ૧૬)

‘ ત્વ ણં સે દંડે ’ ઇત્યાદિ.

‘ ત્વ ણં ’ તે પછી ‘ સે દંડે ’ તે દંડ સેનાપતિ ‘ જોગેવ અભગ્નસેને તેજેવ ઉવાગચ્છઈ ’ ચાલતાં ચાલતાં ત્યાં આગળ આવી પહોંચ્યા જ્યાં તે અભગ્નસેન ચોરોનો સરદાર તેની રાહ જોઈ રહેલો હતો, ‘ ઉવાગચ્છિત્તા ’ આવતાં જ ‘ અભગ્નસેનચોરસેનાવૃણા સર્દિં ’ અભગ્નસેન ચોર સેનાપતિની સાથે ‘ સંપલગ્ને યાવિ હોત્યા ’ તેના યુદ્ધનો આરંભ થઈ ગયો ‘ ત્વ ણં સે અભગ્નસેને ચોરસેનાવૃઈ ’ યુદ્ધ આરંભ થતાં જ તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિએ ‘ તં દંડં ’ તે દંડ સેનાપતિને ‘ ક્વિપ્પામેવ હયમહિયજાવ પહિસેહેઈ ’ પ્રથમ તેા તુરત જ શસ્ત્રોથી વિધી નાંખ્યો, પછીથી મુઠી અને પગના પ્રહારોથી તેને મૂર્ચ્છિત કરી દીધો. તે પછી તેની સેનાના સુભટોને ક્ષત-વિક્ષત (જખમી-ઘવાએલ) કરીને ખૂબ માર માર્યો અને તેની ગરૂડ અદિ ચિન્હોથી યુક્ત ધ્વજ અને પતાકાઓ છોડાવીને જમીન પર નાંખી દીધી. અને તેને પોતાની સામેની દિશામાંથી ધીજી દિશામાં કાઢી મૂક્યા ત્વ ણં સે દંડે અભગ્નસેનચોરસેનાવૃણા આ પ્રમાણે તે દંડસેનાપતિએ અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિદ્વારા ‘ હયજાવ પહિસેહિષ્ સમાણે ’ હતમથિત (ઘવાએલ-

વલોવએલ) આદિદશાપ્રાપ્ત થઇને ‘અત્યામે અવલે અવીરિણ અપુરિસકારપરક્રમે અધારણિજ્જિમિતિ કટ્ટુ’ અસ્થિર, બલહીન, માનસિકશક્તિરહિત અને ઉદ્યોગ-શક્તિરહિત બનીને ‘આ ચોરસૈન્યનો અમે સામનો કરી શકતા નથી. આ દુઃપ્રધર્ષ (જેનું દમન મુશ્કેલીથી થય એવો) છે’ એ પ્રમાણે વિચાર કરીને ‘જેણેવ પુરિમ-તાલે ણયરે જેણેવ મહબ્બલે રાયા તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ તે પુરિમતાલ નગરની તરફ મહાબલ રાજાની પાસે ત્યાંથી પાછા ફરી આવ્યા ‘ઉવાગચ્છિત્તા’ આવીને ‘કરયલ જાવ એવં વયાસી’ તેણે બન્ને હાથ બેડીને રાજાને વંદન કર્યું અને પછી આ પ્રમાણે બોલ્યા—‘એવં સ્વલુ સામી’ હે સ્વમિન! માફ પાછુ ફરી આવવાનું કારણ એ છે કે—‘અમ્મગસેણે ચોરસેણાવઈ’ તે અભગ્નસેન ચોરસના-પતિ ‘વિસમદુમ્મગહણટ્ટિણ્’ વિષમ અને દુર્ગમ મહાવનની અંદર છુપાઈને બેઠો.

હતો ‘મહિયમત્તપાણણ’ આવા-પીવાની તમામ સામગ્રી તેના પાસે હતી, આવી પરિસ્થિતિમાં તે ‘જો સ્વલુ સે સક્કે કેણઈ સુવહુણ્ણવિ આસવલેણ વા હત્થિવલેણ વા જોહવલેણ વા રહવલેણ વા ચાઉરંગિણીવલેણંપિ ઉરંઉરેણં ગિણિહત્તણ’ તે કોઈ પણ ઉપાયથી આહિ ઘણા ઘોડાઓનું બલ હોય, હાથિઓનું બલ હોય, યોધાઓનું બલ હોય, રથોનું બલ હોય, અથવા ચતુરંગિણી સેનાનું પણ બલ હોય, કોઈપણ દ્વારા પકડી શકાતો નથી, કોઈ પણ પ્રકારના બલથી તે સાક્ષાત્ પકડી નહિ શકાય, હા એક એવો ઉપાય જરૂર છે કે જેના દ્વારા તે હાથમાં આવી શકશે. જેમ કે ‘સામેણ ય’ પ્રિય વચનથી ‘મેણ ય’ બન્ધુ મિત્રાદિકોમાં પરસ્પર ખટપટ કરાવવાથી ‘ઉવપ્પદાણેણ ય’ ઈચ્છિત વસ્તુ આપવાથી, સર્વ પ્રથમ એ ઉપાયેથી ‘વિસંમમાણે’ તેને આપણા પર વિશ્વાસુ બનાવી લેવો.

બેઠાએ, જ્યારે તેનો આપણા પર પૂરો વિશ્વાસ બની જાય ત્યારે સરલ રીતિથી ‘ઉવત્તે’ તે આપણાથી પકડાઈ જશે ‘તણ ણં સ મહબ્બલે’ સેનાપતિની આ પ્રકારની સલાહ સાંભળી લીધા પછી તે મહાબલ રાજાએ ‘સે’ તે અભગ્નસેનના ‘જેવિ ય’ જેટલા તેના ‘અર્ધિમત્તરગા’ હુમેશાં તેની પાસે બેસવા વાળા મત્રિ આદિ માણસો હતા, ‘સીસગસમા’ જેટલા તેના અંગરક્ષક હતા ‘મિત્તણાઈણિયગ-સયણસંબંધિપરિયણા’ અને બીજા જે તેના મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક, સ્વજન, સંબંધી પરિજન હતાં ‘તેવિ ય ણં’ તે તમામને ‘ધમ્મકળમરયણસંતસારસાવણ્ણજ્જેણં મિદ્ડ’ ધનથી, સોનાથી, રત્નોથી, ઉત્તમોત્તમ વસ્તુઓથી અને રૂપિયા-પૈસા આદિથી ફેાડી લીધા, અભગ્નસેનના ઉપર તે સૌનો રનેહ હતો તેને દૂર કરી અને પોતાના પર પ્રસન્ન રહે તેમ બનાવી લીધા તથા ‘અમ્મગસેણસ્સ ચોરસેણાવઈસ્સ

અભિક્ષ્વણં મહત્થાઈં મહગ્ધાઈં મહરિહાઈં રાયરિહાઈં પાહુહાઈં પેસેઈ ' અભગ્નસેન ચૌરસેનાપતિના પાસે હમેશાં વારંવાર મહાર્થ—મહાપ્રયોજન સાધક મહાર્થમહામૂલ્ય-વાણાં, મહાર્હ—મહાપુરુષોને યોગ્ય અને સ્ખર્હ—રાજા-મહારાજાઓને લાયક નજરાણાં ભેટ મોકલવાનાં પ્રારંભ કર્યો ' પેસિત્તા ' આ પ્રમાણે નજરાણાં ઉપહાર મોકલી મોકલીને રાજાએ તેને પોતાના ઉપર 'વિસંમમાણેઈ' વિશ્વાસ રાખે તેવો બનાવી દીધો.

લાવાર્થ—દંડ સેનાપતિ આવતાં જ અભગ્નસેન ક્રોધથી લાલ-ચોળ બનીને તેના પર ભૂખ્યા વાઘ પ્રમાણે પડ્યો, બન્નેનું ત્યાં આગળ ઘમસાણુ યુદ્ધ થવા લાગ્યું. અભગ્નસેને પહેલેથી જ તેના આવતાંની સાથે જ તીક્ષ્ણ બાણોથી ઘાયલ કરી દીધો, પછી મુઠીઓ તથા પગના પ્રહાર વડે તેની ખૂબ ખબર લીધી. તેની સેનાને અસ્ત-વ્યસ્ત (વેરણુ—છેરણુ) કરી ધ્વજા-પતાકા પડાવીને જમીન પર નાખી દીધા. આ પ્રમાણે પોતાની દુર્દશા જ્ઞેઘને તે દંડસેનાપતિ એકદમ ગભરાઈ ગયો, અને તેનો સામનો કરવાની તેનામાં ખીલકુલ શક્તિ રહી નહિ, તે તદ્દન નિર્વીર્ય બની પુરુષાર્થથી પણ ક્ષીણ મલિન થઈ ગયો. 'આ ચૌરસેનાપતિ દુર્જય છે' એવા વિચારથી પોતાના નગરમાં પાછો ફરી આવ્યો, આવીને રાજાને જે કાંઈ હકીકત હતી તે તમામ પહેલેથી છેલ્લે સુધી કહી સંભળાવી, તેણે અભગ્નસેનની શક્તિનાં ગૌરવનું વર્ણન કરતાં જણાવ્યું કે—હે નાથ! હું જ્યાં અહીંથી સૈન્ય સાથે શાલાટવીની તરફ પ્રસ્થિત થયો તેવામાં એક ગહન દુર્ગમ વનમાં પોતાના પૂરા પ્રમાણુમા ખાન-પાનની ગોઠવણુ કરીને સંતાઈ રહેલ તે અભગ્નસેને મારો સામનો કર્યો, તેણે અમારો સામનો કર્યો તેમાં મને પૂરી રીતે વિશ્વાસ આવી ગયો કે:— જ્યારે આ પ્રકારે તેની પાસે અશ્વબલ કામ આપી શકતું નથી, હાથીનું બળ ટકી શકતું નથી. યોદ્ધાઓની શક્તિ પણ તેને જીતી શકતી નથી. રથોનું બળ પણ તેની દુષ્પ્રવૃત્તિને રોકી શકતું નથી. અને ચતુરંગિણી સેના પણ તેને જીતી શકતી નથી, તે શક્તિ-બળ વડે તો કોઈ રીતે વશ કરી શકાશે નહિ, ત્યારે મારો વિચાર હાલમાં એ છે કે તેને સામ, દામ, દંડ અને ભેદ નીતિ વડે કરીને વશ કરવાના પ્રયત્નો કરવા જ્ઞેઘએ. મહાબળવાન શત્રુનો પણ તેના દ્વારા પરાજય કરી શકાય છે. આ પ્રમાણે દંડ સેનાપતિની ઉચિત સલાહ માનીને મહાબલ રાજાએ તે પ્રમાણે કયું. ધન આદિની સહાયતાદ્વારા તેણે અભગ્નસેનના પક્ષમાં રહેનારાં મનુષ્યોને ફેાડયાં અને

પોતાના પક્ષમાં કરી લીધાં. તથા અભ્યસેનને પણ અનેક પ્રકારની ભેટો દ્વારા પોતાને વિશ્વાસુ બનાવી લીધાં. (સૂ૦ ૧૭)

‘તણ્ણં સે’ ઇત્યાદિ.

‘તણ્ણં’ તે પછી ‘સે મહબ્બલે રાયા તે મહાબલ રાજાએ ‘અણયા કયાઈ’ કોઈ એક સમય ‘પુરિમતાલણયરે’ પુરિમતાલ નગરમાં ‘ણ્ણં’ એક ‘મહં’ વખાણવા યોગ્ય ‘મહમ્મદમહાલયં’ અતિશયવિશાલ ‘કૂડાગારસાલં’

કૂડાગારશાલા ‘કારેઈ’ બનાવવાથી ‘અણેગકવંમસયસંનિવિટ્ઠં’ જે અનેક થાંભલાઓથી ભેડાએલી હતી, ‘પાસાઈયં, દરિસણિજ્જં, અમિરૂવં, પડિરૂવં’ ચિત્તને આનંદ આપનારી હતી જેવા લાયક હતી. અનુરૂપ-મળતે મળતી જેવી ભેદ્યએ તેવી હતી અને વિશેષ શોભાપાત્ર હોવાથી તે અદ્વિતીય-અજેડ માનવામાં આવતી હતી. ‘તણ્ણં સે મહબ્બલે રાયા અણયા કયાઈ’ એક દિવસની વાત છે કે તે મહાબલ રાજાએ કોઈ એક સમય ‘પુરિમતાલણયરે’ પુરિમતાલ નગરમાં ‘ઉસ્મુકકં જાત્ત દમરત્તં પપોયં ઉગ્ગોસાવેઈ’ ૧૦ દસ દિવસ ભરાય તેવા એક ઉત્સવની ઘોષણા કરાવી, અહીં યાવત શબ્દથી ઘોષણામાં રાજપુરુષેએ એ વસ્તુ પ્રકટ કરી કે-‘ઉક્કરં’ આ ઉત્સવમાં આવેલી કેઈ પણ વસ્તુ ઉપર રાજ્ય તરફથી કર (ટેકસ) લેવામાં આવશે નહિ તેમજ આ ઉત્સવમાં હુકાનો કરવા માટે જે જમીન

આપવામાં આવશે તેનું ભાડું લેવાશે નહિ. અને વેચાણ કરવા માટે લાવેલી ગાય આદિ પરનો કર તદ્દન માફ કરેલો છે. ‘અમહાપ્પવેસં’ રાજ્ય તરફથી કોઈ પણ નોકર કોઈના ઘેર આવીને નવા હુકમની જાહેરાત કરશે નહિ. ‘અદંદિમકુદંદિમં’ ઉચિત-અને અનુચિત તમામ પ્રકારના દંડ તેમાં માફ રહેશે. ‘અધરિમં’ કોઈપણ શાહુકાર કોઈપણ કરજદારને આ ઉત્સવમાં પોતાનું દેણું આપવા માટે કહી શકશે નહિ. અને લેણુદાર તથા દેણુદાર બંને પરસ્પર અશાન્તિ ઉત્પન્ન કરી શકશે નહિ. ‘અધારણિજ્જં’ કરજદારનું જે કરજ છે, તે રાજા પોતાના તરફથી ચૂકવી આપશે. ‘અણુદ્વયમુયંગં’ તથા ગાવ-બળવવાની તેમાં પૂરી વ્યવસ્થા રહેશે. ‘અમિલા-યમહદામં’ માલા ગુંથવા લાયક અન્નદાન-નહિ કરમાએલા (ખીલેલા) પુષ્પોની

દુકાનો પણ ત્યાં ખેલવામાં આવશે. ‘ગણિયાવરનાહૃદ્ગ્જ્જકલિયં’ વેશ્યાઓ અર્થાત્ નાટક કરનારાઓનો નાચ, ગાયન અને અભિનય, આ અવસર ઉપર જોવા મળશે, ‘અનેગતાભાચારણુચરિયં’ તાલવિદ્યામાં કુશળ માણસોની અહીં સારી રીતે જમાવટ થશે. ‘પમુદ્વયવક્કીલિયામિરામં’ અનેક પ્રકારના ખેલ અને તમાસા અહીં માણસોને બતાવવામાં આવશે માણસોની તમામ પ્રકારની જરૂરીઆતો અને તેઓના સુખ માટે અહીં સારામાં સારી ગોઠવણુ કરવામાં આવશે. ‘મહરિહં’ તેને બનશે ત્યાં સુધી દર્શનીય અર્થાત્ અનુકરણીય બનાવવા માટે દરેક પ્રકારના પ્રયત્નો કરવામાં આવશે. ‘દસરત્તે પમોયં ઉગ્વોસાવેઙ્’ તે ઉત્સવ દસ દિવસ સુધી ચાલશે આ પ્રમાણે રાજ્યએ પોતાના માણસો દ્વારા ઉત્સવની ઘોષણા-બહારાત કરાવી. ‘ઉગ્વોસાવિત્તા’ આ પ્રમાણે ઘોષણા કરાવ્યા પછી ફરીથી રાજ્યએ ‘કોઙ્ગિયપુરિસે સદાવેઙ્’ પોતાની આજ્ઞામાં રહેનારા પુરુષોને પોતાની પાસે બોલાવ્યા ‘સદાવિત્તા’ બોલાવીને ‘એવં વયાસી’ આ પ્રમાણે કહ્યું—

‘ગચ્છહ ગં તુમ્હે દેવાણુપ્પિયા’ હે દેવાનુપ્રિયો! આપ લોકો જાઓ! જઈને ‘સાભાહવીણ ચોરપહ્લીણ’ શાલાટવીસ્થિત ચોરપહ્લીમાં ‘તત્થ ગં તુમ્હે અમ્મગસેણં ચોરસેણાવેઙ્’ અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિને ‘કરયલ જાવ એવં વયહ’ શિષ્ટાચાર-યોગ્ય અભિનંદન કરીને અમારા તરફથી એ બખર આપો—‘એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા!’ સમાચાર એ છે કે ‘પુરિમતાલે ગયરે મહબ્બલેણં રણ્ણા ઉસ્સુકે જાવ દસરત્તે પમોણ ઉગ્વેસિણ’ પુરિમતાલ નગરમાં મહાબલ રાજ્યએ દસ દિવસ સુધીનો એક ઉત્સવ ઉજવવાની એક યોજના કરી છે. તેમાં આવનારી ચીજોપર ચુંગી (દાણુ) આદિ સર્વ પ્રકારના કર રાજ્ય તરફથી માફ કરેલા છે આ ઉત્સવમાં—મનોરંજનની તમામ સામગ્રીનો પૂરો પ્રબંધ કર્યો છે ‘તં કિણ્ણ દેવાણુપ્પિયા!’ એટલા માટે હે દેવાનુપ્રિય! આપ ‘વિહલં અસણં ણ પુષ્પવત્થગંધમહ્ણાલંકારે ય’ પુષ્પના અશન, પાનાદિક અને પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધમાલાદિક તમામ સામગ્રી ‘ઈહં હવ્વમાણેજ્જા’ અહીં મંગાવશે. ‘ઉદાહુ’ અથવા ‘સયમેવ ગચ્છેજ્જા’ આપ પોતે ત્યાં પધારશે.

ભાવાર્થ—મહાબલ નરેશે દંડ સેનાપતિની સલાહ પ્રમાણે, અભગ્નસેનને પોતાના વશ કરવા માટે આયોજન (પ્રવૃત્તિ) પ્રારંભ કરી દીધો. તેમાં તેણે સૌ પહેલાં નગરમાં કોઈ એક સમયે એક સુંદર વિશેષ વિશાલતાવાળી કૂટાગારશાલા નિર્માણુ કરાવી, રાજ્યએ તેને ખાસ કરીને ચિત્તનું આકર્ષણુ કરે તેવી બનાવી, તે ભવન પૂરી રીતે ન્યારે સાંગોપાંગ તૈયાર થઇ ગયું ત્યારે રાજ્યએ પોતાના રાજપુરુષદ્વારા નગરમાં એવી ઘોષણા-બહારાત કરાવી કે, નગરમાં દશ દિવસ સુધી એક મહાન ઉત્સવ થશે, જેમાં માણસો માટે દરેક પ્રકારની સગવડ આપવામાં આવશે, બહાર અથવા શહેરના તમામ દુકાનદારો પાસેથી કોઈ પણ વસ્તુ પર રાજ્ય તરફથી કર-દાણુ લેવાશે નહિ, દુકાનો માટે રાજ્ય તરફથી જમીન મફત આપવામાં આવશે ઉત્સવમાં કોઈ પણ માણસ કોઈ માણસ પાસેથી લેણું વસુલ કરવા માટે હરકત કરી શકશે નહિ, દેણું હશે તે રાજ્ય તરફથી ચૂકવી અપાશે, રાજના નોકરો આ ઉત્સવમાં આવેલા કોઈ પણ માણસને કોઈ

પણ પ્રકારે દબાવી શકશે નહિ આ ઉત્સવમાં દરેક પ્રકારની વ્યવસ્થા સારામાં સારી રાખવા માટે ધ્યાન આપવામાં આવ્યું છે. તેમજ ઉત્સવ ચિત્તનું આકર્ષણ કરે તેવો બનાવવા માટેની તમામ સૂચના રાજ્ય પોતાના નોકરો દ્વારા કરાવી દીધી. સૂચના કરાવ્યા સહી રાજ્ય કૌટુંબિક પુરુષોને ફરીથી પોતાની પાસે ઘોલાવ્યા અને કહ્યું કે શાલાટવીમાં જાઓ અને ચોરપદ્ધતીમાં રહેવાવાળા અભગ્નસેનને આ સમાચાર કહો અને કહેવું કે-રાજ્યે આ ઉત્સવમાં સમ્મિલિત થવા માટે આપને આદરપૂર્વક આમંત્રણ કર્યું છે અને પૂછાવ્યું છે કે-આપ ઉત્તમ ખાવાપીવાની સામગ્રી તથા પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ, માલા આદિ સમસ્ત સામગ્રી આહિયા મંગાવશે અથવા આપ પોતે ત્યાં પધારશો ? (સૂ ૧૮)

‘તણ્ણં તે’ ઇત્યાદિ.

‘તણ્ણં’ આ પ્રમાણે આદેશને સાંભળીને પછી ‘તે કોહુંવિયપુરિસા’ તે કૌટુંબિક પુરુષોએ ‘મહબ્બલસ રણ્ણો’ મહાબલ રાજને ‘કરયલ જાવ પડિસુણ્ણેતિ’ સાદર બે હાથ જોડી નમસ્કાર કરી તેમણે આપેલા હુકમનો સ્વીકાર કર્યો ‘પડિસુણ્ણિત્તા’ એ પ્રમાણે સ્વીકાર કરીને ‘પુરિમતાલાઓ ગયરાઓ’ તે પુરિમતાલ નગરથી ‘પડિણિક્વમંતિ’ શાલાટવી તરફ જવા માટે નીકળ્યા ‘પડિણિક્વમિત્તા’ નીકળીને ‘ગાઈવિક્કટ્ઠેહિં અદ્દાણેહિં’ બહુ દૂર નહિ એવા નજીકના માર્ગથી ચાલતા થકા ‘સુહેહિં’ સુખપૂર્વક ‘પાયરાસેહિં’ રસ્તામાં કંનેવા (નાસ્તા, ચા-પાણી) કરતા કરતા તે સૌ ‘જેણેવ સાલાટવી ચોરપદ્ધતી’ જ્યાં તે શાલાટવી ચોરપદ્ધતી હતી, ‘તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ’ ત્યાં આવી પહોંચ્યા

‘ઉવાગચ્છિત્તા’ આવીને તેઓએ ‘અમગ્ગસેણં ચોરસેણાવઙ્ઙં’ અભગ્નસેન ચોરસેના-પતિને સાદર ‘કરયલજાવ ઇવં વયાસી’ હાથ જોડી નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે કહેવાનો પ્રારંભ કર્યો ‘દેવાણુપ્પિયા’ હે દેવાનુપ્રિય ! સાંભળો ‘ઇવં સ્વલુ’ આપના માટે રાજ્યે આ પ્રમાણે સમાચાર કહેવરાવ્યા છે તે અમારા મુખથી સાંભળો ‘પુરિમતાલણયરે મહબ્બલેણં રણ્ણા ઉસ્સુક્કે જાવ ઉદાહુ સયમેવ ગચ્છેજ્જા’ પુરિમતાલ નગરમાં મેં-મહાબલ રાજ્યે એક દસ દિવસનો ઉત્સવ ઉજવવાનું જાહેર કર્યું છે, તેમાં આવનારી જનતા પાસેથી કેાઇ પણ પ્રકારનો કર-દાણ લેવામાં આવશે નહિ, માણસોના મનેરંજન માટે જ એ ઉત્સવ કરવામાં આવ્યો છે. ઇત્યાદિ પૂર્વોક્ત આગળ કહેલી તમામ વાત આ ઉત્સવને લગતી બે હતી તે અભગ્નસેનને કહી, અને સાથે તે પણ જણાવ્યું કે-હે દેવાનુપ્રિય ! આપને રાજ્યે તે વાત પણ પૂછાવી છે કે: આપ શું ખાવા-પીવાની સામગ્રી તથા પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ માલા આદિ સામગ્રી

આપના પાસે અહીં મંગાવશે કે આપ પોતે જ ત્યાં પધારશે? 'તણ ણં અમગ્ગ-
સેણે તે કોહુંવિયપુરિસે એવં વયાસી' આ પ્રમાણે કૌટુમ્બિક પુરુષોની વાત
સાંભળીને તે અભગ્ગસેન તેઓને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો—'અહણં દેવાણુપ્પિયા'
હે દેવાનુપ્રિય! હું 'પુરિમતાલણયરે સયમેવ ગચ્છામિ' પોતે જ પુરિમતાલ નગરમાં
આવીશ 'તણ ણં કોહુંવિયપુરિસે સક્કારેઙ્ગ સમ્માણેઙ્ગ' આ પ્રમાણે પોતાનો
અભિપ્રાય કહીને તે અભગ્ગસેને તે આવેલા સૌનો સારી રીતે આદર સત્કાર અને
સન્માન કર્યું. 'સક્કારિત્તા સમ્માણિત્તા પહિવિસજ્જેઙ્ગ' સન્માન અને સત્કાર કર્યા
પછી તેણે આવેલા સૌ રાજપુરુષોને વિદાય-રવાના કર્યા.

ભાવાર્થ—મહાબલ રાજાની આજ્ઞાને પ્રમાણ કરીને તે તમામ કૌટુમ્બિક
પુરુષો પુરિમતાલ નગરથી તુરત જ તૈયાર થઈને બહુ દૂર ન થાય તેવા માર્ગથી
શાલાટવીમાં રહેલી ચોરપટલી તરફ રવાના થયા, રસ્તામાં ખાતા-પીતા આનંદ કરતા
તે માણસો ચોરપટલીમાં જઈ પહોંચ્યા પહોંચતાં જ તેઓએ અભગ્ગસેન ચોરસેનાપતિને
હાથ બેડીને નમસ્કાર કર્યા અને રાજાએ કહેલા પુરિમતાલ નગરમાં ઉજવવામાં
આવનાર ઉત્સવ વિષેના તમામ સમાચાર કહી સાંભળાવ્યા સમાચાર સાંભળીને
અભગ્ગસેને પણ પોતાનો અંતરનો અભિપ્રાય તેઓને કહ્યો, પછી તેણે આવેલા
તમામનો સારી રીતે આદર સત્કાર કર્યો, પછી તે સૌને પુરિમતાલ નગર
જવા માટે રજા આપી (સૂ ૧૯)

'તણ ણં સે અમગ્ગસેણે' ઇત્યાદિ

'તણ ણં' કૌટુમ્બિક પુરુષો ત્યાંથી રવાના થયા પછી. 'સે અમગ્ગસેણે
ચોરસેણાવર્ઙ્ગ' તે અભગ્ગસેન ચોરસેનાપતિએ 'વહુર્હિ મિત્ત-જાવ પરિવુદ્ધે' પોતાના
અનેક મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક, સ્વજન, સમ્બન્ધી અને પરિજનોની સાથે મલીને
'ણ્ઠાણ જાવ પાયચ્છિત્તે' સ્નાન કર્યું. સ્નાન કર્યા પછી તેણે કૌતુક મંગલ અને
પ્રાયશ્ચિત્ત કાર્ય કર્યું. એ તમામ કામથી નિવૃત્ત થઈને પછી 'સવ્વાલંકારવિમ્મસિણ'
તમામ અલંકારથી શણગાર સજીને તે 'સાલાટવીઓ ચોરપટલીઓ' શાલાટવીસ્થિત
ચોરપટલીથી 'પહિણિક્કવમઙ્ગ' નિકળ્યો. 'પહિણિક્કવમિત્તા' નીકલી કરીને
'જેણેવ પુરિમતાલણયરે જેણેવ મહબ્બલે રાયા તેણેવ ઉવાગચ્છઙ્ગ' પુરિમતાલ
નગર આવી પહોંચ્યો અને પહોંચતા જ તુરતજ મહાબલ રાજાની પાસે જઈને ઉભો રહ્યો
'ઉવાગચ્છિત્તા' ઉપસ્થિત થઈને (નજીક ઉભા રહીને) 'કરયલપરિમ્મહિયં
મહબ્બલં રાયં જણં વિજણં વદ્ધાવેઙ્ગ' તેણે રાજાને હાથ બેડીને નમસ્કાર કર્યા

અને જ્ય-વિજ્યના ધ્વનિથી વધાવ્યા, 'વદ્ધાવિત્તા મહત્થં જવ પાહુહં ઉવણે' વધાવીને પછી તેણે મહામૂદ્યવાન નજરાણું રાજના સન્મુખ ભેટ તરીકે રાખી દીધું 'તણ્ણં સે મહ્બલે રાયા અમ્મગ્ગસેણસ્સ ચોરસેણાવડસ્સ તં મહત્થં પહિચ્છઈ' રાજાએ પણ ચોરસેનાપતિ અભગ્નસેને મૂકેલું નજરાણું લઈ તેનો સ્વીકાર કર્યો અને 'અમ્મગ્ગસેણં ચોરસેણાવડં સક્કારેઈ' તે અભગ્નસેન ચોર સેનાપતિનો સારી રીતે આદર સત્કાર કર્યો અને 'સમ્માણેઈ' સન્માન કર્યું 'સક્કારિત્તા સમ્માણિત્તી' જ્યારે અભગ્નસેન નો સારી રીતે પોતાના તરફથી સત્કાર સન્માન થઈ ગયો ત્યારે 'વિસજ્જેઈ' પછી તેને ત્યાંથી વિદાયગીરી આપી 'કૂટાગારસાલં ચ સે આવસહં દલયઈ' વિદાય કરીને તેને કૂટાગારશાળામાં તંબુ આપ્યા 'તણ્ણં સે અમ્મગ્ગસેણં ચોરસેણાવડે' કૂટાગારશાળામાં રહેવાનું નક્કી થયા પછી તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિ 'મહાબ્બલેણં રણ્ણા' મહાબલ રાજાદ્વારા 'વિસજ્જિણ સમાણે જેણેવ કૂટાગાર-સાલા તેણેવ ઉવાગચ્છઈ' વિદાય પામી જ્યાં તે કૂટાગારશાલા હતી ત્યાં આવ્યા.

લાવાર્થ—અભગ્નસેને પુરિમતાલ નગરમાં થતા ઉત્સવમાં હાજરી આપવાના અભિપ્રાયથી ત્યાં જવા માટે પોતાની તૈયારીનો પ્રારંભ કર્યો, તેણે સૌથી પ્રથમ પોતાના મિત્રો, સ્વજન, સંબંધી આદિ સૌને આ વાતની ખબર મોકલાવી દીધી. એટલે તે સૌ ઘરાઘર સમય પ્રમાણે તેની પાસે આવી પહોંચ્યા, સૌ આવી ગયા પછી, અભગ્નસેને સ્નાન કર્યું અને મઘી-તિલક આદિ કર્યાં. તે પછી પોતાના શરીર પર બહુજ મૂદ્યવાન વસ્ત્ર અને આભૂષણ પહેરીને પોતાના સ્થાનથી સૌના સાથે પુરિમતાલ નગર તરફ ભારે ઠાઠમાઠથી ચાલ્યો, ત્યાં પહોંચીને મહાબલ રાજાની મુલાકાત કરી નમનપૂર્વક તેણે રાજાને અભિનંદન કર્યું અને જ્ય-વિજ્ય નાદથી રાજાને વધાવ્યા તથા રાજા માટે જે ભેટ લાવ્યા હતા તે તેણે રાજાની સેવામાં અર્પણ કરી, રાજાએ ઘણા જ આનંદની સાથે તેણે આપેલી ભેટનો સ્વીકાર કર્યો, અને સ્વીકાર્યા પછી તેનો આદર સત્કાર કર્યો, તથા તેને રહેવા વગેરેની વ્યવસ્થા કૂટાગારશાલામાં કરવાની પોતાના નોકરોને આજ્ઞા કરી. પછી અભગ્નસેન પણ રાજાની પાસેથી વિદાય લઈ તે કૂટાગારશાલા તરફ ચાલતો થયો, અને ત્યાં આવી મુકામ કર્યો. (સૂ ૨૦)

‘ तए णं से महब्बले ’ धत्यादि.

‘तए णं’ अबलग्नसेन कूटागारशालाभां स्थिर थया पछी ‘से महब्बले राया महाअल राज्ञे ‘कोडुंबियपुरिसे सदावेइ’ कोटुम्भिक पुरुषोने पोताना पासे ओलाव्या ‘सदावित्ता’ अने ओलावीने ‘एवं वयासी’ तेओने आ प्रमाणे क्खुं डे- ‘गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया’ डे देवानुप्रिय! तमे बोके सौ अहीथी न्णो अने ‘विउलं असणं उवक्खडावेह’ पुण्णल अशनादि तैयार करे ‘उवक्खडावित्ता’ लोअन तैयार थध न्णय त्यारे ‘तं विउलं असणं सुरं चप सुवहुं पुण्णगंधमल्लालंकारं च अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स कूडागारसालाए उवणेह’ अ तैयार थयेवा लोअनने अने साथे अनेक प्रकारनी भदिरा तथा पुण्ण, गध, भाला अने अलंकार आदि सामथ्रीने चोरसेनापति अबलग्नसेननी पासे कूटागारशालाभां लध न्णो ‘तए णं’ राज्ञेना आ प्रकरने डुकम थया पछी ‘ते कोडुंबियपुरिसा करयल जाव उवणेति’ ते कोटुम्भिक पुरुषो राज्ञेनी आज्ञा प्रमाणे करीने तथा तेने नमन करीने त्यांथी लोअनशालाभां आवी समस्त लोअन सामथ्री तैयार करावी अने तैयार थयेवी भावा-पीवानी तमाअ सामथ्री तथा अनेक प्रकारनी भदिरा अने पुण्णभाला आदि सामथ्री साथे लधने कूटागारशालाभां न्णने उला रखा. अने नमन करीने जे सामथ्री लाव्या हुता ते तमाअने चोरसेनापति अबलग्नसेननी नलक राणी दीधी ‘तए णं’ ते पछी ‘से अभग्गसेणवेरसेणावई बहुहिं मिच्चं सिद्धिं संपरिवुडे ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए असणं सुरं चप आसाएमाणे उ पमते विहरइ’ ते अबलग्नसेन चोरसेनापतिअ पोताना तमाअ मित्रअने आदि साथे स्नान आदि करीने तथा सारी रीते कपडां पडेरि तथा अलंकारेथी सुसन्निवत थधने ते आवेदी तमाअ भावा-पीवानी सामथ्री तथा अनेक प्रकारनी भदिरानु धम्भानुसार आस्वादन कर्युं, परिभोग कर्ये अने पछी निशा-डेइ-ना आवेशभां डोशरडित-(चितनरडित-लानविनाने) थध गयो.

लावार्थ—ज्यारे अबलग्नसेन पोतानी मित्रमंडली साथे कूटागारशालाभां रह्यो त्यारे ते समथे तेनी भेमानगति करवा भाटे महाअल राज्ञे पोताना कोटुम्भिक पुरुषोने ओलावीने अने आज्ञा करी डे-तमे सौ बोके अहीथी ताकीदथी न्णो अने लोअनशालाभां पडोअने भावा-पीवाना तमाअ प्रकरने सामानने वधारे प्रमाणे तैयार करावो अने ज्यारे तमाअ वस्तु तैयार थध न्णय त्यारे ते तमाअने भदिरा आदि पुण्णभाला वगेदेनी साथे लधने कूटागारशालाभां अबलग्नसेननी पासे लध

બલ્યો. રાજની આ પ્રકારની આજ્ઞાને સ્વીકારીને તે સૌ લોજનશાળામાં પહોંચ્યા અને ત્યાં ખાવા-પીવાની સામગ્રી તૈયાર કરાવીને રાજની આજ્ઞા પ્રમાણે કૂટાગાર-શાળામાં રહેલા અભગ્નસેનની પાસે લઈ ગયા, અભગ્નસેને નહાઈ ધોઈને તથા પોતાના નૈમિત્તિક કર્મોથી નિવૃત્ત થઈને પોતાની મિત્રમંડલી સહિત તે આવેલી સામગ્રીને ધણા જ આનંદ સાથે ઉપભોગ કર્યો. ખાધા પછી તે સૌ મદિરાના નિશા-કેક-ના આવેશમાં ઝેભાન થઈ ગયા, અભગ્નસેન પણ ઝેભાન થઈ ગયો. (સૂ. ૨૧)

‘તए णं से महब्वले’ ઇત્યાદિ.

‘તए णं’ અભગ્નસેન તથા તેના સાથીદારો ઝેભાન થઈ ગયા પછી ‘સે મહબ્વલે રાયા’ તે મહાબલ રાજ્યે ‘કોઢુંબિયપુરિસે સદાવેઈ’ કૌટુંબિક પુરુષોને ઓલાવ્યા ‘સદાવિત્તા’ ઓલાવીને ‘एवं वयासी’ પછી આ પ્રમાણે કહ્યું ‘ગચ્છહ ણં દેવાણુપ્પિયા !’ હે દેવાનુપ્રિય ! તમે બલ્યો ‘પુરિમતાલસ્સ ણયરસ્સ દુવારાઈં પિહેહ’ પુરિમતાલ નગરના તમામ દરવાજાઓને બંધ કરી દો, તથા ‘અમગ્ગસેણં ચોરસેણાવઈં’ અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિને ‘જીવગ્ગાઈં ગિહ્હં’ જીવતો જ પકડી લીધો. ‘ગિહ્હિત્તા મમં ઉવણેહ’ પકડીને તેને મારી પાસે લઈ આવો. ‘તए णं’ રાજના આ પ્રકારના હુકમને સાંભળીને પછી ‘તે કોઢુંબિયપુરિસા કરયલ્લં જાવ પહિસુણેતિ’ તે કૌટુંબિક પુરુષોએ રાજ્યે આપેલા હુકમને મહાન-બકિત સાથે નમનપૂર્વક સ્વીકારી લીધો. ‘પાહસુણિત્તા પુરિમતાલસ્સ ણયરસ્સ દુવારાઈં પિહેતિ’ સ્વીકાર કર્યા પછી તુરત જ તેઓએ પુરિમતાલ નગરના તમામ દરવાજાને બંધ કરી લીધા અને ‘અમગ્ગસેણં ચોરસેણાવઈં જીવગ્ગાઈં ગિહ્હંતિ’ અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિને જીવતો જ પકડી લીધો. ‘ગિહ્હિત્તા મહબ્વલસ્સ રણ્ણો ઉવણેતિ’ પકડી કરીને તેઓ તેને પોતાના ઘણી મહાબલ રાજની નજીક લઈ આવ્યા. ‘તए णं’ તે પછી ‘સે મહાબ્વલે રાયા’ તે મહાબલ રાજ્યે ‘અમગ્ગસેણં ચોરસેણાવઈં एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ’ તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિ માટે પોતાના પુરુષોને ‘આ પ્રકારથી એ મારવા યોગ્ય છે.’ એવી આજ્ઞા આપી.

‘एवं खलु गोयमा’ આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! ‘અમગ્ગસેણે ચોરસેણાવઈં

પુરા પોરાણાં જાવ વિહરઈ' તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિ પૂર્વના મેળવેલા કુશ્ચીર્ણ દુષ્પ્રતિકાન્ત પોતાના અશુભ પાપકર્મોના વિશેષ ક્ષણને ભોગવી રહ્યો છે.

ભાવાર્થ—અભગ્નસેન અને તેની મિત્રમંડલી જ્યારે સારી રીતે બેભાન થઈ ગઈ ત્યારે રાજ્યે એવા સમાચાર બાણીને કૌટુંબિક પુરુષોને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને તેઓ આવ્યા ત્યારે તેઓને આજ્ઞા કરતાં ગોદ્યા કે—તમે તુરત જ બાંઓ અને પુસ્તિતાલ નગરના તમામ દરવાજાઓને બંધ કરી આપો, તથા બંધ કર્યા પછી જલદી જઈને જીવતો જ અભગ્નસેનને પકડી કરીને મારી પાસે લાવો, રાજાની આ પ્રકારની આજ્ઞા માથે ચઢાવીને તેઓએ રાજાના કહેવા પ્રમાણે કર્યું. પ્રથમ નગરના તમામ દરવાજાને બંધ કરી દીધા, તે પછી જીવિતદશામાં અભગ્નસેનને પકડીને રાજાની નજીક ઉભો રાખ્યો, પછી રાજાએ તેને મારવાની પોતાના માણસોને આજ્ઞા આપી.

આ પ્રમાણે હે ગૌતમ! તે અભગ્નસેન પોતાનાં પૂર્વ મેળવેલાં, નિકાચિત કુશ્ચીર્ણ દુષ્પ્રતિકાન્ત અશુભ પાપકર્મોનાં ઉદયજન્ય ક્ષણને ભોગવી રહ્યો છે. (સૂં ૨૨)

‘અમ્ભગ્સેજે જાં મંતે !’ ઇત્યાદિ.

અભગ્નસેનની ભુજ્યમાન (ભોગવાતી) અત્યંત દારૂણ વેદનાનું કારણ બાણી કરીને શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ફરીથી એ પ્રશ્ન કર્યો કે— ‘મંતે’ હે ભદ્રન્ત ‘અમ્ભગ્સેજે ચોરસેનાવર્ડ’ તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિ ‘કાલમાસે’ પોતાની આયુષ્ય પૂરી થયા પછી ‘કાલં કિચ્ચા’ મરણ પામીને ‘કર્હિં ગચ્છિહિઈ’ કયાં જશે? ‘કર્હિં ઉવવજ્જિહિઈ’ કયાં ઉત્પન્ન થશે? ગૌતમને આ પ્રશ્ન સાંભળીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે કહ્યું—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ! ‘અમ્ભગ્સેજે ચોરસેનાવર્ડ’ તે અભગ્નસેન ચોર સેનાપતિ ‘સત્તાવીસં વાસાઈં’ સત્તાવીસ ૨૭ વર્ષની ‘પરમાડયં પાલઈત્તા’ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ભોગવીને ‘અજ્જેવ તિમાગાવસેસે દિવસે’ આજના જ દિવસના ચોથા પ્રહરમાં ‘સૂલમિન્ને કણ સમાણે’ શૂલીપર આરોપિત થઈને ‘કાલામાસે કાલં કિચ્ચા’ મૃત્યુના અવસરે મરણ પામીને ‘ઈમીસે રયણપ્પમાણુ પુઢવીણુ’ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં ‘ઉવ્કોરેણં ઇગ્ગાગરોવમટ્ઠિણ્ણુસુ ણેરઈણ્ણુ ણેરઈયત્તાણુ’ ઉત્કૃષ્ટ એક સાગરની સ્થિતિ વાળા નરકમાં નારકીની પર્યાયથી ‘ઉવવજ્જિહિઈ’ ઉત્પન્ન થશે. ‘સે જાં તાઓ અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા ઇવં સંસારો જહા પઢમે જાવ પુઢવીસુ’ ત્યાંની સ્થિતિ પૂરી ભોગવીને જ્યારે ત્યાંથી નીકળશે

ત્યારે પ્રથમ અધ્યયનમાં વર્ણુવેલા પ્રકારે પ્રમાણે સરીસૃષ્ટોમાં ઉત્પન્ન થશે, ત્યાંથી નીકળીને બીજી પૃથ્વીમાં ત્રણ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિથી નારકી પર્યાયમાં, ત્યાંથી નીકળીને પશ્ચિમોના ભવોમાં. ત્યાંથી મરણ પામીને ત્રીજી પૃથ્વીમાં સાત સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિથી યુક્ત નારકી પર્યાયમાં ઉત્પન્ન થશે ઇત્યાદિઃ આ પ્રમાણે લાખોવાર પૃથ્વીકાયમાં જન્મ મરણનાં દુઃખને ભોગવતો થકો આ ભવરૂપી અટવી (વન) માં ભ્રમણ કરતો રહેશે. ભ્રમણના પ્રકાર પ્રથમ અધ્યયનના ૨૧ એકવીસમાં સૂત્રમાં જણાવેલા છે તે જ પ્રકાર અહીં પણ સમજી લેવાં જોઈએ ‘તઓ ઉચ્ચદિત્તા’ પૃથ્વીકાયનાં ભ્રમણને પૂરું કરી ફરી તે ‘વાણારસીણ ગયરીણ’ બનારસ-કાશી નગરીમાં ‘સૂચરત્તાણ’ સૂકર-ભૂંડના પર્યાયથી ‘પચ્ચાયાહિઙ્’ ઉત્પન્ન થશે. ‘સે ણં તત્થ સોચરિણ્હિં જીવિયાઓ વવરોવિણ સમાણે’ તે એ પર્યાયમાં શિકારીઓદ્વારા માર્યો જશે. પછી ‘તત્થેવ વાણારસીણ ગયરીણ સેટ્ઠિકુલંસિ પુત્તતાણ પચ્ચાયાહિઙ્’ ફરીને તે બનારસ કાશી નગરીમાં કેઈ એક શેઠીયાના કુળમાં પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થશે.

ભાવાર્થ—અભગ્નસેનની દાણુ પરિસ્થિતિનું કારણ જાણી કરીને ગૌતમ સ્વામીએ ફરીથી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુને એ પ્રશ્ન પૂછ્યો કે-હે ભદ્રન્ત ! તે આવી પરિસ્થિતિમાં મરણ પામીને ક્યાં જશે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? ગૌતમની જ્ઞાસાનું સમાધાન કરવા પ્રભુએ કહ્યું કે-હે ગૌતમ ! તે ૨૭ સત્તાવીશ વર્ષની પોતાની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ભોગવીને આજના દિવસના ચોથા પ્રહરમાં શૂલીદ્વારા મરણ પામીને પહેલી નરકમાં નારકીના પર્યાયમાં ઉત્પન્ન થશે, ત્યાં એક સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને ભોગવીને જ્યારે ત્યાંથી નીકળશે તે પછી જે પ્રમાણે પહેલા અધ્યયનના ૨૧ માં એકવીસમા સૂત્રમાં મૃગાપુત્રના ભ્રમણને પ્રકાર વર્ણુવેલો છે, તે પ્રમાણે એના પણ ભવભ્રમણના પ્રકાર થશે, પછી તે બનારસ-કાશી નગરીમાં સૂકર-ભૂંડની પર્યાયમાં જન્મ પામશે. ત્યાં તે જીવ શીકારીઓદ્વારા માર્યો જશે અને પછી તેજ બનારસ-કાશી નગરીમાં કેઈ એક શેઠના કુળમાં પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થશે. (સૂ૦ ૨૩)

‘સે ણં તત્થ૦’ ઇત્યાદિ.

શેઠના ઘેર પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયા પછી જ્યારે ‘સે’ તે અભગ્નસેનનો જીવ ‘તત્થ’ ત્યાં ‘ઉમ્મુક્કવાલભાવે’ પોતાના બાલ્યકાલ પછી જ્યારે યૌવન અવસ્થાને પામશે, ત્યારે પ્રથમ અધ્યયનના ૨૨ બાવીસમાં સૂત્રમાં જે પ્રમાણે મૃગાપુત્રની અવસ્થાનું વર્ણન કર્યું છે, તેજ પ્રમાણે આનું પણ જ્ઞમજી લેવું જોઈએ. જે પ્રમાણે મૃગાપુત્રે તથારૂપ સ્થવિરોની પાસે ધર્મ શ્રવણ કરીને અણુગાર ધર્મનો સ્વીકાર કરીને અન્તમાં પોતાના તમામ કર્મોનો સંપૂર્ણ પાણે નાશ કરી મુક્તિનો લાભ પ્રાપ્ત કર્યો, તેજ પ્રમાણે આ પણ તથારૂપ સ્થવિરોની સમીપ-પાસે ધર્મને સાંભળીને મુનિધર્મ અંગીકાર કરીને અન્તમાં મુક્તિગામી બનશે. તે પ્રમાણે ત્યાંનું એ તમામ વર્ણુન અહીં આગળ અનુવર્તિત કરી (યોજી) લેવું જોઈએ, સૂત્રસ્થ ‘નિક્કલેવો’ એ પદ આ અધ્યયનની સમાપ્તિનું સૂચક છે તે આ પ્રમાણે- ‘એવં સ્વલ્લ જંબુ ! સમણેણં મગવયા મહા-

વીરેણં જાવ સંપત્તેણં દુહવિત્રાગાણં તત્ત્વસ્સ અજ્ઞયણસ્સ અયમદ્દે પળ્લત્તે તિવેમિ' આ અધ્યયનની સમાપ્તિના અવસરે શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે-હૈ જમ્બૂ ! આ પ્રમાણે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરે જેણે સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત કર્યું છે તેણે આ દુઃખ-વિપાકના ત્રીજા અધ્યયનના જે ભાવ પ્રતિપાદન કરેલા છે, એવાજ હું કહું છું, મેં આ વિષે મારી પોતાની કલ્પનાથી કાંઈ કહ્યું નથી. શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરના મુખથી જેવું મેં સાંભળ્યું છે, તેવું જ મેં તમને કહ્યું છે. તેથી તે શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય તથા ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે.

શંકા-જે દેશમાં તીર્થ'કર વિચરે છે, ત્યાં આગળ પચ્ચીસ (૨૫) યોજનની અંદર-અંદર જીવોમાં પરસ્પર વૈર આદિ અનર્થ ઉત્પન્ન થતા નથી, જેમ કહ્યું છે-

‘પુન્નુપ્પન્ના રોગા, પસમંતિ ય ઈંઈ વૈરમારીઓ ।

અહિવુદ્ધિ-અણાવુદ્ધી, ન હોઈ દુઃખિમક્કલ્લ ડમરં ચ’ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—જ્યાં તીર્થ'કરોનું વિચરવાનું થાય છે ત્યાં જીવોમાં પૂર્વોત્પન્ન રોગ પોતાની મેળે જ શાંત થઈ જાય છે, વૈર અને મરી (કાલેરા) આદિ નાશ પામે છે. અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ-દુષ્કાળ આદિ તમામ પ્રકારના ઉપદ્રવો પણ શાંત થઈ જાય છે. આનું જ્યાં સિદ્ધાન્તવચન છે, તે શ્રી ભગવાન મહાવીર પુરિમતાલનગરમાં ખિરાજતા છતાં અભગ્નસેતના પ્રતિ મહાખલ રાજાને એ પૂર્વે કહેલો વૈરભાવ શા માટે થયો ?

ઉત્તર—સિદ્ધાન્તમાં સોપકમ અને નિરૂપકમના ભેદથી કર્મના જે પ્રકાર વર્ણવેલા છે. પ્રાણીઓનું જેટલું ઈષ્ટ અને અનિષ્ટ થાય છે તે સર્વ પોતાનાં કરેલાં કર્મોદ્ધારા જ સાધ્ય થાય છે. તેમાં જે વૈરભાવ આદિ સોપકમકર્મોદ્ધારા ઉત્પન્ન થાય છે. તેજ જિનેન્દ્રના અતિશયથી ઉપશાંત થાય છે. જે પ્રમાણે વૈદ્યની દવાથી સાધ્ય રોગજ શાંત કરી શકાય છે. અસાધ્ય નહિ. જે વૈરભાવનું કારણ નિરૂપકમ કર્મ છે. તે નિયમપ્રમાણે જીવોને પોતાનું ક્ષણ આપેજ છે. (સૂ ૨૪)

ઇતિશ્રી વિપાકશ્રુત સૂત્રની ‘વિપાકચન્દ્રિકા’ ટીકામાં દુઃખવિપાક

નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધમાં ‘અમગ્નસેન’ નામના ત્રીજા અધ્યયનનો

ગુજરાતી ભાષાનુવાદ સંપૂર્ણ થયો. ॥ ૧ । ૩ ॥

॥ ચોથું અધ્યયન ॥

જમ્બૂ સ્વામી ત્રીજા અધ્યયનનો અર્થ સાંભળીને શ્રી સુધર્મા સ્વામીને હવે ચોથા અધ્યયનના વિષયમાં પૂછે છે- ‘જઈ ણં મંતે ? ઇત્યાદિ.

હે ભદ્રંત ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત થયા છે. દુઃખ-વિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના ત્રીજા અધ્યયનનાં જે ભાવ પ્રતિપાદિત કર્યા છે કે-અભગ્નસેને પોતાના કરેલા દુષ્કર્મોના મહા ભયંકર ફળ ભોગવ્યાં છે, તે તો મેં સાંભળ્યું

હવે શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધસ્થાનને પામી ચુક્યા છે, તે ચોથા અધ્યયનના ભાવ શું પ્રતિપાદન કર્યા છે ? આ પ્રમાણે જમ્બૂસ્વામીની જ્ઞાસા બાણીને શ્રી સુધર્મા સ્વામી આ અધ્યયનના ભાવ જણાવે છે- ‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ.

‘જંબૂ’ હે જમ્બૂ ! સાંભળો આ ચોથા અધ્યયનનો અર્થ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે આ પ્રમાણે કહ્યો છે.- ‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ તે કાળ અને તે સમયને વિષે ‘સોહંજણી ણામં ણયરી હોત્થા’ શેભાંજની નામની એક નગરી હતી. ‘રિદ્ધત્થિમિયસમિદ્ધા’ તે આકાશ સુધી સ્પર્શ કરે એવા અનેક મહેલોથી યુક્ત તથા અનેક માણસોથી વ્યાપ્ત હતી. તે નગરીમાં રહેવાવાળી પ્રબળ સ્વચક્ર અને પરચક્રનો જરાપણ ભય ન હતો. તે હમેશાં ધન ધાન્ય વગેરેથી પરિપૂર્ણ હતી. તાત્પર્ય એ છે કે-તે નગરી હમેશા વંભવથી પૂર્ણ અને શાંત-સુખથી સંપન્ન હતી. ‘તીસે ણં સોહંજણીણ ણયરીણ’ તે શેભાંજની નગરીના ‘વહિયા ઉત્તરપુરિત્થિમે દિસીમાણ’ બહારના ઇશાન કોણમાં ‘દેવરમણ ણામં’ દેવરમણ એ નામનો એક ‘ઉજ્જાણે હોત્થા’ બગીચો હતો ‘તત્થ ણં’ તે ઉદ્યાનમાં ‘અમોહસ્સ જક્કવસ્સ જક્કવાયયણે હોત્થા’ અમોઘ નામના ચક્ષુનું એક નિવાસસ્થાન હતું. ‘પુરાણે’ તે બહુજ પ્રાચીન હતું

ભાવાર્થ—ત્રીજા અધ્યયનનું સ્પષ્ટીકરણ સાંભળીને જમ્બૂસ્વામીને ચોથા અધ્યયનના ભાવને સાંભળવાની-બાણવાની જ્ઞાસા વધી, તેથી પોતાની વધી રહેલી જ્ઞાસાને શાંત કરવા માટે શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પૂછી રહ્યા છે-હે ભદ્રંત ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે જે ત્રીજા અધ્યયનનાં સ્પષ્ટીકરણના નિમિત્તે અભગ્નસેનનું જીવનવૃત્તાન્ત પરિષદમાં સાંભળાવ્યું હતું, તે તો મેં આપના મુખકમલથી સાંભળી લીધું. હવે હું તે સાંભળવાની ચાહતા-છેછા કહું છું કે તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ચોથા અધ્યયનના ભાવ

શું કહ્યા છે? આ પ્રમાણે જમ્બૂ સ્વામીએ પૂછ્યું ત્યારે શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે—
હે જમ્બૂ! તે કાલ અને તે સમયમાં શોભાંજની નામની એક નગરી હતી, તે મોટા-
મોટા આકાશનો સ્પર્શ કરે તેવા મહેલોથી શોભતી, અનેક માણસોની વસ્તીથી ભરપૂર
સ્વચક્ર-પરચક્રના ભયથી રહિત અને ધન તથા ધાન્યાદિથી હમેશાં પરિપૂર્ણ હતી. તે
નગરીના બહારના ઈશાન કોણના ભાગમાં દેવરમણ નામનો એક સુંદર બગીચો હતો
તે બગીચામાં અમોઘ નામના યક્ષનું બહુજ પ્રાચીન નિવાસસ્થાન હતું. (સૂં ૧)

‘તત્થ ણં’ ઇત્યાદિ.

‘તત્થ ણં સોહંજનીણ ણયરીણ’ તે શોભાંજની નગરીમાં ‘મહચ્ચંદે નામં રાયા
હોત્યા’ એક મહાચંદ નામના રાજા હતા ‘મહયાં’ તે હિમાલય પર્વત જેવા મહાન

હતા. મલયાચલ સુમેરૂ પર્વત અને મહેન્દ્રના જેવા બીજા રાજાઓમાં મુખ્ય હતા. ‘તસ્સ
ણં મહચ્ચંદસ્સ રણ્ણો’ તે મહાચંદ રાજાને ‘સુસેણે ણામં અમચ્ચે હોત્યા’ સુષેણ નામના
એક મંત્રી હતા; ‘સામભેયદંડં ણિગ્ગહકુસલે’ તે સામ, ભેદ અને દંડ આદિ રાજ-
નીતિનો ઉપયોગ કરવામાં અને બીજાઓનાં ચિત્તને રંજન કરવામાં કુશળ હતા. અહીં
દંડ શબ્દની પાસે જે શૂન્ય છે તે શૂન્યવડે ‘ઉવ્વપ્પયાણનીતિસુપ્પઉત્તણયવિહિન્નૂ’
આ પાઠને પ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે, તે સામ આદિ પદોની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે
પરસ્પરમાં એક બીજાનો ઉપકાર બતાવીને શુભોનું કથન કરીને શત્રુને પોતાને વશ
કરી લેવા તે સામ છે, જે ઉપાયથી શત્રુના પક્ષના પરિવારમાં કે આપસમાં પુટ પાડવી
તેનું નામ ભેદ છે. શત્રુનાં ધન વગેરે પદાર્થોનું હરણ કરવું તે દંડ છે, શત્રુનાં લઈ
લીધેલા ધનને પાછું આપવું તે ઉપપ્રદાન છે, તે પ્રધાન (મંત્રી) ‘ણિગ્ગહ કુસલે’
તે રાજનીતિનો પ્રયોગ કરવામાં અને ન્યાય કરવાની કળામાં વિશેષ કુશળ હતા, કઇ નીતિથી
અને કયા ન્યાય વડે કયું કામ કરવું જોઈએ, કયા સમયે કોની જરૂરીયાત પડે છે તે તમામ
વાત બહુજ સારી રીતે જાણતો હતો ‘તત્થ ણં સોહંજનીણ ણયરીણ’ તે શોભાંજની
નગરીમાં ‘સુદંસણાણામં ગણિયા હોત્યા’ એક સુદર્શના નામની વેશ્યા પણ રહેતી
હતી. તેનું ‘વણ્ણઓ’ વર્ણન કામધ્વજ વેશ્યાના જેવું છે.

ભાવાર્થ—આ નગરીના રાજવીતુ નામ મહાચંદ હતું તે વિશેષ પ્રતાપી
હતા તેને એક મંત્રી હતા, જેનું નામ સુષેણ હતું તે મંત્રી રાજનીતિ અને ન્યાયમાં
ઘણા જ ચતુર હતા, કોઈને પણ વશ કરવામાં કે કળજે કરવામાં બહુજ યુદ્ધિસંપન્ન
હતા, આ નગરીમાં એક સુદર્શના નામની વેશ્યા રહેતી હતી, તે પણ રૂપ અને
લાવણ્યથી પૂર્ણ હતી. (સૂં ૨)

‘ तत्थ णं ’ धत्थादि.

‘ तत्थ णं सोहंजणीए णयरीए ’ शोलांजनी नगरीमां ‘ सुहदे णामं-
सत्थवाहे होत्था ’ सुभद्र नामना अेक सार्थवाड पणु रडेता डता ‘ अड्डे जाव-
अपरिभूए ’ ते भाणुसोथी अने धनादिकथी परिपूरु डता. ‘ तस्स णं सुभदस्स सत्थ-
वाहस्स भदाणामं भारिया होत्था ’ ते सुभद्रनी पत्नीनु नाम लदा डतुं ‘ सुकुमालं ’
‘ अहीणं ’ तेना ड्हाथ अने पग अन्ने सुकुमाल डेमल डता, शरीर पणु पांच षं द्वियेना
यथा-योग्य प्रभाणुथी परिपूरु डतुं. ‘ तस्स णं सुभदस्स सत्थवाहस्स पुत्ते भदाए
भारियाए अत्तए ’ ते सुभद्र सार्थवाडने अेक पुत्र डतो ते तेनी लदा पत्नीना
डडरथी डत्पन्न थयो डता ‘ सगडे णामं दारए होत्था ’ ते णाणकनु नाम शकट
डतुं. ‘ अहीणं ’ ते पणु अंगोपांग परिपूरु अने ड्प-लावणुयथी शोलायमान डतो. (सू० ३)

‘ तेणं कालेणं ’ धत्थादि

‘ तेणं कालेणं तेणं समएणं ’ ते काण अने ते समयने विषे ‘ समणे
भगवं महावीरे० समोसडे ’ श्रमणु लगवान महावीर विडार करता थका ते शोलां-
जनी नगरीमां ज्यां डेवरमणु नामनेना णगीयो डतो त्यां पधार्या प्रभुनुं आगमन
जळीने ‘ परिसा णिग्गया ’ त्यांनी जन्ता तेमनां दर्शन अने तेमनां पासेथी
धर्म श्रवणु करवा भाटे पोताना स्थानथी नीकधी. ‘ राया वि णिग्गओ ’ महाअन्द्र राजवी
पणु नीकण्या. ते सौ आडी करीने ज्यां श्रमणु लगवान महावीर णिग्गमान डता
त्यां आगण आव्या आ सौअे प्रभुने वंढना करी नमस्कार कर्या, अने पयुं पासना
अर्थात् सेवामां णेड ‘ धम्मो कहिओ ’ प्रभुअे तमामने श्रुतचारित्रड्प धर्मनेा डपडेश
आप्ये, ‘ परिसा पडिग्गया ’ धर्मकथा सांलणीने ते सौ लगवानने वंढना-नमस्कार
करीने पोताना स्थान पर पाछा गया, राज पणु पोताना स्थानपर गया. (सू० ४)

‘ तेणं कालेणं ’ धत्थादि.

‘ तेणं कालेणं तेणं समएणं ’ ते काण अने ते समयने विषे ‘ समणस्स
भगवओ महावीरस्स ’ श्रमणु लगवान महावीरना ‘ जेट्ठे अंतेवासी जाव रायमग्गे
ओगाडे ’ भोटा शिष्य गौतम स्वाभी, लगवाननी आज्ञा प्राप्त करीने लिक्खा भाटे

શોભાંજની નગરીમાં ઉચ્ચ-નીચ અને મધ્યમ કુલોમાં ફરતા થકા રાજમાર્ગ પર આવ્યા. 'તત્થ ણં હત્થી આસે પુરિસે' ત્યાં તેમણે હાથીઓ, ઘોડાઓ અને મનુષ્યોને બોલ્યા 'તેસિ ણં પુરિસાણં મજ્ઞગયં' તે હાથી-ઘોડાઓ પર ચઢેલા પુરુષોના મધ્યમાં રહેલો 'एगं' એક 'सइत्थियं पुरिसं अवओडगबंधणं उक्कित्तं जाव उग्घोसणं चित्ता तहेव जाव भगत्रं वागरेइ' સ્ત્રીસહિત પુરુષને બોલ્યો. તેના ડાકની નીચેના ભાગથી લઈ પાછળની પીઠના તમામ ભાગ સુધી દોરડાથી બંને હાથ બાંધેલા હતા, તેના નાક અને કાન બંને કાપેલા હતા, આવી સ્થિતિમાં તે પુરુષને બેઠેને અને તેના સંબંધમાં જે બહારેલા થતી તે સાંભળીને ગૌતમસ્વામીના મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર ઉત્પન્ન થયો ક-આશ્ચર્ય છે ક આ પુરુષ પૂર્વભવમાં કરેલાં અશુભ કર્મોના કૃણ સ્વરૂપ નરક જેવી વેદનાનો અનુભવ કરી રહેલ છે આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ગૌતમ સ્વામી ઉચ્ચ-નીચ મધ્યમ કુલોમાં ફરીને પુરતી લિક્ષા લઈને ભગવાનની પાસે આવ્યા. આવતાંની સાથે જ તેઓ જે લિક્ષા લાવ્યા હતા તે તમામ ભગવાનને બતાવી અને વંદન-નમસ્કાર કરીને પછી આ પ્રમાણે બોલ્યા કે:- ભગવાન ! હું આપની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને આજે શોભાંજની નગરીમાં લિક્ષા લેવા માટે ગયો, જતાં જતાં માર્ગમાં મેં એક પુરુષને સ્ત્રીની સાથે બોલ્યો. તે નરકના જેવી વેદનાનો અનુભવ કરી રહ્યો હતો. હે ભદ્રન્ત ! તે પુરુષ પૂર્વભવમાં કોણ હતો જે આ પ્રકારની દાણુ વેદના ભોગવવાનું પાત્ર બન્યો છે ? હવે ભગવાન તેનું ચરિત્ર કહે છે. (સૂ. ૫)

‘ एवं खलु ’ ઇત્યાદિ.

ગૌતમ સ્વામીએ પૂછ્યું ત્યારે ભગવાન કહે છે કે-‘गोयमा !’ હે ગૌતમ ! ‘एवं खलु’ આ પ્રમાણે ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ તે કાળ અને તે સમયને વિષે ‘इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे’ આ જમ્બૂદીપનાં આ ભરત ક્ષેત્રને વિષે ‘छगलपुरे णयरे होत्था’ છગલપુર નામનું એક નગર હતું ‘तस्स सीहगिरी णामं राया होत्था’ તે નગરના સિહગિરિ નામના રાજા હતા, તે ‘महयाहिमवतमहंत-मलयमंदरमहिंदसारे’ મહાહિમવાન પર્વત જેવા મલયાચલ સુમેરુગિરિ અને મહેન્દ્ર પર્વત સમાન અન્ય રાજાઓમાં પ્રધાન-મુખ્ય હતા. ‘तत्थ ण छगलपुरे णयरे छणिणए णामं छागलए परिवसइ अट्ठे जाव अपरिभूए’ તે છગલપુર નગરમાં છાન્નક નામનો એક કસાઈ પણ રહેતો હતો, તે ખૂબ ધન, ધાન્ય આદિ સંપત્તિથી

પૂર્ણ હતો અને કોઈથી પરાભવ પામે તેવો ન હતો. અને બહુ જ 'અહમ્મિએ જાવ દુપ્પાડિયાગંદે' અધર્મી અધર્મસેવી અધર્મથી જ પોતાની આજીવિકા ચલાવતો હતો, બીજાને દુઃખ પહોંચાડવામાં જ પોતાનો આનન્દ સમજતો હતો.

'તત્થ પં છળિયસ્સ છાગલિયસ્સ વહૂણં' તે શહેરમાં છન્નિક કસાઇને ત્યાં ઘણાં જ 'અયાણ ય અલાયાણ ય' બકરાઓનાં ઘેટાઓના 'રોજ્ઞાણ ય' રોજોના 'વસમાણ ય' બલહોના 'સસયાણ ય' સસલાઓના 'પસયાણ ય' ખાલમૃગોના 'સૂયરાણ ય' સૂઅરોના 'સિંઘાણ ય' સિંહોના 'હરિયાણ ય' હરણોના 'સમ્મરાણ ય' સાંભરોના 'મહિસાણ ય' પાડાઓના 'સયવદ્દાણિ' સો સોના આંધેલા 'સહસ્સવદ્દાણિ' હબાર હબારના આંધેલા 'જૂહાણિ' સમૂહ 'વાડગંસિ' વાડાઓ-કાંટાની વાડથી વિંટાયેલા સ્થાનમાં 'સણિરૂદ્દાઈ' આંધેલા 'ચિટ્ઠંતિ' રહેતા હતા.

'અણ્ણે ય તત્થ વહવે પુરિસા દિણ્ણમ્મઇમ્મત્તવેયણા' તેની પાસે બીજા અનેક માણસો કામ કરતા હતા, તે કસાઈ તે માણસોની નોકરીના પગારમાં તેમને લોજન અને પૈસા આપતો હતો. 'વહવે અણ્ણે ય જાવ મહિસે ય' તે નોકરોમાં કેટલાક નોકરો તે તમામ બકરાથી લઇને પાડા સુધીનાં તમામ જાનવરોની 'સારવ્વમાણા સંગોવે-માણા ચિટ્ઠંતિ' રક્ષા કરતા. સાર સંભાલ કરતા હતા, 'અણ્ણે ય સે વહવે પુરિસા' કેટલાક તેના નોકર-ચાકર 'અયાણ ય જાવ જૂહાણિ ય' તે તમામ બકરા આદિ જાનવરોના સમૂહોને 'ગિર્હંસિ' પોત-પોતાના સ્થાનોમાં 'સણિરૂદ્દાઈ કિચ્ચા ચિટ્ઠંતિ' અંધ કરીને રહેતા હતા, 'અણ્ણે ય સે વહવે પુરિસા દિણ્ણમ્મઇમ્મત્તવેયણા' બીજા કેટલાક નોકરો કે જેમને કસાઈ તરફથી લોજન અને પગાર મળતો હતો તેવા 'વહવે અણ્ણે ય જાવ મહિસે ય જીવિયાઓ વવરોવિત્તિ' ઘણા બકરા આદિથી લઇને પાડાઓ સુધીના જાનવરોને મારતા હતા. 'વવરોવિત્તા' મારીને 'મંસાઈ કપ્પણીકપ્પિયાઈ કરેતિ' તેના માંસના કાતર વડે કાતરીને ટુકડા કરતા હતા. 'કરિત્તા છળિયસ્સ છાગલિયસ્સ ઉવ્વણેતિ' ટુકડા ક્યાં પછી તેને છન્નિક કસાઈ પાસે તે લઈ જતા હતા. 'અણ્ણે ય સે વહવે પુરિસા' કેટલાક એવા નોકર પણ હતા કે 'તાઈં વહુયાઈં અયમંસાઈં ય જાવ મહિસમંસાઈં તવણ્ણે ય કવલ્લીસુ ય કંદૂસુ ય મજ્જણણ્ણે ય ઇંગાલેસુ ય તલેતિ' તે લાવેલા સમસ્ત બકરા આદિના માંસના ટુકડાઓને લોહાના તવા-તાવડા પર, મોટા કડાઈઓમાં, નાની કડાઈઓમાં, સેકવાના વાસણમાં અને અંગારાપર ચથાકમ ઘીમાં તળતા હતા, ભુંજતા હતા અને સેકતા હતા 'તલિત્તા ય' તળીને ભૂંજીને સેકીને પછી 'રાયમગંસિ' રાજમાર્ગમાં

માણુઓને જવા-આવવાના રસ્તા ઉપર 'વિન્નિ કપ્પેમાણા વિહરંતિ' રાખીને તેને વેચતા હતા અને તે વેચાણની આવકમાંથી પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા. 'અપ્પણા વિ ય ણં સે છણિણ્ણ છાગલિણ્ણ બહુવિહેહિં અયમંસેહિં જાવ મહિસમંસે હિં' તે છન્નિક કસાઇ પણુ બકરાદિકથી લઇને પાડાઓ સુધીના અનેક પ્રકારનાં માંસની સાથે જે 'તલિણ્ણિં ય મજ્જિણ્ણિં ય' તળેલા, સેકેલા 'સોહ્ણેહિં ય' શૂલપર રાખીને પકાવેલા તેઓની સાથે 'સુરં ચપ્પ આસાણ્ણેણ્ણ વિહરંતિ' અનેક પ્રકારની મદિરાનું પણુ સેવન કરતો હતો.

ભાવાર્થ—ગૌતમ સ્વામીના આ પ્રકારના પ્રશ્નને સાંભળીને વીર પ્રભુએ કહ્યું કે-હો ગૌતમ! તે કાલ અને તે સમયને વિષે આ જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં રહેલા આ ભરત ક્ષેત્રમાં એક છગલપુર નામનું નગર હતું, તેના રાજાનું નામ સિંહગિરિ હતું તે બહુજ વધારે પરાક્રમ વાળો હતો, તેના શત્રુઓ પણુ તેનું નામ સાંભળીને ભયથી કંપી ઉઠતા હતા. તે નગરમાં એક ધનિક મોટા પરિવારવાળો અને મહા અધાર્મિક છન્નિક નામનો કસાઇ પણુ રહેતો હતો. તેને ત્યાં બકરા આદિ ઘણાં જ જાનવરો મોટી સંખ્યામાં એક વાડામાં બાંધી રાખવામાં આવતાં હતાં, તેની સારવાર માટે ઘેર અનેક નોકર-આકર કામ કર્યા કરતા હતા, નોકરોને ખાવા-પીવાનું અને પગાર પણુ આપતો હતો. તે તમામ નોકરોનું કામ-કાજ સૌને વહેંચી આપેલું હતું, કેટલાક પશુઓના રક્ષણનું કામ કરતા હતા, કેટલાક સારી રીતે બાંધતા હતા, કેટલાક ત્યાં બાંધેલા પશુઓ બહાર જતાં ન રહે તે સંભાળ રાખતા હતા, કેટલાક તેને મારવા માટે રાખેલા હતા, તે પશુઓનો વધ કરી તેના માંસને કાતરથી ટુકડા કરીને પોતાના માલિકની પાસે લઈ જતા, અને માલિક બરાબર તેને જોઈ લેતા તે પછી તે માંસના ટુકડાઓને, તાવડા આદિ પર તળીને સેકીને, પકાવીને, તે વેચવા માટે રાજમાર્ગ પર રાખીને બેસતા હતા, અને તેને વેચાણની આવકમાંથી પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા. પોતે છન્નિક કસાઇ પણુ, તળેલાં શેકેલા અને પકવેલાં માંસની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાનું સેવન કરતો હતો. (સૂ. ૬)

‘તए णं से ’ ઇત્યાદિ

‘તए णं’ તે પછી ‘સે છણિणए छागलिए’ તે છન્નિક કસાઈ ‘एयकम्म’ જનુ બકરા આદિથી લઈને પાડાઓ સુધીના પશુઓને સેંકડો અને હબરોની સંખ્યામાં મારવાં અને તેનાં માંસને રાંધવું તથા તેનાં વેચાણમાંથી આજીવિકા ચલાવવી, પશુઓના માંસાદિકની સાથે નાના પ્રકારની મદિરાઓનું સેવન કરવું એજ એક માત્ર કામ હતું ‘एयएपहाणे’ તેજ જેનું મુખ્ય કામ હતું. ‘एयविज्जे’ બકરાદિક પશુઓને મારવાની વિધિમાં તે વિશેષ કુશળ હતો. ‘एयसमायारे’ એજ જેનું આચરણ હતું ‘सुबहु पावकम्मं कलिकलुसं’ અત્યંત ઘોરતર નિકાચિતબંધસહિત અનેક પાપકર્મોને ‘समज्जिणित्ता’ ઉપાર્જન કરી મેળવીને ‘सत्तवाससयाइं परमाउं पालित्ता’ ૭૦૦ સાતસો વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યને ભોગવીને ‘कालमासे कालं किच्चा’ મૃત્યુનો સમય આવતાં મરણ પામીને ‘चउत्थीए पुढवीए’ એથી પૃથ્વીમાં કે જ્યાં ‘उक्कोसेणं दससागरोवमद्विइएसु णेरइएसु’ ઉત્કૃષ્ટ ૧૦ દસ સાગરની સ્થિતિવાળા નરકવાસ છે તેમાં ‘णेरइयत्ताए’ નારકોની પર્યાયથી ‘उववण्णे’ ઉત્પન્ન થયે ‘तए णं सुभइस्स सत्थवाहस्स भद्दा भारिया जाइणिंदुया यावि होत्था’ સુભદ્ર શેઠની ભદ્રા નામની પત્ની જાતિનિન્દુક હતી ‘जायार दारगा विणिहायमावज्जंति’ તેનાં બાળકો અવતરતાંની સાથે જ તુરત મરણ પામતાં હતાં ‘तए णं से छणिणए छागलिए’ તે છન્નિક કસાઈ ‘चउत्थीए पुढवीए’ હાલમાં તે એથી પૃથ્વીમાંથી ‘अणंतरं उववट्ठित्ता’ પોતાની આયુષ્ય પૂરી થયા પછી ત્યાંથી નીકળીને ‘इहेव सोहंजणीए णयरीए’ આ શોભાંજની નગરીમાં ‘सुभइस्स सत्थवाहस्स’ તે સુભદ્ર શેઠની ‘भद्दाए भारियाए’ ભદ્રા પત્નીના ‘कुळिसि पुत्तत्ताए उववण्णे’ ઉદરમાં પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયે છે.

ભાવાર્થ—એક સમયની વાત છે કે તે છન્નિક કસાઈ કે જેણે પોતાની ૭૦૦ સાતસો વર્ષની આયુષ્યનો તમામ સમય પશુઓ મારવામાં, તેના માંસના વેચાણથી પોતાની આજીવિકા ચલાવવામાં, પોતે માંસ સાથે મદિરાનું પાન કરવામાં જ વીતવ્યે છે, જ્યારે પોતાની આયુષ્યનો છેલ્લો સમય નજીક આવે છે, ત્યારે તે કાળનાં મુખનો અતિથિ બનીને મેળવેલાં પાપકર્મોના નિકાચિતબંધન ભોગવવા માટે ૧૦ દસ સાગરની સ્થિતિવાળા એથા નરકમાં ત્યાંના નારકી ધર્મને ઉત્પન્ન થાય છે, હવે સુભદ્ર શેઠની કથા સાંભળો—તેની જે પત્ની ભદ્રા, તે જાતિનિન્દુકા હતી. તેને સંતાન જન્મ પામતાંની સાથે જ મરણ પામતાં હતાં, તેથી તે સંતાન વિનાની હતી.

તે છન્નિકનો ૭૫ ૧૦ દસ સાગરની ત્યાંની આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં ત્યાંથી નીકળીને તે શેઠની શેઠાણીના ગર્ભમાં પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયો. (સૂ. ૭)

‘તણ્ ગં તીસે’ ઇત્યાદિ.

‘તણ્ ગં તીસે મહાણ સત્યવાહીણ અન્નયા કયાઈં તિણ્હં માસાણં
 बहुपडिपुण्णाणं इमे एयारूवे दोहले पाउब्भूए’ તે પછી તે ભદ્રા સાર્થવાહીના
 ગર્ભનાં ત્રણ ૩ માસ જ્યારે પૂર્ણ થઈ ગયાં ત્યારે તેને આ પ્રમાણે દોહલો-અભાવા
 (મનોરથ) ઉત્પન્ન થયો કે-‘ઘણાઓ ગં તાઓ અમ્મયાઓ સપુણાઓ ગં કયથ્થાઓ
 ગં જાવ’ તે માતાએ ઘન્ય છે; પુણ્યવતી છે, અને કૃતાર્થ છે, યાવત્ શબ્દથી-
 ‘કયપુણાઓ ગં તાઓ અમ્મયાઓ, કયલક્ષણાઓ ગં તાઓ અમ્મયાઓ,
 કયવિહવાઓ ગં તાઓ અમ્મયાઓ’ આ પદોના સંગ્રહ છે, તે માતાએ પુણ્યશાળી

છે, તેઓએ પૂર્વભવમાં પુણ્ય મેળવેલું હશે, તે કૃતલક્ષણ-સુખ ૭૫ન; આદિ શુભ
 રેખાઓથી સુકત છે, કૃતવિભવ-તેમણે પોતાનો વૈભવ અને સંપત્તિને દાનાદિ શુભ
 કાર્યમાં સફળ કરી છે ‘સુલલ્લે ગં તાસિં માણુસ્મણ જમ્મજીવિયફલે’ તેમનો જ
 મનુષ્યસમ્બન્ધી જન્મ અને ૭૫ન સફળ છે ‘જાઓ ગં વહૂણં ણાણાવિહાણં
 ગયરગોરુવાણં પમૂ ણ ય જલયર-થલયર-खहयर-म ईण पक्खीण य’ જેણે
 ઘણાં પ્રકારનાં નગરગોરૂપ-નગરના ગાય આદિ પશુઓના તથા જલચરોદિ પક્ષિઓના
 ‘વહૂઈં મસેઈ’ ઘણાં માંસ જે ‘તલણ્હિં મજ્જિણ્હિં સોલ્લહિં’ ઘી-તેલ આદિથી
 તળેલા હોય, અગ્નિથી પકાવ્યાં હોય અને શૂણ પર રાખીને પકાવ્યાં હોય, તેની સાથે
 ‘સુરં ચ મહું ચ મેરગં ચ જાઈં ચ સીધું ચ પસન્નં ચ’ મધુ-પુષ્પોમાંથી બનાવેલી
 મદિરા, મેરક-તાડમાંથી બનાવેલી મદિરા જેને તાડીરસ કહે છે. જાતિ નામની મદિરા
 સીધુ-ગોળ અને ધાવડીના પુલોમાંથી બનેલી મદિરા તથા, પ્રસન્ના-દ્રાક્ષાદિથી બનેલી
 મદિરા. આ પ્રમાણે મધુ આદિ પાંચ પ્રકારની મદિરાને ‘આસાણમાણીઓ’ આસ્વાદન
 કરતી થકી ‘વિસાણમાણીઓ’ વારંવાર સ્વાદ લેતી થકી ‘પરિમુંજેમાણીઓ’
 તેને પરિભોગ કરતી થકી અને ‘પરિમાણમાણીઓ’ બીજી સ્ત્રીઓને વહેંચતી થકી
 ‘દોહલં વિણેતિ’ પોતાના દોહલા-મનોરથને પૂરા કરે છે ‘જં જઈ ગં અહમવિ’
 જે હું પણ એ પ્રમાણે ‘વહુણં જાવ’ ઘણાં નગર ગોરૂપ પશુઓના અને જલચર,
 આદિ પક્ષિઓના બહુ પ્રકારના તળેલા ભુંજેલા અને શૂલ પર પકાવેલા માંસની
 સાથે મધુ આદિ પાંચ પ્રકારની મદિરાનું થોડું આસ્વાદન કરું, વારંવાર આસ્વાદન

कइं. परिभोग कइं, अने भीष्म स्त्रीओने वडैयुं, अ प्रभाणे भारा होडला (मनो-
 रथ) ने 'विणिज्जामि' पूरुं कइं तो साइं 'त्तिकट्टु' आ प्रभाणे विचार करीने
 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' ते होडला--मनोरथ पूरुं नडि थवाथी ते लद्रा
 'सुक्का सुक्खा जाव' सुक्खा लागी. चिन्ताना कारणे पोरारक पर अइथी थवाथी
 ते लूपी रहेवा लागी, तेनु शरीर रोगग्रस्त जेवुं देखावा लाग्युं अने सुभ पीणुं
 पडी गयुं तेमज निस्तेज प्रीकं थरुं गयुं, अनं रात्री-दिवस नीचु सुभ रापीने
 आर्त्तध्यान करती डती, 'तए णं से सुभदे सत्थवाहे' अेक समय ते सुलद्र
 सार्थवाड 'भइं भारियं ओहय जाव पासइ' लद्रा लार्थानि पूर्वोक्त-आगण जणुण्य
 प्रभाणे आर्त्तध्यान करती जेधने 'एवं वयासी' कहुं के- 'किं णं तुमं देवाणुप्पिया
 ओहय जाव ज्ञियासि' हे देवानुप्रिय ! तमे आ प्रकारे आर्त्तध्यान शा माटे करौ
 छे ? 'तए णं सा भदा सत्थवाही सुभदे सत्थवाहं एवं वयासी' सुलद्रना
 पुछवाथी ते लद्रा सार्थवाडी कडेवा लागी- 'एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम तिण्हं
 मासाणं जाव ज्ञियामि' हे देवानुप्रिय ! भारा गर्भनां त्रयु भास पूरां थतां भने
 आ प्रभाणे होडलो-मनोरथ उत्पन्न थये छे के- 'हुं नगरनां धणुं ज गाय-इप
 पशुओना तथा जल्यरादि पक्षिओनां तणेला कुंजेला अने शूलपर रापीने पकावेला
 भांसनी साथे मधुआदि पांय प्रकारनी महिरानुं सेवन कइं, वारंवार स्वाह लडि तेना
 परिभोग कइं अने भीष्म स्त्रीओने पणु ते आपुं, आ प्रकारने होडलो पूरो थये
 नडि तेथी हुं 'ज्ञियामि' आर्त्तध्यान करी रही छुं 'तए णं से सुभदे सत्थवाहे'
 पडी ते सुलद्र सार्थवाड 'भदाए भारियाए अंतिए एयमट्टं सोच्चा निसम्म भइं
 भारियं एवं वयासी' लद्र लार्थानि पासेथी ते वात सांभणीने हृदयमां धारणु करीने
 लद्रा पत्नीने आ प्रभाणे कडेवा लाग्ये- 'एवं खलु देवाणुप्पिया ! हे देवानुप्रिये
 'तुह गबभंसि' तारा गर्भमां 'अम्हाणं पुव्वकयपावप्यहावेण' अमारं पूर्वसंयित
 पापना प्रभावथी 'केई' कोरुं अेक 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे जोवे ओयरिए'
 अधार्मिक आदि विशेषणुविशिष्ट, अने भीष्मओने दुःख पडोंआडनामां पोते अनांद
 माननारे लुव आव्ये छे 'तेणं एयारिसे दोहले पाउब्भूए' ते कारणुथी तने
 आ प्रकारने होडलो-मनोरथ उत्पन्न थये छे 'तं होउ णं एयस्स पसायणं'
 तो आ गर्भमां रहेला लुवनुं साइं थाम्ये 'त्तिकट्टु' अेवो विचार करीने 'से सुभदे
 सत्थवाहे' ते सुलद्र सार्थवाड 'केणवि उवाएणं' कोरुं पणु उपायथी अर्थात्
 भांस-महिराना जेवा आकारना इण अने तेनां रस स्त्रीने आपीने 'तं दोहलं विणेइ'
 तेना होडला (मनोरथ)ने पूरो कर्ये. 'तए णं सा भदा सत्थवाही' पडी ते लद्रा
 सार्थवाडी 'संपुण्णदोहला' पोतानो होडलो (मनोरथ) पूरो थतां, धच्छित वस्तुनी
 प्राप्तिथी होडलानु 'संमाणि य दोहला' सन्मान थतां, 'विणीयदोहला वोच्छिन्न

दोहला संपन्नदोहला ' तमाम मनोरथ पूरा थवाथी पोतानी ने ने अबिलाषाओ
 हुती ते निवृत्त थतां, धृष्टित वस्तु थावाथी प्रसन्न थयेकी ते 'तं गब्भं' ते गर्भने
 'सुहं सुहेणं' सुअपूर्वक 'परिवहइ' धारणु करवा लागी (सू० ८)

' तए णं सा० ' धत्थादि.

' तए णं ' ओक द्विवसनी वात छे के- ' सा भद्दा सत्थवाही ' ते भद्दा
 शेडाणीओ ' अणया कयाइं ' काछ ओक समय न्यारे ' णवणं मासाणं बहुपडि-

पुण्णाणं ' पोतानां गर्भनां पूरा ६ मास पूरा थध गया त्यारे ' दारकं ' ओक पुत्रने
 ' पयाया ' जन्म आय्ये. ' तए णं तस्स दारगस्स ' पुत्रने जन्म थया पछी तेना
 माता-पिताओ ' जायमेत्तं चैव ' ते आणकने जन्म थयाना समये ज ' सगडस्स
 हेट्ठओ ठावेति ' दासीद्वारा गाडीनी नीचे रभावी दीधे. ' ठावित्ता ' रभावीने पछी
 ' गिण्हावेति ' पाछे इरीथी त्यांथी उठावी दीधे. ' गिण्हावित्ता ' उठावी लभने ' दोच्चंपि '
 इरी थीण्वार पाछे त्यां आगण ' ठावेति ' रभावी दीधे. ' ठावित्ता ' रभावी करीने
 ' दोच्चंपि गिण्हावेति ' इरीथी थीण्वार उठावी दीधे. ' आणुपुण्वेणं सारक्खवेति
 संगोवेति संवइहेति ' पछी कुमशः तेमणे तेनी रक्षा करवा भाटे अहुञ्ज सारी रीते
 सार संभाण राणी अने ते आणकने मोटो कर्ये. ' जहा उज्झियए ' आ आणकनी
 सार-संभाण तमाम प्रकारे थीअ अध्ययनमां वरुणं करेला उज्जित आणकनी प्रमाणे

करी ' जाव जम्हाणं अम्हं इमे दारए ' आ पुत्रना जन्म पछी अगीअर ११ मे
 द्विवस पूरा थध गये अने आरमा १२ द्विवसने प्रारंभ थये, त्यारे तेना माता-पिताओ
 आ प्रमाणे विचार कर्ये के- आ अमारो पुत्र ' जायमेत्ते चैव ' उत्पन्न थतां
 ' सगडस्स हेट्ठा ' गाडीनी नीचे ' ठाविए ' राणी हेवामां आय्ये हुते, ' तम्हा णं '
 ओटला भाटे ' होउ णं अम्हं एस दारए सगडे नामेण ' ' शकट ' आ नामथी
 अनी प्रसिद्धि थाओ, ' सेसं जहा उज्झियए ' आनीनुं आगणनुं ओ आणकनुं वरुणं
 उज्जित आणकना प्रमाणे न्हाणी देवुं जेधओ ' सुभहे सत्थवाहे लवणमसुहे कालगए
 मायावि कालगया ' तेना पिता सुबद्र शेठ लवण समुद्रमां डुथी गया अने भरषु
 पाभ्या, तेनी माता पणु भरषु पाभी गध ' से वि मयाओ गिहाओ निच्छूडे '

તે શકટ દારક (બાળક)ને પણ રાજપુરુષોએ મળીને તેના ઘરમાંથી બહાર કાઢી મૂક્યો. કારણ કે તે દુરાચારી થઈ ગયો હતો.

લાવાર્થ—જ્યારે સુભદ્રાનાં ધર્મપત્ની ભદ્રા શેઠાણીને ગર્ભ નવ માસનો થઈ ચૂક્યો ત્યાર પછી કેઈ એક સમયને વિષે તેણે એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. જન્મ થતાંની સાથેજ તે બાળકને તેના માતા-પિતાએ કેઈ એક ગાડીની નાચે બે વાર રખાવી દીધો, અને પછી ઉઠાવી લીધો. અને તે પુત્રનું લાલન-પાલન બહુજ આનંદ અને પ્રેમથી કર્યું. જ્યારે તે અગીઆર ૧૧ દિવસનો થઈ ગયો અને બારમા દિવસમાં પ્રવેશ કર્યો ત્યારે તેમણે તે બાળકની નામસંસ્કાર-વિધિ કરવા વિચાર્યું કે—આ બાળકને જન્મતાની સાથેજ ગાડીની નીચે રાખવામાં આવ્યો હતો તે કારણથી એનું નામ ‘શકટ’ રાખવું તેજ યોગ્ય છે. આ અભિપ્રાયથી તેનું નામ તેઓએ ‘શકટ’ રાખી દીધું. શકટ જ્યારે બાલ્યાવસ્થા પૂરી કરીને યુવાવસ્થામાં આવી પહોંચ્યો તે સમયમાં તેના પિતા લવણસુદ્રમાં ડુબી ગયા અને મરણ પામ્યા. અને તેનો માતા પણ મરી ગઈ. પાછળથી શકટનું સંરક્ષક કેઈ નહિ રહેવાથી તે દુરાચારી બની ગયો. ત્યારે નગરના રક્ષકોને આ વાતની ખબર પડી જતાં તેને (શકટને) તેના ઘરમાંથી બહાર કાઢી મૂક્યો. (સ્કં ૯)

શકટકા વર્ણન

‘તણ ણં સે’ ઇત્યાદિ.

‘તણ ણં’ પછી ‘સયાઓ ગિહાઓ ગિચ્છૂદે સમાણે’ પોતાના ઘરમાંથી બહાર નીકળ્યા પછી ‘સે સગહે દારણ’ તે શકટ દારક ‘સોહાંજળીણ ણયરીણ’ શેઠાણીની નગરીમાં ‘સિંઘાહગ-તહેવ જાત્ર સુદરિસણાણ ગણિયાણ સદ્ધિ સંપલગ્ગે યાવિ હોત્થા’ શૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર અને મહાપથાહ (મોટા રસ્તા)માં, બુગાર રમવાના અડાઓમાં, વેશ્યાઓના વાડામાં, દાડ્ડાઓના પીઠામાં નિસંકોચપણે ફરવા લાગ્યો, કેઈ

સંરક્ષક નહિ હોવાના કારણે અર્થાત્ ખોટા માર્ગે જતે તેને અટકાવનાર કોઈ નહિ હોવાથી સ્વતંત્રપણે આમતેમ ફરવાના કારણે સમય જતાં તમામ પ્રકારનાં વ્યસન સેવનમાં કુશળ થઈ ગયો. અને કોઈ એક સમયમાં તેના સંબંધ તે સુદર્શના વેશ્યાની સાથે પણ બંધાઈ ગયો, 'તણ્ ણં' સંબંધ થઈ ગયા પછી 'સે સુસેણે અમચ્ચે' તે સુષેણ મંત્રીએ 'તં સગડં દારગં' તે શકટ દારકને 'અણ્ણયા કયાઈં' કોઈ એક સમય 'સુદરિસણાણ ગણિયાણ ગિહાઓ' સુદર્શના વેશ્યાના ઘરમાંથી પણ 'ણિચ્છુ-માવેઈ' બહાર કઢાવી મૂક્યો. 'ણિચ્છુમાવિત્તા' બહાર કઢાવીને 'સુદરિસણં ગણિયં અર્ઙ્ગિમતરણ ઠાવેઈ' પછીથી તેણે તે સુદર્શના વેશ્યાન પણ તેનાજ ઘરમાં શેકી દીધી, જેથી તની સાથે કોઈને મળવાનું બની શકે નહિ, 'ઠાવિત્તા સુદરિસણાણ ગણિયાણ સદ્ધિં ઉરાલાઈં માણ્ણસસગાઈં મોગમોગાઈં' અને તે સુદર્શના વેશ્યાની સાથે મનુષ્ય-સંબંધી કામલોગોને 'બુંજમાણે વિહરઈ' લોગવતો થકો રહેવા લાગ્યો. 'તણ્ ણં સે સગડે દારણ સુદરિસણાણ ગિહાઓ ણિચ્છૂદે સમાણે' એ પ્રમાણે તે શકટ દારક તે સુદર્શના વેશ્યાના ઘરથી નીકળેલો 'અણ્ણથ કત્થવિ સુઈં વા રઈં વા ધિઈં વા અલભમાણે જાવ વિહરઈ' અન્ય-ખીજા સ્થળે ગયો. ત્યાં તેને સુદર્શના વેશ્યા વિના ખીજા કોઈ પદાર્થ સાંભર્યો નહિ, તેમજ તેના મનમાં કોઈ પ્રકારે ચેન પડ્યું નહિ, તેમજ ખીજા કોઈ સ્થળે તેને શાંતિ મળી નહિ. 'તણ્ ણં સે સગડે દારણ અણ્ણયા કયાઈં સુદરિસણાણ અંતરં લમેઈ' આ પ્રમાણે અસ્ત-વ્યસ્તવાળી પરિસ્થિતિ પામેલો તે શકટ દારકને કોઈ એક સમયે સુદર્શના વેશ્યાના ઘરમાં પ્રવેશ કરવાનો અવસર મળી ગયો. 'લમિત્તા રહસ્સિયં સુદરિસણાણ ગિહં અણ્ણવિસઈ' અવસર મળતાંથી સાથેજ તે છાની રીતે છુપાઈને સુદર્શના વેશ્યાના ઘરમાં ઘુસી ગયો. 'અણ્ણવિસિત્તા સુદરિસણાણ સદ્ધિં ઉરાલાઈં મોગમોગાઈં બુંજમાણે વિહરઈ' ઘુસીને તે ત્યાં સુદર્શના વેશ્યાની સાથે ઉદાર કામ-લોગોનો પરિલોગ કરવા લાગ્યો.

ભાવાર્થ—શકટ દારકને જ્યારે ઘરની બહાર કાઢી મૂકવામાં આવ્યો ત્યાર પછી તે દરેક પ્રકારે સ્વચ્છંદી બની જવાના કારણે તેમજ કોઈની લજ્જા કે શરમ નહિ રહેવાના કારણથી તે દરેક પ્રકારના વ્યસનોનું સેવન કરવામાં વધારે સ્વતંત્ર થઈ ગયો, તે કોઈ વખતે શ્રૃંગાટક ત્રિકોણમાર્ગ, ક્યારેક ત્રણ રસ્તા મળતા હોય તેવા સ્થળે, ક્યારેક ચાર રસ્તા પર, ક્યારેક રાજમાર્ગ પર જેવામાં આવવા લાગ્યો, અંકુશ વિના તે આમ-તેમ ચારેય બાજુ ફરવા-ઘુમવા લાગ્યો. તેથી તેની ચિત્તવૃત્તિ કુકર્મો તરફ વધારે આકર્ષણ પામી, જેમ લગામ વિનાનો ઘોડો સ્વચ્છંદી બનીને આડો અવળો ફરીને ચકકર મારે છે, તેવીજ હાલતમાં આ શકટ ફરવા લાગ્યો. છેવટે તે સુદર્શના વેશ્યાના ચકકરમાં પડી બંધ છે, અને ઘનચકકર જેવો બનીને વિષયોની બળમાં માથાથી પગ સુધી ડૂબી બંધ છે, પરંતુ તે અભાગીઆને ત્યાં આગળ પણ શાંતિ મળતી નથી, તે નગરના રાજાના મંત્રી તે વેશ્યાના ઘરમાંથી પણ તે શકટને

કાઠી મૂકે છે, અને તે સ્વયં વેશ્યાની સાથે કામભોગોને ભોગવે છે. હવે તે શક્ટ એ વિચાર કરે છે કે:—મને ફરીથી એવો અવસર ક્યારે મળે કે હું તે વેશ્યાની સાથે ફરીથી કામભોગોને ભોગવું વેશ્યા વિના એક ઘડી પણ તેને ચેન પડતું નથી તેમજ કોઈ સ્થળે સુખ જણાતું નથી, રાત્રી અને દિવસ વેશ્યામાં તન્મય બનીને તેની પ્રાપ્તિ કરવા માટે ઉપાય કરે છે અને આર્તધ્યાન કર્યા કરે છે. વેશ્યા પાસેથી જ્યોદ્ધા પડતાં તે પોતાની તમામ પ્રકારની શુદ્ધ-બુદ્ધ ભૂલી ગયો છે. તેના ચિત્તમાં એક ક્ષણ માટે પણ કયાંય શાંતિ પડતી નથી. એક સમયની વાત છે કે:—તેને એક સમય વેશ્યાના ઘરમાં પ્રવેશ કરવાનો અવસર મળી ગયો, અવસર મળતાંજ તે છુપી રીતે વેશ્યાની પાસે પહોંચી ગયો અને પ્રથમ પ્રમાણે વિષય ભોગો ભોગવવા લાગ્યો. (સૂ૦ ૧૦)

‘इमं च णं० ध्यादि.

‘સુસેને અમચ્ચે’ એક સમયની વાત છે કે જ્યારે સુષેણ મંત્રીએ સુદર્શના વેશ્યાના ઘેર જવા માટેની ઇચ્છા કરી; ત્યારે તેણે સૌથી પ્રથમ ‘જ્ઞાણ જાવ સવ્વાલં કારવિભૂસિણ’ સ્નાન આદિ ક્રિયાઓ કરી અને તે કામથી નિવૃત્ત થઇને યોગ્ય પ્રકારના તમામ અલકારોથી પોતાના શરીરને શણગાર્યું—સન્નિજત કર્યું ‘મણુસ્સવગ્ગુ-રાણ પરિક્કિવ્ત્તે’ સર્વ પ્રકારથી સન્નિજત થયા પછી તે મનુષ્યોની સાથે મઢીને ‘જેણેવ સુદરિસણાણ ગણિયાણ ગિહે’ જ્યાં તે સુદર્શના વેશ્યાનું ઘર હતું ‘તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ ત્યાં પહોંચ્યો ‘ઉવાગચ્છિત્તા’ પહોંચતા જ તેણે ‘સગડં દારયં સુદ-રિસણાણ સદ્દિં ઉરાલાઈં મોગમોગાઈં ઘુંજમાણં પાસડ્’ શક્ટ દારકને સુદર્શના વેશ્યાની સાથે ઉદાર કામભોગોને ભોગવતો જોયો ‘પાસિત્તા’ જોઈને તુરતજ ‘આસુરુત્તે જાવ મિસિમિસેમાણે’ તેના પર લાલ પીળો ક્રોધાયમાન) થઇ ‘તિવલિયં’ ત્રીપલ્લીને અને ‘મિઝડિં’ ભમરને ‘ગિડાલે’ લલાટમાં ચઢાવી ‘સગડં દારયં’ તે શક્ટ દારકને ‘પુરિસેહિં ગિણ્હાવેઈ’ પોતાના નોકરો દ્વારા પકડવી દીધો ‘ગિણ્હા-વિત્તા’ પકડાવી કરીને ‘અટ્ટિ જાવ મહિયં કારેઈ’ તેણે તે શક્ટને અસ્થિ, મુઠી, ઠીંચાણ, કૂર્પર-કોણી વગેરેના પ્રહારો કરીને ખૂબ માર માર્યાં ‘કારિત્તા અવહગ્ગબંધણં કારેઈ’ જ્યારે તેના પર ખૂબ માર પડી ચૂક્યો તે પછી, તેણે તે શક્ટના બે હાથ, ગરદન પાછળ રખાવીને તેની પીઠની પાછળ બંધાવી દીધા ‘કારિત્તા’ બંધાવીને

‘जेणेव महचंचंदे राया तेणेव उवागच्छइ’ ज्यां मढाव्यंद्र नरेश षिराजमान
 हुता तेमनी पासे लध गया. ‘उवागच्छत्ता’ त्यां पढेच्यतानी साथेच तेणे ‘करयल
 जाव एवं वयासी’ हुथ जेडीने राजने नमन कर्तुं अने आ प्रभाणे षोढ्या के-
 ‘एवं खलु सामी’ हे स्वाभिन् ! सावधान थधने मारी प्रार्थना सांलणे ! प्रार्थना
 आ प्रभाणे छे-‘सगडे दारए मम अंतैउरंसि’ आ शकट दारक मारा अंतःपुरमां
 ‘अवरद्धे’ अपराध कर्थे छे. ‘तए णं से महचंचंदे राया’ मंत्रीनी आ प्रभाणे
 वात सांलणीने ते मढाव्यंद्र नरेश ‘सुसेणं अमचंच एवं वयासी’ ते सुषेण मंत्रीने
 आ प्रभाणे षोढ्या :-‘तुमं चैव देवाणुप्पिया सगडस्स दारगस्स दंडं णिव्वत्तेहि’
 हे देवानुप्रिय ! तमेच अे शकट दारक भाटे शुं दंड आपवे ते निर्धार करे-तमेच तेने
 दंड विधान करे ! ‘तए णं से सुसेणे अमचंचे महचंचंदेण रणा अम्भणुणाए
 समाणे सगड दारयं सुदरिसणं च गणियं एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ’
 आ प्रभाणे ते सुषेण मंत्री मढाव्यंद्र नरेशनी आज्ञा भणतां आ शकट दारकने अने ते
 सुदर्शना वेश्याने आ विधान वडे करी वध्य ठराव्यां, अर्थात् ‘आ अन्ने मारवा योज्य
 छे.’ आ प्रभाणे दंडविधान कर्तुं.

आ प्रभाणे शकट दारकना पूर्वकृत कर्मेनुं कथन करीने लगवान वीरप्रभु गौतमना
 प्रति कडेवा लाज्या के-‘तं एवं खलु गोयमा ! सगडे दारए तं पुरापोराणाणं
 दुच्चिणाणं जाव विहरइ’ हे गौतम ! आ प्रभाणे ते शकट दारक पूर्वलवमां उपा-
 ळित दुष्प्रतिकान्त अशुल कर्मेनुं पापमय इणविशेष लोगवी रह्यो छे.

लावार्थ-अेक समयनी घटना छे के ज्यारे ते शकट दारक ते वेश्यानी साथे
 प्रेमपाशमां अंधाअेढो हुतो; अराअर ते समयमां सुषेण मंत्री-प्रधान स्नान करी तथा
 साइ धेअेढां कपडां पडेरीने तथा तमाम प्रकारनां घरेणुथी शणुगार सअने पोताना
 परिचारकोनी साथे ते वेश्याने घेर गया, जतांनी साथेच मंत्रीअे ते शकट दारकने
 जेथो त्यारे मंत्री अेकदम डोधातुर थध गया नेत्रना लमरचढी गयांअने तेच वपते
 पोताना नोकरे द्वारा शकट दारकने धणोच मार मार्यो, नोकरेने जे कांथ हाथमां आव्युं
 ते लधने शकटने भूष मार मार्यो. कोथअे अस्थिथी, कोथअे मुडी, कोणी अने कोथअे
 लातोथी तेने भूष मार-मार्यो. शकटने मुस्केटाट आंधीने राजनी पासे (मढाव्यंद्र
 राजनी पासे) लध आव्या, अने राजने नमन करीने षोढ्या के:-हे स्वाभिन् ! आ
 भाणुसे मारा अंतःपुरमां उपद्रव कर्थे छे, तेथी अेने शुं दंड आपवे ते निरधार करवे
 जेधअे ! मंत्रीनी आ हुडीकत सांलणीने राजअे दंड विधान करवानी सत्ता मंत्रीअेने
 सांपी दीधी. ते पछी मंत्रीअे शकट अने सुदर्शना वेश्याने ‘मारवा योज्य छे,’ अेवी
 न्हरेरात करी दीधी

आ प्रभाणे श्री वीर प्रभुअे शकट दारकनी कथा संलणावीने श्री गौतमने कहुं
 के-हे गौतम ! ते शकट दारक पूर्वलवमां संख्य करेढां दुष्प्रतिकान्त अशुल कर्मेनां
 इणने लोगवी रह्यो छे. (सू ११)

‘सगडे णं भंते’ इत्यादि.

गौतम स्वामी इरीथी श्रमणु लगवान भडावीरने प्रश्न करे छे-‘भंते’ हे लक्षंत !

‘सगडे णं दारए’ ते शकट दारक ‘कालगए’ मृत्युना अवसर पर भरणु पाभीने त्यांथी ‘कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ’ कथां जशे; कथां उत्पन्न थशे. आ प्रभाणु गौतम स्वामीनी ज्ञासाने जाणुने प्रलुब्धे कहुं के-‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सगडे णं दारए सत्तावणं वासाइं परमाउं पालित्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे’

ते शकट दारक पोतानी उत्कृष्ट पण सत्तावन वर्षेनी आयुष्यने लोगवीन आणेन द्विसना थोथा प्रहरमां ‘एगं महं अओमयं तत्तं समजोइभूयं इत्थीपडिमं अवया-साविए समाणे’ अेक भोटी लोढाभांथी जनावेढी तप्त अग्निइप स्त्रीनी आकृतिइप पुतणीने आलिंगन करतो थको ‘कालमासे कालं किच्चा’ मृत्युना समये भरणु पाभीने ‘इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए’ ते रत्नप्रला पृथ्वीना ‘णेरइएसु’ नारकीं जवोमां ‘णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ’ नारकीनी पर्यायथी उत्पन्न थशे. ते सुदर्शना वेश्या पणु ते समये अेक भोटी लोढनिर्मित तप्त अग्निइप पुरुषनी आकृतिने आलिंगन करती थकी भरणु पाभीने रत्नप्रला पृथ्वीना नारकींजोमां नारकीं जवपणु उत्पन्न थशे. आ वात भूणमां नथी, परंतु आगणना सूत्रस्थित ‘जमलत्ताए’ ‘यमलतया’ आ पदथी स्पष्ट थछ जशे. ‘से णं तओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता’ त्यांनी आयुष्य पूरी करीने ते

पछी त्यांथी नीकणीने ‘रायगिहे णयरे’ राजगृह नगरमां ‘मातंगकुलांसं’ मातंग-यांडालनां कुलमां ‘जमलत्ताए पच्चायाहिइ’ युगल-जेडला इपथी-पुत्र-पुत्री इपथी उत्पन्न थशे ‘तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो’ पछी ते जाणकोना माता-पिता ‘णिव्वत्ते एगारसमे दिवसे’ न्यादे तेना जन्मना अगीआर ११ दिवस पूरा थछ जशे अने ‘संपत्ते वारसाहे’ १२ आरमा दिवसनेा प्रारंभ थशे, त्यादे तेज्जेानुं ‘इमं एयाख्वं णामधेज्जं करिस्संति’ आ प्रकारे नाम राणशे के- ‘होउ णं दारए सगडे नामेणं’ अमादे आ जाणक शकट आ नामथी प्रसिद्ध थाज्जे, तथा ‘होउ णं दारिया सुदरिसणा नामेणं’ अमारी आ जाणिका सुदर्शना आ नामथी प्रसिद्ध थाज्जे.

भावार्थ—आगणना प्रश्ननुं समाधान थया पछी गौतमना चित्तमां इरीथी

એક જ્ઞાસા જાગી, અને તેણે પ્રભુને ફરીથી પ્રાર્થના કર્યો કે ભદ્રન્ત! તે શકટ દારક એ સુદર્શનાસહિત મરણ પામીને ત્યાંથી ક્યાં જશે? અને ક્યાં ઉત્પન્ન થશે? ભગવાન કહે છે કે-હે ગૌતમ! આજેજ દિવસના ચોથા પ્રહરમાં લોઠાની બનાવેલી તપાવેલી અગ્નિ જેવી સ્ત્રી અને પુરુષની પુતલીનું આલિંગન કરતા થકા મરણ પામશ અને રત્નપ્રભા નામની પૃથિવીના નરકમાં નારકીની પર્યાયમાં ઉત્પન્ન થશે ત્યાની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧ સાગરોપમપ્રમાણે પૂરી કરીને પછી તે રાજગૃહ નગરમાં ચાંડાલના કુળમાં જુગલ-જોડલાં રૂપથી ઉત્પન્ન થશે. ત્યાં તેના માતા-પિતા ૧૧ અગીઆર દિવસ પૂરા થતાં બારમા દિવસે તેનું પૂર્ણનું નામ શકટ તથા સુદર્શના રાખશે પ્રથમના જન્મમાં એ બન્ને જ્યૂદા-જ્યૂદા રૂપમાં હતા. આ જન્મમાં તે ભાર્ગ-બેન થશે (સૂ. ૧૨)

‘તણ્ ગં સે’ ઇત્યાદિ.

‘તણ્ ગં’ પછીથી ‘સે સગહે દારણ્’ તે શકટ દારક ‘ઉમ્મુક્કવાલભાવે’ પોતાનું બાલજીવન પૂરું થયા પછી જ્યારે ‘જોવ્વણગમણુપ્પતે’ યુવાવસ્થામાં આવશે ત્યારે અલં ભોગસમત્થે યાત્રિ ભવિસ્સઈ’ પૂર્ણરૂપથી ભોગભોગવવામાં સમર્થ થઈ જશે, તથા ‘તણ્ ગં સા સુદરિસણા વિ દારિયા ઉમ્મુક્કવાલભાવા વિણ્ણાયપરિણયમેત્તા જોવ્વણગમણુપ્પત્તા’ તે સુદર્શના કન્યા પણ બાલ અવસ્થા પૂરી કરી જ્યારે યૌવન અવસ્થાને પ્રાપ્ત થશે તે સમય તેને પોતાની યુવાવસ્થાનું ભાન-જ્ઞાન થઈ જશે અને તે ‘રૂવેણ ય જોવ્વણેણ ય લાવણેણ ય ઉક્કિટ્ટા ઉક્કિટ્ટસરીરા યાત્રિ ભવિસ્સઈ’ રૂપ, યૌવન અને લાવણ્યથી યુક્ત થઈને તે ધણી જ સુન્દરશરીરવાળી બની જશે. ‘તણ્ ગં સે સગહે દારણ્’ તે શકટ દારક ‘સુદરિસણાણ્’ આ સુદર્શનાના ‘રૂવેણ ય જોવ્વણેણ ય લાવણેણ ય’ તે અનુપમ રૂપમાં, યૌવનમાં અને લાવણ્યમાં ‘મુચ્છિણ્ ૪’ મૂચ્છિત થઈને, ગૃહ્થ થઈને, પ્રથિત થઈને, અધ્યુપપન્ન બનીને ‘સુદરિસણાણ્ મગિણીણ્ સદ્ધિં ઉરાલાઈં માણુસ્સગાઈં મોગમોગાઈં મુંજમાણે વિહરિસ્સઈ’ તે પોતાની બેન સુદર્શનાની સાથે ઉદાર મનુષ્ય સંબંધી કામલોગોને ભોગવશે. (સૂ. ૧૩)

‘तए णं से०’ इत्यादि

‘तए णं’ पछी ‘से सगडे दारए’ ते शकट द्वारक ‘अणया कयाइं’ कोळ अेक सभय ‘सयमेव कूडग्गाहत्तं उवसंपज्जित्ता णं विहरिस्सइ’ भीळ प्राणीअेने कपटथी पोताना वश करवानी कणाने प्राप्त थशे ‘तए णं से सगडे दारए कूडग्गाहे भविस्सइ’ अेटला कारणुथी ते शकट द्वारक ‘कूटत्राड’ आ नामथी जनतामां प्रसिद्ध थशे ‘अहम्मिण जाव दुप्पडियाणंदे’ ते भडा अधर्मी अने दुष्प्रत्यानंद थशे, तेने पोताना पापकर्ममां कोळ वपत पणु अइथी थशे नहि. ते हंभेशां ‘एयकम्मे’ ते ङगविद्यामां निरंतर किया करतो रडेशे तेथी ‘सुबहु पावं

समज्जित्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ’ ते पोतानी भविनतम प्रवृत्तिथी अनेक पापकर्मोने उपाजित करीने आयुष्यना अन्त सभये भरणु पात्रीने रत्नप्रला पृथ्वीमां नारकीनी पर्यायथी उत्पन्न थशे तेनु संसारो तहेव जाव पुढवीसु, परिभ्रमणु आअ प्रमाणे थशे, जे प्रमाणे प्रथम अध्ययनमां भृगापुत्रनु वर्षन प्रगट करवामां आयुं छे—संसारभ्रमणु भृगापुत्र प्रमाणे ज सभलु लेवुं जेअे. ‘से णं तओ अणंतरं’ पृथिवीकायिक आदिमां अनेक वार परिभ्रमणु करीने त्यांथी नीकणीने ‘वाणारसीए णयरीए’ जनारस नगरीमां ‘मच्छत्ताए उववज्जिहिइ’ भत्त्यनी पर्यायथी उत्पन्न थशे. ‘से णं मच्छे मच्छवधिएहिं वहिए’ ते अे पर्यायमां मच्छीमारोद्वारा मार्यो जशे पछीथी ‘तत्थेव वाणारसीए णयरीए सेट्टिकुलंसि पुत्तत्ताए’ अे वाणारसी नगरीमां कोळ

अेक शेडीआनां कुणमां पुत्रइपथी ‘पच्चायाहिइ’ जन्म लेशे ‘बोहिं बुज्जिहिइ’ त्यां अे न्यारे आत्यलावथी नीकणी करीने णुवानीमां आवशे त्यारे तथाइप स्थविरानी समीप धर्म सांलणी करीने सम्यक्त्वनी प्राप्ति करशे ‘पवज्जा’ सम्यक्त्वरत्ननी प्राप्ति थया पछी ते भागवती दीक्षाने धारणु करीने पोतानी आयुष्यना अंते ते पर्यायनेा परित्याग करीने ‘सोहम्मो कप्पे’ सौधर्म कल्पमा हेवपर्यायथी जन्म धारणु करीने त्यांनी स्थितिने पूणुं लोगवी करीने इरीने त्यांथी स्ववीने ‘महाविदेहे चासे सिज्जिहिइप’ महाविदेह क्षेत्रमां जे कोळ आढय-पूइं श्रेष्ठ कुण इशे तेमां जे साइं आढय-पूणुं रीते साइं कुण इशे ते कुणमां पुत्रनी पर्यायथी उत्पन्न थशे. दीक्षा धारणु करी ते सिद्ध थशे.

‘णिकखेवो’ आ प्रमाणे आ अध्ययनुं निक्षेप-निगमन-समाप्ति-वाक्य छे.

અર્થાત્ સુધર્મા સ્વામીએ જન્મૂ સ્વામીને કહ્યું કે—હે જન્મૂ! શ્રમણુ લગવાન મહાવીર સ્વામીએ દુઃખવિપાકના ચોથા અધ્યયનના આ ભાવ પ્રતિપાદન કર્યા છે.

ભાવાર્થ— શકટ દારક અને સુદર્શના જ્યારે ખાલક જીવનનો સમય રો કરી યૌવન અવસ્થાને પ્રાપ્ત થશે, તે સમયે શકટ દારક, સુદર્શનાનાં ઉભરાતા યૌવન પર મુગ્ધ થઈને તેની પ્રેમજાળમાં જ્ઞાન-ધ્યાન તમામ ભૂલી જઈને તે સુદર્શનાનોજ થઈ જશે, યૌવનના તેજથી ચમકતી સુદર્શના પણ ખડેનના સ્થાને, તેની પત્નીના પદને શોભાવશે, તેની સાથે તે પણ પોતાની યૌવનલીલાનો અનુભવ કરીને આનંદ માણતો તમામ વાત ભૂલી જશે. કૂટઆહતા—તે કપટજાળમાં પ્રાણીઓને ફસાવીને પોતાનું કામ સરળ કરવું, એજ શકટ દારકનું કર્તવ્ય થશે, તે કારણથી ‘કૂટઆહ’ આ નામથી પ્રસિદ્ધ થશે તે એ વિદ્યામાં કુશળ બનીને દરેક પ્રકારે અધર્મમય વૃત્તિમાં પ્રસન્ન થઈને હંમેશાં બીજાને ઠગવું તેવા ઘોરતર પાપકર્મો કરવામાં જરાપણ અચકાશે નહિ. આ પ્રમાણે તે આ કુકૃત્યોથી અનેક પાપકર્મોના બંધ કરીને રત્નપ્રભા નામની પ્રથમ પૃથિવીના નરકમાં નારકી થશે. તેના સંસારભ્રમણની કથા પ્રથમ અધ્યયનમાં કહેલા મૃગાપુત્રના પ્રમાણે સમજી લેવી, કોઈ એક સમય એ પૃથિવીકાય આદિનાં ભ્રમણને સમાપ્ત કરી બનારસ નગરીમાં મત્સ્યની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઈને મચ્છીમારો દ્વારા માર્યો જશે અને ત્યાં આગળ કોઈ એક શેઠને ઘેર પુત્ર રૂપથી જન્મ ધારણ કરી યુવાન અવસ્થા આવતાંજ સ્થવિરો પાસેથી ધર્મ સાંભળીને સમકિતને પ્રાપ્ત કરશે પ્રવ્રજ્યા દીક્ષા લઈને તે મૃત્યુ પામ્યા પછી સૌધર્મ સ્વર્ગમાં ઉત્પન્ન થશે ત્યાંથી ન્યવીને મહાવિદેહમાં કોઈ એક સારા કુળમાં જન્મ ધારણ કરી સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત કરશે. સુધર્મા સ્વામી જન્મૂસ્વામીને કહે છે કે—હે જન્મૂ! આ પ્રમાણે આ ચોથા અધ્યયનના શ્રમણુ લગવાન મહાવીર સ્વામીએ જે ભાવ પ્રકટ કર્યા છે, તે ભાવ મેં તમને કહ્યા છે. (સૂ ૧૪)

ઇતિ શ્રી વિપાકશ્રત સૂત્રની ‘વિપાકચન્દ્રિકા’ ટીકામાં દુઃખવિપાક

નામના પ્રથમ શ્રતસ્કંધમાં ‘શકટ’ નામના ચોથા અધ્યયનનો

ગુજરાતીભાષાનુવાદ સંપૂર્ણ ॥ ૧ ॥ ૪ ॥

॥ પાંચમું અધ્યયન ॥

શ્રી જંબૂસ્વામી ચોથા અધ્યયનના ભાવ સાંભળીને પાંચમા અધ્યયનના ભાવ શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે—‘જઈ ણં મંતે’ ઇત્યાદિ.

‘જઈ ણં મંતે ! પંચમસ્સ અજ્ઞયણસ્સ ઉક્ખેવો ’ ઇત્યાદિ.

પાંચમા અધ્યયનના અવતરણુનો સંબંધ આ પ્રમાણે સમજવો જોઈએ.—

હે ભદ્રન્ત ! શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત થયા છે. તેમણે એ દુઃખવિપાકનાં ચોથા અધ્યયનના તે ભાવ કહ્યા છે, પરન્તુ તેના પાંચમા અધ્યયનના ભાવ ભગવાને શું પ્રગટ કર્યાં છે? હવે સુધર્મા સ્વામી જંબૂસ્વામીને કહે છે—

‘एवं खलु जम्बू’ ઇત્યાદિ.

‘एवं खलु जंबू !’ હે જંબૂ ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે ‘कोसंबी णामं णयरी होत्था’ કૌશામ્બી નામની એક નગરી હતી જે ‘रिद्धत्थिमियसमिद्धा’ આકાશનો સ્પર્શ કરે એવા ઉંચા-ઉંચા મહેલો અને ઘણીજ વસ્તીથી ભરપૂર હતી. તે નગરીમાં નિવાસ કરનારી પ્રબળ સ્વચક્ર અને પરચક્રનો કોઈ પ્રકારે ભય ન હતો. ત્યાંની પ્રબળ હમેશાં ધન-ધાન્ય વડે પરિપૂર્ણ હતી. ‘बाहिं चंदोत्तरणे उज्जाणे’ તે નગરીની બહાર ચંદ્રોત્તરણુ નામનો એક બગીચો હતો ‘सेयमहे जक्खे’ તેમાં શ્વેતભદ્ર નામનો એક યક્ષ હતો ‘तत्थ णं कोसंबीए णयरीए सयाणीए णामं राया होत्था’ તે કૌશામ્બી નગરીમાં શતાનીક નામનો એક રાજા હતો, ‘महयाहिमवंत’ તે ધૈર્ય, ગાંભીર્ય, અને મર્યાદાદિ અનેક ગુણોથી સંપન્ન હતો. ‘तस्स णं सयाणीयस्स रण्णो पुत्ते मियावईए देवीए अत्तए उदयणे णामं कुमारे होत्था’ તે શતાનીક રાજાને મૃગાવતી દેવીનાં ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલો એક પુત્ર હતો જેનું નામ ઉદયન હતું. ‘अहीण जाव सव्वगसुंदरंगे’ તેનું શરીર અહીન અર્થાત પાંચ ઇંદ્રિયોથી પરિપૂર્ણ હતું, માટે તે સર્વાંગસુંદર હતો, ‘से णं जुवराया होत्था’ તેને રાજાએ યુવરાજપદ આપેલું હતું ‘तस्स णं उदयणस्स कुमारस्स पउमावई णामं देवी होत्था’ તે ઉદયન કુમારની રાણીનું નામ પદ્માવતી હતું. ‘तस्स णं सयाणीयस्स रण्णो सोमदत्ते णामं पुरोहिए होत्था’ તે શતાનીક રાજાનો સોમદત્ત નામનો એક પુરોહિત હતો. તે ‘रिउन्वेयज्जुन्वेय०’ ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સોમવેદ, અને અથર્વણુ વેદ, એ પ્રમાણે ચારેય વેદો અને તેનાં અંગ-ઉપાંગોનો, બાણુકાર હતો ‘तस्स णं सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ता णामं भारिया होत्था’ તે સોમદત્ત પુરોહિતની સ્ત્રીનું નામ ‘वसुदत्ता’ હતું ‘तस्स णं सोमदत्तस्स पुत्ते वसुदत्ताए अत्तए बहस्सइदत्ते णामं दारए होत्था’ તે સોમદત્તનો પુત્ર અને વસુદત્તાનો આત્મજ ‘બૃહસ્પતિદત્ત’ નામનો એક પુત્ર હતો ‘अहीणजावसव्वंगसुंदरंगे’

તે ઉદયન કુમાર જેવો સૌંદર્યવાન હતો. તેનું શરીર પરિપૂર્ણ પાંચ ઈંદ્રિયાની રચનાથી યુક્ત એટલે કે તે સર્વાંગસુંદર હતો. (સૂં ૧)

‘તેણં કાલેણં’ ઇત્યાદિ.

‘તેણં કાલેણં’ અવસર્પિણી કાલના ‘તેણં સમણં’ એથા આરામાં તે સમયે ‘સમણે ભગવં મહાવીરે’ શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર આમાનુયામ વિચરતા થકા ‘સમોસરિણ’ કૌશાંબી નગરીના ચદ્રોત્તરણુ નામના બગીચામાં આવ્યા-પધાર્યા તેણં કાલેણં તેણં સમણં ભગવં ગોયમે તહેવ રાયમગ્ગં ઓગાઢે’ તે સમય અને તે કાલને વિષે ભગવાન ગૌતમ પૂર્વે કહેલી રીતિ પ્રમાણે પ્રભુ પાસેથી ભિક્ષા માટે જવાની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને કૌશાંબી નગરીના રાજમાર્ગ પર થઈને નીકળ્યા ‘તહેવ પાસઙ્ગ હ્થયા આસે પુરિસે’ જેવી રીતે પહેલાંના અધ્યયનોમાં કહેલું છે તે પ્રમાણે તેમણે તે રાજમાર્ગમાં અનેક હાથીઓના, અનેક ઘેડાઓના અને રાજપુરુષોના વિશાલ સમૂહને જોયા અને સાથે સાથે ‘તેસિં મજ્જેણં એગં પુરિસં પાસઙ્ગ’ તેના વચ્ચે એક એવો પુરુષ જોયો જેને, ઉપર જણાવેલા પુરુષો વિશેષરૂપથી મારીને ડુઃખી કરતા હતા, પોતાના એજ જીવનમાં નરકથી વધારે વેદનાને ભોગવી રહ્યો હતો. ‘ચિંતા તહેવ પુચ્છઙ્ગ પુઠ્ઠવમ્મં, ભગવં વાગરેઙ્ગ’ આ પ્રકારે તેની અત્યંત કષ્ટજનક દશાને જોઈને ભગવાન ગૌતમના ચિત્તમાં એક વિશેષ પ્રકારની વિચારધારા ઉત્પન્ન થઈ. ત્યાંથી પાછા આવતાં જ જે ભિક્ષા મળેલી તે તેમણે પ્રભુને બતાવીને વંદના તથા નમસ્કાર કરીને રાજમાર્ગમાં જે જોએલી ઘટના તે વિષે ભગવાનને પૂછ્યું. ભગવાન તેના પૂર્વભવનો વૃત્તાન્ત સંભળાવવા લાગ્યા (સૂં ૨)

‘એવં સ્વલ્લ’ ઇત્યાદિ.

‘એવં સ્વલ્લ ગોયમા’ હે ગૌતમ! ‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ અવસર્પિણી કાલના એથા આરામાં ‘ફહેવ જંબૂદ્દીવે દીવે મારહે વાસે સવ્વઓમહે ણામં ણયરે હોત્થા’ આ જંબૂદ્દીવના ભરતક્ષેત્રમાં એક વતાહય નામનો પર્વત છે, ગંગા અને સિંધુ નામની બે નદીઓથી વિભક્ત થવાને કારણે તે ક્ષેત્રના છ ખંડ થઈ ગયા છે, તેમાં ૫ મ્હેમ્મખંડ અને ૧ એક આર્ય ખંડ છે, તે આર્યખંડનું નામ દક્ષિણાર્ધભરત છે. તેમાં સર્વતોભદ્ર નામનું એક નગર હતું ‘રિદ્ધં’ તેની શેલા કૌશાંબી નગરી જેવી હતી અર્થાત્ તેમાં ઘણા જ મોટા-મોટા મહેલ બનેલા હતા. અનેક જાતના માણસોનું તે નિવાસસ્થાન હતું, ત્યાં રહેનારી પ્રબલને કોઈપણ પ્રકારની ભીતિ-ભય ન હતો તે ધન-ધાન્યાદિકથી પરિપૂર્ણ હતી. ‘તત્થ ણં સવ્વઓમહે ણયરે જિયસત્તુ ણામં રાયા હોત્થા’ ‘તત્થ ણં જિયસત્તુસ્સ રણ્ણો મહેસરદત્તે ણામં પુરોહિણ હોત્થા’ તે સમયે તે નગરીનો રાજા જીતશત્રુ હતો. તેનો એક પુરોહિત હતો, જેનું નામ મહેશ્વરદત્ત હતું ‘રિઝવ્વેયજાવઅથવ્વળવેયકુસલ્લે યાવિ હોત્થા’ તે સાંગોપાંગ ઋગ્વેદથી લઈને અથર્વણુવેદ સુધીના ચારવેદોનો જાણકાર હતો. ‘તણં ણં સે મહેસ-

રદત્તે પુરોહિણ' તે મહેશ્વરદત્ત પુરોહિત ' જિયસતુસ્સ રણો ' જિતશત્રુ રાજના
 'રજ્જવલવિવદ્ધણદુયાણ' રાજબળની વિશેષ વૃદ્ધિ માટે 'કલ્લાકલ્લિ' પ્રતિદિન 'એગ-
 મેગં માહણદારગં' એક એક બ્રાહ્મણનાં બાલકને 'એગમેગં' એક એક 'સ્વત્તિયદારગં'
 ક્ષત્રિયનાં બાલકને 'એગમેગં' એક એક 'વડસ્સદારગં' વૈશ્યના બાળકને 'એગમેગં
 સુદ્દારગં' એક એક શૂદ્રના બાળકને 'ગિણ્હાવેઙ્' પકડાવતો હતો. 'ગિણ્હાવિત્તા'
 પકડાવીને 'તેસિં જીવંતગાણં ચેવ હિયડહણ ગિણ્હાવેઙ્' જીવિત તેનાં હૃદયપુટ-
 હૃદયનાં માંસપિંડને કાઢી લેતો હતો, 'ગિણ્હાવિત્તા' કાઢીને પછી તે તેનાથી 'જિય-
 સતુસ્સ રણો' જિતશત્રુ રાજની 'સંતિહોમં' શાંતિ નિમિત્તે હવન 'કરેઙ્'
 કરતો હતો. 'તણ્ ણં સે મહેસરદત્તે પુરોહિણ' અને ફરી તે પછી તે મહેશ્વરદત્ત
 રોહિત 'અટ્ટમીચડહસીસુ' આઠમ અને ચૌદશના દિવસે 'દુવેર માહણસ્વત્તિયવડ-
 સ્સસુદ્દારણ' બે બે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્રના બાળકોને પકડાવતો અને
 તેના હૃદયનાં માંસપિંડવડે રાજની શાંતિ માટે હવન કરતો હતો. 'ચણ્ઠં માસાણં
 ચત્તારિ ચત્તારિ, છણ્ઠં માસાણં અટ્ટ ૨' તે પ્રમાણે ચાર મહિનાના ૪-૪ ચાર-ચાર,
 છ માસના ૮-૮ આઠ આઠ 'સંવચ્છરસ્સ' એક વર્ષ માટે સોળ-સોળ બાળકોને
 પકડાવતો અને તેનું હૃદય કાઢીને જિતશત્રુ રાજની શાંતિનિમિત્તે હવન કર્યા કરતો
 હતો. 'જાહે ૨ વિ ય ણં' ત્યારે ત્યારે પણ 'જિયસતુ ણં રાયા' જિતશત્રુ રાજ
 'પરબલેણં અભિજુજ્જઙ્' પરબળ-શત્રુસૈન્યથી આક્રાન્ત થતો. 'તાહેર વિ ય ણં'
 ત્યારે ત્યારે પણ 'સે મહેસરદત્ત પુરોહિણ' તે મહેશ્વરદત્ત પુરોહિત 'અટ્ટસયં
 માહણદારગાણં અટ્ટસયં સ્વત્તિયદારગાણં અટ્ટસયં વડસ્સદારગાણં, અટ્ટસયં સુદ્દ-
 દારગાણં પુરિસેહિં ગિણ્હાવેઙ્' ૧૦૮ એકસો આઠ બ્રાહ્મણોનાં બાળકોને, ૧૦૮
 ક્ષત્રિયનાં બાળકોને, ૧૦૮ વૈશ્યોનાં બાળકોને, ૧૦૮ શૂદ્રોના બાળકોને રાજપુરુષો દ્વારા
 પકડાવતો અને 'ગિણ્હાવિત્તા તેસિં જીવંતગાણં ચેવ હિયડહિયાઓ ગિણ્હાવેઙ્,
 ગિણ્હાવિત્તા જિયસતુસ્સ રણો સંતિહોમં કરેઙ્' પકડાવીને તેના હૃદયપિંડને કઢાવી લેતો.
 કઢાવીને તેના વડે જિતશત્રુ રાજની શાંતિની કામનાથી હોમ કરતો. 'તણ્ ણં સે
 પરબલે સ્વિપ્પામેવ વિદ્ધંસેઙ્, વા પહિસેહેઙ્ વા' તે પ્રમાણે એ પુરોહિત પરસૈન્યનો
 તુરત જ નાશ કરી દેતો અને કેટલાક સૈન્યોને ભગાડી આપતો હતો.

ભાવાર્થ—હુ ગૌતમ! આ જંબૂદ્વીપસ્થિત ભરતખંડમાં એક વિશાલ નગર
 હતું, તે સર્વ પ્રકારથી સમૃદ્ધ અને ધન-ધાન્યાદિકથી પરિપૂર્ણ-ભરેલું હતું. તે
 નગરની પ્રબળા મુખ્યપર હમેશાં આનંદ વરતતો હતો, કોઈપણ પ્રકારનું ત્યાં દુઃખ
 ન હતું, તે નગરનું નામ સર્વતોભદ્ર હતું, તેના રાજા જિતશત્રુ હતા, તેને એક

પુરોહિત હતો તે વેદવિદ્યામાં પરિપૂર્ણ—નિષ્ણાત હતો, અને માણસોમાં તે મહેશ્વરદત્ત આ નામથી પ્રસિદ્ધ હતો, વેદવિહિત—વેદમાં પ્રતિપાદન કરેલી હિંસાને તે હિંસા માનતો નહિ એટલે તે પોતાના રાજાની શાંતિના નિમિત્તે નરમેધયજ્ઞ જેવું મહા અધર્મ કૃત્ય કર્યા કરતો હતો. તે માટે તે નગરના નિવાસી ચારેય વર્ણોનાં બાળકોને રાજ-પુરુષોદ્ધાર પકડાવતો, અને તે જીવતાં બચ્ચાંઓનાં હૃદય—કાળજીને કઠાવીને તેની આહુતીઓ આપતો હતો; પોતાના રાજા પર બીજા—કોઈ રાજાઓ આક્રમણ ન કરી શકે, એજ ફક્ત યજ્ઞ કરવાનો ઉદ્દેશ હતો, તે યજ્ઞની પૂર્તિ માટે તે આવું ભયંકરથી પણ ભયંકર અનર્થ કર્મ કરવામાં થોડો પણ સંકોચ કરતો નહિ, એ પુરોહિતના રૂપમાં એક પિશાચ હતો. માનવના રૂપમાં દાનવ—અસુર હતો. હમેશાં તેના હૃદયમાં નિર્દયતા રહ્યાજ કરતી હતી. તેના હૃદયમાં દયા ન હતી. આઠમ અને ચૌદશ જેવા પવિત્ર પર્વોમાં પણ પોતાના પાપથી હઠતો નહિ. તે દિવસોમાં પણ એ પુરોહિત ચાર વર્ણુના ઉપર કહયા પ્રમાણેની સંખ્યામાં બાળકોને પકડાવીને તેનાં સુકો-મલા હૃદય—કલેબાંની આહુતીઓ અગ્નિમાં દીધા કરતો હતો. જ્યારે જ્યારે જિતશત્રુ રાજવીના ઉપર પરસૈન્યનું આક્રમણ થતું ત્યારે ત્યારે તે અધર્મની રાશિ—ઠગલો મહેશ્વરદત્ત ઉપર કહેલી સંખ્યામાં બ્રાહ્મણ આદિનાં બ્રાણ્યારા પુત્રોને પકડાવી તેના કાળજીઓને હોમ કરવાનાં કુડમાં ધકેલી દેતો. આ છે પુરોહિતની નિર્દયતાનો નમુનો. આ પ્રમાણે તે કેટલાક શત્રુઓના સૈન્યને યજ્ઞના પ્રભાવથી નાશ કરી દેતો; તથા કેટલાકને તો નજીકમાં આવવાજ દેતો નહિ. અને દૂરથી ભગાડી દેતો હતો. (૨૪૦ ૩)

‘તણ્ જં સે’ ઇત્યાદિ.

‘તણ્ જં’ આ પ્રમાણે ‘સે મહેસરદત્તે પુરોહિણ્’ તે મહેશ્વરદત્ત પુરોહિત કે ‘ણ્યકમ્મે ઇ’ જેનું હમેશાંનું એજ નિર્દય કર્મ હતું ‘સુબહુ પાવકમ્મં સમજ્જિણિત્તા’ અનેક ઘોરાતિથોર પાપકર્મોના સંચય કરીને ‘તીસં વાસસયાઈ’ ત્રણ હજાર ૩૦૦૦ વર્ષની ‘પરમાડં પાલિત્તા’ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યને ભોગવીને ‘કાલમાસે કાલં કિચ્ચા’ મૃત્યુના સમયે મરણ પામીને ‘પંચમાણ પુઠ્ઠવીણ્’ ધૂમપ્રભા નામની પૃથ્વીમાં ‘સત્તર-સસાગરોવમદ્વિણ્ણસુ નેરણ્ણસુ’ ઉત્કૃષ્ટ ૧૭ સત્તર સાગરની સ્થિતિવાળા નરકમાં ‘નેરણ્ણત્તાણ્’ નારકીપણ્ણથી ‘ઉવવણ્ણે’ ઉત્પન્ન થયો, ‘સે જં તાઓ અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા ઇહેવ કોસંવીણ્ ણયરીણ્’ ત્યાંની સ્થિતિ પૂરી ભોગવીને પછી તે ત્યાંથી નીકળીને આ ભરતક્ષેત્રની કૌશામ્બી નગરીમાં ‘સોમદચ્ચસ પુરોહિયસસ વસુદત્તાણ્ મારિયાણ્ પુત્તત્તાણ્ ઉવવન્ને’ સોમદત્ત પુરોહિતની વસુદત્તા નામની પત્નીથી પુત્રરૂપે

ઉત્પન્ન થયો છે. 'તણ્ ગં તસ્સ દારગસ્સ અમ્માપિયરો ણિવ્વત્તે ઇગારસે દિવસે
 જ્યારે તેના જન્મનાં અગીઆર ૧૧ દિવસ વીતી ગયા, ત્યારે તેના માતા-પિતાએ
 સંપત્તે વારસાહે' ૧૨ આરમાં દિવસનો પ્રારંભ થતાં જ 'ઇમં ઇયાસુવં ણામધિજ્જં
 કરેતિ' તેનું એ પ્રમાણે નામકરણ સંસ્કાર કર્યું. 'જમ્હા ણં' કે 'અમ્હં ઇમે
 દારણ્ સોમદત્તસ્સ પુત્તે વસુદત્તાણ્ અત્તણ્' આ અમારો બાળક મારો-સોમદત્તનો
 પુત્ર છે અને વસુદત્તાના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થયો છે. 'તમ્હા ણં' એટલા માટે 'હોઝ
 ણં અમ્હં દારણ્ વહસ્સઇદત્તે ણામેણં' અમારો એ બાળક "બૃહસ્પતિદત્ત" આ નામથી
 પ્રસિદ્ધ થાઓ. 'તણ્ ગં સે વહસ્સઇદત્તે દારણ્ પંચધાર્ણપરિગ્ગહિણ્ જાવ પરિવહ્ણે' 'બૃહસ્પતિદત્ત' આ નામથી સંસ્કાર પામેલો આ બાળક પાંચ ધાયમાતાઓ દ્વારા રક્ષણ
 પામીને આનંદથી વધવા લાગ્યો. 'તણ્ ગં સે વહસ્સઇદત્તે દારણ્ ઉમ્મુક્કવાલભાવે

જોવ્વણગમણુપત્તે વિણ્ણાયપરિણયમેત્તે હોત્થા' જ્યારે તે બૃહસ્પતિદત્ત બાળક બાળ
 અવસ્થા પૂરી કરીને યૌવન અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો અર્થાત તેને યૌવન અવસ્થા પ્રાપ્ત
 થયાનું જ્ઞાન થઇ ગયું ત્યારે 'સે ણં ઉદયણસ્સ કુમારસ્સ પિયવાલવયંસણ્ યાવિહોત્થા'
 તેની મિત્રતા શતાનીક રાજના યુવરાજ પુત્ર ઉદયન કુમારની સાથે થઇ. મિત્રતાનું
 કારણ એ હતું કે:-'સહજાયણ્' એ બંને સાથે-સાથે જન્મ્યા હતા. 'સહવહ્ણિદયણ્'
 સાથે સાથેજ મોટા થયા હતા. 'સહપંસુકીલિયણ્' અને સાથેજ બંને મળીને બાલકીડા
 કરતા હતા.

બાવાર્થ—આ પ્રમાણે તે મહેશ્વરદત્ત પુરોહિત કે જેને રાત્રી-દિવસ યજ્ઞ કરવો
 એજ એક કર્તવ્ય હતું, તે પોતાના ભુંડાકુળથી અનેક ઘોરાતિઘોર પાપકર્મોને મેળવીને
 પોતાની ૩૦૦૦ ત્રણ હજાર વર્ષની આયુષ્યને પૂરી કરી દીધી. જ્યારે તે મરણ પામ્યો
 ત્યારે પોતાનાં કરેલાં પાપકર્મોના અશુભતમ ફળને ભોગવવા માટે પાંચમી પૃથિવી-
 પાંચમું નરક, જેની સત્તર ૧૭ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે તે નરકમાં નારકીની પર્યાયથી
 ઉત્પન્ન થયો, ત્યાંની સર્વ પ્રકારની ભયંકર વેદનાને ભોગવતો-ભોગવતો ત્યાંની ૧૭

સાગરની સ્થિતિ પૂરી કરીને ત્યાંથી નીકળીને ભરતક્ષેત્રમાં રહેલી કૌશામ્બી નગરીમાં
 સોમદત્ત પુરોહિતની સ્ત્રી વસુદત્તાના ઉદરથી પુત્રરૂપમાં ઉત્પન્ન થયો, તેનાં જન્મનાં
 અગીઆર ૧૧ દિવસ પૂરા થતાં પછી ૧૨ આરમાં દિવસે તેના માતા-પિતાએ તેનું
 બૃહસ્પતિદત્ત નામ રાખ્યું. બૃહસ્પતિદત્ત પાંચ ધાયમાતાઓની દેખરેખમાં પાલન-પોષણ
 પામી મોટો થવા લાગ્યો, બાલ અવસ્થા પૂરી કરીને તે યૌવનાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો.
 યૌવન અવસ્થાસમ્બન્ધી તેનું જ્ઞાન પણ વિકસિત થવા લાગ્યું. ધીરે ધીરે તેની મિત્રતા
 શતાનીક રાજના યુવરાજ કુમાર ઉદયન સાથે થઇ ગઇ. તે બંને સાથે જ જન્મ્યા
 હતા. સાથેજ મોટા થયા અને એક બીજા સાથે મળીને બાલકીડા કરી હતી (સુ. ૪)

'તણ્ ગં સે' ઇત્યાદિ.

'તણ્ ગં' તે પછી 'સે સયાણીણ્ રાયા' તે શતાનીક રાજ 'અગ્ણયા

કયાઈ' કોઈ એક સમય 'કાલધમ્મુણા સંજુત્તે' કાલધર્મને પામી ગયા 'તણ્ણં સે ઉદયણે કુમારે बहुहिं राईसरजावसत्थवाहप्पभिइहिं सद्धिं' તેના મૃત્યુ પછી તે ઉદયન કુમારે રાજેશ્વર તથા સાર્થવાહ વગેરે અનેક પુરુષો સાથે મળીને 'સોયમાણે કંદમાણે વિલવમાણે' ખૂબ રૂઢન કરતો થકો, ખૂબ ઉચ્ચા સ્વરથી આકુઢન કરતો થકો, ખૂબ આર્તસ્વરથી વિલાપ કરતો થકો, 'સયાणीयस्स रण्णो महया इइहीसक्कारससुदण्णं णीहरणं करेइ' અને પોતાના પિતા શતાનીક રાજાની પોતાના વૈલવના પ્રમાણમાં યોગ્ય વિધિ પ્રમાણે સ્મશાનયાત્રા કાઢી 'करित्ता बहुहिं लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ' દાહસંસ્કાર કરીને પછી તમામ મૃત્યુ અવસર પર કરવા યોગ્ય લૌકિક કાર્યો કર્યાં. (સૂ ૫)

'તણ્ણં તે' ઇત્યાદિ.

'તણ્ણં' મૃત્યુ પછીનાં લૌકિક વ્યવહારોનું કામ પૂરું થઈ રહ્યા પછી 'તે બહવે રાઈસર-જાવ-સત્થવાહા' તમામ રાજેશ્વર અને નગરના શાહુકારો હળીમળીને 'उदयणं कुमारं महयार रायाभिसेएणं' ઉદયન કુમારનો મહાન ઉત્સવપૂર્વક રાજ્યાલિષેક 'अभिसिंचति' કર્યો 'તણ્ણં સે ઉદયણે કુમારે રાયા જાણ' તે ઉદયન કુમાર હવે રાજા તરીકે રાજગાદી પર આવ્યા, 'महया०' તે ઘૈર્ય, ગાંલીર્ય અને મર્યાદા આદિ રાજગુણોથી સુશોભિત થવા લાગ્યા, 'तण्णं से बहस्सइदत्ते दारए उदयणस्स रण्णो पुरोहिए जाए' તે બૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિતના પદ ઉપર સ્થાન પામ્યા 'से णं उदयणस्स रण्णो पुरोहियकम्मं करेमाणे' તે ઉદયન રાજાનાં પુરોહિત કર્મ કરતો થકો 'सव्वट्ठाणेसु' રાજાની શયન લોજન આદિ બધી જગ્યાએ સવ્વ ભૂમિયાસુ' રાજાના બધા રાજમહેલો આદિમાં 'अंतेउरे य' અને અન્ત:પુરમાં પણ 'दिन्नवि्यारे' જવા આવવા માટે રાજાનો અભિપ્રાય મેળવેલો અર્થાત્ રાજાની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરેલો વગર રોક-ટોક જતો આવતો 'तण्णं से बहस्सइदत्ते' ફરી તે તે બૃહસ્પતિદત્ત 'उदयणस्स रण्णो अंतेउरे वेलासु य अवेलासु य कालेसु य अकालेसु य राओ य वियाले य पविसमाणे' તે ઉદયન રાજાના અંતપુરમાં યોગ્ય સમયે, લોજન અને શયન આદિ ખાનગી સમયે, દિવસના પ્રથમ, ત્રીજા આદિ પ્રહરોમાં,

મધ્યાહ્ન આદિ અકાલ (યોગ્ય સમય નહિ તે) માં રાત્રીએ અને સાયંકાલે આવવા જવા લાગ્યો, પુરોહિત અંત:પુરમાં ગમે ત્યારે જાય આવે તેને કોઈ રોકી શકતું નહિ. આ પ્રમાણે સ્વતંત્ર રીતે તેનું આવવાનું અને જવાનું થવાથી પદ્માવતી દેવી સાથે તેનો અનુચિત સંબંધ પણ થઈ ગયો અને તે ‘પડમાવર્ષે દેવી સર્દિં ઝરાલાઈં મોગ-મોગાઈં મુંજમાણે વિહરઈ’ પદ્માવતીની સાથે મનુષ્યસંબંધી ઉદાર કામલોગોને લોગવવા લાગ્યો.

ભાવાર્થ—રાજેશ્વર આદિ સૌ માણસોએ મળીને શતાનીક રાજવીના મૃત્યુ પછીની તમામ ક્રિયા થઈ રહ્યા પછી તેના કુમાર ઉદયનને અભિષેકપૂર્વક રાજગાદી પર બેસાડયા; જે ઉદયન કુમાર રાજકુમાર હતા, તે નૃપતિ-રાજા બની ગયા, રાજાના જેવા ભેદએ તેવા સુન્દર ગુણોથી તે શોભવા લાગ્યા, ધૈર્ય, ગાંભીર્ય, આદિ તમામ રાજાના ઉચિત ગુણો તેનામાં ધર કરીને રહેવા લાગ્યા, તેણે પોતાના પુરોહિત પદ પર પોતાના બાલમિત્ર યૃહસ્પતિદત્તને સ્થાન આપ્યું. યૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિતને અંત:પુરમાં ગમે ત્યારે પોતાની ઈચ્છા મુજબ જવા-આવવાની છુટ મળી ગઈ. જ્યારે તેની ઈચ્છા થાય ત્યારે અંત:પુરમાં જાય, અને ઈચ્છા થાય ત્યારે ત્યાંથી પાછા ચાલ્યા આવે, એક વખતની વાત છે કે:-પુરોહિતને મળેલી સ્વતંત્રતાએ તેના જીવનમાં એક વિલક્ષણ પરિવર્તન કર્યું—પદ્માવતી દેવી જે ઉદયન રાજાનાં રાણી છે, તેની સાથે પુરોહિતનો અનુચિત સંબંધ બંધાઈ ગયો અને તે પદ્માવતી રાણી સાથે મનુષ્યસંબંધી ઉદાર કામલોગોને લોગવવા લાગ્યો. (સૂ. ૬)

‘ઈમં ચ ણં’ ઇત્યાદિ.

એક સમયની વાત છે કે—જ્યારે પુરોહિતજી પદ્માવતી દેવીની સાથે વિકાસ કરી રહ્યો હતો, તે સમય પર ‘ઉદયણે રાયા’ ઉદયન રાજા ‘ણ્ઠાણ જાવ વિમૂસિણ’ નાહી-ધોઈને રાજવૈભવ પ્રમાણે ઠાઠ-માઠથી તૈયાર થઈને ‘જેણેવ પડમાવર્ષે દેવી તેણેવ ઝવાગચ્છઈ’ જ્યાં તે પદ્માવતી દેવી હતાં ત્યાં આવ્યા ‘તણ ણં સે ઉદયણે રાયા વહસ્મદ્દત્તં પુરોહિયં પડમાવર્ષે દેવી સર્દિં ઝરાલાઈં મોગમોગાઈં મુંજમાણ પાસઈ’ આવતાં જ ઉદયન રાજાએ યૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિતને પદ્માવતી દેવીની સાથે ઉદાર ભોગોને લોગવતો જોયો ‘પાસિત્તા આમુરુત્તે તિવલિયં મિઝઈં ણિલાડે સાહદુ વહસ્મદ્દત્તં પુરોહિયં પુરિસેઈં ગિણ્ઠાવેઈ’ જોતાની સાથેજ તે કોપાયમાન થઈ ગયો, ક્રોધના આવેશમાં તેના માથાપર કપાલમાં ત્રણ વલિલ રેખા સાથે નેણનાં લંબર ચઢી ગયાં, અને તુરત તેણે પોતાના નોકરો દ્વારા યૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિતને પકડાવી લીધો. ‘ગિણ્ઠાવિત્તા જાવ ણ્ણં વિહાણેણં વજ્જં આણવેઈ’ પકડાવી લઈ તેને તેના

કૃત્ય પ્રમાણે તેને “મારી” નાખો એવી બહિરાત કરી ‘एवं खलु गोयमा ! बहस्सइ-
दत्ते पुरोहिण पुरा पोरणाणं जाव विहरइ’ ભગવાન કહે છે કે હે ગૌતમ ! આ
પ્રમાણે તે ધૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિત પોતાના પૂર્વોપાર્જિત અશુભતમ કર્મોનું એ ક્ષણ
ભોગવી રહ્યો છે.

ભાવાર્થ—એક સમયની વાત છે કે, જ્યારે પુરોહિતજી પદ્માવતી દેવી
સાથે વિષયક્રીડા કરી રહ્યો હતો. તેવામાં ઉદયન રાજા સ્નાનાદિક ક્રિયાઓ કરીને
રાજસી વેષભૂષા રાજવી શણગારથી તમામ રીતે તૈયાર થઈને પદ્માવતીના વિલાસ
ભવન પર પહોંચ્યો છે તો ત્યાં આગળ તેમણે રાણી પદ્માવતીની સાથે અતુચિત
વ્યવહાર ભેલ્યો, આ વ્યવહાર ભેતાં જ રાજાનાં ચિત્તમાં ક્રોધની જવાલા લભૂકી ઉઠી
તેણે એ દુષ્કૃત્યને ભેતાં જ તેનાં નેણુ ચડી ગયાં અને પોતાના નોકરોને હુકમ
આપ્યો કે આ દુષ્ટને જલદી પકડી લો હુકમ મળતાં જ નોકરોએ જલદીથી તેને
પકડી લીધો. પકડી લીધા પછી, રાજાએ તેના અયોગ્ય કૃત્યને અનુરૂપ સજા કરતાં
બાહરે કંથુ’ કે આ માણસ વધ કરવા યોગ્ય છે, આ પ્રમાણે બાહરે કરી દીધું છે.
તેથી પ્રભુ કહે છે કે હે ગૌતમ ! એ પુરોહિત જે નરકના જેવી વેદના ભોગવે છે.
તેનું કારણ તેણે કરેલું પાપકર્મ તે જ છે, જે માણસ જેવું કરે છે—તેને તેવું ક્ષણ
અવસ્થ ભોગવવું પડે છે. (સૂ૦ ૭)

‘बहस्सइदत्ते णं’ ઇત્યાદિ.

કરી ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુને પ્રશ્ન કર્યો ‘भते’ હે ભદ્રન્ત ! તે ‘बहस्सइदत्ते’
ધૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિત ‘इओ कालमासे कालं किच्चा’ ત્યાંથી પોતાનો સમય પૂરો
થતાં મરણ પામીને ‘कहिं गच्छहिइ कहिं उववज्जिहिइ’ ક્યાં જશે ? અને ક્યાં
ઉત્પન્ન થશે ? ‘गोयमा बहस्सइदत्ते दारगे चउसद्धिं वासाइं परमाउं पालित्ता
अज्जेव तिमागावसेसे दिवसे’ આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન સાંભળીને પ્રભુએ
તેમના સમાધાન માટે કહ્યું હે ગૌતમ ! તે ધૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિતની ૬૪ ચોસઠ વર્ષની
ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય છે, આજ તેની સંપૂર્ણ આયુષ્યની સ્થિતિ પૂરી થવાથી દિવસના ચોથા
પ્રહરમાં ‘मूलीभिण्णे कए’ શૂલી પર ચઢાવવાથી ‘कालमासे कालं किच्चा’
ખરાબર તે સમયે મરણ પામીને ‘इमीसे रयणप्पभाए’ તે રત્નપ્રભા પૃથિવીમાં
નારકીની પર્યાયમાં ઉત્પન્ન થશે. ‘संसारो तहेव’ એક ભવમાંથી બીજે ભ્રમણ કરવા
રૂપ સંસાર તેનો એવો હશે કે જેવી રીતે પહેલા અધ્યયનમાં મૃગાપુત્રનાં સંસારનું

વર્ણન છે અર્થાત્ તે ‘જાવ પુઠવીસુ’ પૃથિવીકાયમાં લાખોવાર ઉત્પન્ન થશે તે પછી પહેલા અધ્યયનનાં ૨૧મા સૂત્રમાં જે ભ્રમણનું વૃત્તાન્ત કરેલ છે તેજ અહીં ‘યાવત’ શબ્દથી આનું વર્ણન બાણી લેવું જોઈએ. પછી ‘તઓ હત્થિણાઝરે મિયત્તાણ પચ્ચા ચાઈસ્સઈ’ ત્યાંથી નીકળીને તે હસ્તિનાપુરમાં તિર્યચ ગતિમાં મૃગની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે. ‘સે ણં તત્થ વાઝરિણ્હિં વહિણ સમાણે’ એ તે પર્યાયમાં શિકારીઓ દ્વારા માર્યા જશે ‘તત્થેવ હત્થિણાઝરે ણયરે સેટ્ઠિકુલ્લંસી’ પછી તે હસ્તિનાપુર નગરમાં કોઈ એક શેઠને ત્યાં પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થઈને સ્થવિરોની પાસે ધર્મશ્રવણ કરી ઐધિ-બીજ (સમ્યક્ત્વ)ને પ્રાપ્ત કરશે ‘સોહમ્મે કપ્પે મહાવિદેહે વાસે સિજ્જિહિં ણિક્ખેવો’ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થયા પછી તે મરણ પામીને સૌધર્મ સ્વર્ગમાં દેવ થશે, ત્યાંથી વ્યવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈ મુનિધર્મની આરાધનાથી સિદ્ધિસ્થાનને લોકતા બનશે. નિક્ષેપ હે જમ્બૂ ! આ પાંચમા અધ્યયનના ભાવ ભગવાને જે પ્રમાણે કહેલ છે તેવાજ ભાવ મેં તમને કહ્યા છે. (સ્૦ ૮)

ઇતિ વિપાકશ્રુતના ‘દુઃસ્વવિપાક’ નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધની

‘વિપાકવન્દ્રિકા’ ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદમાં

‘વૃહસ્પતિદત્ત’ નામક પાંચમું

અધ્યયન સમ્પૂર્ણ ॥ ૧-૫ ॥

છટ્ઠું અધ્યયન

જંખૂ સ્વામી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે 'જડ્ઘં મંતે' ઇત્યાદિ.

'મંતે' હે ભદ્રન્ત ! શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર કે જે સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત થયેલ છે, તેમણે દુઃખવિપાકના પાંચમાં અધ્યયનના તે ષૂડરુપતિદત્તા આખ્યાનરૂપ ભાવ પ્રકટ કર્યો છે તે તો મેં સાંભળ્યા પરન્તુ આ છટ્ટા અધ્યયનનાં ભાવ ભગવાને શું ફરમાવ્યા છે? સુધર્મા સ્વામી કહે છે 'એવં સ્વલુ' ઇત્યાદિ.

હે જમ્ખૂ ! 'છટ્ટસ્સ ઉક્કલેવો' છઠા અધ્યયનનેા ઉત્કેપ-ઉપોદ્ધાત અહીં કહેવો ભેદએ.

હે જમ્ખૂ 'તેણં કાલેણં તેણં સમપણં' તે કાલ અને તે સમયને વિષે 'મહુરા ણયરી' મથુરા નમની નગરી હતી 'મંડીરે ઉજ્જાણે' તેમાં લંડીર નામનેા ખગીચો હતો 'સિરિદામે રાયા' તે મથુરા નગરીનાં રાજાનું નામ શ્રીદામ હતું 'બંધુસિરી મારિયા' તે રાજાની રાણીનું નામ અંધુશ્રી હતું 'પુત્તે ણંદિસેણે ણામં કુમારે' તેના પુત્રનું નામ નન્દિસેન કુમાર હતું. 'અહીણ જાવ જુવરાયા' તેનું શરીર ઘણુંજ સુંદર હતું. અને રાજાએ તેને યુવરાજ પદ પર અભિષેકત કરી દીધા હતા. 'તસ્સ ણં સિરિદામસ્સ રણ્ણો સુવંધુ ણામં અમચ્ચે હોત્થા' શ્રીદામ રાજાને સુખંધુ નામના મંત્રી પ્રધાન હતા. 'સામમેયદંહુવવપ્પયાણણીતિસુપ્પઉત્તણયવિહિન્નુ' સામ, ભેદ, દંડ, ઉપપ્રદાન રૂપ (દામ) રાજનીતિનેા પ્રયોગ કરવામાં તે વિશેષ કુશાઅ-ખુદ્ધિ (તીક્ષ્ણખુદ્ધિ) વાળો હતો. (સૂ૦ ૧)

'તસ્સ સુવંધુસ્સ' ઇત્યાદિ.

'તસ્સ સુવંધુસ્સ અમચ્ચસ્સ બહુમિત્તીપુત્તે ણામં દારણ હોત્થા' સુખંધુ મંત્રીના એક પુત્ર હતા જેનું નામ 'ખહુમિત્રીપુત્ર' હતું 'અહીણં' તે પણ ખહુજ સુંદર હતો 'તસ્સ ણં સિરિદામસ્સ રણ્ણો ચિત્તે ણામં અલંકારિણ હોત્થા' શ્રીદામ રાજાને એક અલંકારિ નાપિત-નાઈ (હલમ) હતો, તેનું નામ ચિત્ર હતું,

‘સે ણં સિરિદામસ્સ રણ્ણો ચિત્તં બહુવિહં અલંકારિયકમ્મં કરેમાણે સવ્વદ્વાણેસુ સવ્વભૂમિયાસુ અંતેઉરે ય દિણ્ણવિયારે યાવિ હોત્થા ’ તે રાજાના આશ્ચર્યજનક વિવિધ પ્રકારના અલંકારિક કામ-ક્ષૌરકર્મ (હજામત) કરતો હતો. તે રાજાનો બહુજ વિશ્વાસપાત્ર હતો, તેથી રાજાએ તેને ‘સવ્વદ્વાણેસુ’ સર્વસ્થાન—શયન, લોજન આદિ તમામ સ્થાનોમાં, તમામ પ્રકારના રાજમંદિર અર્થાત કોણાગારે આદિ તમામ સ્થળમાં અને ‘અંતેઉરે ય ’ પોતાના રાણી-નિવાસમાં ‘દિણ્ણવિયારે’ આવવા જવાની છુટ આપી હતી, (સૂ ૨)

‘તેણં કાલેણં’ મત્યાદિ,

‘તેણં કાલેણં તેણં સમણ્ણં’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે ‘સામી સમોસદ્દે’ શ્રમણુ લગવાન મહાવીર આમાનુઆમ વિહાર કરતા થકા મથુરા નગરીના ભંડીર નામના બગીચામાં પધાર્યા. લગવાન પધાર્યા છે-તેવા સમાચાર સાંભળીને ‘પરિસા રાયા ય ણિગગઓ’ પરિવદ્દ-સલા અને રાજા બન્ને પ્રભુના દર્શન કરવા માટે પોતાના સ્થાનથી તે બગીચા તરફ ચાલ્યા. પ્રભુ પાસે પહોંચીને પ્રભુને વંદના નમસ્કાર કરીને માણસો યથાસ્થાન-જેને જે જે યોગ્ય હોય તેવા સ્થાને બેસી ગયા. લગવાને તમામને ધર્મનેા ઉપદેશ આપ્યો. ‘પરિસા પડિગયા’ ઉપદેશ સાંભળીને તે સલા પાછી પોતાના સ્થાને ગઇ ‘રાયાવિ ગઓ’ અને રાજા પણ પોતાના રાજમંદિર ગયા.

‘ તેણં કાલેણં તેણં સમણં ’ તે કાલ અને તે સમયની એક વાત છે કે ‘સમણસ્સ જેદ્દે જાવ રાયમગ્ગં ઓગાદે’ શ્રમણુ લગવાન મહાવીરના મોટા શિષ્ય શ્રી ગૌતમસ્વામી લગવાન પાસેથી નગરમાં ગોચરી કરવાની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને નગરમાં પ્રવેશ કર્યો અને રાજમાર્ગ પર આવી. ‘તહેવ હત્થી આસે પુરિસે પાસઈ’ પહેલાં પ્રમાણે જ તેમણે ત્યાં આગળ અનેક હાથીઓને, અનેક ઘોડાઓને અને અનેક પુરુષોને જોયા ‘તેસિં ચ ણં પુરિસાણં મજ્જગયં ઇણં પુરિસં પાસઈ’ તે પુરુષોના વચ્ચમાં તેમણે એક એવો પુરુષ જોયો જે અનેક ‘ઞરણારીસંપરિવુહં’ સ્ત્રી-પુરુષો વડે ઘેરાએલો હતો, અને સાથે એ પણ જોયું કે, ‘તણં તં પુરિસં રાયપુરિસા’ તે પુરુષને રાજાના નોકરોએ ‘ચચ્ચરંસિ’ ચોટા (મધ્ય રસ્તા) પર ‘અયોમયંસિ’ રાખેલા એક લોહનિર્મિત (લોહાનું બનેલું) ‘તત્તંસિ’ તપાવેલા ‘સિહાસણંસિ’ સિંહાસનના ઉપર જે ‘સમજોઙ્ઘંસિ’ અગ્નિના સમાન લાલચોળ થઈ રહેલ હતું. ‘ણિવેસાવેતિ’ તેના પર ખેસાડી દીધે અને ‘તયાણંતરં ચ ણં’ ખેસાડયા પછી ‘પુરિસાણં મજ્જગયં તં પુરિસં’ પુરુષોના મધ્યગત તે પુરુષના ઉપર તે સૌ ‘અપ્પેગઙ્ઘયા’ કેટલાક પુરુષ ‘તત્તેહિં’ તપાવેલા અર્થાત્ ‘સમજોઙ્ઘંસિ’ અગ્નિ જેવા લાલ ‘બહુહિં અયકલસેહિં’ એવા અનેક લોહનિર્મિત ઘડાંઓથી કે જેમાં ‘તંબ મરિણિં’ પીગળેલું તાંબું ભર્યું છે, ‘અપ્પેગઙ્ઘયા’ કેટલાક પુરુષ એવા ઘડાથી કે જેમાં ‘તત્તયમરિણિં’ પીગળાવેલું જસત ભરેલું છે, ‘અપ્પેગઙ્ઘયા’ કેટલાક પુરુષ એવા ઘડાએ વડે કે જેમાં ‘સીસગમરિણિં’ સીસાનો રસ ભરેલો છે, ‘અપ્પેગઙ્ઘયા’ કેટલાક પુરુષ એવા ઘડાથી કે જેમાં ‘કલકલમરિણિં’ કલ-કલ શબ્દ કરતી ગરમ પાણી ભરેલાં છે, કેટલાક પુરુષ એવા ઘડાથી કે જેમાં ‘સ્વારતેલ્લમરિણિં’ ક્ષાર તેલ ભરેલ છે, ‘મહયાર રાયમિસેણં’ જાણે કે સૌ મળીને રાજાને મોટો અભિષેક કરતા હોય એ પ્રમાણે તે ‘અભિસિંચંતિ’ સીંચતા હતા. ‘તયાણંતરં’ પછી તેને ‘સમજોઙ્ઘંસિ તત્તં અયોમયં’ અગ્નિ જેવા લાલ તપાવેલા લોહાના ‘હારં’ ૧૮ સરના હારને ‘અયોમયસંડાસણં ગહાય’ લોહાની સાથુસી વડે પકડીને ‘પિણદ્દેતિ’ તેના ગળામાં પહેરાવતા હતા. ‘તયાણંતરં ચ ણં અદ્ધહારં જાવ પટ્ટં મહુહં’ પછીથી તેઓ તે વ્યક્તિને આ પ્રકારના એક તપાવેલા લોહાનો નવ સરનો હાર, ખીજે તપાવેલા લોહાનો ૩ ત્રણ સરનો હાર પહેરાવતા હતા. ગળામાં ‘પાલ્લંબં’ તપાવેલી લોહાની કંઠી પહેરાવતા હતા, કમરમાં તપાવેલી લોહાની કટિ-મેખલા (કંદોરો) પહેરાવતા હતા, કપાલ પર તેને ગરમ લોહાનો પટો બાંધતા હતા, અને માથા પર ગરમ ગરમ

લોઢાનેા મુગટ પણુ પહેરાવતા હતા. તે માણુસની આ પ્રમાણે દયાજનક સ્થિતિ અર્થાત નરકથી પણુ અધિક વેદના જ્ઞેઢને ગૌતમનાં ચિત્તમાં 'તહેવ ચિંતા' આગળનાં અધ્યયનમાં કહેવા પ્રમાણે અનેક પ્રકારની વિચારધારા ઉત્પન્ન થઈ 'જાવ વાગરેડ' પૂરી લિક્ષા પ્રાપ્ત કરીને પછી તે પ્રભુની પાસે આવ્યા. અને લિક્ષાન્ન ખતાવીને તેમણે નગરનાં ચૌટામાં જે જ્ઞેયું હતું તે પુરુષનું તમામ વૃત્તાન્ત પ્રભુને કહી ખતાવ્યું. તે માણુસની એ પ્રમાણે દશા થવાનું કારણ શું છે? આ પ્રકારનો પ્રશ્ન થતાં લગવાને આ પ્રમાણે કહ્યું.

ભાવાર્થ—એક સમયની વાત છે કે—લગવાન વીરપ્રભુ આમાનુષામ વિહાર કરતા થકા મથુરા નગરીના લંડીર નામના બગીચામાં પધાર્યા. પ્રભુનું આગમન સાંભળીને પરિષદ બહુજ લકિતભાવથી પ્રભુના દર્શન કરવા તે ઉદ્યાનમાં ગઈ રાજ પણુ ગયા. પ્રભુની દેશના—ઉપદેશ સાંભળી પરિષદ અને રાજ પોતાના સ્થાન પર પાછા ગયા

લગવાનના મોટા શિષ્ય શ્રી ગૌતમ સ્વામી તે સમયે પ્રભુની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને નગરમાં ગોચરી માટે ગયા; ઉચ્ચ-નીચ આદિ કુલોમાં ફરીને જ્યારે રાજ-માર્ગ પર આવ્યા તો તેમણે એક મહાન હૃદયદ્રાવક ઘટના જ્ઞેઢ ઘટના આ પ્રમાણે હતી કે—અનેક હાથીઓ, ઘોડાઓ અને પુરુષોની વચ્ચે એક એવા માણુસને જ્ઞેયો જે સ્ત્રી-પુરુષોના સમૂહથી ઘેરાએલો હતો, રાજના નોકરો તેને નગરના એક ચૌટા-બજારમાં રાખેલા, આગેન સમાન તપેલા લોઢાના સિંહાસન પર બેસારતા હતા. પછી તે નોકરોમાંથી કેટલાક નોકરો લોઢાના ઘડામાં પીગળાવેલા ગરમ ગરમ તાંબાને રસભરી તે માણુસનાં ઉપર રેડતા હતા, કેટલાક ગરમ કરેલા જસદનો રસ રેડતા હતા, કેટલાક નોકર ગરમ કરેલાં સીસાનો રસ રેડતા હતા, કેટલાક ઉકળેલ ગરમ પાણી રેડતા હતા, કેટલાક ક્ષાર ચૂર્ણ મેળવેલુ ગરમ-ગરમ તેલ રેડતા હતા જાણે કે કોઈ મોટા રાજને રાજ્યાલિષેક કરતા હોય! તે પછી તે રાજનોકરો લોઢાની સાણુસીથી પકડીને તેના ગળામાં અત્યંત તપાવેલા લોઢાનો એક અઢાર ૧૮ સરનો ખીજે નવ ૬ સરનો, ત્રીજે ત્રણ સરનો હાર અને લોઢાની ગરમ-ગરમ કંઢી પહેરાવતા હતા. અને કમરમાં ગરમ લોઢાનો કંઢોરો પહેરાવતા હતા, તથા કપાલ પર ગરમ લોઢાનો પટ્ટો ખાંધતા હતા, સાથે સાથે ગરમ લોઢાનો મુગટ પણુ પહેરાવતા

હતા તેની એ પ્રમાણે દારૂણ વેદનાને જ્ઞેષ્ઠને. ગૌતમસ્વામીના ચિત્તમાં આ પ્રમાણે વિચારધારા ઉત્પન્ન થઈ અને પ્રભુ પાસે આવીને મળેલી ભિક્ષા પ્રભુને બતાવીને તે માણસના દુઃખનું તમામ વૃત્તાન્ત જેવું હતું તેવું કહી બતાવ્યું અને પૂછ્યું કે હે નાથો તે કયા અશુભ કર્મના ઉદયથી નરક જેવી વેદના લોગવી રહ્યો છે? (સૂ. ૩) ભગવાન કહે છે— ‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ.

હે ગૌતમ ! તેનું ચરિત્ર ‘એવં સ્વલુ’ આ પ્રકારે છે ‘તેણં કાલેણં તેણં સમર્ણં’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે ‘ઈહેવ જંબૂદીવે દીવે ભારણ વાસે’ જ ખૂદ્દીપ નામના મધ્યદ્વીપમાં જે ભારતક્ષેત્ર છે તેમાં ‘સીહપુરે ણામં ણયરે હોત્થા’ એક સિંહપુર નામનું નગર હતું ‘રિદ્ધં’ તે માણસો અને ધન આદિથી ખૂબ ભરપૂર હતું ‘તત્થ ણં સીહપુરે ણયરે’ તે સિંહપુર નગરમાં ‘સીહરહે ણામં રાયા’ એક સિંહરથ નામનો રાજા હતો ‘તસ્સ ણં સીહરહસ્સ રણ્ણો દુજ્જોહણે ણામં ચારગપાલણ હોત્થા’ તે સિંહરથ રાજાનો કારાગાર (કેદખાના) રક્ષક હતો, જેનું નામ દુર્યોધન હતું ‘અહમ્મિણ જાવ દુપ્પહિયાણંદે’ તે મહા અધર્મી અને દુષ્પ્રત્યાનંદ હતો ‘તસ્સ ણં દુજ્જોહણસ્સ ચારગપાલગસ્સ ડ્ઞેયાસુવે ચારગમંઠે હોત્થા’ તે દુર્યોધન ચારક-પાલકને ત્યાં આ પ્રમાણે ચોરોનો દંડ દેવા માટે ઉપકરણો રાખેલ હતા. ‘તસ્સ ણં ચારગપાલગસ્સ બહુઓ અયકુંડીઓ’ તેની પાસે લોઢાની મોટી મોટી અનેક ગહરી કુડીઓ હતી તેમાં ‘અપ્પેગહ્યાઓ’ કેટલીક તે ‘તંવમરિયાઓ’ પીગળાવેલ ગરમ ત્રાંબાથી ભરેલી હતી. ‘અપ્પેગહ્યાઓ’ કેટલીક ‘તંડયમરિયાઓ’ ગરમ પીગળાવેલ જસતના રસની ભરેલી હતી. ‘અપ્પેગહ્યાઓ સીસગમરિયાઓ’ કેટલીક ગરમ સીસાની ભરેલી રહેતી હતી. ‘અપ્પેગહ્યાઓ કલકલમરિયાઓ’ કેટલીક કલ-કલ શબ્દ કરતા ઉકળેલા ચુનાના પાણીથી ભરેલી હતી. ‘અપ્પેગહ્યાઓ સ્વારતેલ્લમરિયાઓ’ કેટલીક ખારા ગરમ તેલની ભરેલી હતી, અને ‘અપ્પેગહ્યાઓ અગ્નીકાર્યંસિ અહિયાઓ ચિદ્ધંતિ’ કેટલીક અગ્નિ ઉપર ગરમ પાણીની ઉકળતી હોય તેવી રહેતી હતી. ‘તસ્સ ણં દુજ્જોહણસ્સ ચારગપાલગસ્સ બહવે ઉદિયાઓ આસમુત્તમરિયાઓ’ તે દુર્યોધન ચારક-પાલકને ત્યાં મોટીની મોટી મોટી કોઠીઓ

હતી જે હમેશાં ઘોડાઓના મૂત્રથી ભરી રાખવામાં આવતી હતી. ‘અપ્પેગડયાઓ હત્થિમુત્તમરિયાઓ’ કોઈ કોઈ એવી પણ હતી કે જેમાં હાથીઓનાં મૂત્ર ભર્યા રહેતાં હતાં. ‘અપ્પેગડયાઓ ઉટ્ટમુત્તમરિયાઓ’ કેટલીક એવી પણ હતી જે ઉટેના મૂત્રથી ખૂબ ભરેલી રહેતી. ‘અપ્પેગડયાઓ ગોમુત્તમરિયાઓ’ કેટલીક એવી હતી કે જેમાં ગાયોનું મૂત્ર ભરેલું હતું ‘અપ્પેગડયાઓ ઇલયમુત્તમરિયાઓ’ કેટલીક એવી હતી કે જેમાં ઘેટાનાં મૂત્ર ભર્યાં રહેતાં. ‘અપ્પેગડયાઓ મહિસમુત્તમરિયાઓ’ કેટલીક એમાં એવી હતી કે જેમાં પાડાઓનાં મૂત્ર ભરેલાં હતાં; આહીં ‘બહુપહ્લિ-પુણ્ણાઓ ચિટ્ઠંતિ’ માં ‘બહુપહ્લિપુણ્ણાઓ’ સે પદ પૂરેપૂરી ભરવાના અર્થમાં યોગ્યએલ છે. ‘તસ્સ ણં દુજ્જોહણસ્સ ચારગપાલગસ્સ બહવે હત્થંદુયાણ ય પાયંદુયાણ ય હહીણ ય ણિયલાણ ય સકલાણ ય પુંજા ય ણિગરા ય’ તે ચારક-પાલક દુર્યોધનને ત્યાં અનેક હાથકડીઓ, અનેક પગની બાંધવાની પગકડીઓ, અનેક હડી-ખોડા, અનેક નિગડ-એડી અને અનેક શ્રૃંખલાઓના ઢગલા અને નિકર-સમૂહ એ તમામ ‘સંણિક્ખત્તા ચિટ્ઠંતિ’ એક અલાયદા-બૂદા મકાનમાં એકઠું કરીને રખાતું હતું. આ પ્રમાણે તે ચારક-પાલક દુર્યોધનને ત્યાં ‘બહવે વેણુલયાણ ય ચિંચાધયાણ ય હિંબાણ ય કસાણ ય વાયરસ્સીણ ય પુંજા ય ણિગરા ય ચિટ્ઠંતિ’ વંશલાતાઓના, ચીંચાલતાઓ, અમ્મિલકાલતાઓ, ચીકણા ચામડાના કોચડાના કશાચર્મ-ચઘિટ્ટોના, વલ્કલ દોરડીઓ-વૃક્ષની છાલમાંથી બનાવેલી દોરીઓના મોટા સમૂહ ઢગલા મકાનમાં એક તરફ રાખવામાં આવતા હતા. આ પ્રમાણે ‘તસ્સ ણં દુજ્જોહણસ્સ ચારગપાલગસ્સ’ તે ચારક-પાલક દુર્યોધનને ત્યાં ‘બહવે સિલાણ ય લહુહાણ ય મોગ્ગરાણ ય ક્કળંગરાણ ય પુંજા ય ણિગરા ય ચિટ્ઠંતિ’ પથ્થરની ઘડેલી અનેક શિલાઓ, લકુટદંડ, મુદ્દગર, વહાણોને રોકવાના લાંગર તેના સમૂહ મકાનની અંદર એક તરફ ભર્યા રહેતા હતા, ‘તસ્સ ણં દુજ્જોહણસ્સ ચારગપાલગસ્સ’ તે દુર્યોધન ચારક પાલકને ત્યાં ‘વરત્તાણ ય વાગરજ્જૂણ ય બાલમુત્તરજ્જૂણ ય પુંજા ય ણિયરા ય ચિટ્ઠંતિ’ અનેક સુતરના દોરાથી ગુંથેલા મોટા રસ્સા (દોરાડાં) અથવા-ચામડાનાં દોરાડાં, વલ્કલ દોરાડાઓના સમૂહ મકાનના એક ભાગમાં ભરેલા રહેતા હતા, આ પ્રમાણે ‘તસ્સ ણં દુજ્જોહણસ્સ ચારગપાલગસ્સ બહવે આસિપત્તાણ ય કરપત્તાણ ય સુર-પત્તાણ ય, કલંબચીરપત્તાણ ય, પુંજા ય ણિગરા ય ચિટ્ઠંતિ’ તેને ત્યાં ઘણીજ તલવારો, કરવતો, ખરપીઆઓ, કદમ્બચીરપત્રોના ઢગલા ભરેલા રહેતા. એ પ્રમાણે

‘ તસ્સ ણં દુજ્જોહણસ્સ વહવે લોહવીલાણ ય, કહસકારાણ ય, અલિપત્તાણ ય પુંજા ય ણિગરા ય ચિટ્ઠંતિ ’ તે ચારક-પાલક દુર્યોધનને ત્યાં ઘણા જ મોટા પ્રમાણમાં લોઢાના ખીલાઓના, વાંસની સળીઓના, વીછીના ડંખ સમાન વિષાકત હથિ-આરોના જથ્થાના જથ્થા એકઠા કરી રાખેલા હતા, ‘તસ્સ ણં દુજ્જોહણસ્સ વહવે સૂચીણ ય હંભણાણ ય કોટ્ટિલાણ ય પુંજા ય ણિગરા ય ચિટ્ઠંતિ ’ એ પ્રમાણે તે દુર્યોધનને ત્યાં અનેક સોયો, ડામલગાડવાની લોઢાની સળીઓ અને નાના-નાના મુદ્દગરોનો પણ સંગ્રહ રહેતો હતો. ‘તસ્સ ણં દુજ્જોહણસ્સ વહવે સત્થાણ ય પિપ્પલાણ ણ કુહાહાણ ય ણહલ્લેયણાણ ય દબ્બાણ ય પુંજા ય ણિયરા ય ચિટ્ઠંતિ ’ આ પ્રમાણે તેને ત્યાં ગુપ્તિ આદિ હથિઆરો, છરીઓ, કુઠાર, નખ કાપવાની નરણીઓ અને દર્ભની આણી જેવાં તીક્ષ્ણ હથિઆરોના ઢગલાના ઢગલા જમા રહેવા હતા.

ભાવાર્થ—હે ગૌતમ ! તેનું ચરિત્ર આ પ્રમાણે છે. આ મધ્ય જંખૂદ્દીપની અંદર ભરતક્ષેત્રમાં સિંહપુર નામનું એક નગર હતું. તે માણસોથી અને ધન ધાન્ય આદિ ઋદ્ધિથી ભરપૂર હતું, ત્યાંના રાજાનું નામ સિંહરથ હતું, તેને ત્યાં દુર્યોધન નામનો એક ચારકપાલ (જેલર) હતો. તે કેદખાનાનો અધ્યક્ષ હતો. અને મહા અધર્મી, અધર્મ ઉપર પ્રીતિવાળો, અધર્મસેવી, અધર્મથી જ પોતાની આજીવિકા ચલાવનારો, દુરાચારી, વ્રત-નિયમ રહિત અને ખીલાને દુઃખ પહોંચાડનાર અને તેમાં આનન્દ માનનાર હતો, આ દુર્યોધન જેલરના ઘરમાં ચોર લોકોને દંડ દેવા માટે આ પ્રકારનાં સાધનો રહેતાં હતાં. તેની પાસે લોઢાની મોટી ગહરી કુંડીઓ રહેતી, તેમાં કેટલીક કુંડીઓ પીગળવેલા તાંબાના રસથી ભરેલી હતી, કેટલીક ગરમ જસતથી. કેટલીક ગરમ સીસાના રસથી, કેટલીક ચુનાના ઉકળેલા પાણીથી અને કેટલીક કુંડીઓ એકદમ ગરમ ખારવાળા તેલથી ભરેલી રહેતી હતી. પાણીથી ભરેલી અગ્નિ પર ચઢેલી કેટલીક કુંડીઓ નિરંતર ઉકળતી જ રહેતી હતી. તે સિવાય

માટીની પણ મોટી મોટી કોઠીઓ તેની પાસે હતી જે ઘોડાનાં મૂત્રથી ખૂબ ભરેલી રહેતી હતી. કેટલીક હાથીઓનાં મૂત્રથી, કેટલીક ઉંટોનાં મૂત્રથી, કેટલીક બળદોનાં મૂત્રથી, કેટલીક ઘેટાંઓનાં અને કેટલીક પાડાઓના મૂત્રથી ભરી રહેતી હતી. તે સિવાય તે જેલર દુર્યોધનના ઘરમાં અનેક હાથકડીઓ તથા પગને બાંધવાનાં બન્ધનો તથા અનેક ખોડા-શૂંખલાઓના પણ ઢગલા રહેતા હતા, તેમજ તેને ત્યાં વંશ-લતાઓ-વાંસની ખાપટીઓના, આમલીની કામઠીઓના, ચિકણા ચામડાના કોચડાઓના, ચાબુકોના અને વૃક્ષની છાલમાંથી બનાવેલા દોરડાઓના ઢગલા રહેતા હતા. તેમજ તેને ત્યાં અનેક ઘડેલી પાષાણની શિલાઓ, મોટા-મોટા ડંડા, મુદ્ગર અને નૌકા-વહાણુને રોકવાના લાંગરોના સમૂહ સમૂહ રહેતા હતા; તેમજ તેને ઘેર સુતરનાં ગુથેલા મોટાં દોરડાઓ અથવા ચામડાના ગુંથેલાં દોરડાંઓ, વલ્કલની દોરડીઓ. અને વાળોની ગુંથેલી દોરડીઓ ઘણી જ રહેતી, અને તેને ઘેર અનેક તલવારો, કરવતો, ખરપી-આઓ, અસ્તરાઓ, કદમ્બચીરપત્રો-અતિતીક્ષ્ણ અથ્થલાગવાળા કણ્ણેરતૃણુ વિશેષના ઢગલા રહેતા હતા. તે સિવાય તેને ત્યાં લોઢાના તીક્ષ્ણ કીલો, વાંસની સળીઓ, વીંછીના ડંખ જેવા વિષાકત શસ્ત્રોના ઢગલા તેના ઘરમાં રહેતા હતા, તે વિના તીખી તીખી સુધંઓ, ડામ લગાવવાની લોઢાની સળીઓ, નાના નાના મુદ્ગરોનો પણ સંગ્રહ રહેતો હતો, આ પ્રમાણે તેને ઘેર ગુપ્તિ આદિ શસ્ત્રોના, છરીઓના, કુઠારોના નરેણીયોના અને દર્ભના અથ્થલાગ જેવી તીક્ષ્ણ ધારવાળાં હથિઆરોના મોટા-મોટા ઢગલા જમા રહેતા હતા. (સૂ૦ ૪)

‘તણ્ણં સે’ ઇત્યાદિ.

‘તણ્ણં’ તે પછી ‘સે દુજ્જોહણે ચારગપાલણ્ણ’ તે આરકપાલક-જેલર-દુર્યોધને ‘સીહરસ્સ રણ્ણો’ પોતાના સિંહરથ રાજના રાજ્યમાં રહેનાર ‘બહવે ચોરે ય પારદારિણ્ણ ય ગંઠિમેયણ્ણ ય રાયાવકારી ય અણધારણ્ણ ય બાલઘાયણ્ણ ય વીસં-મઘાયણ્ણ ય જૂયકરે ય સ્વંહપટ્ટે ય’ અનેક ચોરોને, અનેક પરસી-લંપટોને, અનેક ગંઠીછોડાઓને, રાજના અનેક વિદ્રોહીઓને, દેણ્ણું નહિ આપનારાઓને-ઉધાર લઇ જઇને પૈસા નહિ આપનારાઓને, બાલકોની હત્યા કરવાવાળાઓને વિસ્ત્રવાસઘાતિઓને, બુગાર ખેલનારાઓને અને ખીબ અનેક ધૂતારાઓને ‘પુરિસેહિ’ રાજપુરુષો દ્વારા ‘ગિણ્ણાવેહ્ણ’ પકડાવતો અને ‘ગિણ્ણાવિત્તા’ પકડાવીને ‘ઉત્તાણ્ણ પાહેહ્ણ’ તમામને ચિત્તા પાડી દેતો, ‘પાહિત્તા લોહંદંહેણ મુહં વિહાહેહ્ણ’ ચિત્તા પાડીને પછી તેના મોઢામાં એક લોઢાનો દંડ નાખી મોઢું ફડાવતો. ‘વિહાહિત્તા અપ્પેગહ્ણ તત્તં તંબં પેજ્જેહ્ણ, અપ્પેગહ્ણ તત્તયં પેજ્જેહ્ણ, અપ્પેગહ્ણ સીસગં પેજ્જેહ્ણ, અપ્પેગહ્ણ કલકલં

પેજ્જેઈ, અપ્પેગઈણ સ્વારતેલું પેજ્જેઈ, અપ્પેગઈણ તેળં ચેવ અભિસેગં કરેઈ ' ક્કડાવીને તાંબનેા ગરમ પીગળાવેલો રસ પીવરાવતો, કોઈને ગરમ કરી ગાળેલા જસ-
 તનાં રસ, કોઈને ગરમ સીસાનેા રસ પીવરાવતો; કોઈને ચુનાના મિશ્રણવાળું ગરમ
 તેલ પીવરાવતો હતો, કેટલાકને મીઠું મેળવેલું તેલ પીવરાવતો હતો. તેના શરીર ઉપર
 તપાવેલા તામ્ર આદિ ઇચ્છા પ્રમાણે છાંટતો હતો. ' અપ્પેગઈણ, ઉત્તાણણ પાડેઈ,
 પાડિત્તા આસમુત્તે પેજ્જેઈ, અપ્પેગઈણ હત્થિમુત્તં પેજ્જેઈ જાવ મહિસમુત્તં પેજ્જેઈ'
 ચિત્તા પાડેલા કેટલાકને ઉંટનાં, કોઈને બળદનાં, કોઈને ઘેટાનાં, કોઈને ઘોડાનાં મૂત્ર
 પીવરાવતો હતો. કેટલાકને હાથીનાં મૂત્ર પીવરાવતો, કોઈને પાડાનાં મૂત્ર પીવરાવતો હતો.
 ' અપ્પેગઈણ દેટ્ટામુહે પાડેઈ, પાડિત્તા વલસ્સ વમાવેઈ, અપ્પેગઈણ તેળં ચેવ
 ઉચ્ચીલં દલયઈ' ફરી પાછા તેઓમાંથી કેટલાકને ઉંઘા પાડતો, પાડીને જબરહસ્તીથી
 તેને વમન કરાવતો, તે વમનને પાછું તેને જ ખવરાવતો હતો, ફરી પાછું તેને વમન
 કરાવતો; અને ફરીથી તે વમન તેમને જ ખવરાવતો હતો, આ પ્રમાણે તેને પ્રાણુ-
 ન્તક કષ્ટ પહોંચાડતો. ' અપ્પેગઈણ હ્થંદુયાહિં બંધાવેઈ ' કેટલાકને તે હાથકડીઓ
 નાંખીને જકડીને બાંધાવતો. ' અપ્પેગઈણ પાયં દુયાહિં બંધાવેઈ, અપ્પેગઈણ હ્થિંબંધણે
 કારેઈ, અપ્પેગઈણ ણિયલબંધણે કારેઈ ' કેટલાકનાં પગમાં ગાઠ બંધન બંધાવી દેતો,
 કેટલાકને ખીલા સાથે બાંધી દેતો, કેટલાકને બેડીઓ પહેરાવી દેતો. ' અપ્પેગઈણ
 સંકોહિયમોહિણ કારેઈ, અપ્પેગઈણ સંકલબંધણે કારેઈ, અપ્પેગઈણ હ્થલ્લિણ્ણણ
 કારેઈ જાવ સત્થોવાહિણ કારેઈ, અપ્પેગઈણ વેણુલયાહિ ય જાવ વાયરસ્સીહિ
 ય હ્ણાવેઈ, અપ્પેગઈણ ઉત્તાણણ કારેઈ, કારિત્તા ઉરે સિલં દલાવેઈ' કેટલાકને
 તેનાં ગાત્ર (અંગોને) બાંધી મરડી અને વાંકા ચુંકા કરી નાખતો, કેટલાકના તે
 હાથ કાપી નાખતો, કેટલાકના પગ, કાન, નાક હોઠ, શુભ અને માથાં કાપી
 નાખતો, કેટલાકને તે કરવત વડે કરી વેરી નાખતો, કેટલાકને તે વેણુલતાઓથી
 મરાવતો; કેટલાકને ચિંચાલત્તાઓથી, કેટલાકને ચિકણા ચામડાના કોયડાથી,
 કેટલાકને ચામડાની સોટીથી, કેટલાકને વૃક્ષોની છાલની બનાવેલી દોરડીઓથી ખૂબ
 મારતો. કેટલાકને ચિત્તા પાડીને તેની છાતીપર મોટા પથ્થરની શિલાઓને રાખતો.
 ' દલાવિત્તા લુલં દાવેઈ, દાવિત્તા પુરિસેહિં ઉક્કંપાવેઈ' રાખીને પછી તે
 શિલાપર એક લાકડી રાખીને પછી તેના બન્ને કાન ખીબ માણસો પાસે પકડાવીને
 વેલણની માફક તે માણસોથી તેની છાતી પર ફેરવાવતો જેથી કરીને હડિયો-હાડકાં
 ચુરેચુરા થઈ બાય છે. ' અપ્પેગઈણ તંતીહિં ય જાવ સુત્તરજ્જૂહિ ય હ્થેસુ ય પાપસુ

य बंधावेइ बंधावित्ता अगडंमि ओचूलं पाणगं पेज्जेइ' डेटलाकने ते तांतेथी, वरत्राओथी, यामडानी शुंथेकी मोटी मोटी होरीओथी (मोटां होरडां) वडकलमांथी जनावेकी होरडीओथी, अने सूतरना मोटां-मोटां होरडाथी, जे हाथ अने जे पग अघावतो अंधावीने तेनुं माथुं नीचे अने पग उंच्या रडे ते रीते करीने कुवामां हाडकावी हेतो अने तेवी हालतमां कुवानुं पाणी तेने पवडावतो 'अप्पेगइए असि-पत्तेहि य जाव कलंबचीरपत्तेहि य पच्छोल्लावेइ पच्छोल्लावित्ता खारतेल्लेणं अब्भंगावेइ' डेटलाकनां ते अंग अने उपांगोने तलवारोथी नूहा पाडता, करवतोथी वेरता, अस्तराओथी छोलता हाता, अने तीक्ष्ण अत्रलागवाणा शस्त्रोथी तेने छेदता लोंकता, पछीथी तेना पर भाइं तेल छंटावता हाता, अने ते तेल वडे करी भर्दन करावता, 'अप्पेगइए गिलाडेसु य अवट्टुसु य कोप्परेसु य जाणुसु य खल्ल-एसु य लोहकीलए य कडसक्काराओ य दलावेइ' डेटलाकना माथामां गणामां कौलीओमां धुटणोमां अने पगना सांधस्थानेमां ढोढाना भीलाओ अने वांसनी तीक्ष्ण मोटी-मोटी सणीओ लोंकता अथवा भारता 'अलिए मंजावेइ' साथे साथे तीक्ष्ण हांटाओने पणु तेना शरीरमां परोवी अर्धवच्चमां ते हांटे तोडी नांभता 'अप्पेगइए सूइओ य डंभणाणि य हत्थंगुलियासु य पायंगुलियासु य कोट्टिल्लएहिं आउडावेइ' डेटलाकने हाथनी आंगणीओमां, पगनी आंगणीओमां सोथेने तपावेला ढोढाना डाम आपवा भीलाओने मुहुरोथी भूष अंदर भेसारता 'आउडावित्ता भूमिं कंडूयावेइ' भूष भीला मारीने पछी तेने जमीन पर धसडावता, 'अप्पेगइए सत्थएहि य जाव णहच्छेयणएहि य अंगं पच्छोल्लावेइ' डेटलाकनां ते शुप्ति आदि शस्त्रोथी, 'यावत्' शब्दथी छरी कुठार अने नरेणीओथी शरीरने छिन्न-बिन्न करावी हेता 'पच्छोल्लावित्ता दग्गेहि य कुसेहि य उल्लदग्गेहि य वेढावेइ' छिन्न-बिन्न करीने पछी ते ढीला-दल हाडकाथी तेने वीटाणी हेता 'वेढावित्ता आयवंसि दल-यइ सुक्के समाणे चडचडस्स उप्पाडेइ' ज्यारे सारी रीते वीटाणी हेता ते पछी तेने सण्त ताप-तडकामां उला राभता हाता, पछी ज्यारे ते दल सूडाथ जते। त्यारे तेना शरीर परथी ते अडयड शब्दना ध्वनी साथे उभेडवामां आवतो त्यारे यामडी सहित ते नीकणतो हेतो।

भावार्थ—पछी जे दुयोधन जेदरे सिंहरथ राजना राजन्यमां वसनारा जेटला भदमास हाता (चिर हाता) परस्त्री लंपट व्यभियारी हाता, जेटला गंडी छोडा हाता, राजना विरोधीजन हाता, जेटला उधार लक्ष करज नहि देनारा हाता, जेटला

બાળકોની હત્યા કરનારા હતા. વિશ્વાસઘાતી, જુગારી અને જે ધૂર્ત-કંગ હતા, તે તમામને રાજપુરુષો-રાજાના નોકરો દ્વારા પકડાવી લીધા પછી તેને ચિત્તા પાડતા, અને તેના મુખને એક લોઢાના ડંડાથી પહોળું કરાવીને કેટલાકને તપાવેલા ગરમ પીગળાવેલા તાંબાનો રસ પીવડાવતા હતા, કેટલાકને એવાજ પ્રકારનો જસદનો રસ, કેટલાકને સીસાનો રસ, પીવડાવતા હતા, કેટલાકને ચુનામિશ્રિત તપાવેલું તેલ પીવડાવતા હતા, કેટલાકને મીઠું મેળવેલું તેલ પાતા હતા, અને તપાવેલા તાંબા આદિ-કથી તેના શરીર પર ઇચ્છા પ્રમાણે ડામ દેતા હતા, પછી તેને ચિત્તા પાડીને કેટલાકને ઘોડાનું મૂત્ર પાતા, કેટલાકને હાથીનું મૂત્ર, કેટલાકને ઉંટનું મૂત્ર. કેટલાકને બળદનું મૂત્ર, કેટલાકને ઘેટાનું મૂત્ર, કેટલાકને પાડાનું મુત્ર પાતા હતા, તે પછી તેમાંના કેટલાકને મુખ નીચું કરાવીને બલાકાર (જખરદસ્તી) થી વમન ઉલ્ટી કરાવતા હતા, અને તે ઉલ્ટી પાછી તેને જ ખવડાવતા, ફરી ઉલ્ટી કરાવતા, અને તેને જ ખવડાવતા આ પ્રમાણે તેને પ્રાણાન્તિક કષ્ટ પહોંચાડતા હતા, પછી કેટલાકને હાથ-કડીઓથી બાંધીને જકડી લેતા, કેટલાકના પગમાં બન્ધન નાખતા એને બાંધી દેતા, કેટલાકને ખીલા સાથે બાંધતા કેટલાકને બેડીઓથી તંગ કરી દેતા, કેટલાકનાં શરીરને મરોડી કરી વાકું-ચુંકું કરી બાંધતા, કેટલાકને લોઢાની સાંકળોથી બાંધી દેતા, કેટલાકના હાથ કાપી નાખતા, પગ કાપી નાખતાં હતાં, કાન, નાક, હોઠ, જીભ અને મસ્તક કાપી નાખતા હતા. કેટલાકને કરવતો વડે કરીને વેરી નાખતા હતા, પછી કેટલાકને તે વેણુલતા વાંસની સોટીઓથી માર મરાવતા, કેટલાકને આંબલીની લોલી સોટીઓથી કેટલાકને ચિકણા ચામડાના કોચડાથી, કેટલાકને ચામડાની ગંઠેલી સોટીઓથી કેટલાકને વૃક્ષની છાલમાંથી બનાવેલી દોરડીઓથી ખૂબ માર-મારતા હતા, કેટલાકને ચિત્તા સુવાડીને તેની છાતી પર મોટી મોટી શિલાઓ રાખી દેતા, અને તે શિલાઓ પર લાકડીઓ રાખીને તે પછી લાકડીઓને બન્ને કાનોને પુરુષો પાસે પકડાવીને વેલણની માફક તેને તેની છાતી પર ફેરવતા, તેથી તેની હડ્ડી-હાડકાંઓનો ચૂરેચૂરો થઇ જતા, કેટલાકને તાંતોથી વસ્ત્રાઓથી-ચામડાંની ગુથેલી મોટી દોરડીઓથી વલ્કલ-વૃક્ષની છાલની બનાવેલી દોરડીઓથી અને સૂતરના મોટાં દોરડાથી તેના બન્ને હાથ-પગને બંધાવી દેતા, પછી તેનું માથું નીચે અને પગ ઉપર રખાવીને કુવામાં લટકાવી દેતા, અને તેવી હાલતમાં તેના મુખને પાણીમાં ડુબાડીને તેને તે કુવાનું પાણી પીવડાવતા હતા, કેટલાકના તલવારોથી અંગ ઉપાંગોને કાપી

નંખાવતા, કરવત વડે વહેવરાવતા, અસ્તરાથી છોલાવતા અને તીક્ષ્ણ ધારવાળા શસ્ત્રોથી નેદાવતા-ભોંકતા અને તેના ઉપર ખાઈ તેલ છાંટતા, અને તે ખારા તેલનું મર્દન પણ કરાવતા, કેટલાકના માથામાં, ગર્દનમાં, કોણીઓમાં અને ઘુંટણોમાં તે લોઢાના ખીલા અને વાંસની મોટી તીક્ષ્ણ સળીઓ ખોસતા હતા, સાથે-સાથે તીક્ષ્ણ કાંટા પણ તેના શરીરમાં ખોસતા અને અધવચ્ચેથી તે કાંટાની શૂળ તોડી નાંખતા, કેટલાકને હાથ-પગની આંગળીઓમાં સોયો ખોસતા, તપાવેલા લોઢાથી ડાંમ આપવાના ખીલાઓને મુઠ્ઠાગરોથી ટીપી-ટીપીને ખોસારતા હતા, પછી તેને જમીન પર ઘસડતા હતા, કેટલાકના તે ગુપ્ત આદિ હથિયારથી છરી-કુઠાર અને નરેણીઓથી શરીર છિન્ન-લિન્ન કરાવતા હતા, છિન્ન લિન્ન કરાવીને પછી લીલા દર્ભ-દાલડાથી તેના શરીર પર વિંટાળતા, વિટાળીને તેને તડકામાં રાખતા હતા. તાપમાં રહેવાથી જ્યારે તે દર્ભ સૂકાઈ જતો હતો ત્યારે તેના શરીર પરથી ચડ-ચડ શબ્દ થતાં એને ઉખેડાવતા તેથી આમડી સહિત તે નીકળવા લાગતો. (સૂ૦ ૫)

‘તણ્ ગં સે’ ઇત્યાદિ.

‘તણ્ ગં’ આ પ્રમાણે ‘સે દુજ્જોહણે ચારગપાલણ્’ તે દુર્યોધન ચારક પાલક જેનું ‘ણ્ કમ્મે ૪’ રાત્રી-દિવસ એજ કામ હતું, અનુચિત અધિકતર ઇંડ દેવો એજ પ્રધાન કામ હતું, તે કામમાં તેણે વિશેષ કુશળતા પ્રાપ્ત કરેલી હતી. અર્થાત્ આવા પ્રકારના કર્મોનું આચરણ કરવું એજ જેનો સ્વભાવ હતો તે ‘સુવહુપાવં સમજ્જિણિત્તા’ પોતાના કૃત કર્માનુસાર અનેક પ્રકારનાં બહુલ-ઘણાં જ પાપકર્મોના બંધ કરવામાં જ ‘ણ્ ગતીસં વાસસયાઈં પરમાડં પાલિત્તા’ પોતાની ૩૧૦૦ એકત્રીસસો વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને ‘કાલમાસે કાલં કિચ્ચા છટ્ટીણ્ પુઠ્ઠવીણ્ ઉક્કોસેણં વાવીસસાગરોવમટ્ટિણ્ણસુ જેરણ્ણસુ જેરણ્ણણ્ણણ્ણ ઉવવણ્ણે’ મૃત્યુના અવસરે મરણુ પામીને છટ્ટી પૃથિવીનાં ૨૨ ખાવીસ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નરકમાં ઉત્પન્ન થયો. ‘સે ગં તઓ અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા ઇહેવ મહુરણ્ણ ગયરીણ્ણ સિરિદા-મસસ રણ્ણો બંધુસિરીણ્ણ દેવીણ્ણ કુચ્છિંસિ પુત્તણ્ણણ્ણ ઉવવણ્ણે’ ત્યાંની ખાવીસ ૨૨ સાગરની સ્થિતિ પૂરી કરીને જ્યારે ત્યાંથી નીકળ્યા તે પછી આ મથુરા નગરીમાં શ્રીદામ રાજની બંધુશ્રી રાણીના ઉદરમાં પુત્રરૂપથી ગર્ભમાં આવ્યા. ‘તણ્ ગં’ ગર્ભ રહ્યા પછી ‘તીસે બંધુસિરીણ્ણ દેવીણ્ણ’ તે બંધુશ્રી દેવીના ગર્ભને ‘તિણ્ણં માસણ્ણં બહુપણ્ણિપુણ્ણણ્ણં’ ત્રણ માસ પૂરા થયા પછી ‘ઇમે ણ્ણયારુવે દોહલે પાડબ્ભૂણ્ણ’ આવા પ્રકારનો દોહદ (મનોરથ) ઉત્પન્ન થયો. ‘ધન્નાઓ ગં તાઓ અમ્મયાઓ જાવ’ તે માતાઓ ધન્ય છે. યાવત પુણ્ણયવતી છે, કૃતાર્થ છે, કૃત પુણ્ણય (તેણે પુણ્ણય કરેલા છે) જેઓએ પૂર્વભવમાં પુણ્ણય કર્યાં છે. કૃતલક્ષણુ-તે શુભ લક્ષણોથી યુક્ત છે અને

કૃતવિભવ અર્થાત્ તેમણે જ પોતાના વૈભવ-સંપત્તિને દાનાદિ શુભ કાર્યોમાં સફલ કરી છે તેનો જ મનુષ્ય સમ્બન્ધી જન્મ અને જીવન સફલ છે કે:—‘જાઓ ગં અપ્પણો પइस्स हिययमंसेणं जाव सद्धिं’ જે પોતાના પતિના હૃદયનાં માંસને યાવત-તળી ભુંજીને અને શૂલ પર રાખીને પકાવેલાં હોય અને તેની સાથે ‘સુરં ચ ૫’ મધુ-મેરક બતી, સીધુ અને પ્રસન્ન એવી પાંચ પ્રકારની મદિરા (દાઝ)એના એકવાર આસ્વાદન કરી, વારંવાર સ્વાદ લઈને પરિભોગ કરતી અન્ય સ્ત્રીએને આપીને ‘જાવ દોહલં વિणेति’ દોહદ (મનોરથ)ને પૂર્ણ કરે છે. ‘તં જइ अहमवि’ તે હું પણ ‘જાવ’ યાવત એ પ્રમાણે શ્રી દામ રાબના હૃદયનાં માંસને પાંચ પ્રકારની મદિરાએની સાથે ઉપભોગાદિ કરીને મારા દોહદમનારથ ‘વિणिज्जामि’ પૂર્ણ કરું તે સાઝું છે. ‘તિકकट्टु’ આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે ‘તंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि’ પોતાનો દોહલો પૂર્ણ નહિ થવાથી ‘જાવ’ યાવત સુકાવા લાગી, ભૂખી રહેવા લાગી માંસરહિત નિસ્તેજ રોગીષ્ટ રોગગ્રસ્ત શરીરવાળી અને હતાશ બનીને ‘સિયાइ’ આર્તધ્યાન કરવા લાગી. ‘રાયपुच्छा बंधुसिरीभणणं’ આવી સ્થિતિમાં ખેઠેલી તે બંધુશ્રીને એક સમય રાબએ બેઠા અને તે પરિસ્થિતિ થવાનું કારણ પૂછ્યું, ત્યારે તે બંધુશ્રીએ પોતાનો તમામ વૃત્તાન્ત રાબને કહી સંભળાવ્યો ‘તए णं से सिरिदामे राया’ તે પછી શ્રીદામ રાબએ, ‘तीसे बंधुसिरीए देवीए दोहलं’ તે બંધુશ્રી દેવીના તે દોહલાને (મનોરથને) ‘केणवि उवाएणं’ કોઈ પણ એક ઉપાયથી અર્થાત્ જેથી તે સમજી શકે નહિ તેવી રીતે પોતાના હૃદયનાં માંસની જગ્યાએ માંસના જેવી જ બીજી વસ્તુ આપીને ‘विणेइ’ પૂરા કર્યો. ‘तए णं सा बंधुसिरी देवी’ પછી તે બંધુશ્રી દેવી એ પ્રમાણે કરવાથી ‘संपुण्णदोहला ५’ દોહલો પૂર્ણ થતાં સંમાનિત થતાં તેને કોઈ પણ વસ્તુની અભિલાષા રહી નહિ. ‘तं गवमं’ તે ગર્ભને ‘सुहंसुहेणं’ સુખપૂર્વક ‘परिवहइ’ ધારણ કરવા લાગી. ‘तए णं सा बंधुसिरी णवणं मासाणं बहुपडिपुण्णणं जाव दारगं पयाया’ ગર્ભના ૬ નવ માસ બરાબર પૂરા થઈ ગયા ત્યારે બંધુશ્રીએ એક પુત્રનો જન્મ આપ્યો. ‘तए णं तस्स दारगस्स’ જન્મ થયા પછી તે બાળકના ‘अम्मापियरो’ માતા-પિતાએ ‘णिव्वत्ते एगारसे दिवसे संपत्ते बारसाहे’ અગિઆર ૧૧ દિવસ પૂરા થયા પછી બારમા ૧૨માં દિવસના પ્રારંભમાં એટલે બારમે દિવસે ‘इमं एयारुवं णामधेज्जं करेति’ પોતાના એ પુત્રના આ પ્રમાણે નામસંસ્કાર કર્યા ‘होउ णं अमहं दारगे नंदिसेणे नामेणं’ કે આ અમારો પુત્ર ‘नंदिषेण’ આ નામથી પ્રસિદ્ધ થાઓ! ‘तए णं से णंदिसेणे कुमारे पंचधाइ परिवुडे जाव परिवुडइ’ ત્યાર પછી તે નંદીસેનકુમાર પાંચ ધાઈએથી રક્ષિત થઈ વધવા લાગ્યો. ‘तए णं से नंदिसेणे कुमारे उमुक्कवाल-

भावे जाव विहरइ' नदिषेणु कुमार हुवे ञालणवनेो समय पूरे करीने न्यारे तइणु अवस्थाने (यौवनपण्णाने) प्राप्त थया त्यारे तेना पिताअे तेने 'जाव जुवराया जाए यावि होत्था' युवराज पढ आभ्युं अने ते युवराज ञन्था. 'तए णं से नंदिसेणे कुमारे रज्जे य जाव अंतैउरे य मुच्छिण ४ इच्छइ सिरिदामं रायं जीवियाओ ववरोवित्ता सयमेव रज्जसिंरिं कारेमाणे पालेमाणे विहरत्तए' नदिषेणु कुमारना अित्तमां अे लावना ञगी के हुं मारा पिताश्रीने श्रीदामराजने मारीने हुं पोते मारा नोकरानी साथे मंत्री-आदिनी साथे आ राज्यनी वृद्धि करीने तथा सारी रीते रक्षणु करीने राज्यनुं पालन कइं.

सावार्थ—दुर्योधने पोतानी ३१०० अेकत्रीससो वर्षनी तमाम आयुष्य ते पापकर्मे करवामां न व्यतीत करी, ते पापकर्मेना करवाथी तेण्णे अनेकविध बीकण्ण कर्मेना ञंध कर्यो. मृत्युना समये मरणु पासीने ते छट्ठी पृथिवीना नरकमां नारकी थयो, त्यांनी २२ भावीश सागरनी आयुष्य पूरी करीने न्यारे मरणु पास्यो ते पछी मथुरा नगरीमां श्रीदाम राजनी राणी ञंधुश्रीना उदरमां पुत्रइपथी उत्पन्न थयो. ञराअर नव मास पूरा वीती गया त्यारे ञंधुश्रीअे अेक पुत्रने जन्म आय्यो, ञारमां १२मा दिवसे तेना नामसंस्कार थया, नदिषेणु तेनु नाम राभ्युं, ते पोतानी ञाल अवस्था पूरी करीने न्यारे युवान अवस्थामां आव्या त्यारे तेना पिताअे तेने युवराज पढ आभ्युं युवराज थया पछी ते अे समयनी राह ञेवा लाग्या के हुं मारा पिताने मारीने हुं पोते आ राज्य लक्ष्मीने अनुभव कइं (सू० ६)

'तए णं से' इत्यादि.

'तए णं' आ प्रकारना निकृष्ट विचार पछी 'से नंदिसेणे कुमारे' ते नदिषेणु कुमारे 'सिरिदामस्स रण्णो' पोताना पिता श्रीदाम राजने भास्वानो 'अंतरं' अवसर 'अलभमाणे' हाथ आव्यो नहि, अेणुं समण्णे 'अणया कयाइं' केअ अेक समये 'चित्तं अलंकारियं' अित्र नामना वाणंढने 'सद्दावेइ' पोतानी पासे ञालाव्यो 'सद्दावित्ता' अने ञालावीने 'एवं वयासी' आ प्रमाणे कहुं— 'तुमं णं देवाणुप्पिया' के हे देवानुप्रिय! तमे 'सिरिदामस्स रण्णो सव्वट्ठाणेषु य सव्वभूमियासु य अंतैउरे य दिण्णवियारे, सिरिदामस्स रण्णो अभिक्खणंर अलंकारियकम्मं करेमाणे विहरसि' श्रीदाम राजना सर्वस्थानोमां, तमाम भूमिमां अने अंतःपुरमां रात्री अने दिवस ञव आवो छे, इरेक स्थणे राज तरइथी तमने आववा न्वानी छुट छे, तथा तमे श्रीदाम राजनी हुण्ढमत वगेरे अलंकारिक

કર્મ કરતા રહો છો, ‘તए णं तुमं देवाणुप्पिया’ એટલા માટે હું દેવાનુપ્રિય! ‘સિરિદામસ્સ રણ્ણો અલંકારિયકમ્મં કરેમાણે ગીવાए खुरं णिवेसेहि’ હવે તમે એ પ્રમાણે કરો કે, તમે જ્યારે શ્રીદામ રાજાની હજામત બનાવવા બાંધો ત્યારે, હજામત બનાવવાના સમયે રાજાના કંઠમાં-ગળામાં તમારો અસ્તરો ખોસી દેવો અને જુઓ, આ વિચાર કોઈ પાસે પ્રગટ ન થવા પામે તે ધ્યાન આપવું. જો તમે આ કામમાં સફળ નિવડશો તો નક્કી સમજવું કે હું ‘તાણં અહં તુમં અદ્ધરજ્જયં કરિસ્સામિ’ તો હું તમને માઝું અર્ધરજ્ય આપી દઈશ. ત્યારે ‘તુમ્હં અમ્હેહિં સદ્ધિં ઊરાલાઈં મોગમોગાઈં મુંજમાણે વિહરિસ્સસિ’ તમે મારી સાથેજ ઉદાર મનુષ્ય સમજાવેલી લોગો પહોગોને આનંદની સાથે લોગવશો, ‘તए णं से चित्ते अलंकारिए णंदिसेणस्स कुमारस्स वयणं एयमट्ठं पडिसुणेइ’ તે ચિત્ર વાળદે નંદિષેણ કુમારનાં આ પ્રમાણે રાજાને મારવા માટે જે વચનો કહ્યાં તેનો સ્વીકાર કર્યો.

ભાવાર્થ:—નંદિષેણ કુમાર હવે રાજાને મારવાના સમયની રાહ જોવા લાગ્યો. તેણે એ વાતની ખૂબ કોશીશ કરી; પરંતુ એવો કોઈ પણ સમય તેનાં હાથમાં આવ્યો નહીં, ત્યારે તેને એક ઉપાય સૂચ્યો અને તેણે તુરંતજ રાજાના ઘણા જ વિશ્વાસપાત્ર તે ચિત્ર નામના વાળદેને બોલાવ્યો અને તેને પોતાનો વિચાર સફળ કરવા માટે કહી બતાવ્યો. રાજાને મારવાનો ઉપાય વિચાર્યો તેમાં એ નિર્ણય પાસ કર્યો કે તમે જે દિવસે રાજાની હજામત બનાવવા માટે બાંધો તે દિવસે હજામત બનાવતાં-બનાવતાં રાજાના કંઠ-ગળામાં અસ્તરો ખોસી દેવો, જુઓ તમે તમારા આ કામમાં સફળ બનશો તો નક્કી સમજવું કે હું તમને માઝું અર્ધું રાજ્ય તમારા આ કામના ધનામમાં આપીશ, રાજ્ય મળતાં તમારો આ હજામત બનાવવાનો ધંધો છુટી જશે, અને અમારા જેવા બનીને તમે આનંદ સાથે વૈષયિક સુખો લોગવીને તમામ જીવનને સફળ કરી શકશો, વાળદે યુવરાજાની વાત સાંભળીને તે વાતનો સ્વીકાર કરી લીધો. (સ્કૂ. ૭)

‘તए णं’ ઈત્યાદિ.

‘તए णं’ યુવરાજાને કહેલી વાતનો સ્વીકાર કરીને પછી ‘તસ્સ ચિત્તસ્સ અલંકારિયસ્સ’ તે ચિત્ર વાળદેના મનમાં ‘ઈમેયારૂવે અજ્જત્થિए जाव समुप्पज्જિત્થા’ આ પ્રકારનો સંકલ્પ-અધ્યવસાય ઉત્પન્ન થયો અને તેણે વિચાર કર્યો ‘જइ णं’ જો ‘મમં સિરિદામે રાયા एयमट्ठं આગમેહિઈ’ મારો આ વિચાર જો શ્રીદામ રાજાના

બાણવામાં આવશે 'તર્ણ' તે 'મમં ગળજ્જઈ' શું ખબર કે તે મને 'કેળઈ અસુખેણં કુમરણેણં મારિસ્સઈ' કેવા અશુભ-કુમરણથી મરાવી નાખશે 'ત્તિકટ્ટુ' આ પ્રમાણે મનમાં વિચારી સમજીને તે 'મીર્ણ' ડરતો ડરતો 'જેણેવ સિરિદામે રાયા તેણેવ ઉવાગચ્છઈ' જ્યાં તે શ્રીદામ રાજા હતા ત્યાં પહોંચ્યો 'ઉવાગચ્છતા' પહોંચીને 'સિરિદામં રાયં રહસ્સિયગં કરયલ જાવ એવં વયાસી' તેણે શ્રીદામ રાજાને જે હાથ માથાપર સખીને નમન કર્યું, અને તે શુભ વાતનું આ પ્રમાણે કથન કર્યું—અર્થાત્ શુભ વાત કહી બતાવી, 'એવં સ્વલ્લુ સામી' હે નાથ! 'નંદિસેણે કુમારે રજ્જે ય જાવ મુચ્છિણ ૪' નંદિસેણ કુમાર રાજ્ય-રાષ્ટ્ર અને અન્ત:પુરમાં બહુજ આસક્ત અર્થાત્ ગૃહ બની ગયા છે તે 'ઈચ્છઈ તુભ્મે જીવિયાઓ વવ-રોવિયા સયમેવ રજ્જસિરિં કારેમાણે પાલેમાણે વિહરિત્તણ' ઇચ્છે છે કે હું રાજાને મારીને પોતેજ રાજગાદીનો માલિક બની બઠું. 'તર્ણં સિરિદામે રાયા ચિત્તસ્સ અલંકારિયસ્સ અંતિણ એયમટ્ટં સોચ્ચા ણિસમ્મ આસુરુત્તે' ૪' ચિત્ર વાળંદની આ પ્રકારની વાત સાંભળીને શ્રીદામ રાજા એકદમ ક્રોધના આવેશથી તલમલા થઈ ગયા. અને 'જાવ સાહટ્ટુ નંદિસેણં કુમારં પુરિસેહિં ગિણ્હાવેઈ' ભંવર ત્રાસ કરીને પોતાના નોકરોને તુરત જ નંદિસેણ કુમારને પકડવાની આજ્ઞા કરી 'ગિણ્હા-વિત્તાણ્ણં વિહાણં વજ્જં આણવેઈ' પકડીને તેણે તે કુમારને મારવાના વિધાન—ઉપાયથી મારવા યોગ્ય છે એવી બહારત કરી દીધી, આ પ્રમાણે 'તં એવં સ્વલ્લુ ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'નંદિસેણે કુમારે જાવ વિહરઈ' તે નંદિસેણ કુમાર પોતે પૂર્વે કરેલાં અશુભતમ પાપકર્મોનાં કડવાં ફળને ભોગવી રહ્યો છે.

ભાવાર્થ—નંદિસેણ કુમારની વાત સાંભળી અને સ્વીકાર કરીને તે વાળંદ ત્યાંથી સીધો ચાલ્યો ગયો, અને આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—જે આ વાત શ્રીદામ રાજાના કાને પડી બંધે તે મને શું ખબર કે મારી કેવી ગતિ કરી નાખશે ? એ ભયથી ત્રાસ પામી શ્રીદામ રાજાની પાસે આવ્યો. નંદિસેણની સાથે જે કાંઈ વાત થઈ હતી તે તેણે રાજાને કહી બતાવી. રાજા તે વાત સાંભળી ક્રોધના આવેશમાં આવીને નોકરો દ્વારા તુરત જ નંદિસેણને પકડાવી દીધો, અને પકડાવીને આ પ્રમાણે આજ્ઞા કરી કે બંધો ! નંદિસેણને મારી નાંખો તે એ શિક્ષાને યોગ્ય છે. આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! નંદિસેણ જે કષ્ટ ભોગવે છે તેનું કારણ તેના પૂર્વભવમાં સંચય કરેલાં અપાર અશુભતમ કર્મ છે. તેનુંજ એ ફળ છે જે અહિં આ પ્રકારે ભોગવી રહ્યો છે. (સૂ ૮)

‘नंदिसेणे’ धत्यादि.

गौतमे इरी प्रभुने पूछ्युं हे लदन्त ! ‘नंदिसेणे कुमारे’ नद्विषेणु कुमार
‘इओ चुओ’ अर्द्धिथी भरणु पाभीने ‘कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ’
क्यां जशे, क्यां उत्पन्न थशे ? त्यारे प्रभुअे क्खुं ‘गोयमा !’ हे गौतम सांभणे !
‘नंदिसेणे कुमारे सद्धिं वासाइं परमाउं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा’
ते नद्विषेणु कुमार ६० साठ वर्षानी पोतानी उत्कृष्ट आयुष्य पुरी करीने मृत्युना समये
भरणु पाभीने ‘इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए संसारो तहेव’ आ रत्नप्रभा नामनी
पृथिवीना नरकमां नारकी एवनी पर्यायथी उत्पन्न थशे, तेना संसारनुं परिभ्रमणु भूगा-
पुत्रना प्रभाणुे ज्ञणी लेवुं जेधअे. ते लाणेवार पृथिवीकायमां उत्पन्न थशे. ‘तओ
हत्थिणाउरे नयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ’ पछी हस्तिनापुर नगरमां मांछलानी
येनिमां जन्म धारणु करशे. ‘से णं तत्थ मच्छिएहिं वहिए समाणे तत्थेव सेट्ठि-
कुले बोहिं सोहम्मये कप्पे महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परि-
णिव्वाहिइ सब्बदुक्खाणमंतं करेहिइ’ अे पर्यायमां ते मअ्ठीमारो द्वारा भार्या जशे.
पछी त्यां आगणअ श्रेष्ठिना कुलमां उत्पन्न थशे, त्यां गोधि-समकित्तनेो लाल पाभी
ते मृत्यु पाभीने सौधमं नामना कल्पमां देव थशे, त्यांनी स्थिति पूरी करीने पछी
त्यांथी अवीने महाविदेह क्षेत्रमां भोक्षणेो लाल प्राप्त करशे. केवलज्ञानथी तमाम ज्ञेय
पदार्थना ज्ञाता थशे. कर्मणंधनथी हभेशां माटे छुटी जशे, अेने त्यां आगण अव्या-
आध अनंत सुभनी प्राप्ति थशे, मुकितनी अवस्थामां तेना तमाम दुःणेोना आत्यंतिक
अलाव थर्ध जशे ‘एवं खलु निक्खेवो’ लगवान महावीर प्रभुअे ‘छट्टस्स अज्झ-
यणस्स अयमट्ठेपणत्ते त्ति वेमि’ आ छट्टा अर्धयनना आ प्रभाणुे लाव क्ख्हा छे (सू० ६)

धति विपाकश्रुतना ‘दुःखविपाक’ नामना प्रथम श्रुतस्कंधनी

‘विपाकचन्द्रिका’ टीकाना गुजराती अनुवादमां

‘नन्दिषेण’ नामक छट्टुं

अर्धयन सम्पूर्णे ॥ १-६ ॥

સાતમું અધ્યયન

‘જડ્ડણં મંતે ?’ ઇત્યાદિ.

(જડ્ડણં મંતે ! ઉક્તેવો સત્તમસ્સ) જંબૂ સ્વામી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે કે:-હે ભદ્રન્ત ? શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ જે સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત કરી લીધું છે, તે દુઃખવિપાકના છટ્ટા અધ્યયનના ભાવ એ પૂર્વોક્ત પ્રમાણે કહ્યા, પરન્તુ તે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ આ સાતમા અધ્યયનના ભાવ શું કહેલા છે ? શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે-(એવં સ્વલુ જંબૂ !) હે જંબૂ ! (તેણં કાલેણં તેણં સમણં પાડલિસંડે નયરે) તે કાલ અને તે સમયને વિષે એક પાટલીખંડ નામનું નગર હતું, ‘વણસંડે ઉજ્જાણે’ તેમાં એક વનખંડ નામનો ખગીચો હતો. ‘ઉંબરદત્તે જકલ્લે’ તેમાં ઉદ્દુમ્બરદત્ત યક્ષનું સ્થાન હતું ‘તત્થ ણં પાડલિસંડે નયરે સિદ્ધત્થે રાયા’ પાટલીખંડ નગરના રાજાનું નામ સિદ્ધાર્થ હતું ‘તત્થ ણં પાડલિસંડે નયરે સાગરદત્તે સત્થવાહે હોત્થા’ તે નગરમાં એક સાગરદત્ત નામનો સાર્થવાહ રહેતો હતો. ‘અડ્ડેજાવ અપરિભૂણ’ તે ઘણાજ ધનવાન હતો, તેમજ એટલો લાગ્યશાલી હતો કે કોઈ પણ માણસ તેનો તિરસ્કાર કે અપમાન કરી શકતો નહીં ‘તસ્સ ણં ગંગદત્તા મારિયા’ તેને ગંગદત્તા નામની પત્ની હતાં. ‘તસ્સ ણં સાગરદત્તસ્સ પુત્તે ગંગદત્તાણ મારિયાણ અત્તણ ઉંબરદત્તે ણામં દારણ હોત્થા’ તે સાગરદત્તનો પુત્ર ગંગદત્તા પત્ની થકી જન્મ પામેલા ઉદ્દુમ્બરદત્ત હતો, તે ‘અહીણં’ ઘણાજ સુંદર રૂપવાન હતો અને તેના અંગ-ઉપાંગો પણ પૂર્ણ હતા. તમામ ઇન્દ્રિયોની યથાર્થ રચનાથી જોનારાઓને તેનું શરીર વિશેષ પણુ-ચિત્તનું આકર્ષણ કરી લેતું. (સ્ક૦ ૧)

‘તેણં કાલેણં’ ઇત્યાદિ.

‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમોસરણં જાવ પરિસા ગયા’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે આમાનુઆમ વિહાર કરતા કરતા શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર પાટલીખંડ નામના નગરના ખગીચામાં આવ્યા, પ્રભુ પધાર્યા છે તે વાત સાંભળીને નગરના માણસો અને રાજા એ તમામ હર્ષથી પ્રપ્રુલ્લભિત થઈને પ્રભુને વંદના કરવા માટે એટલે કે તેમની પાસેથી ધર્મ શ્રવણુ-સાંભળવાની ઇચ્છાથી પોતાના નિવાસસ્થાનથી નીકળીને તે ખગીચામાં આવ્યા. પ્રભુને વંદન-નમસ્કાર કરીને સલા અને રાજા પોતાના સ્થાન પર બેસી ગયા. પછી પ્રભુએ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો તે સાંભળીને તમામ પ્રસન્ન થઈને પાછા પોતાના સ્થાન પર ગયા. ‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં મગ્ગવં ગોયમે તહેવ જ્જેણેવ પાડલિસંડે નયરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે,

ભગવાનના મોટા શિષ્ય ગૌતમ સ્વામી આગળના અધ્યયનોમાં કહેલી વાંધ પ્રમાણે પ્રભુ પાસેથી નગરમાં ગોચરી કરવા જવાની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને રવાના થયા. ‘ઉવાગ-ચ્છિત્તા પાડલિસંઢે નયરે પુરત્થિમેણ દુવારેણ અણુપ્પવિસઈ’ ગૌતમસ્વામીએ, તે નગરની પૂર્વ દિશાના દરવાજેથી પ્રવેશ કર્યો, ‘તત્થ ણં પાસઈ ઈયં પુરિસં’ પ્રવેશ કરતાં જ તેમણે ત્યાં આગળ એક પુરુષને જોયો તે ‘કચ્છુલ્લં, કોઢિયં, દોડય-રિયં, ભગંદલિયં, આરિસિલ્લં, કાસિલ્લં, સાસિલ્લં, સોકિલ્લં, સૂયમુહં, સૂયપાયં, સડિયહત્થંગુલિયં, સડિયપાયંગુલિયં,’ ખંજવાલ સહિત હતો. આખાં શરીરમાં કોઈ થયો હતો. પેટ એકદમ મોટું હતું, જલોદર રોગથી પીડાતો હતો, જેને ભગંદર થયેલું હતું, બવાસીરના રોગથી બહુજ કષ્ટ થતું, ખાંસી જેને ઘડીએ-ઘડીએ આવતી હતી, જેને શ્વાસ રોગની ધીમારી હતી, તમામ શરીરમાં જેને સોજા આવી ગયાં હતાં. જેનું મુખ સુથળને કુલી ગયું હતું, જેના હાથ-પગ બહુજ સુથળને કુલી ગયા હતા, હાથ-પગની આંગળીઓ જેની ગળી ગઈ હતી, ‘સડિયકળ્ણાસિયં’ જેના કાન અને નાક તમામ સડી ગયા હતા, ‘રસિયાએ ય પૂણ ય યિવિથિવિતં’ સડી ગયેલા અને બગડેલા લોહીથી અને પડથી જેના શરીરમાં ‘યિવિથિવિ’ આ પ્રકારના શબ્દ થઈ રહ્યો હતો, ‘વળ્ણમુહકિમિડણ્ણુયંતપગલ્લંતપૂયરુહિરં’ જેના ઘાના આગલનાં ભાગથી કીડા ટપકી રહેલા હતા, અને જેને પડ-વહેતું હતું, ‘લાલામુહં’ જેના મુખમાંથી લાર ટપકતી હતી, ‘પગલ્લંતકળ્ણાસં’ કાન અને નાક જેના સડી જવાથી તુટી ગયા હતા, ‘અભિક્કવણંર પૂથકવલ્લે ય રુહિરકવલ્લે ય કિમિકવલ્લે ય વમમાણે’ પડ અને સડેલા લોહીના કુદલા (કાગળાં) અને કૃમિયોના ઢગલાની વારંવાર વમન-ઉલટી કરતો હતો, ‘કઢ્ઢાઈં કલ્ણાઈં વીસરાઈં કૂયમાણં’ આ પ્રમાણે જે કષ્ટકારી દુઃસ્વર અર્થાત કંઠજાનક અવ્યક્ત શબ્દો બોલી રહ્યો હતો કે જેને સાંભળીને સૌ કોઈ માનવ વ્યક્તિને પોતાના મનમાં તેની દયા આવતી હતી, ‘મચ્છિયાચ્છડગરપહગરેણ અણિજ્જમાણમગ્ગં’ માખીઓના ટોળાં જેનાં શરીરની આરેય બાબુ ભણુ-ભણુ કરતા તેની પાછળ ફરતા હતા, ‘ફુટ્ટહહાહહ સીસં’ માથાની ભયંકર પીડાથી જેનું માથું ફાટી જતું હતું, ‘દંડિચંડવસણં’ કન્યાધારી ભિક્ષુની માફક ફાટેલા શણુના ટુકડા ઓઢેલા હતા ‘ચંડમલ્લચંડહત્થગયં’ ખાવા-પીવા માટે જેણે પોતાના હાથમાં બે માટીના વાસણના ટુકડા રાખેલા હતા. અને ‘દેહવલિયાણ વિક્કિં કપ્પેમાણં પાસઈ’ શરીર નિર્વાહ માટે ઘેર-ઘેર ભીખ માગતો હતો. તેને ગૌતમ સ્વામીએ જોયો.

‘तयाणंतरं भगवं गोयमे उच्चनीय जाव अडइ’ ते पछी लगवान गौतमस्वामी
 लिखा भाटे नगरना डंय-नीय आदि कुलोमां इरवा लाग्या, अने ‘अहापज्जत्तं गिण्हइ’
 यथा पर्याप्त (आवश्यकतानुसार) आहार भेजव्यो, ‘गिण्हत्ता पाडलीसंडाओ नय-
 राओ पडिणिकवमइ’ आहार लधने पाटलीअंड नगरमांथी पाछा पोताना स्थाने
 आव्या. ‘पडिणिकवमित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागज्जइ’
 आवतां न न्यां श्रमणु लगवान श्री महावीर गिराजमान हुता त्यां आव्या, अने
 ‘उवागच्छित्ता भत्तपाणं पडिदंसेइ’ ते पछी प्राप्त आहार-पाणी प्रलुने अताव्या.
 ‘पडिदंसित्ता समणेणं अढभणुणाए समाणे जाव विलमिवपण्णगभूएणं अप्पा-
 णेणं आहारमाहारेइ’ ते पछी प्रलुअे आहार करवानी आज्ञा आपी, गौतमे जेवी रीते
 सार्धं पोताना दरमां प्रवेश करवा समये पोताना अन्ने आणुना लागने (पार्श्वभागने)
 कयांछ स्पर्श थवा हेतो नथी अने सीधे प्रवेश करे तेवीअ रीते पोताना मुभमां
 आम-तेम स्वादनी अलिदाषाथी नछि इरवतां आहार कर्यो, ‘आहारमाहारित्ता संज-
 मेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ’ अने आहार करीने तप-संयमथी पोताना
 आत्माने भावित करता थका विचरवा लाग्या, अर्थात् पोताना ज्ञान-ध्यानमां लागी गया.

लावार्थ-ते काल अने ते समयने विषे अेक गाभथी थीजे गाभ विहार करता
 करता श्रमणु लगवान महावीर पाटलीअंड नगरना अगीयामां आव्या, प्रलुनुं आगमन
 सांभणीने नगरनी परिषद अने राज सौ हर्ष पाभीने प्रलुने वंदन करवा अने धर्म
 देशना सांभणवा भाटे पोताना घेरथी नीकणीने ते अगीयामां आव्या, प्रलुने वन्दना
 नमस्कार करीने परिषद अने राज सौ सौना स्थाने जेठा. अने प्रलुअे धर्मदेशना आपी,
 पछी धर्मदेशना सांभणीने सौ प्रसन्न थछं पाछा पोताना स्थानके गया. ते काल ते
 समयने विषे गौतम स्वामी लगवान महावीर स्वामीनी पासे आवीने छट्-जेलाना
 पारथु भाटे पाटलीअंड नगरमां गोज्यरी भाटे नवानी आज्ञा मागी, लगवाननी आज्ञा
 प्राप्त करीने गौतम स्वामी त्यांथी रवाना थया अने ते नगरनी पूर्व दिशाना दर-

વાબ્દથી નગરમાં પ્રવેશ કર્યો, પ્રવેશ કર્યો ત્યારે તેણે એક એવા પુરુષને જોયો કે જેને પોતાના શરીરમાં ખંજવાલ આવતી હતી, તમામ શરીરમાં કેઢ થયેલો હતો. જે પેટ જેવડું તેનું પેટ હતું. અર્થાત્ જલોદર રોગથી પીડાતો હતો. જેને ભગંદર થયેલું હતું. બવાસીરના રોગની પીડાથી બહુજ દુઃખી હતો, ખાંસી જેને વારંવાર આવતી હતી, શ્વાસના રોગથી જેનો દમ ઘુટાતો હતો. તમામ શરીરમાં જેને સોજો થયો હતો, મોઢું સૂજીને જેનું પુલ્લી ગયું હતું, હાથ પગ જેનાં તમામ સૂજીને પુલ્લી ગયા હતા, હાથ-પગની આંગળીઓ જેની ખરી પડી હતી, જેનાં નાક-કાન તમામ સડી ગયાં હતાં, સડેલા અને બગડેલા લોહી તથા પડ્થી જેના શરીરમાં “થિવિ-થિવિ” જેવા શબ્દો થતા હતા, જેના સડેલા ઘાના અગ્રભાગમાંથી કીડા ટપકતા હતા, અને પડ્ પશુ વહેતું હતું, લાળથી મુખ જેનું ભર્યું હતું, નાક-કાન સડી જવાથી જેનાં ખરી પડ્યાં હતાં, પડ્ અને બગડેલા લોહી, અને કૃમિઓના ઢગલાનું વારંવાર વમન કરતો હતો. જે આ પ્રમાણે કષ્ટકારી-કરૂણાજનક દુઃસ્વર-દુઃખ ભર્યા ધ્વનિથી અવ્યક્ત (કોઈ સમજે નહિ એવા) શબ્દો બોલતો હતો કે જેને સાંભળીને હરકોઈ માણસના મનમાં દયા આવી જતી હતી, માખીઓનાં ટોળાં જેના ચારેય બાજુ ભણુ-ભણુટ કરતા તેની પાછળ ફરતા હતા; ભયંકર માથાની પીડાથી જેનું માથું ફૂટી જતું હતું, કન્થાધારી ભિક્ષુની માફક ફાટેલા શણુના ટુકડા જેણે ખોદયા હતા, ખાવા અને પાણી પીવા માટે જેણે પોતાના હાથમાં માટીના વાસણુના જે ટુકડા લીધા હતા, શરીર નિર્વાહ માટે ઘર-ઘર ભિક્ષા માગતો ફરતો હતો તેને ગૌતમસ્વામીએ જોયો, તે પછી ભગવાન ગૌતમસ્વામી ભિક્ષા માટે નગરનાં ઉચ્ચ-નીચ આદિ કુલોમાં ફરીને યથા પર્યાપ્ત ભિક્ષા-આહાર ગ્રહણ કરી પાટલીખંડ નગરથી નીકળીને પોતાના સ્થાન પર આવ્યા અને શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને પ્રાપ્ત આહાર બતાવીને ભગવાનની આજ્ઞાથી-સર્પ જેમ દરમાં પ્રવેશ કરતી વખતે દરના બંને ભાગોને નહિ અડતાં સીધો દરમાં પ્રવેશ કરે છે, બરાબર તે જ પ્રમાણે પોતાના મુખમાં સ્વાદની અભિલાષાથી મુખની બંને-બાજુ આમ-તેમ નહિ ફેરવતાં આહાર કર્યો. પછી તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિક કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા અર્થાત્ પોતાના જ્ઞાન-ધ્યાનમાં લાગી ગયા. (સૂ ૨)

‘तए णं से०’ धृत्यादि.

‘तए णं’ ते पછી ‘से भगवं गोयमे दोच्चंपि’ ते ભગવાન ગૌતમ સ્વામી
ખીજીવાર પણ ‘છટ્ટકવમણપારણગંસિ પઠમાણ પોરિસીણ સજ્ઞાયં કરેઝ જાવ
પાડલિસંઢે નયરે દાહિણિલ્લેણં દુવારેણં અણુપ્પવિસમ્’ ખીજા છટ્ટખમણુ પારણુના
દિવસે પ્રથમ પૌરસ્સીમાં સ્વાધ્યાય; અને ખીજી પૌરસ્સીમાં ધ્યાન કર્યા પછી પ્રભુ પાસેથી
આહાર લાવવાની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને પાટલીખંડ નગરમાં ગોચરી માટે નીકળ્યા, દક્ષિણ
તરફના દરવાજેથી નગરમાં તેમણે જોવો પ્રવેશ કર્યો કે, ‘તં ચવ પુરિસં પાસઝ કચ્છુલ્લં
તહેવ જાવ સંજમેણ તવસા અપ્પાણં ભાવેમાણે વિહરઝ’ ત્યાં એવા પુરુષને જોયો.
જે ખંજવાળ આદિ તમામ રોગોથી યુક્ત હતો એટલે કે પૂર્ણ દુઃખી અને ભીખ
માગતો હતો. ગૌતમ સ્વામી ઉંચ નીચ આદિ કુસોમાં ફરીને યથા પર્યાપ્ત ભિક્ષા
પ્રાપ્ત કરી અને તે ભિક્ષા લઈને પોતાના સ્થાન પર આવ્યા. પૂર્વ પ્રમાણે આહાર
પાણી કરીને તપ અને સંયમમાં પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા,
‘તए णं से गोयमे तच्चंपि छट्टकवमणपारणगंसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेणं
दुवारेणं अणुपपविसमाणे तं चेव पुरिसं कच्छुल्लं० पासड’ એ પ્રમાણે ત્રીજીવાર
પણ છટ્ટખમણુ પારણુ માટે પ્રભુની આજ્ઞા માર્ગીને તે નગરની તરફ ચાલતા થયા
અને તેમણે નગરના પશ્ચિમ દરવાજાથી નગરમાં પ્રવેશ કર્યો, તે ત્યાં આગળ પણ
ખંજવાળ આદિ રોગોથી પીડિત તે પુરુષને જોયો, પૂર્વ પ્રમાણે ત્યાંથી ગોચરી લઈને
પાછા ફરી પોતાના સ્થાન પર આવ્યા, યાવત્ સંયમ, અને તપથી પોતાના આત્માને
ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા. ‘चोत्थं पि छट्टकवमणपारणगंसि उत्तरेणं०
इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पन्ने अहो णं इमे पुरिसे पुरापाराणाणं जाव एवं
वयासी’ આ પ્રમાણે ચોથીવાર પણ જ્યારે તેમણે છઠના પારણુ નિમિત્તે પ્રભુની આજ્ઞા
મેળવીને ભિક્ષા માટે નગરમાં ઉત્તરના દરવાજાથી પ્રવેશ કર્યો ત્યારે પણ તે વ્યકિતને
તેમણે જોયો, જોઈને તેના ચિત્તમાં આ પ્રમાણે સંકલ્પ થયો કે અહો! આ પુરુષ પૂર્વ
ભવમાં કરેલાં અનેક ભવોના સંચિત કર્મોના આ અનેક વ્યાધિરૂપ ફળને ભોગવી રહ્યો
છે. ભિક્ષા લઈને નગરથી પાછા આવ્યા ત્યારે પ્રાપ્ત ભિક્ષાને ખતાવીને પ્રભુને તેણે કહ્યું કે
‘एवं खलु अहं भंते छट्टकवमणपारणगंसि जाव रीयंते० पुरत्थिमिल्लेणं दुवारेणं
पविट्ठं तत्थ णं एगं पुरिसं पासामि कच्छुल्लं जाव कप्पेमाणं’ હે ભદ્રત! હું
આપની આજ્ઞા લઈને છઠના પારણુના દિવસે ભિક્ષા નિમિત્તે જ્યારે પાટલીખંડ નગરમાં
જ્યારે તેના આગલા દરવાજાથી પ્રવેશ કર્યો તો હે ભદ્રત! ત્યાં મેં એક એવો પુરુષ
જોયો જેના સમસ્ત શરીરમાં ખંજવાળ આદિ તમામ રોગ વ્યાપ્ત હતો ઘેર-ઘેર ભીખ
માગતો ફરતો હતો. ‘तए णं अहं दोच्चंपि छट्टकवमणपारणगंसि पच्चत्थिमेणं तहेव०।
तए णं अहं चोत्थंपि छट्टकवमणपारणगंसि उत्तरदुवारेणं अणुपपविसामि’ इत्यादि,
આ પ્રમાણે હું ખીજી વખત પણ છઠના પારણુ માટે તે નગરમાં જ્યારે દક્ષિણના દર-
વાજાથી ગયો, ત્યારે પણ તે પુરુષને જોયો. ત્રીજી વખત પણ જ્યારે હું છઠના પારણુ

માટે ત્યાં પશ્ચિમના દરવાજેથી ગયો ત્યારે પણ તેને જોયો, ચોથી વખત પણ પારણા માટે જ્યારે હું ઉત્તરના દરવાજે થઈ ગયો ત્યારે પણ મેં ‘તં ચેવ પુરિસં પાસામિ કચ્છુલં જાવ વિત્તિ કપ્પેમાણે વિહરે’ તેને તેવીજ હાલતમાં જોયો. ‘ચિંતા મમ પુવ્વમવપુચ્છા વાગરે’ પ્રભો ! તેને જોઈને મારા હૃદયમાં અનેક પ્રકારની વિચાર-ધારાઓ ઉત્પન્ન થઈ, હું ભિક્ષા લઈને પાછો આવ્યો, હે નાથ ! તેની એ પ્રમાણે સ્થિતિ થવાનું કારણ શું છે ? તે પૂર્વલવમાં કોણ હતો ? ગૌતમની આ પ્રમાણે વાત સાંભળીને પ્રભુએ આ પ્રમાણે કહેવાનો પ્રારંભ કર્યો.

ભાવાર્થ—પ્રથમ પારણા પ્રમાણે ગૌતમસ્વામી ખીજ પારણા માટે પણ તે નગરમાં જવા-આવવા લાગ્યા, તે છઠ્ઠી છઠ્ઠી તપસ્યા કરતા હતા, જ્યારે પારણાનો દિવસ આવતો ત્યારે યથાવિધિ પ્રભુની આજ્ઞા લઈને પારણા માટે નગરમાં જતા હતા, તે નગરના ચાર દરવાજા હતા. જૂદા-જૂદા દરવાજામાં પસાર થઈને તેમાં તે પ્રવેશ કરતા હતા, પરંતુ જે વ્યક્તિને અનેક પ્રકારની ઝિમારીઓના ઢગલા સ્વરૂપ ભીખ માગતો હોય તેવી રીતે પ્રથમ પારણાના દિવસે પૂર્વ દિશાના દરવાજેથી પ્રવેશ કરવાના સમયે જોયો, તે વ્યક્તિને તેમણે ચારેય પારણાના દિવસોમાં ચારેય દરવાજે જોયો. ગૌતમસ્વામીએ ચોથા પારણાના દિવસે પ્રભુને પૂછ્યું કે—તે મનુષ્ય જે આ પ્રકારની નરકથી પણ અધિક વેદનાનું પાત્ર બન્યો છે, પૂર્વલવમાં કોણ હતો ? અને તેણે શું પાપ કર્યું છે કે જેના ફળરૂપ આટલું દુઃખ ભોગવી રહ્યો છે ? (સૂ. ૩)

‘एवं खलु गोयमा’ ઇત્યાદિ

‘एवं खलु गोयमा ! हे गौतम ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે ‘इहेव जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे विजयपुरे नामं नयरे होत्था रिद्धं’ આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં એક વિજયપુર નામનું નગર હતું, તે શોભાસંપન્ન અર્થાત્ સમૃદ્ધ હતું ‘तत्थ णं विजयपुरे नयरे कणगरहे नामं राया होत्था’ તેના રાજાનું નામ કનકરથ હતું. ‘तस्स णं कणगरहस्स रन्नो धन्न्तरी नामं वेज्जे होत्था’ તે કનકરથ રાજાના ધન્વંતરી નામના વૈદ્ય હતા. ‘अट्टगाउव्वेयपाढए’ તે અષ્ટાંગ આયુર્વેદના વિશેષ જાણકાર હતા. ‘तं जहा’ આયુર્વેદના આઠ અંગોનાં નામ આ પ્રમાણે છે. ‘कोमारभित्त्वं १ सालागे २ सल्लहत्ते ३ कायतिगिच्छा ४ जंगोले ५ भूयविज्जा ६ रसायणे ७ वाईकरणे ८ सिवहत्ये सुहहत्ये लहुहत्ये’ કૌમારભૂત્ય ૧, શાલાક્ય ૨, શલ્યહત્ય ૩, કાયચિકિત્સા ૪, જાંશુલિક ૫, ભૂતવિદ્યા ૬, રસાયણ ૭, અને વાજકરણ ૮, તેમાં બાલકોના પોષણમાં કારણભૂત દૂધની ખરાબી

ફૂર કરવી, તે કૌમારભૃત્ય છે ૧ નાક, નેત્ર આદિ અવયવોના રોગો માટે શલાકા-
 (સળી)-વટે-પરિશોધન કરવું તે શાલાકય ૨, શરીરમાંથી તીર આદિ શલ્યને કેવી
 રીતે બહાર કાઢવું જોઈએ એ માર્ગ બતાવનારૂં શાસ્ત્ર તે શલ્યહત્ય ૩, જ્વરાદિક
 રોગમાં ઘેરાએલા શરીરની ચિકિત્સાનું પ્રતિપાદન કરનારૂં શાસ્ત્ર તે કાયચિકિત્સા ૪,
 સર્પ આદિ ઝેરી બનવરોનાં અનેક પ્રકારનાં વિષો તેનું નિવારણ કરાય તેવા પ્રયોગોનું
 પ્રતિપાદક શાસ્ત્ર, તે બાંધુલિક ૫, ભૂતોના ઉપદ્રવને શાંત કરનારૂં શાસ્ત્ર તે ભૂતવિદ્યા ૬,
 વયના સ્થાપન માટે આયુષ્ય અને મેઘા-બુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરનારૂં અર્થાત્ અનેક રોગો
 નિવારણ કરનાર જે અમૃત રસ છે તેની વિધિનું પ્રતિપાદન કરનારૂં શાસ્ત્ર તે રસાયણ
 શાસ્ત્ર ૭, અને નિર્વીર્ય વ્યકિત પશુ ઘોડા જેવો જેના સેવનથી બલવાન બની બંધ
 છે. તે વિધિ જણાવનારૂં શાસ્ત્ર તે વાજકરણ છે, ૮, તે ધન્વંતરી ઉપર જણાવેલ
 આયુર્વેદના આઠ અંગોના પૂર્ણ બાણકાર હતા, તથા એ ધન્વંતરીના હાથમાં એવો
 તો યશ હતો કે જે (રોગીને) પોતાના-તેમના હાથનો સ્પર્શ થતો તેના રોગ અવશ્ય
 નાશ પામતા હતા, તે સુખ તથા શુભ હાથવાળા હતા, રોગીને તેના હાથનો સ્પર્શ
 થતાં જ સુખનો અનુભવ થતો હતો, ફેલ્લા આદિને ચીરવા તથા ફાડવામાં એ એટલા કુશળ
 હતા કે-સિદ્ધહસ્ત હતા, રોગીને ચીર-ફાડમાં જરા પણ કષ્ટનો અનુભવ થતો નહિ. (સૂ૦ ૪)

‘તણ ણં સે ધણંતરી’ ઇત્યાદિ.

‘તણ ણં સે ધણંતરી વેજ્જે’ તે ધન્વંતરી વૈદ્યનું એ કામ હતું કે તે
 ‘વિજયપુરે નયરે કળગરહસ્સ રણો’ વિજયપુરમાં કનકરથ રાબાના ‘અંતેરે ય’
 અંત:પુરમાં રહેવાવાળી સ્ત્રીઓનાં તથા ‘અન્નેસિંં બહુણં રાઈસર જાવ સત્થવાહાણં’
 તથા નગરનિવાસી અન્ય અનેક રાજેશ્વરથી લઈને સાર્થવાહ સુધી મનુષ્યોના ‘અન્નેસિંં
 ચ બહુણં દુબ્બલાણ ય ગિલાણાણ ય વાહિયાણ ય રોગિયાણ ય’ એ પ્રમાણે
 બીજા ઘણાં દુબળાઓનાં, ગ્લાનોના, પ્રાણોના જલદી નાશ કરવાવાળા, જ્વર, શ્વાસ,
 કાસ, દાહ, અતિસાર, ભગન્દર, શૂલ, અભૃષ્ય, આદિના રોગીઓના, વિલંબે નાશ
 કરવાવાળા જ્વર. અતિસાર, આદિ રોગોથી યુક્ત રોગીઓના, ‘અણાહાણ ય સળા-
 હાણ ય સમણાણ ય માહણાણ ય મિક્કલુગાણ ય કરોહિયાણ ય કપ્પહિયાણ ય
 આરુ’ અનાથો જેને કોઈ રક્ષક નથી એવા રોગીઓના, સનાથો-જેની સેવા શુશ્રૂષા
 કરનારા ઘરમાં હોય એવા રોગીઓના, શાક્યાદિ શ્રમણોના માહનો-યાત્રક વિશેષોના, ભિક્ષુક-
 ભિક્ષાવૃત્તિ કરવાવાળાઓનાં કરોટિક-કાપાલિઓનાં, ભૃષ્ટકન્યા ધારણ કરનારાઓના અને
 અસાધ્યરોગવાળાઓના એ સૌના ઇલાજ કર્યાં કરતો હતો, તે એમાંથી ‘અપ્પેગડયાણં

મચ્છમંસાઈં ઉવદેસેઈ' કોઈ-કોઈને રોગની પ્રતિક્રિયા માટે માંછલાનું માંસ ખાવાનો ઉપદેશ આપતો હતો; “ માંછલાનું માંસ ખાવાથી આ રોગ શાંત થઈ જશે. ” એ પ્રમાણે કહેતો હતો. ‘અપ્પેગઙ્ગયાણં કચ્છમંસાઈં’ કોઈ-કોઈને કહેતો કે—“કાચખાનું માંસ ખાઓ ત્યારે આ રોગ નાશ પામશે.” એ પ્રમાણે ‘અપ્પેગઙ્ગયાણં ગોહામંસાઈં, અપ્પેગઙ્ગયાણં મગરમંસાઈં, અપ્પેગઙ્ગયાણં સુંસુમારમંસાઈં, અપ્પેગઙ્ગયાણં અયમંસાઈં, એવં-એલય-રોજ્ઞ-સૂયર-મિગ-સસય-ગોમંસ-મહિસમંસાઈં’ કોઈ - કોઈને શ્રાહનું માંસ ખાવાનું, કોઈને મગરનું માંસ ખાવાનું, કોઈને સુંસુમાર (જલ જંતુ)નું માંસ ખાવાનું, કોઈને બકરાનું માંસ, કોઈને ઘેટાનું રોઝનું, સુવરનું, મૃગનું, ખરગોશનું, ગાયનું કે પાડા વગેરેનાં માંસ ખાવાનું કહેતો હતો. કેટલાકને એમ કહેતો હતો કે, ‘તિત્તરમંસાઈં’ તમે તેતરનું માંસ ખાઓ, ‘અપ્પેગઙ્ગયાણં’ અને કેટલાકને કહેતો કે તમે ‘વટ્ટક-લાવક-કવોય-કુવ્કુડ-મયૂરમંસાઈં’ બતકનું, લાવાનું, કબુતરનું, મુર-ગાનું અને મોરનું માંસ ખાઓ. ‘અન્નેસિં ચ બહૂણં જલયર-થલયર-સ્વહયરમાઈંણં મંસાઈ ઉવદેસેઈ’ કોઈ કોઈને એવી રીતે કહેતો હતો કે તમે ઘણાં જ જલચર જીવોના-થલચર જીવોનાં અને ખેચર જીવોનાં માંસ ખાઓ, ખીજને જ માંસ ખાવાનો એ બાતનો ઉપદેશ આપીને શાંત રહેતો નહિ, પરંતુ ‘અપ્પણાવિ ય ણં સે ધણંતરી વેજ્જે’ પોતે પણ તે ધન્વંતરી વૈદ્ય ‘તેહિંં બહૂહિંં મચ્છમંસેહિંં ય જાવ મયૂરમંસેહિંં ય અન્નેહિંં ય બહૂહિંં જલયર-થલયર-સ્વહયરમંસેહિંં ય’ તે મછલી આદિથી લઈને, મોર સુધીનાતમામ જીવોના માંસની સાથે જલચર-થલચર અને ખેચર આદિ તિર્યંચોનાં માંસની સાથે ‘સોલ્લિણ્હિ ય તલ્લિણ્હિ ય મજ્જિણ્હિ ય મુરં ચ ૫ આસાણ્માણે વિસાણ્માણે ૩ વિહરઈ’ કે જે શૂલીઓ પર લટકાવીને પકડવામાં આવે છે તેવા આદિ ૫૨ જે તેલ આદિથી તળવામાં આવતાં, અગ્નિ આદિ દ્વારા જેને સૂકા ભૂંજવા-સેકવામાં આવતાં તેની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ખાતો-પીતો હતો અને ખીજને પણ ખવરાવતો-અને પીવરાવતો હતો.

‘તણ્ ણં સે ધણંતરી વેજ્જે ણ્યકમ્મેં સુવહુ પાવકમ્મં સમજ્જિણિત્તા વત્તીસંં વાસસયાઈં પરમાડયં પાલડિત્તા’ તે ધન્વંતરી વૈદ્ય કે જેનું એકજ કર્મ હતું કે, પોતે માંસ ખાતો અને ખીજને માંસ ખાવાનો ઉપદેશ દેતો, તે અનેક પ્રકારનાં પાપ કર્મોને ઉપાર્જન કરી બત્રીસસો (૩૨૦૦) વર્ષ પ્રમાણે પોતાની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂરી થતા ‘કાલમાસે કાલં કિચ્ચા છટ્ટીણ્ પુઠ્ઠવીણ્ ઉક્કોસેણંં વાવીસં સાગરોવમટ્ઠિ-ઈણ્સુ નેરઈણ્સુ નેરઈયત્તાણ્ ઉવવન્ને’ મરણ પામીને છટ્ટી પૃથિવીના નરકમાં કે જ્યાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ (૨૨) ખાવીસ સાગરની છે. ત્યાં નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયો.

ભાવાર્થ—તે વૈદ્ય પોતાની વિદ્યામાં વિશેષ કુશળ હતો, તેથી રાજાનાં અંત-પુરની તમામ રાણીઓની અને નગરના તમામ લોકોની ચિકિત્સા કર્યા કરતો હતો. રાજેશ્વર આદિથી લઈને સાર્થવાહો સુધીના ઘરોમાં તેનો પ્રવેશ હતો, પોતાની ચિકિત્સાનો તે એક નમુનો હતો. રાજાના મહેલથી આરંભીને રાંકની ઝુંપડી સુધી તે પ્રસિદ્ધ થયો હતો; તેથી કરી તમામ માણસોનો તે વિશ્વાસપાત્ર બની ગયો હતો, દુર્બલ, ગ્લાન રોગી અને પીડિતોનો સૌ તે વૈદ્યની પાસે પોતાના રોગની ચિકિત્સા કરાવવા આવતા હતા, ચિકિત્સા કરતાં કરતાં તે તમામ રોગીઓને રોગ નિવારણ માટે માછલાં આદિ જીવોનાં માંસ ખાવાનો ઉપદેશ આપતો હતો કેટલાકને મત્સ્ય આદિના માંસ ખાવાનો, કેઈને કાચળાનું માંસ ખાવાનો કેઈને ગ્રાહ-ઝુંડનું માંસ ખાવાનો પ્રતિદિન ઉપદેશ આપતો હતો, પોતે માંસ ખાવાનો બહુજ ગૃહ-આસક્ત હતો, માંસને સેકીને, તળીને અનેક પ્રકારની મદિરાની સાથે તે ખાધા કરતો હતો, આ પ્રકારના વ્યવસાયમાં તે વૈદ્ય પોતાની (૩૨૦૦) બત્રીસસો વર્ષની આયુષ્ય પૂરી કરી, અંતમાં જ્યારે તે અનેક પાપોના ગાંસડા માથા પર બાંધીને-લાદીને મરણ પામ્યો ત્યારે તે છઠ્ઠી પૃથિવીના બાવીસ (૨૨) સાગરની સ્થિતિવાળા નરકમાં ઉત્પન્ન થયો. (સૂ. ૫)

‘તણ ણં સાગરદત્તસ્સ’ ઇત્યાદિ.

‘તણ ણં’ એક સમયની વાત છે ‘સાગરદત્તસ્સ સત્થવાહસ્સ’ સાગરદત્ત સાર્થવાહની ‘ગંગદત્તા મારિયા’ ગંગદત્તા નામની સ્ત્રી હતી તે ‘જાઈણિંદુયાવિ હોત્થા’ બતિ નિન્દુક હતી ‘તીસે જે જે જાયા દારગા તે તે વિણિઘાયમા-વજ્જંતિ’ તેને જે જે બાળકો થતાં હતા તે ઉત્પન્ન થતાંજ મૃત્યુ પામતાં હતાં. ‘તણ ણં તીસે ગંગદત્તાણ સત્થવાહીણ’ કેટલાક સમય પછી તે ગંગદત્તા સાર્થવાહીને ‘અણયા કયાઈ’ કોઈ એક સમય ‘પુચ્ચત્તાવરત્તકાલસમયંસિ કુહુંબજાગરિયં જાગ-રમાણીણ’ રાત્રીના મધ્ય ભાગમાં જ્યારે તે કુટુંબ બંધારણ કરતી હતી ત્યારે ‘અયં અજ્ઞત્થિણ સમુપ્પણે’ આ પ્રકારનો અધ્યવસાય (વિચાર) થયો કે ‘एवं खलु अहं सागरदत्तेणं सत्थवाहेणं सद्धिं बहुइं वासाइं उरालाइं मासुस्सगाइं भुंजमाणा विहरामि’ હું સાગરદત્ત સાર્થવાહની સાથે ઘણાંજ વર્ષોથી મનુષ્ય સંબંધી ઉદાર કામ-ભોગોને ભોગવી રહી છું. ‘णो चेव णं अहं दारगं वा दारियं वा पयायामि’ તો પણ આજ સુધી મને જીવતો રહે એવો કેઈ પુત્ર ઉત્પન્ન ન થયો કે પુત્રી પણ ઉત્પન્ન ન થઈ. ‘तं धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ सपुण्णाओ० कयत्थाओ० कयपुण्णाओ० कयलक्खणाओ० सुलद्धे णं तासिं अम्मयाणं माणुस्सए जम्म-जीवियफले’ તેથી તે માતાઓને ધન્ય છે, તે માતાઓજ પુણ્યશાહી છે, તે માતાઓ

કૃતાર્થ છે. અને તે માતાઓની જ સ્ત્રીપર્યાય-સફલ છે, તથા તે માતાઓએ જ પોતાનાં માનવભવનો જન્મ અને જીવન સફલ કરેલો છે કે 'જાસિં મળે ગિયગકુચ્છિ સંભૂયાઈં થળદુદ્ગલદ્ગાઈં મમ્મળપયંપિયાઈં થળમૂલકક્ષ્વદેસભાગં અદ્સરમાણાઈં મુદ્ગાઈં પુળો પુળો ય કોમલકમલોવમેહિં હત્યેહિં ગિળ્હિજ્જળ ઉચ્છંગળિવેસિયાઈં' જે પોતાની કુખથી ઉત્પન્ન થયેલ, સ્તન દુધમાં-ધાવણમાં લુપ્થક બનેલ, મન-મન આ પ્રકારના મધુર આલાપોથી બોલનાર. સ્તનના મૂલ લાગથી કક્ષ્દેશ લાગ સુધી અભિસરણ કરવાવાળા અને લોલા લાલા એવા બાળકોને પોતાના કોમલ કમલ જેવા હાથો વડે ગ્રહણ કરીને બોલામાં રાખે છે, અને જે બાળક પોતાની માતાના 'સમુલ્લાવણ સુમહુરે પુળો પુળો મંજુલપ્પમળિણ દિતિ' બોલામાં બેસીને સુંદર આલાપોથી પોતાની વાણી વડે "મા-મા" એવા કર્ણપ્રિય શબ્દો સંભળાવે છે. 'અહં ણં અધ્ઘણા અપુળ્ળા અકયપુળ્ળા' હું તે તદ્દન ભાગ્યહીન છું, અને મંદભાગ્યવાળી છું. તેથી 'એત્તો ઈગયરમવિ ણ પત્તા' તેના એ મધુર આલાપાદિ પૈકીના કોઈપણ આલાપ સાંભળવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થઈ શક્યું નથી. 'સેયં સ્વલ્લુ મમ કલ્લં' હવે સવાર થતાં જ મારે માટે એજ હિતકર છે કે જ્યારે 'જલંતે' સૂર્ય પોતાની આભાથી ચમકવા લાગશે ત્યારે હું- 'સાગરદત્તં સત્થવાહં આપુચ્છિત્તા' સાગરદત્ત સાર્થવાહને પૂછી કરીને- 'સુવહુપુપ્ફવત્થગંધમલ્લાલંકારં ગહાય' અનેક પુષ્પ, વસ્ત્ર. ગંધ માદ્ય અને અલંકારોને લઈને 'વહુહિં મિત્તણાઈ-ગિયગ-સયળ-સંબંધિ-પરિયળ-મહિલાહિં સદ્ધિં' અનેક મિત્રો, જ્ઞાતિજનો, સ્વજનો, સંબંધીજનો તથા પરિજનોની સ્ત્રીઓની સાથે 'પાહ્લિસંહાઓ નયરાઓ પહ્લિણિક્વામિત્તા' પાટલીખંડ નગરથી નીકળી કરી 'વહિયા' બહારના ભાગમાં 'જેણેવ' જ્યાં જે 'ઉંબરદત્તસ્સ જક્ષ્વસ્સ જક્ષ્વાયયળે' ઉદ્દુંબરદત્ત યક્ષનું યક્ષાયતન છે 'તેણેવ ઉવાગચ્છિત્તણ' ત્યાં બહુ 'ઉવાગચ્છિત્તા' અને જઈને 'તત્થ ણં ઉબરદત્તસ્સ મહરિહં પુપ્ફચ્ચળં કરિત્તણ' ત્યાં તે ઉદ્દુંબરદત્ત યક્ષની તેનાં લાયક મહા પુષ્પાર્ચા કરે. 'એવં કરિત્તા જાણુ-પાયવહિયાણ ઉવયાઈત્તણ' પૂજન કર્યા પછી બન્ને ઘુંટણના ટેકાથી યક્ષના ચરણોમાં પડી એ યાચના કરે કે 'જઈ ણં અહં દેવાણુપ્પિયા દારણં વા દારિયં વા પયાયામિ' હું દેવાતુપ્રિય ? જે મારે પુત્ર અથવા પુત્રી એ બેમાંથી કોઈ પણ એકને જીવતો હોય તેવી સ્થિતિમાં જન્મ થાય તો- 'તો ણં' નિશ્ચયથી 'અહં જાયં ચ દાયં ચ ભાયં ચ અક્ષયણિહિં

'च अणुवद्भिस्सामि' હું પુનર્થે દાન માટે, અને લોગ માટે આપના લંડારને લરી આપીશ. 'ત્તિકદ્' આ પ્રમાણે 'ઉવયાઈયં ઉવાઈણિત્ત' માનતા માનીને હું યક્ષનું મન મનાવીશ, તેમાં હવે માઈ કદ્યાણ છે. 'एवं संपेहेइ' આ પ્રમાણે તે ગંગદત્તા સાર્થવાહીએ વિચાર કર્યો 'સંપેહિત્તા' વિચાર કરીને પછી 'કલ્લં જાવ જલંતે જેનેવ સાગરદત્તે સત્થવાહે તેનેવ ઉવાગચ્છઈ' ન્યારે પ્રાતઃકાલ થયો અને સૂર્ય ન્યારે પોતાનાં કિરણોથી ખૂબ અમકવા લાગ્યો, ત્યારે તે ગંગદત્તા ન્યાં પોતાને પતિ સાગરદત્ત શેઠ હતા ત્યાં ગઈ. 'उवागच्छित्ता सागरदत्तं सत्थवाहं एवं वयासी' અને જઈને સાગરદત્ત સાર્થવાહને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી 'एवं खलु अहं देवाणुप्पिया तुभेहिं सद्धिं ण पत्ता' કે હે દેવાનુપ્રિય ! મેં આજ સુધી તમારા સાથે ઘણાં વર્ષો સુધી ઉદાર કામલોગોને લોગવ્યા છે, પરંતુ મને કોઈ પ્રકારે આજ સુધી એક પણ આયુષ્યમાન પુત્ર કે પુત્રીની પ્રાપ્તિ થઈ નહિ. 'तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया' તે માટે હે દેવાનુપ્રિય ! હું આહું છું કે 'तुभेहिं अब्भणुण्णाया जाव उवाइणित्त' તમારી પાસેથી આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને હું વસ્ત્રાદિક અર્થાની સામગ્રી લઈ કરીને મનોતી-માનતા મનાવા માટે ઉદુમ્બરદત્ત યક્ષના યક્ષયતને જાઉં 'तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे गंगदत्तं भारियं एवं वयासी' તે પ્રમાણે પોતાની પત્નીના વચનોને સાંભળીને પછી-તે સાગરદત્ત સાર્થવાહ ગંગદત્તાને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા કે 'ममं पि णं देवाणुप्पिये एसच्चेव मणोरहे' હે દેવાનુપ્રિયે ! મારી પણ આંતરિક એજ ભાવના છે કે 'कहणं तुमं दारणं वा दारियं वा पयाएज्जासि' કયા ઉપાયથી તમને પુત્ર અથવા પુત્રી થાય, એ પ્રમાણે કહીને સાગરદત્તે 'गंगदत्ताए भारियाए एयमदं अणुजाणइ' ગંગદત્તાએ કહેલા વિચારનો સ્વીકાર કરી લીધો. (સૂ. ૬)

'तए णं सा गंगदत्ता भारियां' ઇત્યાદિ.

'तए णं सा गंगदत्ता भारिया सागरदत्तसत्थवाहेणं अब्भणुण्णाया समाणी' તે પછી પોતાના પતિ સાગરદત્ત દ્વારા તે કામ માટે આજ્ઞા જેને પ્રાપ્ત થઈ ગઈ છે. 'सा गंगदत्ता भारिया' એવી તે ગંગદત્તા શેઠાણી 'सुबहुं पुप्फ जाव मित्तणाइं महिलाहिं सद्धिं' અનેક પુષ્પો આદિ વસ્તુઓ લઈ પોતાના પરિચિત માણસોની સ્ત્રીઓની સાથે સાથે 'सयाओ गिहाओ पडिणिक्खमइ' પોતાના ઘરથી બહાર નીકળી અને 'पडिणिक्खमित्ता' પાડલિસંહં ગયરં મજ્ઞં-મજ્ઞેણં ણિગ્ગચ્છઈ' પાટલીખંડ નગરના બરાબર મધ્યલાગમાં થઈને તે યક્ષના સ્થાન તરફ ચાલી. 'णिग्गच्छित्ता' ચાલતી-ચાલતી તે 'जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ' ત્યાં આવી કે ન્યાં એક પુષ્કરિણી-વાવડી હતી. 'उवागच्छित्ता' આવીને તેણે પુક્કરિણીએ તીરે સુબહું પુષ્પગંધમલ્લાલંકારં ઠવેइ' તે પુષ્કરિણીના કાંઠા પર પોતાની સાથે લાવેલ તમામ પુષ્પ, ગંધ, માલ્ય, અલંકાર આદિ રાખી દીધાં.

‘ઠવિત્તા પુક્વદિળી ઓગાહેઈ’ રાખીને તેણે પછી પુષ્કરિણીમાં સ્નાન કરવા માટે પ્રવેશ કર્યો, ‘ઓગાહિત્તા’ પ્રવેશ કરીને તેણે ‘જલમજ્જળ કરેઈ’ તે જલમાં ડુબકી મારી ‘કરિત્તા જલકીડં કરેઈ’ અને તેણે તે પાણીમાં જલકીડા કરી, ‘કરિત્તા પ્હાયા’ જલકીડા કરીને પછી તેણે સ્નાન કર્યું, આ પ્રમાણે તે જ્યારે સારી રીતે સ્નાન કરી રહી તે પછી ‘કયકોડય મંગલપાયચ્છિત્તા’ કૌતુક, મંગલ અને પ્રાયશ્ચિત્ત કર્મથી જ્યારે નિવૃત્ત થઈ ત્યારે ‘ઉલ્લપડસાહિયા’ લીલી (લિબ્બએલી) સાડી પહેરીને તે ‘પુક્વરિણીઓ પચ્ચુત્તરઈ’ પુષ્કરિણીથી બહાર નીકળી ‘પચ્ચુત્તરિત્તા તં પુપ્ફં ગિળ્હઈ’ અને નીકળીને તેણે કાંઠા પર રાખેલાં પુષ્પો, આદિ જે રાખ્યું હતું તે લીધું ‘ગિળ્હિત્તા જેનેવ ઉંબરદત્તસ્સ જક્વસ્સ જક્વાયયણે તેનેવ ઉવાગચ્છઈ’ લઈ કરીને યક્ષના સ્થાન તરફ ચાલી ‘ઉવાગચ્છિત્તા’ યક્ષના સ્થાનમાં પહોંચીને જ તેણે ‘ઉંબરદત્તસ્સ જક્વસ્સ’ જ્યાં ઉદુંબરદત્ત યક્ષને ‘આલોઈ’ જોયા તે વખતે જ ‘પણામં કરેઈ’ તેને પ્રણામ કર્યા ‘કરિત્તા લોમહત્થં પરામુસઈ’ પ્રણામ કર્યા પછી તેણે ત્યાં આગળ રહેલી મોરના પીંછાની બનેલી એક પીંછી લીધી. ‘પરામુસિત્તા ઉબરદત્તં જક્વં લોમહત્થણં પમજ્જઈ’ પીંછી લઈને તેણે તે ઉદુંબરદત્તને તે પીંછી વડે પ્રમાર્જન કર્યું. ‘પમજ્જિત્તા દગધારયા અબ્બુક્વેઈ’ પ્રમાર્જન કરીને પછી જલધારા વડે તેને અભિષેક કર્યો. ‘અબ્બુક્વિત્તા પમ્હલં ગાયલટ્ઠિં ઓલ્હેઈ’ અભિષેક કર્યા પછી તેણે તે યક્ષના શરીરનાં જલકણોને એક એવા વસ્ત્રથી સાફ કર્યા કે જે પાતલું, કોમળ, અને સુગંધિત કપાચ રંગથી રંગેલ હતું, ‘ઓલ્હિત્તા સેયાઈ વત્થાઈ પરિહેઈ’ જ્યારે યક્ષના શરીરના જલકણુ તમામ શુષ્ક થઈ ગયા, ત્યારે તેને શ્વેત વસ્ત્ર પહેરાવ્યાં, ‘પરિહિત્તા મ્હરિહં પુપ્ફારુહણં, વત્થારુહણં, મલ્હારુહણં, ગંધારુહણં ચુણ્ણારુહણં કરેઈ’ વસ્ત્ર પહેરાવ્યા પછી તેણે તે યક્ષને બહુમૂલ્ય પુષ્પ સમર્પણ કર્યાં વસ્ત્ર સમર્પણ કર્યાં, અને ગન્ધચૂર્ણ પણ અર્પણ કર્યું, કરિત્તા ધૂવં ડહઈ, ધૂવં ડહિત્તા જાણુપાયવહિયા ઇવં વયાસી’ તમામ વસ્તુઓ અર્પણ કરીને તેણે ત્યાં ધૂપ કર્યો અને ધૂપ કર્યા પછી તે યક્ષના ચરણોમાં બંને ઘુટણોને ટેકો આપીને પગમાં પડી ગઈ. અને માનતા માનતી હોય તેમ આ પ્રમાણે બોલી, ‘જઈ ણં અહં દેવગુણિયા દારગં વા દારિયં વા પયાયામિ, તો ણં જાવ ઉવાઈણઈ’ કે હે દેવાનુપ્રિય યક્ષેશ ! જો મને આયુષ્માન પુત્ર અથવા પુત્રીનો જન્મ થાય તો નિયમ પ્રમાણે યાગ-પૂજા, દાન, લાલાંશ અને આપના અક્ષય ભંડારનો વધારો કરીશ આ પ્રમાણે કહીને તેણે માનતા મનાવી. ‘ઉવાઈણિત્તા જામેવ

દિસિં પાઠ્ઠભૂયા તામેવ દિસિં પઢિગયા' આ પ્રમાણે માનતા મનાવીને જે દિશાએથી પોતાના ઘેરથી આવી હતી તે જ દિશાથી પોતાના ઘેર પાછી આવી ગઈ. (સૂ. ૭)

‘ત્ણ ણં સે ધણંતરી વેજ્જે’ ઇત્યાદિ

‘ત્ણ ણં’ એક સમયની વાત છે કે ‘સે ધણંતરી વેજ્જે’ તે ધનવંતરી વૈદ્યનો જીવ ‘તાઓ નરગાઓ’ તે છટ્ટી નરકથી ‘અણંતરં’ પોતાની ભવસ્થિતિ પૂરી થતાંજ ‘ઉવઠ્ઠિત્તા’ નીકલીને રૂઠેવ જંબૂદીવે દીવે મારહે વાસે પાઠ્ઠલિસંઢે ણયરે

ગંગદત્તાણ મારિયાણ કુચ્છિસિ પુત્તણ ઉવવણ્ણે’ તે જંબૂદીપના ભરતક્ષેત્રમાં રહેલા પાટલીખંડ નામના નગરમાં રહેનારા સાગરદત્ત શેઠની સ્ત્રી ગંગદત્તાના ઉદરમાં પુત્ર-રૂપથી ઉત્પન્ન થયો. ‘ત્ણ ણં તીસે ગંગદત્તાણ મારિયાણ તિણ્ઠં માસાણં વહુપઢિ-પુણ્ણાણં અયમેયારૂવે દોહલે પાઠ્ઠભૂણ’ જ્યારે તે એ ગંગદત્તાની કુક્ષિ-ઉદરમાં આવ્યાને ૩ ત્રણ માસ બરાબર પૂરા થયા, ત્યારે ગંગદત્તાના ચિત્તમાં આ પ્રકારનો એક દોહલો-મનોરથ ઉત્પન્ન થયો. ‘ધણ્ણાઓ ણં તાઓ અમ્મયાઓ’ કે તે માતાએ ધન્ય છે ‘જાવ ફલે’ તે જ માતાએ પુણ્યવંત છે, તે જ કૃતાર્થ છે, તે જ માતાએ કૃતપુણ્ય છે, તે માતા-એનો જન્મ અને જીવન બંને સફળ છે, ‘જાઓ ણં વિઠલં અસણં ઠ ઉવવખ્ણાવેતિ’ જે પુષ્કળ પ્રમાણમાં ૪ પ્રકારના આહાર તૈયાર કરાવે છે, અને ‘ઉવવખ્ણાવિત્તા વહુહિ

મિત્ત જાવ પારિવુઢાઓ’ તૈયાર કરાવીને પોતાના મિત્રાદિ પરિજનોની સ્ત્રીઓની સાથે પરિવૃત્ત-વીટળાઈને ‘તં વિઠલં અસણં ઠ સુરં ચ ૫ પુપ્પ જાવ ગહાય પાઠ્ઠલિસંઢં ણયરં મજ્જમજ્જેણં પઢિણિક્કમિત્તિ’ તે તૈયાર કરેલા ખોરાકને વિવિધ પ્રકારની મદિરા-દારૂ અને પુષ્પ, ગન્ધ, માલા, વસ્ત્ર અલંકારને લઈને-પાટલીખંડ નગરનાં વચ્ચે વચ્ચે રસ્તાથી નીકળે છે ‘પઢિણિક્કમિત્તિ જાણેવ પુક્કરિણી તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ’ અને નીકલીને જ્યાં પુષ્કરિણી છે ત્યાં જાય છે ‘ઉવાગચ્છિત્તા પુક્કરિણિં ઓગાહંતિ’ જઈને તેમાં અવગાહન કરે છે (સ્નાન કરે છે-ડુબકી મારે છે ‘ઓગાહિત્તા ણહાય જાવ પાયચ્છિત્તાઓ તં વિઠલં અસણં ઠ સુરં ચ ૫ વહુહિ મિત્તણાઠ જાવ સદ્ધિ આસાણંતિ ઠ’ ડુબકી મારી સ્નાન કરી અને કૌતુક, મંગલ અને પ્રાયશ્ચિત્તથી નિવૃત્ત થઈ તે ચતુર્વિધ આહારને અને વિવિધ પ્રકારની મદિરાને પોતાના મિત્રાદિ પરિજનોની મહિલાઓ સાથે ખાય છે. સ્વાદ થે છે. લાગ પાડીને ખીજને આપે છે અને પોતે પણ તેનો પરિભોગ કરે છે. ‘આસાઠ્ઠા દોહલં વિણેતિ’ આ પ્રમાણે આસ્વાદનાદિ ક્રિયાપૂર્વક જે માતાએ પોતાના દોહલા-(મનોરથ)ને પૂર્ણ કરે છે તે ધન્યાતિધન્ય છે. ‘એવં સંપેહેઠ’ આ પ્રમાણે તેણે વિચાર કર્યો ‘સંપેહિત્તા’ વિચાર કરીને ફરી તે ‘કલ્લં’ પ્રાતઃકાલ ‘જાવ જલંતે’ જ્યારે સૂર્યનાં કિરણો ચારેય બાજુ ફેલાઈ ગયાં ત્યારે ‘જાણેવ સાગરદત્તે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ’ ઉઠીને જ્યાં પોતાના પતિ સાગરદત્ત હતા ત્યાં પહોંચી, ‘ઉવાગચ્છિત્તા સાગરદત્તં સત્થવાહં એવં વયાસી’ પહોંચતાંની સાથે જ તેણે સાગરદત્ત શેઠને આ પ્રમાણે કહ્યું ‘ધણ્ણાઓ ણં તાઓ જાવ વિણેતિ’ તે માતાએ ધન્ય છે જે આ પ્રમાણે પોતાના દોહલા-મનોરથને પૂર્ણ કરે છે. દોહલાની પૂર્તિ માટે તેણે જે કાંઈ લાવનારો પોતાના મનમાં ખીલવી

હતી તે તમામ સાગરદત્ત પાસે કહી સંભળાવી. ‘તેં ઇચ્છામિ ણં જાવ વિણિત્તાઈ’ એ માટે હું પણ આપની આજ્ઞા મેળવીને આ ઉપાયથી મને ઉદ્ધમવેલા દોહલાની-મનોરથની પૂર્તિ કરવા આહું છું. ‘તણ્ ણં સે સાગરદત્તે સત્થવાહે ગંગદત્તાઈ ભારિયાઈ ઈયમટ્ટં અણુજાણઈ’ સાગરદત્ત સાર્થવાહે પોતાની પત્ની ગંગદત્તાએ કહેલા અભિપ્રાયને સંભળીને તે અભિપ્રાયનો સ્વીકાર કર્યો, ‘તણ્ ણં સા ગંગદત્તા ભારિયા સાગરદત્તેણં સત્થવાહેણં અભણુણાયા સમાણી વિઝલં અસણં ૪ ઉવક્કલ્લાવેઈ’ પતિએ પોતાના અભિપ્રાયનો સ્વીકાર કર્યો તે વાત બાણીને અથવા પતિનું અનુમોદન મધ્યુ તેથી તે ગંગદત્તાએ પુષ્કળ પ્રમાણમાં ચાર પ્રકારના આહાર બનાવ્યા, ‘ઉવક્કલ્લાવિત્તા તં વિઝલં અસણં ૪ સુરંચપ્પ સુવહુપુપ્પં પરિગિણ્હાવેઈ’ બનાવીને તે ચાર પ્રકારના આહારને, નાના પ્રકારની મદિરાઓને, પુષ્પ, ગંધ, માલા અલંકારાદિને સાથે લીધા ‘પરિગિણ્હાવિત્તા વહુઈં જાવ પરિવુડા જેણેવ પુક્કલ્લરિણી તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ સાથે લઈને તે પછી અનેક મિત્રાદિ પરિજનોની સ્ત્રીઓ સાથે વિટાઈને તે પુષ્કરિણીના કાંઠે આવી અને સૌની સાથે તેણે સ્નાન કર્યું, કાગડા આદિ પ્રાણીઓને અન્નાદિ આપીને અલિકર્મ કર્યું, કૌતુક, મંગલ મપીતલકાદિ કર્યું, અને બહાર આવી. ‘તણ્ ણં તાઓ મિત્તજાવમહિલાઓ ગંગદત્તં સત્થવાઈં સવ્વાલંકાર-વિભૂસિયં કરેતિ’ પછી તે ગંગદત્તા શેકાણીને તેમની મિત્રાદિ પરિજનોની સ્ત્રીઓએ મલીને તમામ અલંકારોથી વિભૂષિત કરી. ‘તણ્ ણં સા ગંગદત્તા ભારિયા તાઈં મિત્ત જાવ અણ્ણાઈં વહુઈં ણયરમહિલાઈં સદ્દિં તં વિઝલં અસણં ૪ સુરંચપ્પ આસાણ્ણાણી ૪ દોહલં વિણેઈ’ પછી તે ગંગદત્તા સ્ત્રી તે મિત્રાદિ પરિજનોની અને અન્ય નગરવાસીજનોની સ્ત્રીઓની સાથે મલી તે પુષ્કળ અશન-પાન આદિનું અને અનેક પ્રકારની મદિરાઓનું આસેવન કર્યું અને પોતાના દોહદની પૂર્તિ કરી ‘વિણિત્તા જામેવ દિસિં પાઝબ્ભૂયા તામેવ દિસિ પડિગયા’ આ પ્રમાણે પોતાના દોહલાની પૂર્તિ કરીને જ્યાંથી આવી હતી ત્યાં પાછી ગઈ. ‘તણ્ ણં સા ગંગદત્તા ભારિયા પસત્થદોહલાઈ તં ગબ્બં સુહંસુહેણં પરિવહઈ’ આ પ્રમાણે દોહદ પૂર્ણ થતાં તે ગંગદત્તાએ પોતાના ગર્ભને આનંદથી ધારણ કર્યો. ‘તણ્ ણં સા ગંગદત્તા ભારિયા ણવણં માસાણં જાવ દારયં પયાયા ઠિઈ જાવ ણામે જમ્હા ણં અમ્હં ઈમે દારણ ઉંવરદત્તસસ જક્કલ્લસસ ઉવયાઈયલદ્દણ’ ગર્ભ જ્યારે નવ માસનો પૂરો થઈ ગયો-નવ માસ ઉપર સાડાસાત ણા દિવસ જ્યારે વધારે ગયા ત્યારે તેણે પુત્રને જન્મ આપ્યો, પોતાના કુલાચાર પ્રમાણે ચાલી આવતી

દશમે દિવસે થનારી મહોત્સવ ક્રિયા કરીને માતાપિતાએ તે બાળકનું નામ એ લક્ષ્મી રાખ્યું કે આ પુત્ર મને ઉદુંબર ચક્ષુની આરાધનાથી પ્રાપ્ત થયો છે 'તં હોઝ ણં ઇમે દારણ ઉંબરદત્તે ણામેણં' તે માટે આ બાળકનું નામ 'ઉદુંબરદત્ત' એ પ્રમાણે થાએ. 'તણ ણં સે ઉંબરદત્તે દારણ પંચધાર્ણપરિગઘિણ જાવ પરિવહ્દઈ' નામ સંસ્કાર પછી હવે તે ઉદુંબરદત્ત બાળક પાંચ ધાય માતાએથી પરિશ્રદ્ધિત (પરિપાલિત) બનીને આનંદપૂર્વક મોટો થવા લાગ્યો. (સૂ ૮)

'તણ ણં સે સાગરદત્તે સત્થવાહે' ઇત્યાદિ.

'તણ ણં સે સાગરદત્તે સત્થવાહે' કોઈ એક સમયની વાત છે કે તે સાગરદત્ત સાર્થવાહ 'જહા વિજયમિત્તે' બીજા અધ્યયનમાં વર્ણિત વિજયમિત્ર સાર્થવાહ પ્રમાણે 'કાલધમ્મુણા સંજુત્તે' લવણ સમુદ્રમાં ડૂબીને મરણ પામ્યો, 'ગંગદત્તાવિ' ગંગદત્તા પણ પોતાના પતિનું અચાનક મૃત્યુ સાંભળીને તથા લવણ સમુદ્રમાં વહાણ ડૂબી જવાથી તમામ લક્ષ્મીના નાશ થઈ ગયો જાણીને દુઃખીત થઈને મરણ પામી 'ઉંબરદત્તે નિચ્છૂદે' ત્યાંના રાજપુરુષોએ ઉદુંબરદત્તની આલ-ચલગત બ્રષ્ટ હોવાના કારણે 'જહા ઉજ્જિયણ ઉલ્લિજત દારક પ્રમાણે ઘરથી બહાર કાઢી મૂક્યો, 'તણ ણં તસ્સ ઉંબરદત્તસ્સ દાર-ગસ્સ અણયા કયાઈં સરીરગંસિ જમગસમગમેવ સોલસ રોગાયંકા પાઠબ્ભૂયા' ઘરથી બહાર કાઢી મૂકેલો તે ઉદુંબરદત્ત પાટલીખંડ નગરમાં શૃંગાટક, ત્રિક. ચતુષ્ક. ચત્વર અને મહાપથ, તેમાં લાવારિસ-ધણી વિનાના રેઠીઆળ માણસ પ્રમાણે રઘવાયો થઈ આમ-તેમ ધુમતો-ફરતો અને ચારિત્ર બ્રષ્ટ બની ગયો લક્ષ્યા-લક્ષ્ય, ગમ્યાગમ્ય, વિવેકથી એકદમ રહિત બની ગયો-સ્વચ્છંદી પ્રવૃત્તિવાળો બનવાથી અગમ્યની સાથે ગમન કરવાથી તેના શરીરમાં એક સાથે સોળ ૧૬ પ્રકારના રોગો અને આતંકો ઉત્પન્ન થયા, 'તં જહા સાસે કાસે જાવ કોદે' શ્વાસ. કાસથી માંડીને કોઠ સુધી 'તણ ણં સે ઉંબરદત્તે દારણ સોલસહિં રોગાયંકેહિં અભૂમિણ સમાણે' આ પ્રમાણે શ્વાસ-કાસથી લઈને કોઠ સુધીના સોળ પ્રકારના રોગો અને આતંક પીડિત તે ઉદુંબરદત્ત 'સહિયહત્થં જાવ વિહરઈ' અંગ-ઉપાંગોથી રહિત બનીને જેવી રીતે આ અધ્યયનનાં બીજા સૂત્રમાં કહેલ છે તેમ ઘેર-ઘેર ભીખ માગતો ફરતો હતો.

ભગવાન કહે છે કે (एवं खलु गोयमा) હે ગૌતમ ! આ પ્રમાણે ‘उंबरदत्ते दारए पुरापुराणाणं जाव पच्चणुब्भवमाणे विहरइ’ તે ઉદુંબરદત્ત દારક પોતાનાં પૂર્વોપાર્જિત અનેક પ્રકારનાં પાપ કર્મોનાં ક્ષણને લોગવી રહ્યો છે. (સૂ૦ ૬)

“ से णं उंबरदत्ते दारए ” ઇત્યાદિ

ગૌતમ પૂછે છે કે હે ભદ્રત ! ‘से णं उंबरदत्ते दारए’ તે ઉદુંબરદત્ત દારક ‘कालमासे कालं किच्चा’ મરણ સમયે મરણ પામીને ‘कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ’ ક્યાં જશે ? અને ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? આ પ્રકારનો પ્રશ્ન સાંભળીને ભગવાને કહ્યું ‘गोयमा उंबरदत्ते दारए बावत्तरिं वासाइं परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा’ હે ગૌતમ ! તે ઉદુંબરદત્ત દારક પોતાની ૭૨ બહોંતેર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂરી કરીને મરણ સમયે મરણ પામીને ‘इमीसे रयण० णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ संसारो तहेव जाव पुढवीसु’ પ્રથમ-પહેલી પૃથિવીમાં એક ૧ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નરકમાં નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે, તેનું એક ભવમાંથી બીજા ભવનું પરિભ્રમણ મૃગાપુત્રના પ્રમાણે સમજી લેવું બેધએ. તે જીવ પૃથિવીકાયમાં અને સેંકડોવાર-હજારોવાર (એક લક્ષ-લાખો વાર) ઉત્પન્ન થશે, ‘तओ हत्थिणा उरे णयरे कुक्कुडत्ताए पच्चयाहिइ’ ત્યાંથી ભ્રમણ કરીને ફરી તે હસ્તિનાપુર નગરમાં કુકડાની પર્યાયમાં જન્મ ધારણ કરી ‘जायमित्ते वेव गोट्टिल्ल वहिए’

ગોષ્ઠિક પુરૂષો દ્વારા માર્યો જશે, અને ફરી ‘तत्थेव हत्थिणाउरे नयरे सेट्टि कुलंसि उववज्जिहिइ’ તેજ હસ્તિનાપુરમાં કોઈ એક શેઠના ઘેર ઉત્પન્ન થશે, ત્યાં તે સ્થવિરો પાસે ધર્મ-શ્રવણ કરશે, અને ધર્મ-શ્રવણ કરવાથી તેને ‘बोहिं सोहम्मे कप्पे महा विदेहे वासे सिज्जिहिइ’ બોધિને લાભ થશે, પછી મરણ પામીને તપ સંયમના પ્રભાવથી તે સૌધર્મ નામના સ્વર્ગમાં ઠેવ થશે. પછી ત્યાંથી ચવીને ફરી પાછો મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ ધારણ કરશે, ત્યાં દીક્ષા લઈને સકલ કર્મોની ક્ષય કરીને સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત કરશે ‘निक्खेवो’ આ પ્રમાણે હે જન્મ્યૂ ? આ સાતમા અધ્યયનના આ ભાવ ભગવાને કહેલ છે, મેં પણ પ્રભુ પાસેથી જેવા સાંભળ્યા છે તેવીજ રીતે તમને કહેલ છે. (સૂ૦ ૧૦)

ઇતિ વિપાકશ્રુતના ‘दुःखविपाक’ નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધની

‘विपाकचन्द्रिका’ ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદમાં

‘उदुम्बरदत्त’ નામક સાતમું

અધ્યયન સમ્પૂર્ણ ॥ ૧-૭ ॥

આઠમું અધ્યયન

‘ જડ્ ગં મંતે અટ્ટમસ્સ ઉક્કલેવો , ઇત્યાદિ.

આ સૂત્રમાં કહેલા કથનનું સમન્વય આ પ્રમાણે સમજવો જોઈએ— ‘ સમણેણ ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં દુહવિવાગાણં સત્તમસ્સ અજ્ઞયણસ્સ અયમટ્ટે પ્પણત્તે, અટ્ટમસ્સ ગં મંતે ! અજ્ઞયણસ્સ દુહવિવાગાણં સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં કે અટ્ટે પ્પણત્તે તણે ગં સે સુહમ્મે અણગારે જંબૂ અણગારં એવં વયાસી’

ભાવાર્થ—હે ભદ્રન્ત ? જો કે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરે દુઃખવિપાકના સાતમા અધ્યયનનો ઉદ્દાંખરદત્તની કથા રૂપ ભાવ પ્રતિપાદન કર્યો છે, તો પ્રભુશ્રીએ તેનાં આઠમા અધ્યયનનાં શું ભાવ કહ્યા છે ? આ પ્રકારનો જંબૂ સ્વામીનો પ્રશ્ન થતાં શ્રી સુધર્મા સ્વામીએ કહ્યું કે હે જંબૂ ? સાંભળો ? સિદ્ધિસ્થાન પામેલા શ્રી મહાવીર પ્રભુએ આઠમા અધ્યયનના જે ભાવ કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે છે.

‘ તેણં કાલ્લેણં તેણં સમણં ’ તે કાલ તે સમયને વિષે ‘ સોરિયપુરં ણયરં ’ શૌર્યપુર નામનું નગર હતું, તેમાં ‘ સોરિયવર્ડિસગં ઉજ્જાણં ’ એક શૌર્યાવતંસક નામનો બગીચો હતો, ‘ સોરિઓ જક્કલો ’ તે બગીચામાં શૌર્ય નામનો એક યક્ષ રહેતો હતો, ‘ સોરિયદત્તો રાયા ’ તે નગરના રાજાનું નામ શૌર્યદત્ત હતું.

‘ તસ્સ ગં સોરિયપુરસ્સ ણયરસ્સ બહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે દિસિમાણે ’ તે શૌર્યપુર નગરના ઉત્તર દિશાના ભાગમાં ઈશાન ખુણામાં ‘ ણ્ણથ ગં ણ્ણે મચ્છંધપાડણે હોત્થા ’ એક બાબુ કૈવર્ત્તક-મચ્છીમારોની વસ્તી હતી. ‘ તત્થ ગં સમુદ્દત્તે ણામં મચ્છંધે પરિવસડ્ડ ’ તે વસ્તીમાં સમુદ્રદત્ત નામનો એક મચ્છીમાર રહેતો હતો, તે ‘ અહમ્મિણે જાવ દુપ્પડિયાણંદે ’ મહાઅધર્મી અને દુષ્પ્રત્યાનંદી હતો. ‘ તસ્સ ગં સમુદ્દત્તસ્સ મચ્છંધસ્સ સમુદ્દત્તા ણામં મારિયા હોત્થા ’ તે સમુદ્રદત્ત મચ્છીમારની સ્ત્રીનું નામ સમુદ્રતા હતું ‘ અહીણં ’ તે ઘણીજ સુંદર હતી. પ્રમાણુ અર્થાત્ લક્ષણથી તેની પાંચ ઈંદ્રિયો પરિપૂર્ણ હતી. ‘ તસ્સ ગં સમુદ્દત્તસ્સ મચ્છંધસ્સ પુત્તે સમુદ્દત્તાણે મારિયાણે અત્તણે સોરિયદત્તે ણામં દારણે હોત્થા ’ એ સમુદ્રદત્ત

મચ્છીમારને એક પુત્ર હતો જે સમુદ્રદત્તાના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયો હતો, તેનું નામ શૌર્યદત્ત હતું. 'અહીંણ' તે પણ ઘણાજ સુન્દર અને ઇન્દ્રિયોની પરિપૂર્ણતાથી યુક્ત હતો. (સૂ. ૧)

‘ તેણં કાલેણં ’ ઇત્યાદિ.

‘ તેણં કાલેણં તેણં સમણં સામી સમોસઙ્કે ’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે આમાનુષામ વિહાર કરતા-કરતા શ્રી શ્રમણ ભગવાન વીર પ્રભુ તે નગરના શૌર્યા-વતંસક બગીચામાં આવ્યા. ‘ જાવ પરિસા પડિગયા ’ નગરનિવાસી માણુસો અને રાજા તથા તેના કર્મચારીઓ સૌ પ્રભુનું આગમન સાંભળીને તેમને વંદન કરવા માટે તે બગીચામાં એકઠા થયા. આવેલા સૌ માણુસોને પ્રભુએ ધર્મને ઉપદેશ આપ્યો, તે ઉપદેશ સાંભળીને સૌ પોતાના સ્થાન પર પાછા ગયા ‘ તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણસ્સં જેટ્ટે જાવ સોરિયપુરે ણયરે ઉચ્ચનીયં અહાપજ્જત્તે સમુદાણિયં મિક્કવં ગહાય સોરિયપુરાઓ ણયરાઓ પડિનિક્કમઙ્કે ’ એજ સમયની આ એક ઘટના છે કે, પ્રભુના મોટા શિષ્ય ગૌતમ સ્વામી જે મહાતપસ્વી હતા તે છઠ્ઠી તપસ્યાના પારણા નિમિત્તે ગોચરી લેવા માટે પ્રભુની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને તે નગરમાં આવ્યા; ઉચ્ચ-નીચ આદિ કુલોમાં ફરીને જે કાંઈ લિક્ષા મલી તે લઈને શૌર્યપુર નગરથી આવ્યા ‘ પડિણિક્કમિતા....મહઙ્કમહાલયાણે ઇત્યાદિ ’ જ્યારે ગૌતમ સ્વામી તે બગીચાની એક બાજુ જ્યાં મચ્છીમારોની વસ્તી છે તેની પાસે થઈને આવતા હતા, ત્યારે તેમણે બરાબર રીતે ત્યાં આગળ એક ઘણાંજ માણુસોનો સમૂહ એકઠો થયેલો જોયો. ‘ મણુસ્સપરિસાણં મજ્જગયં પાસઙ્કે ઇણં પુરિસં ’ તે એકઠાં થયેલા ટોળાંઓમાં તેમણે એક એવો પુરુષ જોયો જે ‘ સુક્કં સુક્કં ણિમ્મંસં અટ્ઠિચમ્માવણઙ્કં કિલ્લિક્કિલ્લિયાભૂયં ણીલસાહગણિયત્થં વમમાણં પાસઙ્કે ’ તેના શરીરમાં લોહી નહિ હોવાથી એકદમ સુકાએલો હતો, ભૂખ્યો હતો, ભૂખથી પીડિત હતો, શરીરમાં માંસ ન હતું, તેથી અતિ દુખળો હોવાના કારણે તેનાં હાડકાં સાથે ચામડી ચોટેલી હતી, અને ઉઠતાં બેસતાં જેનાં હાડકાના સંબંધથી ચામડીના ચટચટ શબ્દ થતા હતા, જેણે લીલા રંગનું વસ્ત્ર પહેરેલું હતું, ગળામાં જેને માછલીનો કાંઠો વાગેલ હતો તેથી બહુજ દુઃખ થતું હોય તેમ જણાતું હતું, જેની પીડાથી તેના ગદ્-ગદ્ શબ્દ પૂર્વકના વિલાપને સાંભળીને સાંભળનારના હૃદયમાં કંઈકાં ઉત્પન્ન થતી હતી, હમેશા જેના મુખમાંથી સડેલું લોહી અને

પરના કોગળા નીકળતા હતા, એટલુંજ નહિ પણ સાથે સાથે-તે લોહીનું વમન કરતો હતો અને તેનાં વમનમાં કૃમિઓના ઢગલા હતા. ‘પાસિત્તા’ એ પુરુષને બેઠને ગૌતમ સ્વામીના ચિત્તમાં ‘इमे अज्झत्थिएऽ समुप्पज्जित्था’ આ પ્રમાણે વિચારધારા ઉત્પન્ન થઈ. ‘अहो णं इमे पुरिसे पुरापुराणणं जाव विहरइ’ અરે! આ પુરુષ પૂર્વો-પાર્ણિત (પૂર્વ જન્મમાં કરેલાં) અશુભતમ કર્મોનાં ફળને ભોગવી રહ્યો છે. ‘एवं संपेहेइ’ આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીએ વિચાર કર્યો. ‘संपेहित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ’ વિચાર કરીને પછી તે ભગવાન મહાવીરની પાસે પહોંચ્યા અને તેના પૂર્વભવ વિષેનો પ્રશ્ન પૂછ્યો: ભગવાને તેના પૂર્વભવ વિષે આ પ્રમાણે કહ્યું (સૂ ૨)

‘ एवं खलु गोयमा ? ’ ઇત્યાદિ.

‘ एवं खलु गोयमा ! ’ હે ગૌતમ ! ‘ તેણં કાલેણં તેણં સમણં ’ અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામાં, ‘ इहेव जंबूद्वीवे दीवे ’ એ જંબૂદ્વીપનાં ‘ भारहे वासे ’ ભારત ક્ષેત્રમાં, ‘ गंदिपुरे णामं णयरे होत्था ’ નંદિપુર નામનું એક નગર હતું, ‘ मित्ते राया ’ ત્યાંનાં રાજાનું નામ મિત્ર હતું. ‘ तस्स णं मित्तस्स रण्णो सिरीए णामं महाणसिए होत्था ’ તે રાજાને એક રસોયો હતો-જેનું નામ શ્રીક હતું, ‘ अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे ’ તે મહા અધર્મી અને દુષ્ટપ્રત્યાનંદિ-દુષ્ટરિતોષ-અધર્મચરણુમાંજ પ્રસન્ન હતો, ‘ तस्स णं सिरीयस्स महाणसियस्स बहवे मच्छिया

य वागुरिया य साउणिया य दिण्णभइभत्तवेयणा कल्लाकल्लिं बहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य णए य जाव महिसे य तित्तिरे य जाव मयूरे य जीवियाओ ववरोवेत्ति ’ તે રસોયાની પાસે અનેક નોકર-ચાકર કામ કરતા હતા, તેમાં કોઈ મત્સ્યઘાતી (મચ્છીમાર) હતા, કોઈ મૃગઘાતી, કોઈ શાકુનિક-પક્ષીના શિકાર કરવાવાળા હતા, તે તમામને તેઓના કામના પ્રમાણમાં તેના તરફથી પગાર આપવામાં આવતો હતો. તે માણસો હમેશા ઘણીજ સંખ્યામાં અનેક મત્સ્ય વિશેષો યાવત (તમામ પ્રકારના મત્સ્ય) પતાકાતિપતાક નામના માછલાનાં, બકરાઓના, એડકો, રોઝ, સૂવરો, મૃગલાઓ, પાડાઓ, તેતરો, ચીડીઆ, લાવાપક્ષીઓ, કબૂતરો, કુકડાઓ, મોર વગેરેના શિકાર કરતા હતા. ‘ ववरोवित्ता ’ શિકાર કરીને તે શિકારીઓ તમામ જાનવરો

‘ સિરીયસ્સ ’ તે શ્રીક નામના ‘ મહાણસિયસ્સ ’ મહાનસિક-રસોધ્યાને ‘ ઉવર્ણેતિ ’ આપી જતા હતા. ‘ અળ્લે ય સે વહવે તિત્તિરા ય જાવ મયૂરા ય પંજરંસિ સળ્લિરુદ્ધા ચિટ્ઠંતિ ’ અને ધીળ પશુ અનેક તેને ત્યાં તેતરથી લઇને મોર સુધીનાં પક્ષી હતાં જે પાંજરામાં પૂરેલાં રહેતાં હતાં ‘ અળ્લે ય વહવે પુરિસા ઢિળ્લમ્મહમ્મત્ત-વેયણા ’ તેમજ તેને ત્યાં કેટલાક ધીળ એવા નોકર આકર પશુ હતા જે પગાર અને લોભન મેળવીને નોકરી કરતા હતા, તેનું કામ એ હતું કે તે ‘ વહવે તિત્તિરે ય જાવ મયૂરે ય જીવિયણે વેવ નિપ્પવ્વેતિ ’ તેતરથી લઇને મોર સુધીનાં તમામ જીવતાં પક્ષીઓની પાંખો ઉખાડતા હતા, અને ‘ નિપ્પવ્વિત્તા સિરીયસ્સ મહાણસિ-યસ્સ ઉવર્ણેતિ ’ ઉખાડીને પછી તેઓ લઇને તે રસોયાને આપતા હતા. ‘ તણ્ણં સે સિરીય મહાણસિય વહૂળં જલયર-થલયરવહ્યરાણં મંસાઇં કપ્પણીકપ્પિયાઇં કરેઇ તં જહા-સળ્લવંહિયાણિ ય...ઉવ્વક્કવાવેઇ ’ સુધી તે શ્રીક રસોધ્યે તે મળેલા તમામ જલયર, થલયર, અને ખેચર સંજ્ઞી પાંચ ઈન્દ્રિયોવાળાં તિર્યંચ જીવોને મારીને તેના માંસના કાતરથી ટુકડા કરી નાંખતો, તેમાં કેટલાક ટુકડા નાના થતા, કેટલાક ગોળ, લાંબા અને કેટલાક એવા પશુ થતા હતા કે તદ્દન નાના થતા હતા. તેમાંના ‘ હિમપવ્કકાણિ ય ’ કેટલાકને ઘરકમાં રાખીને પકાવતા, ‘ જમ્મપવ્કકાણિ ય ’ કેટલાકને જૂઠા રાખવામાં આવતા અને એમજ સ્વાભાવિક રીતે પાકી જતા, ‘ ઘમ્મપવ્કકાણિ ય ’ કેટલાકને તાપ-તડકામાં રાખી સુકાવી લેતા, ‘ મારુયપવ્કકાણિ ય ’ કેટલાકને હવા-વાયુદ્વારા પકાવી લેતા, ‘ કાલાણિય ’ કેટલાકને સમય પ્રમાણે સુકાવી લેતા. કેટલાકને તે માછલીઓના માંસમાં પકવતા, કેટલાકને છાસમાં રાચતાના રૂપમાં, કેટલાકને આંખળાનાં રસમાં, કેટલાકને કોઠાના રસમાં. કેટલાકને દ્રાક્ષના રસમાં, કેટલાકને અનારના રસમાં પાકવા માટે રાખવામાં આવતા, કેટલાક ટુકડાઓને તે રસોધ્યે ‘ તલિયાણિ ય ’ તેલમાં તળતો હતો, કેટલાકને ‘ મજ્જિયાણિ ય ’ ભૂંજતો, કેટલાકને ‘ સોલ્લિયાણિ ય ’ લોઠાના ‘ શલાકા ’ ત્રાક પર લટકાવી અગ્નિમાં સેકતો, આ પ્રમાણે તે શ્રીક રસોધ્યે તે તમામ માંસના ટુકડાઓને ‘ ઉવ્વક્કવાવેઇ ’ અનેક પ્રકારે પકાવતો હતો. ‘ અળ્લે ય વહવે મચ્છરસણ ય ઉવ્વક્કવાવેઇ ’ સાથે-સાથે માછલીઓનાં માંસના રસને, મૃગમાંસના રસને, તેતરનાં માંસ રસને, તથા ખટ્ટેર-એક પ્રકારનું પક્ષી આદિ જનવરોથી લઇને મોર સુધીનાં માંસરસને અને ધીળ અધિક માત્રામાં શાક-તરકારીને પશુ પકાવતો હતો. ‘ ઉવ્વક્કવાવિત્તા ’ એ તમામને સારી રીતે પકાવીને તે પછી તે પકાવેલી સામગ્રીને ‘ મિત્તસ્સ રણ્ણો મોયળમંડવંસિ મોયળવેલાણ ઉવ્વણેઇ ’

લોજન કરવાના સમયે મિત્ર રાજાની પાસે લોજનશાળામાં પહોંચાડી દેતો. તથા ‘ અવ્વળાવિ ય ગં સે સિરીઈ મહાણસિઈ તેહિં ચ બહુહિં જાવ જલ૦....વિહરઈ ’ પોતે પણ તે શ્રીક આગળ કહેલા તમામ જીવો-પ્રાણીઓના માંસોના પકવેલા, તળેલા, અને ભૂંજેલા ટુકડા સાથે સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાને-ખાતો અને પીતો હતો. ‘ તઈ ગં સે સિરીઈ મહાણસિઈ ઈયકમ્મેઠ સુવહુ પાવકમ્મં સમજ્જિણિત્તા તેત્તીસં ત્રાસસયાઈં પરમાઈં પાલિત્તા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા છટ્ઠીઈ પુઢવીઈ ઉવવણ્ણે ’ એક સમયની વાત છે કે જ્યારે તે રસોયાની ૩૩૦૦ તેત્રીસસો વર્ષની તમામ આયુષ્ય એ પ્રમાણે માઠાં કામો કરવામાંજ પૂરી થઈ ગઈ ત્યારે, તે પોતાના કાલ સમયે મરણ પામીને છટ્ઠી પૃથિવીમાં જઈને ઉત્પન્ન થયો.

લાવાર્થ—ભગવાન કહે છે. હે ગૌતમ ! તેના પૂર્વનો ભટ્તાંત આ પ્રમાણે

છે. તે અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામાં આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં નન્દિપુર નામનું એક નગર હતું, ત્યાંના રાજાનું નામ મિત્ર હતું, તે રાજાના રસોડાનું કામ કરનારો શ્રીક નામનો એક રસોઈયો હતો, તે મહા અધર્મી, અધર્માનુગ, અધર્મિષ્ઠ, અધર્મસેવી, અધર્મથી જ પોતાનો જીવનનિર્વાહ કરવાવાળો અને બીજાને દુઃખ પહોંચાડવામાં જ પ્રસન્ન થવાવાળો હતો, તે શ્રીક રસોઈયાના અધિકારમાં ઘણાજ-નોકર-ચાકર કામ કરતા હતા, તેમાં કેટલાક મત્સ્ય મારનાર હતા, કેાઈ મૃગ મારનાર; કેાઈ શાકુનિક-પક્ષીઓનો શિકાર કરવાવાળા હતા તે દરેક નોકરોને પોતાના કામના પ્રમાણમાં તે રસોઈયા તરફથી પગાર અને લોજન પણ મળતું હતું. તે નોકરો હમેશાં ઘણીજ મોટી સંખ્યામાં શ્લક્ષ્ણ મત્સ્ય-શ્લક્ષ્ણ જાતિના મત્સ્યો તથા પતાકાતિપતાકા જાતિના મત્સ્યોનો, બકરાઓ, ઘેટાઓ, રોજો, સુકરો (બુડો), મૃગો, પાડાઓ, તિત્તિરો, ચકલાં, લાવા પક્ષીઓ, કબુતરો, કુકડાંઓ, મરઘાંઓ, અને મોર આ તમામનો શિકાર કરીને તે તમામ જાનવરો લાવીને તે રસોઈયાને આપતા હતા, તે સિવાય તેને ત્યાં બીજા પણ તેત્તરથી લઈને મોર સુધીનાં પક્ષીઓ પાંજરામાં બાંધેલા રહ્યા કરતાં હતાં, તે રહસિયા પાસે બીજા એવા પણ નોકર ચાકર હતા જે પગાર અને લોજન મળે તેમ નોકરી

કરતા હતા, તે નોકરોનું કામ એ હતું કે તેઓ તેતરથી લઈને મોર સુધીનાં તમામ જીવતા પ્રાણીઓની પાંખો ઉખાડતાં હતા અને તે પાંખ વિનાનાં તમામ પ્રાણીઓ લાવીને તે શ્રીક રસોઈયાને આપતા હતા, તે શ્રીક એ તમામ જલચર, થલચર અને ખેચર સંસી પંચેન્દ્રિય તિર્થંચ જીવોને મારીને તેના કાતરથી ટુકડા કરી નાંખતો હતો, તેમાં કેટલાક ટુકડા સૂક્ષ્મ થતા, કેટલાક ગોળ, કેટલાક લાંબા, અને કેટલાક એવા પણ થઈ જતા કે તદ્દન નાના હોય તે ટુકડામાંથી કેટલાકને ઘરફમાં નાંખીને પકાવતો, કેટલાકને તે જૂઠા રાખતો જે સ્વાભાવિક રીતે પાકી જતા, કેટલાકને તડકામાં રાખી સૂકાવી નાંખતો, અને કેટલાકને હવા-વાયુદ્વારા પકાવતો હતો. કેટલાક સમયાનુસાર પાકી જતા હતા, કેટલાકને માછલીઓના માંસમાં, કેટલાકને છાસ-દહીંમાં રાચતાના રૂપમાં, કેટલાકને આંખળાના રસમાં, કેટલાકને કોઠાના રસમાં, દ્રાક્ષના, અનારના અને કેટલાકને માછલીઓના રસમાં પકાવતો હતો. કેટલાક ટુકડાઓને તેલમાં તળતો હતો, કેટલાકને ભૂંજતો, અને કેટલાકને લોઢાના તવા પર સળી લોઢાની હોય તેના પર ચઢાવીને અગ્નિમાં સેકતો હતો, આ પ્રમાણે તે શ્રીક રસોઈયા તે તમામ માંસના ટુકડાઓને જૂઠી-જૂઠી રીતે પકાવતો હતો, તે સાથે વળી માછલીઓના માંસરસને-મૃગના માંસરસને, તેત્તર, બટેર આદિ બ્દનવરોથી લઈને મોર સુધીના માંસરસને અને ખીજી મોટી મોટી માત્રામાં શાક-તરકારીઓને પણ પકાવતો હતો, એ તમામને સારી રીતે પકાવીને પછી તે પકાવેલા સામાનને મિત્ર રાબ્દની પાસે ભોજનશાળામાં ભોજન કરવાના સમયે પહોંચાડતો હતો, તથા તે પોતે શ્રીક રસોઈયા પણ આગળ જે કહ્યા તે તમામ જીવોનાં માંસનાં પકાવેલા, તળેલા, ભૂંજેલા, પદાર્થોની સાથે-સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાનું પણ સેવન કરતો હતો, તે શ્રીક રસોઈયાને બ્દનવરોને મારવાં તથા માંસ-મદિરાનું સેવન કરવું એજ મુખ્ય કામકાજ હતું, તે કામમાં તેણે પૂરી રીતે કુશળતા મેળવી હતી, અને એ પ્રકારનાં પાપકર્મોનું આચરણ કરવાનો જ જેનો સ્વભાવ હતો, તે રસોઈયા પોતાની તેત્રીસસો-૩૩૦૦ વર્ષની પૂરી આયુષ્ય એ કામોમાં જ સમાપ્ત કરીને મૃત્યુ પામ્યો પછી છઠ્ઠી પૃથિવીમાં જઈને ઉત્પન્ન થયો. (સૂ૦ ૩)

‘तए णं सा’ धत्यादि.

‘तए णं सा समुद्रदत्ताभारियणिंदूयाविहोत्था’ ते पछी भन्धीमार समुद्र-
दत्तनी स्त्री के जेनु नाम समुद्रदत्ता इतुं अने जे जति-निन्दुक इती, जाया जाया
दारगा त्रिणिघायमावज्जंति’ तेना उदरे उत्पन्न थनार तमाभ णाणके भरी जता
इता. ज्यारे गर्भ थराणर त्रणु उ भासनेो थछ गथे। त्यारे समुद्रदत्ताना-भनभां गर्भना
प्रभावथी ‘जहागंगदत्तार्चिता’ गंगदत्ताना प्रभाषे ढोइला-भनोरथ-उत्पन्न थथे। त्यारे
तेषे ते ढोइलानी पूर्ति माटे ‘आपुच्छणा’ पेताना पतिने कछुं, जेवी रीते गंग-
दत्तामे कछुं, इतुं ते प्रभाषे कछुं. ‘उवाइयं’ ते पतिमे पेतानी स्त्रीना ढोइलानी
पूर्तिनां साधनेने भेणववानी अनुभति आपी ते पणु (स्त्री) ‘दोहला जाव’ पेताना
ढोइलानी पूर्ति माटे शौर्यक्षना निवास स्थाने पछांथी अने त्यां तेणु यक्षनी भानता
करी, आ प्रभाषे ज्यारे तेना ढोइलेो पूणु थछ युकथे। त्यारे नव ६ भास पूरां थतां
तेषे ‘दारगंपयाया’ अेक पुत्रनेो जन्म अ थ्ये। माता-पितामे पुत्र प्राप्त थथे।
तेथी भेटा ठाठ-भाठथी अेक उत्सव कर्ये। णाणकना जन्मनां अगियार द्विवस पुरां
शधने ज्यारे १२ आरभेो द्विवस थथे। त्यारे तेणु अेवो विचार कर्ये के, ‘जम्हा णं
अम्हं इमे दारए सोरियस्स नक्खस्स उवाइलद्धे’ आ पुत्र अभने शौर्यक्षनी
आराधनाथी प्राप्त थथे छे, ‘तम्हाणं होउणं अम्हे इमे दारए सोरियदत्ते
णामेणं’ अेटला माटे अेनु नाम शौर्यदत्त राभणुं जेधअे. आ निर्णय करीने
“शौर्यदत्त” नाम राभणुं. ‘तए णं से सोरियदत्ते दारए पंचधाइपरिग्गहिण
जाव उम्मुकवालभावे विण्णायपरिणयमित्ते जाव जोवणममणुपत्ते यावि होत्था’
शौर्यदत्तने पांथ-धाय माताअे लालन-पोषण-पालन वगेरे करवा लागी अने तेभ
करतां ज्यारे तेनी णाल-अवस्था पूरी थछ अने तइणु-जवान अवस्थाभां आव्ये।
अने युवान अवस्थानुं ज्ञान पणु भणी गयुं. ‘तए णं से समुद्रत्ते अणया कयाइं
कालधम्मणा संजुत्ते’ त्यारे तेना पिता समुद्रदत्तनुं भरणु थथुं. ‘तए णं से
सोरियदत्ते दारए बहुहिं मित्तं रोयमाणेइ समुद्रदत्तस्स णीहरणं करेइ’ त्यारे
तेषे अनेक भित्ते-परिजनेनी साथे भणीने, देतां-ककणता समुद्रदत्तनी श्मशान यात्रा
कादी. ‘अणया कयाइं से सयमेव मच्छंधमहत्तरगतं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ’
पितानी हाइडिया आदि समाप्त थया पछी केअ अेक समये भन्धीमारअे भणीने

तेने पिताना पद उपर नियुक्त कर्था. ' तए णं से सोरियदत्ते दारए मच्छंधे जाए अहम्मिण् जाव दुण्णडियाणंदे ' आ प्रमाणे ते पिताना पिताना पद उपर रक्षीने माछलां आदिने शिकार करवाभां कुशण भनी गयो साथे-साथे भडा अधर्मी अने भीष्मने दुःभ पडोःथाडवाभां आनंद मानवावाणे भनी गयो. (सू० ४)

' तए ण तस्स ' धत्याद.

' तए णं ' डेटलाड समय पछी. ' तस्स सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स ' ते भग्नीभार शौर्यदत्तने त्यां, ' बहवे पुरिसा ' अनेक पुरुष ' दिन्नभइभत्तवेयणा ' जेओने तेना तरक्षी भोराड अने पगार भणतो इतो, ' कल्लाकल्लि ' प्रतिदिन ' एगट्ठियाहिं जउणं महाणइं ओगाहिंति ' वडाणुभां भेसीने यमुना नदीभां उतरता ' ओगाहिंत्ता ' नदीभां उतरिने ' बहुहिं दहगालणेहिं य दहमलणेहिं य दहम-दूदणेहिं य दहमहणेहिं, दहवहणेहिं य दहपवहणेहिं य पवंपुलेहिं य जभाहिं य तिसराहिं य भिसराहिं य घिसराहिं य विसराहिं य हिंल्लिरीहिं य झिल्लिरीहिं य जालेहिं य गलेहिं य कूडपासेहिं य वक्कबंधेहिं य सुत्तबंधेहिं य वालबंधेहिं य बहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य गिण्हंति ' त्यां आगण तेओ माछ-दीओने पकडवा माटे वओभां तेनुं पाणी भरीने गाणता तेभां आभ तेभ अक्षर भारता. थारनुं हूध भरीने पाणीभां नांभता जेनाथी पाणी भरण थधं नय, वृक्षानी डाणीओ कापीने पाणीभां नांभता, भोरी वडे करी क्यारेक तेनुं पाणी भंडार काढी नांभता. क्यारेक वडाणु उपर अदीने पाणीभां आणु-आणु डाल्या करता इता तथा अनेक प्रकारनी नणे जेना नाभे-जेवी के, अपभुलो, जंलाओ, तिसराओ, भिसराओ, घिसराओ, विसराओ, डिदिल्लरीओ, जिदल्लरिओ, आ इरेक नतनी नल वडे तथा नणे द्वारा, गलकंटके; कूटपाओ, वडकल अन्धे, सूत्रअन्धे, आलअन्धेद्वारा अनेक श्लक्षु माछदीओने, पताका-तिपताका नामनी माछदीओने पकडतो इतो, ' गिण्हत्ता ' पकडी करिने ' एगट्ठियाओ भरेति ' तेने पिताना वडाणुभां नांभता जता इता. न्यारे तेओनुं वडाणु बराधं जतुं त्यारे ते ' महत्ता कूलं गाहिंति ' भरेला वडाणुने नदीना कांठे लधं जता इता, ' कूलं गाहिंत्ता मच्छखलए करेति ' कांठे लावीने ते वडाणुभांथी माछदीओ भंडार काढीने ढगला करता इता. ' करित्ता आयवंसि दलयंति ' ढगला करिने पछी तेने तडकाभां पडोणी करिने सूकवतो इतो, ' अण्णे य से बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्त-वेयणा ' डेटलाड पुरुषे तेनी पासे ओ कामकाज माटे पणु नोकरी करता इता के जे सुकाध गयदी माछदीओने ' आयवत्तेहिं मच्छेहिं तलिएहिं य भज्जिएहिं य सोल्लिएहिं य ' सुकावेला माछलांने तेवभां तणता इता, भुंजता इता, अने शूढी पर अढावीने पकावता इता. पछी तेने ' रायमगंसि ' राजमार्गभां राणीने वेयता इता, अने ओ प्रमाणे ' वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति ' पोतानी आणुविका अदावता इता ' अप्पणावि य णं से सोरियदत्ते बहुहिं सण्हमच्छेहिं य जाव पडागाइपडागेहिं य तलिएहिं य

भज्जिण्हि य सोल्लिण्हि य सुरंप आसाएमाणे ष विहरइ ' ते शौर्यदत्त पणु ते तमाम श्लक्ष्णु माछलीओथी लधने पताकातिपताका माछलीओ सुधीना तमाम जलयर एवोनां मांसनी साथे जे तणेखुं, भुंजेखुं अने पकावेखुं હતું તે, અનેક પ્રકારની મદિરાઓની સાથે ઉપલોગ કરતો હતો, અને ઊબને પણુ ખાવામાં આપતો હતો.

ભાવાર્થ—જ્યારે શૌર્યદત્ત પોતાના પિતાના પદ ઉપર સ્થાન પામ્યો, ત્યારે તેણે પણુ પોતાના પરમ્પરાગત ધન્યો પ્રારંભ કરી દીધો. તે માટે તેનાં પોતાનાં ઘરપર નોકરો પગાર અને લોજન મળે તેવી રીતે રાખેલા હતા; તે નોકર-ચાકરો હમ્મેશાં જમુના-યમુના નદીમાં જઈને વહાણુદ્વારા તેમાં અવગાહન કરતા, ત્યાંથી જેટલી માછલીઓ મળતી તેને ગમે તેવી રીતે પણુ પકડતા હતા ત્યાં માછલીઓને પકડવા માટે વસ્ત્રોથી પાણી ભરીને ગાળતા, અને યમુનામાં આમ-તેમ ચારેય બાજુ ચક્કર મારતા. ચૌરનું દૂધ ભરીને પાણીમાં નાખતા, જેના વડે પાણી ખરાબ થઈ જતું અને માછલીઓ મરી જતી અને પાણીમાં ઉપર આવતી, કોઈ કોઈ વખત વૃક્ષોની ડાળીઓથી પા

આલોહન (હલાવતા) કરતાં, ક્યારેક મોરીયો દ્વારા નદીનું પાણી બહાર કાઢી નાંખતા, ક્યારેક વહાણુ પર ચઢીને પાણીને ચારેય બાજુ ડોળ્યા કરતા, તથા પ્રપંબુલોદ્વારા, જંભાઓદ્વારા, તિસરાઓદ્વારા, ભિસરાઓદ્વારા, ઘિસરાઓદ્વારા, વિસરાઓદ્વારા, હિલ્લિ-રીયો દ્વારા, ઝિલ્લિરિયો દ્વારા, અર્થાત્ આ નામની અનેક પ્રકારની જાળોદ્વારા તથા સામાન્ય જાળોદ્વારા, ગળકટકોદ્વારા, ફૂટપાથોદ્વારા વડકલબંધોદ્વારા, સૂત્રબંધો દ્વારા, બાલબંધો દ્વારા, અનેક શ્લક્ષ્ણુ માછલીઓ તથા પતાકાતિપતાકા અર્થાત્ પ્રજાપના સૂત્રના પ્રથમપદમાં કહેલ સમસ્ત માછલીઓને પકડતો હતો, અને તેઓ તમામને વહાણુમાં ભરતા હતા. અને જ્યારે વહાણુ ભરાઈ જતું ત્યારે તે ભરેલા વહાણુને નદી કાંઠે લઈ જઈને તે વહાણુમાંથી માછલીઓને ઢગલો કાંઠા પર કરતા હતા અને તે ઢગલાને પહોળો કરાવીને સૂકાવતા હતા, કેટલાક પુરુષો તેની પાસે એ જાતની નોકરી પણુ કરતા હતા કે: તે સૂકાવેલી માંછલીઓને તેલમાં તળતા હતા, ભુંજતા, શૂલો પર રાખીને પકવતા હતા, પછી તે તૈયાર કરીને તેને રાજમાર્ગ પર રાખીને વેચતા હતા, તેને વેચીને પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા. તે શૌર્યદત્ત પોતે તે તમામ શ્લક્ષ્ણુ માછલીઓથી લઈને પતાકાતિપતાકા માછલીઓ સુધીનાં જલચર, એવોના માંસની સાથે

જે તળેલા, ભુજેલા, પકવેલા હતા તે પણ ખાતો અને તેની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાનું સેવન કરતો હતો તેમજ બીજાને પણ ખવરાવતો પીવરાવતો હતો. (સૂ૦ ૫)

‘ તણ ણં તસ્સ ’ ઇત્યાદિ.

‘ તણ ણં તસ્સ સોરિયદત્તસ્સ ’ તે શૌર્યદત્ત ‘ મચ્છંધસ્સ ’ મચ્છીમારને ‘ અણ્ણયા કયાઈ ’ ક્રોધ એક સમય તે ન્યારે ‘ તે મચ્છે ’ તે માછલીએને જે ‘ તલિણ મજ્જિણ સોલ્લિણ ’ તળેલી, ભુજેલી અને ત્રાક પર રાખીને પકાવેલી હતી તે ‘ આહારેમાણસ્સ ’ ખાતો હતો, તેવામાં ‘ મચ્છકંટણ ગલણ લગ્ગે યાવિ હોત્થા ’ તેનાં ગળામાં માછલીનો કાંટો લાગ્યો. ‘ તણ ણં સે સોરિયદત્તે મચ્છંધે મહયાણ વેયણાણ અભિભૂણ સમાણે ’ તેથી તે શૌર્યદત્ત મચ્છીમાર ઘણીજ ઠાણુ વેદનાથી આક્રાન્ત બનીને ‘ કોહુંવિયપુરિસે સદ્દાવેઙ્ગ ’ પોતાના નોકર ચાકરને પોતાના પાસે બોલાવ્યો, ‘ સદ્દાવિત્તા ઇવં વયાસી ’ બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું ‘ ગચ્છહ ણં તુભ્ભે દેવાણુપ્પિયા ! સોરિયપુરે ણયરે સિંઘાહગ જાવ પહેસુ ’ હે દેવાનુપ્રિય ! તમે લોકો શૌર્યપુર નગરમાં બંધો, અને શૃંગારક આદિ માર્ગોમાં ‘ મહયારસદેણં ઉગ્ઘોસેમાણાર ઇવં વયહ ’ મોટા-મોટા ભરદાર શબ્દોથી એ ઘોષણા કરા કે ‘ ઇવં સ્વહુ દેવાણુપ્પિયા ! સોરિયદત્તસ્સ મચ્છકંટણ ગલણ લગ્ગે ’ હે દેવાનુપ્રિયો ! સાંભળો ! શૌર્યદત્તના ગળામાં માછલીનો કાંટો લાગ્યો છે ‘ જં જો ણં ઇચ્છહ વિજ્જો વા વિજ્જપુત્તો વા સોરિયદત્તસ્સ મચ્છિયસ્સ મચ્છકંટણ ગલાઓ ણીહરિત્તણ ’ તેા જે વૈદ્ય અથવા વૈદ્યના પુત્ર આદિ હોય તે એ શૌર્યદત્ત મચ્છીમારના ગળામાંથી કાંટાને બહાર કાઢશે ‘ તસ્સ ણં સોરિયદત્તે વિહલં અત્થસંપયાણં દલયઙ્ગ ’ તેા તેને શૌર્યદત્ત વધારેમાં વધારે દ્રવ્ય આપશે ‘ તણ ણં તે કોહુંવિયપુરિસા જાવ ઉગ્ઘોસેતિ ’ આ પ્રમાણે શૌર્યદત્તની આજ્ઞા મેળવીને તે લોકો શૌર્યપુર નગરમાં ગયા અને ત્યાં શૃંગારક આદિ માર્ગોમાં જઈને પૂર્વેકિત ઘોષણા કહી સંભળાવી. (સૂ૦ ૬)

‘ તણ ણં તે ’ ઇત્યાદિ.

‘ તણ ણં ’ તે પછી ‘ તે બહવે વિજ્જા ય , તે નગરમાં રહેનારા તમામ વૈદ્યોએ ‘ ઇમં ઇયાસ્સં ઉગ્ઘોસણં ઉગ્ઘોસિજ્જંતં ણિસામંતિ ’ એ પ્રકારની કરેલી ઘોષણા-બહારત સાંભળી ‘ ણિસામિત્તા જેણેવ સોરિયદત્તસ્સ ગિહે જેણેવ સોરિયદત્તે મચ્છંધે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ ’ સાંભળીને ન્યાં શૌર્યદત્તનું ઘર હતું અર્થાત્ શૌર્યદત્ત ન્યાં રહેતા ત્યાં ગયા. ‘ ઉવાગચ્છિત્તા બહુઈ ઉપ્પત્તિયાહિ ય ડ બુદ્ધીહિ ય પરિણમમાણા ’ ત્યાં પહોંચીને તુરતજ તેમણે વાત કરી એટલે તે વૈદ્યો ઔત્પાતિકી, વૈનયિકી, કાર્મિકી, અને પારિણામિકી બુદ્ધિઓથી સંપન્ન હતા તેઓએ ‘ વમણેહિ ય

છઙ્ગણેહિ ય ઓવીલણેહિ ય કવલગ્ગાહેહિ ય સલ્લુદ્ધરણેહિ ય વિસલ્લીકરણેહિ ય ઇચ્છંતિ સોરિયદત્તસ્સ મચ્છંધસ્સ મચ્છકંટગં ગલાઓ ણીહરિત્તે વા વિસોહિત્તે વા ' વમનદ્વારા, છર્દનદ્વારા, કંઠ-તાલુ આદિ અવયવોને દબાવવા દ્વારા, સ્થૂલ ગ્રાસો ખવરાવવાના ઉપાય દ્વારા, શલ્યોદ્ધરણુ યંત્રના પ્રયોગ દ્વારા, વિશલ્યકારક ઔષધો પ્રયોગો દ્વારા, તે શૌર્યદત્ત મચ્છીમારના ગળામાંથી માંછલીઓના કાંટાને બહાર કાઢવા માટે અથવા ત્યાં આગળ પાકીને કાંટા ગળી જાય તે માટે પ્રયત્નો કર્યા, પરંતુ ' ણો ચૈવ ણં તે સંચાણંતિ ણોહરિત્તે વા વિસોહિત્તે વા ' તે વૈદ્યો પોતાના કામમાં સફળ થયા નહિ. ' તણ ણં તે વહવે વિજ્જા યં જાહે ણો સંચાણંતિ સોરિયદત્તસ્સ મચ્છકંટગં ગલાઓ ણીહરિત્તે વા વિસોહિત્તે વા તાહે સંતાઽ જામેવ દિસં પાઠબ્ભૂયા તામેવ દિસં પઢિગયા ' તે કારણથી એ તમામ વૈદ્ય જ્યારે તે શૌર્યદત્તના ગળામાં લાગેલા માંછલીના કાંટાને બહાર કાઢી શક્યા નહીં ત્યારે થાકીને મનમાં કલેશ પામીને ઉપાય રહિત બનીને ન્યાંથી આવ્યા હતા ત્યાં પાછા આવ્યા ગયા. (સૂ. ૭)

' તણ ણં સે ' ઇત્યાદિ.

' તણ ણં સે સોરિયદત્તે મચ્છંધે ' તે પછી એ શૌર્યદત્ત મચ્છીમાર ' વિજ્જપઢિયારણિવ્વિણ્ણે ' જ્યારે વૈદ્યોથી લાભ ન થયો ત્યારે હતાશ થઈ ગયો. ત્યારે ' તેણં દુક્કલેણં ' તે દુઃખથી ' અભિભૂણ સુક્કલે જાવ વિહરઈ ' બહુબ પીડા પામીને કૃશ-શરીર (ફૂબળો) થઈ ગયો, અહીં યાવત્ શબ્દથી ' ભુક્કલે લુક્કલે નિમ્મંસે અદિઠચમ્માવણદ્ધે ' અનાજ ખાવાની રૂચી બંધ થવાથી તે ભૂખ્યો રહેવા લાગ્યો અને શરીરની કાંતિ નાશ પામવાથી તે એકદમ રૂક્ષ-બની ગયો. માંસની વૃદ્ધિ રહિત થવાથી હાડકામાં આમડી ચોટી રહેવા લાગી તે કારણથી અસ્થિચર્માવનદ્ધ (માત્ર હાડકાં અને આમડીવાળો) થઈ ગયો. આ પ્રકારની પરિસ્થિતિ સ પન્ન થયેલા તે હવે પોતાના જીવનના દિવસો કાઢે છે. આ પ્રમાણે શૌર્યદત્ત મચ્છીમારના ચરિત્રનું વર્ણન કરીને લગવાને કહ્યું ' એવં સ્વલ્લુ ગોયમા ! સોરિયદત્તે મચ્છંધે પુરાપોરાણાણં જાવ વિહરઈ ' આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! તે શૌર્યદત્ત મચ્છીમાર પૂર્વલવમાં ઉપાર્જિત દુશ્ચીર્ણ, દુપ્રતિકાન્ત, અશુભ પાપકર્મોના પાપમય ક્ષણને ભોગવી રહ્યો છે. (સૂ. ૮)

‘ સોરિયદત્તે ણં ’ ઇત્યાદિ.

ગૌતમ સ્વામીએ ભગવાનને પૂછ્યું કે હે ભદ્રન્ત ! ‘સોરિયદત્તે ણં મંતે મચ્છંધે’ તે શૌર્યદત્ત મચ્છીમાર ‘ઇઓ કાલમાસે કાલં કિચ્ચા કઠિં ગચ્છિહિ કઠિં ઉવવજ્જિહિ’ આ પર્યાયમાં મરણ પામીને કયાં જશે ? કયાં ઉત્પન્ન થશે ? ભગવાને કહ્યું ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ સત્તરિવાસાઇ પરમાડં પાલિત્તા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા ’ તે ૭૦ સિત્તેર વર્ષની પોતાની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂરી કરીને કાલ સમયે મરણ પામીને, ‘ઇમીસે રયણપ્પમાણ પુઢવીણ સંસારો તહેવ જાવ પુઢવીસુ સે ણં તઓ હત્થિયાણાઉરે ણયરે મચ્છત્તાણ ઉવવ-

જ્જિહિ ’ આ રત્નપ્રભા પૃથિવીમાં ઉત્કૃષ્ટ એક ૧ સાગરની સ્થિતિવાળા નરકમાં નારકીની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે, તેનાં એક ભવમાંથી બીજા ભવમાં ભવાન્તર રૂપ સંસાર મૃગા-પુત્રના પ્રમાણે બાણી લેવો બેઠાએ, અર્થાત્ આ શૌર્યદત્ત પણ મૃગાપુત્રના પ્રમાણે લાખોવાર પૃથિવી કાયમાં ઉત્પન્ન થશે, તે પછી ત્યાંથી નીકળીને હસ્તિનાપુર નગરમાં મચ્છીની પર્યાયમાં જન્મ લેશે. ‘ સે ણં તઓ મચ્છણ્ઠિં જીવિયાઓ વવરોવિણ સમાણે તત્થેવ સેટ્ઠિકુલંસિં બોહિં સોહમ્મેં મહાવિદેહે વાસે સિજ્જિહિ ૫ ’ ત્યાં આગળ મચ્છીમાર દ્વારા તેનું જીવન નાશ પામશે, પછી ત્યાં આગળ કોઈ શેઠના કુલમાં પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થઈ તે સ્થવિર-મુનિઓની પાસેથી ધર્મ સાંભળીને બોધિ-બીજને લાભ પ્રાપ્ત કરશે, પછી તે જીવ એ પર્યાયથી છુટીને સૌધર્મ સ્વર્ગમાં દેવ-અને ત્યાંથી મહાવિદેહમાં જન્મ લઈને સિદ્ધિ ગતિને પામશે. ‘ ણિવરેવો ’ આ પ્રમાણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ આ અધ્યયનનો ભાવ કહ્યો છે. ‘ ત્તિવેમિ ’ ભગવાન પાસેથી જેવું મેં સાંભળ્યું છે તેવુંજ મેં તમને કહ્યું છે. (સૂ. ૯)

ઇતિ વિપાકશ્રુતના ‘ દુઃસ્વવિપાક ’ નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધની

‘ વિપાકચન્દ્રિકા ’ ટીકાના શુભરાતી અનુવાદમાં

‘ શૌર્યદત્ત ’ નામક આઠમું

અધ્યયન સમ્પૂર્ણ ॥ ૧-૮ ॥

નવમું અધ્યયન

‘જઈ ણં મંતે’ ઇત્યાદિ.

‘ઉક્તેવો’ આ સૂત્રના પ્રારંભ વાક્ય આ પ્રમાણે છે ‘જઈ ણં મંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં દુહવિવાગાણં અટ્ઠમસ્સ અઙ્ગયણસ્સ અયમટ્ઠે પણ્ણત્તે નવમસ્સ ણં મંતે ! અઙ્ગયણસ્સ દુહવિવાગાણં કે અટ્ઠે પણ્ણત્તે’ તણ્ણ ણં સે સુહમ્મે અણગારે જંબુ અણગારં એવં વયાસી’ જંબૂ સ્વામી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે— ‘જઈ ણં મંતે’ ઇત્યાદિ. હે ભદ્રન્ત ! સિદ્ધિસ્થાનમાં બિરાજતા (સિદ્ધિસ્થાન પ્રાપ્ત) શ્રી શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરે દુઃખવિપાકના આઠમા અધ્યયનમાં તે ભાવ પ્રતિપાદન કર્યા છે તો હે ભદ્રન્ત ! આ નવમા અધ્યયનના ભાવ તેમણે શું કહ્યા છે ? આ પ્રમાણે જંબૂ સ્વામીએ પૂછ્યું ત્યારે સુધર્મા સ્વામી કહે છે—

‘એવં ચલ્લુ જંબૂ’ આ પ્રમાણે હે જંબૂ ‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે ‘રોહીડણામં ણયરે હોત્થા’ એક શેહિતક નામનું નગર હતું ‘રિદ્ધંપુઠ્ઠવીવડિંસણ ઉઙ્ગાણે’ તે રિદ્ધસ્તિમિત અને સમૃદ્ધ હતું. તેમાં પૃથિવીના આભૂષણરૂપ એક પૃથિવી-અવતંસક નામનો બગીચો હતો. ‘ધરણે જક્કલે’ તે બગીચામાં ધરણુ નામનો એક યક્ષ રહેતો હતો. ‘વેસમણદત્તે રાયા’ નગરના અધિપતિ “વૈશ્રવણુદત્ત” આ નામના એક રાજા હતા. ‘સિરી દેવી’ તેનાં રાણીનું નામ શ્રીદેવી હતું. ‘પૂસણંદી કુમારે જુવરાયા’ તેના યુવરાજનું નામ પુષ્પનાદિ કુમાર હતું. ‘રોહીડણ ણયરે દત્તે ણામં ગાઠાવડિં પરિવસડિ’ તે શેહિતક નગરમાં દત્ત નામના એક ગાથાપતિ રહેતા હતા. ‘અદ્દે’ તે ધન સંપન્ન અને કૌઠથી પરાભવ ન પામે તેવા હતા, ‘કણ્હસિરી મારિયા’ ગાથાપતિનાં સ્ત્રીનું નામ “કૃષ્ણશ્રી” હતું ‘તસ્સ ણં દત્તસ્સ ધૂયા કણ્હસિરીણ અત્તયા દેવદત્તા ણામં દારિયા હોત્થા’ તે દત્તને કૃષ્ણશ્રીનાં ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલી દેવદત્તા નામની એક દારિકા-બાળકી હતી. ‘અહીણ જાવ ઉક્કિદ્દસરીરા’ ઇદ્રિયોની સપ્રમાણતા અર્થાત્ યોગ્ય લક્ષણોની રચનાથી પરિપૂર્ણ શરીરવાળી હતી; તે યૌવન, રૂપ અને ભાવણ્યમાં બહુજ ઉત્કૃષ્ટ હતી. (સૂ ૧)

‘ તેણં કાલેણં ’ ઇત્યાદિ.

‘ તેણં કાલેણં તેણં સમર્ણં ’ તે કાલ તે સમયને વિષે ‘સામી સમોસદ્દે’ શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર સ્વામી આમનુશ્રામ વિહાર કરતા કરતા શેહિતક નગરનાં પૃથિવી-અવતંસક બગીચામાં પધાર્યા. ‘ જાવ પરિસા ગિગ્ગયા ’ ભગવાનનું આગમન સાંભળીને નગરનિવાસી માણુસો અને રાજા સૌ મળીને પ્રભુના દર્શન કરવા અને તેમની પાસેથી ધર્મકથા સાંભળવા માટે તે બગીચામાં એકઠા થયા, અને સૌએ ભગવાનને વંદન-નમસ્કાર કર્યા, અને તેમની પર્યુપાસના કરી. પ્રભુએ ધર્મકથા કહી સંભળાવી, પછી-નમસ્કાર કરીને સૌ ત્યાંથી પોતાના સ્થાનકે ગયા. ‘ તેણં કાલેણં તેણં સમર્ણં ’ તે કાળ અને તે સમયને વિષે, ‘ જેટ્ટે અંતેવાસી ’ ભગવાન મહાવીરના મોટા શિષ્ય ગૌતમ સ્વામી ‘ હટ્ટકવમણપારણગંસિ ’ સ્વાધ્યાય, ધ્યાન અને પ્રતિલેખનાદિક ક્રિયા પૂરી કરીને ભગવાનની આજ્ઞા લઇને છઠના પારણુ નિમિત્તે, ‘ તહેવ જાવ રાયમગ્ગં ઓગાદે ’ આગળ કહેવામાં આવી છે તે વિધિ મુજબ શેહિતક નગરમાં ઉંચ-નીચાદિક કુલોમાં ભિક્ષા માટે ફરતા ફરતા રાજમાર્ગ પર આવ્યા. ‘ હ્થી આસે પુરિસે પાસઈ ’ ત્યાં તેમણે અનેક હાથીઓ, ઘોડાઓ અને પુરુષોને જોયા સાથે ‘ તેસિ પુરિસાણં મજ્જગયં પાસઈ ઇગં’ ઇતિથયં અવહુદગબંધણં ઉક્તિકકળ્ણણાસં જાવ મૂલે મિજ્જામાણં પાસઈ ’ તે પુરુષોની વચમાં એક એવી સ્ત્રીને જોઈ કે જેના બન્ને હાથ પાછળથી બાંધેલા હતા. નાક અને કાન જેના કાપેલા હતાં અને જે શૂલી પર ચઢેલી હતી. ‘ પાસિત્તા ઇમે અજ્જતિથિયઈ ’ એવી કષ્ટ દશામાં પડેલી તે સ્ત્રીને જોઇને, ભગવાન ગૌતમના ચિત્તમાં ‘ તહેવ ’ પહેલાની માફક સંકલ્પ થયો. પછી ‘ ગિગ્ગણ ’ યથાપ્રાપ્ત ભિક્ષા પ્રાપ્ત કરીને પાછા તે પોતાના સ્થાન પર ચાલ્યા, અને જ્યાં શ્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામી બિરાજતા હતા ત્યાં આવ્યા. અને પ્રાપ્ત ભિક્ષા પ્રભુને બતાવીને ‘ ઇવં વયાસી ’ ગૌતમ સ્વામીએ જોયેલી સ્ત્રીનો તમામ વૃત્તાંત કહ્યો. અને તે સાથે એ પણ પૂછ્યું. ‘ ઇસા ણં મંતે ઇતિથિયા પુવ્વભવે કા આસી ’ કે હે બદ્ધન્ત ! તે સ્ત્રી પૂર્વભવમાં કેણુ હતી. (સૂ. ૨)

‘ ઇવં સ્વલુ ગોયમા ! ’ ઇત્યાદિ.

ગૌતમના પ્રશ્નને સાંભળીને પ્રભુએ દેવદત્તાના પૂર્વભવનું આ પ્રમાણે વર્ણન કર્યું. ‘ ઇવં સ્વલુ ગોયમા ’ હે ગૌતમ ? ‘ તેણં કાલેણં તેણં સમર્ણં’ ઇહેવ જંબુદ્દીવે દીવે મારહે વાસે સુપઈટ્ટે ણામં ણયરે હોત્યા ’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે આ જંબુદ્દીપનાં ભરત-ક્ષેત્રમાં સુપ્રતષ્ઠ નામનું એક નગર હતું. તે ‘ રિદ્ધં ૩ ’ રિદ્ધ સ્તિમિત અને સમૃદ્ધ હતું. ‘ તત્થ મહાસેણે રાયા ’ તેમાં મહાસેન નામના રાજા રહેતા હતા. ‘ તસ્સ ણં મહાસેણસ્સ રણ્ણો ધારિણીપામોક્કવં દેવીસહસ્સં ઓરોહે યાવિ હોત્યા ’ તે મહાસેન રાજાના અન્ત:પુરમાં ધારિણી આદિ એક હજાર રાણીઓ હતી. ‘ તસ્સ ણં મહાસેણસ્સ રણ્ણો પુત્તે ધારિણીય દેવીય અત્તણ સીહસેણે ણામં કુમારે હોત્યા ’ રાજાને એક પુત્ર હતો. જે ધારિણી દેવીના ઉદરથી જન્મ પામ્યો હતો, તેનું

નામ સિંહસેન કુમાર હતું. ‘અહીંનું’ તે વિશેષ પ્રકારથી શોભાયમાન હતો. રાજાએ તેને ‘જુવરાયા’ યુવરાજ પદ પર સ્થાપિત કર્યો હતો. ‘ત્વં તસ્ય સીંહસેનસ્ય કુમારસ્ય અમ્માપિયરો અણયા કયાઈ પંચપાસાયવર્ડિસયસયાઈ કારૈતિ’ કોઈ એક સમયની વાત છે કે તે સિંહસેન કુમારના માતા-પિતાએ પાંચસો સુંદરમાં સુંદર મહેલ બનાવરાવ્યા, ‘અબ્ધુમ્મગયં’ જે ઘણાંજ ઉન્નત હતા અને જોનાર માણસને એમ લાગે કે બાણે આપણી સાથે તે મહેલ હસ્તા હાય. ‘ત્વં તસ્ય સીંહસેનસ્ય અમ્માપિયરો અણયા કયાઈ સમાપામોક્ષવાણં પંચપંહં રાયવરકણ્ણગસયાણં ઇગદિવસેણં પાણિ ગિણ્ણાવૈતિ’ રાજા અને રાણીએ મહીને પોતાના પુત્ર સિંહસેનને કોઈ એક સમયને વિષે શ્યામા પ્રમુખ પાંચસો ઉત્તમ રાજાઓની કન્યાઓની સાથે એક દિવસમાં વિવાહ કર્યો. ‘પંચસયઓ દાઓ’ સિંહસેન માટે તે પાંચસો કન્યાઓના માતા-પિતાઓએ પહેરામણીમાં હિરણ્ય-સુવર્ણ આદિથી લઈને દાસી સુધીની પ્રત્યેક વસ્તુ પાંચસોની સંખ્યા-પ્રમાણ આપી, ‘ત્વં ત્વં સીંહસેને કુમારે સામાપામોક્ષવૈર્હિં પંચર્હિં દેવીસર્હિં સર્હિં ઉપ્પિં જાવ વિહરઈ’ સિંહસેન કુમાર એ શ્યામાપ્રમુખ પોતાની પાંચસો સ્ત્રીઓની સાથે તે મહેલોમાં રહીને દિવ્ય મનુષ્યભવ સંબંધી કામ-ભોગોને ભોગવવા લાગ્યો. (સૂં ૩)

‘ત્વં ત્વં સે’ ઇત્યાદિ.

‘ત્વં ત્વં’ તે પછી ‘સે મહાસેને રાયા અણયા કયાઈ કાલધમ્મુણા સંજુત્તે’ કોઈ એક સમય મહાસેન રાજા મરણ પામ્યા, ણીહરણં પછી સિંહસેને અનેક મિત્રાદિ પરિજ્ઞનોની સાથે મળીને પોતાના પિતાની અન્ત્યેષ્ટિ ક્રિયા કરી. મૃત્યુ પછી લોક વ્યવહારની ક્રિયા કર્યા પછી સિંહસેને પોતાના પિતાનું પદ સંભાળી-લીધું. અર્થાત તે ‘રાયા જાણ’ પોતે રાજા બની ગયો. ‘મહયાં’ તે મહાહિમવાન, મહામલય, મંદર અને મહેન્દ્ર જેવા શક્તિશાળી હતો. ‘ત્વં ત્વં સે સીંહસેને રાયા’ એ સિંહસેન રાજા ‘સામાણ દેવીણ’ શ્યામા દેવીમાં ‘મુચ્છિણ્ણ’ અત્યંત મોહ પામી અત્યાસક્ત બની ગયો અને ‘અવસેસાઓ દેવીઓ’ બાકીની રાણીઓ તરફ ‘જો આઠાઈ જો પરિજાણાઈ’ તેણે એકદમ ઉપેક્ષા કરી, બાકીની બીજી કોઈ રાણીઓનો તે આદર કરતો નથી, નથી અનુમોદન આપતો તેમજ તેના તરફ દષ્ટિ સરખી પણ કરતો નથી અને મીઠાં વચનો વડે કરી સંતોષ પણ આપતો નથી. ‘અણાદિયમાણે અપરિજાણમાણે વિહરઈ’ બીજી તમામ રાણીઓનો અનાદર કરવાવાળા અને નેત્ર ઉઘા કરીને સામું પણ નહિ જોનારા તે સિંહસેન રાજા શ્યામા રાણીની સાથેજ સુખપૂર્વક પોતાના દિવસો વીતાવે છે, અને આનંદથી રહે છે. ‘ત્વં ત્વં તાર્સિં ઇગૂણ-ગાણં પંચપંહં દેવીસયાણં ઇગૂણાઈ પંચમાઈસયાઈ’ જ્યારે રાજાને આ પ્રકારનો વ્યવહાર તે ઠક્ક આરસો નવાણું રાણીઓ જોના તરફ રાજા દષ્ટિ પણ નથી કરતો તે સ્ત્રીઓની માતાઓના બાણવામાં આવ્યા ‘ઈમીસે કહાણ લદ્દહાઈ સમાણાઈ’ આ હકીકત

સાંભળી અર્થાત 'એવં સ્વલુ સીહસેણે રાયા સામાણ દેવીણ મુચ્છિણ્ઠ અમ્હં ધૂયાઓ ણો આઢાઈ ણો પરિજાણાઈ' તે સિંહસેન રાજા અમારી પુત્રીઓ સાથે બોલતા-ચાલતા નથી તેમના તરફ જોતા પણ નથી અને રાત્રી દિવસ શ્યામા દેવી ઉપર અત્યંત આસક્ત બની રહેલા છે. 'તં સેયં સ્વલુ અમ્હં સામં દેવિં અગ્નિપ્પ-ઓગેણ વા વિસપ્પઓગેણ વા સત્થપ્પઓગેણ વા જીવિયાઓ વવરોવિત્તણ્' હવે તેા અમાઈં હિત એ રીતેજ છે કે અમે તે શ્યામાદેવીને અગ્નિના પ્રયોગથી, વિષના પ્રયોગથી અથવા શસ્ત્રના પ્રયોગથી તેના જીવનનેા નાશ કરી નાંખીએ 'એવં સંપેહેતિ' આ પ્રમાણે તે સૌએ મક્કીને વિચાર કર્યો. 'સંપેહિત્તા' વિચાર કરીને પછી તે સૌ હવે 'સામાણ દેવીણ અંતરાણિ ય છિદ્ધાણિ ય વિરહાણિ ય પહિજાગરમાણીઓર વિહરંતિ' શ્યામાદેવીનાં છીદ્રોની, દૂષણોની, રાજાની ગેરહાજરી રૂપ વિરહની, અથવા કોઈ સમય નોકર, ચાકર અને પારજન લવના ફક્ત શ્યામા એકલી હોય-એ પ્રકારના અવસરની રાહ અને શોધ કરવા લાગ્યાં. 'તણ્ ણં સા સામા દેવી ઇમીસે કહાણ્ લહ્હટ્ટા સમાણી એવં વયાસી' આ પ્રમાણે પોતાની ઠલ્લ શોક સ્ત્રીઓનાં માતા તરફથી ચાલતી પ્રવૃત્તિ શ્યામા દેવીના જાણવામાં આવી, ત્યારે તેણે પણ પોતાના મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો 'એવં સ્વલુ મમં ઇગૂણાણં પચ્છહં સવત્તીસયાણં ઇગૂણાઈં પંચમાઈસયાઈં ઇમીસે કહાણ્ લહ્હટ્ટાઈં સમણાઈં અણમણં એવં વયાસી' મારી શોક બહેનોની ઠલ્લ માતાઓએ જે પરસ્પરમાં આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો છે કે 'એવં સ્વલુ સીહસેણે રાયા જાવ પહિ-જાગરમાણીઓ વિહરંતિ' સિંહસેન રાજા શ્યામા દેવીની સાથે અધિક પ્રેમ આદિ રાખે છે, અને અમારી પુત્રીઓ તરફ નજર પણ કરતો નથી આદિ 'તં ણ ણજ્જઈ ણં મમં કેણઈ કુમારેણં મારિસ્સેતિ' આ પ્રમાણે છે તેા મને શું ખબર કે એ તમામ મળીને મારો નાશ કરે. અને કમોતે મરાવે 'ત્તિક્કુ' આ પ્રમાણે મનમાંજ વિચાર કરીને 'મીયાઠ' ભયભીત, ત્રસિત અને ઉદ્વેગમય ચિત્ત બનીને 'જેણેવ કોવચરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ' જ્યાં કોપ ઘર હતું ત્યાં ગઈ અને 'ઉવાગચ્છિત્તા' જઈને 'ઓહય જાવજ્ઞિયાઈ' ઉદ્વેગમય થઈને આત્મધ્યાન કરવા લાગી. (૨૧૦ ૪)

‘તણ ણં સે’ ધૃત્યાદિ.

‘તણ ણં’ તે પછી ‘સે સીહસેણે રાયા’ તે સિંહસેન રાજા ‘ઈમીસે કહાણ’ આ સમાચારથી ‘લદ્દદ્દે સમાણે’ પરિચિત થયા પછી તે ‘જેણેવ કોવધરે જેણેવ સામા દેવી તેણેવ ડવાગચ્છઈ’ જ્યાં કોપધર-કોપગૃહ હતું તથા તે ધરમાં જે ઠેકાણે શ્યામા દેવી હતી ત્યાં આગળ ગયા. ‘ડવાગચ્છિત્તા સામં દેવિં ઓહય જાવ પાસઈ’ પહોંચતાંજ તેણે શ્યામાદેવીને ચિંતાતુર અને આત્મધ્યાન કરતાં જોયાં ‘પાસિત્તા ઇવં વયાસી’ જોઈને રાજા શ્યામાદેવીને કહેવા લાગ્યા કે, ‘કિં ણં તુમં દેવાણુપ્પિયા ઓહય જાવજ્ઞિયાસિ’ હે દેવાનુપ્રિયે! તમે આજે ઉદાસ શા માટે છો? અને શા માટે આત્મધ્યાન કરો છો? ‘તણ ણં સા સામા દેવી સીહસેણેણં રન્ના ઇવં ડુત્તા સમાણી ઉપ્પેણ-ઉપ્પેણિયં સીહસેણં રાયં ઇવં વયાસી’ સિંહસેન રાજાએ આ પ્રમાણે પૂછ્યું ત્યારે, શ્યામા દેવી મહા ક્રોધની સાથે આ પ્રમાણે કહેવા લાગી. ‘ઇવં સ્વલુ સામી મમં ઇગૂણપંચસવત્તિસયાણં ઇગૂણપંચમાઈસયાઈં ઇમીસે કહાણ લદ્દદ્દાઈં સમાણાઈં અણ્ણમણ્ણં સદાવેતિ સદાવિત્તા ઇવં વયાસી’ સ્વામિન! મારી ચારસો નવાણુ શોક છે તેમની દરેક માતાઓએ મારી સાથેના તમારા પ્રેમની હકીકત જાણી છે તેથી તે સૌએ મળીને આ પ્રકારની છાની-ગુપ્ત વિચારણા કરી છે. અને તેમાં એવો વિચાર કર્યો છે. ‘ઇવં સ્વલુ સીહસેણે રાયા સામાણ દેવીણ મુચ્છિણઈ અમ્હં ધૂયાઓ ણો આઢાઈ ણ પરિજાણાઈ જાવ અંતરાણિ ય ચ્છિદ્દાણિ ય વિરહાણિ ય પડિજાગરમાણીઓ વિહરંતિ’ કે તે-સિંહસેન રાજા શ્યામાદેવીમાં જ અતિશય આસક્ત છે. તેથી તે રાજા, અમારી પુત્રીઓની સામે દષ્ટિ પણ કરતા નથી તેમજ તેમના સાથે બોલતા ચાલતા નથી, એટલા માટે અમારી પુત્રીઓનો તે કાંટો જે કોઈ જે કોઈ સંભવિત ઉપાય હોય અને એ રીતે બની શકે તેમ તુરતજ તેનો નાશ કરી દેવો જોઈએ, ધૃત્યાદિ, તમામ સમાચાર પોતાના પતિને કહી સંભળાવ્યા, અને સાથે તે પણ કહી આપ્યું કે-તંણ ણજ્ઞઈ મમં કેણઈ કુમારેણં મારિસેતિ મને પૂરો ભય છે કે તેઓ ધર્ષાભાવથી પ્રેરાઈને માઈં અકાળે મૃત્યુ કરાવશે. (તિ કટ્ટુ મીયા ઇજાવજ્ઞિયામિ) આ વિચારથીજ હું બહુજ ભયભીત બની ગઈ છું, અને તેકારણથી જ ઉદાસીન થઈને આત્મધ્યાન કરું છું,

ભાવાર્થ—રાણી કોપગૃહમાં છે એવા સમાચાર રાજાએ જાણ્યા ત્યારે તે રાજા રાણીની પાસે તે કોપગૃહમાં આવ્યા અને રાજા આવ્યા પછી તેણે કોપધરમાં આવવાની તમામ હકીકત ઉદાસીન બનેલાં રાણીને પૂછી, ત્યારે રાણીએ ક્રોધ સાથે તમામ હકીકત હતી તે રાજાને કહી સંભળાવી, અને જણાવ્યું કે મારો અને તમારો જે અંતરનો સ્નેહ છે તેને મારી જે શોક છે તેની માતાઓ સહન કરી શકતી નથી એટલુંજ નહિ પણ

તે સૌએ પરસ્પર મલીને એ વિચાર નિશ્ચય કર્યો છે કે “અમારી પુત્રીઓનાં સુખમાં વિધન કરનારી એ શ્યામાદેવી રૂપ જે કાંટો છે—તે કાંઈ પણ ઉપાયથી જેમ અને તેમ જલદીથી કાઢી નાખવો જોઈએ તેથી હું નાથ! તે લોકો મને ક્યારે કમોતે મારી નાખશે તે કહી શકતી નથી, તેથી માફ મન ચિંતાતુર છે. અને કાંઈ પણ સ્થળે મનને શાંતિ થતી નથી. તે કારણથી જ મારી આ દશા થઈ છે. (સૂ. ૫)

‘તણ્ ગં સે’ ઈત્યાદિ.

‘તણ્ ગં’ શ્યામાદેવી પાસેથી આ પ્રકારના સમાચાર સાંભળ્યા પછી ‘સે સીહસેણે રાયા’ તે સિંહસેન રાજા ‘સામં દેવિ’ શ્યામા દેવીને ‘એવં વયાસી’ આ પ્રમાણે બોલ્યા ‘મા ગં તુમં દેવાણુપ્પિયા ઓહ્ય જાવજ્ઞિયાહિ’ હું દેવાનુપ્રિયે! તમે ઉદાસ થશો નહિ અને આત્મધ્યાન પણ કરશો નહિ. ‘અહં ગં તહા જત્તીહામિ જહા ગં તવ ણત્થિ કુત્તો વિ સરીરસ્સ આવાહે વા પવાહે વા ભવિસ્સઙ્ગ ત્તિક્કટ્ટુ તાર્હિ ઇટ્ઠાર્હિ જાવ સમાસાસઙ્ગ’ હું એવા પ્રકારનો પ્રયત્ન કરીશ કે જેથી કરીને તમારા શરીરને કોઈપણ પ્રકારથી કોઈ પણ દ્વારા જરા પણ પીડા નહિ થઈ શકે. આ પ્રમાણે પ્રિય અને હિંમત ભર્યાં વચનો દ્વારા રાજાએ શ્યામા દેવીને આશ્વાસન આપ્યું. ‘સમાસાસિત્તા તઓ પહિનિક્કમ્મઙ્ગ’ આશ્વાસન આપીને પછી તે રાજા ત્યાંથી ચાલ્યા આવ્યા. ‘પહિનિક્કમિત્તા કોહુંચિયપુરિસે સદ્દાવેઙ્ગ’ પોતાના સ્થાન પર પાછા આવતાંજ તેણે નોકરોને પોતાની પાસે બોલાવ્યા ‘સદ્દાવિત્તા એવં વયાસી’ અને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે ‘ગચ્છહં ગં તુબ્બે દેવાણુપ્પિયા’ દેવાનુપ્રિય! તમે સૌ ઝીંડીથી જાઓ અને ‘સુપ્પઙ્ગટ્ઠસ્સ નયરસ્સ વહિયા પચ્ચત્થિમે દિસીમાણ્ણે અગં મહં કૂડાગારસાલં કરેહ’ સુપ્રતિષ્ઠ નગરના બહાર પશ્ચિમ દિશા તરફના ભાગમાં એક મોટી ભારે ફૂટ આકાર વાળી શાળા જે પર્વતના શિખરનાં બરાબર હોય, ‘અણેગચ્ચંભસયસંનિવિટ્ઠં જાવ પાસાઈયં’ તથા જેમાં સેંકડો સ્તંભ લાગેલા હોય અને તે સ્થળ જોનારના ચિત્તને પ્રસન્ન કરનારી હોય, જોવા લાયક હોય, જેનું રૂપ

નેનારને ક્ષણે-ક્ષણે અપૂર્વ જાણાય અને નેના સમાન થીજ કોઈ પણ શાળા ન હોય તેવી બનાવે. 'કરિત્તા મમ ઇયમાણત્તિયં પચ્ચપ્પિણહ' બનાવીને પછી મને ખબર આપે. 'તણ્ણં તે કોહુંવિયપુરિસા કરયલ જાવ પહિસુણેતિ' રાજાની આ પ્રકારની આજ્ઞાને તે કૌટુંબિક પુરુષોએ બે હાથ બેડીને સ્વીકાર કર્યો અને 'પહિ-સુણિત્તા સુપહ્હટ્ઠસ્સ ણયરસ્સ વહિયા પચ્ચત્થિમે દિસીમાણ્ણં એગં મહં કૂટાગારસાલં કરેતિ' આજ્ઞા સ્વીકારીને તે તમામ સુપ્રતિષ્ઠ નગરના બહારના પ્રદેશમાં પશ્ચિમ દિશા તરફ જઈને તે કૂટાકારવાળી શાળાની રચના કરવામાં લાગી ગયા. 'અણેગસં-મસયસંનિવિટ્ઠં જાવ પાસાઈયં કરિત્તા' તેમાં તેઓએ સેંકડો થાંભલાઓની રચના કરાવી, શાળા બેનારનાં ચિત્તને આનંદ આપનારી, દર્શનીય, અપૂર્વરૂપ સંપન્ન, અર્થાત્ અબ્બેડ બનાવી આપી. પછી જ્યારે તૈયાર થઈ ત્યારે 'જેણેવ સીહસેણે રાયા તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ' તે જ્યાં સિંહસેન રાજા બિરાજમાન હતા, ત્યાં આગળ આવ્યા અને 'ઉવાગચ્છિત્તા તમાણત્તિયં પચ્ચપ્પિણંતિ' આવીને નિવેદન કર્યું કે હે રાજા! આપની આજ્ઞા પ્રમાણે કૂટાકાર શાળા બનીને તૈયાર થઈ ગઈ છે. (સૂ. ૬)

'તણ્ણં સે' ઇત્યાદિ.

'તણ્ણં' કૂટાકાર શાળા સંપૂર્ણ રૂપથી તૈયાર થયા પછી 'સે સીહસેણે રાયા' તે સિંહસેન રાજાએ 'અણયા કયાઈ' કોઈ એક સમયે 'ણ્ણગણં પંચહં દેવીસયાણં ણ્ણગણં પંચમાઈસયાઈ આમંતેઈ' ચારસો નવાણું પોતાની પત્નીઓ હતી તેની માતાઓને તે કૂટાકાર શાળામાં પધારવાનું આમંત્રણ આપ્યું 'તણ્ણં તાસિં ણ્ણગણં પંચહં દેવીસયાણં ણ્ણગણં પંચમાઈસયાઈ સીહસેણે રણ્ણા આમંતિયાઈ સમાણાઈ સવ્વાલંકારવિભૂસિયાઈ જહાવિભવેણં જેણેવ સુપહ્હટ્ઠે ણયરે જેણેવ સીહસેણે રાયા તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ' આમંત્રણ મળતાં તે તમામ ચારસો નવાણું માતાઓ પોતાની સંપત્તિ પ્રમાણે તમામ અલંકારથી શણગાર કરીને સુપ્રતિષ્ઠ નગરમાં જ્યાં સિંહસેન રાજા બિરાજમાન હતા ત્યાં આવી પહોંચી. 'તણ્ણં સે સીહસેણં રાયા ણ્ણગણં પંચદેવીસયાણં ણ્ણગણં પંચહં માઈસયાણં કૂટાગારસાલં આવસહં દલયઈ' તે તમામ જ્યારે રાજા પાસે આવી ગઈ ત્યારે તે સિંહસેન રાજાએ તે ચારસો નવાણું પોતાની પત્નીઓની ચારસો નવાણું માતાઓને તે કૂટાકાર શાળામાં રહેવા મુકામ કરાવ્યો. (સૂ. ૭)

'તણ્ણં સે' ઇત્યાદિ.

'તણ્ણં' તે પછી 'સે સીહસેણે રાયા' તે સિંહસેન રાજાએ 'કોહુંવિયપુરિસે સહાવેઈ' પોતાના નોકર ચાકરોને બોલાવ્યા 'સહાવિત્તા' બોલાવીને 'એવં' આ પ્રમાણે 'વયાસી' કહ્યું કે 'ગચ્છહ ણં તુભ્ભે દેવાણુપ્પિયા' હે દેવાનુપ્રિય! આપ સૌ અહીંથી જાઓ વિહલં અસણં ઉવણેહ' અને ચારજ પ્રકારના આહાર ત્યાં લઈ જાઓ. સાથે

‘सुबहु पुष्पवत्थगंधमल्लालंकारं च कूटागारसालं साहरेह’ अनेक प्रकारना पुष्प, वस्त्र, गंध, मादक, अने अलंकार पणु ते कूटशाळाभां लथ न्ज्यो. ‘तए णं ते कोडुं-वियपुरिसा तहेव जाव साहरेति’ राजनी आ प्रकारनी आज्ञा सांलज्या पछी ते कौटुम्भिक पुरुषोअे राजनी आज्ञा प्रभाण्णे तमाम आवा-पीवानी वस्तु अने पुष्प, वस्त्र-गंधमादक आदि सामथ्री तमाम ते कूटाकार शाळाभां लावीने मूकी आपी ‘तए णं तासिं एगूण-गाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणपंचमाइसयाइं सव्वालंकारविभूसियाइं तं विडलं असणं ४ सुरं च५ आसाएमाणाइं४ गंधव्वेहिं य णाडएहि उवगीयमाणाइं नच्चिज्जमाणाइं विहरंति’ ते पछी चारसो नवाणुं (४६६) पत्नीअोनी (४६६) माताअो अे ते आवेला चार प्रकारना आहारना पदार्थोना सारी रीते आहार कर्यो, भदिरा पीधी, भीजनने पणु भवराव्या-पीवराव्या, भदिरा पणु पाध, गन्धर्वोअे पणु तेअोना आववा माटेनो आनंद जणुव्यो. तेअोनां मानमां गंधर्वोअे तेअोनी प्रशंसाना गीत गायां तथा नृत्य करनारा माणुसोअे मनमान्या पोताना नृत्यथी तेअोनुं, स्वागत क्युं ‘तए णं से सीहसेणे राया अद्धरत्तकालसमयंसि बहुहिं पुरिसेहिं संपरिवुडे जेणेव कूटागारसाला तेणेव उवागच्छइ’ पछी सिंढसेन राज अर्धरात्रीना समये पोताना अनेक स्वजनोनी साथे ते कूटाकार शाणा तरइ आव्या ‘उवागच्छित्ता सालाए दुवाराइं पिहेइ’ त्यां पडोंचीने प्रथम तो तेण्णे तमाम दरवाज्ज अंधे करानी दीधा ‘पिहित्ता कूटागारसालाए सव्वओ समंता अगणिकायं दलयइ’ पछी कूटाकार शाणाभां तेण्णे चारेय आणुथी अग्नि लगावी दीधी. ‘तए णं तासिं एगूणगाणं पंचण्हं देवी-सयाणं एगूणगाइं पंचमाइसयाइं सीहसेणेणं रण्णा आलीवियाइं समाणाइं

रोयमाणाइं३ अत्ताणाइं असरणाइं कालधम्मणा संजुत्ताइं’ तेथी चारसो नवाणुं पोतानी पत्नीअोनी चारसो नवाणुं माताअोने सिंढसेन राजअे सणगावी दीधी त्यारे ते सौ इहन-आकंहन करती अने विलाप करती करती पोतानां रक्षणुनां साधनेनो अलाव जेध निःशरणु अनीने तमाम भरणु पायी गध.

भावार्थ— ते तमाम अे कूटाकार शाणाभां गध अने स्थिर थध त्यारे राजअे पोताना नोकर-आकरोने जोलावीने कहुं के डे देवतुअिय ! तमे सौ अर्धीथी न्ज्यो अने चार प्रकारना आहारना पदार्थो त्यां शाणाभां लथ न्ज्यो तेमज्ज साथे साथे अनेक प्रकारनां पुष्प, वस्त्र, गंध मादक अने अलंकारोने पणु लथ न्ज्यो. राजनी आ प्रभाण्णे आज्ञा भेजवीने ते सौ नोकर-आकर वर्गे राजनी आज्ञा प्रभाण्णे चार प्रकारना तैयार करावेला आहारनां पदार्थो तथा पुष्प, वस्त्र, गंध मादक आदि सामथ्रीने लथ कूटाकार शाणाभां आव्या. पछी ते चारसो नवाणुं स्त्रीअोनी मात-अोअे ते चार प्रकारना आहारना पदार्थो आधा-पीधा, पुष्प, वस्त्र, गंध, मादक

આદિ પદાર્થોનાં પણ યોગ્ય રીતે ઉપલોગ કર્યો સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાઓને પણ ખૂબ પીધી અને ખીજને પણ આપી, ગન્ધર્વોનાં વિધ-વિધ પ્રકારનાં ગીત સાંભળ્યાં, અને નૃત્ય કરનારાઓના નાચને પણ ખૂબ જોયા તથા ખુશી થયાં, પછીથી તે સિંહસેન રાજા તે દિવસે અર્ધરાત્રીના સમયે પોતાના અનેક નિજ જનને સાથે લઈને તે કૂટાકાર શાળા પાસે આવ્યા આવીને પ્રથમ પોતાના માણસોને આજ્ઞા કરીને શાળાના તમામ દરવાજા બંધ કરાવ્યા અને તે પછી કૂટાકાર શાળાની આરેય બાબુ આગ લગાવી દીધી તેથી ચારસો નવાણું (૪૯૯) દેવીઓની (૪૯૯) માતાઓ તમામ સિંહસેન રાજા દ્વારા અગ્નિથી બળતી થકી રૂદન કરવા લાગી આકેદિન અને વિલાપ કરતી પોતાના રક્ષણનાં સાધનોના અભાવે આશ્રય વિનાની થઈને કાલધર્મને પામી ગઈ-અર્થાત મરણ પામી ગઈ. ॥ સૂ. ૮ ॥

‘તણ્ ગં’ इत्यादि

‘તણ્ ગં’ તે પછી ‘સે સીહસેને રાયા’ તે સિંહસેન રાજા ‘ણ્યકમ્મેષ્ઠ’ કે જેણે પોતાની તમામ સાસુઓને મારવા રૂપ મહા અધાર્મિક કૃત્ય કર્યું છે તે ભયંકર અપરાધથી ‘સુવહુ પાવકમ્મં સમજ્જિણિત્તા’ અનેક પ્રકારનાં પાપકર્મોને ઉપાર્જનકરી ‘ચઉત્તીસં વાસસયાઈં પરમાઉં પાલહિત્તા’ ૩૪૦૦ ચોતરીસસો વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂરી થઈ રહ્યા પછી, ‘કાલમાસે કાલં કિચ્ચા’ મૃત્યુ સમયે મરણ પામીને ‘છઠ્ઠીંણ પુઠ્ઠવીંણ ઉવ્વકોસેણં વાવીસસાગરોવમદ્દિહિંણસુ ણેરહિંણસુ ણેરહિંણસુ ઉવ્વણ્ણે’ છઠ્ઠી પૃથ્વીના ઉત્કૃષ્ટ ૨૨ બાવીસ સાગરની સ્થિતિવાળા નરકમાં નારકીની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયો. ‘સે ગં તઓ અણંતરં ઉવ્વહિત્તા હિંણસુ રોહિહિંણ ણયરે દત્તસ્સ સત્થવાહસ્સ કણ્હસિરીંણ મારિયાંણ કુચ્છિંણસ દારિયાંણ ઉવ્વણ્ણે’ ત્યાંની સ્થિતિ પૂર્ણ કરીને તે સિંહસેનનો જીવ નિકળીને આ શૈલિતક નગરમાં દત્તસાર્થવાહની ભાર્યા-સ્ત્રી કૃષ્ણશ્રીનાં ઉદરમાંથી પુત્રી રૂપે ઉત્પન્ન થયો ‘તણ્ ગં સા કણ્હસિરી ણવ્વહં માસાણં બહુપહિંણુણાણં જાવ દારિયાંણ પયાયા’ ન્યારે નવ માસ અને ઉપર સાડાસાત (૭) રાત્રી સારી રીતે વીતી ગયા, ત્યારે કૃષ્ણશ્રીએ પુત્રોનો જન્મ આપ્યો. ‘સુકુમાલ જાવ સુરુવાં’ તેના હાથ-પગ આદિ અવયવો ઘણાં સુકુમાર હતાં અને આકૃતિ પણ ખૂબ સુંદર હતી. ‘તણ્ ગં તીસે દારિયાંણ અમ્માપિયરો ણિવ્વત્તે ણગારસમે દિવસે સંપત્તે વારસાહે’ તેના જન્મના ન્યારે અગિયાર (૧૧) દિવસ પૂરા થઈ (૧૨) બારમો દિવસ

આવ્યો ત્યારે તે સમયે, ‘વિઝલં અસળંઠ જાવ મિત્તં ગામધેજ્જં કરેતિ’ તેનાં માતા-પિતાએ મોટા પ્રમાણમાં ચાર પ્રકારના આહાર તૈયાર કરાવ્યા અને મિત્ર, શાંતિ, સ્વચ્છન સંબંધી અને પરિજનોનો પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ માદ્ય અને અલંકાર આદિથી સારો સત્કાર કર્યો, અને તે સૌના સમક્ષ પુત્રીનાં નામકરણ સંસ્કારનું વિધાન કર્યું તેમાં એ દૃષ્ટિ રાખી કે, તં હોઝ ણં દારિયા દેવદત્તા ગામેણં’ આ કન્યા અમને દેવ-પ્રસન્ન થવાથી વરદાનરૂપમાં પ્રાપ્ત થઈ છે, તે માટે તે કન્યાનું નામ દેવદત્તા રાખવું છે ‘તણ ણં સા દેવદત્તા દારિયા પંચધાઈપરિગ્ગહિયા જાવ પરિવહ્ણઈ’ તે દેવદત્તા પાંચ ધાય માતાઓની દેખરેખમાં રહેતી થકી પર્વતની શુકામાં રહેલા અમ્પક વૃક્ષ પ્રમાણે સુખપૂર્વક વધવા લાગી. (સૂ. ૯)

‘તણ ણં સા’ ઇત્યાદિ.

‘તણ ણં સાદેવદત્તા દારિયા’ જ્યારે તે દેવદત્તા પુત્રી ‘ઉમ્મુક્કવાલભાવા આત્યાવસ્થા પછી જ્યારે યૌવનાવસ્થામાં આવી ત્યારે ‘જોઞ્વણેણ ય રૂવેણ ય લાવણેણ ય જાવ અઈવર ઉક્કિટ્ટા ઉક્કિટ્ટસરીરા જાયા યાવિ હોત્યા’ તે પોતાના શરીરની આકૃતિ અને લાવણ્યથી સુંદર દેખાવા લાગી. ‘તણ ણં સા દેવદત્તા દારિયા અણ્ણયા કયાઈ ણ્હાયા જાવ વિભૂસિયા બહુહિં સુજ્ઞાહિં જાવ પરિવિવત્તા’ કોઈ એક સમયે તે દેવદત્તા પુત્રી સ્નાન કરી અને વસ્ત્રાભૂષણ પહેરીને પોતાની અઠાર દેશની દાસીઓના પરિવાર સાથે ‘ઉર્પિ આગાસતલંસિ કળગતિંદૂસણં કીલમાણી વિહરઈ’ પોતાના આકાશતલ જેવા મહેલના ઉપરના ભાગમાં-ચાંદનીમાં સોનાના ગેડી-દડાથી રમતી હતી. (સૂ. ૧૦)

“ ઇમં ચ ણં ” ઇત્યાદિ

(ઇમં ચ ણં) એક સમયની વાત છે. (વેસમણદત્તે રાયા) વૈશ્રવણદત્ત રાજા (જાણ જાવ વિભૂસિણ) સ્નાન કરીને વસ્ત્રાભૂષણોથી અલંકૃત થઈને (આસં દુરુહઈ) પોતાના ઘોડા પર સ્વાર થયા. (દુરુહિત્તા) સ્વાર થઈને (બહુહિં પુરિસેહિં સંપરિવુડે) અનેક પુરુષોની સાથે-સાથે (આસવાહણિયાણ) અશ્વક્રીડા કરવા માટે (નિજ્જાયમાણે) જઈ રહ્યા હતા (દત્તસ્સ ગાહાવહ્ણસ્સ ગિહસ્સ અદૂરસામંતે વીઈવયઈ) દત્તગાથાપતિના ઘરની જરા પાસે થઈને નીકળ્યા, (તણ ણં સે વેસમણે રાયા જાવ વીઈવયમાણે દેવદત્તં દારિયં ઉર્પિ આગાસતલંસિ કળગતિંદૂસેણં કીલમાણિં પાસઈ) તે વખતે તે વૈશ્રવણ રાજાએ મહેલ ઉપર સોનાના ગેડી-દડાથી ક્રીડા કરતી-રમતી તે દેવદત્તાને જોઈ. (પાસિત્તા દેવદત્તાણ દારિયાણ રૂવેણ ય જોઞ્વણેય ય જાવ વિમ્મિહણ) જોઈને દેવદત્તાના રૂપથી-યૌવનથી અને લાવણ્યથી આશ્ચર્ય પામી ગયો. આવું રૂપ આજસુધી જોવામાં આવ્યું નથી-આ પ્રમાણે ચકિત-ચિત્ત-ચલાયમાન થઈને તેણે (કોહુંવિચિય-પુરિસે સદ્દાવેહ) પોતાના કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવ્યા. ‘સદ્દાવિત્તા’ બોલાવીને

‘एवं वयासी’ आ प्रभाषे क्खुं, ‘कस्स णं देवाणुप्पिया एसा दारिया’ हे देवानुप्रिये !
 क्खे अकेनी पुत्री छे. ‘किं वा णामघेज्जं’ तेनुं नाम शुं ? ‘तए णं ते कोहुं-
 वियपुरिसा वेसमणरायं करयलं एवं वयासी’ आ प्रभाषे राजाना वयन
 सांभजिने ते कौटुम्बिक पुरुषोअे हाथ जेडीने आ प्रभाषे क्खुं के:- ‘एस णं सामी
 दत्तसत्थवाहस्स धूया कण्हसिरीए भारियाए अत्तया देवदत्ता णामं दारिया’
 हे स्वामिन् ! ते दत्तसार्थवाहनां पुत्री छे कृष्णश्री नामना तेनां पत्नीथी ते उत्पन्न
 थयेल छे अने तेनुं नाम देवदत्ता छे. ‘रूवेण य जोत्तवणेण य लावणणेण य
 उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा’ ते इप, यौवन अने लावण्यथी उत्कृष्ट अर्थात् अनुपम-
 शरीरसंपन्न छे. ॥ सू० ११ ॥

‘तए णं से’ धत्यादि.

‘तए णं’ ते पत्नी ‘से वेसमणे राया ते वैश्रवणु राज्ञे’ आसवाह-
 णियाओ पडिणियत्ते समाणे अ^२वकीडाथी निवृत्त थयने ‘अभिंभतरट्ठाणिज्जे पुरिसे
 पोताना अंहरना स्थानपर राणेस पुरुषोने ‘सदावेइ’ ओलाव्या ‘सदावित्ता’ अने
 ओलावीने ‘एवं वयासी’ आ प्रकारे क्खुं ‘गच्छह णं तुभ्भे देवाणुप्पिया’
 हे देवानुप्रिये ! तमे जलदी ज्ञेओ, अने ‘दत्तस्स धूयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं
 दारियं पूसणंदिस्स जुवरणो भारियत्ताए वरेह दत्तनां पुत्री ने कृष्णश्रीनी कुप्पथी
 उत्पन्न थय छे अने जेनुं नाम देवदत्ता छे, तेने आपणा युवराज पुष्पनंटी साथे वरावो.
 ‘जइवि य सा सयं रज्जमुक्का’ ते कन्या साथे युवराजनेो संबंध करवाभां ने
 शुद्ध-अी धन तरीके राज्य आपवुं पडे तो पणु कोछ जिन्ता नथी. अथवा तो जे
 ते पोते (देवदत्ता) पटराणी थवानी पोतानी भावना जण्णावे तो पणु ठीक छे. परन्तु
 ने रीते युवराज साथे तेनेो संबंध थाय ते प्रभाषे करे ‘तए णं ते अभिंभतर-
 ट्ठाणिज्जा पुरिसा वेसमणेणं रणा एवं वुत्ता समाणा’ आ प्रभाषे राज्ञे
 क्खेलां वयनेो ते पोताना अंहरना भागना भाषुओअे-पुरुषोअे ‘हट्ठतुट्ठा करयल जाव
 पडिसुणोति धण्णां उर्षं साथे हाथ जेडीने राजाना अे हुकमनेो स्वीकार कर्यो, अने
 ‘पडिसुणित्ता’ स्वीकार करीने ण्हाया जाव सुद्धप्पावेसाइं वत्थाइं पवरपरिहिया’
 स्नान कर्युं, कागडा आदि माटे अन्न वडेअ्युं अने दुःस्वप्न आदि दोषोनी निवृत्ति

માટે પ્રાયશ્ચિત્ત રૂપે દહી, દુર્વાદિ માંગલિક વસ્તુઓ ધારણ કરી. પછી રાજસભામાં પ્રવેશ કરવાના સમયે પહેરવા યોગ્ય સુશોભિત વસ્ત્રાદિક પહેરી કરીને તે 'જેનેવ દત્તસ્સ ગિહે તેનેવ ઉવાગચ્છંતિ' જે તરફ દત્ત સાર્થવાહનું ઘર છે તે તરફ રવાના થયા. ॥ સૂ. ૧૨ ॥

'તણ ણ' ઇત્યાદિ.

'તણ ણં સે દત્તે સત્થવાહે દત્ત સાર્થવાહે 'તે પુરિસે ણ્જ્જમાણે પાસઃ' આવતા તે રાજપુરુષોને જોયા 'પાસિત્તા હટ્થતુટ્ઠં આસણાઓ અબ્ભુટ્ટેઃ' જોઈને ઘણાંજ હર્ષ ભાવ સાથે અને સન્તુષ્ટમન થઈને પોતાના આસન ઉપરથી ઉભા થયા અને 'અબ્ભુટ્ટિત્તા' ઉઠીને 'સત્તટ્ઠપયાઈં અબ્ભુગ્ગણ' તેનો સત્કાર માટે ૭-૮ પગલા સામે ગયા. તેઓને આગળ કરીને તેમણે તેઓને (આવેલા રાજપુરુષોને) 'આસણેણં ઉવણિમંતેઃ આસન પર ઘેસવાની પ્રાર્થના કરી. 'ઉવણિમંતિત્તા તે પુરિસે આસથે વીસથે સુહાસણવરગણ એવં વયાસી' પ્રાર્થના કર્યા પછી જ્યારે તે સૌ આસન પર ઘેસી ગયા, તે સૌ રાજપુરુષોને વિશેષ પ્રસન્ન થઈને દત્ત સાર્થવાહે આ પ્રમાણે કહ્યું— 'સંદિસંતુ ણં દેવાણુપ્પિયા કિમાગમણપ્પઓચણં' કહો દેવાનુપ્રિય ! આપને અહીં આવવાનું પ્રયોજન શું છે ? 'તણ ણં તે રાયપુરિસા દત્તં સત્થવાહં એવં વયાસી' દત્તસાર્થવાનો આ પ્રકારનો પ્રશ્ન સાંભળીને રાજપુરુષોએ તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું— 'અમ્હે ણં દેવાણુપ્પિયા તવ ધૂયં કણ્હસિરીણ અત્તયં દેવદત્તં દારિયં પૂસણંદિસ્સ જુવરણ્ણો મારિયત્તાણ વરેમો' હે દેવાનુપ્રિય ! અમે લોકો આપનાં પુત્રી એટલે કૃષ્ણ-શ્રીના આત્મબદ્ધ જે દેવદત્તા છે તેનો અમારા યુવરાજ પુષ્પનંદી માટે સંબંધ (ભાર્યા-રૂપથી) વરણ કરવાની ઇચ્છા રાખીએ છીએ 'તં જઈ ણં જાણાસિ દેવાણુપ્પિયા જુત્તં વા પત્તં વા સલાહણિજ્જં વા સરિસો વા સંજોગો દિજ્જુત ણં દેવદત્તા મારિયા પૂસણંદિસ્સ જુવરણ્ણો' તો જે આપની આ યાગ્યતામાં સંમતિ હોય તથા હે દેવાનુપ્રિય ! આપ જો આ વિષે સહમત અને કુલોચિત મર્યાદાને અનુકૂળ તથા પ્રશંસા-પાત્ર સમજતા હો. તથા "આ સંયોગ ધરાધર છે" એવું માનતા હો તો આપ

આપની પુત્રી અમારા યુવરાજ પુષ્પનદી માટે આપો ! તથા સાથે એ પણ 'મળ' કહી આપો 'દેવાણુપ્પિયા' કે હે દેવાનુપ્રિય ! 'કિં દલયામો સુકં' તે કન્યાના મુલ્ય તરીકે અમારે શું આપવું પડશે. 'તણ્ ણં' રાજપુરુષોની આ પ્રમાણે વાત સાંભળીને 'સે દત્તે તે અભિમતરદ્વાણિજ્જે પુરિસે એવં વયાસી' તે દત્તસાર્થવાહે તે રાજપુરુષોને આ પ્રમાણે કહ્યું- 'એવં ચેવ દેવાણુપ્પિયા મમં સુવકં જણં વેસમણદત્તેરાયા મમં દારિયાનિમિત્તેણં અણુગિણ્હરૂ' હે દેવાનુપ્રિય ! મારા માટે એજ મૂલ્ય-શુલ્ક છે કે-વૈશ્રવણુદત્ત રાજા અમારી પુત્રીને નિમિત્ત રાખી અમારા પર અનુગ્રહ કરી રહ્યા છે, અર્થાત્ તેમની અમારા પર મોટી કૃપા છે. જે અમારી પુત્રી સાથે પોતાના યુવરાજનો સંબંધ કરવા ચાહે છે આથી વિશેષ આ સંબંધનું મૂલ્ય શું હોઈ શકે ? 'તે અભિમતરદ્વાણિજ્જે પુરિસે વિહલેણં પુપ્ફવત્થગંધમલ્લાલકારેણં સવ્કારેઈ' આ પ્રકારે કહીને તે દત્તસાર્થવાહે તે રાજપુરુષોને પુષ્કળ પુષ્પ વસ્ત્ર, ગંધ, માલા અને અલંકારોથી ખૂબ સત્કાર કર્યો 'સમ્માણેઈ' સન્માન કર્યું 'સવ્કારિત્તા સમ્માણિત્તા' સત્કાર અને સન્માન કર્યા પછી તે સૌને 'પહિવિસજ્જેઈ' વિદાય કર્યા, 'તણ્ ણં તે અભિમતરદ્વાણિજ્જા પુરિસા જેણેવ વેસમણે રાયા તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ ત્યાંથી વિદાય થઈને તે રાજપુરુષ ન્યાં વૈશ્રવણુ રાજા હતા ત્યાં આગળ પાછા આવ્યા અને 'ઉવાગચ્છિત્તા' આવીને 'વેસમણસ્સ રણ્ણો એયમટ્ઠં ણિવેદંતિ તેમણે વૈશ્રવણુ રાજા માટે દત્તસાર્થવાહે જે વાતનો સ્વીકાર કર્યો હતો તે તમામ વાત કહી સંભળાવી.

ભાવાર્થ-જ્યારે દત્તસાર્થવાહે પોતાના ઘેર આવેલા રાજાના ખાસ માણસોને જોયા તો તેના હર્ષનો પાર ન રહ્યો. તેણે ઉઠીને તમામને અભિવાદન કર્યું (દરેકનાં નામ લઈને નમસ્કાર કર્યા) સાત-આઠ પગલાં આગળ ચાલીને તેઓને પોતાના સ્થાન પર લઈ આવ્યા, અને સુંદર આસન પર બેસાર્યા અને તેઓના આવવાનું કારણ પૂછ્યું-પછી શાંત ચિત્ત થઈને પોતે જે કારણથી આવ્યા છે, તે કારણ કહ્યું, શેઠજી ! આપની જે દેવદત્તા પુત્રી છે તેના લગ્ન સંબંધ અમે અમારા યુવરાજની સાથે કરવા ચાહીએ છીએ. તો આપ અમને જણાવો કે તેના બદલામાં લેટરૂપે અમારે તમને શું આપવાનું રહેશે ? તમે ખાત્રીથી માનશો કે આ સંબંધ ઘણાજ યોગ્ય છે. જે તમારી ભાવના હોય તો સંબંધનો આજથીજ નિશ્ચય કરી લઈએ, આ પ્રમાણે રાજપુરુષોનો અભિપ્રાય સાંભળીને દત્તસાર્થવાહે ઘણાજ પ્રસન્ન થયા અને છેવટમાં તેમણે આ સંબંધ માટે પોતાની શુભ સંમતિ જાહેર કરી બતાવી અને કહ્યું કે તમારો સૌનો મારા ઉપર મોટો અનુગ્રહ છે કે આપ જેવા મોટા માણસો અમારા જેવા નાના-માણસો સાથે તમારા યુવરાજનો લગ્ન સંબંધ સ્થાપિત કરવા ઈચ્છો છો. પછી સંબંધ વિષેનો નિર્ણય થયા બાદ દત્તસાર્થવાહે-જ્યારે તે રાજપુરુષો વિદાય થવા લાગ્યા ત્યારે તેમને પુષ્પ, વસ્ત્રાદિકેથી ઘણાજ આદર સત્કાર કર્યો અને વિદાય કર્યા. તે સૌ રાજપુરુષો પ્રસન્નમુખ બનીને વૈશ્રવણુ રાજાની પાસે આવ્યા અને સંબંધ નક્કી થઈ ગયો છે તે હકીકત કહીને રાજાને પ્રસન્ન કર્યા. ॥ સૂ. ૧૩ ॥

“ तए णं से दत्ते ” धृत्यादि

‘ तए णं ’ ते पछी ‘ से दत्ते गाहावइ ’ ते दत्तसार्थवाडे ‘ अणया कयाइं केअ षेक समय ‘ सोभणंसि तिहिकरणदिवसणक्खत्तमुहुत्तंसि ’ शुभ तिथि, शुभकरणु शुभ दिवस, नक्षत्र इप मुद्धूर्त्तमां ‘ विउलं असणं उवक्खडावेइ धणुंअ भोटा प्रभाणुमां आर प्रकारना आहारना पदार्थो तैयार कराव्या, ‘ उवक्खडावित्ता मित्तणाइं आमंतैइ ’ न्यारे तमाम प्रकारनी आहारनी सामग्री पुष्कण प्रभाणुमां तैयार थछ गछ ते समये तेणु पोताना भित्रजन, ज्ञातिजन आदि संबंधी परिजनोने आभंत्रणु आप्थु अने तेडाव्या. ‘ आमंतित्ता जाव पायच्छित्ते सुहासणवरगए ’ पछी सारी रीते स्नान कथुं कागडा आदि पक्षियेने अन्न आपवाइप अलि कर्म कथुं, कौतुक भंगण अने प्रायश्चित आदि पाणु कथुं. ते पछी सारी रीते सुभासन पर भेसिने तेमणु ‘ तेणं मित्तं सद्धिं संपरिवुडे तं विउलं असणं आसाएमाणेअ विरहइ ’ पोताना आभंत्रित-अर्थात् आवेला भित्रादिक्को साथे भणीने ते आरेय प्रकारना आहारने भूष इयिपूर्वक नभ्या अने नभाडया. ‘ जिमियभुत्तुत्तरागए ’ नभी रह्या पछी तेमणु ‘ आयंतेइ तं मित्तणाइं विउलेणं गंधपुष्पवत्थमल्लालंकारेणं सक्कारेइ ’ पोताना आसन पर आवीने आयमन कथुं, हाथ मुभने सारी रीते धोया, पछी न्यारे सारी रीते पोताना मुभ अने हाथने साइ करी ढीधा पछी ते सौ भित्रादि परिजनोने गंध, पुष्प, वस्त्र, भाला अने अलंकार आदि द्वारा सत्कार कथे. ‘ सम्माणेइ ’ सन्मान कथुं ‘ सक्कारित्ता सम्माणिना देवदत्तं दारियं पहायं जाव विभुसियसरीरं पुरिस-हस्सवाहिणिं सीयं दूरोहेइ ’ सत्कार अने सन्मान कथ्यां पछी स्नान करावीने समस्त अलंकारेथी शणुगारेढी पोतानी पुत्री देवदत्ताने जे पालणीने षेक डजर भाणुसो उपाडी रहैला छे ते पालणीमां भेसारी आव्या ‘ दूरोहित्ता सुवहुमित्त जाव सद्धिं संपरिवुडे सन्विड्ढीए जाव रोहीडगं णयरं मज्झंमज्झेणं जेणेव वेसमणरणो गिहे जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छइ ’ न्यारे ते पालणीमां भेसि गछ त्यारे तेने भित्रादि परिजनोना साथे सर्व प्रकारनी कान्तिथी, तमाम वस्त्र अने आभरणो-धरेणुओनां तेनथी, सर्व सौन्यथी, सकल नगरजन आदि समुहायथी, सर्व प्रकारना आहरथी, सर्व प्रकारनी विभूतिथी, सर्व

नेपथ्यादिक धारणुथी, सर्व प्रकारनां संभ्रमथी, सर्व प्रकारनां पुष्प, गंध, माला अने अलंकारोथी युक्त तथा तमाम प्रकारनां वाञ्छेत्रेना नाह साथे भंडान्कृद्धि-द्युति, भंडासौन्य रूप भण अने मोटा समुदाय साथे-अनेक प्रकारना सुन्दर साज-वागता-शंभ, पञ्चव; पटह, लेरि, आलर, प्परमुष्पी, हुडुक, सुरज, मृदंग, हुन्दुलीना शण्डेनां प्रति-ध्वनि साथे रौडितक नगरना गरापर मध्य लागमांथी पसार थधने ज्यां वैश्रवणु राजानो भडेल हुतो त्यां आगण गया. 'उवागच्छित्ता करयलं जाव वद्धावेइ' जधने तेणे अन्ने हाथ जेडीने राजाने "आप जयवन्त हो, आपनो-विजय हो?"

आ शण्डोथी, वधाव्या 'वद्धावित्ता' वधावीने 'वेसमणस्स रण्णो देवदत्तं दारियं उवणेइ' तेणे ते वैश्रवणु राजाना समक्ष पोतानी देवदत्ता कन्याने उपस्थित करी (सू० १४)

'तए णं से वेसमणे' धृत्यादि.

'तए णं' पछी ज्यारे 'से वेसमणे राया' ते वैश्रवणु राजा 'देवदत्तं

दारियं देवदत्ता आणिका-कन्याने 'उवणीयं' पोताना पासे आवेली 'पासइ' जेधृत्यारे 'पासित्ता' जेधने ते 'हट्टुट्टुं विउलं असणं उलक्खडावेइ' यित्तमां धणुज्ज हर्ष पाभ्या, पछीथी तेणे चार प्रकारना आहारने वधारेमां-वधारे प्रमाणुथी तैयार कराव्या. 'उवक्खडावित्ता' तैयार करावीने 'मित्तणाइं आमंतेइ' तेणे पोताना मित्रादि परिजनोने आमंत्रणु आपीने ओलाव्या. 'जाव सक्कारेइ सम्माणेइ' अने तेज्यानी साथे जेसीने तेणे भूष मन-भावतां लोअन कर्यां अने सौने लोअन कराव्यां. पछी गंध, माला आदि वडे सौने सत्कार अने सन्मान कर्यां पछी तेणे 'पूसणंदिकुमारं देवदत्तं दारियं पट्टयं दूरोहेइ' पुष्पनंदी कुमार अने देवदत्ताने पाट उपर जेसार्थी. 'दूरोहित्ता सेयापीएहि कलसेहि मज्जावेइ' जेसारीने चांदी-सोनांना कणशोथी तेभनो अलिषेक कराव्यो. 'मज्जावित्ता वरणेवत्थियं करेइ' अलिषेक क्रिया थध

रह्या आह सुंदर वस्त्र अने अलंकारोथी शणुगार्था. 'कारित्ता अग्गिहोमं करेइ' शणुगार्था पछी ते वर-कन्या पासे हवन कराव्यो. 'कारित्ता पूसणंदिकुमार देवदत्ताए पाणिं गिण्हावेइ' होम विधी थध रह्या आह राजाजे देवदत्तानो पुष्पनंदीकुमार साथे पाणिअहणु विधी कराव्यो. जे रीते 'से वेसमण दत्ते राया पूसणंदिकुमास्स देवदत्तं दारियं सव्वड्ढीए जाव नादियरवेणं महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं पाणिग्गहणं करेइ' ते वैश्रवणु राजाजे पोताना युवराज पुष्पनंदी कुमारनी, देवदत्ता कन्यानी साथे सर्व प्रकारनी ऋद्धि आदिने अनुकूल गाजते-वाजते मोटा समारंभपूर्वक लग्न विधि पूर्णु करी. 'कारित्ता देवदत्ताए भारियाए अम्मापियरो मित्त जाव परियणं च विउलेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण य सक्कारेइ जाव पडिविसज्जेइ'

આ પ્રમાણે દેવદત્તા ભાર્યાના માતા-પિતા અને મિત્રાદિ પરિજનોને પુષ્કલ ચાર પ્રકારના આહાર આપીને તથા પુષ્પ, ગંધ, માલા અને અલંકારોથી ખૂબ સત્કાર સન્માન કરીને રાજાએ તેઓને વિદાય કર્યા. ॥ સૂ. ૧૫ ॥

‘ તણ ણં સે પૂસણંદિકુમારે ’ ઇત્યાદિ.

‘ તણ ણં ’ તે પછી ‘ સે પૂસણંદિકુમારે ’ તે પુષ્પનંદી કુમારે ‘ દેવદત્તાણ

મારિયાણ ’ દેવદત્તા ભાર્યાની સાથે ‘ ઉર્પિ પાસાયવરગણ ’ મહેલના ઉપરના ભાગમાં રહીને ‘ ફુટ્ટમાણેહિં મુડંગમત્થણ્હિં ’ જેમાં શ્રેષ્ઠ મૃદંગ વાગી રહ્યા છે. એવા ‘ વત્તીસઇવદ્દનાડણ્હિં ’ બત્રીસ પ્રકારના નાટકોદ્ધારા કરવામાં આવતા ભિન્ન-ભિન્ન બત્રીસ પ્રકારના પાત્રો દ્વારા નાટક ભજવાતું હતું ‘ ઉવગિજ્જમાણેર ’ પ્રશંસિત બનીને ‘ જાવ વિહરડ ’ શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ વિષયક વિપુલ મનુષ્ય સંગ્રંધી કામભોગોને ભોગવવા લાગ્યા ‘ તણ ણં સે વૈસમણે રાયા અણ્ણયા કયાઈ કાલધમ્મુણા સંજુત્તે ’ કોઈ એક સમયની વાત છે કે, વૈશ્રવણુ રાજા કાલધર્મ (મરણ) પામી ગયા ‘ ણીહરણં જાવ રાયા જાણ પુષ્પનંદી કુમારે પોતાના પિતાની સ્મશાન યાત્રા ખૂબ ગાજતે-વાજતે કાઠી મૃત્યુ પછીના સમસ્ત કાર્યો કરી નિશ્ચિન્ત બનીને હવે પછી પોતે રાજા બની ગયા. ‘ તણ ણં સે પૂસણંદી રાયા સિરીદેવીણ માયાણ મ્મત્તે યાવિ હીત્થા ’ અને પોતાની માતા શ્રીદેવીના ભકત પણ થઈ ગયા. ‘ કલ્લાકલ્લિલ્લિ જેણેવ સિરી દેવી તેણેવ ઉવાગચ્છઈ ઉવાગચ્છિત્તા પાયપહ્ણં કરેઈ ’ અને તેમના ચરણોમાં પોતાનું શિર રાખતા ‘ કરિત્તા સયપાગસહસ્સપાગેહિં તેલ્લેહિં અભિમ્મગાવેઈ ’ નમસ્કાર કર્યા પછી ફરી પોતાનાં માતાની શતપાકવાળાં અને હબ્બર પાકવાળા તૈલોદ્ધાર માલિશ કરતો, અને માલિશ પૂરૂં થયા બાદ તેમનાં શરીરનું મર્દન કરતો (ચાંપતો) કે જેના વડે તેને ‘ અદ્ધિસુહાણ, મંસસુહાણ, તયાસુહાણ, રોમસુહાણ ’ હાડકામાં, માંસપેસીઓમાં સુખ અને આરામ મળતો હતો, શરીર-આમડીમાં સુખ જણાતું અને નાનાં-નાનાં રૂવાડામાં આનંદ મળતો હતો. આ પ્રમાણે ‘ ચઉવ્વિહાણ સંવાહણાણ સંવાહાવેઈ ’ પુષ્પનંદી કુમાર તે ૪ ચાર પ્રકારની વૈયાવૃત્ય (સેવા) થી હંમેશાં પોતાનાં માતાને આરામ પહોંચાડતો, એટલું જ નહીં પણ જ્યારે તે માતાનાં શરીરને માલિશ અને મર્દન કરી લેતો ત્યારે ‘ સુરમિણા ગંધવટ્ટણ ઉવ્વટ્ટાવેઈ ’ તે સુગંધિત ચૂર્ણોથી (સુગંધી પદાર્થોથી) તેના શરીરને ઉવટનપણુ કરતો હતો ‘ ઉવ્વટ્ટાવિત્તા તિહિં ઉદણ્હિં મજ્જાવેઈ ’ સુગંધી પદાર્થો ચોળ્યા પછી-તે પોતાનાં માતાને ત્રણ પ્રકારનાં પાણીથી સ્નાન કરાવતો, તે આ પ્રમાણે કે ‘ ઉસિણોદણં સીઓદણં ગંધોદણં ’ પ્રથમ ગરમ પાણીથી, પછી શીતલ જલથી અને પછી સુગંધીત જલથી, આ પ્રમાણે ‘ મજ્જાવિત્તા વિઉલ્લે અસણં ધોયાવેઈ ’ જ્યારે માતાનું સ્નાન થઈ રહેતું. ત્યારે તેમને ચાર પ્રકારના આહારનું ભોજન કરાવતા હતા, ‘ સિરીણ દેવીણ ણહાયાણ જાવ પાયચ્છિત્તાણ જાવ જિમિયમ્મુત્તરાગયાણ ’ આ પ્રમાણે શ્રીદેવી સ્નાન આદિથી લઈને કૌતુક, મંગલ, અને પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિ કરી રહ્યા બાદ તથા ભોજન વિધિ પૂરી કર્યા પછી અને પોતાના સ્થાન પર આવી જતાં. ત્યાં હાથ-મુખ આદિનું બરાબર પ્રક્ષાલન કરી રહીને પછી સુખાસન પર બિરાજ-

માન થતાં હતા, 'તઓ પચ્છા' તે પછી રાજા પુષ્પનંદી 'પહાઈં ઘુજઈં વા' સ્નાન કરતા અને ભોજન કરતા અને 'ઉરાલાઈં માણુસસગાઈં ભોગભાગાઈં ઘુંજમાળે વિહરઈ' ઉદાર મનુષ્ય સંબંધી કામભોગોને ભોગવતા હતા. ॥ સૂ૦ ૧૬ ॥

'તણ ણં તીસે' ઇત્યાદિ.

'તણ ણં' કેટલાક સમય પછી 'તીસે દેવદત્તાણ દેવીણ' તે દેવદત્તા દેવીએ 'અણયા કયાઈં' અન્યદા કદાચિત્ત્વ વ્યારે કે તે 'પુન્વરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ રાત્રીના મધ્ય ભાગમાં 'કુહુંવજાગરિયં જાગરમાણીણ' કુટુંબની ચિન્તાથી ભગી રહી હતી, ત્યારે 'ઇમેયાસ્થે અજ્ઞત્થિણ સમુપ્પજ્જિત્થા' આ પ્રમાણે સંકલ્પ-વિકલ્પ ઉત્પન્ન થયા. 'એવં સ્વલુ પૂસણંદી રાયા સિરીણ દેવીણ માઈણ ભત્તે જાવ વિહરઈ' આ પુષ્પનંદિ રાજા શ્રી દેવી માતાના ભક્ત થઈ ગયા છે. 'તં ણણં વિઘાણં ણો સંચાણમિ અહં પૂસણંદિના રણના સંદર્ધિં ઉરાલાઈં ઘુંજમાણી વિહરિત્તણ' એટલા માટે માણુસકિત રૂપ વિધન છે તે મારા અનુકૂળ કાર્ય કરવામાં પ્રતિબન્ધ સ્વરૂપ છે. હું પુષ્પનંદિ રાજાના સાથે ઉદાર મનુષ્ય સંબંધી કામભોગો ભોગવવામાં વંચિત છું 'તં સેયં સ્વલુ મમ સિરિં દેવિં અગ્ગિપ્પઓમેણ વા વિસપ્પઓમેણ વા મંતપ્પઓમેણ વા જીવિયાઓ વચરોવિત્તણ' એટલા માટે મારા માટે એજ હાલ ઉચિત છે કે હું એ શ્રીદેવીને આગનના પ્રયોગથી અથવા વિષના પ્રયોગથી અથવા મંત્રના પ્રયોગથી પ્રાણોથી રહિત કરી દઉં અર્થાત્ તેનો નાશ કરી નાખું, 'એવં સંપેહેઈ' આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો 'સપેહિત્તા સિરીણ દેવીણ અંતરાણિં ય પહિજાગરમાણીર વિહરઈ' વિચાર કરીને પછી તે હવે શ્રીદેવીને મારી નાખવા માટે અનુકૂળ સમયની રાહ ભેવા લાગી, પુષ્પનંદિની ગેરહાજરી રૂપ તેના છિદ્રોની વાટ ભેવા લાગી. ॥ સૂ૦ ૧૭ ॥

'તણ ણં સા' ઇત્યાદિ.

'તણ ણં સા' કેટલોક સમય ગયા પછી આ ઘટના થઈ, શ્રીદેવી 'અણયા કયાઈં' કોઈ એક સમય 'મજ્જાવિયા' સ્નાન કરીને 'વિરહિયસયણિજ્જંસિ' એકાન્તમાં પોતાની સેજ-પથારીમાં 'સુહપસુત્તા જાયા યાવિ હોત્થા' સુખની નિદ્રામાં સૂઈ રહી હતી. 'ઇમં ચ ણં દેવદત્તા દેવી જેણેવ સિરી દેવી તેણેવ ઉવાગચ્છઈ' તે દેવદત્તા દેવી, એ શ્રીદેવીની પાસે આંખ્યા 'ઉવાગચ્છિત્તા સિરિં દેવિં મજ્જાવિયં વિરહિયસયણિજ્જંસિ સુહપસુત્તં પાસઈ' અને તેને સ્નાન કરી એકાન્તમાં સેજ-પથારી પર સુખેથી સુતેલી બેઠ. 'પાસિત્તા દિસાલોયં કરેઈ' બેઠને પછી તેણે આરેય

તરફની દિશાએ સામું બેસું ' કરિત્તા જેનેવ મત્તઘરે તેનેવ ઉવાગચ્છઈ ' દરેક દિશા સામું બેયા પછી જ્યાં ભક્ત ગૃહ-ભોજનશાળા-રસોડું હતું ત્યાં પહોંચી ગઈ. 'ઉવાગચ્છિત્તા લોહદંડં પરામુસઈ' પહોંચતાં જ તેણે એ સ્થળે રાખેલો એક લોહ-દંડને ઉપાડ્યો. 'પરામુસિત્તા લોહદંડં તાવેઈ' અને પછી તેને તપાવ્યો. 'તાવિત્તા' તપવીને પછી તે 'તત્તં સમજોઈભૂયં ફુલ્લકિંસુયસમાણં' તપાવેલો અગ્નિસમાન લોહદંડ કિંશુક-ખાખરાનાં પુલ સમાન લાલચોળ થયો. તેને ' સંઢાસણં ગહાય ' લોહાની સાથુસી વડે પકડીને 'જેનેવ સિરી દેવી તેનેવ ઉવાગચ્છઈ' જ્યાં શ્રીદેવી હતી ત્યાં ગઈ. 'ઉવાગચ્છિત્તા સિરીદેવીએ અપાણંસિ પક્ષિવેઈ' જંધને તુરતજ તેણે એ લોહદંડને શ્રીદેવીના અપાન ભાગ-ગુપ્ત ભાગમાં પ્રવેશ કરાવ્યો- ' તણં સા સિરી દેવી મહયાર સદ્દેણં આરસિત્તા કાલધમ્મુણા સંજુત્તા ' આ પ્રમાણે લોહાનો દંડ ગુપ્તદ્વારમાં ખોસવાથી શ્રીદેવી ભારે ઉંચા સ્વરથી રૂદન કરતી કરતી શોક કરીને મરણ પામી ગઈ. (૨૦ ૧૮)

'તણં તીસે' ઇત્યાદિ.

'તણં' જ્યારે 'તીસે સિરીદેવીએ દાસવેહીઓ' શ્રીદેવીની દાસીઓએ 'આરહિયસદં સોચ્ચા' તેના રડવાના અવાજને સાંભળ્યો ત્યારે તેણે સાંભળતાં જ 'ણિસમ્મ' આ અવાજ-ધ્વનિ શ્રીદેવીનો છે, એવો વિચાર કરીને 'જેનેવ સિરી દેવી તેનેવ ઉવાગચ્છંતિ' જ્યાં શ્રીદેવી હતી ત્યાં ગઈ. 'ઉવાગચ્છિત્તા દેવદત્તં દેવિં તઓ અવક્કમ્મમાણિં પાસંતિ' ત્યાં જતાં જ તે દાસીઓએ ત્યાં આગળથી દેવદત્તા દેવીને નિકળતા બેયાં, 'પાસિત્તા જેનેવ સિરીદેવી તેનેવ ઉવાગચ્છંતિ' બેધને તે શ્રીદેવી જ્યાં સુતાં હતાં ત્યાં તે પહોંચી. 'ઉવાગચ્છિત્તા સિરિં દેવિ ણિપ્પાણં ણિચ્ચેટ્ટં જીવવિપ્પજદં પાસંતિ' પહોંચતાં જ તેઓએ તે શ્રીદેવીને નિષ્પ્રાણુ નિષ્ચેષ્ટ એટલે કે જીવનરહિત અવસ્થામાં બેયા. 'પાસિત્તા દા-દા ! અહો ! અકજ્જં-તિ કટટુ રોયમાણીઓ કંદમાણીઓ ત્રિલવમાણીઓ' બેધને તે તમામ દાસીવર્ગ " હા-હા, આ મહા અનર્થ થયો, એ પ્રમાણે કહેતી અને રડવા લાગી, આક્રમ

કરવા લાગી અને માથું કુટીને વિલાપ કરવા લાગી. 'જેનેવ પૂસણંદી રાયા તેનેવ ઉવાગચ્છંતિ' રોતી વિલાપ કરતી કરતી જ્યાં પુષ્પનંદી રાજા હતા ત્યાં પહોંચી. ઉવાગચ્છંતા પૂસણંદિં રાયં एवं वयासी' પહોંચીનેજ તેણે પુષ્પનંદી રાજા પાસે આ પ્રમાણે વાત કરી ' एवं खलु सामी ! सिरीदेवी देवदत्ताए देवीए अकाले चेत्र जीवियाओ ववरोविया' હે સ્વામિન સાંભળો ! આજે શ્રીદેવી દેવદત્તાદેવી દ્વારા અકાલે જીવન પુરૂ કરી ગયાં. અર્થાત્ અકાળે દેવદત્તાએ શ્રીદેવીના જીવનને અત આણ્યો—(મૃત્યુ કર્યું) 'तए णं से पूसणंदी राया तासिं दासचेडीणं अंतिए एयमट्टं सोच्चा णिसम्म महया माइसीएणं अण्णुणे समाणे फरसुणियत्ते विव चंपगपायवे धसत्ति धरणीतलंसि सव्वंगेहिं सण्णिवडिए' આ પ્રમાણે પુષ્પનંદી રાજા તે દાસીઓ પાસેથી એ વાત સાંભળીને અને વિચાર કરીને માતાના વિયોગના અસહ્ય શોકથી આકાન્ત થઈને કુહાડાથી ચંપકના વૃક્ષને કાપતાં જેમ "धस" શબ્દ થાય તે પ્રમાણે ધસ શબ્દપૂર્વક સર્વાંગો સહિત એકદમ જમીન પર પડી ગયા. (સૂ૦ ૧૯)

'तए णं से' ઇત્યાદિ.

'तए णं' તે પછી 'से पूसणंदी राया' તે પુષ્પનંદી રાજાએ 'सुहुचंतरेणं' થોડો સમય ગયા પછી 'आसत्ये समाणे' સચેત થઈને 'बहुहिं राईसर जाव सत्थवाहेहि मित्त जाव परियणेण य' ઘણાંજ રાજેશ્વર, તલવર, માંડમ્બિક, કૌટુંબિક, ઇભ્ય શ્રેષ્ઠિ, સેનાપતિ, સાર્થવાહો તથા મિત્રથી લઈને પરિજનોની 'सद्धिं' સાથે 'रोयमाणेइ' મલીને રોતા—ફેન કરતા થકા આકન્દન કરતા થકા હે માત ! તમે આજ અમને છોડીને ક્યાં ચાલ્યા ગયાં, તમારા વિયોગથી માઝું. હૃદય ફટી જાય છે, આ પ્રમાણે વિલાપ કરતા થકા 'सिरीए देवीए महयाइइइ० णीहरणं करेइ' શ્રીદેવીની મોટા ઉત્સવની સાથે શ્મશાન યાત્રા કાઢી 'करित्ता' અગ્નિ સંસ્કાર કર્યા પછી તેણે 'आसुइत्ते' અત્યંત કોપ કરીને 'देवदत्तं देविं' દેવદત્તા દેવીને 'पुरिसेहिं गिण्हावेइ' રાજપુરુષો દ્વારા પકડાવી લીધી. 'गिण्हावित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' અને પ્રત્યક્ષ પુરાવાને કારણે તે દેવદત્તાવધ્ય છે એ પ્રમાણે જાહેર કરી દીધું.

' एवं खलु गोयमा ! ' આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! ' देवदत्ता देवी ' દેવદત્તા દેવી 'पुरापुराणाणं जाव विहरइ' પૂર્વજીવમાં કરેલા દુશ્ચીણું, દુષ્પ્રતિકાન્ત અને અશુભતમ પાપ કર્મોના વિશેષ ક્ષણને લોગવી રહી છે. (સૂ૦ ૨૦)

‘देवदत्ता णं भंते’ धत्यादि.

गौतमे इरी पूछथुं ‘भंते’ हे लदन्त! ‘देवदत्ता णं देवी’ ते देवदत्ता देवी उवे ‘इओ कालमासे कालं किच्चा’ आ लवमांथी भरणु पाभीने ‘कहिं गच्छिहिइ’ कयां न्शे? ‘कहिं उववज्जिहिइ’ कयां उत्पन्न थशे? ‘गोयमा’ हे गौतम! सांलणो, ते ‘असीइं वासाइं परमाउयं पालित्ता’ असेसी वर्षनी पोतानी उच्छृण्ट आयुष्यने लोगवीने ‘कालमासे कालं किच्चा’ मृत्युना समये भरणु पाभीने

‘इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए सागरोवपमट्टिइएसु’ अे रत्नप्रला पृथिवीना अेक सागरनी स्थितिवाणा ‘नेरइएसु’ नरकमां ‘णेरइयत्ताए’ नारकेना इपमां ‘उववज्जिहिइ’ उत्पन्न थशे. तेतुं अेक लवथी थीण लवमां-लवान्तरमां भ्रमणु ते प्रथम अध्ययनमां कडेवामां आवेला मृगापुत्रना प्रमाणे ज्ञाणी देवुं ‘तओ अणंतरं उववट्टित्ता’ ते पछी त्यांथी पृथिवीकायथी नीकलीने ‘गंगपुरे णयरे’ गंगपुर नगरमां ‘हंसत्ताए पच्चायाहिइ’ ते उंस इपथी उत्पन्न थशे. ‘से णं तत्थ साउणिएहिं वधिए समाणे तत्थेव गंगपुरे णयरे सेट्टिकुलसि पुत्तत्ताए उववज्जिहिइ’ त्यां ते शिकारी द्वारा मार्यां न्शे, पछी ते गंगपुर नगरमा केअ अेक शेठना घेर पुत्र इपथी उत्पन्न थशे ‘वेहिं० सोहम्मे० महाविदेहे सिज्जिहिइ’ त्यां आगण ते ओधिरत्त पाभशे,

संयम लधने भरणु पाभ्या पछी सौधर्म स्वर्गमां देव थशे, त्यांथी यवीने मडा-विहेडमां जन्म लधने त्यांथी सिद्धिगतिने प्राप्त करशे. ‘णिकखेवो’ सुधर्मा स्वाभी कडे छे. हे न्भू! श्रमणु लगवान मडावीर स्वाभीअे आ नवमा अध्ययनना ने लाव कद्या हुता ‘त्तिबेमि’ तेज प्रमाणे मे तमने कद्या छे. (सू० २१)

धति विपाकश्रुतना ‘दुःखविपाक’ नामना प्रथम श्रुतस्कंधनी

‘विपाकचन्द्रिका’ टीकाना गुजराती अनुवादमां

‘देवदत्ता’ नामक नवमुं

अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १-६ ॥

દશમું અધ્યયન

નવમું અધ્યયન સાંભળ્યા પછી શ્રી જમ્બૂ સ્વામી હવે દશમા અધ્યયનના વિષયમાં શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે—

‘ જઈ ગં મંતે ’ ઇત્યાદિ

સિદ્ધિસ્થાનને પામેલા શ્રી શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે દુઃખવિપાકના નવમાં અધ્યયનને અર્થ દેવદત્તાના આખ્યાનથી સ્પષ્ટ કર્યો છે તે જ શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે દશમા અધ્યયનના લાવ શું કહેલા છે? શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે, ‘એવં સ્વલુ જંબૂ’ હે જમ્બૂ! ‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે ‘વદ્ધમાણપુરે ગામં ગયરે હોત્થા’ વર્ધ્ધમાનપુર નામનું એક નગર હતું. ‘વિજયવદ્ધમાણે ઉજ્જાણે’ તેમાં વિજય વર્ધ્ધમાન નામનો અગીચ્છો હતો, ‘મણિમહે જક્કલે’ તેમાં મણિભદ્ર નામનો યક્ષ રહેતો હતો. ‘વિજયમિત્તે રાયા’ વિજયમિત્ર રાજા એ નગરનો રાજા હતો. ‘તત્થ ગં ધણદેવે ગામં સત્થવાહે હોત્થા’ ત્યાં આગળ એક સ્મૃતિવાહુ પથ્થુ રહેતો હતો. જેનું નામ ધનદેવ હતું. ‘અડ્ઢે’ તે વિશેષ પ્રકારે ધનાઢય—શ્રીમંત હતો, ‘તસ્સ ગં પિયંગૂ ગામં મારિયા’ તેની પત્નીનું નામ પ્રિયંગુ હતું. ‘અંજૂ દારિયા જાવસરીરા’ તેને અંજુ નામની એક પુત્રી હતી તે પાંચ ઇંદ્રિયોથી વિશેષશોભાસ્પદશરીરવાળી હતી, યૌવન અને લાવણ્યથી તે ઉત્કૃષ્ટ હતી, તેથી તેનું શરીર ઘણું જ સાઈં દેખાતું હતું. (સૂ ૧)

‘ સમોસરણં ’ ઇત્યાદિ.

નગરના વિજયવર્ધ્ધમાન અગીચ્છામાં ‘ સમોસરણં ’ શ્રી વીર પ્રભુ તીર્થંકરનું આગમન થયું. ‘પરિસા ણિગ્ગયા’ ભગવાનનું આગમન સાંભળીને નાગરિક જન પ્રભુનાં દર્શન અને વંદન કરવા માટે પોતાના ઘેરથી નીકળીને તે અગીચ્છામાં આવ્યા. ‘જાવ પહિગયા’ ભગવાનને વંદન કરી ધર્મદેશના સાંભળી. પછી રાજા સહિત સૌ પોતાના સ્થાન પર ગયા. ‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણસ્સઙ્ગે જેટ્ટે જાવ અદ્ધમાણે’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે શ્રમણુ લગવાન મહાવીર પ્રભુના મોટા શિષ્ય ગૌતમ—ગોત્રના શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ મુનિ જે વિશેષ તપસ્વી હતા, તે છઠના પારણાનાં નિમિત્તે ભગવાન પાસેથી આજ્ઞા મેળવીને વર્ધ્ધમાન નગરમાં ભિક્ષા માટે ગયા અને ઉચ્ચ—નીચ આદિ કુલોમાં ફરીને ‘વિજયમિત્તસ્સ ગિહસ્સ અસોગવણિયાણ અદૂરસામંતેણં વીઙ્ગવમાણે પાસઙ્ગે’ વિજયમિત્ર રાજાના રાજમહેલની અશોકવાટિકાની પાસે થઈને નીકળ્યા છે, એટલામાં તેમણે ત્યાં એક દશ્ય જોયું ‘એણં ઇત્થિયં સુક્કં મુક્કં

लुक्त्वं णिम्मसे किडि किडिकियाभूयं अट्टिचम्मावणद्धं णीलसाडगणियत्थं कट्ठाइं कलुणाइं विस्सराइं कूयमाणं पासइ' त्यां अेक खी अेवी देणी डे ने लोढी व्यय थवाथी तदन शुष्क थर्ध गध हती, घष्णीज वेदना थवाना डारणे कांर्ध पष्णु णोराक भांर्ध शकती नडीं तेथी ते लूणी रडेती हती, नेनुं शरीर पष्णु तदन इक्ष हतुं ते डारणुथी तेना शरीरमां नाम मात्र कांति न हती, मांसना व्ययथी शरीर पष्णु नेनुं मांसरहित थर्ध रडेलुं हतुं, तेथी न्यारे ते उठती अेसती हती त्यारे तेना सांधा-अेमां 'किट-किट' आ प्रकारना अव्यक्त अवाज थता हता, नेना शरीरमां नसेनी णण अने आभडा विना भीणुं कांर्ध पष्णु देआतुं ज नडीं. नेणे इक्त १ लीला रंगनी साडीज पडेरी राणी हती. तेना हार्दिक दुःअने जष्णावनारा ते शण्डे हता, ने प्रति सभय कइष्णा रसथी लीलाअेला अने तेना गह-गह कंठथी निकणता हता. ते विस्वर हता-आर्तस्वर हता. 'पासित्ता चिंता तहेव जाव एवं वयासी-एस णं भंते ! इत्थिया पुव्वभवे का आसि ? वागरणं' इयाज्जनक दशमां पडेली ते खीने नेधने गौतमनां मनमां पूर्वना अर्धयनेमां कडेली पद्धति प्रभाणे विचार उत्पन्न थयो, पछी ते गौतम त्यांथी नीकणीने भगवाननी पासि आंव्या अने आदया डे लदन्त ! ते खी पूर्वभवमां डेणु हती. गौतमनी आ वात सांभणीने, प्रलुअे ते खीना पूर्वना लव विषे आ प्रभाणे कथुं. (सू० २)

‘ एवं खलु ’ धत्यादि.

‘ एवं खलु गोयमा ’ डे गौतम ! ‘ तेणं कालेणं तेणं समएणं ’ अवस-पिष्णीना थोथा काणमां ‘ इहेव जवुद्धीवे दीवे ’ आ जणुद्धीपना ‘ भारहे वासे भरतक्षेत्रमां ‘ इंदपुरे णामं णयरे ’ धंद्रपुर नामतुं नगर हतुं ‘ तत्थ णं इंददत्ते राया, पुढवीसिरी णामं गणिया होत्था, वण्णओ ’ त्यांना राजतुं नाम धंद्रदत्त हतुं, पृथ्वीश्री नामनी अेक गणिका त्यां रडेती हती. तेनुं तर्धुन भील स्थणथी णष्णी लेवुं. ‘ तए णं सा पुढवीसिरी गणिया इंदपुरे णयरे ’ पृथ्वीश्री गणिका ते धंद्रपुर नगरमां ‘ बहवे राईसर जावप्पभियओ ’ अनेक राजेश्वर, तलवर, मांडम्भिक, कौटुम्भिक, धव्य, श्रेष्ठ अने सेनापति आदिने ‘ बहुहिं चुण्णप्पओगेहि य जाव अभिओगित्ता ’ अनेक प्रकारना खूर्णना प्रयोगथी, मंत्रेना प्रयोगथी उन्मत्त अना-वनारां साधन अने तेवा प्रयोगथी, यित्त आकर्षणु करनारा प्रयोगथी, कायानु आकर्षणु करनारा प्रयोगथी, भीलनेा तिरस्कार करनारा-अर्थात् वश करनारा प्रयो-गोथी अेवा मंत्रादिक प्रयोगेा वडे पोताने वश करीने ‘ उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणी विहरइ ’ अनुभ्यलव संअधी उदार कामलोगेने लोगवती हती. ‘ तए णं सा पुढवीसिरी गणिया एयकम्मा ४ सुबहुं पावं समज्जिणित्ता पण-त्तिसं वाससयाइं परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णा ’ आ प्रभाणे विषय सुअ लोगवतां लोगवतां तेणे अनेक पापकर्मांनी कभाष्णी करवामां ज ३५०० पांत्रीससेा वर्षनी पोतानी तमाभ आयुष्य वीतावी दीधी. अने ते भरष्णु पाभ्या

પછી મેળવેલાં પાપકર્મોના ઉદ્ધયથી તે ૨૨ બાવીસ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળી છઠ્ઠી પૃથિવીના નરકમાં નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઈ. ‘સા ણં તઓ ઉન્વટ્ટિત્તા ઇહેવ વદ્ધમાણ્ણયરે ઘણદેવસ્સ સત્થવાહસ્સ પિયંગૂભારિયાણ ક્કચ્છંસિ દારિય- ત્તાણ ઉવવણ્ણા’ ત્યાંથી નીકળીને તે આ વર્દ્ધમાન નગરમાં ધનદેવ સાર્થવાહની પ્રિયંશુ પત્નીના ઉદરમાં પુત્રીના રૂપે અવતરિત થઈ. ‘તણ ણં સા પિયંગૂ ભારિયા ણવણ્ણં માસાણં વહુપહ્ણિપુણ્ણાણં દારિયં પયાયા, ણામં અંજૂ, સેસં જહા દેવદત્તાણ’ ન્યારે નવ માસ સારી રીતે પૂરા નીકળી ગયા ત્યારે પ્રિયંશુએ એક પુત્રીને જન્મ આપ્યો, તેનું નામ અંબૂ રાખવામાં આવ્યું, બાકીનું વિશેષ અંબૂનું વર્ણન દેવ- દત્તાનાં વર્ણન પ્રમાણે સમજી લેવું. (સૂ. ૩)

‘તણ ણં સે વિજણ’ ઇત્યાદિ.

‘તણ ણં સે વિજય રાયા’ ત્યાર પછી તે વિજયરાજાએ ‘આસવાહણિયાણ’

ઘોડાગાદીમાં બેસીને ‘ણિજ્ઞાયમાણે’ નીકળ્યા ત્યારે ‘જહા વેસમણદત્તે’ જે પ્રમાણે દેવદત્તા પોતાના મહેલ ઉપર સોનાના ગેડી-દડાથી રમતી હતી તેને વૈશ્રવણુદત્ત રાજાએ અશ્વક્રીડા કરવા જતાં વખતે જોઈ હતી. ખરાખર તેજ પ્રમાણે આ ‘અંજું પાસઈ’ અંબૂ દારિકા (બાળકી) ને પણ વિજય રાજાએ અશ્વક્રીડા કરવા જતાં મહેલના ઉપરના ભાગમાં સોનાના ગેડી-દડાથી રમતી જોઈ. ‘ણવરં’ પરન્તુ અહિં એટલી વિશેષતા છે કે, વૈશ્રવણુદત્ત રાજાએ દેવદત્તાને વિવાહ-પાણીગ્રહણ સંસ્કાર પોતાના પુત્ર સાથે કર્યો હતો. ત્યારે વિજયરાજાએ ‘અપ્પાણો અઠ્ઠાય વરેઈ’ અંબૂનાં લગ્ન ખુદ પોતાની સાથેજ કર્યાં. ‘જહા તેતલી જાવ અંજૂણ ભારિયાણ સહિં ઉપ્પિ જાવ વિહરઈ’ જ્ઞાતા- ધર્મકથાંગ સૂત્રમાં ૧૪ ચૌદમાં અધ્યયનમાં વર્ણન કરેલા તેતલીપુત્રના પ્રમાણે વિજય- મિત્ર રાજાએ પણ અંબૂ ભાર્યાની સાથે પોતાના મહેલોમાં રહીને સર્વોત્કૃષ્ટ મનુષ્યભવ સંબંધી કામલોગોને ભોગવ્યા. ‘તણ ણં તીંસે અંજૂણ દેવીણ અણ્ણયા કયાઈં જોણીસૂલે પાઉવ્ભૂણ યાવિ હોત્થા’ કે.ઇ એક સમય અંબૂ દેવીને યોનિશૂલ રોગ ઉત્પન્ન થયો. ‘તણ ણં સે વિજયે રાયા કોહુંવિયપુરિસે સહાવેઈ’ ન્યારે વિજય રાજાએ આ વાત સાંભળી ત્યારે પરિચારકોને બોલાવ્યા ‘સહાવિત્તા एवं વયાસી’ બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું ‘ગચ્છહ ણં તુમં દેવાણુપ્પિયા વદ્ધમાણ્ણયરે’ કે હે દેવાનુપ્રિય ! તમે અહિંથી જલદી વર્દ્ધમાન નગરમાં જાઓ અને, ‘સિંઘાડગ જાવ एवं વયહ’ શૃંગાટક આદિ રાજમાર્ગ ઉપર ઉભા રહીને, આ પ્રકારની જાહેરાત કરો કે ‘एवं खलु देवाणुपिયા विजयस्स रण्णो अंजुण देवीण जोणीसूले पाउव्भूण जो णं इच्छइ विज्जो वाद् जाव उग्घोसंति’ હે દેવાનુપ્રિય ! નગરમાં રહેનારાઓ સાંભળો ! વિજય રાજાના રાણી અંબુદેવીને યોનિશૂલ રોગ ઉત્પન્ન થયો છે. જો કોઈ

વેદ, વેદના પુત્ર, જ્ઞાયક, જ્ઞાયકના પુત્ર અને ચિકિત્સક તથા ચિકિત્સકના પુત્ર અંબુ-
 દેવીના યોનીશૂલ રોગને શાંત કરશે-મટાડશે, તેા, રાજા સારી રીતે ધન આપીને સત્કાર
 કરશે. અર્થાત્ પુષ્કળ ધન આપશે. આ પ્રમાણે રાજાના કૌટુંબિકપુરુષોએ રાજાની આજ્ઞા
 પ્રમાણે બાહેરાત કરી 'તણ ણં તે બહવે વિજ્ઞા વાદ્દે ઇમં ણ્યારૂવં ઉગ્યોસણં
 સોચ્ચા ણિસમ્મ જેજેવ વિજણે રાયા તેજેવ ઉવાગચ્છંતિ' આ પ્રમાણે બાહેરાત
 થઈ ત્યારે તે બાહેરાત સાંભળીને સૌએ તે વિષે સારી રીતે વિચાર કર્યો, પછી તે
 કામ કરવાની શક્તિ ધરાવતા તમામ-વિજય રાજાની પાસે આવ્યા. 'ઉવાગચ્છિત્તા'
 આવીને 'બહૂર્હિ ઉપ્પત્તિયાર્હિઠ્ઠ બુદ્ધીર્હિ પરિણામેમાણા ઇચ્છંતિ અંજુણે દેવીણ
 જોણીસૂલં ઉવસામિત્તણે' તેઓએ ઔપાતિકી, વૈનયિકી, કાર્મિકી તથા પારિણામિકી
 આ ચાર પ્રકારની બુદ્ધિયોથી પકવ-બનીને અંબુદેવીને થયેલા યોનિશૂલ રોગનું શમન
 કરવા માટે ઉપાયો કર્યા પરન્તુ, 'ણો સંચાણંતિ ઉવસામિત્તણે' તે પોતાના કાર્યમાં
 સફળતા પામ્યા નહીં. 'તણ ણં તે બહવે વિજ્ઞા વાદ્દે જાહે ણો સંચાણંતિ અંજુણે
 દેવીણ જોણીસૂલં ઉવસામિત્તણે તાહે સંતા તંતા જામેવ દિસં પાઉબ્ભૂયા તામેવ
 દિસં પહિગયા' જ્યારે તે સૌ વૈદ્યોને નિશ્ચય થયો કે અંબુદેવીને એ યોનીશૂલ
 રોગ અમારાથી શાંત થઈ શકવાને નથી ત્યારે તે તમામ થાકી ગયા અને જે જે સ્થળેથી
 આવ્યા હતા તે તે સ્થળે પાછા ચાલ્યા ગયા. 'તણ ણં સા અંજૂ દેવી તાણ વેયણાણ
 અભિભૂયા સમાણી સુવકા સુવ્વવા ણિમ્મંસા કટ્ટાઈ કલુણાઈ વીસરાઈ વિલવઈ'
 વૈદ્યોએ જ્યારે અંબુદેવીને રોગી તરીકે છોડી દીધાં પછી તે અંબુદેવી રોગની પીડાથી
 દુઃખ પામવા લાગ્યાં, અને રોગના કારણે પીડા થવાથી સુકાઈ ગયાં અને તેના શરી-
 રમાં માંસ પણ રહ્યું નહિ. અને ખાવા-પીવાની રૂચી નાશ પામી. રાત્રિ અને દિવસ
 પીડા પામીને કંઈપણ સજનક અને વિકૃતસ્વચર્યુકત એવા દીન-વચનો બોલતાં-બોલતાં
 પોતાના દુઃખમય સમય ને વીતાવવા લાગી 'एवं खलु गोयमा !' 'अंजू देवी
 पुरा जाव विहरइ' આ પ્રમાણે હે ગૌતમ! તે અંબુદેવી પૂર્વોપાર્જિત, દુશ્ચીર્ણ અને
 દુષ્પ્રતિકાન્ત અશુભતમ પાપકર્મોના ફળને ભોગવી રહી છે. ॥ સૂ. ૪ ॥

'અંજૂ ણં મંતે' ઇત્યાદિ.

પછી ગાત્રને ફરીથી પ્રભુને પૂછ્યું કે :- 'મંતે' હે ભક્ત! 'અંજૂ ણં દેવી'
 તે અંબુદેવી 'इओ' આ પર્યાયથી 'કાલમાસે કાલં કિચ્ચા' મૃત્યુના સમયે મરણ
 પામીને 'કર્हि गच्छिहिइ' ક્યાં જશે? 'कर्हि उववज्जिहिइ' ક્યાં ઉત્પન્ન થશે?
 'गोयमा !' હે ગૌતમ! 'अंजू णं देवी' તે અંબુદેવી 'णउइवासाइं परमाउयं
 पालित्ता' ૯૦ નેવું વર્ષના પોતાના આયુષ્યને પૂરું ભોગવીને 'કાલ માસે કાલં કિચ્ચા'
 મૃત્યુના સમયે મરણ પામીને, 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोसं सागरोवमट्ठिइएसु

णरइएसु णरइयत्ताए उववाञ्जिहिइ' आ रत्नप्रभा पृथिवीना એક સાગરની ઉત્કૃષ્ટ
 સ્થિતિવાળા નરકમાં નારકીનો જીવ થશે. 'સંસારો જહા પઠમે તહા જેયવ્વં' તેનું
 એક ભવથી બીજા ભવમાં પરિભ્રમણુ પ્રથમ અધ્યયનમાં વર્ણવેલા મૃગાપુત્રની માફક
 બાણી લેવું. તે એ પ્રકારના ભ્રમણુમાં 'જાવ વણસસइएसु' વનસ્પતિ કાચોમાં કડવાં
 વૃક્ષ-જેવાં કે લીંબડા આદિ વૃક્ષોમાં, કટુક દૂધવાળાં વૃક્ષો-જેવાં કે આકડા, થોર,
 આદિમાં લાખોવાર ઉત્પન્ન થશે, કારણુ કે ઘોર કુષ્ટરૂપીના આચરણુથી જીવ વનસ્પતિ-
 એમાં પણ જે કલકી બાતની વનસ્પતિ હોય છે તેમાંજ ઉત્પન્ન થાય છે, પછી
 ' સા णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता सव्वओभदे णयरे मयूरत्ताए पच्चायाहिइ '

તે ત્યાંથી નીકળીને સર્વતોભદ્ર નામના નગરમાં મેરનો ભવ-જન્મ પામશે. ' સે णं
 तत्थ साउणिएहिं वहिए समाणे तत्थेव सव्वओभदे णयरे सेट्टिकुलंसि पुत्तत्ताए
 पच्चायाहिइ ' તે મેરના ભવમાં પારાધ દ્વારા માર્યો જશે પછી ફરીથી તે નગરમાં
 કોઈ એક શેઠના ઘેર પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થશે. ' સે णं तत्थ उम्मुक्कवालभावे तहा-
 रूवाणं थेराणं अंतिए केवलं वोहिं बुज्झिहिइ पव्वज्जा सोहम्मे० ' જ્યારે
 અંજૂનો જીવ શેઠના ઘેર પુત્રના પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઈને કમશ: પોતાનો આલ્યકાળ
 પૂરો કરીને તરણુવસ્થાને પ્રાપ્ત થશે, ત્યારે તે તથારૂપ-બહુશ્રુત સ્થવિરો પાસે
 ધર્મ સાંભળવાથી શુદ્ધ બોધનો લાભ પામશે. અને બોધ પ્રાપ્ત થવાથી તે ભાગવતી
 દીક્ષા ધારણુ કરશે. અને મરણુ પામીને સૌધર્મ કલ્પમાં દેવ થશે. ' સે णं ताओ देव-
 लोगाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ?
 गोयमा ! महाविदेहे वासे जहा पठमे जाव सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ परिणिव्वाहिइ सव्व-
 दुक्खाणमंतं काहिइ ' ફરીથી ગૌતમે પૂછ્યું કે હે પ્રભો! તે ત્યાંથી આચુખ્ય ક્ષય થતાં ભવ ક્ષય
 થતાં, સ્થિતિ ક્ષય થતાં ક્યાં જશે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું કે-હે ગૌતમ ! પ્રથમ
 અધ્યયનમાં વર્ણવેલા મૃગાપુત્ર પ્રમાણુ તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈને ત્યાં સંપૂર્ણ રીતે
 કૃતકૃત્ય થઈ જવાના કારણુ સિદ્ધ થશે. નિર્મલ કેવલજ્ઞાનરૂપ આલોક પ્રકાશથી સંપૂર્ણ લોક
 અને અલોકના જ્ઞાતા થશે. સર્વ પ્રકારે જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોથી મુક્ત થશે અને
 સમસ્ત કર્મકૃત વિકારોથી રહિત હોવાથી શીતલીભૂત થઈને ત્રિવિધ-માનસિક, વાચિક, અને
 કાયિક-કલેશોથી રહિત બનશે અર્થાત-અવ્યાબાધ સુખના લોકતા થશે ' एवं खलु
 जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दसमस्स अज्जयणस्स अयमट्ठे

पण्णत्ते । सेवं भंते ! सेवं भंते ! सुधर्मा स्वामी जंभूस्वामीने कळे छे के-डे
जंभू ! श्रमणु लगवान महावीर प्रणु, के जे सिद्धिस्थानने प्राप्त करी युक्त्या छे तेमणु
दुःखविपाकना आ हसमा अध्ययनना भाव जे प्रतिपादन करेला छे, 'त्तिवेमि' ते जेवी
रीते मे' लगवान पासेथी सांलज्या छे. तेवाज तमने कह्या छे. ॥ सू० ५ ॥

धति विपाकश्रुतना 'दुःखविपाक' नामना प्रथम श्रुतस्कंधनी

'विपाकचन्द्रिका' टीकाना गुजराती अनुवादमां

'अज्जू' नामक दशमुं

अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १-१० ॥

धति श्री विपाकश्रुतनु दुःखविपाक नामक प्रथमश्रुतस्कंध संपूर्ण ॥ १ ॥

अथ
॥ द्वितीयः श्रुतस्कन्धः ॥
❀❀

વિપાકશ્રુતના સુખવિપાક નામનો ખીન્ને શ્રુતસ્કંધ

‘ તેણં કાલેણ ’ ઇત્યાદિ.

‘ તેણં કાલેણં તેણં સમણં ’ અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામાં

‘રાયગિહે ણયરે’ રાજગૃહ નામનું નગર હતું તેમાં ‘ગુણસિલે ચેડ્ડ’ શુભશિલક નામનું એક ચૈત્ય-ઉદ્યાન-બગીચો હતો. ‘સુહમ્મે સમોસદ્દે’ ભગવાનના પાંચમા ગણ-ધર સુધર્મા સ્વામી શિષ્યો સહિત ત્યાં પધાર્યા. ‘જંબૂ જાવ પજ્જુવાસમાણે’ જંબૂ-સ્વામીએ સવિનયપણે સેવા કરતા થકા ‘એવં વયાસી’ તેમને આ પ્રમાણે પૂછ્યું; ‘જડ્ડ ણં મંતે સમણેણં જાવ સંપત્તેણં દુહવિવાગાણં અયમદ્દે પણ્ણત્તે સુહવિવાગાણં મંતે સમણેણં જાવ સપત્તેણં કે અદ્દે પણ્ણત્તે’ હે ભદન્ત! ને કે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ને સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત થયા છે. તેમણે દુઃખવિપાકનામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના તે પૂર્વોક્ત દશ અધ્યયનરૂપ ભાવ નિરૂપણ કર્યા છે. તે હે ભદન્ત! તે પ્રભુએ આ સુખવિપાક નામના ખીન્ને શ્રુતસ્કંધના ભાવ શું પ્રતિપાદન કર્યા છે? ‘તણં સે સુહમ્મે અણગારે જંબુ-અણગારં એવં વયાસી’ આ પ્રમાણે પૂછતાં સુધર્મ-અણગારે જંબૂ અણગાર પ્રતિ આ પ્રમાણે કહ્યું. ‘એવં સ્વલ્લુ જંબૂ! સમણેણં જાવ સપત્તેણં સુહવિવાગાણં દસ અજ્ઞયણા પણ્ણત્તા’ હે જંબૂ! સિદ્ધિ ગતિને પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે આ સુખવિપાક નામના ખીન્ને શ્રુતસ્કંધનાં ૧૦ દશ અધ્યયન પ્રતિ-પાદન કરેલાં છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે-

‘ સુવાહૂ, ૧ મહ્ણંદી ય, ૨ સુજાણ, ૩ સુવાસવે, ૪ તહેવ જિણદાસે, ૫ ધણવર્દી ય, ૬ મહ્ણબ્બલે ૭। મહ્ણંદી, ૮ મહ્ણંદે, ૯ વરદત્તે, ૧૦ ॥૧॥

સુબાહુ, ૧ ભદ્રનંદી, ૨ સુબત, ૩ સુવાસવ, ૪ જિનદાસ. ૫ ધનપતિ, ૬ મહાબલ, ૭ ભદ્રનંદી, ૮ મહાચંદ્ર, ૯ અને વરદત્ત ૧૦, આ દસ અધ્યયનો તે તે નામથી પ્રસિદ્ધ એ કારણથી થયાં છે કે જે ઉપર જણાવ્યા તેના ચરિત્રો તે અધ્યયનમાં વર્ણન કરવામાં આવ્યા છે. 'જડ્ઘં મંતે ! સમણેણં જાવ સપત્તેણં સુહવિવાગાણં દસ અજ્ઞયણા પણ્ણત્તા' જંબૂ સ્વામિ ક્ષીરથી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે કે: હે ભદ્રન્ત ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધગતિને પામ્યા છે તેણે આ સુખવિપાક નામના ખીબ્દ શ્રુતસ્કંધના ૧૦ દસ 'અધ્યયન' પ્રરૂપિત કરેલા છે, પરન્તુ 'મંતે' હે ભદ્રન્ત ! તેમાંથી 'પદમસ્સ ણં મંતે ! અજ્ઞયણસ્સ સુહવિવાગાણં સમણેણં જાવ સંપત્તેણં કે અટ્ટે પણ્ણત્તે' પ્રથમ અધ્યયનના તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ શું ભાવ પ્રતિપાદન કર્યા છે ? 'તણં ણં સે સુહમ્મે અણગારે જંબુ અણગારં અવં વયાસી' જંબૂસ્વામીએ તે પ્રમાણે પૂછ્યું ત્યારે સુધર્મા સ્વામીએ તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું ॥સ્ક. ૧॥

સુબાહુ કુમાર કા વર્ણન

'એવં સ્વલુ જંબૂ !' ઇત્યાદિ

પ્રથમ અધ્યયનના અર્થને સ્પષ્ટ કરવા માટે સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે 'જંબૂ' હે જંબૂ ! 'એવં સ્વલુ' સુબાહુ કુમારતું ચરિત્ર આ પ્રમાણે છે. 'તેણં કાલેણં તેણં સમણં' અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામાં 'હત્થિસીસે ણામં ણયરે હત્યા' હસ્તિશિર્ષ નામનું એક નગર હતું 'રિદ્ધં' આ નગર ઋદ્ધ, સ્તિમિત એવ સમૃદ્ધ હતું. 'તત્થ ણં હત્થિસીસસ્સ ણયરસ્સ વહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે દિસીમાણ્ણ ત્થ ણં પુપ્ફકરંડણ્ણ ણામં ઉજ્જાણે હત્યા' તે હસ્તિશીર્ષ નગરના બહારના ભાગમાં ઇશાન યુષ્ઠામાં પુષ્પકરંડક નામનો એક બગીચો હતો 'સવ્વોડયં તત્થ ણં કયવણમાલ્લપિયસ્સ જક્કલ્લસ્સ જક્કલાયયણે હત્યા' તે સર્વ ઋતુઓના પુલ અને ક્ષેત્રોથી ભરપુર હતો, તે બગીચામાં કૃતવનમાલપ્રિય ચક્ષુનું નિવાસ સ્થાન હતું 'દિવ્વે' તે ઘણું જ શોભાયમાન હતું. 'તત્થ ણં હત્થિસીસે ણયરે અદીણસત્તુ ણામં રાયા હત્યા' તે હસ્તિશીર્ષ નગરમાં અદીનશત્રુ નામના રાજા હતા. 'મહયાં' જે પ્રમાણે મહાહિમવાન પર્વત, ક્ષુદ્ધલક હિમવત પર્વતની અપેક્ષા ઉંચાઈથી, ગંભીરતાથી વિષ્કંભથી અને

પરિક્ષેપ આદિથી તથા રત્નમય પદ્મવર વેદિકાથી. નાના મણિઓ અર્થાત્ રત્નોના કૂટથી અને કદ્દપતરુઓની શ્રેણી આદિથી, ક્ષેત્રની મર્યાદા કરનાર હોવાથી મોટા માનવામાં આવે છે, તેજ પ્રમાણે, તે અદીનશત્રુ રાજા પણ અન્ય-બીજા રાજાઓના મુકાબલે જાતિ, કુલ, નીતિ, અને ન્યાય આદિમાં, તથા વિપુલ ધન, કનક, રત્ન, મણિ, મોતિ, શંખ, શિલા, પ્રવાલ, રાજ્ય, રાષ્ટ્ર, સૈન્ય, સવારી, કોશ, અને કીર્તિરૂપ સુવાસથી સુવાસપૂર્ણ હોવાથી મલય પર્વતના સમાન હતો, તથા ઉદારતા. ‘ધીરતા=’ ગંભીરતા આદિ ગુણોમાં મેરૂ પર્વત સમાન હતો. અન્ય રાજાઓમાં દિવ્ય ઋદ્ધિથી દિવ્યદ્યુતિથી અને દિવ્યપ્રભાવ આદિથી મહેન્દ્ર પર્વતના સમાન શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવતો હતો. ‘તસ્મિં ણં અદીનશત્રુસ્સ રણો ધારણીપામોક્ષ્વં દેવીસહસ્સં ઓરોહે યાવિ હોત્યા’ તે અદીનશત્રુ રાજાના અંત: પુરમાં ધારણી પ્રમુખ હજાર દેવીઓ હતી. ‘તણં ધારણી દેવી અણ્ણયા કયાઈં તંસિ તારિસંગંસિ વાસભવણંસિ સીહં સુમિણે પાસઈ’ એક સમયની વાત છે કે ધારણી દેવી કોઈ એક સમય પુણ્યવાન પ્રાણીઓને સુવા-શયન કરવા યોગ્ય શય્યા પર સુતી હતી. ત્યારે તેણે સ્વપ્નામાં સિંહ જોયો. ‘જહા મેહસ્સ જમ્મણં તહા માણિયવ્વં’ સાતાધર્મકથાં-સૂત્રના પ્રથમ અધ્યયનમાં મેઘકુમારના જન્મના વર્ણન પ્રમાણે અહીં પણ સમજી લેવું ‘જવરં સુવાહુકુમારે જાવ અલંભોગસમત્થં યાવિ જાણંતિ જાણિત્તા’ તેમાં વિશેષતા એ છે કે મેઘ-કુમારની માતાને અકાળે મેઘને દોહક મનોરથ થયો હતો; અહીં આગળ એ પ્રમાણે નથી થયું. એ શુભ સ્વપ્નથી સુબાહુ કુમારને જન્મ થયો. સુબાહુ કુમારને માતા અને પિતાએ જ્યારે પરિપૂર્ણરૂપથી ભોગો ભોગવવામાં સમર્થ બન્યા. ત્યારે ‘અમ્માપિયરો પંચ પાસાયવડિંસગસયાઈં કારેંતિ’ તેણે પાંચસો (૫૦૦) ઉંચા અને સુંદર મહેલ તે કુમાર માટે બનાવ્યા ‘અવ્વમુગ્ગયં ભવણં ઈવં’ તે મહેલ બહુજ ઉંચા હતા. અત્યંત ધવલ (શ્વેત) હોવાના કારણે જાણે હસતા હોય તેવા જણાતા હતા, તેમાં અનેક પ્રકારનાં મણિઓ, સુવર્ણ અને રત્નોની વિચિત્ર રચનાથી અનેક ચિત્રો બનાવ્યાં હતાં. રાજાએ તે મહેલોના વચ્ચે એક મોટું ભવન બનાવ્યું હતું. તે પોતાની શોભામાં અજોડ અને વિસ્તૃત હતું. તે છ ઋતુઓના સમયની શોભાથી સંપન્ન હતું. જેણે ‘અમય સુપાત્રદાન’ આપીને પુણ્ય પ્રાપ્ત કર્યું હોય એવા પુરુષોને પોતાના કરેલા પુણ્યના ફળને ભોગવવા માટે જે સ્થાન વિશેષ મળે છે તેનું

નામ ભવન છે. લંબાઈની અપેક્ષાએ જે ઉંચાઈમાં ઓછું હોય છે તે ભવન છે, તથા પોતાની લંબાઈથી જેની યમણી ઉંચાઈ હોય છે તે મહેલ છે. ભવન અને પ્રાક્ષાદ-મહેલમાં અન્તર-ફરક એટલો છે, અથવા એક ભૂમિ આંગણવાળા તે ભવન અને અનેક ભૂમિ આંગણવાળા તે મહેલ કહેવાય છે. રાજ્યએ જે ભવન યનાવરાવ્યું હતું તે રાજકુમારના નિવાસ માટે હતું અને જે મહેલ હતો તે વહુઓના નિવાસ માટે હતો. ભગવતી સૂત્રમાં 'જહામહન્વલસ્સ રણો' જે પ્રમાણે મહાબલ રાજાના વિવાહનું વર્ણન કરેલું છે. તે પ્રમાણે સુબાહુ કુમારના વિવાહનું વર્ણન સમજી લેવું. 'ળવરં' અહીં એટલું વિશેષ છે. તે સુબાહુ કુમારને પાંચસો (૫૦૦) કન્યાઓની સાથે પરિચ્છેદ્ય (લગ્ન) થયું હતું. 'પુષ્પચૂલાપામોક્ષાણં પંચણં રાયવરકળ્ણા સયાણં ઇગદિવસેણં પાર્ણિ ગિળ્ણહર્વેતિ' તે સૌમાં યુષ્પચૂલા મોટી હતી, તે તમામ કન્યાઓના એકજ દિવસે સુબાહુકુમાર સાથે વિવાહ થયા હતા. અને જે પ્રમાણે મહાબલ રાજાને સાસરા પક્ષ તરફથી દહેજ-પહેરામણીમાં સેના-આદિ દાય-ભાગ ૫૦૦-૫૦૦ ની સંખ્યામાં પ્રાપ્ત થયા હતા, 'તહેવ પંચ સદ્ઓ દાઓ' તેજ પ્રમાણે, આ સ્થળે પણ દરેક કન્યાના માતા-પિતાએ પણ પોતાના જમાઇ સુબાહુ કુમારને પાંચસો-પાંચસોની સંખ્યામાં તમામ દહેજ પહેરામણીની ચીજો આપી હતી. 'જાવ ઉપ્પિપાસાય વ્રગ્ણ ફુટ્ટમાણેદિં જાવ વિહરઈ' સુબાહુ કુમાર તે ૫૦૦ પાંચસો સ્ત્રીઓની સાથે ભવનના ઉપરના ભાગમાં રહેતા અને ક્યારેક વાજીત્રો સાંભળતા હતા. ક્યારેક ળત્રીસ પ્રકારનાં નાટકો જોતા હતા. આ પ્રમાણે મનુષ્ય સંબંધી ઉદાર કામભોગોને ભોગવતા થકા રહેવા લાગ્યા (સૂ. ૨)

‘તેણં કાલેણં’ ઇત્યાદિ.

‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણે ભગવંમહાવીરે સમોસદે, પરિસા ળિગ્ણયા, અદીળસત્તૂ જહા કૂળિણ ળિગ્ણ, સુવાહૂવિ જહા જમાલી રહેણ ળિગ્ણ, જાવ ધમ્મો કહિઓ, રાયા પરિસા ગયા’ તે કાલમાં અને તે સમયને વિષે શ્રમણ

ભગવાન મહાવીર આમાનુશ્રામ વિહાર કરતા હસ્તિશીર્ષ નગરના પુષ્પકરંડક બગીચામાં પધાર્યાં માણસો તેમનાં દર્શન માટે પોતાના સ્થાનથી નીકળ્યાં, રાજા પણ કૃષ્ણિક રાજાના પ્રમાણે મોટા ઠાઠ-માઠથી નીકળ્યા ભગવતી સૂત્રમાં પ્રભુ વંદના માટે જમાલીના નીકળવા સંબંધે જે પ્રકારનું વર્ણન છે તેજ પ્રમાણે સુખાહુ કુમાર પણ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુને વંદના કરવા માટે પોતાના સ્થાનથી રથ-પર સવાર થઈને નિકળ્યા છે. પાંચ પ્રકારના અલિગમનથી ભગવાનના સમીપ જઈને તેઓ વંદના-નમસ્કાર પૂર્વક પ્રભુની પર્યુપાસના કરવા લાગ્યા. પ્રભુએ તે આવેલી પરિષદમાં ધર્મને ઉપદેશ આપ્યો, પછી તે પરિષદ અને રાજા ધર્મને ઉપદેશ સાંભળી સૌ પોતાના સ્થાન પર ગયા 'તણં સે સુવાહુકુમારે સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિણ ધમ્મં સોચ્ચા નિસમ્મ હદ્ધતુદ્ધે ઉદ્ધાણ ઉદ્ધેઝ' પછી સુખાહુકુમાર શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પાસેથી શ્રુત-ચારિત્ર રૂપ ધર્મના સ્વરૂપને સાંભળીને અને સારી રીતે તેનું મનન કરી અંતરમાં ઘણાજ પ્રસન્ન થયા, અને મનથી ખૂબ સંતોષ પામ્યા. પછી પોતાના સ્થાનથી પોતે ઉઠ્યા 'ઉદ્ધિતા' ઉઠીને 'જાવ એવં વયાસી' પ્રભુને તેણે વંદના કરી-નમસ્કાર કર્યા પછી આ પ્રમાણે બોલ્યા- 'સદ્દહામિ ણં મંતે નિગ્ગંથં પાવયણં જાવ' હે ભદ્રન્ત! હું આપના નિર્ગન્થ પ્રવચન પર શ્રદ્ધા કરું છું, હું માનું છું કે નિર્ગન્થ પ્રવચનજ સાચું છે, યથાર્થ છે, એ રીતે મને દ્રઢ વિશ્વાસ છે 'પત્તિયામિ ણં મંતે નિગ્ગંથં પાવયણં રોયામિ ણં' નિર્ગન્થે કહેલાં પ્રવચનોમાંજ હું "આપ જેવી રીતે સમજાવો છો. તેવીજ રીતે જીવાદિક તત્ત્વોનું યથાર્થ સ્વરૂપ છે." અને તે પ્રમાણે જ હું માનું છું. સ્વીકારું છું. આપનું પ્રવચન અમૃતધારા સમાન હોવાથી હું આપના એ પ્રવચનોમાં રૂચી ધરાવું છું.

'જહાણં દેવાણુપ્પિયાણં અંતિણ વહવે રાઈસર જાવ પ્પમિઈઓ મુંહા મવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વઝયા' હે પ્રભો! આપની પાસે જે પ્રમાણે અનેક રાજેશ્વર, તલવર, માડમ્મિક, ઇભ્ય. શ્રષ્ઠિ અને સેનાપતિ આદિ, ધર્મ સાંભળીને કેશનું લોચન આદિ ક્રિયારૂપ દ્રવ્યમુંડન, અને કષાયના પરિત્યાગ રૂપ લાવમુંડન કરીને ધર છોડી મુનિ થયા છે. 'જો સ્વહુ અહં તહા સંચાણમિ મુંહે મવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વઝત્તણ' હે નાથ! હું તે પ્રમાણે મુંડિત થઈને ગૃહનો ત્યાગ કરી મુનિપણું ધારણ કરવામાં અસમર્થ છું, પરન્તુ 'દેવાણુપ્પિયાણં અંતિણ પંચાણુવ્વઝયં સત્તસિક્કવાવઝયં દુવાલસવિહં ગિહિધમ્મં પહિવજ્જિસ્સામિ' હે પ્રભો! હું આપની પાસે પાંચ અનુવ્રત, સાત શિક્ષાવ્રત એ પ્રમાણે બાર વ્રત વિધિ રૂપ ગૃહસ્થ ધર્મને

અંગીકાર કરવા ઇચ્છુ છું. આ પ્રમાણે સુખાહુકુમારની ભાવના બાણીને પ્રભુએ કહ્યું. 'અહાસુહં દેવાણુપ્પિયા' તમને જે પ્રમાણે સુખ ઉપજે તે પ્રમાણે કરો, પરન્તુ 'મઃ પલ્લિવંચં કરેહ' વિલમ્બ ન કરો 'તણં સે સુવાહુકુમારે સમણસસ ભગવઓ મહાવીરસસ અંતિણ પંચાણુવ્વહુયં સત્તસિવ્વવાવહુયં દુબાલસેવિહં ગિહિધમ્મં પલ્લિવજ્જહુ' આ પ્રમાણે પ્રભુએ કહ્યા પછી તુરત જ સુખાહુકુમારે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર પાસે પાંચ આણુવ્રત-સાત શિક્ષાવ્રત આ પ્રમાણે બાર વ્રત રૂપ ગૃહસ્થ ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો. 'પલ્લિવજ્જિત્તા તમેવ રહં દુરુહહુ દુરુહિત્તા જામેવ દિસં પાઠબ્ભૂણુ તામેવ દિસં પલ્લિગણુ' અને ગૃહસ્થ ધર્મ અંગીકાર કરી પોતાના રથ પર બેસી ન્યાંથી આવ્યા હતા ત્યાં પાછા ચાલ્યા ગયા. (સ્કૃ૦ ૩)

‘તણં કાલેણં’ ઇત્યાદિ.

‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે ‘સમણસસ ભગવઓ મહાવીરસસ’ શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરના ‘જેટ્ઠે અંતેવાસી’ મોટા શિષ્ય ‘હંદ્રભૂહુ ણામં અણગારે’ હંદ્રભૂતિ નામના અણુગારા ‘ગોમયગોત્તે ણં જાવ’ જેને ગૌતમ ગૌત્ર હતું, તે પ્રભુની પાસે આવીને ‘ણં વયાસી’ આ પ્રમાણે બોલ્યા ‘અહો ણં મંતે સુવાહુકુમારે હંદ્રે હંદ્રરૂવે કાંતે કાંતરૂવે પિયે પિયરૂવે મણુણે મણુણરૂવે મણામે મણામરૂવે સોમ્મે સુભગે પિયદંસણે સુરૂવે’ હુ ભદન્ત! તે આશ્ચર્ય છે કે સુખાહુકુમાર ‘હંદ્રે’ સમસ્ત માણુસોના મનોરથ પૂર્ણ કરનાર હોવાથી ઇષ્ટ છે (વહાલા છે) ‘હંદ્રરૂવે’ તેમની આકૃતિ ગહુજ સુન્દર છે. એ કારણથી ઇષ્ટ રૂપ છે. ‘કાંતે’ સર્વને સહાયક હોવાથી કાન્ત છે (સ્વામી છે) ઇચ્છવા યોગ્ય છે; તે તો કારણુ વશ થઈ શકે છે. તેથી કહે છે કે તે ‘કાંતરૂપે’ રૂપમાં પણ કાન્ત છે. ‘પિણ, પિયરૂવે, મણુણે મણુણરૂવે મણામે મણામરૂવે સોમ્મે, સુભગે, પિયદંસણે સુરૂવે’ તે સૌ માણુસોને ઉપકાર કરવામાં પરાયણુ હોવાથી પ્રિય, સર્વાંગ સુન્દર હોવાથી પ્રિયરૂપ, પ્રત્યેક માણુસો તેને પોતાના અન્તઃકરણુથી સુન્દર માને છે તેથી મનોહર, અને જોનારના ચિત્તનું આકર્ષણુ થવાથી મનોહરરૂપ છે, જે વ્યકિત તેને એક વાર પણ જુવે છે તે હમેશાં તેની આકૃતિનું

સ્મરણ કર્યાજ કરે છે એટલા માટે અથવા વિપત્તિકાલમાં પણ સૌને સહાયતા પહોંચાડે છે તેથી પણ એ મનોમ છે. મનોમરૂપ તે અપેક્ષાથી છે કે, તેની આકૃતિ તમામ માણસોના મનને અનુકૂળ છે, સરલપ્રકૃતિવાળા હોવાથી તમામ માણસોને તેનાથી પ્રસન્નતા ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી તે સૌમ્ય છે. હિત થાય તેવા માર્ગમાંજ હમેશાં તેની પ્રવૃત્તિ રહે છે તેથી તે સુભગ છે, જે માણસ તેને એક વાર જોઈ લે છે તેને તેના પ્રતિ પ્રેમ જન્મે છે તેથી તે પ્રિયદર્શન છે. અપૂર્વરૂપ, અને લાવણ્યથી તે અલંકૃત છે (સુશોભિત છે) તેથી તે સુરૂપ વાળા છે, ‘વહુજગસસ વિયણં મંતે સુવાહુકુમારે ઇદ્દે જાવ સુરૂવે’ તે સુબાહુકુમાર “ઈષ્ટથી લઈને સુરૂપ સુધીના સર્વ વિશેષણોથી યુક્ત કેમ કેઈ ખાસ માણસોની દૃષ્ટિથી હોય તે વાત નથી પરન્તુ હે નાથ! તે ઘણાંજ માણસોની દૃષ્ટિમાં આ પ્રમાણે છે ખીજું તો શું! ‘સાહુજગસસ વિયણં મંતે સુવાહુકુમારે ઇદ્દે જાવ સુરૂવે’ એ તો સાધુ માણસની દૃષ્ટિમાં પણ એ પ્રકારેજ છે.

‘સુવાહુકુમારેણં મંતે ઇમા ણ્યારૂવા ઊરાલા માણુસ્સા રિદ્ધી કિણ્ણા લદ્દા કિણ્ણા પ્પત્તા કિણ્ણા અભિસમણ્ણાગયા’ હે ભગવન! તે સુબાહુકુમારમાં આ જોવામાં આવતી ઉદાર, પ્રધાન, શ્રેષ્ઠ મનુષ્ય સંબંધી ઋદ્ધિઓ-રૂપ-લાવણ્યતા આદિ સંપત્તિઓ કયા કારણથી મેળવી (અર્થાત્ તેને શી રીતે મળી) કયા કારણથી તેને પ્રાપ્ત થઈ, કયા કારણથી તે સંપત્તિ તેને આધીન બની અને તેનો લોકતા કેવી રીતે બન્યો? ‘કો વા ણસ આસી પુબ્બમ્બે જાવ અભિસમણ્ણાગયા’ પૂર્વભવમાં તે કોણ હતો? તેનું નામ શું હતું? કયું ગોત્ર હતું, કયા નગરમાં અને કયા ગામમાં અથવા કયા દેશમાં તેનો જન્મ થયો હતો, તેણે પૂર્વભવમાં કેવા પ્રકારનું અભયદાન, સુપાત્રદાન કર્યું હતું, અને તેણે કેવા અરસ વિરસ પદાર્થોના આહાર કર્યા હતા, કેવા પ્રકારના શીલાદિક વ્રતનાં આચરણ કર્યાં, તથા કયા તથારૂપ શ્રમણુ નિર્ચન્થના અથવા બાર વ્રતધારી શ્રાવકના પાસે તીર્થકરે પ્રતિપાદન કરેલાં પાપ નિવૃત્તિરૂપ એક પણ નિરવદ્ય વચન સાંભળ્યું અને સારી રીતે વચનનું મનન કર્યું જેનાથી તેણે આ ઉદાર પ્રધાન સર્વોત્તમ મનુષ્ય સંબંધી રૂપ લાવણ્યાદિ વિભૂતિઓ પ્રાપ્ત કરી છે? (સૂ ૪)

‘एवं खलु गौयमा!’ भत्यादि.

गौतमे आ प्रभाषे पूछथुं त्यारे प्रबुधे कथुं के:-‘एवं खलु गौयमा’ डे गौतम !
‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ ते काल अने ते समयने विषे ‘इहेव जंबूद्वीवे
दीवे भारहे चासे हत्थिणाउरे गामं गयरे होत्था’ आ जंबूद्वीपना भरतक्षेत्रमां
इस्तिनापुर नामनु नगर હતું. ‘રિદ્ધ’ જે ઋદ્ધ સ્તિમિત અને સમૃદ્ધ હતું. ‘તત્થ
ણં હત્થિણાઉરે ગયરે સુમુહે ગામં ગાહાવર્ણ પરિવસઈ’ તે હસ્તિનાપુર નગરમાં
સુમુખ નામના એક ગાથાપતિ રહેતા હતા. ‘અહ્હે’ તે ધનાદિક વૈભવ સંપન્ન હતા,

તથા બીજા માણસો તેનો પરાભવ કરી શકતા નહીં. ‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં
ધમ્મઘોસા ગામં થેરા જાઇસંપણ્ણા જાવ પંચહિં સમણસઈહિં સદ્ધિં સંપરિવુડા’
એક સમય તે અવસરમાં ધર્મઘોષ નામના સ્થવિર (મુનિ) જાતિસંપન્ન આદિ
વિશેષણોથી યુક્ત હતા તે પાંચસો અણગારોની સાથે ‘પુઠ્ઠવાણુપુઠ્ઠિં ચરમાણા
ગામાણુગામં દૂઝજ્જમાણા જેણેવ હત્થિણાઉરે ગયરે જેણેવ સહસ્સંવવણે ઉજ્જાણે
તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ’ પૂર્વાનુપૂર્વી તીર્થંકર પ્રતિપાદિત પદ્ધતિથી એક ગામથી બીજે
ગામ વિહાર કરતા જ્યાં હસ્તિનાપુર નગર હતું અને તેમાં પણ જ્યાં સહસ્રાબ્રવન
નામનો બગીચો હતો ત્યાં આગળ આવ્યા. ‘ઉવાગચ્છિત્તા અહાપહિરૂવં ઉગ્ગહં
ઉગ્ગિગ્ગિહિત્તા સંજમેણં તવસા અપ્પાણં ભાવેમાણા વિહરંતિ’ આવીને તેઓએ સાધુ
કલ્પના નિયમ અનુસાર વનપાલથી વસતિની આજ્ઞા મેળવીને, તપ અને સંયમથી
પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા. ‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં
ધમ્મઘોસાણં થેરાણં અંતેવાસી સુદત્તે ગામં અણગારે ઉરાલે જાવ તેઉલેસ્સે
માસં માસેણં સ્વમમાણે વિહરઈ’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે તે ધર્મઘોષ
આચાર્યના સુદત્ત નામના અંતેવાસી મુનિ હતા, તે સકલ જીવોના સાથે મૈત્રી
ભાવના પૂર્વક વર્તતા હતા અર્થાત્ તે ઉદાર હતા, અને સંસારના પદાર્થો પ્રતિ
જેના ચિત્તનાં નિસ્પૃહતા હતી તેથી તે ઉદાર હતા, યાવત્ ‘ઘોરે’ પરિવહ-ઉપસર્ગો
એવં કષાયરૂપ શત્રુઓનો નાશ કરવામાં શૂરવીર હતા, ‘ઘોરઞ્વણ’ કાયર માણસોને
કડિન એવા સમ્યક્ત્વ અને શીલાદિક વ્રતોના ધરનાર હતા, ‘સંવિચ્ચવિહરે’
જેણે અનેક યોજન પરિમિત ક્ષેત્રમાં રહેવાવાળી વસ્તુઓને પણ ભસ્મ કરનારી તેઓ-

લેશ્યાને પોતાના શરીરની અંદર સંકુચિત કરીને રાખી હતી. અને જે માસ-માસ ક્ષપણની તપસ્યા કરતા થકા વિચરતા હતા. (સૂં ૫)

‘તણ ણં સે’ ધ્યાનિદિ.

‘તણ ણં’ તે પછી ‘સે સુદત્તે અણગારે’ તે સુદત્ત અણુગાર ‘માસવલ્લ-મણસ્સ પારણગંસિ’ માસ ખમણ પારણાના દિવસે ‘પદમાણ પોરિસીણ’ પ્રથમ પોરસીમાં ‘સજ્ઞાયં કરેઈ’ સ્વાધ્યાય કર્યો ‘જહા ગોયમસામી’ ગૌતમ સ્વામીના પ્રમાણે ભિક્ષાના સમયે ‘ધમ્મઘોસે થેરે આપુચ્છઈ’ ધર્મધોષ આચાર્યને ભિક્ષા લાવવા માટે પૂછ્યું અને ‘જાવ અહમાણે સુમુહસ્સ ગાહાવઈસ્સ ગિહં અણુપ્પવિદ્દે’ હસ્તિનાપુર નગરમાં ઉચ્ચ-નીચ એવં મધ્યમ કુલોમાં ભિક્ષા લેવા માટે ફેરતા ફેરતા સુમુખ ગાથાપતિને ઘેર પહોંચ્યા ‘તણ ણં’ તે પછી ‘સે સુમુહે ગાહાવઈસુદત્તં અણ-ગારં ણ્જામાણં પાસઈ’ જ્યાં તે સુમુખ ગાથાપતિએ સુદત્ત અણુગારને પોતાના ઘર પાસે આવતા જોયા કે તેજ વખતે ‘પાસિત્તા’ જોઈને ‘હટ્થુદ્ધં આસણાઓ અબ્બુદ્દેઈ’ તે ઘણોજ હર્ષ પામ્યો, સુદત્ત મુનિને જોઈને મનમાં ઘણાજ હર્ષથી તૃપ્તિ થઈ, મુનિ દર્શનવડે તેના હૃદયમાં અસાધારણ પ્રેમ જાગૃત થયો. હર્ષ થવાથી તેનું અન્તઃકરણ ભરાઈ ગયું, અને આનંદને લીધે તેનું ચિત્ત હુલ્લાસમાં આવી ગયું, અને તે તુરતજ પોતાના આસનથી ઉઠ્યા અને ‘અબ્બુદ્ધિત્તા પાયપીઠાઓ પચ્ચોરુહઈ’ ઉઠીને પાદપીઠથી નીચે ઉતર્યા ‘પચ્ચોરુહિત્તા પાડયાઓ ઓમુયઈ’ અને પોતાના પગની પાદુકાઓ ઉતારી ‘ઓમુઈત્તા ણ્ગસાહિયં ઉત્તરાસંગ કરેઈ’ પાદુકાઓ ઉતારીને તેણે એક શાટિક-ઉત્તરાસંગ-જીવેની ચતના માટે મુખ ઉપર એક વસ્ત્ર ધારણ કર્યું. ‘કરિત્તા સુદત્તં અણગારં સત્તદ્વપયાઈઅણુગચ્છઈ’ વસ્ત્ર ધારણ કરીને પછી તે સુદત્ત અણુગારના સામા સાત આઠ પગલાં ચાલ્યા. ‘અણુગચ્છિત્તા તિક્કુત્તો આપાહિણપયાહિણં કરેઈ’ ચાલીને તેણે ત્રણ વાર આદક્ષિણા પ્રદક્ષિણા કરી-બે હાથ જોડી દક્ષિણ-જમણા કાનના મૂળથી પ્રારંભ કરી લલાટ પ્રદેશ પર ફેરવી ડાબા કાનના મૂળ સુધી ચક્રાકારે ફેરવીને તે બે હાથ જોડેલી અંજલીને પોતાના માથાપર સ્થાપન કરવી તેને આદક્ષિણપ્રદક્ષિણ કહે છે. ‘કરિત્તા વંદઈ નમંસઈ’ પછી તેણે તેમની વંદના-સ્તુતિ કરી કે:-

હે ભદ્રન્ત ! આપનું આજે મારા ઘરમાં પધારવું થયું તે જાણે કે, મારા ઘરમાં કલ્પવૃક્ષ વિના કુલથી ફળ્યું છે, વાહણ વિનાજ જાણે-સંપૂર્ણ વૃષ્ટિ થઈ છે. મરૂભૂમિમાં કલ્પવૃક્ષ ઉગ્યું છે. ॥ ૧ ॥

દારિદ્રના ઘરમાં જાણે નિધાન-ભંડાર પ્રગટ થયો છે. હે ભદ્રન્ત ! હું આપના દર્શનથી એટલો પ્રસન્ન થયો છું કે જેમ કોઈ અમૃતપાન કરીને પ્રસન્ન થયો હોય ॥૨॥

હે પરીપકરી મહાપુરુષ ! આપ મારી પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર કરીને, તમારા ચરણરજના કણથી મારા ઘરને પવિત્ર કરો ॥ ૩ ॥

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને નમસ્કાર કર્યા. ‘વંદિત્તા ણમંસિત્તા જેણેવ ભત્તઘરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ વંદન નમસ્કાર કર્યા પછી, જ્યાં રસોડું (રસોઇઘર-પાકશાળા-) હતું ત્યાં આવ્યા. ‘ઉવાગચ્છિત્તા’ આવીને ‘સયહત્થેણં વિડલં અસણં પાણં સ્વાઈમં સાઈમં પહિલાભેસ્સામિ-ત્તિ કટ્ટદુ તુદ્દે, પહિલાભેમાણે તુટ્ટે, પહિલાભિણ્ણિ તુટ્ટે’ તે દાન આપવા પૂર્વે “હું આજ મારા હાથથી મુનિરાજને પુષ્કળ અશન, પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદના દાન આપીશ, એવી ભાવના-વિચાર કરી પ્રસન્નચિત્ત થયો, પછી દાન દેવા સમયે. અહો ! ભાગ્ય છે કે આજ હું મુનિરાજને પુષ્કળ આહારના અશનાદિ પદાર્થો આપી રહ્યો છું. એવો વિચાર કરી પ્રસન્ન ચિત્ત થયો અને જ્યારે દાન-આહાર-આપી ચુક્યા ત્યારે પણ “આજે મારો જન્મ સફળ થયો કે મેં-મારા હાથથી મુનિરાજને પુષ્કળ અશનાદિ આપીને લાભ લીધો,” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને પ્રસન્ન ચિત્ત થયો. ॥ સૂ. ૬ ॥

‘તણ્ણં તસ્સ’ ઇત્યાદિ.

‘તણ્ણં’ તે પછી ‘તસ્સ સુમહસ્સ’ તે સુમુખ ‘ગાહાવડ્ડસ્સ’ ગાથાપતિને ‘તેણં દવ્વસુદ્દેણં’ તે દ્રવ્ય શુદ્ધિથી, ‘દાયગસુદ્દેણં’ દાયકની શુદ્ધિથી-ઉદારભાવ ચુકત પોતાની શુદ્ધિથી ‘પહિગ્ગાહગસુદ્દેણં’ પ્રતિગ્રાહકની શુદ્ધિથી-અતિચાર રહિત તપ અને સંયમના આરાધક સુદત્ત જેવા અણુગારની શુદ્ધિથી, આ ત્રણ પ્રકારની શુદ્ધિથી એવં ત્રણ કરણોથી શુદ્ધિથી અર્થાત્ શુદ્ધ મન વચન અને કાયાથી ‘સુદત્તે અણગારે પહિલાભિણ્ણ સમાણે સંસારે પરિત્તીકણ્ણ’ સુદત્ત અણુગારને દાન-(આહાર) આપીને પોતાનો સંસાર ઓછો કર્યો. ‘મણ્ણસ્સાઉણ્ણ ણિવદ્દે’ એ પ્રમાણે મનુષ્યની આયુષ્યને પણ બંધ કર્યો. ગિહંસિ ય ઇમાઈં પંચ દિવ્વાઈં પાઉવ્ભૂયાઈ’ મુનિને દાન આપ્યું તે પુણ્યના પ્રભાવથી તેના ઘરમાં પાંચ દિવ્ય વાતો-દેવકૃત થઈ ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે કે ‘વસુહારા વુટ્ટાઈ, દસદ્ધવણ્ણે કુસુમે ણિવાઈણ્ણ, ચેલુક્કલેવે

ક્ર ૩, આહયાઓ દેવદુંદુહીઓ ૪, અંતરાત્રિ ય ણં આગામંસિ અહોદાણં ૨
 ધુટ્ટે ૫ ય' આકાશમાંથી દેવોએ સોનાની વૃષ્ટિ કરી, પાંચ રંગના કૂલ વરસાવ્યાં
 વચ્ચે વરસાવ્યાં, દેવતાં દુંદુંભી વાગ્યાં, અને આકાશમાં દેવોએ “સુમુખ ગાથાપતિ
 ભાગ્યશાળી છે, જેણે સુદત્ત જેવા મુનિને આહારદાન આપ્યું” તેના જેવા દાતા
 થીજ કોણ હોઈ શકે છે? આ પ્રમાણે દાનને મહિમા મોટા ઉંચા સ્વરથી ગાયો તથા
 ‘હૃતિયાણારે સિંઘાડગ જાત્ર પહેસુ વહુજણો અણમણસસ એવં આઈક્વઈ’
 હસ્તિનાપુરમાં આકસ્મિક દેવવાણી અને દેવદુંદુંભીના અવાજ સાંભળીને ત્રણ પુણ્યાના
 રસ્તા પર-જ્યાં ત્રણ રસ્તા એકઠા થાય છે, જ્યાં ચાર રસ્તા મળે છે, જ્યાં ઘણા
 માર્ગો મળે છે, એવા રસ્તા પર તથા રાજમાર્ગ અને સામાન્ય માર્ગ—આ તમામ
 જગ્યાએ પરસ્પર તમામ માણસો ઘણોજ હર્ષ પામી ગઈગઈ સ્વર થઈ ‘એવં માસઈ’
 આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યા કે—આ સુમુખ ગાથાપતિ મહાભાગ્યશાળી છે, જુઓ, તેના મહિમા
 દેવતાઓ પણ ગાય છે ‘એવં પન્નવેઈ’ અને આ પ્રમાણે જાહેર કરે છે કે એ વાત
 સાચી છે કે સ્વર્ગ અને ‘અપવર્ગ’ ‘મોક્ષ’ ના દરવાજા ઉઘાડવામાં ‘દાન’ સમર્થ છે,
 ‘એવં પરુવેઈ’ આ પ્રમાણે પ્રરૂપણ કરે છે કે—આ ઉપરથી અમારું પણ કર્તવ્ય છે
 કે અમારે સૌએ સુપાત્રને દાન આપ્યા કરવું જોઈએ, ફરી પણ કહે છે કે,
 ‘ઘણે ણં દેવાણુપ્પિયા ! સુમુહે ગાહાવઈ જાત્ર તં ઘણે ણં દેવાણુપ્પિયા !
 સુમુહે ગાહાવઈ’ જુઓ, જ્યારે દેવતાઓ સુધીના સૌ સુમુખ ગાથાપતિની પ્રશંસા
 કરે છે તો આપણા સૌના તરફથી પણ તે અનિવાર્ય ધન્યવાદને પાત્ર છે, ‘યાવત્’
 શબ્દથી ગ્રહણ કરવામાં આવેલાં પદો આ પ્રમાણે છે. “સપુણે ણં દેવાણુપ્પિયા !
 સુમુહે ગાહાવઈ, કયત્થે ણં દેવાણુપ્પિયા ! સુમુહે ગાહાવઈ ! કયપુણે ણં
 દેવાણુપ્પિયા ! સુમુહે ગાહાવઈ । કયલક્ષણે ણં દેવાણુપ્પિયા ! સુમુહે ગાહાવઈ,
 કયવિહવે ણં દેવાણુપ્પિયા ! સુમુહે ગાહાવઈ, સુલદ્દે ણં દેવાણુપ્પિયા ! તસ્સ
 સુમુહસ્સ ગાહાવઈસ્સ જમ્મજીવિયફલે, જસ્સ ણં ઇમા ઈયારૂવા ડરાલા માણુ-
 સ્સરિદ્ધી લદ્ધા પત્તા અભિસમણાગયા’ તેના અર્થ આ પ્રમાણે છે. ‘સપુણે ણં
 દેવાં’ હે દેવાનુપ્રિય ! તે સુમુખ ગાથાપતિ મોટા પુણ્યશાલી છે. ‘કયત્થે ણં દેવાં’
 તેણે હાલમાં આવતા જન્મ માટે અર્થાત જન્માંતર માટે ઇષ્ટ (ઈચ્છિત વસ્તુ) ની
 સિદ્ધિરૂપ પ્રયોજનને સિધ્ધ કરી લીધું છે. ‘કયપુણે ણં દેવાં’ તેણે પૂર્વભવમાં
 સારાં એવાં મહાપુણ્યને મેળવેલું છે, જેના વડે કરીને આવા સુપાત્રને દાન આપવાને
 અવસર મળ્યો છે ‘કયલક્ષણે ણં દેવાં’ તેણે પોતાની પુણ્યરેખા, જીવનરેખા-
 આદિ શુભ લક્ષણોને સફળ કરી લીધાં છે. ‘કયવિહવે ણં દેવાં’ સુપાત્રને દાન દેવા
 રૂપ સુભ કાર્ય કરવાથી તેને જે ધન પ્રાપ્ત થયું તે પણ સફળ થઈ ગયું છે

‘સુલદ્વે ગં દેવા૦’ તે સુમુખ ગાથાપતિને ધન્ય છે, કે જેણે પોતાનો જન્મ અને જીવનનું ફળ પ્રાપ્ત કરી લીધું છે. જુઓ તો ખરા ! આપણે નજરે જોઈ શકીએ છીએ તેવી ઉદાર મનુષ્યલવસ’બંધી ઋદ્ધિ કે જેમાં કેઈ પણ વસ્તુની ઉણપ નથી તેવી તેને પ્રાપ્ત થઈ છે, અને તે સમૃદ્ધિપર તેનો પૂરો અધિકાર પણ પ્રાપ્ત થયો છે, તેથી તે ગાથાપતિ તે સમૃદ્ધિને નિર્વિઘ્નપણે ભોગવી રહ્યો છે. તેથી એ વાત તો સત્યજ છે કે-તે વિશેષ પુણ્યશાલી છે અને તે પુણ્યના ઉદયનું એ પણ ફળ છે કે જેને સુદત્ત જેવા મુનિરાજને આહારદાન આપવાનો લાભ મળ્યો, ધન્ય છે તે માતાના પુત્રને ! (સ્ક૦ ૭)

‘તए गं से सुमुहे’ ઇત્યાદિ.

‘તए गं से सुमुहे गाहावई’ તે સુમુખ ગાથાપતિ ‘બહૂઈં વાસસયાઈં આડયં પાલેઈ’ સેંકડો વર્ષની આયુષ્ય પાળી ‘પાલિત્તા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા’ પોતાની આયુષ્ય પૂર્ણરીતે ભોગવીને જ્યારે મૃત્યુ સમયે મરણ પામ્યા તે પછી ‘इहेव हत्थि-सीसे णयरे अदीणसत्तुस्स रण्णो धारिणीए देवीए कुच्चिसि’ આ હસ્તિનાપુર નગરમાં અદીનશત્રુ રાજાની ધારિણી રાણીના ઉદરથી ‘पुत्तत्ताए उववण्णे’ પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયા. ‘तए गं से धारिणी देवी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणीर तहेव सीहं पासइ, सेसं तं चेव जाव उप्पिपासाए विहरइ, तं एवं खलु गोयमा ! सुवाहुणा इमा एयास्वा उराला माणुस्सरिद्धी लद्धाइ’ જ્યારે તે તે ગર્ભમાં આવ્યા, ત્યારે ધારિણીદેવી શય્યાપર જરા જાગતી હોય તેવી રીતે સુતી અને નિદ્રા લઈ રહી હતી. તે સમયમાં તેણે સ્વપ્નમાં એક સિંહને જોયો; હવે ગર્ભને સમય પૂરો થતાં યોગ્ય સમયે બાળકનો જન્મ થયો. તેનું નામકરણ અને વિવાહ આદિ સસ્કાર-તમામનું વર્ણન પહેલાં જ કરી આપ્યું છે. બાળક જ્યારે મોટા થયા ત્યારે તે પોતાના જીવનમાં રહીને ઉત્કૃષ્ટ મનુષ્યસંબંધી ભોગોને ભોગવવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! પૂર્વલવમાં કરેલા સુપાત્રદાનના પ્રભાવથી નિશ્ચય સુખાહુકુમારે એ પ્રત્યક્ષ નજરે દેખાતી શરીરાદિ સંપત્તિરૂપ સર્વોત્કૃષ્ટ મનુષ્યલવસ’બંધી ઋદ્ધિઓ

પ્રાપ્ત કરી છે, અને બહુજ સારી રીતે તે લોગવી રહ્યા છે ‘પમૂ ણં મંતે ! સુવાહુ કુમારે દેવાણુપ્પિયાણં અંતિણ મુંઢે મવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વહત્તણ’ શ્રી ગૌતમ પૂછે કે-હે ભદ્રન્ત ! તે સુબાહુકુમાર દેવાનુપ્રિય-આપના પાસે ધર્મ સાંભળી દ્રવ્ય અને લાવણપથી મુંડિત થઇને ઘરનો ત્યાગ કરીને પ્રવ્રજ્યા (દીક્ષા) લેવા માટે સમર્થ છે ? પ્રશ્નના સમાધાન નિમિત્તે પ્રભુએ કહ્યું ‘ હંતા પમૂ ’ હા ! ગૌતમ ! એ સુબાહુકુમાર સંયમ ગ્રહણ કરવામાં સમર્થ છે ॥ સૂ૦ ૮ ॥

‘તણ ણં સે’ ઇત્યાદિ.

‘ તણ ણં ’ સુબાહુકુમારનું વૃત્તાન્ત સાંભળ્યા પછી, ‘ મગવં ગોયમે ’ ભગવાન ગૌતમે, ‘સમણં મગવં મહાવીરં વંદહ ણમંસહ’ શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરને વંદના-નમસ્કર કર્યા, ‘ વંદિત્તા ણમંસિત્તા સંજમેણં તવસા અપ્પાણં ભાવેમાણે વિહરહ’ વંદન-નમસ્કાર કરીને તે સંયમ અને તપથી આત્માને લાલિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા ‘તણ ણં સમણે મગવં મહાવીરે અણયા કયાહં હત્થિસીસાઓ ણયરાઓ પુપ્ફકરંહાઓ ઉજ્જાણાઓ કયવ્વણમાલપ્પિયસ્સ જક્ખવ્સસ જક્ખવાયયણાઓ પહિનિક્ખમહ’ કોઈ એક સમય શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરે હસ્તિશીર્ષ નગરના પુષ્પ-કરંડક નામના બગીચામાં રહેલા કૃતવનમાલપ્રિય યક્ષના યક્ષાયતન (નિવાસસ્થાન) થી વિહાર કર્યો. ‘પહિનિક્ખમિત્તા વહિયા જણવયવિહારં વિહરહ’ ત્યાંથી વિહાર કરીને તે દેશમાં વિહાર કરવા લાગ્યા. ‘તણ ણં’ તે સમયે ‘સે સુવાહુકુમારે સમણોવાસણ જાણ અભિગયજીવાજીવે જાવ પહિલામેમાણે વિહરહ’ તે સુબાહુકુમાર પણ શ્રમણુ પાસક થઈ ગયા-ગાર વ્રતધારી શ્રાવક બની ગયા; જીવ અને અજીવ તત્વના બાણકાર પણ બની ગયા, પ્રાસુક, એષણીય ચતુર્વિધ આહારોનું નિર્થન્ય મુનિઓને દાન આપતા વિચરવા લાગ્યા. (સૂ૦ ૯)

‘તણ ણં સે’ ઇત્યાદિ.

‘અણયા કયાહં’ કોઈ એક સમયે, ‘સે સુવાહુકુમારે’ તે સુબાહુકુમાર ‘ચહહસટ્ટમુહિટ્ટપુણ્ણમાસિણીસુ જેણેવ પોસહસાલા તેણેવ ઉવાગચ્છહ’ ચૌદસ, આઠમ, અમાવસ્યા અને પૂનમના દિવસે પૌષધશાળામાં આવ્યા ‘ઉવાગચ્છિત્તા પોસહ-સાલં પમજ્જહ’ આવીને સૌથી પહેલાં આ પૌષધશાળાને પોતે પુંજ પ્રમાર્જન કર્યું ‘પમજ્જિત્તા ઉચ્ચારપાસવ્વણમૂમિં પહિલેહેહ’ પૌષધશાળાને પ્રમાર્જન કરીને-પુંજને પછી તે ઉચ્ચાર-પ્રસ્તવણુ ભૂમિનું પ્રતિલેખન કર્યું ‘પહિલેહિત્તા દબ્બમંસંથારગં સંથરહ’ તે ભૂમિની પ્રતિલેખના કર્યા પછી તેણે દર્ભનો સંથારો પાથર્યો-બિછાવ્યો. ‘સંથરિત્તા દબ્બમંસંથારગં દુરુહહ’ બીછાવીને તેના પર બેઠા. ‘દુરુહિત્તા અટ્ટમમત્તં ગિણ્ણહ’ બેસીને, અષ્ટમ ભક્તના પ્રત્યાખ્યાન કર્યા (પચ્ચખાણુ કર્યા) ‘ગિણ્ણિત્તા પોસહસાલાણ પોસહિણ અટ્ટમમત્તિણ પોસહં પહિજાગરમાણે વિહરહ’ અષ્ટમ-ભક્તના પચ્ચખાણુ

લઇને પૌષ્ઠશાળામાં ત્રણ દિવસનાં પૌષ્ઠ વ્રત ધારણ કરી પૌષ્ઠની બગરણા કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા. (સૂ. ૧૦)

‘તણ ણં તસ્સ’ ઇત્યાદિ.

‘તણ ણં તસ્સ સુબાહુકુમારસ્સ’ એક દિવસ પૌષ્ઠવ્રતમાં રહીને તે સુબાહુકુમારે ‘પુવ્વરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ’ પૂર્વરાત્રી અને પાછલીરાત્રીના સમયમાં, ધર્મ બગરણા કરતા થકા મનમાં ‘इमेयारूवे अज्झत्थिए ५’ આ પ્રકારનો વિચાર ઉત્પન્ન થયો, તે વિચાર સૌથી પ્રથમ તેના મનમાં આવ્યો. તે માટે અંકુર સમાન હોવાથી તે આધ્યાત્મિક કહેવાયો, વારંવાર સ્મરણરૂપ હોવાથી દ્વિપત્રિતના પ્રમાણે ચિન્તિત, વ્યવસ્થા યુક્ત-‘હુ’ અવશ્ય સર્વ વિરતિરૂપ ચારિત્રને અંગીકાર કરીશ.” આ પ્રકારની દ્રઢ ધારણા ગોઠવેલી હોવાના કારણે પલ્લવિત પ્રમાણે કલ્પિત, ઇન્દ્રરૂપથી સ્વીકૃત હોવાના કારણે પુષ્પિતના સમાન પ્રાર્થિત, એવં મનમાં દ્રઢ રૂપતાથી નિશ્ચિત થયેલા હોવાના કારણે ફલિત સમાન મનોગત સંકલ્પ નામ કહેવાયા. જે પ્રમાણે વૃક્ષ થવા પૂર્વ પ્રથમ અંકુર રૂપમાં પછીથી ઊં પાંદડાના રૂપમાં, પછી પાંદડાથી ખિલેલા રૂપમાં, પછીથી પુષ્પિતરૂપમાં, અને પછી ફળના રૂપમાં થાય છે, તે પ્રમાણે સુબાહુકુમારના વિચારો પણ બરાબર તે પ્રમાણે થયા, એટલા માટે ચિન્તિત કલ્પિત આદિ પદોની વ્યવસ્થા અહિ ધરી શકે છે. ‘धण्णा णं ते गामागरणगर जाव सण्णिवेसा’ ધન્ય છે

તે ગ્રામ (ફરતી વાડ હોય તે-ગામ કહેવાય છે) ધન્ય છે તે આકર (સોના અને રત્નાદિકનું ઉત્પત્તિ સ્થાન) ધન્ય છે તે નગર-(અઠાર પ્રકારના કરથી રહિત સ્થાન) ધન્ય છે તે ઊંટ નાનું ગામડું-ધન્ય છે તે કર્ખટ (કુત્સિત નગર) ધન્ય છે તે મહમ્મ (અઢી ગાઉના પ્રમાણમાં વચમાં કોઈ ગામ ન હોય એવું સ્થાન) ધન્ય છે તે દ્રોણમુખ, (જલ-સ્થલ માર્ગથી યુક્ત-સ્થાન) ધન્ય છે તે પત્તન, (તમામ વસ્તુઓમાં મલી શકે તેવું સ્થાન) ધન્ય છે તે નિગમ, અનેક વણિકજનોથી વસેલે પ્રદેશ) ધન્ય છે તે આશ્રમ, (તપસ્વિજનોને રહેવાનું સ્થાન) તે તપસ્વિઓ દ્વારા પહેલાં વસાવવામાં આવે છે પછી બીજા માણસો પણ ત્યાં આવીને ત્યાં રહેવા લાગે છે.) ધન્ય છે તે સંવાહ-(ખેડુતો દ્વારા અનાજની રક્ષા પર રહેલું સ્થળ વિશેષ અથવા તો જ્યાં ત્યાંથી આવીને માણસો નિવાસ કરે એવું સ્થળ) ધન્ય છે તે સંનિવેશ, (જેમાં ખાસ કરીને સાર્થવાહ આદિ નિવાસ કરે છે) પત્તન ઊં પ્રકારનાં હોય છે. (૧) જલપત્તન, (૨) સ્થલ પત્તન જ્યાં આગળ કેવળ વહાણ દ્વારાજ જઈ શકાય છે તે જલપત્તન છે. અને જ્યાં ગાડી આદિ વાહનો વડે જઈ શકાય છે તે સ્થળ પત્તન છે. અથવા તો નૌકા-વહાણ અને ગાડાના સાધન વડે જઈ શકાય તે સ્થળ પત્તન છે. અથવા તો કેવલ વહાણથી જઈ શકાય તે પત્તન છે ધન્ય છે તે પત્તન ! ‘जत्थ णं समणे भगवं महावीरे विहरइ’ જ્યાં આગળ શ્રમણ ભગવાન

મહાવીર વિચરે છે તે આમાદિક ધન્ય છે ‘ઘણાણં તે રાઈસરં જે ણં સમણસ્સ ૩ અંતિણ મુંડ જાવ પવ્વયંતિ’ તે રાજેશ્વર પ્રભૃતિ પણ ધન્ય છે કે જેઓ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિચરે છે તે આમાદિક ધન્ય છે ‘ઘણાણં તે રાઈસરં જે ણં સમણસ્સ ૩ અંતિણ મુંડા જાવ પવ્વયંતિ’ તે રાજેશ્વર પ્રભૃતિ પણ ધન્ય છે કે જેઓ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે મુડિત થઈને દીક્ષા ધારણ કરે છે. અહીં “રાઇસર” પદથી ‘તલવર-માહંવિય-કોહુંવિય-ઈબ્મ-સેટ્ટિસેનાવડ સત્યવાહ-પ્પભિયઓ’ આ પદોનો પણ સંબંધ થયો છે. ચક્રવર્તીરાજ, ઐશ્વર્ય સંપન્ન વ્યક્તિ ઇશ્વર, જેના પર રાજા પ્રસન્ન થઈને પદ્મબંધ આપે છે એવા માનવ તે રાજા જેવો છે તેને તલવર કહે છે, ગામના અધિપતિ તે માડમ્બિક કહેવાય છે, અને કૌટુમ્બિક આદિ માણસો તો પ્રસિદ્ધ છે. તથા ‘ઘણાણં તે રાઈસરં જે ણં સમણસ્સ ૩ અંતિણ પંચાણુવ્વડયં જાવ ગિહિધમ્મં પહિવજ્જંતિ’ તેજ રાજેશ્વર પ્રભૃતિ માણસ એટલા માટે ધન્ય છે કે જે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પાસે પાંચ અણુવ્રત સાત શિક્ષાવ્રત અર્થાત બાર પ્રકારના શ્રાવકધર્મનો અંગીકાર કરે છે. ‘ઘણાણં તે રાઈસરં જે ણં સમણસ્સ ૩ અંતિણ ધમ્મં સુણેતિ’ તે પણ રાજેશ્વર આદિ ધન્ય છે કે જે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનાં પાસે શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળે છે. ‘તં જડ્ડણં સમણે ભગવં મહાવીરે પુવ્વાણુપુલ્લિં જાવ દુડ્ડજ્જમાણે ઇહમાગચ્છેજ્જા જાવ વિહરિજ્જા તણં અહં સમણસ્સ ૩ અંતિણ મુંડે ભવિત્તા જાવ પવ્વણ્ણજ્જા’ તેથી જે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર તીર્થંકર પરંપરા પ્રમાણે વિહાર કરનાર જે અહિં આવશે આ હસ્તિશીર્ષનગરમાં પુષ્પકરંડક બગીચામાં પધારશે તો હું એ પ્રભુની પાસે જઈ. દ્રવ્ય અને ભાવથી મુડિત થઈને ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરીશ. ॥૨૫૦૧૧॥

‘તણં સમણે ઈત્યાદિ

‘તણં’ તે પછી ‘સમણે ભગવં મહાવીરે’ શ્રમણ ભગવત મહાવીર- ‘સુવાહુકુમારસ્સ’ સુખાહુકુમારના ‘ઈમં’ પૂર્વોક્ત ‘ણ્યાસ્સં’ સંયમ ગ્રહણ કરવાની વાંછનારૂપ, ‘અજ્જત્થિયં’ અન્તરાત્મગત ચિન્તિત, પ્રાર્થિત, કલ્પિત, મનોગત સંકલ્પને ‘વિયાણિત્તા’ બાણીને ‘પુવ્વાણુપુલ્લિં જાવ દુડ્ડજ્જમાણે’ તીર્થંકર પરંપરાગત વર્ગના અનુસાર વિહાર કરતા-કરતા ‘જેણેવ હત્થિસીસે ણયરે’ જ્યાં તે હસ્તિશીર્ષનગર અને ‘જેણેવ કયવગમાલપ્પિયસ્સ જક્કલ્લસ્સ જક્કલાયયણે’ જ્યાં કૃતવનમાલપ્રિય યક્ષતું યક્ષાયતન-નિવાસસ્થાન હતું ‘તેણેવ ઉવાગચ્છડ્ડ’ ત્યાં આગળ પધાર્યા, ‘ઉવાગચ્છિત્તા’ અહાપહિરૂવં ઉગ્ગહં ઉગ્ગિહિત્તા સંજમેણ તવસા જાવ વિહરિ’ આવીને સંયમ મર્યાદાને અનુકૂલ અવગ્રહ, (વસતિમાં રહેવાની આજ્ઞા) લઈને સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા. ‘પરિસા ણિગ્ગયા રાયાવિ ણિગ્ગઓ’ પ્રભુનું આગમન સાંભળીને માણસો પોતાના નિવાસ સ્થાનથી દર્ગાન માટે અને ધર્મ-

શ્રમણ કરવા માટે નીકળ્યા રાજ પણ પોતાના મહેલથી નીકળ્યા 'તણ ણં સે સુવાહુ-કુમારે તં મહયા જહા પઠમં તહા નિગ્ગઓ' સુબાહુકુમાર પણ ભગવતી સૂત્રમાં વણુન કરેલ જમાલી પ્રમાણે પ્રભુને વંદના અને તેમના પાસેથી ધર્મશ્રમણ કરવાની ભાવનાથી પ્રથમ પ્રમાણે ભગવાનની પાસે આવ્યા 'ધમ્મો કહિઓ પરિસા પડિગયા રાયા ત્રિ પડિગઓ' પ્રભુએ સમસ્ત પરિષદ અને રાજને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. ઉપદેશ સાંભળીને પરિષદ અને રાજ સૌ પોતાના સ્થાનપર પાછા આવ્યા. 'તણ ણં સે સુવાહુ-કુમારે સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિણ ધમ્મં સોચ્ચા ણિંસમ્મ હટ્ટઠ્ઠ જહા મેઠ્ઠો તહા અમ્માપિયરો આપુચ્છઈ' સુબાહુકુમારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે ધર્મશ્રમણ કરી અને સારી રીતે હૃદયમાં નિશ્ચય કરી આનંદ-હર્ષથી પ્રપુલ્કિત થઈને મેઘકુમાર પ્રમાણે ઘેર આવીને પોતાનાં માતા-પિતા પાસે દીક્ષા લેવાની આજ્ઞા માગી. તેઓએ જ્યારે આજ્ઞા આપી દીધી ત્યારે તે 'ણિક્કમણામિસેઓ તહેવ અણગારે જાણ ઈરિયાસમિણ જાવ વંખયારી મેઘકુમારના પ્રમાણે દીક્ષિત થયા અને તે આણગાર થઈ ગયા. અને ઈર્યાસમિતિસંપન્ન બનીને નવકોટિથી વિશુદ્ધ પ્રલ્લયર્થવ્રતના આરાધક બની ગયા. તે અવસ્થામાં સાધુની સમાચારીરૂપ ભાષાસમિતથી, મનોગુપ્તિથી. વચન-ગુપ્તિથી, કાયગુપ્તિથી, સુરક્ષિત બનીને તેણે પોતાની ઈન્દ્રિયોના ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો. (ઈન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કર્યો) 'તણ ણં સે સુવાહુ અણગારે સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ તહારૂવાણં થેરાણં અંતિણ સામાઙ્ગમાઙ્ગયાઈં ઈક્કારસ અંગાઈં અહિજ્જઈ' દીક્ષિત થયા પછી સુબાહુકુમારે ભગવાન મહાવીરના તથારૂપ સ્થવિરોની પાસેથી સામાયિકાદિ ૧૧ અગ્ગીઆર અંગોનું અધ્યયન કર્યું; 'અહિજ્જિત્તા વહુર્હિ ચડત્થહટ્ટમઠ્ઠ તવોવિહાણેર્હિ અપ્પાણં ભાવિત્તા વહૂઈં વાસાઈં સામણપરિયાણં પાઉણિત્તા માસિયાણ સંલેહણાણ અપ્પાણં બ્હસિત્તા સર્વિં મત્તાઈં અણસણાણ છેદિત્તા આલોઙ્ગપડિક્કંતે સમાહિપ્તે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા સોહમ્મે કપ્પે દેવદત્તાણ ઉવવણ્ણે' ૧૧ અગ્ગીઆર અંગોનો પૂર્ણ રીતે અભ્યાસ કરી દીધો, અનેક વિવિધ પ્રકારની ચતુર્થભકત; ષષ્ઠભકત (છટઠ) અષ્ઠભકત, દશમભકત, અને દ્વાદશ-ભકતરૂપ તપસ્યાઓના વિધાનથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરી, ઘણાં વર્ષો સુધી સુબાહુ-કુમારે સર્વવિરતિરૂપ આરિત્ર-(મુનિશ્વવન) પર્યાયની આરાધના કરી. પછી એક માસની સંલેખનાથી આત્માને ઝુસિત (ચુકત) કરીને અને માસિક અનશનથી સાઠ ભકતોનું છેદન કરી, અતિચારોની ગુરુની સમીપમાં આલોચનાપૂર્વક વિશુદ્ધિ કરીને સમાધિ-

ભાવથી કાલ પામવાના અવસરે કાલ પામીને સૌધર્મ સ્વર્ગમાં-જ્યાં બે સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે ત્યાં-દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયા. (સૂ૦ ૧૨)

‘સેળં સુબાહુદેવે’ ઇત્યાદિ.

હવે ‘સે ણં સુબાહુદેવે’ તે સુબાહુદેવ ‘તાઓ દેવલોગાઓ’ તે દેવલોકથી ‘આયુક્તવર્ણ’ આયુષ્યનેા યક્ષ થતાં-આયુકર્મના દલિલોની નિર્જ્ણ થવાથી.

‘ભવક્તવર્ણ ઠિઠ્ઠક્તવર્ણ અણંતરં ચયં ચરૂત્તા માણુસ્સં ત્રિગ્ગહં લભિહિઠ્ઠ’ દેવભવનેા ક્ષય કરીને આયુકર્મની સ્થિતિના વીતવાથી દેવશરીરનેા પરિત્યગ કરીને મનુષ્ય સંબંધી શરીરને પ્રાપ્ત કરશે. ત્યાં ‘કેવલં વોહિં વુજ્જિહિઠ્ઠ, વુજ્જિત્તા તહારૂવાણં થેરાણં અંતિણ્ણં મુંદે જાવ પવ્વડ્ડસ્સઠ્ઠ’ શુદ્ધ પરિપૂર્ણ-નિરતિચાર જિન-ધર્મ પ્રાપ્તિરૂપ ઊધિને પ્રાપ્ત કરીને તથારૂપ સ્થવિરોના પાસે દ્રવ્ય અને ભાવરૂપથી સુડિત બનીને આગારીથી અણુગારી-(મુનિ) બનીને પ્રવ્રજ્યા લેશે. ‘સે ણં તત્થ વહૂં વાસાં સામણપરિયાગં પાડણિહિઠ્ઠ’ તે અવસ્થામાં એ અનેક વર્ષો સુધી શ્રામણ્ય પર્યાય-ચારિત્ર-પર્યાયનું પાલન કરશે. ‘પાડણિત્તા આલોડ્ડપડિક્કંતે સમાહિપ્તે કાલમાસે કાલં કિચ્છા સણ્ણકુમારે કપ્પે દેવત્તાણ્ણ ઉવવજ્જિહિઠ્ઠ’

પાલન કરીને પછી તે આલોચિત-પ્રતિકાન્ત થઇને સમાધિને પ્રાપ્ત કરશે, પોતાના અતિચારો ગુરુની પાસે બાહિર કરવા તે આલોચના છે. ગુરુ પાસેથી તે અતિચારોની શુદ્ધિ માટે માર્ગ બાણીને જે માર્ગ બતાવે તેનેા સ્વીકાર કરીને પછી તે નિશ્ચય કરવો કે “હવે હું આ દોષોથી દૂર રહીશ” તેનું નામ પ્રતિકમણ છે. શુભ ધ્યાનનું નામ સમાધિ છે, પછી કાલ અવસરે મરણ પામીને સનત્કુમાર નામના ત્રીબા દેવલોકમાં જ્યાં જઘન્ય બે સાગર અને ઉત્કૃષ્ટ સાત સાગરની સ્થિતિ છે. ત્યાં-દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે. ‘તઓ માણુસ્સં, પવ્વજ્જા, વંભલોણ્ણ, માણુસ્સં, મહાસુક્કે, માણુસ્સં, આણ્ણ, માણુસ્સં, આરણ્ણ, માણુસ્સં, સવ્વટ્ઠસિદ્ધે’ ત્યાંથી ચવીને પછી તે માનવ પર્યાય પામીને દીક્ષિત થશે. પછી મરણ પામીને તે બ્રહ્મલોક નામના પાંચમાં સ્વર્ગમાં-જ્યાં જઘન્ય સાત અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૦ દશ સાગરની સ્થિતિ છે, ત્યાં-ઉત્પન્ન થશે, ત્યાંથી ચવીને મનુષ્ય જન્મ લઇને દીક્ષાધારણુ કરી મરણ પામીને જઘન્ય ૧૪ સાગર અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૭ સત્તર સાગરની સ્થિતિ યુક્ત મહાશુક સ્વર્ગમાં જશે, ત્યાંથી ચવીને માનવપર્યાય ધારણુ કરીને દીક્ષા લઇ મરણ પામ્યા બાદ, નવમા આનત નામના દેવલોકમાં-જ્યાં જઘન્ય ૨૮ અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૬ સાગરની સ્થિતિ છે ત્યાં ઉત્પન્ન થશે, ત્યાંથી ચવીને મનુષ્ય ભવ ધારણુ કરશે. અને દીક્ષા લઇને ૧૧ મા આરણુ નામના દેવલોકમાં, દેવના પર્યાયમાં ૨૦ વીસ ઉત્કૃષ્ટ ઉત્પન્ન થશે, ત્યાંની જઘન્ય ૨૦ અને ઉત્કૃષ્ટ ૨૧ એકવીસ સાગર પ્રમાણુ સ્થિતિને લોગવી કરીને ત્યાંથી ચવીને માનવ પર્યાયમાં જન્મ લઇને દીક્ષિત થશે. ત્યાં આગળ તે પોતાનાં પાપકર્મોની આલોચના અને પ્રતિકમણુ કરી મૃત્યુ સમયે મરણ પામીને સર્વાર્થસિદ્ધ નામના વિમાનમાં અહમિન્દ્ર થશે, ત્યાં તેત્રીસ (૩૩) સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એવં જઘન્ય સ્થિતિ છે તેને પૂર્ણ લોગવીને અર્થાત્ બધા દેવલોકોમાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ લોગવીને ‘સે ણં તઓ અણંતરં ઉવવટ્ઠિત્તા મહાવિદેહે વાસે જાં અહ્હાં જહા દદ્ડપડ્ડણ્ણે સિજ્જહિઠ્ઠ ૫’

તે સુખાહુકુમારનો જીવ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનથી ચવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જે આઠયકુલ છે તેમાં કોઈ એક કુલમાં જન્મ ધારણ કરશે ઔપપાતિકસૂત્રમાં જે પ્રમાણે દ્રઢપ્રતિજ્ઞનું વર્ણન છે તે પ્રમાણે અહિં પણ વર્ણન સમજી લેવું. ત્યાંથી તે સિદ્ધ થશે 'બુઝ્ઝિહિઙ્' વિમલ-કેવલ રૂપી આલોકથી સકલ લોક અને અલોકના જ્ઞાતા થશે. 'મુચ્ચિહિઙ્' સકલ કર્મોથી મુક્ત થશે, 'પરિનિન્વાહિઙ્' સમસ્ત કર્મોના કરેલા વિકારોથી રહિત હોવાના કારણે શીતલીભૂત થશે, અને 'સન્વદુક્ષ્વાણમંતં કરેહિઙ્' તમામ કલેશોનો નાશ કરશે 'एवं खलु जंबू ! सम-
 जेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते-त्ति वेमि'
 અહિં સુધી શ્રી સુધર્માએ જંબૂસ્વામીને કહ્યું કે સિદ્ધિગતિને પામેલા શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરે હે જંબૂ! સુખવિપાકના પ્રથમ અધ્યયનનો પૂર્વોકત (આગળ કહેવા પ્રમાણે) ભાવ કહ્યો છે, તેમની પાસેથી જેવું સાંભળ્યું છે, તેવું જ મેં તમને કહ્યું છે. (સ્ક૦ ૧૩)

વિપાકશ્વતના સુખવિપાક નામના બીજા શ્રુતસ્કંધની

'વિપાકચન્દ્રિકા' ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદમાં

'સુવાહુકુમાર' નામનું પ્રથમ અધ્યયન

સમ્પૂર્ણ ॥ ૨ ॥ ૧ ॥

*

ભદ્રનન્દીકુમારકા વર્ણન

ભદ્રનન્દે નામનું બીજું અધ્યયન-

'વીયસ્સ ઉક્ખેવો एवं खलु' આ બીજા અધ્યયનનું પ્રારંભનું વાક્ય આ પ્રમાણે છે. 'जइ णं भंते ! समजेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते, वीयस्स णं भंते ! अज्झय-

ગસસ સુહવિવાગાણં સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં કે અટ્ટે પળ્લણ્ણત્તે ।
 તણ્ણં સે સુહમ્મે અળ્ણગારે જંબું જળ્ણગારં એવં વયાસી' જંબૂ સ્વામીએ સુધર્મા
 સ્વામીને પૂછ્યું કે હે ભદ્રન્ત ! શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર કે જેણે સિદ્ધિગતિ પ્રાપ્ત
 કરી છે. અર્થાત્ સિદ્ધિગતિમાં ધિરાજમાન છે, જેમણે આ સુખવિપાક નામના ધીળ
 શ્વતસ્કંધના પ્રથમ અધ્યયનનો આ ભાવ કહ્યો છે તે સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત શ્રી શ્રમણુ
 ભગવાન મહાવીરે ધીળ અધ્યયનના શું ભાવ કહ્યા છે ? શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે,
 હે જંબૂ ! 'તેણં કાલેણં તેણં સમણ્ણં' તે કાલ અને તે સમયને વિષે 'ઉસમપુરે
 ણપરે ધૂમકરંડમે ઉજ્જાણે ધણ્ણો જક્કવો ' ઋષભપુર નામનું નગર હતું, તેમાં
 સ્તુપકરંડક નામનો બગીચો હતો, તે બગીચામાં ધન્ય નામના યક્ષનું યક્ષાયતન
 (નિવાસ સ્થાન) હતું ' ધળવર્હી રાયા ' તે નગરના અધિપતિ ધનપતિ રાજા હતા,
 'સરસ્સઈ દેવી' તેનાં રાણીનું નામ સરસ્વતી દેવી હતું 'સુમિળદંસણં કહણં જમ્મણં
 બાલત્તણં કલાઓ ય જોવ્વણં પાળિગ્ગહણં દાઓ પાસાયા મોગ્ગા ય જહા
 સુવાહુસ્સ' રાણીને સ્વપ્ન આવતું, રાજાને સ્વપ્નની હકીકત જણાવવી, પુત્રનો જન્મ,
 તેનું આળપણું, બહોંત્તેર કલાતું શિક્ષણ, યૌવનાવસ્થાનું આગમન, પાંચસો રાજ-
 કન્યાઓ સાથે પાણ્ણિબ્રહ્મ-વિવાહ, પહેરામણી મળવી, રાજમહેલોનું નિર્માણ, અને
 વિવિધ ભોગોના અનુભવ એ તમામ વાત અહિં સુબાહુકુમારનાં વર્ષાન પ્રમાણે
 સમજાવેલું જોઈએ. 'ળવરં' વિશેષતા માત્ર એટલીજ કે, 'મહાનંદીકુમારે સિરીદેવી
 પામોક્કલાણં પંચસયાણં રાયવરકન્નગાણં પાળિગ્ગહણં સામિસમોસરણં સાવગ-
 ધમ્મં પુવ્વભવપુચ્છા' આ ધનપતિ રાજાના પુત્રનું નામ ભદ્રનંદી કુમાર હતું. ભદ્ર-
 નંદી કુમારનાં ધનપતિ રાજાએ પાંચસો રાજકન્યાઓની સાથે પાણ્ણિબ્રહ્મ કરાવ્યાં
 હતાં તેમાં સુખ્ય શ્રીદેવી હતાં. ભગવાન વર્ધમાન સ્વામીનું સમવસરણુ થયું ત્યારે
 ભદ્રનંદીકુમારે તેમના પાસે ધર્મ સાભળીને શ્રાવકનાં બાર વ્રતો ધારણુ કર્યાં. ગૌતમ
 સ્વામીએ ભગવાનને ભદ્રનંદી કુમારના પૂર્વભવ વિષે પૂછ્યું; ભગવાને તેનો ઉત્તર
 આપતાં કહ્યું કે, 'મહાવિદેહે વાસે પુંડરીગિણી ણયરી વિજયકુમારે જુગવાહુ
 તિથ્થયરે પહિલાભિણ્ણ માણુસ્સાઉણ્ણ નિબદ્ધે' મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં એક પુંડરીકિની
 નગરી છે, ત્યાં તે વિજયકુમાર હતા, તેણે એક સમય યુગબાહુ તીર્થકરને આહાર
 દાન આપ્યું, તેના પ્રભાવથી તેને મનુષ્યની આયુનો અંધ થયો. 'ઈહં ઉપ્પણ્ણે સેસં
 જહા સુવહુસ્સ જાવ મહાવિદેહે સિજ્ઞિહિહિં બુજ્ઞિહિહિં યુચ્ચિહિહિં પરિનિવ્વાહિહિં
 સવ્વદુક્કલાણમંતં કરેહિહિં' પછી તે ત્યાંથી મરણુ પામીને ધનપતિ રાજાની રાણી
 સરસ્વતી દેવીના ઉદરમાં પુત્રરૂપે અવતર્યા, કાલાન્તરમાં તેનો જન્મ થયો. તેનું નામ

લદ્રનંદી કુમાર રાજ્યું. બાકીનું તમામ વર્ણન સુબાહુકુમારના પ્રમાણે બાણી લેવું, તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ લઈને સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત કરશે—‘સેત્સ્યતિ, મોત્સ્યતે’ આદિ ક્રિયાપદોની વ્યાખ્યા પ્રથમ અધ્યયનમાં કરેલી વ્યાખ્યા પ્રમાણે બાણી લેવી ॥સૂ૦૧॥

શ્રી વિપાકશ્રતના સુખ વિપાક નામના ધીબ શ્રુતસ્કન્ધની

વિપાક ચન્દ્રિકા ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદના

‘મદ્રનન્દિ’ નામનું ધીબું અધ્યયન

સંપૂર્ણ ॥ ૨ ॥ ૨ ॥

સુબાહુકુમાર કા વર્ણન

સુબાહુ નામનું ત્રીબું અધ્યયન—

‘ત્ત્વસ્સ ઉક્લેવો’ જે પ્રમાણે ધીબ અધ્યયનો પ્રારંભ કરવાનો ઉદ્દેશ્ય પ્રગટ કરેલો છે તે આ ત્રીબ અધ્યયનના પ્રારંભ કરવાનો ઉદ્દેશ્ય સમજી લેવો. સુધર્માસ્વામી જંબૂ સ્વામીને કહે છે કે જંબૂ! ‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે ‘વીરપુરં ણયરં’ વીરપુર નામનું એક નગર હતું. ‘મનોરમં ઉજ્જાણં’ તેમાં મનોરમ નામનો એક સુન્દર અને સર્વ ઋતુઓમાં સુખ આપે તેવો સુખદાયિ બગીચો હતો, ‘વીરસેનો જકલ્લો’ વીરસેન યક્ષનું યક્ષાયતન હતું, ‘વીર કણ્ઠમિત્તે રાયા’ અને વીરકૃષ્ણમિત્ર નામના ત્યાંના રાજા હતા. ‘સિરીદેવી’ તેમનાં રાણીનું નામ શ્રીદેવી હતું, ‘સુજાણ કુમારે’ તેના એક કુમારનું નામ સુબાહુ હતું. ‘બલસિરી પામો-કલ્લાણં પંચસયકણ્ણગાણં પાણિગ્ગહણં’ તે સુબાહુ કુમારના વિવાહ બલશ્રી આદિ ૫૦૦ રાજકન્યાઓના સાથે કર્યા હતા. ‘સામી સમો સરિણ્’ ભગવાન મહાવીર સ્વામી વિહાર કરતા કરતા ત્યાં આગળ આવ્યા. નગરનાં તમામ માણસો—રાજા સહિત પ્રજા—સૌ મળીને પ્રભુને વંદન કરવા માટે આવ્યા, રાજકુમાર પણ આવ્યા ધર્મ ઉપદેશ સાંભળીને સૌ માણસો પાછા પોતાના સ્થાન પર ગયા. ‘પુઠ્ઠમ્ભવપુચ્છા’ ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુને સવિનય તે સુબાહુ કુમારના પૂર્વભવની વાત પૂછી ત્યારે ભગવાને તેના પૂર્વભવની હકીકત આ પ્રમાણે કહી બતાવી કે ‘હિષુયારે ણયરે’ ઈષુકાર નામનું એક નગર હતું. તેમાં ‘ઉસમદત્તે ગાહાવહી’ ઋષભદત્ત ગાથાપતિ રહેતા હતા,

તેણે ‘પુષ્પદત્તે અળગારે પડીલામિષ’ પુષ્પદત્ત અણગારને આહારદાન આપ્યું હતું, તેના પ્રભાવથી તેણે ‘માણુસ્સાઉણ નિવદ્દે’ મનુષ્યાયુનો બંધ કર્યો, ત્યાં પોતાનું આયુષ્ય પુરૂં કરી ‘ઇહઉપ્પણ્ણે’ આ ભવમાં તે સુભતકુમાર થયા છે ‘જાવ મહાવિદેહે સિજ્ઞિહિદ્’ તે ભવિષ્યમાં મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મુકિતલાભ કરશે. (સૂ. ૧)

॥ ત્રીજું અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૨ ॥ ૩ ॥

સુવાસકુમારકા વર્ણન

સુવાસવ નામનું ચોથું અધ્યયન

‘ચઉત્થસ્સ ઉક્ખેવો’ ચોથા અધ્યયનું પ્રારંભ વાક્ય કહેવું જોઈએ, તે કાલ તે સમયને વિષે ‘વિજયપુરં ણયરં’ વિજયપુર એ નામથી પ્રસિદ્ધ સુરમ્ય એક નગર હતું. ‘ઘંદણવણં ઉજ્જાણં’ તેમાં ઘણાજ પ્રાચીન અને સુંદર બગીચો હતો તેનું નામ નંદનવન હતું, ‘અસોગો જક્ખો’ તેમાં અશોક યક્ષનું યક્ષાયતન-નિવાસ સ્થાન હતું. ‘સાસવદત્તે રાયા’ તે નગરના રાજાનું નામ સાસવદત્ત હતું, ‘કપ્પહાદેવી’ તેને કૃષ્ણાદેવી નામના રાણી હતાં. ‘સુવાસે કુમારે’ રાજા અને રાણી એ બન્નેના પ્રાણના આધાર રૂપ એક પુત્ર જેનું નામ સુવાસકુમાર હતું, ‘મહાપામોક્ખણં પંચસયકન્નગણં પાણિગ્ગહણં જાવ પુઠ્ઠવમ્મવો’ તેનો વિવાહ ભદ્રા આદિ પાંચસો રાજકન્યાઓની સાથે કર્યો હતો. એક સમય શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિહાર કરતા થકા આ નગરના બગીચામાં પધાર્યા. ભગવાનનું આગમન સાંભળીને નગરના રાજા અને પ્રજા સૌ મળીને પ્રભુનાં દર્શન કરવા ગયા. રાજપુત્ર પણ સાથે ગયા, સૌને પ્રભુએ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, પછી ઉપદેશ સાંભળી સૌ પોતાના સ્થાન પર પાછા આવ્યા પછી ગૌતમે તે રાજપુત્રના પૂર્વભવ વિષે પ્રભુને પૂછ્યું ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું કે ‘કોસંબી ણયરી’ કૌસાંબી નગરી હતી. ‘ઘણપાણે રાયા’ ધનપાલ નામના ત્યાંના રાજા હતા, ‘વેસમણમદ્દે અળગારે પડિલામિષ’ તેણે કેાઈ એક સમયને વિષે વૈશ્રમણભદ્ર મુનિને આહાર-દાન દીધું, તેના પુણ્યપ્રભાવથી મનુષ્ય આયુનો તેણે બંધ કર્યો, પછી તે ‘ઇહં ઉપ્પણ્ણે જાવ સિદ્ધે’ મરણ પામીને હાલ આ નગરમાં રાજાના સુવાસવ કુમાર નામથી પુત્ર ઉત્પન્ન થયા છે, તે આ ભવમાં તમામ કર્મોનો નાશ કરી સિદ્ધ-મુકિતગામી થશે.

॥ ચોથું અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૨ ॥ ૪ ॥

જિનદાસ નામનું 'પાંચમુ' અધ્યયન-

'પંચમસ્સ ઉક્ખેવો' અહીં આ પાંચમા અધ્યયનનો ઉપદેશ કહેવો જોઈએ, તે કાલ અને તે સમયને વિષે, 'સોગંધિયા ણયરી' સૌગન્ધિકા નામની નગરી હતી, 'ળીલા-સોગે ઉજ્જાણે' નગરીની બહાર નીલાશોક નામનો પ્રાચીન ઘણોજ સુંદર એક બગીચો હતો. 'સુકાલો જક્કવો' તેમાં સુકલચક્ષુનું ચક્ષયતન હતું 'અપ્પહિહયો રાયા' ત્યાંના રાજાનું નામ અપ્રતિહત હતું, 'સુકળ્હા દેવી' તેનાં રાણીનું નામ સુકૃષ્ણાદેવી હતું, 'મહચ્ચંદે કુમારે' રાજાના કુવરનું નામ મહાચન્દ્રકુમાર હતું. 'અરહદત્તા મારિયા' તેની ભાર્યાનું નામ અર્હદત્તા હતું, 'જિણદાસો પુત્તો' અર્હદત્તાના ઉદરથી પુત્ર ઉત્પન્ન થયો તેનું નામ જિનદાસ રાખ્યું હતું, 'તિત્થયરાગમણં' કાલાન્તરમાં વિહાર કરતા કરતા ત્યાં શ્રી તીર્થંકર વીર પ્રભુનું સમવસરણ થયું. આગળ કહેલા અધ્યયનો પ્રમાણે તમામ નગર નિવાસી નર-નારી તથા રાજા પ્રભુને વંદના કરવા માટે તે બગીચામાં આવ્યા. પ્રભુએ તેમને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, જિનદાસ પણ સૌની સાથે બગીચામાં ધર્મ-ઉપદેશ સાંભળવા માટે આવ્યા હતા ધર્મનો ઉપદેશ શ્રવણ કરીને તેને પણ અપૂર્વ આનંદ આવ્યો. 'જિણદાસ પુવ્વમવો' ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુને તેના પૂર્વભવ વિષે પૂછ્યું, ત્યારે તે કુમારના પૂર્વભવ વિષયની હકીકત પ્રભુએ કહી કે- 'મજ્જમિયા ણયરી' મધ્યમિકા નામની નગરી હતી, ત્યાંના 'મેહરહો રાયા' મેઘરથ નામના રાજા હતા, 'સુહમ્મે અણગારે પહિલામિણ જાવ સિદ્ધ' તેણે સુધર્મા મુનિને આહાર-દાન દીધું તેથી મનુષ્યના આયુષ્યનો તેણે અંધ કર્યો પછી તે મૃત્યુ પામીને અહિં જિનદાસ થયા છે. હવે તે આ ભવમાંજ સિદ્ધ થયા. (સૂ ૧)

॥ પાંચમુ અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૨ ॥ ૫ ॥

ધનપતિ નામનું છઠું અધ્યયન-

‘હ્રદ્વસ્સ ઉક્ત્વો’ છઠ્ઠા અધ્યયનનું પ્રારંભ વાક્ય-તે કાલ તે સમયને વિષે ‘કળગપુરે ણયરે સેયાસોણ ઉજ્જાણે’ કનકપુર નામનું એક નગર હતું, શ્વેતાશૈલિક નામનો ત્યાં બગીચો હતો, ‘વીદમદ્વો જક્ત્વો’ વીરભદ્ર યક્ષનું ત્યાં યક્ષાયતન હતું, ‘પિયચંદો રાયા સુભદ્વા દેવી-વેસમણ કુમારે જુવરાયા’ ત્યાંના રાજા પ્રિયચંદ્ર હતા, તેમનાં રાણીનું નામ સુભદ્રા દેવી હતું, વૈશ્રવણકુમાર યુવરાજા હતા. ‘સિરીદેવી પામોક્ત્વાણં પંચસયરાયવરકન્નગાણં પાણિગ્ગહર્ણં’ તેના પાણીપ્રહણ સંસ્કાર પાંચસો (૫૦૦) ઉત્તમ રાજાઓની કન્યાઓની સાથે થયા હતા. તેમાં મુખ્ય શ્રીદેવી હતાં. ‘તિત્થગરાગમણં ધણવ્ઙ્જુ જુવરાયપુત્તો જાવ પુવ્વમવો’ કેટલોક સમય ગયા પછી ભગવાન વીર પ્રભુ ત્યાં પધાર્યા, વૈશ્રવણ કુમારનો એક પુત્ર હતો જેનું નામ ધનપતિ હતું, તેનાં-પૂર્વભવ વિષે ગૌતમ સ્વામીએ ભગવાનને પૂછ્યું ત્યારે ભગવાને આ પ્રમાણે કહ્યું. ‘મણિવયા ણયરી મિત્તે રાયા સંભૂતિવિજ્ઞાણ અગ્ગારે પહિલામિણ જાવ સિદ્ધે’ મણિપદ્મ નામની એક નગરી હતી, ત્યાંના રાજાનું નામ મિત્ર હતું. તેણે સંભૂતિવિજ્ઞાણ મુનિરાજને આહાર દાન આપ્યું, તેના પ્રભાવથી તેને મનુષ્યની આયુષો બંધ થયો. તે મરણ પામીને હાલમાં તે ધનપતિ થયો છે, તે આ ભવમાં સિદ્ધ થશે. (સૂ. ૧)

॥ છઠું અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૨ ॥ ૬ ॥

મહાબલ નામનું સાતમું અધ્યયન—

‘સત્તમસ્સ ઉક્ખેવો’ સાતમા અધ્યયનનું પ્રારંભ વાક્ય—તે કાલ અને તે સમયને વિષે ‘મહાપુરં ણયરં’ મહાપુર નામનું એક નગર હતું, ‘રત્તાસોગે ઉજ્જાણે’ તેમાં રક્તાશેઠક નામનો સુંદર પ્રાચીન બગીચો હતો, ‘રત્તપાલો જક્ખો’ તેમાં રક્તપાલ નામના યક્ષનું યક્ષાયતન હતું તે ‘બલે રાયા’ તે નગરના રાજાનું નામ બલ હતું, ‘સુમદ્દા દેવી’ તેમનાં સુભદ્રા નામનાં રાણી હતાં. ‘મહાબલે કુમારે’ મહાબલ નામના કુમાર હતા; ‘રત્તવટ્ટપામોક્ખાણં પંચસયરાયવરકણ્ણગાણં પાણિગ્ગહણં’ રાજાએ પાંચસો (૫૦૦) રાજાઓની કન્યાઓની સાથે તેનો વિવાહ કર્યો હતો. તે પાંચસો રાણીઓમાં રક્તવતી મુખ્ય હતી. ‘તિત્થયરાગમણં’ કાલાન્તરમાં વિચરતા—વિચરતા ભગવાન તીર્થંકર મહાવીર પ્રભુ ત્યાં પધાર્યા. પછી સૌએ પ્રભુ પાસે જઈને

ધર્મ ઉપદેશ રૂપી અમૃત પાન કર્યું. ‘પુઠ્ઠમવ પુચ્છા’ મહાબલ કુમારના પૂર્વભવ વિષે ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુને પૂછ્યું ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું ‘મણીપુરં ણયરં’ માણીપુર નામનું એક નગર હતું, ‘નાગદત્તે ગાહાવર્ડે’ ત્યાં નાગદત્ત નામના એક ગાથાપતિ રહેતા હતા; તેણે ‘ઈંદદત્તે અણગારે પહિલામિણ જાવસિદ્ધે’ ઇન્દ્રદત્ત નામના મુનિરાજને આહારદાન કર્યું, તે પુણ્યથી તેને મનુષ્યના આયુષ્યનો અંધ થયો, પછી તે મરણ પામીને અહિં મહાબલ થયેલ છે, આગળ પર દીક્ષા લઈને આ ભવમાં મુક્તિનો લાભ મેળવશે. (સૂ ૧)

॥ સાતમું અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૭ ॥

ભદ્રનંદીકુમાર નામનું આઠમું અધ્યયન-

‘અટ્ટમસ્સ ઉક્કલેવો’આઠમા અધ્યયનનું પ્રારંભ વાક્ય-‘સુઘોસં ણયરં’ સુઘોષ નામનું નગર હતું. ‘દેવરમણે ઉજ્જાણે’ તેમાં દેવરમણ નામનો બગીચો હતો. ‘વીરસેનો જક્કલો’ વીરસેન યક્ષનું તેમાં યક્ષાયતન હતું, ‘અજ્જુણો રાયા’ ત્યાંના રાજાનું નામ અર્જુન હતું, ‘રત્તવૈ દેવી’ તેનાં રાણીનું નામ રક્તવતી હતું, ‘મહ્ણંદી કુમારે’ અને ભદ્રનંદી નામે કુમાર હતો, ‘સિરીદેવીપામોક્કલાણં પંચસયરાયવરકણગાણં પાણિગ્ગહણં’ રાજાએ કેટલાક સમય પછી તેનો વિવાહ પાંચસો રાજકન્યાઓની સાથે કરાવ્યો હતો, તે તમામ સ્ત્રીઓમાં મુખ્ય શ્રીદેવી હતા. ‘જાવ પુઠ્ઠવમ્વો’ ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુને તેના પૂર્વભવ વિષે પૂછ્યું, તો ભગવાને તેનો પૂર્વભવ આ પ્રમાણે કહ્યો, ‘મહાઘોસે ણયરે’ મહાઘોષ નામનું નગર હતું. ‘ધમ્મઘોસે ગાહાવૈ’ ત્યાં ધર્મઘોષ નામના ગાથાપતિ રહેતા હતા, ‘ધમ્મસીહે અણગારે પહિલામિણ્ણ જાવ સિદ્ધે’ તેણે ધર્મસિંહ નામના એક સુનિને આહારદાન દીધું તેના વડે તેને મનુષ્યના આયુનો અંધ થયો પછી તે મરણ પામીને ભદ્રનંદીકુમાર થયા છે. તે આ ભવમાં દીક્ષા લઈને સિદ્ધ થશે. (સૂ. ૧)

આઠમું અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૮ ॥

મહાચન્દ્ર નામનું નવમું અધ્યયન ॥ ૯ ॥

‘ળવમસસ ઉક્લેવો’ આ નવમા અધ્યયનનું પ્રારંભ વાક્ય—‘ચંપા ણયરી’ ચંપા નામની નગરી હતી. ‘પુણમદ્દે ઉજ્જાણે’ તેમાં પૂર્ણમદ્દ નામનો ઝગીચો હતો, તે ‘પુણમદ્દે જકલ્લો’ ઝગીચામાં પૂર્ણમદ્દ નામનો યક્ષ રહેતો હતો, ‘દત્ત રાયા’ રાજનું નામ દત્ત હતું, ‘દત્તવૈ દેવી’ અને તેમનાં રાણીનું નામ દત્તવતી હતું, ‘મહચંદે કુમારે જુવરાયા’ મહાચન્દ્રકુમાર યુવરાજ હતો. ‘સિરિકંતાપામોક્લવાણં પંચસયરાયવરકળ્ણગાણં’ તેનો પાંચસો રાજકન્યાઓના સાથે વિવાહ થતો હતો, તેમાં શ્રીકાન્તા મુખ્ય હતી. ‘જાવ પુવ્વમવો’ જ્યારે તીર્થંકર શ્રી વીરપ્રભુ વિહાર કરતા કરતા ત્યાં આઠયા ત્યારે ગોતમ સ્વામીએ પ્રભુને યુવરાજના પૂર્વલવ વિષે પૂછ્યું ત્યારે પ્રભુએ યુવરાજના પૂર્વલવને ઇતિહાસ આ પ્રમાણે કહ્યો—‘તિગિચ્છા ણયરી’ ચિકિત્સિકા નામની નગરી હતી. તેમાં ‘જિયસત્તુ રાયા’ જિતશત્રુ નામના રાજા હતા, તેણે ‘ધમ્મચિરિદ્દ અણગારે પહિલામિણ જાવ સિદ્ધે’ એક સમય ધર્મવિરતિ અણગારને આહાર—દાન દીધું. તેના વડે તેને મનુષ્યના આયુષ્યનો અંધ થયો. પછી તે મરણ પામ્યો અને તે આ નગરમાં મહાચન્દ્ર થયા છે તે હવે ભવિષ્યમાં દીક્ષા લઈને આ ભવમાં મુક્તિનો લાભ કરશે. (સૂ. ૧)

નવમું અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૯ ॥

વરદત્ત નામનું દશમું અધ્યયન—

‘જઈ ગંદસમસ્સ ઉક્કલેવો’દશમા અધ્યયનના ઉત્ક્રેપ આ પ્રમાણે છે જંપૂ સ્વા-
 મીએ સુધર્મા સ્વામીને પૂછ્યું કે ભદ્રન્ત ! સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત ભગવાન મહાવીરે સુખવિપાક
 નામના ધીજા શ્રુતસ્કંધના નવમાઅધ્યયનના એ ભાવ પ્રરૂપિત કર્યા છે તો તે શ્રમણુ ભગવાન
 મહાવીરે આ દશમા અધ્યયનના ભાવ શું પ્રરૂપિત કર્યા છે ? સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે—
 ‘एवं खलु जंबू’ હે જંબૂ ! ‘ તેણં કાલેણં તેણં સમણં ’તે કાલ તે સમયને વિષે
 ‘सायेए णामं णयरे होत्था’ સાકેત નામનું નગર હતું, હાલમાં તેનું નામ અયોધ્યા છે.
 ‘उत्तरकुरु उज्जाणे पासमियो जकखो मित्तणंदी राया सिरिकंता देवी वरदत्ते कुमारै’
 તેમાં ઉત્તરકુરૂ નામનો અગીચો હતો, પાર્શ્વમૃગ નામના યક્ષનું તે યક્ષાયતન (નિવાસ-
 સ્થાન) હતું, મિત્રનંદી નામના તે નગરના રાજા હતા. તેમનાં રાણીનું નામ શ્રીકાંતા હતું,
 અને કુમારનું નામ વરદત્ત કુમાર હતું. ‘वीरसेणापामोक्खाणं पंचसयदेवीणं पाणि-
 ग्गहणं, तित्थगरामगणं सावगधम्मं पुव्वभवो’ વરદત્તકુમારનો મિત્રનંદી રાજાએ
 વીરસેના પ્રમુખ પાંચસો રાજકન્યાઓના સાથે વિવાહ કરી દીધો. એક વખત વિહાર કરતા
 કરતા તીર્થંકર મહાવીર પ્રભુ ત્યાં આગળ પધાર્યા, ત્યારે તેમનો ઉપદેશ સાંભળી વરદત્ત
 કુમારે તેમની પાસે શ્રાવકના આર ૧૨ વ્રત ધારણુ કર્યાં, પછી ગૌતમ ગણુધરે પ્રભુને
 વરદત્તના પૂર્વભવ વિષે પૂછ્યું, ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું—‘सयदुवारे णयरे विमल वाहणे
 राया धम्मरुई अणगारे पडिलाभिए समाणे माणुस्साउए निवद्धे इह उप्पण्णे’
 શતદ્વાર નામનું નગર હતું, તેમાં વિમલવાહન નામના રાજા હતા, તેણે ધર્મરૂચિ
 નામના એક મુનિને આહાર આપ્યો—તેના પુણ્યથી તેણે મનુષ્યના આયુનો અંધ કર્યો
 મનુષ્યના આયુનો અંધ કરી ત્યાંથી મરણુ પામી મિત્રનંદી રાજાને ત્યાં વરદત્ત કુમાર
 થયા છે. ‘सेसं जहा सुवाहुस्स कुमारस्स चिता जाव पव्वज्जा कप्पंतरे तओ
 जाव सव्वट्टसिद्धे तओ महाविदेहे जाव सिज्झहिइ’ બાકીનું વર્ણન સુબાહુકુમારના
 પ્રમાણે બાણી તેવું. યાવત્ દીક્ષા લઈને પ્રથમ સ્વર્ગમાં જશે, સૌધર્મ સ્વર્ગથી લઈને
 ત્રીજા સનહુમાર, પાંચમાં બ્રહ્મલોક સાતમું—મહાશુક, નવમું—આનન્ત, એવં અગી-
 આરમું—આરણુ, તે સ્વર્ગોમાં જન્મ ધારણુ કરશે, પછી એક એક સ્વર્ગથી કરીને વચ્ચમાં
 વચ્ચમાં માનવ પર્યાયને ધારણુ કરશે અને દીક્ષા ધારણુ કરશે—આ તમામ હકીકત
 સુબાહુકુમાર પ્રમાણે સમજા લેવી. અન્તમાં તે સર્વાર્થસિદ્ધમાં જશે, ત્યાંથી ચવીને
 મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જે આઠય—સંપન્ન કુલ હશે તેવા કોઈ એક કુળમાં ઉત્પન્ન થઈ દીક્ષા
 લઈનેતપ—સંયમની આરાધના કરી મૃત્યુના અવસરે મરણુ પામીને સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત કરશે.

સુધર્મા સ્વામી આ અધ્યયનનો ઉપસંહાર કરીને શ્રી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે 'एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते' હે જમ્બૂ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધગતિને પામ્યા છે તેમણે સુખવિપાક નામના શ્રુતસ્કંધના આ દસમા અધ્યયનનો આ વરહત્તના આખ્યાન રૂપ ભાવ પ્રકટ કર્યા છે શ્રી સુધર્માસ્વામીના આ પ્રકારનાં વચનો સાંલળીને શ્રી જમ્બુ-સ્વામી સવિનય તેમના વચનોમાં શ્રદ્ધા પ્રદર્શિત કરીને બોલ્યા 'सेवं भंते २' હે ભદ્રન્ત! આપે કૃપા કરીને જે સાંલળાવ્યું છે તે આજ પ્રમાણે છે-સત્યજ છે; એ સુખવિપાકશ્રુતસ્કંધમાં જે આ દસ અધ્યયન પ્રસ્પિત કરેલાં છે તે યથાર્થ-સત્ય છે અને શ્રદ્ધા રાખવા યોગ્ય છે.

'णमोसुयदेवाय' શ્રુતદેવતાને નમસ્કાર થાઓ, 'विवागसुयस्स दो सुयक्वंधा विपाकश्रुतना जे २ श्रुतस्कंधे છે. 'दुहविवागो य सुहविवागो य' (૧) દુઃખવિપાક શ્રુતસ્કંધ અને (૨) ખીજો સુખવિપાક શ્રુતસ્કંધ, 'तत्थ दुहविवागे दसअज्झयणा एक्सरगा' પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના ૧૦-દસ અધ્યયન છે, આવીજ રીતે ખીજા શ્રુતસ્કંધના પણ ૧૦ અધ્યયન છે. આ તમામનુ વર્ણન પ્રાયઃ એક સરખું જ છે. ૧ દુઃખવિપાક શ્રુતસ્કંધમાં પાપકર્મોના વિપાકનું વર્ણન છે. ૨ તથા સુખવિપાક શ્રુતસ્કંધમાં પુણ્યકર્મોના વિપાકનું વર્ણન છે. 'दशसु दिवसेसु उद्दिसिज्जंति । एवं सुहविवागेवि ' આ બંને શ્રુતસ્કંધો દસ-દસ (૧૦-૧૦) દિવસોમાં વાંચવામાં આવે છે. 'सेसं जहा आयरस्स' બાકીનું વર્ણન આચારાંગ સૂત્ર પ્રમાણે સમજી લેવું 'एकारसमं अंगं समत्तं' ૧૧ અગ્નીઆરમું અંગ વિપાકશ્રુત સમાપ્ત થયું.

“ આ પ્રમાણે વિપાકશ્રુતના વિપાકચન્દ્રિકા
ટીકાને

“ગુજરાતી” ભાષાનુવાદ સંપૂર્ણ થયો ॥

